
10
1
B
19

HISTORIA IOANNIS COCHLÆI DE ACTIS ET SCRIPTIS *Martini Lutheri Saxonis, Chronographicè ex ordine ab Anno Domini M. D. XVII. vsq; ad Annum M. D. XLVI. inclusiuè, fideliter descripta, & ad posteros denarrata.*

CVM INDICE ET EDICTO VVORMATIENSI.

Multiplex præparata est hic Lectori vtilitas, per rerum gestarum ex fide & veritate narrationem vt cognoscat quanta Luthero fuerit vis ingenij, quantaque laborum tolerantia, quantus animi in affectibus impetus, quanta styli sæuitia: & qualia fuerint de eius doctrina, Papæ, Imperatoris, Regum, Conciliorum, Episcoporum, Vniuersitatum, Erasmi, & id genus doctissimorum quorumlibet iudicia.

COLONIÆ,

Apud Theodorum Baumium sub Sole aureo, M. D LXVIII.

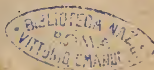

II

GENEROSISSIMO AC ILLVSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO, DOMINO herculi estensi, Duci Ferrariæ &c. Domino suo clementissimo, Ioannes Cochlæus Germanus, Canonicus Cathedralis Ecclesiæ Vratislauiensis. S. P. D.

Enerosissime ac Illustrissime princeps, Domine clementissime, quum ego ante annos XXXII. Ferrariȩ in ampla & pulcherrima vrbe tua, eaque natura & arte situque munitissima, & fertilitate soli, ædificiorumq; amplitudine & ornatu, atque plateaȓu latitudine & mūdicia, hortorumq; amœnitate ac pterfluētis Padi clarissimi Italiæ fluminis, cōmoditatibus felicissima, in studio sacrarū literarū à Magistris almæ facultatis Theologicæ sub consueto examinis rigore doctoratus insignia consecutus fuerim, dum Martini Lutheri nomen non solùm Italiæ, sed Germaniæ quoq; prorsus ad-

huc incognitum esset: paulò pòst vero repentè nouæ doctrinæ fama & contradicendi audacia diuulgari cœpit, & sub prætextu corrigendorum abusuum, præsertim Romanæ Curiæ, indulgentiarum & variarum cõquirendæ pecuniæ adinuentionum sibi fauorem Laicorum & disertorum hominum, odium verò Cleri & Monachorum conciliauit. Cùm igitur studij mei insignia debeam & accepta referam clarissimæ Vniuersitatis Ferrariensis almæ facultati Theologicæ, non puto me honestius aut iustius hunc laborem meum vlli nuncupare Principi aut Patrono posse, quàm clarissimo nomini tuæ Illustrissimæ Celsitudinis: quod vt clementer in bonam partem accipias, humiliter oro ac supplico. Scripsi & pia intentione & bona fide hanc historiam, in qua referuntur verba propria multorum ac magnorum virorum: ex quibus varia de Lutheri doctrina, eiusque au-

audacibus cœptis, ſcriptiſque & actis referuntur iudicia, de quibus lectori ſententiam &cenſuram relinquo. Mihi curæ fuit ſub veritatis cõpẽdio iſta referre, vt & præſens ſeculum intelligat quàm longè à ſcopo Euãgelicæ doctrinæ, &ab obediẽtiæ debito, atque ab vnitate Eccleſiæ cõtra legem charitatis, & contra certiſſima Chriſti & Pauli eius Apoſtoli monita egerint ſcripſerintque & prædicauerint Lutherus & complices eius, qui nefarijs conatibus & machinationibus ſuis ſine omni emẽdationis fructu totum conturbauerunt mundum diſſidijs, & dubitationibus ſcandaloſiſſimis in fide & religione Chriſtiana. Chriſtus abiturus ex hoc mundo ad patrem, dicebat diſcipulis ſuis, Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis: Lutherus contrà minaciſſimè dixit ſummo Pontifici & vniuerſo Clero, Nec viuus neque mortuus pacem vobis relinquam. Quod, proh dolor, nimis

verè factis ipsis comprobauit hacte-
nus per XXX. annos & vltra: quan-
doquidem non solùm Clero, sed Lai
cis quoq; & toti Ro. Imperio pacem
abstulit, & periculosissimas religio-
nis & Reipub. discordias post se reli-
quit. Faxit Deus Opt. Max. vt pacem
suam nobis reddat tandem, vt iterũ
verè dici & scribi possit, Multudinis
credentium erat cor vnum & anima
vna. Boni consulat precor Clemen-
tia tua, Illustrissime Princeps, quòd
ausim sub Illust. Celsitudinis tuæ no
minis splendore ac patrocinio hoc
qualecunq; veritatis testimonium in
lucẽ proferre, vt & ij, qui supersunt,
ex his scriptis aut gratulẽtur et Deo
gratias agant, quòd alieni hisce noui
tatibus & dissidijs per gratiam Dei
à Catholica & Apostolica fide non
defecerũt: aut intelligant atq; humi
liter recognoscant alij, qui temerè,
relicta Ecclesiæ pace & vnitate atq;
sanctorum Patrum & maiorum no-
strorum fide, nouis sectis hactenus
ad

adhæſerunt, quanta in pericula præcipitauerint animas ſuas, dum legerint ex hoc libro quàm incerta ſint ſectarum fundamenta, ſuper quibus non ſolùm ab Eccleſia, ſed etiam à ſeipſis diſſidẽt & ſe inuicem condemnãt. Et pia poſteritas diſcat hinc huiuſmodi nouis diſſidijs in tempore ac ſtatim reſiſtere, & vulpeculas capere dum paruæ ſunt, antequam inualeſcant, & ſeditionibus auctæ, ſine magnà clade aut calamitate capi non poſsint, iuxta illud Ouidij:

Principijs obſta, ſerò medicina paratur.

Bene valeat Ampliſsima & Illuſtriſsima Celſitudo tua, Domine Clementiſsime, Duxque Clariſsime, in domino IESV Saluatore noſtro.

Fragmẽ-

FRAGMENTVM EX LITERIS THEOLOGORVM VNIVERSITATIS FERrarienſis, ſuper promotione D. Ioannis Cochlæi.

Iri diuinarum lectionū ſtudijs dediti & in lege domini eruditi, ſub religionis habitu præſertim contemplantes, ſummo fauore ac dignitate ali celebrariue debent, eoq; benignius decet honeſtis ſuis deſiderijs ac probatiſsimis animi votis obſequi, quo eorū fructibus maius commodū Eccleſia diuina cōſequi poteſt. Cùm igitur dn̄s Ioannes Cochlæus Nurēbergenſis, Germanus Magiſter in Theologia, ſic in eadem facultate hactenus ſtudens diuina prouidētia profecerit, quòd per ipſum laudabilibus Bibliæ & Sententiarum completis lecturis, cæteriſq; actibus ad ordinem Magiſterij requiſitis, ſe idoneum præbuit ad recipiendū in eadē facul-

facultate Magiſterij gradū, honorē, ac inſignia Doctoralia. Quaꝑpter venerabilis ac eximius decretorū Doctor ac ciuis Ferrariēſis, dn̄s Georgius Priſcianus in ſpiritualibus & tēporalibus Vicarius ſubſtitutus, Reuerēdiſsimi in Chriſto patris & dn̄i, domini Hippoliti Eſtenſis, Dei & Apoſtolicæ ſedis gratia Cardinalis ſanctę Luciæ in Silice, Epiſcopi Ferrarienſis, nec nō florentiſsimi ſtudij almæ vrbis Ferrariēſis optimè meriti Cācellarij digniſsimi, ad quē hæc & ſimilia expediri ꝑtinet. Attendens facundiā & huiuſmodi facultatis ſciētiæ ꝓfunditatē, morū grauitatē, aliaq; multiplicia dona virtutū, quibus eiuſdē domini Ioānis dignitatē altiſsimus illuſtrauit, ipſo ornatiſsimo dn̄o, domino Ioāne, in priuato examine iuxta morē, ſupradicta facultate hodie perſonaliter cōſtituto, & per reuerendiſſimos dn̄os Doctores, & Magiſtros excellentiſsimos almæ Vniuerſitatis ſacræ Theologiæ, ciuitatis Ferrariē-

ſis

ſis arduè & rigoroſè examinato & ab ipſis omnib9 Doctoribus vnanimiter et concorditer approbato: auctoritate præfati dñi, domini Cardinalis, Epiſcopi Ferrarienſis, Cancellarij prænominati ſibi in hac parte cōceſſa, eundē dñm Ioannē, vt dictū eſt, arduè examinatū et laudabiliter approbatū fecit, pronūciauit, & declarauit verū et legitimū ſacræ Theologiæ doctorē, Magiſtrū ac ſufficientē, habilē et idoneum ad habendū, tractandū, & exercendū officiū et honorē doctoratus in eadem facultate. Mandās præfatus dominus Vicarius, et dictus nouiter Magiſtratus, rogās de prędictis omnibus et ſingulis me Notariū iterū publicū cōficere Inſtrumētū Pōtificalis ſigilli, domini Card. Ferrariēſis appēſione munitū. Actū Ferrarię in Epiſcopali palatio, Anno natiuitatis Dñi noſtri Ieſu Chriſti, 1517. Indictione 5. die Vigeſimooctauo Martij, præſentibus teſtibus vocatis & rogatis, &c.

Reue-

REVERENDI IN CHRISTO PATRIS, F. AMBROSII CATHARINI LOLITI, EPISCOpi Minorensis, ad Lectorem hortatio.

Illam Apostolicæ tubæ pronũciationem, Oportet hæreses esse, vt qui probati sunt manifesti fiant, cum præteritorũ temporum historia, tum ea quæ hac nostra tempestate sub oculis nostris vidimus, & veridicã & pijs animis periucundam esse testatur. Nam ab ea die, qua cœperunt praua hæreticorum dogmata in Ecclesijs pullulare, insurrexerunt viri, qui sese opponẽtes veluti murum inexpugnabilem insultantibus portis Inferi, & certamen huiusmodi fortiter obeũtes, præclaram victoriam, & amplissima de hostibus spolia magna cum laude retulerunt. Quia enim ante oculos Dei probati erãt, oportuit etiam per illorum præclara opera manifestari, & laborum præmijs affici, vt & exemplum alijs præberent, & per ora multorum ingentes & immortales gratiæ omnipotenti & clementissimo Patri agerentur: qui multa nostra & magna mala, sua pietate maioribus bonis, quæ inde nouit sapiẽtissimè eliçere, cõpensat.

Inter

Inter eos verò, qui non vulgarē in Ecclesia Dei consequuti sunt laudem, Dominum Io. Coc. non postremum sibi vendicasse locum, ut parcissimè de ipso loquar, amice Lector, non meum solummodo, sed omnium piorum & qui maximè veritati congaudent, iudicium est. Quis enim illum (modo spiritalem oculum habeat) in suis libris contemplans non agnoscat in primis virum candidi pectoris, spectatæ fidei, sanæ atque peregregiæ doctrinæ? Vidi enim ego illum non de facie, ut cupiebam, & eius voces interioris hominis audiui, dum nonnulla legerem ab eo exarata volumina, quæ prorsus inoffensò licet percurrere: ita certè mihi visum est, ita etiam testari possum & libenter testarer, nisi suamet ipsa opera sibi multo lucidius attestarentur. Delector tum et ipse præbere meum qualecunque testimoniū: quanquā non me latet, eūdem D. Cochleum posse dicere, Ego maius habeo testimonium Catharino, opera quæ ipse feci, illa testimoniū perhibent de me: & ideo ad hæc ipsa remitto lectorem ut aliquando dicat mihi, Iam nō propter tuam loquelā credo, sed vidi et scio. Multa profectò sunt quæ scripsit piè succulēter, & hac quidē tempestate maximè opportunè ac necessariò, quæ præter singularem doctrinam habent quoque historiam nostrorum temporum, vnde & prudentiam liceat adipisci. Verum, quæ ob nomen Christianū; ut audiui, pertulit, multo etiam laudabiliora sunt,

vt ex parte posit cum Apostolo gloriari & dicere, In vigilijs multis, in itineribus sæpè, in periculis latronũ, periculis ex genere, periculis in ciuitate, periculis in solitudine, periculis in falsis fratribus: in labore et ærũna annos fermè 30. cũ inimicis crucis Christi decertans animo et corpore, pro electis Dei, vt et ipsi salutẽ consequantur. Hæc lubens scripsi nõ quidem rogatus: non enim ex eorũ numero ille est, qui egeat cõmendatitijs literis ac testimonijs emendicatis, sed ego ipse rogando potius obtinui, vt in fronte suorum operũ possem præfari aliquid ad lectorẽ. Videor enim mihi, dum adeò de re Christiana benè meritum collaudo, nonnullam mihi de substantia gloriæ huius partem capere absque illius detrimento: quanquam nec verè eius gloria est, cùm nec qui plantat sit aliquid, neque qui rigat, sed qui dedit incrementum Deus optimus & clementissimus Pater. Ipsi ergo laus, honor, et gloria sempiterna. Vale pie lector, & de multis alienis laboribus mete paratum tibi fructum ad vitam.

Ad Lectorem.

Non pigeat te, amice Lector, hunc percurrere Indicem, qui breui compendio multarum tibi rerum memorabilium narrationem ad memoriam reuocabit de magna diuersorum ingeniorum varietate & iudicio super actis & scriptis Martini Lutheri, aliorumq; Auctorum qui nostris scripsere temporibus, ubi A. primam, B. secundam paginam indicabit.

A

Al-

ca-

con-

dieta

euange-

Hart-

xv

iactantia

Ioan-

Iuris

Louania-

Lu-

mutatus

P

querela

 XXII

respon-

sceleratum

Thomas

XXIV

FINIS INDICIS.

ACTA ET SCRIPTA MARTINI LVTHERI, AB ANNO DOmini M. D. XVII. vsque ad Annum XLVI. per Ioannem Cochlæum Chronicè ad posteros denarrata.

Anno Domini M. D. XVII.

MARTINVS Lutherus, natus Islebij Anno Domini 1483. in Saxonia, ſub Comitibus à Mansfeldia, parentes habuit plebeios, ex familia Luderorum, Parentem Ioannem, matrē Margaritam: Nomen Martini ſortitus in Baptiſmo, antiquo & patrio more, quod X. die Nouembris: quæ feſtum Diui Martini præceſſerat, natus eſſet noctu. *Hie. Carda. 1483. 22. octob. hora 10. poſt meridiem.* Quamuis vero multis annis antiqua conſuetudine dictus fuerit cognomine Luder: quo & ipſe in literis ſuis, etiam ad præcellentem Theologum D. Ioan. Eckium vſus eſt: maluit tamen poſtea dici Luther quàm Luder: ex eo forſitan, quod *Cognomen Lutheri.*

Luder apud Germanos parum honestum v detur esse vocabulum. Transcursa igitur domi post infantiam ætate puerili, cum esset cura parentum primis literarum elementis vtcunq; in schola oppidi illius imbutus, misse est inde Magdeburgum, vbi vno permans anno. Inde Isenacum, Turingiæ oppidum concedens, vbi gratiorem nactus præceptorem, Quatuor mansit annis. Erfordiam postea profectus, claram & amplam Turingiæ vrbem, vbi Celebris erat Academia, in Philosophiæ studio Magisterij gradum, anno ætatis suæ Vicesimo adeptus est, & quidem inter primos, vt ingenio studioq; multos coæqualium antecellebat,

Studia Lut. in scholis.

Iuris deinde studium aggressus, cum esse in campo, fulminis ictu territus & prostratus, vt vulgo dicitur, aut interitu sodalis sui contristatus, huius mundi contemptu ingressu est repente, multis admirantibus, Monasterium fratrum S. Augustini, qui vulgo Heremitæ dicuntur, factaq; ibi legitima, post annum probationis, Ordinis illius professione, strenue in studijs & exercitijs spiritualibus militauit ibi Deo annis Quatuor. Tametsi visus est fratribus, nonnihil singularitatis habere, siue ex occulto aliquo cum Dæmone commertio, siue ex morbo Comitiali: tum propter alia quædã indicia: tum præcipue, quod semel in Choro, cùm in Missa legeretur Euãgelium, de eiecto à surdo & muto D...

Monachatus Luthe.

Commerciũ Lut. occultũ cũ Dæmonio

repente conciderit, vociferás, Non sum, Non sum. Multorum itaq; est opinio, eum occulta vsum esse familiaritate Dæmonij cuiuspiam: Quandoquidem & ipsemet talia de se aliquando scripserit, quæ Lectori suspicionem de huiusmodi commercio nefariaq; societate ingerere possint. Ait enim in quodam ad populum habito sermone, se bene cognoscere Diabolum, & ab eo se vicissim bene cognitum esse, seque plus quàm vnum frustum salis cum eo comedisse. Et proprium deinceps edidit Germanicè librum, de Angulari (vt vocat) Missa, vbi Diaboli contra Missam, disputationem secum habitam noctu, commemorat. Sunt & alia non pauca hac de re argumentá, quod etiam corporaliter visus quibusdam fuerit cum eo conuersari. Anno autem Domini 1508. translatus est ex Erfordia Wittenbergam in alium eiusdem instituti Conuentum, vbi publice prælegit Dialecticen Physicenque Aristotelis: Nam recens erecta ibi erat, ab Electore Saxoniæ Duce Friderico, Academia seu publica studiorum Vniuersitas. Vbi autem post Triennium orta esset inter fratres Ordinis sui discordia, eò qđ septem Conuentus à Vicario per Germaniam Generali in quibusdam dissentirent, Ille à Conuentibus illis delectus in litis Procuratorem, Romam profectus est, eò quòd esset acer ingenio, & ad contradicendum audax ac vehemens. Ea autē lite inter partes transa

Discordia inter fratres August.

ctionibus, nescio quibus, composita & finita, ille Wittenbergam reuersus, in Theologia factus est consueta celebritate Doctor, siue iussu & procuratione Ducis Saxoniæ Friderici, Electoris Principis, siue sumptibus cuiusdam matronæ, Vicarij fraude pecunijs interuersis. Quandoquidem illa certam pecuniæ summam, pro alterius fratris ad Doctoratum promouendi subsidio, deputauerat Nurenbergæ. Vnde factum est, vt frater ille, fraude intellecta, & pecunia ille sibi prærepta, præ dolore & indignatione aufugerit occultè: vt nemo adhuc hodie sciat, quonam peruenerit. Lutherus autem Doctoratus titulo decoratus, & Ordinariæ in Theologia lectioni præfectus, cum esset acerrimus disputator, & vanæ gloriæ cupidus, non solum Wittenbergæ inter Doctos præfulgere voluit: Sed & Heidelbergam profectus, ingenij & eruditionis famam disputando quæsiuit, dum noua themata proponeret. Accidit deinde, Anno Domini M.D.XVII. vt Leo Papa X. nouas diuulgaret per orbem Indulgentias, occasione nouæ structuræ Templi S. Petri Romæ, quã antecessor eius Iul. Papa II. sumptuosissima inceperat magnificentia, morte autem præuentus, tantæ magnificentiæ opus perficere non potuit. Extruxerat quidem templum illud (vt multa alia) religioso apparatu, & opere satis sumptuoso & magnifico, Constantinus Imperator potentissimus (quem nos Magnum

Pecunia pro aula Doctorali fraude interuersa.

Acer in disputando Lutherus.

gnum, Antiqui Maximum dixerunt) diuersa ingẽtium columnarum (quales ætate nostra non fiunt) serie suffultum atque cõspicuum: Quod temporis (vt fit) diuturnitate labefactum, cum in plerisq; partibus suis dehiscere ac ruinam minitari videretur, Iulius Papa II. vir magnanimus, illud non tam reparare in vetustate collapsis partibus, & sarta tecta refi cere (quod vtinam maluisset) studuit, sed in maximam potius stupendamque molem à nouo erigere cœpit: Vt est videre adhuc hodie in iactis ab eo fundamentis, & excelsis absidibus testudinibusque & columnis, altissimarum turrium instar, sublimatis & in aëra eductis. Ea nimirum consyderatione, vt quẽadmodum Ecclesia Romana potestate ac dignitate cunctis per orbem Ecclesijs, propter verbum Christi & Principatum Petri, supereminet atque præfulget: Ita & Templum Petri, magnitudine structuræ & operis magnificẽtia, cæteris omnibus anteferretur, magisq; conspicuum foret. At Leo Papa X. vir liberalis, atque ad erogandas (ne dicam profundendas) quàm ad corrogandas ac quæritandas pecunias multo pronior: cum esset tantæ structuræ sumptibus impar, & suis opibus tantarum impensarum opus ad complementum perducere non posset, vt pio subsidio multorum adiutrices manus acquireret, diuulgauit Indulgentias: sicut & ante eum sæpius factum fuerat. Erat autem eo tempore

Iulius PP. II.

Leo PP. X.

inter Germaniæ Prælatos Ecclesiasticos, eminentissimus & dignitatis apice & Natalium spendore, Reuerendissimus Pater & Illustrissimus Princeps ALBERTVS, Archiepiscopus Moguntinus & Magdeburgensis, Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Presbyter Cardinalis: Primas Germaniæ, & sacri Romani Imperij Princeps Elector: Marchio Brandenburgensis & cæt. Hnnc igitur speciali commissione præfecit Leo Papa X. Indulgentiarum per Germaniam publicandarum negocio. Is autem, etsi multorum consilio & sententia assumpturus fuerat ad id negocij, Fratres Ordinis S. Augustini Heremitarum: qui & antea perstrenuam ea in re operam, non solum prædicando ad populos: sed etiam scribendo & euulgando libros (quales sunt, verbi gratia, Cœli fodina & eius supplementum) Sedi Apostolicæ nauauerant: Nisi Ioannes Tetzellius, Frater Ordinis Prædicatorum magis idoneus quibusdam visus fuisset, eò quod recens esset tunc sermonum eius de indulgentijs memoria, quibus amplam per Indulgentias pecuniam acquisiuerat Fratribus Sanctæ Mariæ, Militaris Ordinis Teuthonicorum Dominorum in Liuonia, qui à Moscouitis & alijs vicinis hostibus premebantur. Id vero quàm ægerrime tulerunt fratres Augustiniani, in primis Ioannes Staupitius, vir genere nobilis, facundia & eruditione clarus, Generalis eorum per Germaniam

Albertus Archiepi. Marchio Brandeburg. Augustiniani Indulgentiarum prædicatores.

Ioan. Tetze.

Vica-

Vicarius: & Martinus Lutherus, Theologiæ Doctor, Ordinarius Wittenbergensis, velut præcipui duo gregis sui Arietes, fama & authoritate celebres, & prę alijs conspicui. Erat Staupitius, non solum genere nobilis, & ea ratione Saxoniæ Ducibus (quibus eius cognatio subdita erat) cæteris charior & familiaritate notior: sed etiam ingenio versatilis, & corporis forma atq; statura cōspicuus, Quinetiam in rebus agendis astutus & practicus, qui fauore & gratia multū valebat apud Illustrissimū Principem Electorē, Saxoniæ Ducem, Fridericū. Qui prę multis pollebat alijs, principib. authoritate, opibus, potentia, liberalitate, ac magnificentia. Quippe recens instituerat magnis sumptibus Academiā Wittenbergensem, ad cuius incrementum larga fundauit stipendia, & amplis salarijs accersebat vndique Doctos & ingeniosos homines, quos fama notos habebat. Erexit item nouū Canonicorū Collegium, in quo Ionam Præpositum, Carolstadium Archidiaconum fecit: Ipsum vero templum, vocauit Ecclesiam Omnium sanctorum. In quod sane permultas vndiquaque cōgregauit sanctorum ossa, venerabilesque omnis generis reliquias, auro, argento, & gemmis preciosissime exornatas, quas & magnifico apparatu statis diebus publice populis ostendi curauit: ita ut summo Pontifici per quam religiosa & pia visa fuerit eius liberalitas & magnificentia, Qui

Io. Staupitz

Dux Saxoniæ Fridericus Elector.

& facile concedebat petenti quæcunque priuilegia, prærogatiuas & immunitates, tum pro noua Vniuersitate scholæ, tum pro nouo Canonicorum Collegio. Huic igitur Principi familiarius insinuauit se Staupitius, instillans eius pectori frequentes Indulgentiarum abusus, & Quæstorum atque Commissariorum scandala, quod illi per auaritiam veniarum & gratiarum prætextu, expilarent Germaniam, & quærerent quæ sua sunt, non quę Iesu Christi. Lutherus vero ardentioris naturæ, magisque iniuriarum impatiens, arrepto calamo, mox ad supradictum Germaniæ Primatem Albertum scripsit indignabundus epistolam. In qua sane, mox post captatam præfatione beneuolentiam, in hæc prorupit verba. Circumferuntur (inquit) Indulgentiæ Papales, sub tuo præclarissimo titulo, ad Fabricam S. Petri. In quibus non adeo accuso Prædicatorum exclamationes, quas non audiui, sed doleo falsissimas intelligentias populi ex illis conceptas, quas vulgo vndique iactant: videlicet, quod credunt infœlices animæ, si literas Indulgentiarum redemerint, se securas esse de salute sua. Item, Quod animæ de Purgatorio statim euolent, vbi contributionem in cistam coniecerint. Et post pauca. Idcirco tacere hæc amplius non potui. Non enim fit homo per vllum munus Episcopi securus de salute, cum nec per gratiam Dei infusam fiat securus. Sed semper in timo-

Staupitius ex inuidia Indulgētijs detraxit.

Querela Lutheri contra Indulgētias

At longe aliter de securitate salutis

timore & tremore iubet nos operari salutem nostram Apostolus. Et iustus (inquit Petrus) vix saluabitur. Denique tam arcta est via quę ducit ad vitam, vt Dominus per prophetas Amos & Zachariam, saluandos appellet Torres, raptos de incendio. Et vbique Dominus difficultatem salutis denunciat. Cur ergo per illas falsas veniarum fabulas & promissiones, prędicatores earum faciunt populum securum & sine timore? Cum Indulgentiæ prorsus nihil boni conferant animabus ad salutem aut sanctitatē, sed tantummodo pœnam externā, olim Canonice imponi solitam, auferant. Hæc & id genus plura ibi Lutherus, Ex Wittenberga, in Vigilia Omnium sanctorum, Anno Domini M.D.XVII. *docuit Lut. in Cap. Bab. alijsque scriptis suis.*

Quæ idcirco referimus, vt intelligat Lector, eam epistolam non tam ex animi sententia, quam ex liuido inuidiæ affectu à Luthero scriptam esse: Cum nulla aliorum doctrina, tam securum de salute, & ad bona opera pigrum negligentemq; reddiderit populum, quàm fecit noua doctrina Lutheri. Qui publice scripsit in Babylonico suo præludio, Tam diuitem esse hominem Christianum, vt etiamsi velit, non possit perdere salutem, nisi nolit credere: Nec vlla peccata eum damnare queant, eò quod per fidem in promissionem, quæ baptizato facta sit, mox absorbeantur ac deleantur omnia peccata, modo credat aut cogitet se baptizatum esse. Ille tamen non *Epistola ex liuore scripta.*

tentus priuatã misisse epistolam, in publicum quoq; emulgauit 95 (quãquam in prima scheda posuerit 97) propositiones, quibus communem & receptam de Indulgentijs opinionem Ecclesiæq; sententiã impugnabat. Tetzellius autem, qui Francofordię ad Oderam fluuium (vbi Illustrisimus Princeps Elector IOACHIM, Marchio Brãdeburgẽsis, nouam quoq; circa idem tempus erexerat studiorum Vniuersitatem) degebat, vbi illas vidit propositiones, Cum esset Indulgentiarum Prædicator famigeratus, & Commissarius Apostolicus, atque etiam hæreticæ prauitatis Inquisitor, ingenio ferox, & corpore robustus, indignè ferens Lutheri proteruam audaciam, vt par pari referret, Centum & Se: ædidit propositiones, quibus contrariam explicabat sententiam. Verbi gratia. Lutheru sic orsus est. Dominus & Magister noster Iesus Christus, dicendo, Pœnitẽtiam agite &c omnem vitam fidelium pœnitentiam esse voluit. Quod verbum de Sacramentali pœnitentia Confesionis & Satisfactionis, quæ sacerdotum ministerio celebratur, non potest intelligi. Non tamen solam intendit interiorem: Immo interior nulla est, nisi foris operetur varias carnis mortificationes &c. Contra hanc vero eius sententiam ita exorsus est Tetzellius: Dominus noster Iesus Christus, Sacramenta nouæ legis, ad quæ voluit cunctos obligari, post suam pasionem & ascensionem,

Animositas Tetzellij.

Propositiones de Indulgentijs.

sionem,voluit etiam cunctos docere ante suam passionem,per aptissimam suam prædicationem. Quisquis ergo dicit, Christum,dum prædicauit, Pœnitentiam agite, sic docuisse pœnitentiam interiorem & exteriorem carnis mortificationem, vt nō etiam docere vel cointelligere voluerit pœnitentiæ Sacramentum,eiusque partes Confessionem & Satisfactionem, tanquàm obligatorias, errat: Immo nihil nunc iuuat,si interior pœna etiam operetur exteriorem mortificationem, nisi assit facto vel voto Confessio & satisfactio & cæt. Hac itaque diuersæ & contrariæ sententiæ propositionum æditione, visa est iam publicè contestata inter hos duos Antagonistas esse lis turbulentæ contentionis, quæ mox anno sequenti in apertum efflagrauit incendium: Quo pax & vnitas Ecclesiæ, maximo cum scandalo infirmorum, & animarum detrimento,turbata ac dissoluta fuit. Confidebat ingenio & eruditioni suæ Lutherus, atque etiam potentiæ & gratiæ sui Protectoris Ducis Friderici Electoris, & vafris Staupitij sui consilijs ac practicis: Cui cedere indignum putabat Tetzellius, qui celebris erat fama Prædicationum, suffultus & sedis Apostolicæ commissione atque autoritate,atque etiam Inquisitionis officio.

Lis de Indulgentijs inter Luth. & Tetzellium.

ACTA

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XVIII.

LVtherus igitur, ſuorum fretus conſilio, Latinum ædidit librum, cui hunc præfixit titulum. Reſolutiones diſputationum de Indulgentiarum virtute &c. In quo quidem libro, 95. Concluſiones iuxta nouam opinionem ſuam declarabat, non ſane, vt Papam aut aduerſarios ſuos ſibi reconciliaret, aut placabiles redderet, quos acerrime eo ipſo in libro plerumque impugnabat: ſed vt Lectorem in partem raperet ſuam, miram ſimulans erga Romanum Pontificem humilitatem, ſubiectionemque ac reuerentiam. Vnde venabatur callide Lectoris & in ſe commiſerationem, & in aduerſarios odium. Fingebat enim ſe admodum reluctantem & inuitum rapi ac protrahi in publicum, improbitate illorum. Dicebat ergo in præfatione ad Leonem X. Inuitus venio in publicum, præſertim ego indoctus, ſtupidus ingenio, vacuus eruditione. Sed cogit neceſsitas, me anſerem ſtrepere inter olores. Itaque quo & ipſos aduerſarios mitigem, & deſideria multorum expleam, emitto ecce meas nugas. Et infra. Quare Beatiſsime Pater, proſtratum me pedibus tuæ B. offero, cum omnibus quæ ſum & habeo: Viuifica, occide: voca, reuoca: approba, reproba, vt placuerit. Vocem tuam vocem Chriſti in te præſidentis & loquen-

Ficta humilitas Luth.

tis

tis agnoſcam : Si mortem merui, mori non recuſabo.

Hac itaque calliditate, dum quereretur, ſe iniuſte premi ab aduerſarijs, & in publicum cogi: breui maximum ſibi conciliauit fauorem, non modo apud ſimplicem populum: qui facile credit & ad omnem nouitatem aures libenter arrigit patulas ac prurientes: verum etiam apud pleroſq; graues & eruditos viros, qui verbis eius genuina ſimplicitate credentes, putabant Monachum nihil aliud quęrere, quam veritatis patrociniũ contra Quæstores indulgentiarum, qui magis pecuniarum quam animarum zelatores viderentur: ſicut criminabatur eos Lutherus. Atq; vt omnem hæreſeos ſuſpicionem à ſe reijceret in aduerſarios, adiunxit libro, poſt querulas, ad Staupitium & ad Leonem Papam epiſtolas, ſolennem quandam proteſtationem, in qua deferebat non ſolum ſacris literis, verum etiam ſacris Canonibus decretalibusq; Pontificijs & Eccleſiaſticis patribus, ſed & ſuperiorum ſuorum iudicium in omnibus volebat habere ſaluum. Hinc illius miſerta Poetarum Rethorumq; docta cohors, & in aduerſarios eius odio accenſa, impigre pro eo & lingua & calamo decertabat, cauſamq; eius Laicis commendabilem reddebat, ac varijs cauillis & inuectiuis prælatos Eccleſiæ Theologoſq; perſtringebat: incuſans eos auaritiæ, ſuperbiæ, inuidiæ, barbariei & ignorantiæ: Qui inno-

Fauor callide quaſitus.

Proteſtatio Lutheri.

Poetæ fauentes Luthero.

Hierony. de Genutijs, Episcopo Asculano, Auditore Cameræ, & Syluestro Prierate, Theologo, Magistro sacri Palatij. Lutherus vero côquestus de insidijs, quod nusquá tuto consisteret, & de iudicibus sibi suspectis, suamq; præterea obtendens paupertatẽ corporisq; imbecillitatẽ, per Ducẽ Saxoniæ Fridericũ, Principem Electorem solicitauit, vt causa ad partes cômitteretur. Cômissa igitur fuit Thomæ de Vio Caietano, Cardinali S. Sixti, qui eo tẽpore erat in Germania Sedis Apostolicæ de latere Legatus. Quáuis vero & hic iudex Luthero vehemẽter displiceret, quod Thomista esset & Ordinis Prædicatorũ: ne tamen omnino cõtumax & rebellis videretur, comparuit corá illo Augustæ. Venit igitur Augustam Mense Octob. sumptis quidem secum literis cômendaticijs protectoris sui, Ducis Saxoniæ Friderici Electoris, attamẽ sine Cæsaris Maximiliani fide publica, seu saluo conductu. Benigne itaq; in Cardinalis Legati conspectum Colloquiúq; admissus ac paternê admonitus, tria iussus est, ex mandato Papæ præstare. Primum, vt ad cor rediret, erratusque suos reuocaret. Secundum vt promitteret in futurum ab eisdem abstinere. Tertiũ, vt ab omnibus contineret se, quibus Ecclesia perturbari posit. Ipse vero, cùm nullos vellet erratus agnoscere, post multos auditos redditósque sermones inter colloquendum, petijt tandem deliberandi tempus. Altero igitur die reuer-

Lut. in actis Augustensi. Cardinalis Augustæ tria præcepit Luthero.

dem deliberandi tempus, Altero igitur die reuersus, cùm adessent quatuor viri ex ordine Procerum & Consiliariorum Cæsaris, vt omnem hæreseos suspicionem è mentibus illorum tolleret, coram Legato personaliter protestationem suam in hæc verba scriptam ex

Protestatio Luth. coram Legato.

scheda, quam in manibus tenebat, legit ac recitauit. Ego frater Martinus Luther Augustinianus, protestor, me colere & sequi sanctam Romanam Ecclesiam in omnibus meis dictis & factis, præsentibus, præteritis, & futuris. Quod si quid contra vel aliter dictum fuit vel fuerit, pro non dicto haberi & habere volo. Legatus vero vir doctißimus, probè sciés, illum non solum in suis resolutionibus; verum etiam in proximo Colloquio multa protulisse de Indulgentijs & de potestate Papæ, aliter quàm sentit Rom. Ecclesia: institit rursus, vt illa tria præstaret, quæ ex mandato Papæ pridie audiuerat. Ille vero vlterius protestabatur, se non esse sibi conscium aliquid dixisse, quod si contra sacram scripturam, cõtra Ecclesiasticos patres, contra Decretales Pontificum, aut cõtra rectam rationem. Attamen quia homo sit qui errare poßit, velit se submittere iudicio & determinationi legitimæ sanctę Ecclesię & omnib. melius sentientib. Nominatim verò, Doctoribus insignium Vniuersitatum Imperialium, Basiliensis, Friburgensis & Louaniensis, Aut si nec id satis sit, etiam Parisiẽsis, quam dicebat studiorum paren-

parentem, & ab antiquo semper Christianissimá, ac in Theologia florentissimá: Quamuis pauló pòst longe aliter de ea & senserit & scripserit. Legato autem in priori sententia sua persistente, petijt scriptilem (vt ipse loquitur) admitti responsionem: Qua admissa, multa corrasit argumenta contra Extrauagantem Clementis VI. de Indulgentijs, contra autoritatem Decretalium Rom. Pontificum, contra merita sanctorum, contra Indulgentiarum Thesaurum, & contra bonorum operum merita, de sola fide fastuose contendens. Ex quibus Legatus facile intelligebat, illum dare sulummodo verba, mentemque habere ad errores & opiniones suas obstinatam. Idcirco dixit ei, nisi reuocet, censuris ex Papæ mandato sit illigandus. Audiuerat verò Lutherus, Legatum habere mandatum capiendi ac incarcerandi & ipsum, & Vicarium suum Staupitium. Hinc anxietate plenus: quia vetabatur in conspectum redire illius, nisi reuocaret, cœpit occultè per amicos sollicitare Cæsarianos pro impetrando saluo conductu. Quo impetrato, fretus consilio sui Staupitij, scripsit Appellationem à Legato ad Papam melius informandum prouocans, quàm, vbi occultè abijsset Augusta, iussit affigi palam, ad concitandam maiorem in populo, contra Papam & Legatum eius inuidiam odiumq; Laicorum. Cùm tamen & præsens ad faciē, & absens per literas, multas

Dissensio inter Legatum & Lutherū.

Dolosæ blanditiæ Luth. ad Legatum

diceret Legato & laudes & blanditias, quibus bonum virum nequiter lactabat ac ludebat. Etenim abiturus Augusta, scripsit ad eũ blandissime & gratias agens pro exhibita in se clementia: & appellandi necessitatem expurgans, nõ solum quod amici ita iussissent: verum etiam quod sciret, Principi suo longe gratiorem fore Appellationem quàm Reuocationem. Addebat præterea, non videri sibi necessariam Appellationem, cum omnia submiserit iudicio Ecclesię, nec aliud quàm illius sentẽtiam expectet. Domum verò reuersus, adhuc multo blandius rescripsit, commemorans & extolleus illius clementiam, humanitatem & sapientiam, quod qui vi agere potuisset, per Staupitium agere maluerit, qui talis ac tantus sit in oculis suis, vt nullus sit in mundo, cui lubẽtius auscultet & consentiat. Vbi & culpam agnoscebat nimiæ tum vehementiæ tum irreuerentiæ suæ in Papam, proinde petebat veniam, tanquam pure & ex animo dolens ac pœnitens. Quod & per omnes conciones se populo annũciaturum promittebat, operamque daturum, vt posthac alius sit, aliterq; loquatur quàm antea. Vnum enixe petebat, vt possit audire vocem sponsę, quam certum est audire vocem sponsi.

Criminationes Lutheri in Legatum

Hæc & id genus multa honorifice scribebat ad ipsum Legatum. Ad alios verò longe aliter scripsit, non solum priuatim, sed & publice: virum illũ grauissime accusans Tyrannidis

nidis,superbiæ,infidelitatis, ignorantiæ & c. Sic enim scripsit in Actis. Video (inquit) libellos ædi, & rumores varios spargi de actis meis Augustensibus: Quanquàm vere nihil ibi egerim,quàm quod & tempus & sumptus perdidi. Nisi id satis abunde fuerit operis, quod nouam audiui linguam Latinam: scilicet, quod veritatem docere, idem sit, quod Ecclesiam perturbare. Adulari vero,& Christum negare, idest, Ecclesiam pacificare,& exaltare. In appellatione sua secunda ait, illum nimio factionis suæ fratribus affectum, faciem iniquitatis assumpsisse,minasque diras & crudelissimas intentasse, atque quem Christi, petentem humiliter doceri veritatem, & reduci ab errore,contempsisse. Item,in præfatione ad Galatas.Cardinalis(inquit) Caietanus passim se pro Roma. Ecclesia venditat in Germania, sub nomine illius breuia Apostolica comminisci satis doctus. Denique in epistola sua ad Leonem X. grauissime simul & calumniosissime illum accusans, ait. Notum esse arbitror tibi,quid mecum egerit Car dinalis S. Sixti, Legatus tuus, imprudens & infœlix,immò infidelis.In cuius manu,ob tui nominis reuerentiam,cum me & omnia mea posuissem, non hoc egit,vt pacem statueret, quam vno verbulo potuisset facile statuere: Cum ego tum promitterem silentium, & finem causæ meæ facturum,si aduersarijs idem mandaretur. At homo gloriæ, non cõtentus

eo pacto, cœpit aduersarios iustificare, licentiam aperire, & mihi palinodiam mandare: Id quod in mandatis prorsus non habuit. Hic sane, vbi causa in optimo loco erat, illius importuna Tyrannide venit in multo peiorem. Vnde quicquid post hæc secutum est, non Lutheri, sed Caietani tota culpa est, qui vt silerem & quiescerem, non est passus. Quod tum summis viribus poscebam: Quid enim facere amplius debui? Ergo vt Legati quoque victor videretur, & maiorẽ inde famam fidemque & autoritatem sibi acquireret, scripsit in Actis suis, quod ille nullam syllabam ex sacris literis contrà ipsum produxerit vnquam, nec posit etiam, si quâm maxime vellet, Contra verò, vbi scripturas attulisset Lutherus, Legatus de corde suo effinxerit glossas, iuxta longam Rom. Curiæ consuetudinem, Qua relictis sacris literis, & acceptis traditionibus verbisque hominum, factum sit, vt Ecclesia Christi non mensura tritici pascatur, nec verbo Christi: sed non rarò temeritate & voluntate alicuius indoctissimi adulatoris regatur, & eo profecerit nostræ infœlicitatis magnitudo, vt ad reuocationem & abnegationem fidei Christianæ & sacratissimæ scripturæ incipiant compellere. Eiusmodi querelis auxit Lutherus apud quàmplurimos sibi quidem fauorem & existimationem, aduersarijs verò odium & contemptum. Ausus itaq; fuit, etiã Protectoris & Principis sui autoritate

Iactantia Lut. contra Legatum.

toritate, Wittenbergam publico ſcripto cita re quoslibet hęreticæ prauitatis Inquiſitores, ſi qui videantur ſibi deuorare ferrū, petraſq́; dirumpere, vt veniant illuc cum ipſo diſputaturi, habituri non modo ſaluum cōductum: ſed etiam liberum hoſpitium ſumptusq́ue à Principe. Hæc & id genus multa iactitans, ſibiq́ue ſcripturarū peritiam præ omnibus arrogans, plurimos in partem ſuam traxit: clamitans, non ſolum ſcholaſticos Theologos, verum etiam Papam ipſum eiuſq́ue Decretales vim facere ſcripturis, easq́; torquere, ac improprie & abuſiue intelligere. Exclamabat igitur aliquando in tales, qui aliter quàm ipſe vellet, ſcripturas interpretantur, quod ſint centuplo peiores Turcis: Quoniam verbum Dei, quod omnia ſanctificat, ſceleratè in nihilum redigant. Simulabat quidem eo tempore blandioribus verbis modeſtiam, humilitatemq́; & obedientiam, vt partem ſuam & auctiorem & commendatiorem redderet: Cor tamen eius ſemper erat in mordacitatem ſuperbiamq́; & rebellionem erectum. Quod ſane alicubi ipſemet palam fecit. Ait enim in Actis ad Lectorem. Poſteriorem reſponſionem meam, etſi cùm multa reuerentia dedi, ac velut in arbitriū ſummi Pontificis repoſui: Non tamē id me feciſſe credas, quod de re ipſa dubitem, aut animi ſententiam ſim vnquam mutaturus, ſed quia oportuit reuerētiam ſeruare ei, qui vice ſummi Pōtificis fungebatur.

Contra Inquiſitores.
Luc. in defenſion: Sermonis de indulgentijs.
Lutherus in Actis Auguſt.

Duplicia uerba Luth.
Lutherus in Actis Auguſt.

Dixerat autem in ea responsione, animam suam paratissimam cedere, mutare, reuocare omnia, vbi aliter intelligenda esse edocta fuerit: Quomodo autem doceri queat, qui animi sententiam mutaturus nunquàm fuerat? qui non solum Legatum, summæ alioqui eruditionis virum, quem & Lutherus ipse insignibus dotibus, præsertim iudicij acrimonia donatum fateretur: sed & Pontificem Rom. Leonem X. reprehendebat, Qui Syluestrum Prieratem, sacri Palatij Magistrum, simul cnm S. Thoma proteruissime contemnebat: calumnians vtrunque, quod nudis verbis incedant, sine scriptura, sine patribus, sine Canonibus, denique sine vllis rationibus. Mera igitur verba dabat, cum reuocaturum se promitteret.

Luth. ad dialogum Syluestri.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Annó M. D. XIX.

Insolentia Luc. post obitum Maximiliani Imp.

CÆterum currente iam anno Domini M.D.XIX. Posteaquam rebus humanis subtractus est Maximilianus Cæsar: Princeps sane & armis & pietate insignis, cœpit Lutherus indies magis ac magis insolescere. In aduersarios conuitijs ac criminationibus grauius inuehi. Summo Pontifici maiori contemptu rebellare: adeò quidem ferociter, vt etiam in epistola secunda ad Leonem X. iactitet, quod Carolus Miltitius,

nuncius

nuncius Apostolicus, post Caietanum multo & vario negotio cursans & recursans, nihilque omittens, quod ad reparandum causæ statum, quem Caietanus temere & superbe turbauerat, pertineret, vix tandem etiam auxilio Illustrissimi Principis Friderici Electoris effecerit, vt semel & iterum familiariter cum ipso loqueretur. Mira profecto insolentia & superbia in Manacho nondum excucullato. Qui cum reus ageretur apud summum Pontificem, supremum in terris Iudicem suum, propter reproba & hæretica dogmata, atque etiam propter turbatam Ecclesiæ pacem, læsamque Sedis Apostolicę autoritatem omni iure sacrosanctam: adeo, vt ipsemet Caietano priuatim scripserit, in hæc verba. Reuerendissime in Christo Pater, fateor, vt & aliàs fassus sum, me profecto nimis indiscretum, vt ipsi dicunt, vehementem & irreuerentem fuisse contra nomen Pontificis, Et quamuis admodum vehementer ad eiusmodi irreuerentiam lacessitus fuerim, intelligo tamen nunc, quod decuisset me, modestius, humilius, ac reuerẽtius istã materiã tractare, & non sic respõdere stulto, vt fierim ei similis. Quod mihi omnino synceriter dolet, veniamque peto. Idem ipse tamen reus paulo post, nec absolutus nec procrastinatus, sed grauius accusatus, atque etiam per contumaciam in vrbe damnatus, tantæ fuit rebellionis & superbiæ, vt per

Reprehendit seipsum Luth.

duellionis aut hostis coniurati potius & Imperatoris, quàm rei aut Monachi personam sibi vendicaret, non petens amplius veniam vllius delicti: sed cucullam suam Insulæ summi Pontificis æquiparans: immò præferens, tumidissime iactaret, Nuncium Apostolicum: hominem nobilem, ex Inclyta Miltitiorum familia in terra Misnensi procreatum, multo labore cursitasse, ac vix tandem etiam Electoris Principis ope effecisse, vt semel ac iterum in familiare admissus fuerit colloquium, propter turbatum à Caietano causæ statum. Quis verò Imperatorum, seu Græcorum seu Latinorum & Germanorum, vsquam legitur tanto fastu à Colloquio repulisse Nuncios Apostolicos, quanto repulit (vt iactitat) Monachus iste cucullatus adhuc & reus, & qui nuper ante paucos dies, à Legato ad ipsum Dominum Apostolicum appellauerat? Iactitabat vlterius, in eo Colloquio se denuo cessisse nomini Leonis X. quod fuerit paratus silere: acceptans etiam Iudicem vel Archiepiscopum Treuerensem, vel Episcopum Numbergensem, atque ita factum & impetratum fuisse. Verùm dum hæc spe bona agerentur, alterum & maiorem hostem Pontificis irruisse Eckium cum disputatione Lipsica, quam instituerat contra D. Carolstadium, ac penitus hoc consilium pacis dissipasse. Tantus iam tum videbatur sibi Lutherus, vt grandis muneris

Carolus à Militz.

Luth. ubi supra.

Pontificis

D. Ioannes Eckius.

aut

aut beneficij loco haberet, sibique acceptum referri velit, tãquàm donum aliquod amplissimum, si Pontifici & nuncijs eius pacem daret & sileret, Cum vero D. Ioann. Eckius, vir plane doctissimus, cum Andræa Carolstadio Lipsię ex pacto disputaturus, ad suas propositiones XII. illic disputandas, thema vnum de prærogatiua & potestate Romanæ Ecclesiæ (cuius improbissimus osor & vitiligator erat Lutherus) adiecisset, Lutherus sibi per hoc iniuriam fieri arbitratus) mox enim pro hoste habet vnumquenque, qui ab ipso dissentit) sese illi disputationi vltro immiscebat nec rogatus nec prouocatus: Erant eo tempore summi amici, quanti postea facti sunt inimici, Lutherus & Coralstadius: hic Archidiaconus Wittenbergensis: ille Ordinarius Theologiæ prælector: Vterq; sibi plurimum fidens, atque cunctis in mundo eruditiorem sese reputans, ex disputationibus famæ gloriã quęrebat: Eckio, Ordinario Theologię Professori Ingolstadiensi, qui Friburgi, Tubingæ, Ingolstadij, ac Viennæ, atq; etiam Bononiæ celebre Disputatoris nomen consequutus fuerat, laudem illam ambo inuidentes & pręripere cupientes. Disputandi autem occasio sumpta fuit ex Obeliscis (hoc est, Annotationibus repræhensorijs) quibusdam, quos Eckius circa primas Lutheri de Indulgentijs propositiones apposuerat priuatim, ab amico quodam quid super ijs sentiret, rogatus.

Andreas Carolstadius

dudum, venturum esse nō fugitiuum militē, sed mortuū illum & à se prostratum Leonē, cum fiducia accepturum. Se vero in hac re nō timere seu Papam seu nomē Papæ, multo minus pappos & puppas istas. Ad diem igitur præfixum, qui erat XXVII. Iunij, magno apparatu Lipsiam venerunt Wittenbergenses, non solum multos comites: sed & libros subsidiarios secū afferentes, quasi Lipsiæ non essent libri, si quibus opus foret. Eckius verò, cui non solum à latronibus & raptoribus, verum etiam à Lutheranorū in se frendentium gladijs & insidijs metuendum erat, vno tantum famulo comitatus Lipsiā venit, ignotus ad ignotos, multo prolixius iter emensus quā illi. Quippe distat à Lipsia Ingolstadium circiter quinquaginta miliaria Germanica: Wittēberga vero tantummodo septē. Excepti ergo sunt omnes & amicè & honorificè, non solum à Senatu & vniuersitate vrbis, verum etiam à Principe & Domino vrbis, Saxoniæ Duce GEORGIO, Qui non modo Cōsiliarios suos, pro seruanda vtriq; parti æquitate, adhibuit, sed & in arce sua, ne quis tumultus oriretur, disputantibus locum concessit, atque etiam personali præsentia sua disputationem honorauit: eos pro sua & grauitate & prudentia benigne admonens, vt cauerent ab omni amarulentia verborum & scandalo infirmorum, solam veritatem præ oculis habituri.

Primum igitur congressi sunt Eckius & Carol-

Disputatio Eckij cũ Carolstadio.

Carolſtadius, de libero Arbitrio hominis disputaturi: ſolenniter proteſtãtes ambo, quod ab Eccleſia Catholica nuſquam, ne ad latum quidẽ digitu, diſcedere velint, nec eruditorũ iudicio pręire, nec vniuerſitatũ, autoritati prę iudicare. At non inuenit ibi mortuũ in Eckio Leonẽ Carolſtadius, vt iactauerat Luth. ſed virum ingenio & alacritate longè magis viuidum, quàm erat Carolſtadius: memoriæ autem viuacitate ac ſingulari bono, etiam Lutherum ipſum ſuperabat, eruditione præterea & intellectus acumine neutri eorum cedens. Cum quo ſane Carolſtadius diebus aliquot decertans, multo plus laboris quàm laudis reportauit. Erat enim D. Eckio in omnibus longe inferior. Quod ægrè ferens Lutherus, in feſto Apoſtolorũ Petri & Pauli, ſermonem habuit ad populum in ſacello Arcis. In quo ſane, cum frequens haberet auditorium, palam & acriter perſtrinxit, tum Papæ autoritatem, tum clauium poteſtatem, non abſq; offendiculo multorum. Vnde factum eſt, vt paulo poſt D. Eckius eum ſermonem Lutheri (qui per Typographos quoque euulgatus eſt) reprehenderit publicè, dum ſecunda die Iulij, in feſto Viſitationis Mariæ, concionaretur ad populum in Parochiali Eccleſia Diui Nicolai. Carolſtadio autem ex diſputatione iam feſſo & exhauſto, ſucceſsit in certamen Lutherus, die Quarta Iulij vſque in diem XIIII. Longa tamen Conſiliarijs Principis

cipis Georgij cum Luthero dissertatio fuit, priusquàm disputationem cum Eckio iniret. Diu enim reluctabatur, se certis submittere Iudicibus: magis enim appetebat iudicium vulgi & confusę multitudinis, quàm Doctorum in vniuersitatibus. Cum autem nullo prætextu honeste recusare posset, consensit tandem (sed inuitus & iratus) in Iudices Parisienses & Erfordienses facultatis Theologicæ. In hos sane, quod apud eos in literis educatus, plus notitię & fauoris haberet quàm Eckius: apud illos vero, quod offensos nuper in causa Capnionis, atque in priuilegijs Cleri Gallicani, separaret approbaturos potius impugnatoris, quàm propugnatoris Roma. Ecclesiæ partes: Maluisset tamen Poëtas Theologorum irrisores, & plebem Cleri osorem, quàm quoslibet Theologos causæ suæ Iudices habere. ℭ a Papa.

Videntes itaque Consiliarij Ducis Georgij vultum eius iracundum, admonuerunt, vt nihil per iram, sed omnia modeste ageret, ne scandalo fieret auditoribus. Tum ille ira victus, prorupit in apertam confeſsionem secreti sui peſsimi, dicens. Non propter Deum hæc res cœpta est, neque propter Deum finietur. Illi autem, ne ludibrio fieret orbi proclamata illa disputatio, hoc verbum diſsimulantes, mitigabant animum eius, vt iuxta promiſſum cum Eckio disputaret. Disputatum est itaq; ab illis & acriter & copiose, primum

de po-

Disputatio Eckij cum Luthero. Ex actis disputationis Lipsicæ.

de potestate & primatu Romani Pontificis. Deinde de Purgatorio, de Indulgentijs, de Pœnitentia & de Absolutione sacerdotis. Sed longe alia tunc erat Luthero & mens (nisi omnia simulauerit) & vox de rebus illis quàm paulo post. Nam & ipse protestationem, quam alii duo præmiserant, approbabat & amplectebatur, Et de Rom. Ecclesia longe reuerentius loquebatur quàm postea: adeo, vt non solum Latine, verum etiam Teuthonice sententiam suam declarans, diceret. Se non impugnare, nec Christiane à quopiam impugnari posse, primatum & obedientiam Rom. Ecclesiæ. Nec derogare se Pontifici, quicquid tribuitur ei. Cumq; inter dispu-

De Bohemis.

tandum ex verbis suis suspectus haberetur, tanquàm fautor & patronus Bohemorum schismaticorum, Quemadmodum D. Eckius palam ei obiiciebat: Ipse mox interstrependo Teuthonice iratus dixit, hoc mentitum esse. Deinde maturius respondendo, idipsum velut grauem contumeliam à se reiiciens, sic dixit. Nunquam mihi placuit, nec in æternum placebit, quodcunque schisma inique faciunt Bohemi: quod se authoritate propria separãt à nostra vnitate, etiam si ius diuinum pro eis staret, cum supremũ ius diuinum sit charitas & vnitas spiritus. Petebat igitur ab Eckio, ne velit impingere tantam contumeliam, vt eum Bohemum faceret, quia sibi semper inui si fuissent; ideo, quia ab vnitate dissentiant.

Denique

Denique, cum de Purgatorio quoq; extranea & scandalosa diceret, quasi de eo nihil habeatur in scripturis: Vnde suspect⁹ fiebat de Græcorum & Pighardorum (qui Purgatorium negant) hæresi, Ad remouendam à se suspicionem illam, dixit publice. Ego, qui credo fortiter, immò ausim dicere, scio, Purgatorium esse, facile persuadeor, in scripturis de eo fieri mentionē: Quemadmodùm illud Matt. inducit Gregorius in Dialogis. Non remittitur neq; in hoc sæculo, nec in futuro: Volens peccata quædam remitti in Purgatorio. Admitto & illud Machab. 2. Sancta est & salubris cogitatio pro defunctis orare &c. Lassato tandem Luthero. Eckius intrepidus & infatigabilis Carolstadio rursus in arenam progredienti congressus est, die XIIII. Iulii: prouocatus ab illo eadem hora, qua cessauerat Lutherus. Vt homo peregrinus, à suis tū libris, tum amicis notis longe positus in regione longinqua, si non posśit argumentis vinci, saltem labore tandem & cauillorum fastidio delassatus, ex arena cederet, ac victi speciem præberet. Rursum igitur impetitus est de libero Arbitrio hominis. Cui paradoxum istud adiunxit aduersarius ille: Iustū in omni opere bono peccare. Sed paucorum dierum fuit ea disputatio. Mox enim cessatum est, die XV. Iulii, & tota causa iudicibus cōmissa. Domum itaq; redierunt Wittenbergenses, egregie quidē honorati Lipsiæ cum aduenissent, sed

De Purgatorio.

Matth. xij.

ij. Mach. xij

Finita disputatio die xv. Iulij.

1519 ſed longe minori cum gloria quàm ſperauerant, Wittenbergam redierunt. Non enim crediderant, tantum eſſe Eckium, quantum experti ſunt. Cum ergo parum fiduciæ haberent ex viuæ vocis diſputatione, ad libellos refugerunt, mox ædentes velut victricẽ cenſuram ſuam, antequàm ſcirent, quid Iudices ab vtraq; parte electi iudicaturi eſſent: Quãuis Lipſiæ cautum fuiſſet, ne quid illius diſputationis æderetur, antequàm ſciretur, quid viſum foret Iudicibus. De Erphordienſibus quidem nihil in publico conſtàt, quidnam, cenſuerint. De Pariſienſibus vero dubitare non licet, quin pro Eckij parte iudicauerint, qui paulo poſt, cenſurę ſuę, qua Lutheri 104. propoſitiones damnauerunt, publica ædiderunt teſtimonia. Lutherus verò irarum & querelarum plenam ędidit epiſtolam ad Spalatinum ſuum, qui Friderici Ducis Electoris & à ſacris & à ſecretis erat, ac pro illo multa ſecreto egerat. In qua ſane ſcripſit compluri ma, à veritate longè aliena, ſicut in reſponſione ſua Eckius demonſtrauit. Eius initium ita habet. Hiſtoriam famoſæ huius diſputationis, quam Lipſiæ habuimus, Optime Spalatine, cupis noſſe. Ait eam diſputationem fuiſſe perditionem temporis, non inquiſitionem veritatis: Et quantum in Eckio fuit, nullum fere ſcopum fuiſſe tactum. Aut ſi tactus ſit, non niſi notiſsimis & vulgo proculcatis argumentis certatum fuiſſe. Deinde in

Georgius Spalatinus.

Querelæ Lutheri de diſputatione Lipſiæ.

Lipſen

Lipſenſes inuecturus, ait. Non mihi, ſed ſibi imputabunt, ſi tangantur & ipſi, quos par gloriæ ſtudium, & inueterata iamdiu inuidia coegit, pro Eckio contra nos machinari non bonas machinas. Confitebatur tamen, optimæ illi Vniuerſitati ſe nihil debere, quàm omnem honorem & omne officium, duntaxat inuidiam quorundam diſplicuiſſe ſibi. Quamuis verò laudaret ibi Ducem Georgium, quod verè Principali clementia & munificentia nihil omiſerit, quod ad fœliciſsimum illius diſputationis fructum facere poſsit: omnia cauens & monens, vt modeſte & veritatis quærendæ ſtudio ageretur, multa tamen in Conſiliariorum eius ſugillationem queribundus adiunxit. Primo ruptum eſt, inquit, pactum, quo inter Eckium & nos conuenerat, vt libere diſputaretur, & excepta per Notarios in publicum totius orbis iudicium ederentur. Illi autem ſtatuerunt, ne excepta per Notarios æderentur, niſi Iudicibus nominatim & communiter electis oblata, accepiſſent ſententiam; Quaſi orbis & cuiuſque optimi viri iudicium parum ſit. Alteram machinam fuiſſe ait, Cùm Carolſtadius libros ſecum attuliſſet, illos ſtatuiſſe pro Eckij voluntate, libros domi relinquendos eſſe, ac ſolius memoriæ & linguæ viribus ac libertate diſputandum. Cum verò ſibi obijceretur, quod conuentioni non pareat, nec

fœdus ſeruet, diſputationem ædens ante decretum iudicum, ita reſpondit. Quaſi verò vllum pactum nobis vnquàm ſeruauerint ipſi: Addēs, ſe conueniſſe, ne diſputatio euulgaretur, quæ manu Notariorū excepta fuit; Verùm ne præterea ſcriberet, ſe non pepigiſſe. Ducem tamen Georgium rurſus laudans ait, illum prudentiſſimè ambos verberantē dixiſſe, Siue hoc ſit iure diuino ſiue humano, Rom Pontifex eſt & manet ſummus Pontifex: Ita verè dixiſſe & non leuiter, inutilem illàm diſputationem ipſorum, inſigni hac modeſtia taxaſſe.

Accuſat Lutherus D. Eckium.

Lutherus igitur, qui pro ſummo bono habebat multitudinis applauſum, cùm Lipſię populo minus plauſibilem fuiſſe diſputationem ſuam ſentiret, omnem iram in Eckium: qui velut victor, aut certe Luthero par, Carolſtadioque maior, in ore omnium verſabatur: effudit, innumeris illum diuerberās conuitijs, per multos varioſque libellos & epiſtolas. Auſus eum etiam ad Leonem X. grauiſſime palam accuſare: tanquam Eckij mendacijs, ſimulationibus & technis, omnia vbique fuerint turbata & exulcerata, Hic eſt (inquit) ille hoſtis tuus, mi Leo, ſeu potius Curiæ tuæ, qui onus ſupra vires ſuſcipiens, dum gloriam ſuam furioſe, captat, ignominiam Romanam in totum orbem reuelat. Huius vnius exemplo diſcere poſſumus (inquit) nō eſſe hoſtem adulatore nocentiorem. Quid enim

enim ſua adulatione promouit, niſi malum, quod nullus Regum promouere potuiſſet? Fœtet enim nomen Romanæ Curiæ in orbe, & languet Papalis authoritas, famoſa inſcitia male audit: Quorum nullum audiremus, ſi Eckius Caroli Miltitij & meum de pace conſilium non turbaſſet. Scripſit de diſputatione illa epiſtolam quandam Hieronymus Emſer: vir apprime & diſertus & eruditus: ad Pragenſis Eccleſiæ Adminiſtratorem, D. Joan. Zackium, cum audiſſet, Bohemos vane gloriari, quod partes eorum defendiſſet Lutherus. In qua ſane epiſtola, quam modeſtiſsime ac æquiſsime rei geſtæ veritatem proſequutus, citra omnem Lutheri iniuriam atque detractionem, aſſeruit, illum non defendiſſe partes Bohemorum, ſed palam contra dixiſſe: Eckium vero fortiſsimum Theologũ acriter defendiſſe propoſitiones ſuas. Lutherus autem, ſiue quod nactus interim fuerat ex Bohemia libros Joannis Huſs, cui impenſius fauebat, ſiue ignominiam ſuam reputans, quod Eckius diceretur fortiſsimus Theologus, ſcripſit mox petulantiſsime Venationẽ quandã in Capricornũ Emſeri (Hoc enim inſigne pro armis à maioribus ſuis habebat Emſer) Tot ſane conuitijs exuberantẽ, tot ſcommatis mordacem, tot calũnijs acerbã, vt Emſer magis obrutus quã inuaſus videretur? Qui tamẽ paulo ante honorifice ſuſceperat illum cõuiuio Dreſdæ.

Epiſtola Emſeri ad Adminiſtratorem Pragenſem.

Venatio Lut. in Capricornum Emſeri.

Hac sanè cautela vtebatur Lutherus, vt aduersarios suos mox fragosa conuitiorum ingeminatione ac strepitu absterrere, & omnibus ridendos præbere studeret. Sic enim ait ad Leonem X. In hoc ipsum tanto spiritu sum tumultuatus, vt eos, quos mihi longissime impares esse videbam, magnitudine & impetu tam verborum quàm animi compescerem. At stratagemate hoc suo fortem Capricornum illum, neq; in fugam, neq; in latebras coëgerit: Quin venatorem istum robustum, Nymbrotum Saxonicum, ita repulit ac repercußit ille, tum multis alijs ei grauiter obiectis, tùm illo grauißime, quod Lipsiæ inter Consiliarios Ducis Georgij constitutus, audierat ex ore Lutheri, Rem istam non esse propter Deum cœptam, nec propter Deum finiendam. Quo sane ictu fama Lutheri apud bonos grauiter sauciata fuit: præsertim, cum ad eum ictum Lutherus tam diu taceret nihil reclamans, ne mußitans quidem, sed callide dißimulans rea conscientia, per menses XX. Quamuis interea varium ei esset, cum Emsero æditis libellis certamen. Nulli enim aduersariorum sæpius quàm illi respondit. Tandem vbi sæpius propter verbum illud ab amicis compellaretur, vt tam grauem suspicionis notam à se reijceret, scripsit Teutonice quendam libellum, quo mendacij arguere conabatur Emserum, sed meris fucis & nugis, nullo argumento solido, inani exclama-

Luth. in ij. epistola ad Leonem X.

Sceleratum dictũ Luth.

Victus ab Emsero Lutherus.

clamationum Rhetoricarum tinnitu. Mox itaque conuicit nugas eius Emser certis testibus, ludificationemq; futilem ipsius Chirographo ad Teztellium, alijsq; grauiter obiectis repressit, & Monachum quamlibet verbosum ibi prorsus obmutescere coëgit.

Peracta autem disputatione, Carolus Miltitius, vt pacis componendæ laudem ex patria sua Romam apportaret, iterum tentauit ad silentium redigere Lutherum. Is enim de hoc ita gloriatus est ad Leonem X. Nihil (inquit) hac disputatione promouētibus nobis, nisi maiorem confusionem Romanæ causæ, iam tertio Carolus Miltitius patres Ordinis Capitulo congregatos adit: consilium petit componendæ causæ, quæ iam disturbatissima & periculosissima esset. Mittuntur hinc ad me, cum viribus in me (Deo propicio) nō sit spes grassandi, aliquot celebriores ex illis, qui petunt, vt saltem tuæ Beatitudinis personam honorem, & literis humilitatis excusem innocentiam & tuam & meam: Esse adhuc rem non in extremo desperationis loco, si Leo X. pro sua innata bonitate manum admoueret. Et post pauca. Leges pacis summo Pontifici rebellis Monachus præscribere ausus, subiunxit. Porro Palinodiam vt canam, Beatissime Pater, non est quod vllus præsumat, nisi malit adhuc maiore turbine causam inuoluere. Deinde leges interpretandi verbi Dei non patior, cùm oporteat verbum Dei

Iactātia Lutheri de Carolo a Miltitz secum tractante de pace.

esse non alligatum, quod libertatem docet omnium aliorum. His duobus saluis, nihil est quod non facere & pati possim, ac libentissime velim: Contentiones odi, neminem prouocabo, sed prouocari rursus nolo, prouocatus autem, Christo magistro, elinguis non ero.

Interea Principes Electores Francofordiæ ad Mœnum congregati, defuncto Maximiliano Cæsare, in locum eius fœliciter elegerunt nepotem ipsius, multorum regnorum ac prouinciarum Principem potentissimum, CAROLVM V. In Hispaniarum regnis tunc procul degentem. Ad quem sane, cum iuuenis admodum esset, circumueniendum, & in partes Lutheri trahendum, multæ quærebantur vario prætextu occasiones: adeò, vt Lutherani certissimũ sibi persuaderēt, Carolum totum fore Lutheranum. Iactabātur merita Ducis Saxoniæ, Friderici Electoris: Spargebātur criminationes in Ro. Pontificem eiusque Legatum, quod cupientes eligi Regem Franciæ, & clam & palā detraxerint Carolo: Ædebantur conuitia libelliq; famosi in Papā, in quosdam Episcopos & Theologos. Tum Lutherus ipse, suorum consilio fretus, scripsit ad eundem Carolum epistolam simulata humilitate, odiosisq; in aduersarios querelis accurate depictam: Addens etiam oblationem seu protestationem, haud minus & fictam & calumniatricem: vt sibi gratiam: Papæ ac

Electio Caroli V. Imp.

Theolo-

Theologis odium tum Cæsaris tum Aulicorum eius, atq; adeo totius populi conciliaret, æquitis in lucem huiusmodi libellis. Ait igitur in epistola illa, post captatá blanditijs beneuolentiam. Æditi sunt à me nonnulli libelli, quibus multorum & magnorum mihi conflaui inuidiam & indignationem, vbi duplici debui præsidio tutus esse. Primum, quod inuitus in publicum veni, nec nisi aliorũ vi & insidijs proditus, scripsi quicquid scripsi: nihil vnquam maioribus votis expetens, quàm vt in angulo meo laterem. Deinde quod testor mea consciẽtia, ac optimorum virorum iudicio, non nisi Euangelicam veritatem studui euulgare, aduersus superstitiosas humanę traditionis opiniones. Propter quã tertius iam finitur ferme annus, ex quo patior sine fine iras, contumelias, pericula, & quicquid possunt mali excogitare. Frustra veniam peto, frustra silentium offero, frustra pacis conditiones propono, frustra erudiri meliora postulo. Vnum est, quod in me paratur, tantum vt extinguar cum vniuerso Euangelio. Cum autem omnia frustra tẽtarim, visum est tãdem, exemplo S. Athanasij, Imperatoriam Maiestatẽ inuocare, si forte Dominus dignetur per eam suæ causæ adesse. Et in protestatione sua. Sed ne hoc quidem promoui (inquit) quod me sæpe numero & multipharià obtulerim (vt filius supplex & obediens S. Ecclesiæ Catholicæ, qualis, Deo Opt. Max.

Epist. Lut. ad Carolum V. Aug.

Ficta humilitas Luth.

adiutore, mori volo) taciturum, si per meos aduersarios liceat, omnium Vniuersitatum non suspectarum cognitionem & sententiam passurum, coram non suspectis Iudicibus, sacris & prophanis, sub fide publica, idonea & sufficienti, conductu libero, & libenter & humiliter comparitaturum, eorumque cognitionem & sententiam accepturum. Multæ id genus querimoniæ spargebantur in vulgus, non solum à Luthero ipso, sed etiam à complicibus eius, maxime à Poëtis & Rhetoribus plærisque, qui Theologis & Monachis oppido infesti erant, non solum propter Lutherum: sed etiam propter Ioannem Capnionem & Erasmum Roterodamum: viros sane eruditissimos, & de literis linguisque magnifice meritos, quibus nonnihil causæ & contentionis erat cum illis. Sed & Iureconsulti non pauci ac Aulici, qui opibus, autoritate & gratia pollebant, pro Luthero contra Ecclesiasticos multa, non tam scriptis libris quàm epistolis & sermone, tum clam ad aures Principum, tum palam ad populum agebant, ac gliscẽs Laicorum in Clericos odium, suis detractionibus callide adaugebant. Maxime vero incendebat animos, non modo Procerum & Nobilium, verumetiam Ciuium & Rusticorum, Vlricus Huttenus, Eques Germanus, vir & nobilis familiæ, & acerrimi ingenij. Qui & antea, prius quàm Lutheri nomen orbi notum esset, multa pro libertate Germa-

Fautores Lutheri.

Vlricus Huttenus.

Germaniæ,contra pensionum quæstus & citationum vexationes,quibus Roman. Curia Germaniam grauare videbatur, scripserat: non solum carmine, verumetiam soluta oratione vehemẽs & acer. Is tum ædiderat Triadem Rom. libellum quidem paruulum: sed mire festiuum & inuentionis ingeniosæ argumento Laicis admodum plausibilem & acceptum, Quo sane effecit,vt nihil æque inuisum esset Germanis complurimis ac nomen Rom. Curiæ & Curtisanorum. *Trias Rom.*

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XX.

EAm occasionem nactus Lutherus, cœpit scribere Teuthonice Reformationem quandam, ad Carolum Quintum iam tum Cæsarem electum, & ad Christianam Nobilitatem Germaniæ. In qua sane,vt omnium mentes à Rom. Pontifice, & ab eius Curia ac Iurisdictione alienaret,quàm diligentissime recensuit pompas & abusus Ro. Curiæ.odissime traducens quicquid ibi reprehensibile vel esset vel saltem videretur: Superaddens præterea calumnias nec leues nec paucas in Roman. Pontifices,Multa insuper commemorabat,quæ illi contra Roman. Imperatores aliosque Principes egissent, quod sererent ex bellis bella, & vbique disseminarent inter Reges & Principes discordias, per *Liber Lutheri ad Nobilitatem Germaniæ.*

quas ipsi suam augerent potentiam: Regibus bellico apparatu sumptuque exhaustis, depauperatis, & ad extrema redactis. Atque vt Cæsarem adhuc iuuenem magis in Roman. Pontificem omnemque Clerum persequendum animaret, multis ex scriptura sacra rationibus & argumentis probare satagebat, Cæsaris gladium in omnes, non modo Laicos sed & Clericos, liberam habere absque vllo impedimento potestatem. Non enim esse nisi fictitiam inter Laicos Clericosque differentiam, præterquàm in officio, cum per Baptismum omnes consecremur in sacerdotes: adeo, vt vnusquisque, qui ex baptismo repserit, possit iactare se iam presbyterum, Episcopum & Papam esse: licet non cuilibet conueniat, eiusmodi officium exercere. Inde audacior factus, defectionem à Papa suasit apertissime, dicens. Ideo potestati Papali nequaquàm obtemperandum est, sed resistendum potius, corpore, substantia, ac cunctis quibus possumus viribus. Euigilemus igitur, ô Chari Teuthones, ne rei pariter efficiamur omnium infœlicium animarum, quæ pereunt per istud sceleratum ac Diabolicum regimen Romanorum. His & id genus plurimis, quan quàm atrocissime scriptis, prætendebat colorem pietatis & salutare nomen Iesus, quod singulis paginis in fronte superponebat, vt lector crederet, omnia illa à spiritu Christi suggesta esse, & ad optimum tendere finem.

Baptismus facit sacerdotes & Reges mystice & spiritualiter, non realiter & externo effectu aut officio.

Primum

Primum igitur ſubiecit in Reformatione illa Papam & Epiſcopos gladio Cæſaris. Deinde ademit Papæ authoritatem, tum interpretandi ſcripturam ſacram, tum indicendi Concilium generale. Quibus vario & ſcripturarum & rationum fuco probatis, cœpit in mores & practicas Roman. Curię acerrime inuehi: ſigillatim taxans omnia, & per calumnias cuncta in maius adaugens. Exclamabat igitur, Indignum eſſe, vt Papa triplicem geſtet coronam, cum ſummi Reges vnicam gerant: Eum eſſe non exaltati, ſed Crucifixi Chriſti vicarium: Cardinales eius eſſe inutilem, immò pernicioſum populum, qui Italiam & Germaniam exugit. Ex familia Papæ Centeſimam partem retinendam, Nonaginta nouem partes ex illa abolendas eſſe: tollendas Annatas, & menſes Papales: abiiciendas Epiſcoporum confirmationes, & Archiepiſcoporum Pallia. Domum Datarij eſſe lupanar ſuper omnia lupanaria. Papæ nihil iuris competere ad regnum Neapolis & Siciliæ, vim & prædam eſſe omnia quæ poſſidet: Romanam Excommunicationem ſimul cum literis & ſigillis in frigidum ducendam balneum: Ius Canonicum, à prima litera vſq; ad nouiſsimam, funditus delendum, præſertim vero Decretales, &c. Vbi ergo ſenſit, eum quoq; librum à laicis ſuis, non ſolum æquis animis legi, ſed etiã cum plauſu excipi & audiri: factus inde audacior, facinus

Qualis reformatio Luth.

Valer. Max. Non dubitauerunt ſacris Imperia ſeruire.

Omnia poſt religionẽ ponenda ſemper Romana ciuitas duxit.

Exustio Luth. sacri Canones & Decretales &c.

attentauit atque etiam perpetrauit audacissimum sane, & omnibus retro sæculis inauditum. Quippe sacros Canones & sanctorum patrum Decreta, totumque ius Pontificum simul cum Bullis Papalibus, literisque & sigillis Indulgentiarum, aliorumque Iudultorum Papalium, publice damnauit ad ignem & combussit: At de tanto scelere sese iactitans etiam, vt latius euagaretur eius facti fama, libellum edidit. In quo causam exustionis reddere volens, X X X. articulos ex Decretorum volumine collectos, commemorabat, velut absurdos & impios: Quos & per calumniam in deteriorem sensum pertrahens, multis flagellabat improbrijs & conuitijs, Ac tandem subiunxit hæc verba. In his & huiusmodi articulis, quorum innumerabiliter plures sunt, omnes tamen eo tendentes, vt Papa sit & Deo & omnibus hominibus superior, & ipse solus nemini mortalium, sed ipsi omnes, etiam Deus & Angeli sint subiecti: Vt Papæ discipuli dicant, Papam esse rem mirabilem, non esse Deum, & non esse hominem: fortassis Diabolum & Satanam ipsum. Et infra. Summa (inquit) summarum totius Iuris Canonici hæc est. Papa est Deus in terris, superior omnibus cœlestibus, terrenis, spiritualibus & sæcularibus & omnia Papæ sunt propria, cui nemo audeat dicere, quid facis? At Ambros. Catharinus Italus: vir plane doctissimus, qui antea quinque

Ambrosius Catharin.

libris,

libris, illius errores & conatus acerrime reprę henderat, in hæc verba illi, tam grauiter sane quàm vere, respondit. Vere summa summarum, omnium stultitiarum tuarum hæc est, Quia non sunt nisi calumniæ & mendacia manifesta, quibus respõdere stultissimum esset. Nam si hæc persuadeas, etiam citra vllam contradictionem turbæ tuæ, nihil profecto tam absonum atq; absurdum superest, quod persuadere non possis. Quis enim possit credere, quod in Decretis dicatur, Papam esse supra Deum, aut supra scripturam, aut super omnia cœlestia? Quæ istam crudelissimam blasphemiam possint recipere piæ aures, quod Papatus sit regimen Antichristi? Tot sancti igitur tam probati, in regimine Antichristi prę fuere, Georgius, Leo, atque maiores, pleni scientia & spiritu Dei? O mundum vere positum in maligno, non iam in Papæ personam aut mores malos, sed in officium, Sedem, Maiestatem, à Deo positam ac immobiliter fundatam, serpẽs malignissimus, venenum effundit & insultat &c. Lutherus itaque popularis auræ securus iam, & nobilium quorundam fauore subnixus, Rhetorumque & Poëtarum laudibus propugnationibusque confidens, audacissime progressus est ad quælibet facinora. Renouauit suam ad Concilium appellationem à Papa, velut ab Antichristo & abnegatore scripturarum. Magistrum sacri Palatij propter Epitomen æditam, diris insectatus

Audacior indies ac sæuior factus Lutherus.

tus est maledictis & conuitijs, immò & ad arma publice proclamauit. Mihi verò videtur (inquit) si sic pergat furor Romanistarum, nullum reliquum esse remedium, quàm vt Imperator, Reges & Principes, vi & armis accincti, aggrediatur has pestes orbis terrarum remque iam non verbis, sed ferro decernunt. Quid enim Iallant perditi homines, etiam communi sensu priuati, quàm id quod Antichristus facturus prædicitur? Si fures furca, si latrones gladio, si hęreticos igne plectimus, Cur non magis hos magistros perditionis, hos Cardinales, hos Papas, & totam istam Romanæ Zodomæ colluuiem, quæ Ecclesiam Dei sine fine corrumpit, omnibus armis impetimus, & manus nostras in sanguine istorum lauamus? Hæc & id genus multa quàm atrocissime decernebat Reus iste in Iudices suos: è quibus Magister sacri Palatij Delegatus: Papa supremus erat. Cunque Theologi Louanienses doctrinali quadam censura aliquot Lutheri propositiones librosque & sermones nominatim condemnassent. Eosque sequuti Colonienses, consimilem ædidissent condemnationem: Lutherus mox ira percitus, grauissimis inuectus est in illos & conuitij & calumnijs. Dicitur (inquit) Euangelium Christi apud Turcas non licere prędicari. At si istis doctrinalibus damnatoribus, sua fiducia & tanta arrogantiæ Bulla constiterit, quæ Tyrannis Turcarum poterit ei

Luth. contra Epitómen Syluestri.

Doctrinalis dānatio contra Luther.

Luth. contra Louanienses et Coloniens.

..ei conferri? Et infra. Prima igitur fiducia pronunciandi Magistris nostris, siue veris siue personatis, adimenda est: ostendendúmque, quantis opus sit firmamentis, vt credatur ijs, qui raro pronunciauerunt bene, frequenter autem ac fere semper pronunciauerunt male. Quin cum semel malus, semper præsumatur malus, iuxta iuris regulam, nusquam, nunquam, in nulla re credendum erit Magistris nostris quibuslibet: Quorum iudicium constat iam à multis annis fuisse, non modo inconstans & præceps: sed & erroneũ, hæreticum, temerarium, & cæcum: cui nemo debeat fidere tuto, nisi quem Deus iratus operationibus erroris mandet illudi. In cuius rei fidem adduxit & quædam exempla, nempe, quod iniuste damnauerint Wilhelmum Occam, scholasticorũ doctorum sine dubio Principem (inquit) & ingeniosissimum: Ioannem Picum, Mirandulanum Comitem: Laurentium Vallensem, quem ait Ecclesiæ primitiuæ vel reliquam scintillam, vel nouum fomitem: Et post hos Ioannem Reuchlin, in quo deprehensos ait Quinque Vniuersitatum Theologos, quid sapiant, quid cernãt, quid quærant. Atque vt adhuc magis extenuaret illorum authoritatem, in alijs quoque libellis eos sæpe conuitijs & lædorijs irrisit: adiiciens alicubi in margine libri, si quid ineptius dictum videretur, hæc ridicula & à sese mucta aduerbia, Louanialiter, Colonialiter, Louanialiter

Nostra-

Nostraliter &c. Vt omnem eis eriperet, per contemptum & scurrilia scommata, apud plebem & iuuentutem literarum studiosam & autoritatem, & doctrinæ existimationem: Tametsi Augustæ Louanienses venerabiliter postulasset sibi Iudices. Sed & contra D. Ioannem Eckium, & contra fratrem Augustinum Alueldiũ: virum pium & eruditum Ordinis S. Francisci de obseruantia, acerbissimos ædidit libellos Teuthonice, quibus causam suam populo commendatiorem reddebat. In Eckium sane scribens, hoc vtitur initio. Doctorem Eckium Roma redijsse, constantibus nunciatur mihi indicijs. Quorum firmissimum est, quod etsi prius in Bauaria, Sueuia, Austria, Tractu Rheni, Roma, Bononia, atque iam etiam in Misnia & Saxonia, talis agnitus ac diffamatus est homo falsus, qui omnia mentitur & fallit, quæcunque loquitur, scribit & agit. Quemadmodum eius Canonici indocti, & Eckius Dedolatus (Hi duo erant libelli aduersus Eckium æditi) multi præterea viri graues demonstrarunt: Nunc tamen voluit protectionem suam Romanã egregie declarare, ac decreuit seipsum mendacijs superare. Tales enim homines nũc dat Roma & nullos alios. Contra Alueldium vero sic ait in præfatione. Si Lipsia tales tulit Gigantes, oportet eam terram diuitem habere fundum. Vt intelligas vero quid velim, attende. Syluester, Caietanus, Eckius, Emserus, &

ſerus, & iam Colonienſes atq; Louanienſes, egregia & militaria facinora ſua in me oſtenderunt, decus & gloriam conſequuti pro merito ſuo, Papæ & Indulgentiarum cauſam ſic defenderunt aduerſum me, vt vellent, eis melius ſucceſsiſſe. Tandem cogitauerũt nonnulli, aggredi me, ſicut Phariſæi aggreſsi ſunt Chriſtum & cæt. Papa igitur, Leo X. vir alioqui mitiſsimus, vt vidit Eccleſiam impijs & ſeditioſis Lutheri ſcriptis vehementer turbari vndique, diſſidiumque indies magis ac magis increſcere, ac illũ, reiectis omnibus, quamlibet pijs, admonitionibus, ſemper in peius proficere, inſurrexit tandem ſerio contra ſuperbiſſimas rebellis Monachi importunitates: proponens primum doctiſsimis quibuſdam Theologis Lutheri ſcripta penſiculatius examinanda. Deinde vocatis in Cõſiſtorium Cardinalibus, eorum fretus conſilio, quando lenitate per Legatos & Nuncios nihil effeciſſet, ad rigorem Cenſuræ proceſſit: Ea tamen moderatione, vt in promulganda ſententia, recenſitis 41. articulis reprobis, libros tantum damnaret: authorẽ vero librorum ad reſipiſcendum paterne hortaretur. Quem vt antea Romam benigniſſime vocauerat, offerẽs ei & ſaluum conductum & ſumptus itineris: ita & in Bulla ſua præfigebat ei terminum LX. dierum, ad reuocandum errata, & rurſus LX. dies adiecit, ad inſinuandam Sedi Apoſtolicæ debitam obedientiã correctionemq;

Papa Leo X. condemnauit Lutherũ per Bullã.

erratorum iterum saluum ei offerens plenissima fide conductum. Plurimum nanque dolebat pio Pontifici, Germanicam Nationem, à Luthero in rebellionem concitari contra Romanam Ecclesiam, quæ illam semper præ aliis Nationibus imis complexa fuerat visceribus charitatis: translato in eam à Græcis Imperio Romano per Deo dilectum Pontificem, Leonem III. qui CAROLVM cognomento Magnum, Imperiali corona donauit Romæ, Anno à Christi Iesu natiuitate D. CCC. I. Priusquam vero publicatam accepisset Bullam Leonis X. Lutherus, adeptus, occultis Augustinianorum quorundam fratrum suorum machinationibus, è Bohemia libros Wiclephi Angli, & Huss Bohemi, rebellium hæreticorum, & Roman. Ecclesiæ hostium, multa ex illis mutuatus est, quæ ad rebellionem suam deseruire videbantur. Ædidit igitur librum contra septem Sacramenta, quibus Ecclesia vtitur in salutem. Cui titulum inscripsit. De captiuitate Babylonica Ecclesiæ, præludium Martini Lutheri. Et in eo Bohemos aperte iustificans, Catholicæ autem Ecclesiæ ferocissime insultans, ait. Surgite ergo hic vniuersi adulatores Papæ in vnũ, satagite, defendite vos ab impietate, Tyrãnide, læsa maiestate Euangelij, iniuria fraterni opprobrij: Qui hæreticos iactatis eos, qui nõ secundum merum capitis vestri somniũ, contra tam patẽtes & potẽtes scripturas sapiunt.

Liber Luth. De captiuitate Babylõica

Si vtri

Si vtri sunt hæretici & schismatici nominãdi, non Bohemi, non Græci (quia Euangeliis nituntur) sed vos Romani estis hæretici & impij schismatici, qui solo vestro figmento præsumitis, cõtra euidentes Dei scripturas. Eluite hæc viri. Et in fine illius libri ita subiunxit. Auditũ audio, paratas esse denuo in me Bullas & diras Papisticas, quibus ad reuocationẽ vrgear, aut hæreticus declarer. Quæ si vera sunt, hunc libellum volo partem esse reuocationis meæ futuræ, ne suam Tyrannidem frustra inflatam querantur. Reliquá partem propediem æditurus sum tálem, Christo propicio, qualẽ hactenus non viderit nec audierit Rom. Sedes: obedientiam meam abunde testaturus. Adiecit deniq; carmen hóc sacrum.

Hostis Herodes impie, Christũ uenire quid times?
Non arripit mortalia, qui regna dat cœlestia.

Innuens per hoc Lectori, Romanum Pontificem, Herodi similem, propter terrenum Imperium persequi hęreticos, immo Euangelium Christi. Reliquam vero pártem, de qua ibi minabatur, ædidit postea, contra Ambr. Catharinũ, De visione Danielis. In qua XII. facies Rom. Ponti. ita appinxit, vt per eas omnem Dei in Ecclesiá cultum, in ludibriũ verteret. Posteaquàm vero vidit æditam contra libros suos Leonis X. Bullam, adeo exarsit mox ira, vt conuitiandi immanitate magis furere, quàm scribere videretur. Ædidit primo libellũ, cui titulũ hunc dedit. Aduersus *Libellus Lu. contra Bullã Leonis X.*

Execrabilem Antichristi Bullam. Totus deinde libellus meris inundabat conuitijs & calumnijs, ad excitandam defectionem & seditionem contra Sedem Apostolicam. Ego (inquit) quisquis fuerit huius Bullæ autor, eum pro Antichristo habeo. Atque primum protestor, me dissentire toto corde damnationi huius Bullæ, quam & maledico & execror, velut hostem sacrilegam & blasphemam Christi filij Dei. Deinde assero fiducia tota spiritus mei, articulos per eam damnatos, asserendosque pronuncio omnibus Christianis, sub pœna æternæ maledictionis, & Antichristos habendos quicunq; Bullæ consenserint, quos & his scriptis pro Ethnicis habeo & deuito. Item. Et non timetis Bullati vos Antichristi, ne saxa & ligna sanguinem sudent, præ horrendissimo hoc spectro impietatis vestræ blasphemiæ? Vbi es nunc optime Carole Imperator? vbi estis Reges & Principes Christiani? Christo dedistis nomen in Baptismo, & has Tartareas voces Antichristi potestis ferre? Item. Et vnde illud, quod compertum habeo, esse videlicet per Trapezitas istos (quod Bancum vocant) definitos in Germania aliquot Centenarios aureorum, ꝗ qui Lutherum conficerent? His enim rationibus & scriptis hodie pugnat, regnat, triumphat, sancta illa Apostolica Sedes, magistra fidei, & mater Ecclesiarum, iamdudum Antichristiana, & bis septies hæretica conui

Seditiosa uerba.

Calumniæ.

Sicarij.

conuicta, si gladio spiritus, quod est verbum Dei, pugnasset. Id quod non ignorat, Ideone quando ad id cogatur periculi, sic furit in orbe Christiano bellis, cædibus, cruoribus, mortibus, vastationibus, omnia inuoluens & perdens.

Libri Luth. iussu Cæsaris combusti.

Venerat iam CAROLVS V. Impe. electus ex Hispaniis, per Oceanum in Flandriam & Brabantiam, terras suas hæreditarias, Imperialia Comitia celebraturus Wormaciæ. Qui vbi à Nunciis Apostolicis Marino Caracciolo, & Hieronymo Aleandro accepisset, Bullam Papæ Leonis X. contra Lutheri libros æditam, memor Titulorum suorum, cum diceretur & esset Rex Catholicus Hispaniarum ac Imperator Romanorum, religiosæ suæ & pietatis & obedientiæ mox certissima exhibuit indicia, seuere præcipiendo, vt M. Lutheri libri à Sede Apostolica damnati, publice comburerentur. Combusti sunt igitur per lictores & Carnifices tum in Brabantiæ vrbibus, tum in ciuitatibus Imperii, Coloniæ, Moguntiæ, & cæt. Lutherus vero ira æstuans, cum non posset gladio, calamo eam iniuriam vindicare statuit. Ne autem eminentia & authoritas summorum Capitum, Papæ & Imperatoris, populo Lutheri libros, si non omnino damnandos & execrabiles, saltem ambiguos & suspectos redderent: Ipse astu serpentino illorum publica & mandata & facta dissimulans, totum

Assertio Luth. pro XLI articulis suis

quod agebatur illorum iussu, ascripsit inuidię Theologorum: Qui cum nihil possint contra ipsum scripturis & rationibus, falsis criminationibus Papam Imperatoremque incitarent, vt illi eum vi & potestate opprimerent, quem iure & causa vincere non possent. Ædidit igitur Assertionem omnium articulorum suorum, quos Leo X. in Bulla sua damnauerat: Ædidit autem non solum Latine, sed etiam Teuthonice, & tanto quidem superbiæ spiritu inflatus, vt præ se vno non solum scholasticos Doctores omnes contemneręt, vt antea quoque solitus fuerat: Verumetiam Ecclesiasticis Patribus Ro. Pontificibus, & Conciliis Generalibus minus credi volebat, quam vni sibi. Adeo impudenter sibi præ cunctis peritiam scripturarum arrogabat. In odium præterea & Papæ & Theologorum, adornabat omnia, fœdis criminationibus improperijsque & calumnijs aures populi mentemq; & oculos lectoris præoccupás, & quidem crebrius ferociusque Theuthonice quàm Latine. Hæc enim sunt verba Tituli in Teuthonico. Fundamentum & ratio omnium articulorum Doctoris Martini Luth. qui per Romanam Bullam iniuste damnati sunt. Deinde amarulentis suis cōuitijs præmittebat hoc dulce nomen Iesus, cum salutatione ista. Omnibus bonis Christianis, hunc libellum lecturis seu audituris, gratiarū & pacē à Deo Amen. Postea præfari incipiens, mox à laude Laicorum

Iactātia Luth. de se ipso, tanquam de propheta.

rum

rum beneuolentiam, & à cæcitate Clericorum fidem & authoritatem ſibi captabat, ac diuinæ tribuebat bonitati, quæ aliquos Tyrannos Chriſtianitatis ita excæcaſſet, ac ſpiritu vertiginis erroribus inuoluiſſet, vt in ſummum dedecus ſuum, atque ad inſignem ac irrecuperabilem defectionem, ædiderint Bullam. In qua adeo manifeſtam veritatem damnauerint, vt ipſi pene lapides ac ligna contra ipſos clamēt. Item. Non dico (inquit) me prophetam eſſe, Dico autem eis ego magis timendum eſſe, quod ſim propheta, quo plus me cō temnunt, ac ſe ipſos æſtimāt. Si non ſum propheta, attamen certus ſum pro me ipſo, verbum Dei eſſe apud me, & non apud eos. Ego enim ſcripturam pro me habeo, & ipſi ſolum modo doctrinam ſuam propriam. Hæc & id genus multa in prologo, ad feroces Germaniæ populos, contra Papam & omnem Clerum concitandos. In proceſſu vero tanta fuit illi petulantia verborum, tanta inſultandi ſcurrilitas, tantus in contemnendo faſtus, vt vel ad lixas & lotrices ita loqui, dedecus foret. In Latino autem libro, ne doctis ira & Philautia eiuſmodi prorſus inſanire videretur, nonnihil modeſtiæ præ ſe tulit: quamuis reuera immodeſtiſſimus eſſet. Titulus erat. Aſſertio omnium Articulorum &c. Quem ſequebatur epiſtola ad Equitem Germanum, in qua ſpiritū iudicij & intelligentię ſcripturarum, adimebat Clericis, attribuebat

Qualis Latina eſt aſſertio Luth.

Laicis. Addebat Deum nos in ſenſum reprobum tradidiſſe, vt Clerici veritatem damnemus, quam Laici amplectuntur: & fiant ſacerdotes, qui ſacerdotes non ſint: Laici, qui Laici non ſunt. Quare viſum eſt (inquit) deinceps ad vos Laicos, nouum genus Clericorum, ſcribere, &c. Poſt Epiſtolam Prologus bene prolixus. In quo primum proteſtabatur, ſe prorſus nullius quantumlibet ſancti patris authoritate cogi velle, niſi quatenus iudicio diuinæ ſcripturæ fuerit probatus. Addebat poſt multa, In omnium patrum ſcriptis multos inueniri errores, ſæpe ſibi ipſis pugnare, ſæpe inuicem diſſentire, ſcripturas torquere: Auguſtinum ſæpè ſolum diſputare, nihil diffinire: Hieronymum in commentarijs fere nihil aſſerere. Cæterùm quòd hactenus à ſcholaſticis Doctoribus ad Eccleſiaſticos ſemper prouocauerit, non ſic ad eos ſe prouocaſſe aiebat, vt omnia eorum vera arbitraretur: ſed quod propiora veritati ſenſerint quàm ſcholaſtici, qui fere nihil veri habeant reliquum. In proceſſu autem libri, etiam Concilia ſuperbe ac iniurioſè reijciebat, dicens. Igitur ſiue Papa ſiue pars, ſiue Concilium ſic aut ſic ſentiat, nemini debet eſſe præiudicium, ſed abundet quiſque in ſenſu ſuo, in eis rebus, quæ neceſſariæ non ſunt ad ſalutem.

Contra Eccleſiaſticos Doctores.

Lut. in aſſer. ait xxviij. & xxix.

In libertatem enim vocati ſumus.

ACTA

ACTA ET SCRIPTA Lutheri, Anno M. D. XXI.

ANtequá verò Cæſar CAROLVS V. amplißima ac celeberrima Wormaciæ inchoaſſet Comitia, Lutherus perquá multos ædidit libros, tum Latinos, tum Teuthonicos. In quibus ad aucupandam & eruditionis & pietatis gloriam, gratiamque non ſolum plebium: ſed & Principum promerendam, multa bona tum exponēdo ſcripturas, tum adhortādo & corripiendo homines, peßimis machinationibus ſuis admiſcebat: adeo, vt plærique etiam magnæ authoritatis viri crederent, illum verò agi & zelo virtutis & ſpiritu Dei, ad tollēdos Hypocritarum abuſus, ad reformandos mores & ſtudia Clericorum: ad erigendos in amorem & cultum Dei animos mortalium. Quales erant libri iſti. Expoſitio Decem præceptorum, De libertate Chriſtiana, Teſſaradecas conſolatoria, Explanatio orationis Dominicæ, Commentarius in Epiſtolam Pauli ad Gal. Enarrationes Epiſtolarum & Euangeliorum per Dominicas Aduentus. Operationes in XX. Pſalmos. Expoſitio ſeptem Pſalmorum pœnitentialiū. Item Pſalmorū, Tricesimi Sexti, Sexageſimi Septimi, & Centeſimi Noni. Expoſitio Cantici Mariæ, Magnificat. De bonis operibus ad Ducem Saxoniæ Ioan. fratrē Fride-

Quidā libri Luth. in ſpeciem pietatis æditi.

Articuli ex Capti. Babylo. excerpti.

Friderici Electoris, & id genus alia opuscula, quæ speciem & doctrinæ & pietatis præ se ferre videbantur. Postquam verò Comitia illa maxima Wormaciæ cœpta, Hieronymus Aleander nũcius Apostolicus (factus postea Archiepiscopus Brundusinus, atque etiam Cardinalis) vir admodum & disertus & linguarum peritus, cœpit Lutherum plærisque orationibus in frequentissimo Principum Prælatorumq; ac Statuum Imperij consessu, grauissime accusare, non solum inobedientiæ & hæreseos: verum etiam seditionis, rebellionis, impietatis, & blasphemiæ.

Hieronym. Aleander.

Cum autem plærisque videretur magis inuidia & vindictæ libidine, quàm zelo pietatis in illum concitari, crebris quantumuis etiam vehementibus suis orationibus parum promouit aut effecit, donec tandem ex libro Lutheri de Captiuitate Babylonica, recens tum ædito, excerpsisset Articulos quosdam plus minus XL. In quibus ille non solum ritus & Sacramenta Ecclesiæ, verum etiam leges Principum, & quaslibet constitutiones hominum reijcere, conculcare, damnare ausus fuit. Quales sunt. Neganda esse Septem Sacramenta, & tantum tria pro tempore ponenda. Transsubstantiationem in Sacramento altaris, pro humano figmento haberi: quia nulla scriptura, nulla ratione nitatur. Manifestum ac impium errorem esse, Missam pro peccatis, pro satisfactionibus, pro defun-

ctis,

ctis, aut quibuscunque necessitatibus suis aut aliorum offerre seu applicare. Digne communicare eos solos, qui tristes, afflictas, confusas & erroneas habent conscientias. Baptismum neminem iustificare, nec vlli prodesse: sed fidem in verbum promissionis, cui additur Baptismus. Neque Papam, neque Episcopum, neque vllum hominem habere ius vnius syllabæ constituendæ super Christianum hominem, nisi id fiat eiusdem consensu. Hoc esse vere hominum seruos fieri, statutis & Tyrannicis eorum legibus subijci, Christianis nihil vllo iure posse imponi legum, nisi quantum volunt: cum sint liberi ab omnibus &c. Hos ergo & id genus multos Lutheri articulos, impios & seditiosos, vbi ex schæda recitasset Aleander, ac oratoria vi in eos exclamasset: Principes, qui eum librum nuper æditum nondum legerant, & de Luthero nihil tale suspicabantur, vehementer exterriti atque commoti, alter alterum intuebantur, atque in Lutherum eiusq; fautores murmurare cœperunt. Quod vbi sensit Dux Saxoniæ Fridericus, Princeps Elector, declinandę inuidiæ gratia dixit, Eos articulos non esse Lutheri, sed in eius odium effingi ab aduersarijs. Orta itaq; contentione, dum hic negaret, ille affirmaret, Articulos Lutheri esse: Visum est Principibus, Lutherũ ipsum accersendum esse, vt ore suo cõfiteretur, qui nam sint libri sui, & qui suppositicij.

Tum

Disceptatio de saluo conductu dando Luthero ut adueniret secure.

Tum verò longa consultatio difficilisque disceptatio inter Imperij Proceres exorta est, qua cautione quibúsque conditionibus, adducendus ille foret. Lutheri enim Patronis solius Cæsaris fides publica, quantumuis sanctè iureiurando literisque & sigillo firmata, non videbatur sufficere. Timebant enim, ne forte, vbi aduenisset, ab illo traderetur in manus Romani Pontificis, aut ipse velut hæreticum vltimo eum traderet supplicio, tanquàm perfido hæretico nulla sit seruanda fides. Multis res nimium indigna visa est, vltra Cæsaris fidem quippiam aliud desiderari, pro vnius Monachi saluo cōductu. Cum autem grandis vbique per Germaniam fere totam excitata esset, in populis per Lutheri libros in Clericos animorum commotio, vt res à tumultu & seditione parum abesse videretur: permisit Cæsar, vt pro saluo conductu eundi ac redeundi, nōnulli Principum suam quoque fidem cum ipso interponerent. Adiecit tamen conditionem istam, vt Lutherus in itinere neque concionaretur vsquam, nec scriberet, ne populos amplius commoueret. Missus est itaque Wittenbergam, è Wormacia Caspar Sturmus, Fecialis Cæsareus, vt sub fide publica Lutherum educeret ac reduceret. Interim vero tractabantur alia Imperij negocia in Comitijs illis, Quæ cum essent Cæsari prima, plurimi Principum solenni more iura Feudalia ab eo, vt vero ac supremo

premo prouinciarum domino nuper electo, splendidißimo apparatu susceperunt: debitū ei præstantes Homagium. Sturmus vbi Wittenbergam peruenit, à Rheno scilicet ad Albim, Luthero tum publicas, tum priuatas attulit literas, ex quibus plenam intelligeret securitatem : maxime sic procurante Patrono suo, cui præ omnibus fidebat, eiusq; sumptibus iter ingressurus erat. Paratur itaque currus in modum lecticæ vmbrosus, & contra omnes cœli iniurias munitus: adduntur Comites viri Docti, Ionas Præpositus, Schurffus legum Ordinarius, Amsdorffius Theologus &c. Quacunque iter faciebant, frequens erat concursus hominum, videndi Lutheri studio: In diuersorijs multa propinatio, læta compotatio, Musices quoque gaudia: adeo, vt Lutherus ipse alicubi sonora testudine ludens, omnium in se oculos conuerteret, velut Orpheus quidam, sed rasus adhuc & cucullatus, eoque mirabilior. Quamuis vero ea lege saluum conductum ei Cæsar dedisset, vt in itinere nusquam prædicaret aut scriberet: Ipse tamen insignis legum humanarum contemptor, Erfordiæ Dominica Quasimodo geniti, publice prædicauit, eamque prædicationem suam typis excudi iußit. In quo quidem sermone, admodum multa dixit contra virtutem bonorum operum, & contra leges humanas. Ita enim ait, Vnus ædificat templa, alter peregrinatur ad S. Iacobum aut ad S.Pe-

Iter Lutheri ad VVormaciam.

Cōtra pacta Cæsaris concionatur est Luth. Erfordiæ.

S. Petrum. Tertius ieiunat aut orat: Induit cappam, incedit nudipes, aut quid aliud facit. Eiusmodi opera nihil prorsus sunt, quæ funditus destrui oportet. Quicquid enim à Papa venit, id clamat, Da Da, Si non facis, Diaboli es. Modica res esset, si solum expilarentur homines. Hoc vero maximum est (proh dolor) malum, quod in mundo esse potest, quod homines eò diriguntur, vt opera corporalia possint saluare aut iustificare. Item. Sunt tria milia sacerdotum, inter quos non quatuor inueniuntur recti, proh dolor. Et si quando habeantur recti prædicatores, Euangelium dicitur superficietenus. Deinde fabula quædã de antiquo, asino aut historia de Theoderico Veronensi. Sturmus vero, cum & ipse Lutheri partibus occulte faueret, nihil horum aut illi prohibuit, aut Cæsari manifestauit.

Acta VVormacensia ab ipso Luthero descripta.

Quid autem Wormaciæ cum eo actũ sit, ipsemet descripsit, sed fide parum integra: Quippe cum sit laudis cupidissimus, omnia in gloriam suam retulit, falsa veris admiscẽs. Verum vt minus impudens videretur sui ipsius laudator, effinxit tertiam personam loquentem & omnia recitantem. Alicubi tamẽ nimio laudis desiderio præoccupatus, omissa tertia persona, ait. Hic ego. Item. Orator Imperij dixit, me non ad rem respondisse &c. Ex quibus sane verbis, Lector non omnino stupidus, facile intelligit, ea Acta ab ipsomet conscripta fuisse, quamuis etiam stylus & secreta

creta ipsius colloquia, quæ ibi narrantur, idipsum plane indicent. Venit igitur Wormaciam die 16. Aprilis, Dies X. ibi permansit, Die XXVI. eiusdem mensis inde discessit. Ait ergo ipsemet in Actis suis. Feria tertia post Dominicam Misericordia Domini, D. Martinus Lutherus, professione Augustinianus, Wormaciam inuectus est, Anno post Millesimum Quingentesimũ. Vigesimo primò vocatus à Carolo Imperatore, eius appellationis Quinto. Cum ante triennium paradoxa quędã disputanda proposuisset Wittenbergæ, vrbe Saxonum, D. Martinus Lutherus aduersus Tyrannidem Romani Episcopi, quæ lacerata sunt interim & exusta à multis, à nullo tamen aut scripturis aut rationibus conuicta: Cœpit res ad tumultum spectare, vulgo causam Euangelij aduersus Clericos tuente. Et ob id bonum videbatur instigantibus Romanis Legatis, vt accerseretur homo Feciali Cæsareo, & literis salui conductus, in hoc à Cæsare & Principibus datis. Accersitur, venit, ac diuertit in Curiam Rhodiensium, vbi hospitio collectus est, & à multis Comitibus, Baronibus, Equitibus auratis, nobilibus, sacrificis & prophanis in imam vsque noctem salutatus ac requisitus. Hæc de seipso in exordio actorum suorum Lutherus.

Verba ipsius de seipso.

Altero die Lutherus à nobili viro Domino Vlrico de Pappenheym, & à Sturmo

supra-

supradicto, perductus post meridiem hora Quarta in conspectum Cæsareæ Maiestatis, aliorumq; Principum & ordinum sacri Ro. Imperij: commonitus est ab illis, ne quid loqueretur non quæsitum. Orator itaque Cæsaris, Ioannes ab Eck, vir eloquens & Iuris peritus, Officialis generalis Archiepiscopi Treuerensis Principis Electoris, Lutherum primo Latine, deinde Germanice hūc in modum alloquutus est: Cæsarea Maiestas hūc te Martine Luthere acciuit, his duabus de causis. Principio, vt libros hactenus tuo nomine vulgatos, agnoscas hic coram, si tui sunt. Deinde iam agnitos an omnes pro tuis haberi, an quicquā ex eis reuocare velis. Ad hæc itineris comes Lutheri, D. Hieronymus Schurff Iurisconsultus exclamauit, Intitulētur libri. Orator ergo multos recēsuit libros illius, qui Basileę quoque & alibi fuerunt euulgati. Ad hæc Lutherus, Libros (inquit) iam nominatos non possum nō amplecti pro meis, & eorum quidē nihil vnquam diffitebor. Quod autem sequitur, an asseuerem, an vero reuocem illos, cum de fide animarumque salute & de verbo Dei, quo nihil maius habemus sit quæstio, temerariū fuerit ac periculosum, me quicquam incogitatum proferre: Peto hac de causa suppliciter spacium deliberandi, vt citra diuini verbi iniuriam & animæ meæ periculum, interrogationi satisfaciam. Ex eo Principum cœpit deliberatio, quam ita reddidit

Ioā. ab Eck Officialis Treuerensis.

Libri a Lut. agniti pro suis.

didit Cæſaris Orator. Etſi tu Martine ex mãdato Cæſareo ſatis intelligere potuiſti, ad quid accerſitus ſis, eaque de cauſa iam indignus, cui longior cogitandi mora detur: tamen Cęſarea Maieſtas ex ingenita clementia ſua diem vnum indulget meditationi tuæ, vt cras ad horam eandem coram compareas: ea conditione, ne ſcriptam ſententiam tuam proponas, ſed verbis exequaris. Et his dictis redditus eſt hoſpitio ſuo Lutherus. Adiungit hic quaſdam Lutherus adhortantium ſe voces, in laudem ſui. Inter quas & hanc commemorat. Beatus venter, qui te portauit. Cæterum vbi altero poſt die ſub eandem horam reductus à Fœciali eſſet in prætorium, propter Principum occupationes, ad ſextam vſq; horam expectauit ante ianuam. Poſteaquã vero Cęſar & Principes, Conclaue ſecretius egreſsi, conſederunt in publico, magna circumfuſa turba: Cæſaris Orator dixit Luthero, rurſus Latine ac Teuthonice, Deliberationem, quam heri petijſſet, habere nunc finem: Quam tamẽ impetrare non debuiſſet, cum tanto tempore ſciuirit ad quid fuerit vocatus, Reſpondeat ergo nunc, an libros à ſe agnitos omnes tueri, an verò quicquam retractare velit. Ad hæc Lutherus reſpondiſſe ait ſe ſuppliciter, tacite ac modeſte, non tamẽ ſine Chriſtiana ſuperbia: quamuis de reuocatione nonnihil ſpei ex petito deliberandi ſpacio cõcepiſſent Aduerſarij. Cum

Luth. laudis propriæ auidus.

vero longis ambagibus ac prolixa oratione iam blandiens Principibus, iam terrẽs scripturarũ exemplis de regibus Ægypti Babylonisque & Israël longe petitis: ad articulum præcipuum non responderet, sed intricata distinctione tria librorum suorum genera commemoraret, & iam in crepusculum vergeret dies æstiua, Dixit ei Orator Cæsaris, vt ad rem respondeat, ac simplex & non cornutum det responsum: An reuocare velit nec ne. Ad hæc ita se respondisse affirmat Lutherus. Quum ergo S. M. vestra, Dominationesque vestræ simplex responsum petunt, dabo illud neque cornutum neque dentatum, in hunc modũ. Nisi conuictus fuero testimonijs scripturarum aut ratione euidenti (nam neque Papæ Concilijs solis credo, cum constet eos & errasse sæpius, & sibi ipsis contradixisse) victus sum scripturis à me adductis, & capta conscientia in verbis Dei, reuocare neq; possum neque volo quicquam, cum contra conscientiam agere neque tutum neq; integrum sit. God hilff mir. Amen.

Id est Deus adiuuet me,

Post hoc responsum Principes deliberando & consultando colloquentes, iusserunt Cæsaris Oratorem ista referre illi verba. Immodestius tu Martine respondisti, quam personam tuam deceat. Quod si eos libros recantasses, in quibus errorum tuorum magna pars est, haud dubie Cæsarea Maiestas ex ingenita clementia, reliquorum qui boni sunt perse-

persecutionem non toleraret. At tu quę vniuersale Constantiense concilium damnauit, ex vniuersa Germanica Natione congregatum, resuscitas, & per scripturam conuinci vis: In quo sanè vehementer deliras. Quid enim attinet nouam disputationem celebrare, de rebus per tot sæcula ab Ecclesia & Concilio damnatis? Lutherus autem caussans captam suam conscientiam non posse ex retibus, quibus inuoluta esset, abire: dicebat se reuocare non posse. Cum ergo iam tenebræ totum auditorium haberent, discessum est è consessu, & abierunt Principes in hospitium vnusquisque suum, iussi postridie mane redire, vt Cæsaris audiant sententiam. Feria igitur sexta post Dominicam, Misericordia Domini, misit Cæsar scriptum Autographũ in Senatum Imperij, in lingua Burgundica ab ipsomet exaratum, Quod Latine interpretatum hanc habet sententiam. Vobis constat, genus me ducere à Christianissimis Imperatoribus, à nobili natione Germanica, à Catholicis Hispaniæ regibus, ab Archiducibus Austriæ, à Burgundiæ ducibus: Qui omnes Ecclesiæ Romanæ filij ad mortem vsque fideles perstitere, semperque Catholicæ fidei, sacrarum ceremoniarum, Decretorum, Ordinationum, sanctorum morum, pro honore Dei, pro fidei augmentatione, pro animarum salute, defensores extitere. Qui quidem fato functi, nobis ex instituto

Sentẽtia Cæsaris in Luteru.

naturæ, iureq; ipso hæreditario, sanctas, quas diximus, Catholicas obseruationes, quasi per manus traditas, reliquere: vt eorum secuti exempla viueremus, & in ijs etiam moreremur. Atque ita nos, vtpote qui Maiorum no strorum veri imitatores sumus, diuina fauēte gratia, tenore eodem ad hanc vsque diem yiximus. Ego itaq; hac de causa tueri decreui, quicquid ipsi Prædecessores mei, & quicquid ego hucusque ad præsens obseruaui: Id vere pręsertim & ante omnia, quod per ipsos Prædecessores meos, tam in Concilio Constantiensi, quàm etiam in alijs, decretum, sancitumq; est. Quoniam verò constat, fratrem vnum tantum, sua quadam opinione deceptum, hallucinari, quæ contra totius Christianismi sententiam est, tam eorum qui ante acto tempore nos supra Mille annos præcessere, quàm eorum qui nunc viuunt. Ex cuius quidem opinionis ostentatione, vniuer sum Christianum nomen in errore semper versatum esse videretur: Ea propter deliberaui omnino, Regna omnia mea, Imperium, Potentatus, amicos meos, corpus & sanguinem, vitamque & animam meam exponere, ne prauum hoc incœptum deserpat vlterius, propterea quod mihi magno dedecori cederet, atque etiam vobis, qui nobilis & maxime celebrata estis Germaniæ Natio: Quibus id ad honorem, autoritatem & prærogatiuam accesit ex priuilegio, vt præcipui iustitię obseruatores,

ſeruatores, Catholicæque fidei defenſores & protectores habeamur. Quod ſi qua noſtris temporibus non ſolum hæreſis, verumetiam hæreſeos ſuſpitio, aut vlla Chriſtianę religionis imminutio in cordibus hominum relinqueretur, id ſucceſſoribus noſtris perpetuæ vituperationi foret. Audito itaque pertinaci reſponſo, quod heſterna die in noſtro omnium conſpectu Lutherus dedit, meam ego vobis ſentẽtiam teſtatam facio, pœnitere me moræ, qui contra ipſum Lutherum & falſam eius doctrinã procedere tam diu diſtulerim, hominemque quicquid dicturns ſit, nolle amplius audire, omnino decreui. Mandoque vt quam primum, ex modulo mandati reducatur, caueatque ipſe ex conditionibus in ſaluo conductu præſcriptis, ne publicas conciones conuocet, neve populos falſam eam doctrinam ſuam vlterius doceat: ne demum operã vllam det, vt noui quicquam vſquam excitetur aut motus fiat. Et ſicut præfatus ſum, conſtitui accingere me ad procedendum aduerſus eum, vt aduerſus notorium hæreticum æquũ eſt procedere: Simulq; à vobis exigo, vt in huiuſmodi cauſa tanquam boni Chriſtiani decernatis quod debetis, & vt mihi facere promiſiſtis. Scripta hæc manu mea, Die 19. Aprilis M.D.XXI. Hæc Imperatoris tam pij & Catholici ſentenita lecta eſt, non ſolum Wormaciæ coram vniuerſis Principibus & Statibus Imperij: verumetiam Romæ

poſtea mēſe proximo, Die x. Maij, in publico Conſiſtorio, coram purpurato Cardinalium Senatu, iuſſu Leonis X. Papæ, Pontificatus eius anno Nono. Et ab vtroque Senatu non vulgariter collaudata eſt Cæſaris in fide conſtantia, zeluſq; pietatis ac religionis auitæ in pectore iuuenili.

Murmura Lutheranorum contra Cæſarem.

Quantum verò laudabant illum viri boni graueſque ac pij, tantum iń occulto murmurabant & criminabátur Lutherani: dicentes, eum eſſe puerum, qui nutu & blandicijs Papiſtarum & Epiſcoporum trahatur quocunque velint. Præcipue verò iraſcebátur miniſque & clamoribus frendebant duo ex Germanorum Poëtis, ſtemmate quide auito nobiles & ingenio clari: ſed animo maxime feroces, Vlricus Huttenus Francus, & Hermannus Buſchius Weſtphalus: hoſtes ſane antiqui, hic Theologorum ſcholaſticorū & Monachorum, ille Curtiſanorū ac Nunciorum Romanæ Curiæ: Inſcribebatur itaque valuis noctu paſsim per plateas vrbis: Væ terræ, cuius rex puer eſt. Affigebatur item valuis Prætorij hoſtilis ſchedula, in qua fingebátur C C CC, Equites Germani bellum indicere Cardinali & Archiepiſcopo Moguntino: qui per Germaniam inter Imperij Principes Electores Decanus eſt, loco & dignitate poſt Imperatorem proximus: Nullius tamen Equitis nomen ſchedulæ ad ſcriptum erat, Cæterum in fine comminationis appoſita cernebatur

ſeditioſa

seditiosa vox ista Germanica. Buntschuch, Bunt-Buntschuch / Buntschuch, quæ significat schuch, fœdus populare, seu potius coniurationem contra superiores. Atque vt maior incuteretur Catholicis terror, non longe aberat à Wormacia vir nobilis ac potens Franciscus de Sicking, magnam ex militia famam nactus: Quippe qui per se bellum intulerat tum Hassię Lantgrauio, tum ciuitati Metensi, & vtrumque hostem grauibus affecerat damnis. Is igitur in arcibus suis, quas munitissimas habebat, ex propinquo consistens, dicebatur collectum habere Equitatum manumque militarem, expectans Lutheranæ causæ exitum, cum impensissime faueret Luthero. Principes igitur & reliqui Ordines Romani Imperij, etsi Cæsaris constantiam pietatemque laudarent, videntes tamen & in vrbe Wormacia, vbi erant, & extra, non solum in propinquis locis: verum etiam in longinquis Germaniæ ciuitatibus, motus & murmura plebium: atque etiam nobilium multorum propensiores in Lutherum animos, orabant Imperatorem, vt clementer ipsis permitteret, deligere quosdam ex Ordinibus Imperij, qui pertentarent, an Luthero persuadere possint, vt damnatos à Sede Apostolica articulos reuocaret. Cum Luthero interim toto triduo nihil publicę actum est, priuatim vero plus satis inquietorum hominum ad eum concursus & instigatio fuit.

Cæſar Die Aprilis 22. reſpondit Principibus & Statibus Imperij, permittere quidem ſe, vt cum Luthero agant aliqui ex ipſis, periculumque faciant, an damnatos articulos reuocare velit: ſed ita, vt ea actio maturetur, ne vltra triduum Wormaciæ permaneat Lutherus, Nihilo ſecius tamen perſtare ſe in ſententia ſua, cuius Autographum feria Sexta viderint, quàm diu Lutherus in pertinaci voluntate ſua perſeuerauerit. Obtenta igitur Cæſaris permiſsione, Archiepiſcopus Treuerenſis, Princeps Elector, aliorum conſenſu, miſit Duos ex familia ſua presbyteros ad Lutherum, feria Secunda poſt Dominicam Iubilate, quæ erat 22. dies Aprilis, ſub horam cœnæ, vt iuberent eum feria Quarta mane hora ſexta comparere in certo loco, quem indicaturus ei eſſet. Quo annuente, delecti ſunt ex Ordinibus Imperij, qui cum illo agerent: Duo Electores, Archiepiſcopus Treuerenſis, & Marchio Brnandeburgeſis: Duo item Epiſcopi, Auguſtenſis & Brandeburgenſis: & Dux Saxoniæ Georgius, ac Magiſter Ordinis Teuthonici: Poſt hos adiuncti ſunt, Comes Georgius à Wertheim, Dominus Bock Argentoracenſis, & Doctor Peutinger Auguſtenſis. Denique qui omnium nomine loqueretur, Doctor Hieronymus Veus, Cancellarius Badenſis.

Delectus Principũ & Ordinum Imperij, ad agendum cũ Lut.

Die vigeſimatertia Aprilis, quæ ſacra erat Diuo Gorgio Martyri, Imperator admodũ

ſolenne

ſolenne celebrauit feſtum, eò quod ipſe quoque ſit, vt Reges & Principes alij plerique, de ſocietate S. Georgij. Miſſam cum miniſtris maxime ſolẽniter celebrabat Abbas Fuldenſis, velut Capellanus Ordinarius Imperatoris, & Princeps Imperij, Dominus Hartmannus, Comes à Kirchberg: vir quidem diſertiſſimus, ſed eo tempore à ſubditis ſuis eiectus & exul: Quem poſtea Cæſar ſuis reconciliauit per annuam penſionem, vt priuatus viueret Moguntiæ in ſuo Canonicatu, permiſſa rerum adminiſtratione vni ex Comitibus de Henneberg. Eo igitur Die nihil in cauſis prophanis actum eſt, ob venerationem S. Georgij. Die 24. Aprilis, quæ erat feria Quarta poſt Iubilate, Delectus Principum & Ordinum Imperij ſupra nominatorum, conuenit in Curiam & hoſpitium Domini Richardi Archiepiſcopi Treuerenſis. Aduenit & Lutherus hora præſcripta, vtpote ſexta ante prandium. Facto igitur Principum & Ordinum conſeſſu, Doctor Veus longa oratione Lutherum adhortari cœpit (vt eſt vir admodum & eloquens & eruditus) ne ſuo ſenſui innixus, in propoſito ſuo perſeueret, neue Concilia ita criminetur & reijciat, vt coram Cæſarea Maieſtate fecerat. Concilia enim non contraria, vt ipſe illis imputat, ſtatuiſſe, ſed diuerſa, pro diuerſitate perſonarum, temporum & locorum. Ex Conciliis autem plurima eueniſſe bona, opus eſſe legibus huma-

Abbas Fuldenſis.

Hiero. Veus Cancellarius Badenſis.

nis, Præcauēda esse schismatū scandala, ne dissuatur incōsutilis tunica Christi. Principes in hoc a Cęsarea Maiestate impetrasse istud cum eo colloquium, non sane vt cum ipso disputent: sed vt benigne atq; clementer exhortentur, ne pertinaciter suo sensui inhæreat, propter plurima & grauissima, tum scandala, tum pericula, quæ inde ventura sint, si à pertinacia sua non desistat. Lutherus his auditis primum egit gratias Principibus, pro tam benigna & clementi exhortatione, qua ipse non sit dignus. Deinde respondit ad obiecta, de Concilijs quidem quod nō omnia repræhenderit Concilia, sed tantum Constantiense: ob hoc potissimum, quod verbum Dei damnauerit, quod pateat in articulo hoc Ioannis Huss ibi damnato, Ecclesia Christi est vniuersitas prędestinatorum: hoc damnasse Concilium Constantiense, & sic hunc articulum fidei, Credo Ecclesiam sanctam Catholicam. De scandalis vero dicebat, duplex esse scandalum, vnum Charitatis, alterum fidei. Charitatis quidem quod in moribus & vita consistat: Fidei vero seu doctrinæ, quod in verbo Dei vitari non possit. Per ipsum enim præstari non possit, vt Christus non sit petra scandali. Scire igitur se, obediendum esse magistratibus etiam male & inique viuentibus. Scire item credendū proprio sensui, Tantum petere se, ne adigatur verbum Dei negare, cætera omnia obediētissime se pręstaturū.

Lutheri responsum.

Excusatio Lutheri de scandalo.

Hoc

Hoc itaque verbi Dei prætextu, quemadmodum ab initio: ita & deinceps per omne tempus, impios & antea sępe damnatos Waldensium, Vuiclephistarum, & Husitarũ errores, Germanorum plurimis obtrusit, vendidit, inculcauit, persuasit Lutherus. Et in hoc non satis deliberate Cæsarem & Principes egisse pleriq; putant, quod vocantes ad se Lutherũ, nullos pariter vocauerint Theologos, qui falsos prætextus & fucos illius detegere potuissēt. Certe pius & eruditus Pontifex, Ioānes Fischerus, Episcopus Roffēsis in Anglia, paulo post satis clare & copiose prolixo volumine ostendit, nullum articulorum eius, quos in Bulla sua damnauerat Papa Leo X. haberi in scripturis aũt esse verbum Dei. Neque verum est, quod articulus iste Ioānis Huss (Ecclesia Christi est vniuersitas prædestinatorum) sit verbum Dei, In eo præsertim sensu, quem hæretici prætendebant: nempe, quod prælati mali & peccatores damnandi, quamuis baptizati & Christiani, non sint de Ecclesia Christi, nec sint membra Ecclesiæ militantis, Quæ sane sententia adeo non est verbum Dei, aut in scriptura sacra, vt contrarium ex scripturis quàm latissime probari queat Manifestissime vero ex Parabolis Christi, de Tritico & zazania in eodem agro. De sagena missa in mare, & ex omni genere pisciũ congregante. De Decē Virginibus, quarum Quinq; sunt prudentes, Quinque fatuæ &c.

Falsus Verbi Dei prætextus.

Episcopus Roffensis.

Aderat

Ioannes Cochlæus quo animo Vuormaciã uenit.

Aderat tunc Wormacię Ioannes Cochlæus, Ecclesiæ B. Virginis Francofordiæ ad Mœnum Decanus, qui Lutherum illac transeuntem subsequutus, venerat eo priuatim & vltro, à nemine vocatus. Venerat vero non aliam ob causam, quàm, vt pro fide & honore Ecclesiæ, corpus & vitã suam in extremum, si opus foret, periculum obiectaret atque exponeret. Magno enim vrebatur zelo, & pro Sacramentis Ecclesiæ, quæ Lutherus in Babylone sua, vel reiecerat omnino, vel prophanauerat alteratione pessima: & pro religione patrum suorum, quam ab illo superbe contemni ac hostiliter impugnari dolebat. Et scripserat iam pro venerabili Sacramẽto Eucharistiæ, contra Captiuitatem Babylonicam Lutheri, libros tres, quos secum ferebat. De quibus iam dudum certior erat Lutherus per Wilhelmum Nesenum Poëtam, ac Pædotribam Francofordiensem, qui postea perijt Wittenbergæ in Albi fluuio miserrime. Cochlæus igitur Wormaciam profectus, vno tantum comitatus puero, suo ex sorore nepote, venit primum ad Wolfgangum Capitonem: virum quidem eruditum & facundum, sed astutia plus quam vulpina vehementer callidum, qui tum à Consilijs erat Cardinali & Archiepiscopo Moguntino, ac Lutherismum, quem occulte in pectore fouebat, versutissime dissimulabat: hic illum insinuauit Hieronymo Aleãdro, Nuncio Leonis X. cui

cui per literas iam tum cognitus erat. Vnde factum est, vt eo die, quo Principes quidam seorsum cum Luthero collocuturi erant, Aleander mane hora Quarta vocauerit ad se Cochlæum: iubens, vt in Curia Archiepiscopi Treuerensis expectaret, donec vocaretur in Colloquium ad Lutherum: præcipiendo tamen præcipiebat, ne vllo pacto disputationem cum illo iniret, sed audiret solum, vt fideliter referre possit, quid cum illo ageretur. Quod vbi fecisset, incidit postea peracto prandio in priuatum colloquium cum Luthero in ipsius diuersorio, nunc disceptando, nunc familiarius & seorsum colloquendo: Quemadmodum retulit prolixe speciali de hac re libello ipse Cochlæus. Ex eo tempore semper infesti fuerunt Cochlæo Lutherani, non expectantes donec aliquid aduersus Lutherum æderet: sed mox variis tum conuitiis & maledictis, tum strophis & calumniis in eum vndique insurgentes. Spargebant itaque famam, subornatum fuisse Cochlæum à Papistis ad hoc, vt dolo induceret Lutherum ad renunciandum saluo conductui, atque ita traderet eum carnificinæ. Ædebant item carmina, seu verius crimina & conuicia, quæ & confestim in alias vrbes emiserunt: adeo, vt citius peruenerint Nurenbergam, ac Wittenbergam, quàm redierit Francofordiam Cochlæus. Quorum initium est. O væsana Cochlæa, Lutheri noua fabula, Morionum memo-

Calumnia Lutheranorum in Cochlæum.

memoria, Notanda vel ignauia. Describéda versibus, Depingenda cornibus. Perungenda fecibus, Defricanda calcibus &c. Confinxerunt insuper Teuthonica Cantica, quibus illudebant ei. Cum vero die sequenti mane ex Capitone intellexisset Cochlæus, famam illam de se spargi: Ionam præpositum Wittenbergensem, sibi obuiam fortefortunā euntem, ea de re compellauit. Is enim colloquio interfuerat, & Capitoni sic dixerat. At negauit omnia coram Cochlæo Ionas: monuit autem eum, ne quid in Lutherum æderet. Esse enim viros XL. qui exacuturi sint in eum, si quid ædat, stylum. Ille autem respondit, non solum stylos iniuriosos, sed etiam mortem pro asserenda fide Ecelesiæ cōtemni debere. Principes Imperij ne quid intentatum relinquerent, impetrauerunt Luthero à Cæsare adhuc duos dies, vt cum eo ageretur amplius. Venerunt itaque altera die, quæ erat S. Marci, ad eum Duo Doctores Iureconsulti, Peutinger & Veus: petentes ab eo, vt libros & scripta sua Cæs. Maiestati Principibusque & Ordinibus Imperij, iudicāda submitteret. Per hoc enim optime prospectum iri & scriptis eius, vt quæ bona sunt permaneant: & publicæ tranquillitati, quam iudicium illud pariturum sit. Lutherus autem omnia se facturum & passurum dicebat, si modo scripturæ sanctę niterentur authoritate. Alioqui enim nihil minus commissurum. Nam Deum per

Colloquium Duorum Iuriscōsultorū cum Luth.

per phophetam dixisse. Nolite confidere in Principibus, in filijs hominum, in quibus non est salus. Item. Maledictus qui confidit in homine. Illis vero vehementius vrgentibus respondit. Nihil minus permittendum esse hominum iudicio, quam verbum Dei. Abeuntes illi iusserunt melius deliberare, & à prandio redeuntes, petierunt, vt saltem Concilij futuri iudicio sua submitteret. Et hoc permisit, sed ita, vt ipso sciēte aliquot extraherētur articuli, de quibus Concilium sententiam ferret, scripturæ & verbi diuini testimonio. Cæterum Lutherus in Actis suis, quæ & Latine & Teuthonice ædita sunt, notat hic bonos & celebres viros mendacij, quod dixerint Archiepiscopo Treuerensi, Lutherum pollicitum esse, se sua permissurum Concilio in articulis nonnullis, interimque taciturum de iisdem. Ipse vero id nunquam dixerit, ne cogitauerit quidem. Vocatus itaque ad ipsum Archiepiscopum, & remotis arbitris ab eo admonitus, tum de Cæsaris & Imperii, tum de Concilii iudicio, dixit ei, parum tuto se tantam rem illis permissurum, qui sub fide publica euocatum, nouis mandatis aggressi damnassent sententiam & Bullam Papæ approbātes. Tum Archiepiscopus petiit, vt ipsemet proponat media, quibus huic causæ occurri queat. Ille vero ait, meliora non esse quàm de quibus Gamaliel Act. 5. dixit. Si ex hominibus est consiliū hoc aut opus, dissoluetur. Sin

Psal. cxlv.
Hiero. xvij.
Colloquium Archiepisc. Treuerensis cum Luthe.

vero

vero ex Deo eſt, diſſoluere non poteritis. Ait rurſus Archiepiſcopus. Quid, ſi decerperentur articuli Concilio ſubmittendi? Reſpondit Lutherus, modo non ſint ij, quos Concilium Conſtantienſe damnauit. Ait Treuir, ſe vero timere, eos ipſos futuros, Atqui, inquit Lutherus, de eiuſmodi tacere neq; poſſum neque volo, vt certus eius Decretis damnatum fuiſſe Dei verbũ. His dictis ab illo dimiſſus eſt. Hæc Lutherus ipſe in Actis ſuis de ſe ſcripſit, pertinaciam ſuam vbique colorans prætextu verbi Dei, ſuasque laudes immodice iactans. De Cochlæo enim ſcribens ait. Doctor verò Martinus, pro incredibili humanitate & probitate ſua, hominem benigniter habuit. Sub finem vero libelli ait. Pater Chriſtianiſſimus modeſtiſſime reſpondẽs ſic cœpit. Item. Deus igitur hominem pientiſsimum, tuendo ac docendo Euangelio natum, diutiſſime ſeruet Eccleſiæ ſuæ, vnà cum ſuo verbo Amen. Cæſar itaque, vbi vidit hominem per admonitiones pias & clementes ſemper magis ac magis pertinacem fieri, miſit ad eum, paulo poſt eodem die, Officialem Treuiren. Cancellariumq; Auſtriȩ & Secretarium ſuum, vt dicerent ei, Quia tam multipliciter fruſtra à Cæſare, Electoribus Principibus, & Ordinibus ſacri Rom. Imperij commonefactus, ad cor & vnitatem redire noluerit, reliquum eſſe, vt Cæſar tanquàm Aduocatus fidei Catholicæ, procedat. Eſſe igitur man-

Philautia Luther.

Dimiſsio Luthe. ſub ſaluo conductu.

datum Cæſaris, vt intra XXI. dies hinc ad ſecuritatem ſuam, redeat, ſub conductu publico & libero, ipſi ſeruando, neque vel prædicando vel ſcribendo in itinere populum commoueat. Ad hæc Lutherus ſe dixiſſe ait, Sicut Domino placuit, ita factũ eſt: Sit nomen Domini benedictum. Deinde egit gratias Cæſari & Principibus, pro tam benigna & clementi audientia, proque conductu libero & ſeruato & ſeruando. Quanquam alibi contrariũ ſcripſerit. Poſtridie igitur, hoc eſt, feria ſexta poſt Iubilate, Die Aprilis 26. abijt Lutherus cum comitibus ſuis è Vuormacia, cui & Sturmus Caduceator & Fecialis Cæſaris redditus eſt, vt tuto perduceret eum quo velit. Quamuis verò mandaſſet ei Cæſar, ne in itinere concionaretur aut ſcriberet: Lutherus tamen huius mandati aut immemor aut contemptor, ſcripſit retro ad Principes ex Fridburgo, & publice prædicauit in oppido Iſennach. Scripſit vero literas bene prolixas ac blandas, ad conciliandum, ſibi quidem fauorem, Cęſari autem & Clericis odium populare: mox enim per Chalcographos multiplicata & in populos diſperſa eſt ea epiſtola, in qua repetebatur à Luthero, quicquid Vuormaciæ cum ipſo actum fuerat, ſuæ pertinaciæ vbique prætexens verbum Dei: Nihil aliud ſibi reſeruare promittens, quàm illud ſolum: conquerens, quod obtinere non potuerit, vt verbum Dei eſſet liberum & non ligatum. Remiſit & Ca-

Inſidioſa Epiſtola Lutheri ad Principes Imperij

Nequissima species captiuitatis Luth.

duceatorem seu Fecialem Cæsaris ex Fridburgo, tertio itineris die, quo & epistolam illam scripserat: Adeo non metuebat à vi vlla, sub tot nobilium protectione securus. Videbatur præterea ille occultioribus eius consilijs impedimento fore, nisi ablegaretur. Posteaquam enim peruenerat Isennacum, in oppidum Principis & Protectoris sui, ibiq; publice, contra Cæsaris mandatum prædicasset in die Inuentionis S. Crucis, quæ tertia Maij erat, paululum ab oppido egressus, occultissimo interceptus est consilio ab amicis sub specie hostili, & mox lõge lateq; sparsa est fama, Lutherum esse captum, sibiq; violatam fidem publicam, & fractum saluum conductũ. Tam secretum vero erat illud malignitatis consilium, vt etiam comites itineris ignorarent, & putarent illum vere captum & hostiliter abductum esse. Mittebantur itaq; cursores multi, qui & ore & literis nunciarent per vrbes Germaniæ, quàm crudeliter captus, raptus & abductus sit Lutherus in saluo conductu, atq; vt maior fieret erga eum commiseratio, & in Cæsarem ac Principes indignatio: adaugebatur fama per nuncios, adeo duriter illum fuisse vinctum manibus, & inter festinantes cursu equites ipsum pedestrem raptim tractum fuisse, vt sangnis è digitis eruperit. Et hoc sanctum Euangelium etiam Wormaciæ annunciabatur, vt maximum oriretur murmur contra Cæsarem, non modo in po-

pulo:

pulo: verum etiam inter Principes, donec re certius comperta, intelligeretur figmentum esse nequitiæ. In vrbibus itaque passim fremebant Lutherani, ob interceptum Lutherum, ac dentibus in Clerum stridebant, vt Lutheri mortem (nam & interfectum fama ferebat) vlciscerentur: suspicantes à Papistis subornatos fuisse insidiatores. Sed nusquam erat magis periculum à seditiosis, quàm Wormaciæ. Nam & ipse Elector Saxoniæ inter amicos querebatur, indignum esse & contra Maiestatem Imperij, hominem sic intercipi sub fide publica, captumque teneri. In vulgo autem turbulentissimæ iactabantur querelæ, cùm ab alijs, tùm vero amarissime ac vehementissime à Duobus Poëtis supradictis, Vlrico Hutteno, & Hermanno Buschio: Quorum hic præsens in vrbe, clamoribus & querimonijs omnia complebat: Ille vero absens non longe à Wormacia, in arce Francisci Nobilis viri, conuitiosissimam misit eo epistolam, aduersus omnes Episcopos & Clericos. Vnde fiebat, vt nihil expectaretur certius, quàm grauis & cruenta contra Cæsarem omnemq; Clerum seditio. Sed ætas bonitasque Cæsaris, ac principum diligentia, procliuos in seditionem animos cohibuerunt. Quam primum vero in deputatum à Principe suo locum peruenit Lutherus (ferunt fuisse oppidum Turingiæ, nomine Alstat: in quo & Mūcerus prædicauit postea sedítió-

Vbi latitauit Luther.

ditiosissime) cum in arce tutus ac securus delitesceret: animo autem, qui ad seditionem populi cædemque Cleri anhelebat, quiescere nō posset: multos in eo secessu scripsit libros vt animos Germanorum plene permoueret, ad defectionem à Sede Apostolica, & in odium Cleri vniuersi. Primum igitur scripsit Teuthonice ad Franciscum à Sicking librum, de Confessione secreta, An Papa illam præcipere queat. In cuius præfatione conferebat Papam, Episcopos & omnē Clerum populis Chananæis, qui noluerūt se dedere vltro, sed expugnati sunt gladio Iosue Reges XXXI. Deinde minabatur eis, si non mutarent instituta sua, fore, vt alius eos doceat, non literis & verbis, vt Lutherus: sed factis & armis. Agebat item gratias, primum Deo, quod terror Rom. Sedis minutus sit. & Capitulūm illud in Decretis, Si quis suadente Diabolo, homines non amplius incantet. Deinde ipsi Francisco, quod multipliciter ac sæpe consolatus ipsum sit, & ad multa sese obtulerit. Deniq; commendabat illi Vlricum Huttenū, & Martinum Bucerum, Quorum hic Apostata prædicatorum: Ille Curialium hostis erat: & eam præfationem scripsit prima die Iunij. Paulo post alium scripsit librū, in Doctorem Iacobum Latomum, Theologum Louaniensem: in cuius præfatione sic ait. Sedet portentū Romę in medio Ecclesię, & venditat se pro Deo, adulantur Pontifices,

Liber Luth. de Cōfessione secreta.

Liber Luth. in Latomum

tices,

tifices, obſequuntnr Sophiſtæ, & nihil non pro eo faciunt hypocritæ: Interim infernus dilatat animam ſuam, & aperit os ſuum abſq; termino, & ludit Satan in perditione animarum. Cumque ſcriberet eam præfationem ad Ionam Præpoſitum Wittenbergenſem, monuit, vt Decretales Antichriſti peſtilentiſsimas, quibus docendis mandatus eſſet, non alio ſtudio profiteretur, quàm vt doceat dediſcenda eſſe quæ doceat, & ſciant fugienda ſicut mortifera quæcunque Papa & Papiſtæ ſtatuunt ac ſentiunt. Et in fine libri ait. Ex ijs puto ſatis monſtratum, Theologiam ſcholaſticam eſſe aliud nihil, quam ignorantiam veritatis, & ſcandalum iuxta ſcripturas poſitum. Meum vero conſilium dixi, vt adoleſcens vitet Philoſophiã & Theologiam ſcholaſticam, vt mortem animæ ſuæ. Thomas multa hæretica ſcripſit, & author eſt regnantis Ariſtotelis, vaſtatoris piæ doctrinæ. Quid ad me, quod Bullarum Epiſcopus eum canonizauit? Ideo meo conſilio qui volet cautus ſit, facio quod debeo, & iterum moneo cum Apoſtolo. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam & inanem fallaciam (hanc ego ſcholaſticam Theologiam interpretor fortiter & cum fiducia) ſecundum traditiones hominum, ſecundum elementa huius mundi (hæc ſunt iura Bullarum, & quicquid vltra ſcripturas ſtatutum eſt in Eccleſia) & non ſecundum Chriſtum. Tandem ita ſubiungit.

Contra Philoſophiam & S. Thomam.

git. Et quare vestrum aliquis ad reliqua non respondet? vel tu vel Andræas Carolstadius. Ecquid cessat Amsdorffius? An non omnibus vobis pariter Euangelij gloria vindicanda est? Caput ego contriui serpentis, corpus cur non queatis calcare? Sed præcipua eius nequitia atque impietas ibi erat, quod Diuum Hieronymum calumniabatur, velut Arrij fautorem, quod noluerit recipere Homousion, tanquam veneni aliquid lateat ibi in literis & syllabis. Cum is non de Homousio, sed de Hypostasi ita scripserit. Rursus alium scripsit librum, de abroganda Missa priuata, ad fratres suos Augustinienses Cœnobij Wittenbergensis. In cuius præfatione, vt fratres illos in audacia sua confortaret: qui primi omnium Missas abrogauerant, iubet eos fortes contra conscientiæ accusationem persistere. Quandoquidem & ipsemet quamlibet potentibus ac euidentibus scripturis, conscientiam suam vixdum stabiliuerit, vt auderet vnus contradicere Papæ, & credere, eum esse Antichristum: Episcopos esse eius Apostolos: Academias esse eius lupanaria. Ait sibi sæpe palpitasse cor tremulum, & repræhendens obiecisse, Tu solus sapis? Tot ne errant vniuersi? Tanta secula ignorauerunt? Quid si tu erres, & tot tecum in errorem trahas damnandos æternaliter? sed addit, Christum tandem confirmasse ipsum verbis suis certis & fidelibus. At non exprimit, quibusnam

Liber Luth. de abroganda Missa priuata.

Vtinam audisset hic Luth. conscientiæ suæ verissimas accusationes. Et nō finxisset sibi alia uerba Christi, ad se nunquā dicta

nam verbis ab eo confirmatus sit. Ait vero, ea certitudine & fiducia tentandum esse, quod fratres illi præstiterint, vt non modo totius mundi iudicia, pro folijs leuibus & summis aristis habeamus: sed & armati simus in morte, aduersus portas Inferi: Quin etiam aduersus iudicium tentantis Dei pugnare, & cum Iacob contra Deum præualere. Et tanquam eo libro conuulsurus esset orbem terræ, ait in frontispicio. Leo rugiet, quis non timebit? Quartum deinde librum in eodem loco scripsit Latine ad parentem suum, Laicum & Idiotam, de votis monasticis. In cuius prologo narrat, se anno ætatis suæ XXII. Monachatum suscepisse, & in eo XVI. annis perdurasse. Factum vero Monachum, non propria voluntate, neque ventris gratia: sed terrore de cœlo & agone mortis subitæ circumuallatum, coactum ac necessarium votum vouisse. At patris sui testimonio probare nititur, illusionem fuisse & præstigium. Et in fine illius prologi hæc addit. Quid si me occidat Papa, aut damnet vltra Tartara? Occisum (inquit) non suscitabit, vt bis & iterum occidat: Damnatum vero ego volo, vt nunquá absoluat: Scripsit eum prologum XXI. die Nouembris.

Liber Luth. de uotis Monasticis.

Atq; ita Menses sex delituit in solitudine non syluestri sane: sed bene munita. Quam tum arroganti exemplo nimisq; superba imitatione vocabat suam Pathmon, velut alter Ioan-

Pathmos Luther.

Ioannes Euangelista in Insulam à Cęsare nequissimo figmento relegatus: cum reuera Cęsar omnino nesciret, vbinam illé delitesceret. Vocabat eam Eremum & locum peregrinationis suæ, vt etiam sceleratum captiuitatis figmentum, magnæ speciem sanctitatis præ se ferret. Eadem vanitate scripsit in eodem loco iudicium suum de Votis, ad Episcopos & Diaconos Ecclesiæ Wittenbergensis, cum reuera nullus sit ibi Episcopus: Et licet perbreuis esset ille libellus, tamen in duas eum partes diuiserat. Quarum prior complectebatur propositiones 140. Posterior 139. Quas hoc annotationis interstititio diuisas voluit. Hæc(inquit) sic disputari volo, vt certa & vera teneantur: Quæ sequuntur, simpliciter propono disputanda & inquirenda. Cum vero Lutherus olim & Augustæ coram Cardinale Caietano, & Lipsiæ coram Conciliarijs Ducis Georgij, expetijsset iudicium Theologorum Parisiensium, quos à Papa offensos putabat, ac dixisset, eam Vniuersitatem esse studiorum parentem, & ab antiquo Christianissimam, & in Theologia florentissimam: magno hinc desiderio expectabant Lutherani illorum iudiciū. Tanta sane cum fiducia, vt nonnulli eorum Wormaciæ: cum maxime ageretur causa Lutheri, affirmarent, Parisienses ex Bulla Papæ articulos Lutheri 38. approbasse, duos tantum sub dubio reliquisse. At his ipsis diebus longe contrariam,

Iudicium Lutheri de uotis

Vana spes Lutheri de Parisiensibus.

riam, eisque odiosam & execrabilem, publicè tulerunt sententiam Theologi illi, solenniter congregati & iuramento constricti. Sollicitius (inquiunt) per nos examinata, ac maturius vniuersa doctrina Lutheriano ascripta nomini, & ad plenum discussa: execrandis illam erroribus scatere certo depræhendimus & iudicauimus, fidem potissimum contingentibus & mores. Quodque simplicis populi seductiua sit, omnibus Doctoribus iniuria, potestati Ecclesiæ & Ordini Hierarchico impie derogatiua: aperte schismatica, sacræ scripturæ aduersa, & eius deprauatiua, atque in spiritum sanctum blasphema: Et ideo veluti Reipublicæ Christianę perniciosam censemus omnino exterminandam, ac palam vltricibus flammis committendam. Authorem verò ad publicam adiurationem modis omnibus iuridicis compellendum. Lata fuit hæc illorum sententia Die XV. Aprilis. Lutherus autem XVI. venit Wormaciam, vt nondũ scire potuerint tunc Lutherani, quidnam iudicauerint Parisienses. Post aliquot verò Menses, cum in Germaniam quædam huius sententiæ exemplaria impressa peruenissent, animos mutauerunt Lutherani omnes, & cœperunt criminari eos, quos antea laudauerant. Atq; vt maior videretur apud eos illius iudicij contemptus, Philippus Melanchton, velut præcipuus Lutheri propugnator, ædidit eandem illorum determina-

Iudicium Theologorũ Parisiensium contra Lut.

Philippi Melan. contra Parisienses Apologia.

tionem, cui adiecit pro Luthero Apologiam Latinam, cum hoc titulo. Aduersus furiosum Parisiensium Theologastrorum decretum &c. Quamuis vero scriberet, ibi pro Theologis Sophistas, pro Christianis doctoribus Calumniatores regnare, & Lutetiæ natam esse prophanam illam scholasticen: Qua admissa, nihil reliquum esse: Euágelium obscuratum, fidem extinctam, receptam operum doctrinam. Atque etiam imputaret illis, quod scholasticam Theologiam ab illis acceperint, quasi per manus reliqua Europæ Gymnasia, vt Idolis repleretur terra, & id genus plurima eis quam acerbissime improperaret: Attamē Luthero nimis leniter egisse visus est. Ipse igitur & illorum libellum & Philippi sui Apologiam in Teuthonicum vertit, suumque iudicium his interposuit. In quo hanc Teuthonice in Gallicos Theologos protulit sententiá, vindictæ ac talionis reddendæ gratia. Academia (inquit) Parisiensis in parte suprema, quæ facultas Theologiæ nuncupatur, est à vertice vsque ad plantam mera, & vt nix alba, lepra veræ nouissimæ Antichristianæque & Capitalis hæreseos. Mater omnium errorum in Christianitate, maxima meretrix spiritualis, quam Sol vnquam vidit, & vera postica Inferni. Prophetatum est, temribus Antichristi omnes hæreses, quæ vnquam fuerunt, in vnam Camerinā confluxuras, mundumque perdituras. Id ego (inquit) osten-

Sententia Luther. contra eosdem.

ostendere intendo de Parisijs, Papæ veri Antichristi maximo fornicationis cubiculo: Atque probare, eos esse peiores Montanis, Ebionitis, & omnibus, quoscunque commemorauerunt, hæreticis, Deo volēte. Ipsi sunt, quos iampridem desideraui. Hæc ille Teuthonice ad populum, quem contra Parisiensium sententiam animare, & in sua factione retinere satagebat. Licet nihil postea in illos ædiderit, nisi breues interdum cauillos, velut mordax canis, qui fortiorem se aggredi non audens, à longe mordaciter allatrat. Cæterum complices eius, suppresso nomine suo, ridiculum ædiderunt libellum, sub nomine facultatis Theologicæ Parisiensium. In quo confictis & affectatis barbarismis recitatur primum determinatio quædam in Apologiam Melanchtonis. Deinde ratio determinationis prioris. Demum apponuntur ineptissimę quædam regulæ intelligendi scripturas. Vt eo scilicet figmento persuaderent Euangelici viri, nihil in sacris literis nosse Theologos Parisienses. Aiunt itaque post decimam & vltimam ibi regulam. Sola alma facultas elucidat omnia, primo scripturas, post hoc patres, vltimo scribentes, & non potest errare: Quia liripipium & Almutium non sunt signa fallibilia. Male ergo faciunt, qui scripturas nudas sequuntur: peius, qui nudos patres: pessime, qui scribentes, quia procedunt de obscuritate in obscuritatem, donec istis omissis, Almam

Ridiculus libellus contra Parisienses.

faculta

facultatem audierint,& liripipio firmiter adhæserint,ibi est lux mundi, & regula fidei & morum infallibilis &c.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri, Anno M. D. XXII.

CVm igitur Lutherus complicesque sui præ se contemnerent omne iudicium Ecclesiasticum, rebelles nō modo suis Prioribus & Ordinarijs iudicibus, verumetiā summis Ecclesiæ verticibus, Papæ & Imperatori, tantoque elati essent fastu despectionis, vt ne Vniuersali quidem Concilio dogmata sua, quæ pro Euangelio habent, submittere velint, & rem proxime iam ad tumultum & seditionem popularem perduxissent: misertus condolensq; Germanicæ Nationi Christiana pietate illustrissimus Anglorum rex HENRICVS, huius nominis Octauus, raro nimis & cunctis sæculis admirando deuotionis exemplo, ex Regali fastigio in literariam descendit harenam, contra maledicum decertaturus mendicantium fratrum Apostatam. Scripsit itaq; Assertionem Septem Sacramentorum, aduersus Captiuitatem Babylonicam Lutheri, ad Leonem X. Papam: adeo sanè diserte, erudite ac copiose, vt eo labore promeruerit, ipsius Papæ omniumque Cardinalium iudicio, perpetuæ laudis Titulum, vt publica deinceps approbatione

Liber Regis Angliæ contra Luth.

tione

tione diceretur, fidei Catholicæ Defensor. Quanta vero sit illius Regis erga Sedem Apostolicam benignitas, quãta erga Ecclesiam deuotio, quanta in summa ingenij acrimonia raraque eruditione modestia, quantus deniq; in aduersarium asserendæ fidei zelus: ex ipsiusmet verbis, quibus ad Lectorem præfatus est, clarissime intelligitur. Ait enim, Motus quidem fidelitate ac pietate, quanquam mihi nec eloquentia sit, nec scientiæ copia: cogor tamen, ne ingratitudine maculer, Matrem meam, Christi sponsam, vtinam tanta facultate, quãta cum voluntate, defendere. Quod licet alij præstare possint vberius ac copiosius, mei tamen officij esse duxi, vt ipse quoq; quantumuis tenuiter eruditus, quibus rationibus possem, Ecclesiam tuerer, meq; aduersus venenata iacula hostis eam oppugnantis obijcerem. Quod vt faciam, tempus ipsum & præsens rerum status efflagitat. Nam antea, cum nemo oppugnaret, nemini propugnare necesse erat. At quum iam hostis exortus sit, quo nullus potuit exoriri malignior, qui dæmonis instinctu charitatem prætexẽs, ira atq; odio stimulatus, & contra Ecclesiam & contra Catholicam fidem, vipereum virus euomuit: Necesse est aduersus hostem communem Christianæ fidei, omnis Christi seruus, omnis ætas, omnis sexus, omnis ordo consurgat: vt qui viribus nõ valent, officium saltem alacri testentur adfectu. Nunc itaque conue-

Neglectum est hic illud Ecclesiast. xi. Ante mortem ne laudaueris hominem quenquam.

conuenit, vt duplici armatura muniamur: cœlesti scilicet ac terrestri. Cœlesti, vt qui ficta charitate & alios perdit & perit ipse, vera charitate lucrifactus, alios lucrifaciat: & qui falsa doctrina depugnat, doctrina vera vincatur. Terrestri verò, vt si tam obstinatę malitiæ sit, vt consilia sancta spernat, & correptionem piam contemnat, merito coërceatur supplicio, vt qui benefacere non vult, desinat malefacere, & qui nocuit verbo malitiæ, supplicij prosit exemplo. Hæc Rex ipse in Prologo. In processu verò libri, adeo densis tum rationibus tum scripturæ sacræ locis præmunit & affirmat vbique sensum & doctrinam Ecclesiæ, atque aduersarij falsos prætextus fucatasque argutias tam clare detegit, & acute confutat, vt intra paucos mēses liber eius à multis Chalcographis, in multa milia multiplicatus, totum orbem Christianum & gaudio & admiratione repleuerit. Nec satis erat Catholicis in Germania, eum librum Latine legisse, licet in ea lingua disertissime scriptus esset: verum etiam in Germanicam transferebatur linguam, vt etiam Laici, Latinæ linguæ ignari, intelligerent, nihil solidi esse in doctrina noua Lutheri. Libet itaque paucula Regis verba hic recirare contra inflatam ac turgidam Lutheri argutiam quandam, contra Missæ sacrificium: quia promissio sit & non opus. Mirum est (inquit Rex) quanto nixu parturiens, quam nihil peperit, nisi merum ventum:

Quem cum ipse tam validum velit videri, vt montes posſit euertere, mihi profecto videtur tam languidus, vt agitare non pôſsit arundinem. Nam ſi verborum tollas inuolucra, quibus rem abſurdam (velut ſimiam purpura) veſtit, Si tollas exclamationes illas, quibus iam velut re dilucide probata, toties in totam debachatur Eccleſiam, & nondũ collata manũ, tanquam ferox victor inſultat: nihil aliud reſtare videbis, quam nudum & miſerum ſophiſma. Redierat iam è Pathmo ſua nouus ille Euangeliſta Wittenbergam, & quanquam publice per æditum librũ collaudaſſet antea fratres ſuos, propter abrogatam Miſſam: attamen cum non fuiſſet factum iuſſu & auſpicio ſuo, domum reuerſus, eam rem publice pro concione ad populum reprobauit, Dominica prima Qnadrageſimæ. Omnes (inquit) errauerunt, quicunque coöperati ſunt, & conſenſerunt ad obrogandam Miſſam, non quod bonum non fuerit: ſed quod non ordinate factum eſt. At dicis (inquit) iuſtum id eſſe ex ſcriptura? Fateor & ego, ſed vbi manet ordo, quia ex temeritate factum eſt, abſque omni ordine, cum ſcandalo proximi? Et niſi adeo mala res eſſet Miſſa, vellem eam reſtituere. Scio enim veſtrum propoſitum, & defendere non ſcio. A Papiſtis quidem & alijs inſanis capitibus bene ſcirẽ defendere, ſed coram Diabolo ſuſtinere non ſcio. Sic & alias quaſdam temeritates ſuorum, tum barbaricas tum

Lutherus domum reuerſus reprahendit ſuos.

ſceleratas

hæretici, nominatim vero Gazari, Patareni, Pauperes de Lugduno, Arnoldistæ, Speronistæ. Item Wiclephistæ, Hussitæ, & nouissime Martinus Luther, simul cum omnibus complicibus fautoribusque suis: Ea tamen Bulla tardiùs venit ad manus Lutheri. Inde factum est, vt post reditum suum parauerit in eam Teuthonicum quendam libellum, fœdissima scurrilitate refertũ, quem Xenij loco pro nouo anno retribuit Sedi Apostolicæ. Sic ergo exorsus est. Martinus Lutherus sanctissimæ Sedi Romæ & toti eius Perlamento, Meam gratiam & salutem in primis. Sanctissima Sedes crepa & non frangere, ob hanc nouam salutationem, in qua nomen meum primo & in supremo loco pono, osculandorumque pedum obliuiscor &c. Deinde post recitatam Bullam, in eam responsurus ait. Ego autem dico ad Papę & Bullę huius minas istud. Qui præ minis moritur, ad eius sepulturam compulsari debet crepitibus ventris. Vbi verò venisset ad sextum Articulum, in quo excommunicantur omnes, qui Turcis aut Sarracenis ferrum & arma bellica apportant aut vendunt, id repręhendens ait. Ad quid conducit, corporaliter prohibere Turcam? Quid male facit Turca? Occupat prouincias & gubernat temporaliter: At hoc ipsum à Papa quoque nos pati oportet, qui & corpus & vitam nobis excoriat, quod Turca non facit. Ad hæc permittit Turca vnumquenq; in fide sua

Scurrilia verba Luth.

permanere, quod Papa non facit: sed cogit vniuersum mundum à fide Christi ad sua Diabolica mendacia, vt regimen Papæ, in corpore, bonis & anima, decies nimirum peius sit quam Turcæ: & si Turcam expugnare vellimus, à Papa incipiendum nobis esset. At longe atrocissime contra omnem pudorem humanum inuectus est in Regem Angliæ, posteaquam sensit illius libro multum existimationis detrahi Euangelio Lutherico, etiam apud Germanos, translato eo per Hieronymũ Emserum in linguam Germanicam. Nulla sane conuitia, quæ mens pessima & os maledicentissimum excogitare poterant, illi visa sunt nimis vel iniuriosa vel scurrilia: Quicquid in buccam venit, sine omni verecundia euomuit: ius gentium, quo Regiæ dignitati defertur, ac fas omne furiose contemnens. Et inter conuitia etiam prodigiosam sæpe interponebat arrogantiam & contemptum, dum falso iactitaret se de verbo Dei. Ego verò (inquit) aduersus dicta patrũ, hominum, angelorum, dæmonum, pono, non antiquum vsum, non multitudinem hominum: sed vnius maiestatis æternæ verbum, Euangelion, quod ipsimet coguntur probare. Hic sto, hic sedeo, hic maneo, hic glorior, hic triumpho, hic insulto Papistis, Thomistis, Henricistis, Sophistis, & omnibus portis Inferi, nedum dictis hominum quantumlibet sanctorum, aut cõsuetudini fallaci. Dei verbum est super omnia:

Liber Lut. contra Regẽ Angliæ.

Iactantia de verbo Dei.

omnia: Diuina Maiestas mecum facit, vt nihil curem, si mille Augustini, si mille Cypriani, mille Ecclesiæ Henricianæ, contra me starent. Deus errare & fallere non potest: Augustinus & Cyprianus, sicut omnes electi, errare potuerunt, & errauerunt. Item, Si soJius Christi sumus, quis est iste stolidus Rex, qui suis mendaciis nos Papæ facere molitur? Nos non sumus Papæ, sed Papa noster est. Nostrum est, non iudicari ab ipso, sed ipsum iudicare. Spiritualis enim à nemine iudicatur, & ipse iudicat omnes: quia verum est, Omnia vestra, etiam Papa, quanto magis sordes istæ & labes hominum, Thomistæ & Henrici. Item. Missam itaq; extorsimus, & triumphamus aduersus assertorem Sacramentorũ. Triumphata vero Missa, puto nos totum Papatum triumphare. Nam super Missam, ceu rupem, nititur totus Papatus, cum suis Monasteriis, Episcopatibus, Collegiis, altaribus, ministeriis & doctrinis: atq; adeo cum toto ventre suo. Quæ omnia ruere necesse est, ruente Missa eorum sacrilega & abominanda. An vero impudens & monstrosa improperatio & iactantia eius non est ista? Vbi ait. Si Idolum Romanæ abominationis propter Christum conculcaui, quod se in locum Dei statuerat, magistrumq; Regum & totius mundi fecerat. Quis est iste Henricus, nouus Thomista, dicipulus duntaxat tam ignaui monstri, vt virulentas blasphemias eius honorẽ? Sit ipse *Iactantia Luth. de sua doctrina.*

defenſor Eccleſiæ, ſed eius Eccleſiæ, quam tanto libro iactat & tuetur: nempe purpuratæ meretricis & ebriæ & fornicationum matris. Ego & Eccleſiam eius & defenſorem ipſum pro eodem ducens, vtroſq; eodem impetu inuadam, & Chriſto duce conficiam. Certus enim ſum, dogmata mea habere me de cœlo, quæ etiam aduerſus eum triumphaui, qui in vngue nouiſsimo plus habet virtutis & aſtutiæ, quàm omnes Papæ & Reges & Doctores, vt nihil agant, qui Bullas nominũ & titulorum cõtra me iactant, & libellos ſub Regijs inſcriptionibus vendicant. Dogmata mea ſtabunt, & Papa cadet, inuitis omnibus portis Inferi, & poteſtatibus aëris, & terræ, & maris. Ipſi me prouocauerunt ad bellum, bellum igitur habebunt: pacem oblatam cõtempſerunt, pacem igitur non habebunt. Deus viderit, vter primo defeſſus defecerit, Papa an Lutherus. Inſtat enim mors Papatus abominabilis: vrget eum ineluctabile ſuum fatum, & (vt Daniel ait) ad finem ſui venit, & nemo auxiliabitur ei. His omnibus & id genus alijs quàm plurimis veſanæ iactantiæ ſpumis miniſque non contentus, addidit etiam calumnias ac Sycophantias, eaſque atrociſsimas, nõ ſolum in Papam & Regem Angliæ: verum etiam in Imperatorem & in Principes Germaniæ: & Germanice quidem multo ferocius quàm Latine, vt ſcilicet plebem in Principes alacrius concitaret. Ait ergo. Apparui ego

Defecit anno M. D. xlvi. ſubitanea morte crapuloſius Luth. Papatus ſtat uſque ad finem ſæculi ſupra firmam petrã: Cui portæ inferi præualere non poterunt.

Calumniæ Luth. in Caeſarẽ, & Principes Germaniae.

ego iam tertio coram eis. Denique Wormaciam ingreſſus ſum, etiam cum ſcirem mihi violatam eſſe à Cæſare fidem publicam, Nam didicerunt Principes Germaniæ, olim de fide laudatiſsimæ gentis, nunc in obſequium Idoli Romani, nihil magis quàm fidem contemnere, in perpetuam Nationis ignominiam. Item. Hæc ſunt arma, quibus hæretici vincuntur hodie, ignis & furor inſulſiſsimorum aſinorum & Thomiſticorum porcorum. Sed pergant porci illi, & ſi audent exurant me. Hic ſum & expectabo eos: cineribus ſolis poſt mortem, etiam in mille maria proiectis, perſequar & fatigabo hoc abominabile vulgus. Summa, Viuens Papatus hoſtis ero, exuſtus bis hoſtis ero. Facite porci Thomiſtæ, quod poteſtis, Lutherum habebitis vrſam in via, & leenam in ſemita: Vndique vobis occurret & pacem habere non ſinet, donec ferreas veſtras ceruices, & æreas frontes contriuerit, vel in ſalutem vel in perditionem. Item Teuthonice. Quanto plura ſcribebant, inquit, tanto inſanius, ſtultius, impudentiusque mentiebantur, donec compertum eſt tandem per dilucidas ſcripturas, Dei gratia, Papatum, Epiſcopatus, Collegia, Monaſteria, Academias ſimul cum omni ſacerdotio, Monachatu, Monialatu, Miſsis, cultibuſque Dei, meras eſſe ſectas damnatas Diaboli. Populus enim iſte ad hoc intendit, vt coram Deo agat operibus, & non nuda fide: per quod ſane & Chri-

In Thomiſtas

In totum Clerum.

ſtus negatur & fides extinguitur. Item. Recte coniungitur ſimul, Papa & Henricus de Anglia. Ille Papatum ſuum tam bona habet conſcientia, quam hic ſuum poſsidet regnum, ideo alter alterum ſcalpit, ſicut mulæ ſolent.

Liber Luth. contra ſtatus Eccleſiaſticos.

Sed adhuc multo acrocius magiſque ſeditioſè ſcripſit eodem anno, in vniuerſum ſtatum Eccleſiaſticum, ſub hoc titulo. Aduerſus falſo nominatum Eccleſiaſticorum ſtatum Papæ & Epiſcoporum. Se vero, vt cornua contra eos erigeret ſuperbius, nominat Eccleſiaſten Dei gratia: Addens, ſi & Euangeliſtam Dei gratia ſe nominaret, facilius hoc probare poſsit, quam vllus Epiſcoporum poſsit probare titulum ſuum. Se vero certum eſſe, quod Chriſtus ipſe ſic ipſum nominet, & pro tali habeat: Qui & doctrinæ ipſius magiſter ſit, teſtisque futurus in die nouiſsimo, quod ſcilicet ea doctrina non ſit Lutheri, ſed Chriſti purum Euangelium. Ait igitur in prologo libri. His certiores vos facio, inquit, me de cætero vobis non amplius eum honorem exhibiturum eſſe, vt me ſubmitterem vel vobis vel etiam vlli Angelo de cœlo, ad iudicandum aut examinãdum doctrinam meam. Nam ſtultæ humilitati ſatis factum eſt iam tertio Wormaciæ, & tamen nihil prodeſt. Sed volo audiri, & iuxta doctrinam S. Petri, doctrinę meæ rationem & fundamentum oſtendere coram vniuerſo mundo, eamque habere iniudicatam à quolibet, etiam à cun-

Iudicium Luth. de ſua doctrina. 1.Cor.vi.

à cũctis Angelis. Cum enim de ea certus ſim, volo per eam & veſter & Angelorum quoq; (vt Paulus ait)iudex eſſe, vt quiſquis doctrinam meam non acceptauerit,ſaluari non poſſit. Dei enim eſt, non mea: Idcirco & iudicium meum,non meum,ſed Dei eſt. Et infra. At ſi dixerint, timendum eſſe, ne fiat ſeditio contra Eccleſiaſticos, Reſpondeo, inquit, Num ob id verbũm Dei negligi, omniſque mundus perire debet? Eſt ne æquum,vt omnes animæ intereant æternaliter, & harũ laruarum temporalis pompa permaneat quieta? Melius foret, vt omnes Epiſcopi occiderentur, omnia Collegia & Monaſteria funditus eradicarentur,quàm vt vna periret anima,ne dicam, vt omnes animæ perderentur, propter inutiles laruas & puppas. Ad quid proſunt, niſi vt voluptatibus indulgeant ex aliorum ſudore & labore, verbumq; Dei impediant? Si autem nolunt audire verbum Dei, ſed inſaniunt ac furunt excommunicationibus, incendijs, cædibus, & omni malo: quid iuſtius continget eis, quàm fortis quædam ſeditio, quæ illos è mundo extermi̇net? Et ob hoc ridendum ſolummodo eſſet,ſi fieret: ſicut ait ſapientia diuina, Prou. 1. Hæc in prologo. Quantis vero conuitiis,opprobrijs, ſannis,improperijs, fœdis agnominibus,ama rulentijs, calumnijs, blaſphemijs & execrationib. debachatus ſit in omnes Ordines Eccleſiaſticos: Maxime in Epiſcopos,per totum

 librum

librum illum Teuthonicum: nemo rectius referre aut iudicare poterit, quàm liber ipse. Hic satis fuerit, eius recitare Bullam, quæ in medio fere libri ponitur, In hæc sana verba.

Bulla & reformatio Lutheri contra Episcopos.

Doctoris Lutheri Bulla & Reformatio. Quicunq; opem ferunt, corpus, bona, & famam in hoc impendunt, vt Episcopatus deuastentur, & Episcoporum regimen extinguatur, hi sunt dilecti filij Dei, et veri Christiani: obseruantes præcepta Dei, & repugnantes ordinationibus Diaboli. Aut si hoc non possint, regimen tamen illud saltem condemnãt ac vitant. Contra vero, quicunque manutenent Episcoporum regimen, eisque obediunt voluntaria obedientia: hi sunt Diaboli ministri proprij, & repugnant Dei ordinationi ac legi. Pro hac vero Bulla, populis Germaniæ persuadenda, plurimos adduxit scripturæ locos, quos in Episcopos vi traxit & retorsit. Quos eo facilius admiserunt, & recte adductos putauerunt Laici, quo infensiores sunt, abusibus & auaritiæ technis quæ vulgo tendebantur, vti queritabantur Lutherani, in Aulis & Consistorijs Episcoporum, per Officialium Procuratorumque rapacitates, quas bellè ibi commemorat Lutherus. Longe itaque audacissimum turbulentissmumq; facinus aggressus est rixator iste, qui non solum per libellos conuitiosos, sed & per ipsum Euangelium pacis, maxime turbauit Germaniam: Qnemadmodum facit olim Iudas proditor,

Ex Euangelio pacis fecit Lut. buccinã bellorum ac seditionum.

proditor, cui dixit Dominus. Iuda, osculo (quod pacis & amicitiæ symbolum erat) filium hominis tradis? Sic profecto & Lutherus Euangelio pacis præcipitauit in bella & seditiones Germaniam. In qua non solum ciuitas vna contra aliam, & gens aduersus gentem, prouincia aduersus prouinciam pertinaci odio insurgit: Verum etiam plebs contra Senatum in eadem ciuitate, populus aduersus Principem suum, & Princeps aduersus Imperatorem suum, bella seditionesque meditatur. Et quanto quisque plus iactitat Euangelium, magisq; præ cæteris Euangelicus videri desiderat, tanto ardentius aspirat ad tumultus, Cur ita? Quia persuasit Lutherus, tanto verius Euangelium esse, quanto plus tumultuum parit. Nam longe antea Wormaciæ in conspectu Cæsaris, coram omnibus Imperij Principibus & Ordinibus, dicere palam ausus fuerat, Sibi plane omnium iucundissimam faciem istam in rebus esse, videre, ob verbum Dei studia & dissensiones fieri. Eum quippe esse verbi Dei cursum, casum & euentum: Sicut dicit. Non veni pacem mittere, sed gladium. Cęterum Rex Anglorum, cuius superius habita est mentio, caute prospiciēs, quo ea machinatio tenderet: admonuit illustrissimos Principes, Saxoniæ Duces, Fridericum, Ioannem, & Georgium, fideliter quidem & amice: sed sero & nimis tarde, per locorum distantiam. Priusquam enim literæ eius redderentur,

Regis Angliæ admonitio, contra nouam translationem Lut.

rentur, iam per vniuersam Germaniam, longe lateq; inuulgata erat noua Lutheri translatio Teuthonica. Libet tamen hic illius Regis piam recitare admonitionem.

Literas has (inquit) obsignaturo mihi venit in memoriam, Lutherum in suis aduersum me nenijs excusare se, quo minus ad reliqua respondeat, impediri transferendo Biblia: Visum est igitur hortari vos, vt omnium rerum maxime prouideatis, ne id permittatur facere. Nam vt bonum esse non negem, in quauis lingua legi scripturam sacram: Ita certè periculosum est, ex eius versione, cuius mala fides fidem facit omnibus, id illi studium esse, vt bene scripta male vertendo peruertat: Vt populus ea se legere putet in scriptura sacra, quæ vir execrabilis ab execrandis hausit hæreticis. Hæc Rex ille quàm prudentissime.

Qualis translatio Noui Testam. per Luth.

Quis enim satis enarrare queat, quantus dissidiorum turbationumque & ruinarum fomes & occasio fuerit ea Noui Testamenti translatio? In qua vir iurgiorum, data opera contra veterem & probatam Ecclesiæ lectionem, multa immutauit, multa decerpsit, multa addidit, & in alium sensum detorsit: multas adiecit in marginibus passim glossas erroneas atque cauillosas, & in præfationibus nihil malignitatis omisit, vt in partes suas traheret lectorem. Inuenti sunt igitur ex Germanis, qui ex ea translatione admissos ab

ab eo pafsim errores, & mutationes collegerunt, alij fupra mille, alij pauciores. Inter quos fane Hieronymus Emfer præcipuam laudem promeruit, qui non folum notauit, ac populo ędidit Lutheri errata in trãslatione: Verumetiam propriam tranflationem, quæ probato & recepto Ecclefiæ textui Latino per omnia confonaret, velut Antidotũ contra Lutheri venena euulgauit, non fine grandi Catholici populi confolatione. Ex eo enim labore didicerunt Catholici, vbi erraffet Lutherus, & gloriantes de fuo Euangelio Lutheranos, poterant cum fiducia confutare. Antequam vero prodiret labor Emferi, mirũ in modum multiplicabatur per Chalcographos Nouum Teftamentũ Lutheri, vt etiam futores, & mulieres, & quilibet Idiotæ, qui Teuthonicas literas vtcunq; didicerant, Nouum illud Teftamentum, tanquam fontem omnis veritatis, auidifsime legerent, quicunq; Lutherani erant: illudque fæpe legendo memoriæ commendarent, in finu fecum portantes codicem. Ex quo tantam intra paucos menfes fibi doctrinam arrogabant, vt non folum cum Laicis partis Catholicæ, verumetiã cum facerdotibus & Monachis, atque adeo etiam cum Magiftris & facrę Theologię Doctoribus, difputare de fide & Euangelio non erubefcerent. Quin immo repertæ funt mulierculæ, quę propofitis Thematis æditisq; libellis Teuthonicorũ, aufæ fuerint vltro prouocare

Arrogantia Laicorum & mulierum ex Nouo Teft. Luth.

uocare: & quidem procacißime insultantes, ignorantiamque improperantes & contemptui habentes viros, non modo Laicos, atque priuatos homines: Verum etiam quoslibet Doctores, & Licentiatos totius facultatis Theologicæ, ac totas etiam Vniuersitates: Id quod de Argula, Nobili quadam muliere, compertum habetur. Eoque audaciæ, abiecto muliebri pudore, processerunt mulieres Lutheriscę, vt etiam ius officiumq; publice in Ecclesia docendi, tametsi Paulus aperte contradiceret ac prohiberet, sibi vsurparent. Nec deerant eis defensores viri Luthersci, qui dicerent, Paulum eatenus prohibuisse docendi munus mulieribus, quatenus adsint viri, qui docere sciant & valeant. Vbi vero cessent aut negligant, nesciántve viri, ibi optime licere mulieribus vt doceant. Et Lutherus ipse longe antea docuerat, mulieres quoque Christianorum vere sacerdotes esse, atque adeo quicquid è Baptismo repserit, vere Papã, Episcopum, & sacerdotem esse. Iuxta illud Petri dictum. Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta &c. Cum igitur mobile vulgus vbiq; magis intentum sit & auidum, ad res nouas late diuulgandas, quàm ad res consuetas in suo statu conseruandas: factum est, vt turba Lutheranorum longe plus operæ impenderit discendis sacris literis ita translatis, quàm impendit populus Catholicorum, vbi Laici eam curam potißime in

Lut. ad nobilitatem Ger. & in Sermo. de nouo Test. 1. Petr. ij.

Studia Laicorum circa nouum Test. Luthe.

in sacerdotes & Monachos reijciebant. Vnde contigit nonnunquam, à Laicis Lutheranis plures scripturæ locos ex tempore citari in colloquijs, quàm citarentur à presbyteris & Monachis Catholicis. At iam dudum persuaserat Lutherus turbis suis, nullis dictis habendam esse fidem, nisi quæ ex sacris literis proferrentur. Idcirco reputabantur Catholici ab illis ignari scripturarum, etiam si eruditissimi essent Theologi. Quinetiam palam aliquando coram multitudine cōtradicebant eis Laici aliqui, tanquam mera pro concione dixerint mendacia aut figmenta hominum. Accedebant & alia incommoda. Nam cum antiqui Theologi, multis retro annis peritiam linguarum & politiores literas neglexissent, Lutherus mox ab initio per Philippum Melanchtonem, & per Zuinglium, Oecolampadiumque & Bucerum (antequam ab eo in nonnullis articulis dissentire cœpissent) totam vere iuuentutem, eloquentiæ literis linguarumque studio deditam, ac ingenio exacutis & expolitis ERASMI Roterodami opusculis pulcherrime excultam, in partem suam traxit. Iuuenes vero & ingenio alacres & laborum patientes, mox in sacris literis (quibus Lutherus vnicum tribuebat sensum, & eum solummodo literalem) ita profecerunt literaliter, vt vel XXX. annorum Theologi tam prompti in citandis scripturæ locis non viderentur, quàm erant illi: Qui & de

Cōtempti & vexati Theologi à Lutheranis.

peritia

peritia linguarum & de ſtyli elegantia ſuperbientes, mox quoslibet veteris farinæ Theologos, non ſolum contemnere, verumetiam prouocare cœperunt, maxime, quando ad populum verba faciebant.

Quod ſi quis nouitatibus eorum contradiceret, mox prætendebant lectionem Græcam vel Hebraicam, aut aliquem ex vetuſtiſſimis autoribus, & confeſtim plenis conuitiorum plauſtris inuehebantur in Græcarum & Hebraicarum literarum ignaros Theologos, quos odioſe ſophiſtas, aſinos, porcos: animalia ventris, & inutilia pondera terræ vocitabant: ſuperaddentes etiam ronchos & cachinnos immodeſtiſsime: Ac vnum Lutherũ, velut verum Theologum populo cõmendantes, eius aduerſarios velut ignaros, immo hoſtes veritatis, & ob alimoniã ſibi præciſam aut imminutã Luthero inuidẽtes, inuidioſiſsime traducebant. Cæterum ſi quos Deus miſericorditer præſeruaret ſibi, ne Saxonico huic Baal genua ſua flecterent, ſed pio zelo ei reſiſterent, & contra eum publice vel ſcriberent vel prædicarent: ij mox illud Pauli nimium verum eſſe experiebantur. Omnes qui pie viuere volunt in Chriſto Ieſu, perſequutionẽ patientur. Cum enim Lutherani dicerent populo placentia, contra ignauiam auaritiamq; & luxuriam: Item, contra ſcortationes & concubinatus Clericorum quiritantes, falſamque iactarẽt libertatem Chriſtianam, qua liberi

Vexatio Concionatorum Catholicorũ ij. Timot. iij.

liberi essemus ab omnibus pręceptis Ecclesię, Papæ, Episcoporum, & Conciliorū: Ac scripturarum fuco probarent, nihil esse ieiunia, orationes, vigilias, & alia pœnitentiæ opera: Christum satisfecisse pro peccatis nostris: sufficere solam fidē: opera nostra bona non esse meritoria, sed peccata, etiam si optime fiant: & id genus multa, eaque omnia prompte, alacriter & eloquenter. Catholici vero, iuxta debitum officij sui, repræhenderent populum de peccatis: reprobarent noua Lutheri dogmata: iuberent obedire præceptis & ritibus Ecclesiæ: docerent ieiunandum, orandum, alijsque bonis operibus insistēdum esse, vt dignos faciamus pro peccatis nostris fructus pœnitentiæ. Inde profecto factum est, vt populo maxime essent plausibiles quidem Lutherani, odibiles vero Catholici Concionatores: adeo, vt in plærisque ciuitatibus leues iuuenes, uouitijque & aduenæ homines Lutherani, etiam quorum vita libidinibus, Apostasia, & alijs sceleribus cōtaminata erat, non solum facile admitterentur ad prędicandum populo: verumetiam præferrentur grauibus & maturis viris, Pastoribus & Prioribus: qui honeste semper conuersati, fidelissime populum verbo & exemplo docuerant.

Et non raro euenit, vt veri & legitimi Pastores (quamlibet chari ac venerabiles antea fuerant) aut vi pellerentur tumultuante plebe, aut subsannationibus iniurijsque quotidianis *Expulsio Pastorum.*

dianis

dianis fatigati fractiq; vltro cederēt, aut subtractis censibus Decimisq; & oblationibus, ad extremam redacti inopiam, aliunde sibi victum quærere cogerentur: triumphantib. interim atq; etiam ditescentibus nouis prędicatoribus, qui sequacem populum verbo noui Euangelij sui ducebant quo vellent: maxime vero in odium Cleri & in licentiosam omnis malitiæ libertatem: ita vt protinus formidabiles forēt, non solum Clero, irruptionem frendentis populi anxie timenti & in horas expectanti: verum etiam Senatui & honestissimis quibusque ciuibus & Magistratibus: In quorum bona domosque plebs obærata fraternam (quia essent eorū fratres in Christo immò in cista) diuisionem meditabatur. Erat enim tempus (de quo prędixerat Apostolus) cum sanam doctrinam non sustinerent, sed ad sua desideria coaceruarent sibi magistros, prurientes auribus. Mira itaq; erat tum Lutheranis & strenuitas & industria, ad propugnandam sectā suam. Multi omissa re domestica, scribebant hinc inde amicis, vt eam rem magnopere curarent. Multi in speciem veri Euangelij, parentes & amicos relinquebant, vt nouum proclamarent Euangelium suum: per quod sane constaret, nos esse hactenus misarè deceptos à Papistis, & reuera omnes æquales & fratres in Christo. Et quod perniciosissimum erat toti Germaniæ, Lutherus iactitabat & multi cum eo, Germanis in eam vsque

ij. Timo. iiij.

Strenua propugnatio Lutherani Euāgelij.

vsque diem nũquàm germane ac synceriter prædicatum fuisse Euangelium: Se autem verum proferre Euangelium, quod multis sæculis sub scamno latitasset. Si quis fidelium contra mutiret, mox tota plebeiorum concio in eum exasperabatur, tanquàm ventris gratia Euangelio resisteret. Lutherani vero se passim gratis insinuabant vltronea peregrinatione vrbibus: non ob aliud sane, nisi vt Euãgelium suum illis inculcarent. Et res ea, cum magnã haberet speciem pietatis præ cõsuetis Ecclesiæ ministris, qui præfixa & certa habebant stipendia: multos profecto à vera Ecclesiæ fide auertit, qui magis perpendebant illud Christi. Gratis accepistis, gratis date, quã istud eiusdem. Dignus est operarius mercede sua. Et illud Pauli. Quis militat stipendijs suis vnquàm? Item, Si nos vobis spiritualia seminauimus, magnũ est, si carnalia vestra metamus? Quanquàm vero Lutherani Concionatores, posteaquam radices egissent, non minus essent in rem propriam intenti & auidi, quam Catholici: attamen in prima plantatione, mira eis erat & industria & liberalitas. Primum nunquàm, ne obijceretur eis illud Apostoli ad Romanos. Quomodo vero prędicabunt, nisi mittantur? Et illud eiusdem ad Hebræos. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur à Deo, tanquàm Aaron: curabant occultis literis & nunciis, vt ab ipsa plebe vel ab aliquo Optimatum, quem sci-

Matth. x.
Luc. x.
i. Corin. ix.
Astutia subrependi in alienas Cathedras.
Rom. x.
Hebr. v.

rent suæ factioni fauere, vocarentur in vrbem aliquam bene munitam & populosam: aut si non vocarentur, vel vltraneum sibi fingebant exilium, vel necessariam sibi à Tyrannica Euangelij persecutione fugam (etiam si proprijs illaqueati facinoribus profugissent) obtendebant, vt eo facilius admitterentur. Vbi vero aliquos nacti fuissent amicos in ea ciuitate, cui Euangelium suum annunciare intendebant: procurabant per illos, vt saltem semel aut iterum permitterentur, populo Christi gratis anũnciare verbũ Dei. Quod si compotes voti fierent, mox incendebant plebem in odium Cleri: sin minus, clanculum agebant in angulis, donec quosdam in partem suam tractos, permouerent ad sollicitandos alios, qui à Magistratibus & Senatu obtinerent, siue precibus, siue minis, vt liceret eis verbum Dei libere prædicare. Odiosum sane videbatur optimatibus: negare aut prohibere verbum Dei, ne gratis annunciaretur populo. Itaque licet periculosum videretur, Lutheranos admittere: tamen periculosius videbatur, reijcere verbum Dei, & fraudare populum pacto Euangelico. Vnde factum est, vt in populosissimas quasq; Germanię vrbes Imperiales, Lutheri Euangelium sub eo prætextu irrepserit: exceptis perpaucis, maxime Colonia Agrippina, quam tot milia sanctorum Martyrum, qui ibidem vel passi sunt, vel religiosè coluntur: ab ista lue præseruare.

hacte-

hactenus meruerunt. Multum præterea promouit nouum istud Euangelium Chalcographorum ac Bibliopolarum mens, industria, impensa & opera. Nam quicquid pro Luthero erat, quàm diligentissime ac emẽdatissime imprimebatur: Quicquid vero pro Catholicis, ignauissime ac vitiosissime. Et quæ Lutheri aut pro Luthero erant, Chalcographi suis sumptibus imprimebant, & in maximo quidem numero, vt latissime dispergerentur. Nam Apostatarum, qui relictis Monasterijs ad sæculum redierant, infinitus iam erat numerus, qui victum ex Lutheranis libris quæritantes, in speciem Bibliopolarum longè lateque per Germaniæ prouincias vagabantur. Quę vero Catholicorum erant, velut indocta & veteris barbariei triuialia scripta, contemnebant Chalcographi: nihil eorum imprimentes vltro, sed nonnulli ob inopiam rei familiaris compulsi, aut maxima lucri spe proposita inducti, alienisq; sumptibus & impensis adiuti, quædam ex iis imprimenda suscipiebant: Ea tamen ita neglectim, festinanter ac vitiosè imprimebant, vt maiorem gratiam eo obsequio referrent Lutheranis, quàm Catholicis. Si qui eorum iustiorem Catholicis operam impenderent, hi à cæteris in publicis mercatibus Francofordiæ, & alibi vexabantur ac ridebantur, velut Papistæ & sacerdotum serui. Quamuis vero Cæsar, aliique Principes ac Reges Catholici, seuerissimis Edictis

Studium & malitia Typographorũ & Bibliopolarũ

prohibuissent Lutherica aut imprimi aut venum exponi: adeo tamen non profecerunt Edictis suis, vt Lutheranis Bibliopolis plus inde lucri accresceret. Quippe cum Magistratus & Senatores, quibus inquirendi & animaduertendi cura commissa fuerat, vel conniuerent malitiosè, vel inuitè & neglectim rem illam curarent, velut odiosam & coram populo detractione plenam. Bibliopolæ harum rerum non ignari, & ab Inquisitoribus ipsis occulte nonnunquàm præmoniti, quæ Lutherica erant, reponebant in occulto, in publico prostantibus quibusdam prophanis & alterius negocij libris. Vnde fiebat, vt emptores, Lutherica quærentes, cogerentur ea, prætexente Bibliopola metum & periculum, carius & maiori precio emere ex occulto, quàm empturi fuissent in publico.

Nouum Test. Lut. à multis Principibus prohibitum.

Aberat tum procul à Germania Imperator CAROLVS V. graui ac diuturno bello, quod à Rege Franciæ indictum sibi Wormaciæ consistenti fuerat, implicitus. Frater eius FERDINANDVS, Archidux Austriæ & cæt. Imperialis tum Vicarius seu locum tenens, alijque Principes Catholici: videntes noua Lutheri translatione populos maxime in sectam Lutheranam allici ac induci, æditis mandatis præceperunt, vt quicunq; subditorum nouum Lutheri Testamentum, aut quoslibet alios eius libros domi haberet, traderet in publicum ijs, quibus recipiendi cura

esset

esset demandata. Et in plerisq; sane locis subditi Principum, quibus dictabat conscientia, ne contra Papæ Cæsarisq; & aliorum Principum suorum Edicta & prohibitiones, vetitos domi retinerent libros, obedienter tradiderunt eiusmodi libros, qui & alicubi in vnum congesti rogum, publice combusti sunt. Optimis enim quibusque videbatur Lutherus, nimis malitiosè grassari in sacras literas noui Testamenti. Equorum Canone, audaci censura reiiciebat Epistolam ad Hebræos, Epistolam Iacobi, Epistolam Iudæ, & Apocalypsim Ioannis. Quas sane & atrocibus infamabat calumniis in suis præfationibus. In præfatione vero generali, etiam in sacratissima Euangelia audacissime manum mittebat: volens in primis repudiandam esse vetustissimam hanc & omnibus Christianis notam ac receptam opinionem & sententiam, Esse scilicet Quatuor tantum Euangelia, totidemque Euangelistas: reprobans per hoc etiã sacratissimas figuras, & visiones, atq; mysteria scripturarum, quæ Quaternarium illum numerum præmonstrant in Genesi, in Ezechiele, in Apocalypsi &c. Reiiciebat item diuisionem librorum noui Testamenti in Legales, Historiales, Prophetales & Sapientiales, vulgo vsitatam. Iubebat præterea cauere lectorem, ne ex Euangelio, legis aut doctrinæ librum faciat: Sicut factum fuit hactenus (inquit) & quædam præfationes Hiero-

Impia censura Luth. in libros noui Testamenti.

nymi quoque docuerunt. Euangelium enim non requirere opera, aut pręcepta præscribere, sed solum fidem in Christum docere, & dulciter cōsolari credentes, affirmabat. Et data opera, ipse plæraque loca scripturæ aliter vertebat, in aliumq; sensum trahebat, quàm habebat Ecclesia: Præsertim vero in iis locis, quæ notissima cunctis vulgo erant. Qualia sunt. Oratio Dominica, salutatio Angelica, Canticum Marię, & Canticum Zachariæ: vt ex iis populus eo facilius crederet, Ecclesiam non habuisse hactenus verum textum Euangelicum. In oratione igitur Dominica, quæ à Matt. commemoratur sexto cap. mox immutauit initium, dicēs, Noster pater in cœlo, tuū nomen sit sanctum. At vniuersa Ecclesia & omnis Germania hactenus sic dixit. Pater noster, qui es in cœlis, sanctificetur nomē tuum: nec Græci aliter habent. In medio autē illius orationis pro supersubstantiali posuit Quotidianū, quod Lucas dicit. In fine addit integrā clausulam, quam vel antiquissima Ecclesiarū exemplaria ante annos DCC. aut DCCC. scripta nūsquàm habent. Etenim ait Ecclesia, Sed libera nos à malo. Amen. Lutherus vero sic ait. Sed libera nos à malo: Quia tuum est regnum, & virtus, & gloria in sæcula Amen. Cætera tria habentur Luce 1. In salutatione itaque Angelica, vbi Ecclesia ait: Aue gratia plena, Lutherus ait: Aue gratiosa, seu amabilis. Teuthonice, du holdselige. Hoc est, digna

Mutauit multa Lutherus in textu noui Testam.

 amari.

amari. In Cantico Mariæ, quod Magnificat vulgo dicitur, vbi Ecclesia legit aut canit. Beatam me dicent omnes generationes, Lutherus ait: Beatam me glorificabunt omnes filiorum filii. Denique in Cantico Zachariæ, quod per omnes Matutinas legitur, ac Benedictus appellatur, vbi Ecclesia canit. In sanctitate & iustitia coram ipso, omnibus diebus nostris. Lutherus sic vertit. Quo ad viuimus in sanctitate & iustitia, quæ ipsi placita est. Hæc exempli gratia commemorata sint. Ex quibus facile cognoscitur, Lutherum pessima intentione nouum Testamentum eo tempore in linguam vertisse Germanicam, scilicet vt conuinceret, aut saltem persuaderet populo, Ecclesiam in textu sacro sæpe errasse, & Germanos (quod postea publice iactare ausus fuit) hactenus vsq; ad prædicationem suam nunquàm antea verum & Germanum audiisse Euangelium. Ipse tamen met post aliquot annos, priorem suam editionem in plærisque locis mutauit: adeo sanè, vt ex solo Matthæi Euangelio adnotauerint quidam locos XXXIII. In quibus aliter habet secunda æditio eius, quàm prima, quæ posteriorem Quinque annis præcesserat. Nec his versionibus contentus, Latinam quoq; æditionem, à propria sua Teuthonica in multis diuersam, adiecit, anno post primam æditionem septimo, scilicet, vt nō solū Germanos: verum etiā Latinos quoslibet in sacra Euan-

Lut. in Ser. de destructione Hierusalē

Duo scandalosi libri Teuthonici Lut.

gelij lectione perturbaret. Et ne vlla esset malitiæ consummatio, ædidit eodem anno & alios libellos turbulentos Teuthonice. E quibus duo ad perturbandum præcipue destinati erant: vnus vitam Monasticam, alter vitam Coniugalem: Prior inscriptionem habebat. De vitandis hominum doctrinis: Posterior, De vita Coniugali. Prior multo scripturarum prætextu damnat omnia præcepta & instituta Ecclesiæ, quæ in sacris literis expressa non sunt: Qualia sunt, Ne in Quadragesima vescamur ouis aut carnib. Item, Vt diebus Quatuor temporũ, & in Vigiliis Apostolorum, ex præcepto Ecclesiæ ieiunetur. Item, Quod Benedictini, & Cartusiani à carnibus abstineant. Item, Ne liceat Monacho habitum religiosum abiicere, & liberè ad sæculum redire &c. Posterior, fœdissime contra naturalem pudorem loquitur de commixtione maris & fœminæ: probans ex illo verbo Dei, Crescite & multiplicamini, Necessarium esse eiusmodi commixtionem non minus, quàm cibum, potum, somnum, & alia naturæ opera: Addens, Quemadmodum vir non potest mutare sexum suum, ita nec possit carere muliere: quia non sit liberum aut consilium, sed res necessaria & naturalis, vt omnem virum oporteat habere mulierem, & omnem mulierem habere virum. Et hoc sit magis necessariũ, quàm edere, bibere, screare, dormire, vigilare, &c. Ideoque teneantur

 sacer-

ſacerdotes Monachique ac Moniales, ſua relinquere vota, nuptijsque operam dare. Et de impedimentis Matrimonij, gradibusque affinitatis & conſanguinitatis nihil non perturbat ac ſuggillat, quicquid ibi ſancti Patres præter expreſſam ſcripturam conſtituerunt. Nec ijs melior erat liber eius Teuthonicus, quem de abuſibus Miſſę inſcripſit, tranſlatum ex Latino, De abroganda Miſſa. In quo ſane tantum peſtilentiæ in populum contra pios Eccleſiæ ritus euomuit, vt niſi inexhauſtæ eſſet malitiæ, omne pus totius virulentiæ ſuæ ibi egeſsiſſe videretur.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri, Anno M. D. XXIII.

VBI vero accepit, à Catholicis Principibus nouum Teſtamentũ ſuum prohiberi, ne emeretur, ac publicis Edictis præcipi, vt emptum tradatur delectis Commiſſarijs aut præfectis: ita profecto in ſæculares quoque Principes & ira exarſit, & maledico calamo debacchatus eſt, vt omnes maledicendi vires, & omnia conuitiorum tela, in eos ſolos reſeruaſſe: In Papam vero & Epiſcopos nihil antea euomuiſſe videri potuerit. Mox igitur poſt initium Noui anni ſubſequentis, ædidit librum Teuthonicum, De poteſtate ſæculari, ad Principem ſuum Ducem Saxoniæ Ioannem, qui tunc, fratre ſeniore *Liber Luth. De ſæculari poteſtate, contra Principes*

adhuc viuente, nondum Elector erat. Ad quem sane tanta mordacitate in Principes libere inuectus est, perinde ac si is, ad quem scribebat, aut Princeps natus non esset, aut ab aliis Principibus, velut hostis, aut Apostata degener, ad ignobile vulgus defecisset. Quis enim non miretur, Principem tot retro clarissimis nobilissimisque Atauis illustrem, æquis auribus accipere potuisse hæc ignobilis ex plebeia fece Apostatæ in eo libro verba. In Misnia, inquit, in Bauaria, in Marchia, aliisq; in locis promulgauerunt Tyranni Edictum, vt noua Testamenta hinc inde in præfecturas tradantur. Hic subditi sic agant. Non foliolum, non literam vnam tradant, sub periculo salutis suæ. Quisquis enim id fecerit, is tradit Christum Herodi in manus. Illi enim agunt velut Christicidæ, sicut Herodes. Hoc autem ferre debent, si iubeatur, irruptionē in domos fieri, & vi tolli siue libros siue bona: Temeritati resisti non debet, sed ferenda est, non autem iustificanda: nec ad eam præstari obsequium, aut sequela, aut obedientia, ne vestigio quidem aut digito vno. Tales namque Tyranni agunt, sicut agere debent Principes mundani. Mundani Principes sunt: Mundus autem inimicus est Deo, Idcirco & ipsos quoque facere oportet, quod Deo contrarium, mundo autē consentaneū sit: vt scilicet non fiant infames, sed Principes mundani permaneant. Ne mireris igitur, si contra

Sæculares seu mundani Principes.

Euan-

Euangelium furũt,& fatue agunt: Oportet ipsos titulo nominique suo satisfacere. Et scire debes,quod ab initio mundi admodum rara auis est Princeps prudens, adhuc multo rarior Princeps probus: Sunt communiter maximi fatui,aut pessimi nebulones super terrã. Quapropter semper pessima quæque ab ipsis expectandà sunt, & parum boni sperandum est: præsertim in rebus diuinis,quæ ad salutẽ animarum pertinent. Ipsi enim sunt lictores & carnifices Dei, quibus vtitur ira diuina in vltionem malorum, & ad externam pacem conseruandam. Magnus Dominus est Deus noster, idcirco & tales, nobiles scilicet, Illustres & diuites carnifices & lictores, eum habere oportet: & vult,vt habeant opes,honorem & timorem ab omnibus copiose & abunde. Placet diuinæ eius voluntati,vt carnifices eius vocitemus clemẽtes dominos: ad pedes eorum procidamus,eisque cum omni humilitate subiecti simus: sed eatenus, quatenus artificium suum non extendant nimis longe,vt ex carnificibus pastores fieri vellent. Si Princeps prosperatur, vt sit prudens,probus aut Christianus; hoc è magnis miraculis vnum est, & preciosissimum signum diuinæ gratiæ super eam prouinciam. Nam iuxta communẽ cursum euenit secundum illud Esaię 3. Dabo pueros Principes eorum, & effœminati dominabũtur eis. Et Oseæ 13. Dabo tibi regem in furore meo,& auferá in indignationę meã.

Talis utiqua thesaurus fuerunt nostro tẽpore Rex Poloniæ Sigis. et Dux Saxoniæ Geor.

Mundus

Mundus nimis malus eſt, nec dignus, vt multos habeat Principes prudentes & probos: Oportet ranas habere Ciconias. Hæc ibi Lutherus in odium & deſpectum Principum ſæcularium, ad Principem & protectorem ſuum.

Et adhuc multo minacius ſeditioſiusque paulo poſt in hæc verba ſubiūxit. Hi ſunt (inquit) Chriſtiani Principes noſtri, qui fidem aſſerunt, Turcamque deuorant: Immo vero pulchri ſocij, ſuper quibus bene cōfidendum eſt, vt eiuſmodi pulchra prudentia aliquid efficiant: nempe, vt præcipitio collum frangát, terrasq; & homines in clades & miſerias perducant. Ego autem excæcatis hominibus, perquam fideliter conſulerem, vt proſpiciant ſibi à quodam paruo paruo dicto, quod Pſal. 106. habetur. Effundit contemptum ſuper Principes. Ego vobis iuro per Deum, ſi neglexeritis, vt hoc paruū dictum ſuper vos veniat cum impetu, perditi eſtis, etiam ſi vnuſquiſque veſtrum tam potens eſſet, quàm Turca eſt, & nihil proderit vobis inflari ac furere. Et iam magna eius dicti pars in effectum proceſſit. Nam admodum pauci ſunt Principes, qui non habeantur pro fatuis aut nebulonibus: Cauſa huius eſt, quia & tales ſeſe demonſtrát, & populus communis fit intelligens: & Principum plaga, quam Deus contemptum vocat, potenter progreditur in plebe & communi populo. Et vereor, ne prohiberi non poſ-

Minæ Luth. contra Principes.

fit,nisi Principes agant,vt Principes decet,& incipiant rursum cum ratione & modestia gubernare.. Non ferent,non possunt nec volũt vestram Tyrannidem petulantiamque diu perferre,boni Principes & Domini: Secundum hoc agere sciatis, Deus non vult diutius permittere. Non amplius nunc mundus est,vt olim,quando hominem sicut feras venabamini & exagitabatis &c.

Interea,dum sic fureret Lutherus,quidam Germani piam ac eruditam Regis Angliæ assertionem, qua gloriose ac fortiter defendit à Lutheri Captiuitate Babylonica, Septem Ecclesiæ Sacramenta: cœperunt à Lutheranis calumnijs asserere, & mendacia in os & calamum Lutheri retorquere, D.Ioannes Eckius Latine, D. Thomas Murnerus Teuthonice. Et hic festiuißime,cum enumerasset & conuicisset Lutheri mendacia Quinquaginta, è libello vno ipsius in Regẽ ędito, Quinquagesimo & vltimo eius mendacio appinxit in margine coronam insignem, eò quod insignißimum, & velut rex quidam cæterorum eius mendaciorum,illud esset. Nempe dixerat in fine libri sui Lutherus, Latine quidem sic. A virulentia & mendacijs abstinui,quibus liber Regis refertißimus est. Teuthonice vero in hunc sensum. Ego quoque circumcirca dimicaui,at nullus adhuc vtique me vllius mendacij arguere potest. Hoc nobile eius mendacium,Murnero visum est corona

Defensiones libri Regis Angliæ.

Coronatum mendacium Luth.

rona dignum, cum satis constet, omnes quotquot in illum scripsere, aduersarios, quamplurimorum ipsum semper arguisse mendaciorum. Nam vnus D. Io. Dietenbergius, pius & eximius Theologus, in duabus dũtaxat Confutationibus, quas in eum de votis & de Confessione scripsit, arguit & conuicit eum DCCC. & LXXIIII. mendaciorum, præter alia innumera, quæ aliis in responsionibus suis illi non falso nec iniuste imputauit. Cæterum ex Anglis quoque viri duo, Regem suum à Lutheri obiectionibus & calumniis defenderunt æditis libris: Nempe D. Ioannes Fyscherus, Episcopus Roffensis vir iuxta & summæ & omniiugæ eruditionis, & integerrimæ vitæ famæq; ac pietatis, qui vt summus est Theologus & trium linguarum præcipuarum peritissimus, grauissime sane & copiosissime confutauit, Duos præcipuos & Antesignanos inter hæreticos huius temporis, Lutherum & Oecolampadium: hunc libris Quinque de venerabili Sacramento Eucharistiæ: Illum grandi primum volumine, contra assertionem XLI. articulorum, quos in Bulla sua damnauerat Papa Leo X. Deinde alio libro, pro defensione Regiæ assertionis. Alio item libro, pro defensione sacri sacerdotij. In quibus sane omnibus, & mira vsus est modestia contra immodestissimum, & profunda in confutandis erroribus & mendacijs, citandisque tum scripturæ tum veterum autho-

Libri Ioan. Fyscheri Episcopi Roffensis.

authorũ testimonijs, eruditione. Cuius sane initium in Regij libri defensione, propter insignem aduersarij malignitatẽ, ex iusto dolore est aliquanto acrius, quàm summa viri lenitas & mansuetudo loqui consueuerat. Sic enim ait. Christi vox in Canticis est. Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas. Qua plane monet, hæreticos esse capiendos, antequàm adolescant. Nam hi vulpinis fraudibus vineas, hoc est, Ecclesiam Christi demoliri student. Optarim igitur, vt hanc vocem audiissent hi, quibus ex officio incumbit, hæreticos, dum paruuli sunt, compræhendere. Neque enim hodie tam grauis esset in Ecclesia tempestas, & rerum omnium perturbatio, si Lutherus, dum esset vulpecula, fuisset repressus. At nunc euasit in vulpem grandiusculam, annosam & veteratricem, tot dolis, astutijs, artibus instructam, vt medium teneri difficillimum sit. Sed quid dixi, vulpem? parum est, canem dixissem rabidum, immo lupum rapacissimum, aut sæuissimam quandam vrsam, quæ raptis catulis, furore quodam agitur: vel magis hæc omnia simul. Multas enim hoc monstrum intra se bestias alit. Sed & eiusmodi nomenclaturis apprime gloriatur: Seipsum enim appellat vrsam & leænam. Nam & vtranq; se futurum Catholicis pollicetur. Lutherũ (inquit) habebitis vrsam in via, & leænã in semita. In eiusmodi monstrum euasit ex vulpecula iam tandem Luth.

Qualis bestia Lutherus est

Alter

Guilielmus Rossæus. Qui uero nomine fuit Thomas Morus Angliæ Cancellarius

Alter Anglorum, qui Regem suum egregie defendit, est Guilielmus Rosseus: vir acutissimi sane ingenij, ac insignis, tum eruditionis, tum eloquentiæ: Qui mira dexteritate & facete ludens & grauiter obiurgans, certissimis testimonijs ita conuicit Lutherum, & in os eius improbum omnia ipsius mendacia retrusit, vt is contra ne hiscere quidem ausus fuerit: Quemadmodum & Episcopo Roffensi, neque Lutherus, neque Lutheranorum quispiam, respondere vnquam attentauit. Quoniam vero liber Rossei, Londini æditus, apud Germanos vulgo non extat: operæ precium fuerit, vnum aut alterum ex eo locum recitare, ex quo clarius intelligant Germani, quam nulla sit apud exteros, quib. fides aut probitas cordi est, Luthe. existimatio. Ait igitur Ross.

Lutherus similis cæco dimicanti cum uidente.

Vidisti lector aliquando cæcum, qui pugna se cuperet irritatus vlcisci? Verum, vt scire possit, quam in partem dirigat ictum, elicit ab aduersario vocem, quam prolatam protinus prosequitur verbere, nisi citius alter se subduxerit, quam vt à cæco possit attingi. Hunc cæcum mihi videtur agere Lutherus: sed ita, vt nemo vnquam magis egerit ridicule. Nam cum Rex appellatus ei respondet ad dextram, ille contra ictum proijcit in sinistram. Itaque specta, quæso, quàm festiuiter Lutherus hunc ludit ludum. Cogita nunc videre te illum, obcæcatis oculis intentum stare ad ingerendum colaphum. Vbi estis, inquit,

Domi-

Domine Henrice? Hic in proximo. Adhuc inuitat, vt accedat propius, nempe, vt feriat certius. Producite, inquit, vestrum egregium contra Lutherum libellum. Produco. Adhuc propius. Quid asserit vestra Dominatio? an septem Sacramenta? Assero. Adhuc propius paululum. Quibus doctrinis? Dei an hominum? Dei. Iam feriendi certus scilicet, en quàm recte librat ictum. Audiat, inquit, ergo Dominatio vestra. Frustra colunt me doctrinis hominum.

Spectatum admissi risum teneatis amici.

Qui videtis hunc cæcum inscium, quàm longe aberrarit in diuersam partem, sic exultare præ gaudio, vt compos non sit sui, quasi egregium colaphum infregerit aduersario. Et infra. Verum, quis nebulonem ferre potest talem, qui Mille vitijs ostendat se possessum, atque agitatum à legione dæmonum, & tamen ita se iactat stolide: Sancti patres omnes errauerunt: Ecclesia tota sæpius errauit: doctrina mea non potest errare, quia certissimus sum, doctrinam meam non esse meam, sed Christi. Videlicet alludens ad illa verba Christi. Verba mea non sunt mea, sed eius, qui misit me patris. Quid istud? Papa cadet, dogmata mea stabunt. Nonne certare videtur cum illo Christi. Cœlum & terra transibunt, vnum iota non peribit de verbis meis? Nam cum ait. Rapuit me Dominus imprudentē in medias has turbas. Hoc plus

Iactantia Lutheri, qua gloriatur se de cœlo habere dogmata sua

I est,

est, quàm, Tulit illum Diabolus, & statuit supra pinnaculum templi. Quod si quis respondeat, Testimonium tuum non est verũ: quia testimonium perhibes de teipso, Recurret illico ad nouam scripturam suam. Ego certus sum, dogmata mea habere me de cœlo. Atq; ibi sistet, in hoc suo principio, velut firmissimo fundamento, quod non omnes Papæ, Reges, Doctores, homines, Angeli, poterunt euertere. Certus igitur, immò certissimus, dogmata sua habere se de cœlo: sicut certi sunt & certissimi, qui dormiunt, omnia vera esse quæ somniant. Immò vero certus & certissimus, mentiri se vigilantem, dogmata sua esse de cœlo, quæ sua sibi murmurat conscientia, dæmonum illi prȩstigijs immissa. Hominibus maledicit & Angelis: quicunq; dogmatis ipsius contradicunt, & eos clamat os in cœlum ponere: cõspurcare sacra, blasphemare Deũ, quicunq; non verentur arguere spurcissimas ipsius blasphemias. Tantummodo clamat, Anathema sint omnes, qui impetũt dogmata mea: quia certus sum, dogmata mea habere me de cœlo. Hoc igitur principio à reuerẽdo patre petito, & à nemine concesso, sic arguit vlterius reuerendus frater, pater, potator, Lutherus, extra ordinem sancti Augustini fugitiuus: vnus ex magistris inertibus Wittenbergensibus, vtriusq; iuris Bacchanalius informis, & in sacra Theologia Doctor indoctus. Ego certus sum, dogmata mea habere

Mendax & stulta iactãtia.

bere

bere me de cœlo, ergo dogmata mea ſunt cœleſtia. Et tũc vlterius ſic. Dogmata mea ſunt cœleſtia: ergo quicunq; contradicit dogmatis meis, os ponit in cœlum, & blaſphemat Deum. Quoniam quidẽ igitur contradicunt meis dogmatibus, Pontifex, Imperator, Reges, Epiſcopi, ſacerdotes, Laici, & omnes in ſumma boni: mihi licebit pro Dei mei maieſtate Pontificẽ, Cæſarem, Reges, Epiſcopos, ſacerdotes, Laicos, omnes deniq; bonos, anathematizare, maledictis & conuitijs inceſſere, atque in omnium coronas & capita licebit ex ore meo lutum, cœnum, ſtercora, merdas expuere. Et rurſus libro ſecũdo in fine, idem Roſſeus ait.

Iam illud quàm ridiculũ, quod excuſat ſe, ne videatur ſcilicet nimis inclementer mordere Principem: Ego profectò nõ dubito, Regem illi facile morſus omnes condonaturum. Quippe qui verum videat illud eſſe Senecæ. Raro mordet canis, qui latrat. Latratibus profectò Lutherus æquiparat Cerberum, morſu vix culicem. Verum quid ni latret ſtrenue, vir videlicet optimus & modeſtiſsimus, quando cum inſenſatis, vt ait, monſtris, quæ non ſentiant, eius omnia ſcripta eſſe ipſius vnius præconia optima & modeſtiſsima, id eſt, hæreſibus & blaſphemiis tam inflata, quàm nullum vnquàm vtrem quiſquàm inflauit vento. Quæ monſtra induruerunt etiam ex illius humillima ſubmiſsio- *Qualis ſcriptor eſt Lutherus.*

ne, quasic se submisit fraterculus vicario Christi, quomodo Iudæi se submiserunt Christo, quum datis alapis, flexerunt genua, clamantes per ludibrium. Aue Rex Iudæorum. Verum à mendacijs & virulentia prorsus abstinuisse se testatur ipse, cui nihil est aliud in calamo, quàm calumniæ, mendacia, sycophantiæ: Cui nihil est aliud in animo, quàm virus, tumor, inuidia. Qui nihil in capite concipit præter stultitias, furores, amentias: Qui nihil habet in ore prcter latrinas, merdas, stercora: Quibus fœdius & spurcicius quam vllus vnquam scurra scurratur, Quorum nemo repertus est vnquam præter istum, tam stolidus plagepatida, vt sibi stercus in os conijceret, quód alij spueret in sinũ. Quamobrem quum sit huiusmodi, nihil miror, si nunc indignus habeatur, quo cum quisquam disputet.

Indignus est Luth. cui respondeatur.

Certe quandoquidem totum se deuouit Inferis, & obdurauit in schismate, nec unquá decreuit hæreses recantare: statuere tamen secum debet, aliquam saltem vt habeat ciuilis honestatis rationem quo sibi potius vendicet autoritatem dogmatistæ, quam vilis in hæretico scurræ, Quod si quando volet, si disceptabit serio, si mendacia sua recantet, ac sycophantias, si abegerit stultitias, furores, & hactenus nimjũ familiares furias, si merdas suas resorbeat, et sua relingat stercora, quibus tam fœde linguam suam calamumq; conspurcat: non deerunt, qui de re graui grauiter, quod decet,

decet,differant,verum si ad istum,quo cœpit, modum scurrari pergat, & furere,si grassari calumina,nugari stultitia, insanire dementia, scurrilitate ludere, nec aliud in ore gestare quam sentinas,cloacas, latrinas,merdas,stercora: faciant quod volent alij,nos ex tempore capiemus consilium, velimus ne sic bacchantem ex eius tractare virtutibus, & coloribus suis depingere, an furiosum fraterculum,& latrinarium nebulonem, cum suis furijs &furoribus,cum suis merdis & stercorib. cacantem cacatumque relinquere. Et in pero ratione operis hæc quoq; adiungit.Nam is eo modo rem tractat, vt plane se declaret meditari secum, immortalitatis quoddã genus absurdissimum, eaque iam cœpisse perfrui,& totus esse, versari, viuere in huiusmodi sensu & titillatione gloriolæ, quod futurum præsumat post aliquot adhuc ætatum myriadas,vt recordentur & loquantur homines, fuisse olim aliquando apud sæculum prius nebulonem quendã, cui nomen Luthero fuerit,qui quum Cacodæmones impietate vicisset, vt dignis emblematis ornaret suam sectam, picas garrulitate, lenones improbitate, prostibula obscœnitate, scurras omnes scurrilitate superarit. Qui id studuerit,curarit,effecerit,vt velut Philosophorum sectæ,ex ipsis habent vocabula: & Gnato meditatus sit,parasiti itidem,vt Gnatonici vocentur.Sic absurdissimum genus hęreticorum, impietatis,sce-

Quam fœda sit secta Lutherana.

lerum,ſpurcitiæque colluies, appellantur Lutherani. Hæc Roſſeus. Rex vero ipſe,vbi vidiſſet Lutheri in Maieſtatem ſuam furorē verius quam librū,non cōtra Lutherū iratus, reſcripſit leuiter aut cōtentioſe: ſed grauiter cum ſumma & pietate & prudētia per literas admonuit periculi Saxonię Duces,Fridericū Principem Electorē, velut ſeniorē, & fratrē Patruelemque eius,Ioannem,& Georgium: hunc Catholicum,illum exemplo fratris Lutheranum,Itidem Saxoniæ Duces,Turingiæ Lantgrauios ac Marchiones Miſnę. Quas ſanè literas Latine ſcriptas, attulit eis Nuncius Regis, qui à Principibus illis tum honorifice ſuſceptus, tum liberaliter habitus, literisq; & muneribus datis, dimiſſus ad Regem ſuum redijt. Rex autem in epiſtola ſua, quæ ſane grauiſsima tum verbis tum ſententijs erat, captata primum à cognatione beneuolentia, illos de multis periculis, quæ ipſe prudenter præuidit, & Germania poſt calamitoſe experta eſt: admonuit. De quibus & Dux Georgius ſe honeſte purgauit, eiuſque admonitioni reuerenter gratias egit. Quid vero alij duo Principes Regi reſcripſerint, vulgo non compertum habetur. Verba Regis inter cætera ſic habent. Quid ad vos (inquit) & tam potentes, & in Chriſti cultu tam deuotos Principes,aut propius ſpectare poteſt, aut debet mouere vehementius, quàm cohibendæ factionis iſtius Lutheranæ ſtudium? qua

Epiſtola Regis Angliæ ad Duces Saxoniæ.

Verba Regis.

qua nullam vnquàm in terras nocentiorem malus inuexit Genius,aut quæ maiorem perniciem sit allatura propediem, nisi boni pijq; omnes obstiterint,& in primis qui plurimum & possunt & debent Principes. Et infrà. Quanquàm non admodum decorum putem, ita me comparare, vt cum homine tali publice componar ac disputem : tamen cum Rex & Propheta Dauid, non censuit indecorum, ante arcam fœderis nudum saltare cum quolibet : ipse certe non eram quenquam habiturus indignum, quo cum in gratiam religionis, pro fidei veritate dissererem. Nunc vero, cum nihil ad rem respondeat, sed rationum loco proferat mera deliria, alios cum illo congredi nec inhortabor nec prohibebo. Ipse certe non committam, vt cum insaniente insaniam. Nam quisquis & æquus lector & prudēs,libellum meum cum illius libro perleget,is profecto facile iudicabit,iam nunc Lutheri Nenijs satis superque respōsum esse. Quod si quis illi tam inique faueat, vt mea verba non sustineat inspicere, aut tam insigniter instupescat, vt collatis vtrinque locis, nō sentiat rem adhuc responso non egere: huic nulla vnquàm responsione satisfecero. Et rursus. At nunc effecit hostis, vt orbi toti inclarescat alterum; nempe aut ipsum esse prosus imbecillum, aut meas rationes admodum valuisse: quas contra nihil inuenire potuerit, præter insulsa scommata, &

Conuitia in Regē. Generosis placere non possunt.

prorsus insana conuitia. Quibus si me commoueri putat, egregie profecto fallitur. Etenim quamtumuis ille me vocet insanum (vocat opinor plus millies) nunquàm tamē tam insanus ero, vt ægre feram, quod insanus vocer ab insano. Itaque aut mea me fallit opinio, aut istius in me ac Regium nomen contumeliosa spurcitia, vos haud paulo magis quàm me, viri Clarissimi, commouet. Solet enim generosus animus nobilium reuerentia quadā inter se colligari, qua vel in hoste, quã oderint ac persequantur hominem, personam tamen honorent, ac reuereantur officium. Nec generosus ferè quisquam inuenitur vsquam tam inciuilis ac barbarus, qui vel inimicitijs vllis adduci possit, vt scurrilem in modum, linguę petulantia conspergat nobilem. Et infrà: Nam si quid maledictis illis immiscuit, de cuius veritate poterat, quisquis rem non nosset, aliquid fortasse dubitare: nunc in animum succurret lectoribus, nihil illius maledicentiæ credendum, cui perpetuum institutum esse videat, de Principibus prorsus omnibus, atque ipso etiam Cæsare mentiendi. Neque enim istud Luthero nouum est, omnia comminisci ac fingere, quibus in odium Principum scelerate concitet, atque extimulet populum. In quod negocium promouendum, sceleratorum hominum cateruam iamdudum contraxit atque adiunxit sibi. Itaque nulla vnquam factio fuit ita seditiosa, pestilens,

Lutherus calumnijs populum in Principes cōcitat

Coniuratio Lutherana.

lens,nepharia,quę sic religionem omnem tollere, leges omnes obruere, mores omnes bonos corrumpere,Respublicas omnes euertere machinata sit, vt nunc ista coniuratio Lutherana, quæ & sacra omnia prophanat, & prophana contaminat. Quæ ita Christum prædicat, vt eius Sacramenta conculcet: ita Dei buccinat gratiam, vt arbitrij libertatem destruat: ita fidem extollit,vt operibus bonis detrahat, & inuehat peccandi licentiam: ita misericordiam subleuat, vt iustitiam deprimat, & malorum omnium causam ineuitabilem,non in Deum aliquem malum,quod Manichæi saltem commenti sunt: sed in vnicum illum vere bonum reijciat. Qui cum ad hunc modum impie diuina tractarit, velut à cœlo deiectus serpens, virus effundit in terras, in Ecclesia commouet dissensionem, leges omnes abrogat, Magistratus omnes eneruat, Laicos in sacerdotes concitat, vtrosque aduersus Pōtificem, populos aduersus Principes: Nec aliud plane molitur, quàm vt (quod omen auertant Superi) Germaniæ primum populus tāquam pro libertate bellum indicat Proceribus. Deinde vt Christiani contra Christianos, spectantibus & irridentibus Christi hostibus, pro Chrsti fide ac religione depugnēt. Quod si quis forte non credat, ab vno homine nihili, tantum vnquam periculi nasci posse: huic in mentem velim subeat Turcica illa rabies, quæ quum nunc tot per terras & ma-

Quam seditiose scribit Lu.

Attēde Germania.

ria se diffundens, maximam ac pulcherrimam totius mundi partem occuparit, à Duobus olim nebulonibus sumpsit initium: Vt interim taceam factionẽ Bohemicam, quæ & ipsa quis nescit, quàm exiguo vermiculo in quam immanem Draconem, haud absque magno Germaniæ malo, quam propere adoleuit? Ita procliue est, malam segetem, nullo demetẽte, crescere: Nec vllus vnquã socio caruit ad nocendũ, neq; tam imbecillus est quisquã, quin securo possit ac tanquam lusurum spectanti, lethale vulnus infligere. Hæc Rex Anglię, nõ minus amanter & fideliter, quàm prudenter & vere. Ad quem rescribens pius & Catholicus Princeps Dux Saxoniæ Georg. inter cætera, quæ & grauiter & copiose cõmemorat, sic ait. Nulla vnquã sollicitudo animũ meum magis torsit, quam & factionis illius, cum primum suspecta videretur, prohibendæ, & postea, cum passim grassaretur, cohibendæ coërcendæque. Nam Quartus iam agitur annus, quod Ioanni Eckio, Luthero ac Carolstadio, primis pugnæ tam iufœlicis ducibus, de certis capitibus Lutheranæ doctrinæ, disputandi locum, in vrbe Academiaque nostra Lipsiensi, non alio consilio dedi, quàm vt vtriusque partis rationibus diligenter excussis, vẽritas patesceret, & rebus Parisiensis Erphordiensisq; Academię iudiciaria autoritate compositis, omnia contentionum seminaria tollerentur. Sed Lutherus: quia vt rei progressus

Responsum Ducis Geor. ad Regem Angliæ.

ſus ſatis indicauit, in Iudicum ſententia parum ſpei ponebat, & perturbandi omnia libidine ardebat: anteuertit iudicij calculos, & ante victoriam, ęditis varij generis libellis triumphos oſtentauit. Et ſane ſi in mea manu fuiſſet, nequaquam libellorum poſt ab illo conſcriptorum, æditionem Typographis impunem permiſiſſem.

Aſtutia Lutheri à Duce Georgio ſtatim deprehenſa.

Statim enim ſenſi, quid homo factioſus moliretur, & quorſum ſe tandem, ſi non obſiſteretur prorepturus eſſet. Nam cum videret omnibus bonis hoc vnice in votis eſſe, vt Eccleſiaſtici quidam abuſus ad priſtinæ religionis ſeueritatem corrigerentur, hac velut perſona tectus, magno ſpectatorũ plauſu, in orbis pene vniuerſi Theatro, Tragedię ſuę Principium dedit. Verum haud ita multo poſt, cum ea conuellere tentaret, quæ ne moueri quidem, religione noſtra ſalua, tuto poſſunt: prudẽtes viri facile ſub pelle ouina latere vulpem depręhenderunt. Iam vero poſteaquam inaudita hominis ipſius audacia eo profecit, vt non modo mediocres viros eruditionis pariter & integritatis opione celebres, petulanti calamo inuaderet: Verum etiam, quod nemo facile expectaſſet, in Angliæ Regem, omnium humanorum ornamentorum laude ſpectatiſsimum, maledicentiæ ſuæ frenos laxaret, certiſsima tum perfrictæ frontis, tum malitioſæ mentis argumenta omnibus de ſe dedit. At vero nullis verbis conſequi queam,

Conuitiator Principum Lutherus. quam impudentis eius libelli ſcriptionem inique tulerim. Continuo enim, vt de ea reſciui, & edictis, ne in ditione mea vel venderetur vel legetur caui, & in Bibliopolam, qui primus hic venum expoſuerat, acerba carceris multa animaduerti. Et infra. Porro non mediocriter etiam animũ meum leuat, quod cum præ cæteris Germaniæ Proceribus, in Lutheri ſcriptis ac concionibus nunc apertius, nunc obſcurius impetar: Accidat hoc mihi commune cum Heroibus alioqui laudatiſsimis, Carolo Cæſare, eius nominis Quinto, in cuius verba iuraſſe glorioſum mihi duco: & Henrico Octauo, potentiſsimo Anglorum Rege: Cum quibus equidem vituperari malim, quam cum Lutherana colluuie laudari. Neque enim quo minus probi Chriſtianiq; Principis officiũ facere pergã, iſte vllis vel minis vel cõuitijs efficiet. Et rurſus poſt pauca. Atqui hominis ſcripta, perinde atque nocentiſsimos hoſtes à ciuitatibus pariter & finibus meis, quacunque ratione datur, aberceo. Id quod diligenter adeo perſequor, vt cum nuper, pręter expectationem meam, exijſſet Germanica illa noui Teſtamenti tranſlatio (cuius Epiſtola quoque tua mentionem facit) *Nequitioſa Tranſlatio noui teſtam. per Luth.* eius libri exemplaria omnia, quotquot importata ac diuendita fuerant, mea ipſius pecunia, ab ijs qui emerãt, redimerem. Nimirum quod iam tum animus hoc mihi dictaret, & diligentior librorum inſpectio ſatis indicaret, ea gra-

tia ſuſceptum à Luthero hunc vertendi labo rem, vt hac arte vniuerſam ſcripturam ſuo commodo tranſlatam, ad dogmata ſua confirmanda detorqueret. Nam quia videbat fieri non poſſe vt abſurda illa ſua Paradoxa, veterum Theologorum: à quorum doctrina pariter & vita procul abeſt Lutherus, ſcitis aſtrueret, ſcripturæ ſimplicitate aliquoties in alienum atque adeo repugnantem ſenſum flexibili, ad eum modum abuti inſtituit. Quod autem conſilium callidius aptiusque ad ſimpliciorum animos captandos capere potuiſſet, quàm vt vniuerſam noui Teſtamenti ſcripturam, nouo genere, tum interpretationis, tum annotationis, in ſuum iudicium deflexam, velut hamum eſca tectum, vulgo porrigeret? Alioqui aut nullis, aut non niſi ſtupidiſsimis perſuaderet, vt bonorum, ita & malorum neceſsitatem à Deo pendere. Quod dogma cum in Philoſophis ſuis Ethnici homines non tolerarint, nos Chriſtiani, quibus fidei doctrina clariori veritatis luce affulſit, in Luthero amplectemur? Quod ſi ſemel cum Luthero recipimus, omnia euenire neceſſario, iam ſane omnis humanæ rationis vis, omne conſilium, ius denique omne, quo vel præmium bonis, vel pœna malis decernitur, fruſtra eſſe comperientur. Hęc & id genus multa Dux Georgius grauiter & ex animo (vt erat ſyncerus & ſine fictione) ad Regem Angliæ. Idem Princeps, poſteaquam vidit libel-

Iniuria Lutheri contra Ducem Georgium.

lum

lum Lutheri Teuthonicum, ad Nobilem quendam Hartmannum de Croneberg æditùm, in quo multis iniurijs & calumniis ille eum publice traduxerat: cœpit per litteras Lùtherum interrogare, an fateretur eum libellum vere ſuum eſſe. Is autem, ferox Principum contemptor, mox ferociſsime illi reſpondit, plus fere iniuriarum ingerens in epiſtola, quàm fecerat prius in libello. Quamuis in Lipſica diſputatione lõge aliter de eo Principe ſenſiſſet, atque etiam publice ſcripſiſſet antea. His igitur verbis exorſus eſt epiſtolam in Teuthonico. Ceſſare à furendo & inſaniendo contra Deum & Chriſtum eius, loco mei obſequij, in primis, Inclemens Princeps ac Domine, veſtræ illuſtris Inclementiæ literas ſimul cum libello ſeu epiſtola, quam ad Dominum Hartmannum à Cronenberg ſcripſerim, accepi, & feci mihi præcipue legi eum locum, de quo veſtra Illuſtris Inclementia queritur, tanquàm de atrocibus iniurijs, quæ ad animam, Iuſiurandum & famam ſpectant. Ille enim libellus antea & hic & alibi excuſus eſt. Cum igitur ſcire deſideret veſtra Illuſtris Inclementia quibuſnam verbis in eo ſtare velim. Breue reſponſum meum eſt, mihi tantundem valere coram veſtra Ill. Incle. vtcunq; accipiatur ſiue pro ſtãdo, ſiue pro iacẽdo, ſedendo aut currendo. Et poſt pauca. Nã ſi veſtra Ill. Incle. non mentiretur inciuiliter, me veſtram animam, honorem & bonam famam

Ferox & contemptrix epiſtol. Luther.

mam lædere, Christianam veritatem non ita scelerate criminaretur & persequeretur. Attamen hoc non primum est, quod à vestra Ill. Incl. calumniatus ac male accusatus sum. Et in fine sic habet. Wittenbergæ Octauo die Ioan. XXIII. Cum hac subscriptione. Martinus Luther, Dei gratia Euangelista Wittenbergensis. Paulo ante ædiderat Romæ insigne in Lutherum volumen, Doctor Ioannes Fabri, Episcopi Constantiensis tunc in causis Ecclesiasticis vicarius, Quod cum admodum copiose ex scripturis & vetustißimis quibusque authoribus, Græcis & Latinis, Potestatem Papæ, Sacramenta Ecclesiæ, & sacros ritus assereret: In Germania quoque excusum est denuo, non solum Lipsiæ iussu supradicti Principis, Ducis Georgij, verum etiam Coloniæ Agrippinæ, vbi titulum istum promeruit, vt diceretur Malleus in hæresim Lutheri. In quem sanè librum nihil aliud scripsit Lutherus, quam atrocem quandam calumniam Teuthonice in præfatione sua, quam præfixit Expositioni Septimi capitis Epistolę B. Pauli, primæ ad Corinthios. Ait enim. Prudentes sæculi, stultis scelestisq; scriptionibus & clamoribus suis, cõtra statum Matrimõnii, mundum replent, & ab eo cunctos dehortantur: cum tamen ipsimet interim bene sentiant, atque etiam facto satis demonstrent, se mulieribus carere non posse, tanquam ii, qui non nisi ad matrimonium creati sunt, venantur,

Volumẽ Ioannis Fabri, qui postea factus est Episcop. Viennensis.

Calumnia Luth. in Ioã. Fabrum de Matrimonio

tur, agitant & tranctant meretrices die noctūque. Huius generis quoq; est nunc Archimorio ille Ioannis Faber Constantiēsis, immo famosus ille fornicator, qui magnum scripsit librum, Lipsiæ nuper excusum, contra statum Matrimonij, ad dehortandum ab eo vnumquenq;: nihil tamē amplius dicens, nisi quam multæ molestiæ & labores in eo sint, Perinde ac si id non sciret iam olim totus mundus, & asininum caput istud nos idipsum primo doceret, quod nemo rusticorum vel in villis ignorat. Si essem ego ipsa Castitas, non scirem maiorem magisque intolerabilem iniuriam & opprobrium, quam quod huiusmodi nebulones, meretricumque venatores & hostes castitatis, me laudarent. Nebulones sunt, non solum in cute verum etiam in fundo sui pectoris, qui digni non sunt, vt eis respondeatur. Et post pauca. Cum igitur Deus mulierem ita creauerit, vt debeat & cogatur esse circa virum, satis nobis fuerit, Deum esse nobiscum: Ideoque Matrimonium honoremus velut diuinum nobileque negocium. Quod si scioli isti illud inire noluerint, dimittamus eos in sua cæcitate fornicari ac scortari, quam diu permiserit eis Deus. Nos habemus verbū Dei pro nobis, quod manebit, & non obstupescet coram eiusmodi crassis fabris, etiam si plures forent, quàm sit arena maris. Hac impudenti calumnia totum Fabri librum, populo suspectum atq; inuisum reddere fategit

Luthe-

Lutherus. At vir eruditiſsimus non contra Matrimonium,ſed pro eo,nempe,quod recte connumeretur ab Eccleſia inter Septem Sacramenta(quod negauerat Lutherus) in eo libro ſcripſerat, & quidem per digreſsionem, cum eſſet præcipua eius intentio, Confutare libellum Lutheri de poteſtate Papæ. Contra quem ſane longa ſerie deduxit (vt vberrimi eſt ingenij)reſponſiones CXXVI. In quem & Ioannes Eckius, vir doctiſsimus, tres iuſtos perſcripſit & Pariſiis ædidit libros, quibus nec Lutherus nec Lutheranorum quiſpiam reſpondit.

Quamuis vero Paulus in eo capite, quod Lutherns prauiſsima expoſitione peruertit, in multis argumentis virginitatem cõmendet atque etiam Matrimonio præferat: Quippe vbi ait. Volo autem omnes vos homines eſſe ſicut me ipſum. Item. Dico autem non nuptis & viduis, bonum eſt illis ſi ſic permanſerint,ſicut & ego. Item. De virginibus autem præceptum Domini non habeo:conſiliũ autem do. Item. Quoniã bonum eſt homini ſic eſſe. Item. Solutus es ab vxore, noli quærere vxorem. Et adhuc multo apertius. Volo,inquit,vos ſine ſollicitudine eſſe. Qui ſine vxore eſt, ſollicitus eſt quæ dñi ſunt, quomodo placeat Deo: Qui aũt cum vxore eſt,ſollicitus eſt quę ſunt mũdi,quomodo placeat vxori,& diuiſus eſt. Et mulier innupta & virgo, cogitat quæ dñi ſunt,vt ſit ſancta corpore &

Paulus uirginitatem cõiugio præfert.

ſpiritu. Quæ autẽ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mũdi, quomodo placeat viro. Item. Igitur & qui matrimonio iungit virginẽ ſuam, bene facit: & qui non iungit, melius facit. Hæc tamẽ oĩa Pauli dicta, Lut. impudẽtiſsime pariter & impijſsime peruertit, & in ſceleratæ libidinis, cui Monachi Monialesq; ſacrilegas nuptias prætexunt, patrocinium detorquet expoſitione ſua Teuthonica, quam Epithalamion vocat. Vbi ergo Apoſtolus ait. Volo omnes homines eſſe ſicut me ipſum, ſed vnuſquiſque proprium donum habet ex Deo: alius quidem ſic, alius vero ſic. Ibi Lutherus egregia expoſitione ſua ſic infert. Ex his ſequitur, inquit, quam immaniter errent, qui Moniales inflant, quod ſtatus earum coram Deo præſtantior ac melior ſit Matrimonio, & fingunt ibi ſpeciales aureolas, & neſcio, quot prærogatiuas ac dignitates, eaſq; vocant ſponſas Chriſti, quæ potius Diaboli ſponſæ ſunt, cum non vtantur caſtitate, ſicut ea vti oportet: Nempe, non vt corã Deo melior ſit: ſed vt ſuper terram liberiores aptioresq; reddat homines ad inſiſtendũ verbo Dei, quam Matrimonium. Et poſt pauca. Cum vero hic ſimus in eo loco, vbi Paulus Matrimoniũ tam ſublimiter extollit, & donum diuinũ vocat, nos quoque amplius conſyderabimus & oſtendemus, Matrimonij ſtatum omnium maxime ſpiritualem eſſe, falſoque & inique quoſdam Ordines dictos fuiſſe ſpirituales, Matrimonium

Lutheri calũniae cõtra ſacras Virgines.

Lut. præfert coniugiũ cunctis ſtatibus religioſorũ.

monium vero statum sæcularem. Sed vice versa, Matrimonium dici debere vere spiritualem statum, vt est: Ordines vero vere sæculares status, vt sunt. Mere igitur peruersum abusum verborum mundo intulerunt, ac omnibus imposuerunt: seducentes, vt diceretur sæculare, quod spirituale erat: Spirituale vero, quod re vera sæculare erat. Et infra. Vbi Paulus ait. Virginitatem à Deo præceptam non esse, non magis quam Matrimonium: hoc est, liberam omnibus esse debere, Per hoc aufert ab ea omnem honorem, qui ei ab altis prædicatoribus datus hactenus fuit. Vbi enim non est præceptum, ibi coram Deo nec meritum vllum est nec præmium, sed libertas quædam secundum se. Coram Deo enim tantundem valet, siue sis siue non sis virgo. Et sicut supra dicit, Qui vocatus est seruus, libertus est domini: Ita & hic dici potest, Quę vocata est virgo, mulier est Coram Deo: & quæ vocata est mulier, coram Deo virgo est. Coram Deo enim omnia æquiualent, nec vlla est distinctio personarum, nec meritum operum: sed solummodo æqualis fides in omnibus & per omnia. Eum librũ Latine translatum, confutauit insignis Theologus, Doctor Conradus Kollin, Ordinarius Theologiæ Professor Coloniæ. in Cœnobio Prædicatorum: sed ita copiose, vt prima pars Cõfutationis in sex haud ita breues libros extensa sit, vsq; adeo exquisite ad singula illius dicta

Luth. contra Virginitatē.

Co... Ep... per Kollin.

respondit. Summatim vero dicit, à Luthero per Epithalamium suum lasciuum, verum Paulini textus sensum deprauatum: Pauli virginitatem negatam (viduum enim fuisse affirmat) patrias Germaniæ leges abrogatas: Religionum famam denigratam, continentiæ apud Deum & fructum & aureolam sublatam: Cleri celibatum fœdis ac vetitis nuptijs conspurcatum, Digamiam Clericis admissam: Sancta nostra prophanata, Ecclesiæ pulchritudinem deformatam: Monialium pudicitiam in fornicum turpitudinem versam, pia Monasticorum vota reculcata: Breuiter Christum de cordibus hominum cum omni pietate & religione pariter eiectum, Turcæ doctrinam Germanis traditam, eique ad occupandum vi Germaniam, quam perfidis Apostatis ille repleuit, eo libro paratam esse viam. Exierat iam à Ioanne Cochlæo æditus de gratia Sacramentorum liber vnus, alter item de Baptismo paruulorum, Argentorati. Quorum sane priorem vt vidit Lutherus, mox in eo parauit responsionem: adeo quidem ludicram & conuitiosam, vt ipsemet diceret suo Neseno (quē postea in Albi misere submersum, spe miraculi, vanis immurmurationibus frustra in vitam reuocare tentauit) si pro bacchanalibus illis ineptire videretur, ipsum Nesenū eius ineptię sibi autorem esse, & satis quidem imperiosum. Atq; vt maior appareret contemptus, septem ludendo

Ludicra responsio Lut. contra Ioan. Cochlæum.

carmina premisit, Quorum sic habet initium.

Arma virumque cano, Mogom qui nuper ab oris,
Leucoteam, fato stolidus, Saxonaque venit
Littora, multum ille & furijs vexatus & œstro,
Vi scelerum, memorem rasorum cladis ob iram.

Huic eius libello protinus respondit Cochlæus, haud multum dissimili ludendi genere, temporis opportunitate inductus. Nam paulo ante mōstrosus in propinquis Wittenbergæ finibus visus fuerat vaccæ partus, qui caluo capite, monastico cernebatur circumdatus cucullo, vt scilicet monstrosum illum nobis portenderet Apostatam, qui cucullum suum paulo ante abiecerat: licet ipse aliter interpretari frustra conaretur. Titulus itaq; libelli sic habebat. Aduersus Cucullatum Minotaurum Wittenbergensem Ioannes Cochlæus de Sacramētorum gratia, iterum. Initium vero libelli pro carminibus carmina reddebat in hunc modum. *Libellus Io: Coch aduersus Cucullatum Minotaurum.*

Mōstra boueque cano, Boreæ qui primus ab oris
Teuthonicas terras profugus conspurcat, & oēm,
Sub specie monachi violat pacemque fidemque.
Vi Satanæ, sæuis furijs agitatus, & œstro
Diræ Thesiphones, vltrici Anathemate pœnas
Exposcente, furit, mugitu vastus inani
Semiuiri lacero subsemibouisque cucullo.

Carmina in Luther.

Cæterum Typographus Coloniensis, qui libellum inscio Cochlæo excudebat, hæc verba, pro sui excusatione, in frontispicio præmisit. Criminationes, inquit, Lutheri, quibus

ex ordine hic reſpondetur, particulatim ſingulis reſponſionibus ex induſtria prætexuimus, vt æquus iudex, re æqua lance expenſa, cognoſcat, omni Minotauro non deeſſe ſuum Theſea. Sub finem verò libelli ſic ait Cochlæus. Sed quid mirum, ſi hoc in libro, quantumlibet breui, ter mutaueris ſuper vna eademque re ſententiam, qui hoc idem ſuper eadem re, ter quoque feceris prius in vno folio tuæ aſſertionis? Quem igitur non tædeat, tecum, qui vſque adeo varius mobiliſque & impudens es, diſputare? Ad ea verò nihil amplius reſpondit, neque Lutherus nec complicum eius quiſpiam. Ædidit verò alium libellum Lutherus, de formula Miſſæ & communionis: adeo ſane imperioſum, vt arrogauerit ſibi ius conſtituendorum rituum, quod ipſe prius immani ſuperbia, nec ſummo Pontifici nec generali Concilio permittere volebat. Hoc eſt igitur eius libri exordium. Hactenus (inquit) libellis & ſermonibus egi inter populos, vt corda primum ab impijs opinionibus cæremoniarum auocarem: Chriſtianum & commodum arbitratus me facere, ſi cauſa fierem, vt abſque manibus, contereretur abominatio, quã Sathan per hominem peccati in loco ſancto ſtatuerat. Proinde nihil vi aut imperio tentaui, nec vetera nouis mutaui. Et poſt pauca. Quare de formula (inquit) aliqua pia miſſandi (vt vocant) & communicandi agemus: ac ſic

Inconſtans Luther.

Liber Luth. de formula miſſandi.

ac ſic agemus, vt non amplius ſolum verbo doctrinæ corda regamus, ſed manum quoque apponamus, & publica adminiſtratione in opus perducamus : nulli prorſus præiudicantes, ne aliam amplecti & ſequi liceat &c. In hunc eius librum ſcripſit Propugnaculum quoddam Eccleſiæ, longe clariſsimus Theologus: vir & vitæ innocentia, & eruditionis vbertate inſignis, Iudocus Clichtoueus, Doctor Pariſienſis. Qui antea Antilutherum quoque ſcripſerat: Ternos autem libros complectitur opus vtrunque, & eos quidem tum ſtyli facilitate, tum doctrinæ multiiugis copia & varietate conſpicuos. Ad quos tamen omnes, quia Latini ſunt, Teuthonicus Euangeliſta perpetuo tacet: caute diſsimulās, ne quid eorum Germaniæ plebes, in quas Apoſtolicam ſibi arrogat authoritatem, intelligant. Hic autem breuitatis gratia ſuffecerit, recitare pauca ex ijs, quæ vir ille ad Lutheranū reſpondit exordium. Seuera (inquit) dignū eſt cenſura, quod impias vocat Lutherus Cæremoniarum opiniones, in Eccleſiaſtico officio fieri ſolitarum. Nam veteris legis ritus, in oblationibus & ſacrificijs illius temporis obſeruari conſuetos, nemo ſanæ mentis impios dixerit: Cum iuſſerit ſępiſsime Dominus in Exodo, Leuitico, Libro Numeri & Deuteronomio, illos diligenter & diſtricte pro legis illius decurſu cuſtodiri. Quis igitur niſi plane improbus, & mente parum conſtans

Propugnaculum Iudoci Clichtouei.

Verba Clichtouei.

Nouæ legis Cæremonias, magisterio spiritus sancti institutas, & sacratiorum mysteriorum significatiuas, promouentesque populum in maiorem diuini cultus reuerentiam, appellauerit impias aut sacrilegas? Et infra. Quæ obsecro nocentior posset induci pestis in Ecclesiam Dei, aut quæ magis horrenda confusio, quam vt tandem nulla habeatur certa forma, celebrandi diuinum Missæ mysterium? Quod omnium, quæ in Ecclesiastico geruntur ordine, excellentissimum est & supremum. Cumque vniformis fuerit ritus apud Hebræos, immolandi atque manducandi agnum Paschalem typicum, quam diu veteris Synagogæ decursus agebatur: nonne pudendum esset & abominandum, ipsum verum agnum Christum immolari in altari, multiformi ritu & vario, atque pro cuiusque nutu permutando? Et rursus. Verum percontari nunc (inquit) id vnum à Luthero velim, in qua potestate hæc facit, & quis dedit illi hanc potestatem, vt antiquam formam celebrandi diuini mysterij immutet, & nouam fabricet? Si enim de cœlo se missum contendit, aut à Dei spiritu, ad moliendum id opus, signa sui Apostolatus ostendat oportet, quibus fidem faciat, à Deo ipsum esse, quod tédat. Huiusmodi autem signa nec. dum cuiquam conspecta sunt aut cognita. Hæc ille. Ægerrime autem ferebat Lutherus, Wittenbergæ coram

De vniformi ritu celebrandi Missam.

oculis

oculis suis perdurare adhuc veteres Ceremonias in Ecclesia Collegiata, quæ memoriæ & venerationi Omnium sanctorum dedicata erat. Dux enim Fridericus, Elector, quamuis nimis multa Luthero contra Ecclesiam permittebat, non tamen omnem pro libitu impietatem ei passim admittebat, vti admisit postea frater eius. Nondum licebat Luthero, viuente illo, sacrilegas inire nuptias: nōdum euacuare aut spoliare personis & bonis Monasteria: vi cogere aut pellere pastores Catholicos &c. Ait itaque in fine istius libelli sui, quem de formula missandi ædiderat. Nec vos aut quosuis alios absterreat, quod in nostra Witteberga adhuc perseuerat Topheth illa sacrilega, quæ Principum Saxoniæ impia & perdita pecunia est: Ecclesiam dico omnium Sanctorum. Nam tantum est, miserante Deo, apud nos antidoti per copiosum verbū Dei, vt pestis illa in angulo suo languens, non nisi sibi ipsi pestilens sit. Deniq; vix tres aut Quatuor porci & ventres, sunt in ipsa illa perditionis domo, qui pecuniam illam colunt: Cæteris omnibus simul & vniuerso populo insignis nausea & abominatio est.

Iniuria Lut. cōtra Eccle-siam omniū Sanctorum Vuittēbergæ

Accidit eo anno res in eum vsque diem apud Germanos inaudita, & facinus plane audacissimum, contra omnes & leges & Canones, ac maxime nefarium atq; sacrilegum. Nempe ciuis vnus oppidi Torgauiæ (vbi plærunque residere solet Dux Saxonię Elector)

Nouem Moniales una nocte raptæ & abductæ Vuittenbergam.

 ausus

ausus fuit ex vno Monasterio Nymicensi clã abducere Witttenbergam, Nouem virgines sacras pariter: & quidem in tempore sacratißimo, quo omnis populus maxime occupari solet cultu Dei & deuotionis studio: In peragenda paßionis Christi memoria, confitendisque peccatis, & in sacratißima Eucharistiæ communione. De quo sane scelere vsq; adeo nihil doluit Lutherus, vt mox ædito libro illud toti Germaniæ inuulgauerit: Iuxta illud Salomonis. Qui relinquũt iter rectum, & ambulant per vias tenebrosas: Qui lætantur cum male fecerint, & exultant in rebus peßimis. Et secũdum illud Esaiæ: Peccatum suum quasi Sodoma prædicauerunt, nec abscondeunt. Laudans igitur impium Raptorem illum, quẽ vocat Leonardum Koppen, ait in Teuthonico in id ædito libello. Fecisti opus nouum, de quo Prouinciæ, hominesq; cantabunt & loquentur, quod multi velut ingens incommodum proclamabũt. Qui autem cum Deo sentiunt, velut ingens com modum glorificabũt, vt sis certus, Deum ita ordinasse, & non esse opus aut consilium tuũ proprium: ac flocci facias illorum clamorem, qui pro omnium peßimo id opere habebũt, & existimabunt neque ordinatum neq; com missum à Deo. Vah Vah, dicent, stultus Leonardus Koppen, à damnato & hæretico Monacho circumuentus, audet Nouem Moniales vna vice abducere è Monasterio, & adiuuare,

Prouerb. ij.

i.

b.

lo.

uare, vt vota sua vitamque Monasticam abnegent ac deserant, At dixeris hic. Hoc vero est pulchre seruare secretum & occultare, immo prodere ac vendere, vt in me concitetur totum Cœnobium Nymicense, quando iam audiunt, me illum fuisse raptorē. Respondeo (inquit Lutherus) immo vero fœlicē raptorem, sicut & Christus raptor erat in mundo, quando per mortē suam Principi mundi auferebat arma & vasa sua, ipsumque ducebat captiuum. Ita & tu has miseras animas ex carcere humanæ Tyrānidis eduxisti, & quidem opportunissimo tēpore in Pascha, quo Christus suorum quoque captiuitatem captiuam duxit. Et ne quid rationis aut pudoris ferali huic sceleri reliquum esset, Lutherus in fine illius libelli sui nominatim commemorat nouem Moniales illas, nomine & cognomine vnamquanq; proprio, quæ oēs erant genere nobiles: in perpetuū sane dedecus & opprobrium tot inclytarum familiarum: quas tam insigni scelere diffamat. Atq; vt completior fieret ea iniquitas, septima miserrimaru Apostatarum illarum, Catharina de Bore, post biennium in sæculo, vaga inter scholares Academicos conuersatione Wittenbergæ exactum, mox vt diem obierat Dux Fridericus Elector, facta est Luthero (si Dijs placet) vxor: Monacho Monialis, perfido perfida, flagicioso flagiciosa: scilicet vt esset dignum ollę operculū, & par pari facile coniungeretur, &

Nomina Monialiū à Lut. expressa.

menti-

mentiretur eis Paulus, dum ait: Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. Tãtum vero erat odium Luthero, non modo in Papam, verumetiam in vniuersam Ecclesiam Catholicam, vt ijs, qui manifeste foris sunt, quales sunt Pighardi & Hussitæ, mallet coniungi, quam ad Catholicos, quibus tot antea annis communicauerat, redire. Scripsit itaque duos libros ad eos, quos Papæ inimicos putabat: Vnum quidem ad Waldenses, quos Pighardos dicimus, per Bohemiam Morauiamque dispersos: Alterum vero Latine ad Senatum Pragensem, tanquã ad præcipuos Hussitas. Quanquam ante paucos annos, vtrosque velut hæreticos & schismaticos, etiam publicis scriptis fuerat insectatus. Etenim in Pighardos atrociter inuectus est, tum in Decem præceptis, tum in Resolutionibus suis, Hic sane in hæc verba.

1. Timot. 1. *Duo libri Luth. ad Bohemos.*

Quod si etiam tẽpore Apostolorum, non fuisset Purgatorium, vt superbit fastidiosus Pighardus, nunquid ideo credendum est hęretico, vix Quinquaginta annos nuper nato, & fidem tot sęculorum falsam fuisse contendendum: maxime cum ipse nihil aliud faciat, quàm quod dicit, Nón credo. Et sic probauit omnia sua, & improbauit omnia nostra: Quasi non & lignum & lapis non credant.

Luth. in resolutione conclus. 15.

Illic vero sic. Verum (inquit) ne Pighardi, hæretici infœlices, suas partes à me adiutas confidát: Qui præ nimia ruditate nobis Teuthonicis

Luth. de X. præceptis. c. 1.

thonicis (superbissimo fastidio indignati) imponunt, quod Sanctos Dei colamus & Idola faciamus: & ideo contra nos aceruum versuum scripturæ congregant. In quibus prohibetur, ne adoret quis nisi vnum Deum. Simul impij peruersores Scripturæ, & subdoli calumniatores pietatis nostræ. Ita enim rustici illi nos tandem docent, quod solus Deus sit adorãdus, & gloriantur, ac si nos idipsum negauerimus. Postea quàm vero miser Apostata publicum Ecclesiæ Romanæ hostem se gerere cœpit: Inimicis eius, quos antea condempnauerat, pudendis blandicijs muliebriter adulatus est, vt socius eorum fieri mereretur. Ait igitur ad Waldenses Teuthonice (quem libellum postea transtulit Ionas, adulator & Interpres Lutheri) Circunfertur libellus, quem vestri Symmistæ Germanice, nunc & Bohemice, ædiderunt, ad instituendos in summa Christianismi pueros. In quo inter reliquos articulos & ille continetur, Christi corpus sub Eucharistiæ Sacramento non naturaliter contineri, neque ibi esse adorandum. Quod dogma vestrum, nos Germanosq́ non mediocriter commouit. Neque enim ignoratis, quomodo vos per vestros Legatos rogauerim, vt huic articulo, de quo vos paulo obscurius disserere videbamini, iusto super hoc libello ædito, lucem adderetis. Et infra in gratiam eorum calumniatur & conculcat omnia sacra nostra.

Lutherus ad Valdẽses de Eucharistia.

Et

Calumnia Luth. in Catholicos de Adoratione Eucharistiæ

Et tamen his(inquit)cæremonijs,hoc genere adorationis, omnia templa,monasteria, breuiter omnes anguli pleni sunt, & totus cultus Papistici regni nihil aliud fuit, quàm assidua subsannatio, sub hac voce. Aue Rex Iudæorum. Cum enim tot sint templa Cathedralia, Collegiata, & plures Monachorũ sectę,quàm auiũ species:tot Cœnobia,tot Altaria,tot sacella: tamẽ in his omnibus,vix inter mille vnum reperias,qui spirituali adoratione Deum honoret; omnes vero ex æquo rideant & subsannent externa hac hypocrisi. Et potissimum sic ridetur Christus & Deus, festo Paschatos & Corporis Christi in omnibus Missis, vt vocant, in pompa & processione, vbi in auro & argento circumfertur Eucharistia. Ibi multum honoris externi exhibetur Deo,qui tamen nihil aliud est,quam derisio Dei,cum absit fides& spiritus sanctus.

Blãditiæ Lutheri ad Pighardos.

Et rursus,Nos(inquit)certi sumus, vobis per donum inenarrabile Dei contigisse purã doctrinam & magnam lucem verbi, etiam si sit infirmitas forsan adhuc & satis erratorum in moribus & vita. Et post pauca. Quanquã apud nos necdum tam bono ordine, in externa distributione Sacramenti omnia constituta sunt,vt de vobis audio.Orate vero & vos pro nobis, vt assiduum exercitium, tum verbi,tum etiam charitatis,& bonę vitę apud nos sit:præsertim, cum è luto illo Papistici regni nuper eluctati simus.Et sub finẽ libelli.

Obtestor

Obteſtor (inquit) vos per charitatē Chriſti, ne meum ſcriptum in eam partem accipiatis, quaſi veſtris erratis me titillarim. Sed tamen cum ſciatis, vos in toto orbe hactenus tanquā peſtilentiſsimos hæreticos proclamatos: hic teſtimoniū vobis perhibere volui, quod propius accedatis ad puritatem Euangelij, quam omnes alij, quos ego cognouerim.

Damnatio Bohemorū. *Luth. in Cōmentario ad Gala. c. vi.*

Quid autem de Bohemis Huſsitis olim ſenſerit Lutherus, in Galatis ſuis lucide quidē declarauit. Sed cum pœniteret eum paulo poſt eius ſententiæ, verba illa deinceps à Typographis eius omiſſa ſunt. In prima tamē æditione adhuc permanet. Etenim vbi Apoſtolus ait. Alter alterius onera portate. Ibi Lutherus pulcherrime declarat, non eſſe ab Eccleſia propter malos diſcedendum. Hi (inquit) hāc peruertunt doctrinam, qui volunt ſua onera portari, & ſolum cōmodis aliorum frui & vehi: Vt qui indoctos, inutiles, iracundos, ineptos, difficiles, moroſos, dedignantur habere ſocios vitæ: ſed quærunt humanos, ſuaues, benignos, quietos & ſanctos homines: Hoc eſt, volunt, non in terra, ſed in Paradiſo: non inter peccatores, ſed inter Angelos: non in mundo, ſed in cœlo viuere. Quibus quoq; timendum eſt, ne & hic recipiant mercedem ſuam, & in hac vita ſuum regnum cœlorum poſsiderint. Nam cum ſponſa nolunt eſſe Lilium inter Spinas, nec cum Hieruſalem in medio Gentium poſita, nec cum

Chriſto

Christo damnari in medio inimicorum. Euacuant enim crucem Christi in seipsis, & ociosam ac stertentem alijsque humeris vectatam charitatem habent. Proinde qui fugiunt talium societatem, vt boni fiant, nihil aliud faciunt, quam vt pessimi omnium fiant. Quod tamen non credũt: quia propter charitatem fugiunt germanum officium charitatis: propter salutem fugiunt verum compendium salutis. Ecclesia enim tunc semper fuit optima, quãdo agebat inter pessimos. Et post pauca. Consequens est (inquit) quod Bohemorum dissidium à Romana Ecclesia nulla possit excusatione defendi, quin sit impium, & Christi omnibus legibns contrarium: quia contra charitatem, in qua omnes leges summantur, perstat. Nam hoc, quod vnice allegant, sese timore Dei & conscientiæ, defecisse, ne inter malos sacerdotes & Pontifices viuerent: hoc eos maxime omnium accusat. At longe aliter scripsit postea, tum in Babylone sua, tum in assertione XLI. Articulorum. Et longe post, ad Senatum Pragensem, de instituendis ministris Ecclesię. In quo sane libro, hunc in modum narrare cœpit. Posteaquam præualente (inquit) Sathana, Bohemiæ regnum, Episcopis & sacerdotibus (quos vocant) sublatis, vastum ac solitarium relictum est, autoritate Pontificum Romanorũ: misera ac dura necessitate adacti fuistis, quotannis in Italiam mittere Clericos vestros, pro Ordinibus

Eorundem iustificatio.

Papisti-

Papisticis emendis. Quod vicini Episcopi prorsus non dignarentur eos ordinare, cum pro obstinatis hęreticis vos haberent. Ea vero necessitas, quanta super vos incommoda & pericula secum traxit? Et infra. Facta est tandem hac ratione copia crudelissima quibuslibet nebulonibus, Apostatis, & quos alioqui nulla pars terrarum ferrę potuit, ad vestrum ministerium perueniendi, ita vt in fabulam abierit hæc misera vestra necessitas: videlicet, quod Bohemis dignus sit sacerdos, qui apud Teuthonas laqueos & coruos meruit. Sic Bohemiam repleri oportuit insigniter sceleratis simul & indoctis pastoribus, vel lupis potius rapacibus. Hinc manat cahos illud & Babylonia confusissima in clarissimo regno vestro, dum partim necessitate habendi ministros, partim impotētia corrigendi fit, vt quisq; doceat quod voluerit: aliud in alio loco prædicet: nonnulli ficto sacerdotis titulo, populos ludificētur: alij Parochias emāt: alij vi intrudantur: successor contraria antecessori statuat. Et rursus. Nunc (inquit) postquam vos Bohemos proprijs malis monitos fecimus, vt Papisticis Ordinibus valedicatis: addam & vnam generalem caussam, qua suscitemus & vobis & toti orbi nauseam & Apostasiam, ab execratis illis & abominādis ordinibus: Et infra. Et plane salutis nostræ ratio cogit necessario, ab illorum execratis & damnatis ordinibus abstinēre. Væ enim illis, qui

Contra Papam suadet Luth. Bohemis.

qui huic aduersario Dei & BaalPeor, sese initiauerint iam scientes & prudentes. Verum hæc ratio præ cæteris Nationibus, vos Bohemos maxime mouere debet. Nam vobis non modo in conspectu Dei, quemadmodum cęteris, sed & turpe coram hominibus est, ordines ab hoste vestro tum petere, tum suscipere, qui Ioannem Huss & Hieronymum Pragensem, cum multis alijs pessimo nomine exussit: qui semper vos extinctos voluit: qui vos hæretici nominis opprobrio, sine fine, sine modo, per orbem conspurcat: cuius pestilentibus conatibus vos tanto sanguine restitistis. Necdum tamen illum sanguinarium Tyrãnum suorum flagiciorum pœnitet, nec reuocat sanguinis innocenter damnati exemplum, nec restituit sacrilegum Christiani nominis spolium. Hæc & id genus multa, in Papam quidem atrocissime, & in sacros ordines impijssime: sed ad Bohemos omnino inaniter & vanè deblaterauit. Illi enim Lutheranos longe magis odio habent, quàm Catholicos. Nam adhuc hodie perdurat Pragæ Ecclesia Catholica in priscis patrum ritibus, & per omnem Bohemiam est passim reperire sacerdotes, Monachosque Catholicos, vt non sit dubium, si Lutherus Pragæ depræhenderetur, grauissimas daturus esset pœnas libri, vsque adeo impij, falsique & famosi. Scripta enim eius publico Senatus Edicto ibi sunt interdicta generaliter. Nec fœliciori auspicio

scripsit

 1523

ſcripſit & ad Iudęos Teuthonice, quod Ieſus, Deus & Saluator noſter, natus ſit vere Iudæus. Quamuis enim & in eo libello grauiſſimis Catholicos oneraret calumnijs, multiſque blandicijs applauderet Iudęis: Iudæorum tamē nullum prorſus ad Chriſtum conuertit, ſed magis in Chriſtianos exaſperauit, & in Chriſtianę fidei contemptum incitatos, in Iudaica cæcitate obdurauit. Plebem denique Germanicā fœdiſsimis adulationibus ac rudiſſimis ſcripturæ prętextibus conſtituit alio libello iudicem doctrinarum & decretorum, non modo Papæ & Epiſcoporum: verum etiam Generalium Conciliorum. Sic enim ait inter cætera. In huiuſmodi negocio, nempe ad iudicandum doctrinas, & ad inſtituendum ac deſtituendum Doctores, aut animarum curatores, nihil prorſus attendere oportet, hominum leges, iura, mores, vſum, conſuetudinem, &c. Siue à Papa, ſiue ab Imperatore: à Principibus aut Epiſcopis, ita ſtatutum ſit: An mundus totus aut dimidius ita tenuerit, ſiue vno aut Mille annis durauerit. Anima enim hominis res æterna eſt, ſuper omne quod temporale eſt: Ideo æterno dun taxat verbo regi debet. Item. Hominum (inquit) verba ac doctrinæ conſtituerunt & ordinauerunt, Iudicium ſuper doctrinis cōmittendum eſſe Epiſcopis, Doctoribusq; & Con cilijs: Quicquid illi cōcluſerint, totū mūdum accipere debere pro iure & pro articulo fidei,

Luth. ad Iudæos: in quos poſtea inuectiuas ſcripſit acerbiſs.

Adulatio ad plebem., de iudicandâ doctrina.

Vide autem, iſta gloriatio eorum, qua vniuerſum mundum ſub iugum miſerunt, quàm impudenter ac ſtulte pugnet contra legẽ & verbum Dei. Chriſtus enim directe contrarium ſtatuit, auferens ab Epiſcopis, doctiſq; & Concilijs vtrunque: Nempe ius, & poteſtatem iudicandi doctrinas, ac tribuens vtrumque vnicuique & omnibus Chriſtianis vniuerſaliter. Quàdo ait Ioan. 10. Oues meæ cognoſcunt vocem meam. Item. Oues meæ non ſequuntur alienos, ſed fugiunt ab eis: quia non cognoſcunt vocem alienorum. Item. Quotquot venerunt, fures ſunt & latrones: Oues autem illos non audiunt. Hic omnino clare vides, cuiusnam ſit ius iudicandi doctrinas. Epiſcopus, Papa, Docti, & vnuſquiſque habet poteſtatem docendi: Oues autem iudicare debent, an doceant vocem Chriſti, an alienorum. Quæſo, quid hic contradicere queant Aquarum Bullæ, quæ ſtrepunt, Concilia, Concilia, Oportet Epiſcopos, doctos & generalitatem audire? Putasne verbum Dei cedat tuo veteri vſui, conſuetudini, Epiſcopis? Nunquam. Quis iam non videt hic, omnes Epiſcopos, Collegia, Monaſteria, Vniuerſitates cum toto corpore ſuo, contra hoc clarum verbum Chriſti furere: quod impudenter adimunt ouibus iudicium doctrinarum, quod ſibi ipſis vendicant, per proprias conſtitutiones & temeritates. Idcirco & certiſsime pro latronibus & furi-

Vocẽ paſtoris audire & ſequi, non iudicare debent. Vocem autẽ alienorũ, nec audire nec ſequi debent ueræ oues Chriſti. Fures & latrones hæretici ſunt: Non ij qui ordinarij & legitimi paſtores cõſtituti ſunt.

furibus: pro lupis & Apostaticis Christianis habendi sunt, tanquam ij, qui hic manifeste conuicti sunt, quod verbum Dei non solum abnegãt: verum etiam contra illud statuunt aguntq;, sicut decuit Antichristũ: regnumq; eius facere, iuxta prophetiã S. Pauli, 2. Thes. 2. Et infra. Seditiosa illatione concludit, velut victoriæ certus, quod per hoc solum abunde meruerint, vt ex Christianitate pellantur, & fugentur velut lupi, fures & latrones, qui contra Dei verbum & voluntatem super nos dominantur & docent. Ipse tamen superbissime, ius ferendarum legum, quod Papæ, omnibusque Episcopis & Concilijs vult ademptum, sibi arrogauit & vsurpauit, non solum in rebus Ecclesiasticis: verumetiam in ciuilibus. Ædidit enim eodem anno diuersos suarum legum libellos Teuthonicos. Vnum de formula baptizandi: Alterum de institutione cultus diuini, Tertium de communi fisco. In quem deputabat primum sane fundos, & bona omnium Monasteriorum campestrium, Ordinis Benedictini, Cisterciensis, Cœlestini &c. De quibus ait, melius fuisse, si nullum eorum fuisset vnquam super terram: Cum autem iam sint, optimum fore, vt interire sinantur: aut si commode fieri queat, vt funditus & omnino tollantur. Deinde similiter addicebat communi fisco fundos & bona, atq; etiam oppida Episcopatuum Collegiorumq; & Capitulorum, nisi forte magis

Leges Luth.

Liber de Cõmuni fisco.

placeret, sæculares ex ijs Principatus facere. Et vniuersaliter omnes beneficiorum Ecclesiasticorum prouentus censusque & bona, eidem fisco adiudicabat, Cæterum Cœnobia fratrum mendicantium, in ciuitatibus, iubebat conuerti in scholas puerorum & puellarum, aut in alios publicos vsus ciuitatis. In distributione verò, prima pars Pastoris & Concionatoris erat, atque Præpositorum fisci & custodum templi. Altera Rectoris scholæ vtriusque sexus. Tertia pro senibus & infirmis. Quarta pro Orphanis. Quinta pro plebe obærata. Sexta pro mercenarijs aduenticijs. Septima pro ædificijs. Octaua pro coëmēda siligine tempore fertilitatis. Cautum præterea fuit, ne posthac vllus admittatur Terminarius Monachus, aut Stationarius, nullus aduentitius scholaris, nullus mendicus &c.

Comitia Nurenbergæ habita.

Absente tum procul in Hispaniis CArolo Cæsare, celebrabātur Comitia Imperialia Nuranbergę à Vicario Imperii, fratre eius Ferdinando, Archiduce Austriæ &c. In quibus sane multus variusque tractatus fuit in negocio fidei. Nam & Adrianus Sextus, Roma, Pontifex, quendam eo miserat Archiepiscopum, Frãciscum Cheregatum, virum disertū, cum plenissima instructione, & paterna oblatione: ad mitigandos animos Germanorum, ne prorsus à Sede Apostolica abalienarētur. Nam & ipse Germanus erat, & summa laude integritatis versatus fuerat in Aula Cæsaris, cui

cui & fidelissimus extiterat Præceptor disciplinarum, nõ solum apud Germanos: verum etiam apud Hispanos, quos & rexerat, dum abesset procul in Germaniis Hispaniarũ Rex Catholicus, Cæsar. At quanto benignius sese offerebat Pontifex, tanto ferocius agebant Lutherani. Quippe Lutherus ipse, vbi vidisset breue Apostolicum Adriani (quo is à Lutherismo dehortabatur Christianos, vt erat vir doctissimus ac summus Theologus) conuitiosissimum in eum ædidit libellum. Et reliqui Lutherani maxime quiritabantur cõtra abusus Rom. Curiæ, de quibus tamẽ abolendis, Pontifex ipse beuignissime omnem operam suam vltro pollicitus fuerat. Proposuerant quidem Imperii Principes quædam grauamina, quibus inique grauari videretur Natio Germanica, non solum à Curia Romana, verum etiã ab Episcopis & Prælatis Germaniæ: Et proposuerant ea non modo Nurenbergæ in Comitiis, verum etiam Wormaciæ prius coram Cæsare. At Lutherani omnia ad sinistram & inimicam intentionem suam detorquentes ac deprauantes, sumpta inde occasione, ædiderũt librum tum Latine tum Germanice, cui Titulum fecere. Centũ Grauamina Germaniæ. In quibus sane recensendis non solũ maligne in odium Papæ & Cleri omnia exaugebant, & in peiorem partem interpretabantur: Verum etiam impie plærisq; antiquissimis Cæremoniis Ecclesiæ, quibus

Liber Centũ Grauaminũ Germaniæ.

Episcopi & Clerici in suis functionibus ritè vtuntur, derogabant, & abrogatas volebát.

Atque vt odium in Papam adhuc magis adaugeretur in populo, adiunxerunt etiam summas omnium Annatarum, quas totius orbis Episcopi, loco primitiarũ, summo Pontifici, in confirmatione sui, adnumerare solét: vt longe grauissima exactio & infinita prorsus pecunia videretur quotannis à Papa exigi inique. Cumq; Principes Nurenbergę Imperiale promulgassent Edictum, vt cõtra nouitates Lutheranas Concionatores vterétur probatis Ecclesiæ doctoribus, & receptis Euangeliorum expositionibus, Lutherus illud friuolo commento in partem suam trahens, ædidit libellum contra peruersores ac deprauatores Cæsarei Mandati, Ea sane ratione, eoque doli prętextu, vt populus existimaret, Principes in Edicto stare à parte Lutheri.

ACTA ET SCRIPTA *Lutheri, Anno M. D. XXIIII.*

Canonizatio S. Bennonis.

OBierat iam diem Papa Adrianus Sextus: vir Germanus, & vitæ priuatim integerrimæ, qui cum audijsset, ac certis testimonijs cõprobata accepisset, præclara & merita & miracula Beati Bennonis, Misnensis olim Episcopi: rętulit eum solenniter singulari Sedis Apostolicæ autoritate, in numerum Diuorũ. Cuius rei sollicitus maxime

erat eiusdem Ecclesiæ, Misnensis Episcopus, Ioannes à Schleinitz, vir nobilis iuxta piusq; & eruditus, ac itinerum laborumq; tolerantissimus: Qui ope & consilio pij ac maxime Orthodoxi Principis, Saxoniæ Ducis Georgij, ossa & reliquias Beati Patris, Bennonis iã Canonizati, venerabiliter in maxima populi frequẽntia, ex terra & vetusto tumulo in altum subleuauit, ac annuum eius memoriæ festum Autoritate Apostolica instituit. Ea igitur celebritas & fama pietatis antiquæ, maxime obscuratura videbatur barbaricas Lutheri nouitates. Vnde factum est, vt ira inuidiaq; accensus, conuitiosissimum simul & impijssimum ædiderit mox libellum Lutherus, cui Teuthonice hunc dedit Titulum. Aduersus nouum Idolum, & antiquum Diabolum, qui Misnæ exaltandus est: Festinans nimirum, vt suo libello populos ab ea deuotione auerteret. Sed frustra pium ac Inclytum cœli incolam oppugnauit impius & infamis Terrigena. Tanta enim populi frequentia & fuit tunc, & quotannis eo die, quo S. Bennonis reliquiæ solenni Apotheosi sublimatæ sunt, esse solet, vt Deus ipse videatur pia populi simplicitate ac deuotione, irridere ipso facto stultos & impios versuti & verbosi Apostatæ conatus. Nam Misna vix Decem Miliaribus distat à Wittenberga: vrbs vtraque ad ripam Albis posita, à nobilissimis Principibus claritatem accepit: hæc à Marchionibus

Celebris Populi concursus in die S. Bennonis.

Misnæ, quorum maximus numerus ibi ſepultus requieſcit: Illa à Ducibus Saxoniæ, vt Electori Saxonico propria ſit. Ex eo itaque opere Dei Lutherus, ſi non eſſet impia rebellione prorſus obcęcatus, merito conſyderare deberet, ſe fruſtra calcitrare cōtra ſtimulum, cum tot habeat in propinquo etiam ex ruſtica plebe aduerſarios perpetuo. At vir temerarius, inani fiducia plenus, vane ſperabat, ſe peſtilenti conuitiorum libello auerſum ab ea celebritate populum. Mille igitur mendaciis detractionibusq; ſuggillabat, non ſolum vitam miraculaque Bennonis: verum etiam pium factum Papæ Adriani, ac probatiſſimorum retro ſanctorum pietatē, Gregorij Septimi, & Thomę Aquinatis: non timēs, hiſtoriæ veritatem vbique peruertere. Etenim S. Bennonem calumniabatur, quod adulatus fuerit contra Cæſarem Henricū Quartum, Gregorio Papæ ſeptimo, eiq́ue adhæſerit inique contra ius & fas, & in omni ſcelere adiuuerit illum. Quid ergo (inquit) exaltant nunc Miſnenſes? Multiplicem latronem & ſanguinarium, cauſam omnis calamitatis in Germania: hoſtem Euangelij, ac ſocium Antichriſti, cui adhæſit, eiusq; iniquitatis particeps factus eſt. In Gregorium vero Papam ſeptimum, cui multa eſt laus in vera hiſtoria, hanc ferebat ex ſolio Wittenbergenſi ſententiam, Quod contra Imperatorem Henricum Quartum egerit, velut proditor

Blaſphemiæ Luth. in ſanctos Dei.

&

& nequam: quod filium contra Patrem concitauerit: quod in excommunicatione illum mori demiserit, idq; totũ fecerit propter temporales opes pompasque & potentias. At satis constat ex historiis, illum Gregorium ab Imperatore inique vexatum, obsessum atq; eiectum fuisse, & in exilio diem obiisse, longe ante obitum Henrici Quarti: atque etiam ante dissidium, quod inter patrem & filium post in Imperio exortum fuit. Ceterum cum Adriani sexti vita sic esset apud Germanos laudibus celebrata, vt citra eorum offensam vituperari non posset: aliis cauillis eius authoritatem & famam labefactare conatus est. Ait igitur in eodem libello. Primum, vt à summo exordiamur, pulchre contigit, vt Sathan iste Misnẽsis exaltaretur per Papam Adrianum. Quanquam enim audio de illo Adriano, quod fuerit splendidæ ac laudatæ vitæ, fuit tamen (vt huiusmodi hypocritæ solent) pessimus hostis Dei & eius verbi. Propter ipsum duo admisit homicidia Bruxellis duosq; martyres Christo parauit, ac eos ignorás nolensque vere sanctos exaltauit. Et post pauca. Agitur hic admodum Papaliter, Quemadmodum & Constantiæ in Concilio actum fuit, vbi Ioannes Huss & Hieronymus Pragensis, damnati & exusti sunt, vere sancti filij & martyres Dei. Contra vero Thomas Aquinas, fons & sentina omnis hęreseos, errorisque & extinctionis Euágelij (sicut indicát libri ei⁹) exalta-

Calumniæ in Adrianũ VI PP. & in S. Thomam.

exaltatus fuit: Ita & nunc facere oportet Magistrum Adrianum. Veros sanctos, Ioannem & Henricum, exusit Bruxellis: nunc contra exaltat Bennonem, immo ipsummet Diabolum. Singulare Rom. Pontificum officium est, oportet eos ita agere, veros sanctos interficere, falsos sanctos exaltare: verbum Dei damnare, suam propriam doctrinam confirmare, ac deinde dicere, Totum fieri in honorem Dei & sanctorum eius & cæt. Cæterum ad huiusmodi eius calumnias grauiter ac erudite respondit Teuthonice Hieronymus Emserqui & vitam B. Bennonis longe prius elegantissime descripserat libro Latino, antequam Lutheri nomen fuisset orbi cognitum. Et Adrianum Papam à Lutheri calumnijs vindicare poterant verba omnium Principum, & Statuum Imperij, quæ Nurenbergæ in Comitijs responderant Nuncio Apostolico: Nempe, quod nouerint illum ex nobilissima Germanica natione originem traxisse & natū esse, eiusq; eximias ac præstantes animi & corporis dotes virtutesq;, toto fere orbe, etiam dum in minoribus fuisset, celebratas, iampridem perspicuas habeant & cæt. Mortuo autem Adriano Papa, post longam in conclaui consultationem, electus est Iulianus de Medicis, Agnatus Leonis X. Florentinus, Cui inditum est nomen CLEMENTI Septimo. Qui cum audisset, Imperialia Comitia rursus celebrari Nurenbergæ, transmisit eo

Dilutio Calumniarum.

Car Campegius Legatus Cleme. VII.

ſit eo inſignem inter Cardinales, integritate ſapientiaque & eruditione virum, Reuerendiſsimum Dominum Laurentium de Campegiis Bononienſem: Qui poſt obitum vxoris ſuæ, ex Academia Bononienſi, vbi Patri ſuo clariſſim. Iuriſconſulto, in publica Iuris Profeſsione ſucceſſerat, Romam euocatus, mox Auditor Rotæ factus fuit, & breui ſic inter cæteros Rotæ Auditores ſcientia & probitate emicuit, vt dignus videretur, qui in arduiſsimis Papæ negociis mitteretur in Germaniam ad MAXIMILIANVM Imperatorem. Apud quem ita ſe geſsit, vt eius fauore fieret primum Epiſcopus Feltrenſis, deinde & Rom. Eccleſię Cardinalis. Is igitur non ſolum Padę, viro alioqui prudentiſsimo, verum etiam toti Cardinaliũ cœtui, quorum iudicio nihil exactius habet orbis: aptiſſimus vno omnium voto viſus eſt, vt mitteretur Legatus de Latere, non ſolum ad Germaniam, verum etiam ad Vngariam & Bohemiam.
Nam vltra eruditionem multamque & longam rerum experientiam, habebat etiam familiarem cum pleriſque Germaniæ Principibus notitiam & amicitiam. Ille ergo Romam egreſſus Calendis Februarij, per Italiæ vrbes iter faciens, ac honorificentiſſime vbiq; exceptus, Bononiæ in patria ſua (vbi & Epiſcopus erat) diebus aliquot ſubſtitit in domo paterna, & Miſſam ſolenniter in Cathedrali Eccleſia celebrauit, præſente maxima populi *Aduentus Legati ad Comitia Nurenbergæ.*
mul-

multitudine. Vbi verò Germaniæ fines attigiſſet, acceptis Principum ex Nuriberga literis, properantius ad illos perrexit. Cumque illuc perueniſſet, obuios quidem extra portam habuit omnes fere Principes(nã vnus aut alter mala valetudine retinebatur)Germaniæ, ſimul cum ipſo Imperatoris locum tenente, Archiduce Auſtriæ FERDINANDO. Verùm ab illis benigne admonitus, vrbem illam non eo habitu intrauit, quo ſolent Legati Apoſtolici Cardinales, propter circũfuſam plebem Lutheranam, quæ aſſiduis concionibus à ſuis Prædicatoribus, concitabatur in odium & contemptum Papæ totiuſque Cleri. Ne igitur in ſummo honore deſpectui, riſuique fieret per habitum ſolennem, & illi populo inſuetum, communi habitu, quo per ſylvas & campos ierat, per mediam vrbem vſq; ad hoſpitium ſuum, cui nomen erat Aureæ Cruci, inter conducentes Principes proceſſit, ſine Clero & ſine præuia cruce. Clerus nanque, qui occurſurus illi, cõuenerat in æde Diui Sebaldi, retentus eſt ibi clauſis valuis, ita vt ne videre quidem illum potuerit intrantem. Poſteaquam datus ei fuerat Senatus & conſeſſus Principum in Curia vrbis, gemina ibi oratio habita eſt: Vna ab Epiſcopo Scarenſi, Ordinis minorum, Italo Potentiano, viro diſertiſsimo, qui in comitatu & familia Legati erat: Altera ab ipſo Legato, qui ſumma grauitate, poſt captatam ex paterno

Duæ orationes ad Principes.

Papæ

Papæ erga Nationem Germanicam affectu, ſuoq; in Germanos multiplici officio & obſequio, beneuolentiam, orabat Principes & Ordines Imperij, vt gliſcenti Lutheranæ factioni, quæ machinaretur non modo religioni & Sedi Apoſtolicæ: verum etiam vniuerſæ Reipublicæ legibus bene conſtitutæ, vltimum exitium: fortiter obſiſterent, ſerio contrairent, ac efficaciter Papæ Cęſariſq; ſententias exequerentur. Se pro antiqua erga ipſos beneuolentia & diuturna cum Germanis familiaritate, prçſtiturum omnia pollicebatur, quicquid honeſte à Sede Apoſtolica impetrari poſſit: maxime quantũ ad Nationis grauamina ſpectaret, modo darent ipſi operam, vt extincta hæreſi Lutherana, crudeliſsimis Turcarum conatibus belliſque & irruptionibus potenter obuiari queat. Poſt paucos deinde dies, aduenerunt item à Rege Vngariæ & Bohemiæ LVDOVICO, cui nupta erat ſoror Cæſaris Maria, Oratores, qui in publico Principum Legatique Apoſtolici conſeſſu, eruditam quidem, ſed flebilem, ac ſupplicem habuere Orationẽ: qua lachrymabiliter orabant & obſecrabant Principes & Ordines Imperij, vt Regi Regnoq; Vngariæ in extremo periculo conſtituto, contra Turcarum impreſsiones, opem ferrent. Quia Vngari diuturnis bellis fatigati & exhauſti, non ſufficerent amplius ſuis tantummodo viribus, tã potẽti hoſti reſiſtere. Poſt habitas oratio-

Tertia ad coſ dem per Oratores Regis Vngariæ.

orationes multa deliberatio Principum, variique tractatus, totum Quadragesimæ tempus sibi desumpserunt. Tandem vero decretum est communi Principum Statuumque Imperii consensu, vt per intercessionem Cardinalis Legati, consentiente item Cęsare, summus Pontifex quamprimum indicat liberum & Generale Concilium in Germania celebrandum, per quod dissensio Lutherana sopiatur, radicitusq; tollatur: Interim vero, vt scire posset vnusquisque, quid agere aut credere debeat, alia indicerentur Comitia, mox post festum S. Martini Spiræ habenda, propter quæ, vt eo efficacius salubriusque in illis agi ac decerni posset, vnusquisq; Principum ac Statuũ Imperij doctis in sua ditione viris id curæ & negocii committeret: vt ex Lutheri libris aliisque nouis doctrinis, bonum à malo seligerẽt, ne bonum cum malo pariter supprimeretur, atque etiam grauamina Germanicæ Nationis, quæ inferuntur ei tum à Sede Romana, tum ab Ecclesiasticis Germaniæ, quàm diligentissime expenderent, atque ad tolerabilem modum redigerent. Cunque instructio Cæsaris, quàm Oratori suo Ioanni Hãnardo inter Secretarios suos supremo, ad Principes & Status perferendam tradiderat, instanter deposceret, vt Edictum Wormaciense, quod consensu omnium communi promulgatum fuerat, efficaciter demandaretur executioni, factisq; approbaretur, non solum verbis:

verbis: Additum est in Decreto Nurenbergensi, vt omnes Principes ac Status Imperij, Edictū illud, quantū eis possibile sit, exequerentur, eiq; & obedirēt & conformarent sese. Præterea de ope Regi Vngariæ cōtra Turcas ferēda, cū summa & ineuitabilis posceret necessitas, vt Turcę conatibus in tēpore, & quāprimum potēti manu resisteretur: decretum fuit, vt iuxta notulam contributionis generalis, vnusquisque Principum & Statuum, eum quoque articulum summa deliberatione expenderet, vt de eo pariter concludi ac efficaciter in proxime futuris Comitijs Spiræ decerni posit. Dum vero Nurenbergæ consisterent Principes & Status Imperij, grauis & periculosa facta est in Germania Nobilium coniuratio, autore Francisco de SicKing, quem ad res nouas impellebant seditiosis suggestionibus Apostatæ præsertim Oecolampadius & Bucerus, Monachi vxorati & excucullati, vt sub Euāgelij defensandi prætextu, Ecclesiasticorū principatus & bona occuparet. Indixit itaq; bellum Archiepiscopo Treuerēsi, sed ita, vt mox post missas ad eū literas hostiles, armato exercitu subsequeretur, atq; vnū ex oppidis eius inuaderet, quo capto, protinus ad mœnia Treueris, ciuitatis Metropolitanæ, exercitum recta duxit & admouit. Et nisi Archiepiscopus ipse opportunè in ea tum vrbe fuisset, & sua industria (vt erat vir prudens, ac laborum tolerans) omnes

Coniuratio Nobiliū per Franciscum de SicKing.

Obsidio Treueris.

illi aditus præclusisset, actum fuisset, non modo de ciuitate illa: verum etiam de toto illo Archiepiscopatu: immo de omnibus (vt multorum erat metus) Episcopatibus Collegiisq; & Monasteriis Germaniæ. Nam ex vrbis illius direptione, totus eius exercitus ditari potuisset, ac mox innumera seditiosorum turba ad illius famæ odorem se illi cõiunctura fuisset: haud secus, atq; solent corui & vultures ad cæsa congregari cadauera. Cæterũ vbi primus irrumpentis impetus est fortiter ab Archiepiscopo repressus, additus est obsessis animus & propugnandi alacritas, vt nulla deinceps obsidentibus esset spes vrbis potiundæ. Intra paucos itaq; dies, dum frustra obsideret vrbem, & vicinorum Principum auxilia metueret Franciscus, obsidionẽ soluit, exercitũq; inglorius dimisit. Archiepiscopus vero, cum fœdus iniisset cum Duce Bauariæ Ludouico, Comite Palatino Rheni, Principe Electore, & cum Principe Philippo Lãtgrauio Hassiæ, quorum vterq; non contemnendis pollebat viribus opibusq;, & cæteris ad bellum necessariis rebus: vt eam vlcisceretur iniuriam, opem illorum implorauit. Tres itaq; Principes isti, cõiunctis in vnum viribus, primum profecti sunt per Francofordiam, vrbem Imperialem (quæ super Mogonum fluuium pontem habet lapideum, operose constructũ) aduersus Hartmannũ à Croneberg. Cui[9] munitissima arx, in ædito colle sita, cum subiecto oppido eius-

Oppressus bello & arce sua exutus Hartmãnus à Croneberg

eiusdem nominis, nempe Croneberg, non multum vltra Germanicum miliare vnum, à Francofordia distabat. Is enim Hartmānus, vir pulcher, fortisq; & opibus florens, quum literis libellisq; à Luthero illectus in sectam, sanguine item & familiarite Francisco cōiunctus, aduersus Archiepiscopum Treuerensem palam auxiliatus illi fuisset: dignus visus est, qui primus daret pœnas. Verū vbi vidit Principes illos magno cū apparatu belli, cum curribus & equitibus peditatuq;, & magnis Bombardis aduentare, relicto in arce valido pręsidio, clam aufugit. Principes igitur admotis machinis & Bombardis, cœperunt horribili fragore ferreos globos eiaculari è Bombardis magnis & oblongis, quibus validissime quatiebantur & muri & petræ: adeo, vt sonitus ille etiam Francofordię in ædibus ciuium exaudiretur. Obsessi autem, videntes se neque viribus resistere, nec vim fragoris & oppugnationis diu sustinere posse, pacti vitam, tradiderunt arcem, qua tradita, incolumes dimissi sunt. Per eum ergo modum pulcherrima est exutus possessione bonorū auitorum Hartmannus ille, quam Hassiæ Lantgrauius in hodiernum vsque diem obtinet. Cæterum iidem tres Principes impetū belli conuersuri erant in Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum, non quod ille vllam bello causam per sese dedisset: sed quod Nobiles nonnulli, qui officiales & stipendiarij

Tractatus de pace Trium Principum, cum Cardin. Moguntino.

1524 eius erant, Franciſcum adiuuiſſet contra Treuerenſem. Ne tamen temere bellum ei inferri videretur, conuentum eſt vtrinque vt Francofordiæ prius res per colloquium diſcuteretur. In quo ſane tractatu, excuſata quidē fuit etiam ab aduerſarijs ipſius Cardinalis perſona, tanquam per ſeſe innocens ab omni culpa. Verum incuſati fuerunt Nobiles aliquot: vtpote Frobenus ab Hutten, Curiæ Archiepiſcopalis præfectus. Caſparus Lerchus Mareſcalcus, & quidam alij. Quin etiam de Capitulo Maioris Eccleſiæ Mogūtinæ nonnulli Canonici habebantur ſuſpecti, quod conſilio & auxilio Franciſcum illum adiuuiſſent. Niſi igitur Cardinalis & Archiepiſcopus Moguntinus reos illos dederet trium Principum arbitrio puniēdos, fore dicebant, vt ei bellum inferretur. Dum autem ſuper ea re conſultaret Cardinalis & Franciſcus, qui nondum profligatus, ſed adhuc potens erat, magna polliceretur auxilia, Quemadmodum & alij Nobiles, atque etiam frater eius Germanus, Dominus IOACHIM, Marchio Brandeburgenſis, Princeps Elector &c. Qui omnes ſuadebant, bellum potius ſuſcipiendum eſſe, quàm faciendum iuxta voluntatem illorum trium Principum: ipſe Cardinalis, qui pacem maxime amabat, vt humani ſanguinis effuſionem præcaueret, maluit vel innocēs pecuniaria pœna mulctari quam bello experiri fortunam. Conuentum eſt

igitur

1524

igitur post varias interloquutiones, vt propter damna, per Franciscum auxilatoresque eius Treuerensi Archiepiscopo illata, Cardinalis numeraret XXV. Milia aureorum, Nobilesq; eius & veniam peterent, de auxilio iam præstito, & bona fide promitterent, se de cætero nullũ Francisco aduersus Treuerensem, consilium auxiliúmve præstituros. Quod cum recusarent facere illi, relicti sunt arbitrio suo. Cæterum Cardinalis non poterat eos contra pacis pacta retinere apud se. Alii vero Principes habuerunt illos pro hostibus. Itaque Lantgrauius Hassię in itinere, quo domũ reuertebatur, vi occupauit arces & oppida Domini Frobeni ab Hutten, Equitis Aurati, Magistri Curiæ Moguntinensis: viri alioqui prudentissimi, ac magnæ tum authoritatis, tum opulentiæ: Qui postea in tumultu rusticorum, multa enituit virtute, ac bona sua recuperauit. Instabat autem iam hyems, quę sua asperitate prohibebat, vel castra metari in cãpo, vel obsidere arces aut oppida. Tres itaque Principes aduersus Franciscum confœderati, dimisso exercitu, domum redierunt, vt primo vere rursus in arma cõuenirent. Fauerat gratiose Francisco Princeps Elector, Palatinus Rheni, multis retro annis: Atque etiam interposuit se, velut sequestrum & arbitrum pacis, inter Archiepiscopum Treuerensem, & Franciscum illum. Verum vbi vidit Franciscum æquas pacis cõditiones recusare, suis-

que viribus auxiliisque nobilium confidere plus æquo, relicto eo, cœpit adiutare partes Archiepiscopi. Cœpit igitur inde labare fortuna Francisci, qui ad eam vsq; diem multis successibus bellicis clarus habebatur. Nam grauissima intulerat damna Hassiæ Lantgrauio, dum puer esset ille, patre adhuc infans orbatus: & vrbem Metensem obsidens, florentissimam ciuitatem ad dispendiosas pacis conditiones coëgerat, multisque alijs formidabilis extiterat. De quo scripserat occulte ad Vlricum Huttenum suum Lutherus, se plus confidentiæ erga illum gerere, maioremque in eo spem habere, quam habeat in vllo sub cœlo Principe. Dolens ergo Lutherus Francisci aliorumque Nobilium, qui maxime Euangelici dicebantur, casum: nactus ex Decreto Nurenbergensi cauillandi occasionem, furiosissimis conuitijs in Principes, vindictæ libidine debacchatus est. Etenim ædidit libellum Teuthonicum, cui hunc frontispicio dedit titulum. Duo Cæsarea mandata, discordia & contraria ad Lutherum spectantia. Intus vero in libello præmisit Epistolam ad omnes Christianos Germaniæ, & eam vsque adeo atrocem, vt in modũ rapidi canis, irasci ac lethaliter (si Deus permisisset) mordere videretur. Postquam, ceu præfationem quandam, subiunxit Edictum Wormaciense, cui mox adiunxit Mandatum Nurenbergense, quod scriptum fuit ad Comites à Mansfelt.

Gesta Francisci de Sic King.

Seditiosa scripta Luth. in Principes.

Ad cuius finem rursus euomuit in Principes, quicquid in præfatione reliquum iræ suæ fecerat. Ait igitur in præfatione. Hæc Duo Imperialia Mandata imprimi curaui, ex magna compassione super nos miseros Germanos, sed forte Deus per hoc Principes quosdam & alios tangere dignetur, vt palpare ac sentire posint(nō enim opus est videre, porci & asini videre possent) quàm cæcè ac obstinate agant. Turpe quidem est, Cæsarem & Principes manifeste mendacijs niti: at turpius est, eos simul ac semel contraria ædere mandata, sicut hic vides, vbi præcipitur, vt mecum agatur iuxta Edictum Wormaciense: contrarium nihilominus mandatum recipiatur, vt in futuro Conuentu Spirensi primum tractetur, quidnam boni & mali sit in doctrina mea. Hos certe oportet esse ebrios ac væsanos Principes. Et infra. Boni Principes(inquit) & domini, vos nimium festinatis mecum, homine paupere & vnico, ad mortē: & vbi hoc factum fuerit, iam vicistis. Si autem habueritis aures, quę audirēt, aliquid rari vobis dicturus essem. Quid si Lutheri vita apud Deum tanti æstimetur, vt nisi viueret, nullus vestrum vitę aut dominij sui certus foret, eiusq; mors omnium vestrū calamitas fieret? non iocandum est cum Deo. Pergite modo alacriter, occidite & exurite, ego non cedam, si Deus vult: hic sum, & vos per quā amice rogo, cū occideritis me, ne me suscitetis iterum,

Luth. contra duo Mādata Imperialia.

rum,ac denuo occidatis. Deus dedit mihi,vt video, negocium non cum rationalibus hominibus, sed Germanicæ bestiæ debent me occidere, si dignus sim; perinde ac si lupi aut porci me dilaniarent. Item. Et si occiderint me, talem facturi sunt necem,quam nec ipsi, nec filii eorum,superare poterunt. De quo eos mallē præmonitos,& certe eis non opto, sed nihil prodest.Deus excæcauit & obstinauit eos.Et rursus.Vere vere præ manibus est infortunium quoddam, & ira Dei inūalescit, quam vos non effugietis, si sic perrexeritis. Quid vultis boni Domini? Deus vobis nimis prudens est,statim effecerit vos stultos. Nimis item potens est, statim vos interfecerit. Pars vna eius Dicterii dicitur.Deposuit potē tes de sede.Hoc & vobis nunc dictū sit, boni domini,si non attenderitis.Hęc ille in sua præfatione.In peroratione vero adhuc vehemētius seditiosiusq; in illos inuectus est. In fine (iuquit)oro oēs pios Christianos,dignentur simul precari Deum pro eiusmodi miseris & excæcatis Principibus, quibus nos Deus tribulauit in magna procul dubio ira: Ne sequamur eos,ad proficiscendum aut ad contribuendum contra Turcas. Quandoquidem Turca decies & prudentior & probior est Principibus nostris, Quid huiusmodi fatuis contra Turcā prospere succedat, qui Deum tam alte tentant &blasphemant? Hic enim vides, vt miser mortalis vermium seu tarniorum

Conuitia in Principes.

sac-

ſaccus, Imperator, qui vitæ ſuæ nec vno ictu oculi certus eſt, impudenter ſe iactitat verum & ſupremum Catholicæ fidei defenſorem. Et infra. De his cōqueror ex imo corde cunctis probis Chriſtianis, vt mecum commiſereantur ſuper eiuſmodi ſtolidos, fatuos, inſanos, furioſos & amentes Moriones. Aliquis decies potius mortuus eſſe deberet, quam tales blaſphemias & contumelias Diuinæ Maieſtatis audire. Immo promeritum eſt præmium, quod perſequuntur verbū Dei: ideo debent ſic palpabili cæcitate puniri ac impingere. Deus nos ab ipſis liberet, alioſque nobis ex gratia det Regentes Amen. Hæc eſt irati Lutheri concluſio. Lutheranis autem ciuitatibus non adeo diſplicebat Nurenbergenſe Decretam. Nam cum multos haberent Concionatores diſertos, linguarumque peritos, ſperabant, vbi res in examē deduceretur, eos ſcripturis præualituros eſſe. Menſe igitur Iulio congregari Spiræ Oratores Imperialium ciuitatum, quorum magna pars Lutheranæ erat ſectæ: Decretum illum explanando, ſic inter ſeſe decreuerunt, vt liberæ ac Imperiales ciuitates: eæ præſertim, quæ apud ſe haberent ſacræ ſcripturæ honeſtas, doctas, expertas ac intelligentes perſonas, ipſis ſumma diligentia committant, vt ſuper punctis & articulis, noſtram ſanctam fidem Chriſtianam tangentibus. & ijs præcipue, qui ſummę ad malum intellectū diſputabiles ſunt: fideliter

Cōuitium in Cæſarem.

Decretum ciuitatum Lutheranarum Spiræ.

ac cum diligentia confidentes debite perpendant, suamq; consultationem in scriptis offerant Senatui, qui eam suis Oratoribus ad futurum conuentum Imperialem destinandis tradat, vbi omnibus omnium ciuitatum consultationibus in vnum collatis, vna ex omnibus communis fiat consultatio, qua ibi vtantur. Hinc operosa scripturientium Apostatarum diligẽtia, suas in vrbibus passim iactabat lucubrationes, per quas vincendi essent Papistæ indocti. Interim tamen & Principes, iuxta Decreti tenorem, suis Theologis præcipiebant, vt Luthericos libros diligẽter examinarent. Hinc illi Quingenti articuli, quos Ioannes Cochleus ex 36. sermonibus Lutheri excerptos confutauit, vt breui opusculo illo Principibus indicaret, quanta foret damnabilium articulorum sylua, si ex omnibus Lutheri scriptis, rigido examine, in vnum volumen colligi deberent: Cum tantus numerus eorum, ex paucis breuibusque & popularibus sermonibus collectus sit, & iustẽ reprobatus. At vero Imperator CAROLVS, in Hispanijs tunc degẽs, vbi accepisset Decreti Nurenbergensis exemplar, suoque consilio prudentissimo cuncta mature ac diligenter expendisset: mox rescripsit Principibus & Statibus Imperij Epistolam, bene quidem longam: sed multo acerrimam, grauitatisque & autoritatis plenissimam. Qua non modo Decreti formam reprobrauit & reie-

cit

cit, verum etiam conuentum Spirę habendũ, modumq́ue tractandi, seuerissime inhibuit. Sic enim inter cætera ibi ait. Cunque nos in proximis Wormaciæ habitis Comitijs, in Principum Electorũ aliorumq; Principum, & omnium Ordinum sacri Romani Imperij, generali congregatione, vnanimi illorũ consilio, scitu & consensu, Lutheranam doctrinã ac hallucinationẽ, velut hæreticam, malignã ac venenosam, sub magnis grauibnsq́ue mulctis & pœnis, publice denunciari ac interdici, omnesq́ue præterea scripturas librosq́ue Luthericos, posteaquam à Sanctitate Apostolica iure ac ordine Christiano legitime reprobati ac damnati fuissent, deleri atque comburi curauimus: Vos & cõmunes Status in nouissimis Nurenbergæ actis Comitijs, solum propter iniuriosos & conuitiosos Lutheri libellos, indecorasq; Impressiones & picturas, ordinationem proposuistis atq; dedistis, eam vnicuique, quantum ei obseruare possibile sit, imposuistis, Quasi nos in pri[illegible]bus nostris Mãdatis & Edictis aliquid noui, onerosi, aut iniqui proposuerimus ac constituerimus, & non facilius æquiusque foret, in prioribus antiquis, laudabilibus Catholicisq́ue ritibus & ordinationibus permanere, quam ita alienos ac inauditos abusus acceptare ac tenere. Et infra. Quod autem vos & Status pariter, tanquam pro vobis ipsis proposuistis ac decreuistis ad proxime futurum diem Sancti

Epistola Caroli Impe. ad Principes cõtra Decretũ Nurenberg.

Martini,

Martini, in nostra & Imperij vrbe Spira, generalem ac vniuersalē Germanicæ Nationis conuentum celebrare, atq; in eo vias, media, & ordinationes considerare ac proponere, qualiter, quibusq; modis & formis, cum cultu diuino, alijsque Ecclesiasticis officijs & Ordinationibus, constitutionibusque & consuetudinibus agendum seruandumque sit, vsque ad futurum generale Concilium: Vt interea periti sacrarum literarum, aliæq; eruditæ personæ, quicquid fidei non consonum, sed contrarium videatur, in scriptis compræhēdant, dubiaque & alia pro viribus determinent. Talia nos neque possumus neque volumus vllo pacto vel admittere vel permittere. Sed sicut nos, tanquam defensorem ac Protectorem Sedis Apostolicę, in primis decet ac conuenit, maxime præcauere, ne Dei omnipotentis ac sanctitatis Apostolicæ iram & indignationē per hoc in nos concitemus. Quanta enim iniuria, contumeliaque & dedecus sanctæ, diuinę ac Catholicæ Ecclesiæ irrogaretur, si pius Dei timor & obedientia eo modo læderetur ac minueretur, vt Germanica Natio sola, quæ hactenus timoratissima iudicata est: quæ & Catholicę Ecclesię mandata, constitutionesque obedienter continuę obseruauit, tale quid præsumeret ac moliretur, quod omnes alij Principes Christiani, simul cum ipso Papa, neque incipere neque intendere auderent: vt diuinas ac laudabiles Catholicas

Inhibitio Dietæ Spirensis.

tholicas ordinationes,consuetudines,constitutiones ac ritus, qui tot annis hactenus in tota Christianitate, in solatium omnium fidelium animarum & hominum, perfecte ac sine contradictione obseruati sunt, reiiceret ac aboleret: A quibus sane nullus vnquam recesit, quem iustum Dei iudicium ob hoc non grauiter punierit. Quamuis inhumanus & impius Lutherus illis præsumat solus obsistere,ac dulci suo veneno, quantum queat, inficere, atque in anima & corpore perdere mortales, seque per suam astutam malitiam coram hominibus magnum & conspicuum reddere. Et rursus. Cum igitur nos (inquit) ex supramemoratis alijsque bene fundatis rationibus, eiusmodi vestram & communium Statuum intentionem, actionemq; velut iniquam cognoscamus, comperiamusque,nisi id in tempore præueniremus ac prospiceremus,quantum damni,abusionum, turbationum, seditionumque in vniuersa Christianitate,præsertim vero in Germanica Natione, inde sequi posit: petimus à vobis, & iniungimus vobis, sub iuramento, quo vos nobis ac sacro Imperio estis obstricti, & sub vitando crimine læsæ Maiestatis: sub nostro & Imperij Banno ac Rebanno: sub priuatione item ac destitutione omnium gratiarum ac priuilegiorum,quę ab Antecessoribus nostris Romanis Imperatoribus ac Regibus, à nobis quoque & sacro Imperio obtinuistis: Grauissima prohibitio.

Ad hæc, sub pœnis, in nostro Imperiali Edicto propter hoc Wormaciæ ædito, contentis: Ex Imperiali potestate serio mandantes, vt vos ab illo nostro Mandato & Edicto nulla via aut forma discedatis, nihilque contra illud agatis aut faciatis, sed illud, quãtum possibile ad vos spectat & attinet, omnino ac simpliciter obseruetis & exequamini: Præsertim vero in prædicta Statuum intentione, de Concilio alijsq; disputationibus, declarationibus & interpretationibus, quę Catholicam fidem concernunt; ne quid vllo pacto, absq; Apostolicæ Sanctitatis nostraque aut Generalis Concilij autoritate, ordinatione ac admissione, attentetis, agatis, aut peragatis: sed id totum in proximum generale Concilium, quod sanctissimi Patris nostri Papæ autoritate & consensu, vt dictũ est supra, indici debet ac indicitur, differatis, atque in his omnibus vos exhibeatis obedientes: Quemadmodum iuxta conscientiam obligationemq; vestram, Deo Omnipotenti, Sanctę Catholicæ Ecclesiæ, Apostolicę Sanctitati & nobis, tanquam vestris, à diuina prouidentia præordinatis, Superioribus capitibusque facere tenemini, & quàm charum vobis est, nostram & Imperij grauem indignationẽ ac supradictas mulctas & pœnas euitare. Hæc serio dicta volumus. Data in vrbe nostra Burgis in Castilia XV. Die Iulij, Anno &c. XXIIII. Imperij nostri Rom. Sexto, Hæc Cæsar Teuthonice.

Cum

Cum autem dissoluto Conuentu Imperiali Nurenbergę, Legatus Apostolicus ob securitatem cum Sereniss. Principe & infante Hispaniæ, Austriæ Archiduce &c. FERDINANDO, fratre & locum tenente Cæsaris, inde abijsset Stutgardiam, ibi ambo communicatis consiliis, particularē quorundam Principum Conuentum Ratisponæ celebrãdum instituerũt ad certum diem, nempe Natalem Ioannis Baptistæ. Conuenerunt itaque illuc die præfixo: personaliter quidem Cardinalis Campegius, Legatus de Latere, cum Archiduce & locum tenente prædicto. Item Matthæus Cardinalis & Archiepisc. Saltzburgensis, Duces vtriusq; Bauariæ Illustriss. Principes, Wilhelmus & Ludouicus: Bernardus Episcopus Tridentinus, Ioannes Administrator Ecclesiæ Ratisponensis: Natalibus Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ. Per Oratores vero & Consiliarios suos, pleno mandato instructos, comparuerunt hi Episcopi. Wigandus Bambergensis, Georgius Spirensis, Wilhelmus Argentinensis, Christophorus Augustensis, Hugo Constantiensis, Christophorus Basiliensis, Philippus Frisingensis, Sebastianus Brixinensis, & Ernestus Administrator Patauiensis, supradictorum Ducum, Wilhelmi & Ludouici frater Germanus. Hi sane omnes pio fidei Catholicæ zelo accensi, vt Lutheranæ factioni efficacius resistere possint, vltronea

Dieta particularis Ratisponæ.

confœ-

confœderatione ſeſe conſtrinxerunt atque etiam corroborauerunt. Antequam igitur acre illud Cæſaris Reſcriptũ in Germaniam veniſſet, immo & antequam factum fuiſſet, Principes iſti vltro concluſerunt ac decreuerunt, ante omnia, vt Cæſaris Edicto Wormacienſi obediretur. Deinde, vt Euãgelium interpretaretur iuxta eorum, qui ab Eccleſia probati & recepti ſunt, expoſitionẽ patrum: Vt concionari nemini liceat in Eccleſia, niſi ei qui ab Ordinario loci, aut eius Vicario ſeu Officiali, examinatus prius ſit & admiſſus: Vt in ſacratiſſima Miſſa Sacramentorumque adminiſtratione, & vniuerſaliter in Catholicæ Eccleſiæ Cæremonijs, Ieiunijs, Orationibus, oblationibus, cęterisque ritibus antiquis, nihil immutetur: Vt ſacerdotum Monaſteriorumque illicita coniugia prohibeantur & puniantur, Vt Typographi nihil excudant, niſi rite prius examinatum ac probatum. Atque inter alia multa, inſigni prouidentia & ſeueritate conſtituerunt, vt filij ſubditorum ſuorum, qui Wittenbergę literis operam darent, intra tres Menſes inde auocarentur, & ſtudendi gratia illuc non redirent, ſub pœna amiſſionis omnium beneficiorum & hæreditatum: Nec ad vllum deinceps beneficium Eccleſiaſticum, in terris ſuis vllum Wittenbergæ Studentem admitterent, neq; in Gymnaſijs ſuis vlli lectioni præficerẽt. Item, Ne quis Lutheranum, quem aliquis eorum ob exceſ-

Decretũ Ratiſponenſe Catholicum.

excessus & demerita proscripsit, in terris suis recipiat: sed proscriptus ab vno, ab omnibus habeatur proscriptus. Denique, vt si quis eorum ob ista vllam à subditis suis rebellionem aut seditionem pateretur, reliqui ei forent auxilio & consilio. Legatus præterea Apostolicus, cum intelligeret Laicorum animos grauiter offendi improbis Clericorum abusibus & perditis moribus, hæresimque Lutheranam non paruam inde habuisse occasionẽ: egit cum Principibus illis, vt ex Consiliarijs suis delectu quodam deputarent viros expertos, qui articulatim consignarent excessus & defectus, scãdala item & abusus Clericorum Germaniæ. Ipse quoque ex suis in eum delectum deputauit Ioannem Cochlęum, quo & interprete vtebatur in ijs, quæ Germanice proponebantur. Insignem itaque ex oblatis per Delectum articulis, fecit ac promulgauit Constitutionem, qua remoueret abusus, vitamque reformaret Clericorum, quam & reliqui Principes gratam ratamque habuere.

Constitutio Legati, pro reformatione Cleri.

Dux insuper Saxonię Georgius, Princeps per omnia Catholicus, cum accepisset Mandatum Cæsaris signatum, simul cum Edicto Wormaciensi, publicauit vtrunque per omnem ditionem suam: seuerissime præcipiens cunctis subditis suis, vt Cæsaris Edicto & Mandato in omnibus punctis & articulis parerent: atque etiam acerrime comminans, se omnem ibi transgressionem vlturum esse.

Edictũ Ducis Saxoniæ Georgij.

Est enim Princeps, non modo pius & religiosus, verum etiam Cæsaris & amantissimus pariter & obseruantissimus, Exemplo gloriosæ memoriæ Patris sui, Ducis Saxoniæ ALBERTI, quo non alius fuit Maximiliano Cæsari, huius Cæsaris auo, in bellis aut vtilior aut fidelior: maxime in prima illius iuuenta, quando filio suo vnigenito, Principi Philippo, Imperatoris nostri parenti, adhuc paruulo armis recuperaret prouincias auitas, quas Francorum Rex, mortuo clarissimo ac bellicosissimo Principe CAROLO, Duce Burgundiæ, materno eius auo, Cæsarisque nostri Proauo, inique occupauerat: priusquam nuptias cum filia eius vnica, MARIA celebrasset Maximilianus ille, Friderici III. Imperat. filius. Cæterum soluto Conuentu Ratisponensi, frater Cæsaris, Princeps Ferdinandus, & Legatus Apostolicus, per Danubium secundo flumine descenderunt inde in Austriam: Viennæ aliquandiu residentes, vbi Princeps longe vltra iuueniles annos maturus & seuerus, disertus item & ingeniosus, fratris sui, Cæsaris, Edictum quam animosissime est ex equutus: In duobus præsertim hæreticis, Iacobo Peregrino, presbytero Patauiensis Diœcesis, & Casparo Taubero, ciue Viennensi: Quorum vtrunq; de hæresi Lutherana suspectũ, conuictum & cõfessum, ac legitimo iuris processu condemnatum, per viros eruditos, tum Theologos tum Iurecon

Dux Saxon. Albertus.

Executio Edicti in hæreticos Viennæ

ſultos,ad reuocationem & pœnitentiam cle-
mẽter induxit. Vbi vero ciuis ille in hæreſim,
quã publice abiurauerat,recidiſſet,vltimo af-
fectus eſt ſupplicio. His enim verbis reuoca-
tionem ſuam ipſe Teuthonice concluſerat.

Cum igitur ego,Caſparus Tauber,aliquos libros à damnato hæretico Martino Luthero æditos,contra Imperiale Edictum,& contra Clementiſsimum Principis mei Domini Ferdinandi mandatum retinuerim,atque etiam proprios ipſe tractatus perſcripſerim, & in iiſce multas iniurias & ſcandala, multipliceſque hæreſes & errores damnatos complexus fuerim: Quibus & ego & alij Chriſti fideles, ſub Euangelij colore, ab omni obedientia, tum diuina tum alia, ad omnis generis mala & temeritates, contra Deum animarumque noſtrarum ſalutem ſeducti fuimus: voueo & promitto,me de cætero,quo ad vixero, eiuſmodi damnatos libros, ſeu magnos ſeu paruos, nunquam lecturum aut retenturum, nec ſupradictos errores, omneſq; damnatas hæreſes prædicaturum, diſſeminaturum,defenſurum aut aſſerturum eſſe.Si vero iſta tranſgreſſus fuero, tunc iuxta formam iuris, ego à ſæculari poteſtate,tanquam conuictus hæreticus, puniar. Hoc totum confiteor in conſpectu Eccleſiæ his literis, quas ego manu propria ſubſcripſi. Lutherus autem,vt alia quoq; ratione plebem & ſibi conciliaret, & Principibus infenſam redderet,

Reuocatio Caſpari Tauberi.

Luth. contra Mercatores.

Luth. contra Mercatores. scripsit Teuthonice libellum, De Negociatione & vsura. In quo sane permulta recensuit grauamina Germaniæ à nimia Mercatorum auaritia, vt videretur plebi & patriæ amantissimus, & publicæ vtilitatis erga populum communem studiosissimus: Sed eo tendebat popularis auræ captator, & seditionũ machinator nequissimus, quo plebẽ egenam fortius in Principes, propter Mercatorum grauamina, tanquam in socios furum & lucrorum iniquorum participes, concitaret. Sic enim ibi inter multa alia decernit.

Contra Principes. Reges (inquit) & Principes deberent hic attendere, & secũdum ius strictum talia prohibere. Sed audio eos habere ibi & caput & partem. Atque euenit iuxta dictum Esaiæ 1. Principes tui facti sunt socij furum. Interim vero fures, qui florenum vnũ aut dimidium furati fuerint, suspendunt, & negociantur cũ illis, qui totum mundum spoliant, & plus furãtur, quàm omnes alij: Vt verbum illud permaneat verum, Magni fures, paruos fures suspendunt: Et sicut Romanus Senator Cato dicebat. Priuati fures iacent in turribus & carceribus: Publici vero fures incedunt in auro & serico. Quid autem Deus ad hæc *Ezec. xxvij* tandem dicet? Ipse faciet sicut per Ezechielem dicit. Principes & Mercatores, vnum furem cum altero conflabit in vnum, sicut plumbum & æs: Quemadmodum comburitur vrbs aliqua, vt neque Principes neq; Mer

catores

catores amplius ſint, Sicut timeo, iam ante fo res eſſe, &c. Rurſus vbi alia ei daretur occaſio, quantumuis impudens leuiſque & inhoneſta, alium ædidit libellum Teuthonicũ, Cui iſte erat titulus. Factum quoddam, quomodo Deus quandam honeſtam Monialem eripuit: Cum epiſtola quadam M. Lutheri ad Comites à Manſfelt. Contigerat ſane in oppido illorũ Comitum, cui nomen eſt Iſleben, vbi admodum inſigne erat ſacrarũ virginum Monaſterium, vt quædam Florentina, Lutherico fermento infecta, reſpiceret retro in mundum, diceretque occulte vni ex cognatis ſuis, ſe nolle diutius in Monaſterio degere: quia ſtatus ille, naturæ, conditioniq; ſuę contrarius eſſet. Illa rem ad Abbatiſſam detulit: Abbatiſſa vero multis admonitionibus eam erudiens, tum nihil proficeret, poſuit eam captiuam. Cum vero altera, quæ captiuæ curá agebat, ſemel ianuæ claudendæ oblita fuiſſet, Florentina clam ſe proripuit è Monaſterio, atq; ad Lutherum confugit. Cum autẽ Abbatiſſa & verbis & literis quereretur, illá eſſe periuram, profugamque ac voti fracti ream: Lutherus ædidit libellum, quo probaret, maximum fuiſſe miraculum Dei, per quod illa eſſet ex Inferno erepta. Hæc ſane ſunt eius verba, in Epiſtola præliminari ad Comites, ſub quibus & ipſe natus erat. Non dubito (inquit) incredulos, vbi de hac Florẽtina audierint, eam mirabiliter à Deo ereptam eſſe

Luth. de quadam Moniali profuga.

Iſlebẽ patria Luth.

Miraculum Luthericũ, ſi Monialis excurrat.

ex faucibus Diaboli: Quoſdam,qui Monialium ſtatum exiſtimant bonum, dicturos eſſe, Diabolus iuuit eam, vt exiret: Alios,qui nec Deum,nec Diabolum multifaciunt,dicturos eſſe,Ecce,nunquid miraculum eſt,vt Monialis aliqua excurrat è Monaſterio? Ita euenire oportet. Quando autem tumultuans quiſpiã ſpiritus peregrinationẽ aliquam inſtitueret, faceretq́; vnum ex miraculis, de quibus Paulus ait 2.Theſſ.2. Homo peccati per falſa ſigna & prodigia veniet / Aut quando Diabolus ſineret ſe cruciari aqua benedicta, & fingeret ſe in ea magnam pati anguſtiã: Quemadmodum nuper hoc anno quodam in loco factum eſt: hoc oporteret eſſe miraculum Dei. Nos autem, qui Euãgelium iam ſcimus, & veritatem agnoſcimus gratia Dei: neque debemus, neque audemus eiuſmodi miracula,quę ad confirmandum Euangelium fiunt, illudque promouent,ſic dimittere,& infra.

In Principes pro refugis.

Quid facitis(inquit)vos Principes & Dñi, vt homines ad Deum cõpellatis abſq; eorum voluntate? tamen hoc non eſt veſtri vel officij vel poteſtatis ad faciendum. Ad externam probitatem compellere debetis: Sinite vota vota eſſe,Sinite præcepta præcepta eſſe: Attamen Deus ea non vult, niſi volũtariè & cũ iocunditate obſeruentur. Ipſe dicit. Nemo venit ad me,niſi pater meus traxerit eum. Nonne hoc ſatis clarum eſt,Bone Deus? Patrem trahere oportet, & homo vult compellere.

Sacra ſcriptura. Canones q́; & leges iubet ſeruare uota, Quis eſt Lutherus ut probibeat?

Quod Deus non conatur, id miſer vermis

vult conari,idq; per quendam alium inuitum facere,quod ipsemet facere non potest. Non vultis cogi ad Euangelium nostrum, quare ergo nos compellitis ad vestrum? Cum insuper omnes scholæ,tum vniuersales tum particulares,vt vocantur, per Lutheri Euangeliũ in Germania euacuarentur,ac fœda imminutione & solitudine sua ingens vbiq; in vrbib. dedecus parerent: male audire cœperunt ob id Lutherani: Quorum nonnulli eo dementiæ prolapsi fuerant,vt vellent,solum Hebraica Germanicaque lingua vtendum esse, eliminatis Græcis & Latinis. Quidam vero & illas contemnerent, afflatum sancti spiritus sibi arrogantes: Lutherus, vt eam inuidiam â se suisque in Vniuersitates & in Monachos retruderet, scripsit Teuthonice libellum generaliter ad omnes Senatores, omnium Ciuitatum Germaniæ, pro erigendis scholis Christianis. In quo sane libello mox à principio multis laudibus iactitat,suos conatus suamque doctrinam vbique præualere & increscere, inuitis & frustra repugnantibus Tyrannis, vt omnes intelligant Dei opus esse, non Lutheri. Inter cætera enim multa vanæ gloriæ verba,sic ait. Sim ego qualiscunque, vere tamen coram Deo cum vera consciẽtia gloriari possum,quod in hoc non quæ mea sunt quæro, quæ tacendo possem multo melius acquirere:sed ex corde fideliter intendo & vestrum & totius Germaniæ bonum:

Solitudo in scholis.

Iactantia Luth. de seipso.

In quod me destinauit Deus, siue credat siue non credat quisquis velit, idque charitati vestræ libere ac confidenter dixerim. Quisquis obedierit mihi, is proculdubio non mihi, sed Christo obedit. Et qui mihi non obedierit, is non me, sed Christum contemnit. Ego enim scio vtique & certus sum, quid & quorsum ego loquor aut doceo. Vnusquisq; item bene per se sentiet, si doctrinam meam recte voluerit intueri. Et infra. Nonne præ oculis est (inquit) quod nunc intra triennium sic institui potest puer quispiam, vt in XV. aut XVIII. ætatis suæ anno plus sciat, quam hactenus omnes Vniuersitates & omnia Monasteria sciuerunt? Immo quid didicerũt hactenus in publicis Gymnasijs & Cœnobijs, quam vt fierent asini, stipites & trunci? Quispiam XX. aut XL. annis studuit, & tamen nec Latine nec Teuthonice loqui sciuit, vt taceam turpem ac sceleratam vitam, in qua nobilis iuuẽtus tam miserabiliter perdita est. Verum quidem est, antequam velim Vniuersitates & Monasteria permanere, sicut hactenus fuerunt, vt non alius modus docendi ac viuendi pro iuuentute acceptaretur: mallem omnem puerum esse mutum, ac nihil vnquam discere. Seria enim intentio precatioque ac petitio mea est, vt hæc Asinorum stabula, ac dæmonum Gymnasia, vel in abyssum demergantur, vel in Christianas scholas commutentur. Et post pauca.

Calumnia in Vniuersitates.

Inspi-

Inſpiciamus (inquit) priorem miſeriam noſtram & tenebras, in quibus fuimus. Arbitror Germaniam nunquam antea tantum de verbo Dei audiiſſe, quantum nunc. Certe in hiſtoriis nullum de hoc reperitur veſtigium. Quod ſi illud ſic ſine gratia & honore tranſire ſinimus, verendum eſt, ne adhuc horrendiores tenebras plagaſque patiamur. Chari Teuthones, emite, dum pr*ę* foribus ſunt nundinæ: Colligite, dum lucidum eſt cœlum & aura ſerena: Vtimini gratia & verbo Dei, dũ adeſt. Hoc enim ſcire debetis, verbũ gratiamque Dei eſſe Imbrem tranſitorium, qui non reuertitur, vbi ſemel fuit. Neq; nos (inquit) impedire debet, quod aliqui glorientur de ſpiritu, & ſcripturas parui faciunt. Aliqui etiam, vt fratres Waldenſes, linguas non exiſtimant vtiles. Sed bone amice, ſpiritus huc ſpiritus illuc, Ego quoq; fui in ſpiritu, atque etiam vidi ſpiritus (ſi omnino de proprijs gloriandum eſt) forte plus quam illi ipſi adhuc intra annum videbunt, quantumcunq; etiam glorientur. Et ſpiritus meus etiam in aliquo ſe oſtendit, cum tamen ſpiritus eorum in angulo ſit tacitus, & non multo plus faciat, quã vt gloriam ſuam iactitet. Eadem de re ad Rigenſes quoque Liuaniæ populos ſcripſit, grauiſsime conqueſtus de Germanorum ſocordia, quod non dent iuſta nouæ ſuæ doctrinæ prædicatoribus ſtipendia, qui antea Papiſtis tam larga & ampla dederint pernicioſæ doctrinæ

Iactantia de uerbo Dei.

Verbum Dei nõ reuertitur uacuum. Eſ. lv. Verbũ Lutheri omnem fructum bonum euacuat

Iactantia de ſpiritu.

Querela de paruis ſtipendijs.

ctrinæ ſalaria, Nunc vero, quando Deus nobis mittit, bonos fidoſque & doctos homines, qui ad diſciplinam caſtitatemque & verbo & opere promouent, & per diuinum coniugium fornicationem minuunt: Ad hæc, omni ſtudio nobis & in corpore & in anima ſeruiunt, veramque nobis ad cœlum viam demonſtrant, illos relinquimus: & quos omnibus impenſis à finibus mundi adducere deberemus, eos tractamus in eum fere modum, quo diues homo pauperem Lazarum tractabat. Vbi vero accepiſſet, Henricum Sudphanum, Apoſtatam Ordinis Auguſtiniani: qui quondam in Cœnobio ſui Ordinis Antuerpię Prior fuerat, & ad Bremenſes propter relapſum & perfidiá profugus venerat: à Diedmaris (alij Thietmarſos vocant) Daniæ vicinis populis exuſtum eſſe, Lamentabilem ſcripſit Epiſtolam ad Bremenſes, qui ab illo peruerſi, à ſuo in fide & religione deficiebant Archiepiſcopo, & toto ciuitatis ſuæ Clero. Hiſtoriam vero in hæc verba exorſus eſt.

Henrici Sudphani Apoſtatæ exitus.

Vera hiſtoria de illo Henr.

Anno Domini M. D. XXII. Henricus Sudphanus Bremam venit, non vt ibi concionatorem ageret: ſed quod in animo habebat Wittenbergam proficiſci, tanquam Antuerpiæ à Tyrannis propter Euangelium expulſus & cæt. Sed tam vere deſcripſit eàm paſſionem Lutherus, quam vere ille beatus Martyr eſt: homo Apoſtata, vir inutilis, immo pernicioſus, qui ore peruerſo gradiens,

omni tempore iurgia seminabat, inter Laicos & Clericos: primum Antuerpię. Deinde Bremæ, nouissime Meldorpiæ apud Thietmarsos, vbi tandem voti fracti, perfidieque & periurij sui pœnas iusto Dei iudicio dedit. Antuerpiæ enim, propter hæresim Lutheranam compræhensus, eam publice & reuocauerat & abiurauerat, ac paulo post relapsus, vltimo afficiendus erat supplicio, nisi effracto carcere aufugisset. Nam & reliquos Cœnobij sui fratres ita infecerat Lutherico fermento, vt nulla esset remedij spes. Vnde & solo æquatum esse ferunt totum illud Monasterium.

ACTA ET SCRIPTA *Lutheri, Anno M. D. XXV.*

ERuperat iam in apertas inimicitias dissimulata æmulatio inter Lutherum & Carolstadium: Quorum hic aliquit, ille totum esse volebat, vterque vanæ gloriæ cupidus ex æquo. Præstabat ingenio, facundia, styloque Lutherus: Carolstadius rude ingenium suum, velut cotem duram, multo studio atque labore sic excoluerat, vt Luthero ipsi semper visus sit magnus & eruditus Theologus, antequam in quibusdam aduersari cœpisset. Etenim tantus apud Wittenbergenses erat, priusquam aduersaretur, vt ve- *Dissidium inter Luthe. & Carolstadiū.*

titas

titas & sacrilegas nuptias eius summo studio ac maxima celebritate promouerint ac decorauerint. De quibus & propriam confingebant Missam, quam & in lucem ædere non sunt veriti, Cuius sane Introitus sic habet.

Missa propria de nuptiis Carolstadij

Dixit Dominus Deus, non est bonum, hominem esse solum: faciamus ei adiutoriũ, simile sui.

Versus.

Adhærebit homo vxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Oratio vero seu Collecta sic.

Beatũ quo nihil miserius paulo post uisum est.

Deus qui post tam longam & impiam sacerdotum tuorum cæcitatem, ¶ Beatum Andream Carolstadium ea gratia donare dignatus es, vt primus, nulla habita Papistici iuris ratione, vxorẽ ducere ausus fuerit: Da quæsumus, vt omnes sacerdotes, recepta sana mẽte, eius vestigia sequentes, eiectis concubinis aut eisdem ductis, ad legitimi cõsortium thori conuertantur. Per dominum nostrum Iesum & cæt.

Prosa de Andrea Carolstadio.

Prosa item seu Sequentia sic.

Deus in tua virtute Andreas Carolstadius gaudet & lætatur thalamo copulatus.

Piscatio Episcopi ipse primum factus piscator est vxorum.

Fornicatores seu seruos fornicationũ

Sacerdotes ¶ Pornolatras diu ad normam reduxit matrimonij.

Is legibus ius Romanum tuis Deus victor strenuus subiugauit.

Consi-

Confilium Pauli tui fequẽs, & iam bonum fe oftentans coniugem.
Mirantibus inuitifque Papiftis, vxorẽ quæfitam ædibus nuper fuis intulit,
Atque magno decore facerdos infcripfit titulos coniugatos Domine.
Illum facerdotem vere tuum credimus.
Chrifti filij tui atq; fraterculum.
Nos ergo cõcubinis noftris grauati te Deus pofcimus.
Vt illius, qui patres noftros fectatus antiquos tibi placet:
Nos imitatione gaudeamus in æternum.
Item Secreta fic.
Sacrificium noftrum quæfumus Domine benignus fufcipias, vt quod tuæ Maieftati in Andreæ Carolftadij nuptialibus primitijs deuote offerimus, eius efficacia à cunctis fcortationis defendamur periculis. Per D.N.
Poftremo Complenda fic.
Sint nobis Domine auxilio fumpti Sacramenti myfteria, & ficut Andreæ Carolftadij connubiali celebritate lætamur: Ita fac quæfumus, facerdotum coniugia toto orbe fœliciter aufpicẽtur, fœlicius fuccedant, & quàm fœlicifsime finiãtur. Per Dominum noftrum Iefum &c.
Quam vana vero fpes & nefaria precatio illorum, & quã infœlix fuerit earum nuptiarum aufpicium, ex fubfequentibus planius intelligetur. Ferunt illum à vicino quodam

Principe carnes ferinas ad nuptiarum celebritatem petiisse, qui mittere statuerit ei carnes asininas pro ceruinis, mactato & excoriato asino molitoris, cuius partes in frustra dissectæ, atque vasi inclusæ, pro ceruinis comederentur, donec aures & vngulę asini in medio vasis reperirentur. Ceterum absente in Pathmo cōficta Luthero, Carolstadius Wittenbergę nitebatur re exequi quęcunque verbo doceret Lutherus. Sæuiebat itaque in sanctorum Imagines, & in priscum Missæ ritum, vnde magnam nactus famam, ipsi Luthero pene par esse videbatur. Lutherus autem ex Pathmo sua domum reuersus, inuidia tactus, vt famam illius obscuraret, facta eius publice pro concione reprobauit, illumque in conspectu populi palam redarguit: Eo sane prætextu, non quod facta secundum se mala essent, sed quod non fuissent Principis authoritat attentata. Ille, cum esset facundia impar Luthero coram populo confusus, eam iniuriam alta mente reposuit, nec vnquam postea ex animo Luthero fauit. Cum autem Wittenbergæ, obstante Luthero, non posset opiniones suas vulgo communicare, abijt tandem illinc Orlamundam: Quod sane oppidum ad Salam fluuium situm, eiusdem erat Principis, cuius & Wittenberga. Nactus ibi ex fauore populi scribendi libertatem, aperte repræhendit Lutherum non modo de Missa & de Imaginibus: verum etiam de Sacramento Eucha-

Inuidia Lut. in Carolst.

Gesta Carolstadij.

Euchariſtiæ. Lutherus id ægre ferens, Domi quidem per Vniuerſitatem: In aula vero Principis per Georgium Spalatinum A ſecretis ſatagebat, vt Wittenbergam reuocaretur Carolſtadius, per iuramentum Vniuerſitati præſtitum, vt prædicaret, prælegeret ac diſputaret, iuxta officium ſuum, ſicut fecerat prius. Vbi vero ille cunctaretur, & per literas populi excuſaretur, miſſus eſt ipſe Lutherus ad oppida Principis ſui ad Salam ſita, vt concionando auerteret à Carolſtadianis opinionibus eos populos. Cum autem parum proficeret, & multi ex plebe quoq; in faciem ei reſiſterent, & contra Imagines ex veteri Teſtamento ſcripturas obiicerent: ipſe per Iuniorem Principem, Ioannem Fridericum, qui erat filius fratris Friderici Electoris, effecit tádem, vt cunctis Ducum Saxoniæ oppidis & finibus interdiceretur Carolſtadio. Ille itaq; proſcriptus, miſerrime cum infœliciſſima & illegitima vxore ſua, inter turbas & ſeditiones tumultuantium in Franconia ruſticorum vagatus, nunc Rotenburgi ad Tauberum fluuium latitabat, nunc ad maternos lares Carolſtadium, Franconiæ oppidum Mogono adiacens, confugiebat, nuſquam tuto conſiſtens. Tandem vero cæſis vbiq; ſeditioſis ruſticis, cum peſſime audiret ac ſuſpectus haberetur infœlix Carolſtadius, tanquam author ſeditionum, tumultuumque incentor, & ruſticorum ductor, eo neceſsitatis & miſerię redactus

Proſcriptio in eũ per Lut. procurata.

Hic princeps factus poſtea elector, à Carolo Cæſ. uictus et captus eſt Ann. 1547.

Reditus eius in Saxoniã.

dactus est, vt inimici sui infensissimi Lutheri opem implorare coactus fuerit. Qui sane, aucupandæ hinc gloriæ occasionem nactus, vt non solum verbo: sed & facto maxime Euangelicus videretur, preces inimici sui exaudiuit, eiusque excusationem Teuthonicam per Typographos euulgauit, cui adiecit ipse præfationem. In qua non solum gloriabatur se suo summo inseruire inimico, sicut Christus docuit, verum etiam petebat, vt illius excusationi acquiescerent, tum Principes, tum populi: licet ipsemet eum antea æditis libris de seditione maxime suspectum reddidisset. Effecit præterea, vt pateret illi reditus in Saxoniam: Ea tamen lege, vt is suas contra Lutherum opiniones, neq; verbo neque scripto, publicè assereret. Ille igitur Wittenbergam reuersus, cum præ pudore conspectus eorum hominum apud quos antea opibus honoribusq; & dignitate floruisset, ferre non posset: secessit inglorius in proximum oppidulũ atq; in circumiacẽtes villas: Vbi aliquãdiu vitam miserrime sustinuit, factus ex Theologiæ Doctore & Archidiacono Wittenbergensi, miser agricola & rusticus indoctus, qui arare nesciens, per inopiam arare cogebatur: equos habens indociles, quorum vnus hac, alter illac ante aratrum pergebat, aut procedente vno, stabat aut retrocedebat alter, vt cunctis risui atque etiam commiserationi esset arator vicinis. Quibus & vxor eius merito miserabilis

Miseria Caroistadij.

Miseria eius uxoris.

 1525

lis videbatur, vt quę ex Nobili familia orta ac nobiliter educata, pessimo exemplo & infœlicissimo auspicio nupsisset, contra ius & fas, sacerdoti: homini ignobili & alienigenæ, tot deinde modis infami, proscripto, inopi & abiecto, apud quem ne rustico quidem aut cibario pane saciari posset: Cuius maritum falsum falso in nuptijs beatum dixerant Wittenbergenses, & præ omnibus grauissime accusauerat eum seditionis Lutherus, non solum priuatim per literas: verum etiam publice per duos bene prolixos libros. In quorum priore sic ait.

Luth. contra cœlestes prophetas lib. 1.

Etiamsi iam verum esset, & me credere oporteret, Doctorem Carolstadiũ non intendere neq; cædes neque seditiones: attamen dicere me oportet, eum habere spiritum seditiosum atque auidum cædis, sicut Alstetensis: quamdiu in violenta imaginum demolitione perseuerat, temerariumque vulgus ad se allicit. Et post pauca. At dixeris. Non erit sic obstinatus, sinet se doceri. & ab huiusmodi cœptis desistet. Quis? Doctor Carolstadius? Verba quidem pulchre scit dicere, & scriptis euulgare, quod velit doceri, ac melioribus acquiescere. Si autem serio intendit, ego aureus sum. Quãdo audiuit aut cessit vlli? Quoties monuit eum Philippus Wittenbergæ, ne sic tumultuaretur cum Moyse, cum imaginibus, cum Missa & cum Confessione? Cumque ego redirem, & contra eius Iconomachiam

Carolstadius sæpemonitus audire noluit

chiam & Missam prædicarem, quare non destitit, nec auscultauit? Item. Quando Doctor Iustus Ionas, & Dominus Theodericus de Bila, inter nos tractarent, quàm pulchre cedebat, seque moneri sinebat? vt me atiam ad extremum citaret iudicium super Missa tumultuantium. Et infra. Ista quoque causa non leuis est, quod cum cœlestibus conuersatur Prophetis, è quibus Alstetensis spiritus prouenit, vt constat: ab his discit, ad hos coniungitur: hi occulte serpunt in terra vagantes, & congregantur in vnum ad Salam, vbi nidificare intendunt, Impotens Diabolus nusquam vult proficisci, nisi ad loca nostra, vbi nos prius per Euangelium spacium & securitatem parauimus, & nostrum solummodo nidum vult defœdare ac perdere, sicut vpupa cum merula ludit & c. Et in Epistola Teutonica ad Argentinenses. Quod me (inquit) criminatur D. Carolstadius, quod expulerim eum, ferre possem, rem ita habere: vellem & bene, Deo volente, excusare. Gaudeo autem, eum abiisse ex terra nostra: Opto quoque, vt apud vos non esset, eiq; consulendum fuisset. vt ab eiusmodi querela abstinuisset. Vereor enim ne mea excusatio eum per quam duriter sit accusatura. Caueat à fallaci illo spiritu, quisquis potest, hoc suadeo: hic nihil subest boni. Mihiipsi sane propemodum persuasisset Ihenæ, propter quandam Scripturam, vt eius spiritum non cōmiscerem

Id est Muncerisecta.

Cauendum à spiritu Carolstadij.

cum

cum ſpiritu Alſteteſi illo ſeditioſo ac cædium auido. At, vbi venirem Orlamundam, ad Chriſtianos eius, Principum iuſſu: bene cõperi, quid ſeminis ipſe ibi ſeminauerit, vt gauderẽ me non lapidibus & ſtercoribus eiectum fuiſſe. Vbi nonnulli ex eis talem mihi dabant benedictionem, Abſcede in Mille Diabolorum nomine, vt collum frangas priuſquam oppidum exieris &c.

Turbulentiſſima vera fax belli ſeditioniſq; fuit Thomas Muncerus presbyter, qui maiori væſania quam Carolſtadius, Lutheri verba in opus deducere parabat. Quippe non ſolum imagines ſanctorum, ſed etiam ipſa Templa & Monaſteria diruere, Sacramenta penitus abolere, Epiſcopos, presbyteros & Monachos occidere, atque etiam Principibus omnem gubernandi poteſtatem eripere, conabatur: Homo ſane inquietiſſimus iuxta & audaciſſimus, qui nullo defatigatus labore, nullo abſterritus periculo, longe lateque diſcurrẽdo ſeminabat diſcordiarum zizania: populum vndique concitans primo in Clerum, deinde & in Principes. Aperuit primum ipſi Luthero ſua conſilia Wittenbergæ, quæ cum ille non probaret (vt affirmabat) alio cõuerſus, omnia tentauit, donec ſimpliciores Turingiæ populos in omnem pertraxit calamitatem. Antea tamen longe permultas diſcurrens prouincias, plebem concitauit, vbicunque ad concionandũ fuiſſet admiſſus. In

Furor & immanitas Th. Munceri.

Lut. in ep. ſtola ad Duces Saxoniæ.

Muncerus a uarijs oppidis eiectus fuit.

plærisque autem locis, mox vt notabatur eius intentio pessima, eiectus fuit, antequam occulta seditiosæ machinationis scintilla in apertum prorumperet incēdium. Sic eiectus fuit ex Praga Bohomię, sic ex Gutterbach oppido Marchiæ, sic ex Zuiccauia oppido Electoris Saxonię, sic ex Hallis in Alpibus oppido Comitatus Tyroli, sic ex Alstet, vbi ficta fuerat Lutheri Pathmos. Nam cum ibi pastorale sibi vsurpasset officium, Lutherus vehementer incusabat eius conatus, per Epistolam Teuthonicam ad duos fratres Saxoniæ Duces, atq; effecit tādem, vt inde pelleretur.

Gesta Munceri in Mulhusen.

Pulsus autem peruenit Mulhusen, oppidum Imperiale Turingiæ, atque ibi & in circumiacentibus pagis & castellis, tam ciues quam rusticos ad nefandissimas quasq; impietates concionando pertraxit; Nempe, vt abolerēt omnem cultum diuinum, eiicerent Clericos & Monachos, spoliarent templa & Monasteria: diffringerent imagines, Ciboria & Baptisteria: conculcarent diuina Sacramenta, aliaque id genus multa committerent dictu nefanda & piis auribus abominabilia. Nec iisce facinoribus & sacrilegiis contenti, processerunt vltra ad opprimendas Potestates sæculares, ad rapienda bona aliena: ad subiugādos sibi Comites à Stolberg, à Suartzeburg, à Hōsteyn, à Mansfelt & cæt. ad opprimendos Nobiles, ad diruendas arces & cæt. Operæ precium sane fuerit ipsiusmet impulsoris op-

ponere

ponere tonantia ac sesquipedalia verba: Sic ergo scripsit Teuthonice ex Mulhusen ad rusticos Turingiæ, Purus timor Dei in primis, Chari fratres, quam diu dormitis? Quam diu voluntati Dei non astipulamini, eò quod vobis videatur deseruisse vos? Ah quoties vobis dixi, quomodo esse oporteat. Deus nequit se diutius manifestare, stare vos oportet. Et post pauca. Cauete igitur, ne sitis meticulosi, negligentes: Nolite adulari diutius peruersis fatuis, impiis nebulonibus: Incipite & bellate bellum Domini, tempus est valde: Instruite omnes fratres vestros, ne diuinum irrideant testimonium, alioqui omnes peribitis. Tota Germania, Gallia, & Italia in motu est: Magister incepturus est ludum, Nebulones perire oportet. Fuldæ in hebdomada Paschali Quatuor Monachorum Collegia deuastata sunt, Rustici in Klegaû, Hegau, & Nigra sylua sunt in armis, Trecenta Milia, & cumulus fit indies maior ac maior. Id vnum timeo, ne stulti homines consentiant in falsam aliquam concordiam. Et infra. Supra modum summe summe necessarium est, Pergite Pergite gite Pergite. Nolite misereri, si bona verba vobis Esau proponat, Genesis 33. Nolite respicere calamitatem impiorum. Ita vobis supplicabunt benigne, flebunt, obsecrabunt, sicut pueri: Nolite misereri, Quemadmodum Deus per Moysen Deuter. 7, mandauit, atque idipsum manifestauit, & nobis. Sollicitate in

Tonitrua & sesquipedalia uerba Munc.

Mendacia eius.

Crudelitas animi.

te in Pagis & oppidis, præſertim Metallarios, aliosque bonos compotores pariter, qui ad iſta valebunt. Non oportet nos diutius dormire, & cæt.

Imperioſiſſime præterea & iniurioſiſſime ſcripſit quibuſdam Comitibus de Mansfelt, ſeque iactabat ſeruum Dei cum gladio Gedeonis contra impios. Fiebant iſta. Quarta hebdomada Paſchæ, quo tempore diem ſibi vltimum clauſit Dux Saxoniæ Fridericus Elector. Cæterum frater eius Dux Ioannes, ad tanta facinora velut diſſimulans aut deſperans, cunctabatur. Patruelis autem eius, Dux GEORGIVS, quam primum de tantis malis certior factus eſt, mox facinoroſis turbis obuiam iturus, conſcripſit exercitum, Equites & Pedites, ac tormentorum bellicorum vim ingentem. Vocauit inſuper in auxilium quoſdam Principes, Generum ſuum, Philippum Haſſię Lantgrauium, Ducem Henricum Brunſuicenſem, atque etiam Duos Electores, Moguntinum & Brandeburgenſem, fratres Germanos. His omnibus vltimum imminebat exitium, niſi coniunctis viribus, feſtinanter ſeditioſas turbas aggrederentur. Nam & eorum ruſtici in rebellione & motu erant.

Apparatus belli contra ruſticos.

Venerat Muncerus ex Mulhuſen in Franckenhuſen, vbi collecti erant ſeditioſi, quos adeo iactanter confortabat in ſcelere, vt diceret, ſe omnes Bombardarum globos excepturum

Iactantia Munceri.

pturum esse sine damno in manica sua. Verum longe aliter accidit. Principes enim quàm primum venerunt in conspectum seditiosorum, ita terruerũt eos, vt mox literas deprecatorias ab eis missas acceperint, In hæc verba.

Nos confitemur Iesum Christum. Non sumus hic, vt noceamus cuiquam, sed propter diuinam iustitiam conseruandam. Neque sumus hic, ad effundendum sanguinem. Si vos quoque vultis idipsum, nihil mali faciemus vobis. Secundum hæc sciat vnusquisq; quid agat. Quibus ita responsum est à Principibus. Cum vos ex deliberata iniquitate, ac seductoria doctrina falsi vestri Euangelij, multipliciter contra Redemptorem nostrum, Iesum Christum, cædibus, incendijs, variisque in Deum impietatibus, præsertim in venerabile Sacramentum, alijsque blasphemiis vos contaminetis: Ideo nos, tanquàm ij, quibus à Deo gladius commissus est, hic congregati sumus, ad puniendum vos, tanquàm blasphematores Dei. Nihilominus autem, cum arbitremur, plærosque miseros homines male ad hæc seductos esse, ex Christiana charitate decreuimus, si tradideritis nobis falsum prophetam, Thomam Muncerum, simul cum complicibus suis, viuum foras, vosque dedideritis & clementiæ & indignationi nostræ, nos in hunc modum vos recipiemus, & ita geremus nos erga vos, vt iuxta qualitatem causæ, clemētiam nostrā intellecturi sitis. De

Literæ rusticorũ ad Principes & illorũ responsum

his vestrum petimus responsum festinanter.

Cædes rustiorũ in Frankenhusen. Rustici vero Muncerum tradere nolétes, cum præoccupassent collem extra oppidum, tormentorum ictibus inde pulsi, ad oppidum confugiebant. Principes autem insequuti ac simul irrumpentes, oppidum ceperunt, trucidatis supra sex milia rusticis, & aliis seditiosis in eo prœlio. Infelix autem Muncerus, post prœlium in lecto simulata ægritudine repertus, venit in manus Principum, missusque in propinquam eamque munitissimam arcem Helderung, traditus est in custodiam Domino Ernesto, Comiti de Mansfelt: viro pio & Catholico, cui miser minacissime paulo ante scripserat intra triduum. Principes autem belli reliquias persequuturi, duxerunt copias ad Mulhusen: quibus post prælium & Dux Saxoniæ Ioannes iam Elector, fratre mortuo, se coniunxit. Ciues autem, videntes se viribus longe impares, emiserunt Oratores, qui impetrata venia, vrbem dederent. Principes vero non statim veniam aut impunitatem polliciti sunt, sed voluerunt ciues habere suę clementię & indignationi obnoxios, iuxta qualitatem causæ singulorum.

Exitus Mũceri & Fistulatoris. Quod audiens Munceri socius, Monachus Apostata, cui nomen erat Fistulator, noctu clam cum sociis 400. aufugit. Verum circa Isennacum compræhensus, reductus est vnde fugerat. Muncerus tamen longe melius clausit diem suum, quam Fistulator. Hic enim

Apostatice obduratus, sine cõfessione & contritione, tanquam bestia mortem ictu gladij suscepit. Ille vero magna fertur fuisse ductus pœnitentia, summa deuotione & errores reuocauisse, & venerabile Sacramẽtum prævia confessione ritu Catholico, sub vna specie accepisse, priusquam ictum gladij subiret. Hic est Munceri exitus, & hæc præmia seditiosorum in Turingia. Lutherus vbi ista Wittenbergæ accepisset, mox ædidit libellũ Teuthonicum, cum isto titulo. Terribile factum & iudicium Dei in Thomam Muncerum, in quo Deus manifeste illius spiritum mendacij arguit ac damnat. Et in præfatione sic ait, Hic vides, quomodo iste cædium spiritus sese iactat, Deum loqui & agere per ipsum, eiusq; esse voluntatem: & agit, perinde ac si omnia cum ipso sint victoriæ. Et antequam circumspicit, iacet cum aliquot millibus in luto. At si Deus per eum loquutus fuisset, id non contigisset. Deus enim non mentitur, sed firmiter tenet verbũ suũ. Cum igitur Thomas Muncerus fallat: cõstat, eum sub Dei nomine per Diabolum, & locutum esse, & egisse. Hæc quidem vera est sententia, sed non minus in Lutherum, quàm in Muncerum competit. Nam & Lutherus multa falsò prophetauit, ac seipsum multosque alios fefellit. Et ne longe diuertamur, in hoc ipso negocio tumultuum & seditionum, persæpe inuentus est falsus vates & Pseudopropheta. Nam in ea

Verba Luth. in Muncerũ iã interfectũ

Luth. sæpe falsus propheta fuit.

epistola Teuthonica, quā inscripsit, Fidelem admonitionem ad omnes Christianos, pro seditione & rebellione praecauenda, sic ait. Quanquàm non inuitè audio, Ecclesiasticos in eo stare timore & sollicitudine: Videor mihi tamen certus esse, nec vllus mihi metus est, de vllo tumultu aut seditione futura, ea praesertim, quae penetret ac totam turbam inuadat. Et infra. Inspice (inquit) facta mea. Nonne ego Papae, Episcopis, presbyteris & Monachis, solo ore absque omni ictu gladij, plus ademi, quàm illi hactenus omnes Imperatores, Regesque & Principes, cum tota potentia sua ademerunt? Quare? Quia Daniel 8. ca. dicit, Hunc regem absque manibus conterendum esse. Et Paulus. Iste destruetur ore Christi. Ego vtiq; certus sum, verba mea non esse mea, sed verba Christi. Oportet igitur & os meum illius esse, cuius verba loquitur. Idcirco non opus est, petere corporalem seditionem, Christus ipse iam quandam incepit ore suo, quae Papae nimis grauis erit. Vide igitur, vt exerceas, & promoueas sanctum Euangelium: doce, loquere, scribe, & praedica, quomodo leges humanae nihil sunt. Prohibe & dissuade, ne quis fiat sacerdos, Monach⁹, aut Monialis, & quisquis in eo statu sit, vt exeat: non praebe amplius pecunias pro Bullis, candelis, campanis, tabulis, templis: Sed dic, vitam Christianam consistere in fide & charitate, & sine, nos ista duos adhuc annos agitare:

Iactātia Lutheri de datis damnis.

Intentio ac dirasper Lutheri contra Eccles.

re: tunc videbis, vbi Papa, Episcopus, Cardinales, presbyter, Monachus, Monialis, campana, turris, Missa, Vigiliæ, cuculla, cappa, rasura, regula, statuta, & totum examen ac congeries Papalis regiminis maneat. Tanquam fumus euanescet. Hæc ibi. Sed falsus est vates iste. Iampridem enim abiit biennium, posteaquàm ista scripsit, & per gratiam ac misericordiam Dei, manent illa adhuc omnia, vt ex proprio Lutheri iudicio intelligamus, os eius non esse (vt iactat) os Christi qui vera loquitur & veritas ipsa est: sed potius os Diaboli, qui mendax est & pater eius, Ioa. viij. Quod autem de corporali quoque seditione mentitus sit, ipsiusmet verba declarát, quib. in funere sui Principis Friderici Electoris vsus fuit. Sic enim ait. Communis querela omnium nostrum est, quod bonum Principem perdidimus. Omnium vero pessimum est, quod caput hoc deridit nunc præsertim his grauibus admirandisq; temporibus, quando tota Germania in seditione est: vt timendum sit, nisi Deus præueniat, totam Germaniam deuastatum iri &c. Sic & in primo libello de seditione rusticorum Sueuiæ, ait per calumniam ad Principes. Primum, inquit, nemini super terram possumus acceptam referre hanc calamitatem & seditionem, quàm vobis Principibus & dominis: præsertim vobis cæcis Episcopis, stolidisq; presbyteris, & Monachis. Et quemadmodum falso prophetauit sibi victoriam

Querela Lu. de seditione.

Munce-

Non minus mendax Propheta fuit Luth. quam Muncerus.

Muncerus: ita falſo quoque prophetauit ruſticis victoriam: Principibus cædem, Epiſcopis & Clericis exterminium Lutherus. Ait igitur in iam dicto libello, quem falſo inſcripſit, Exhortationẽ ad pacem ſuper XII. Articulis ruſticorum Sueuiæ: cum re vera eſſet potius dehortatio à pace ad bellum, & confortatio ſeditioſorum in ſcelerato propoſito. Gladius (inquit) vobis Principibus ſuper collum iam imminet, adhuc tamen putatis tam firmiter ſedere vos in ſella, vt nemo vos excutere poſſit. Hæc ſecuritas & obſtinata pręſumptio, franget vobis collum, hoc videbitis. Ego vobis antea perſæpe prædixi, vt caueretis ab illo dicto Pſal. 104. Effundit contemptum ſuper Principes. Vos ad hoc luctamini, & vultis ſuper caput percuti, contra quod nulla iuuat admonitio nec vlla exhortatio. Cum ſitis igitur cauſa huius iræ Dei, in vos procul dubio exundabit, ſi nondum vos cum tempore emendaueritis. Signa in cœlo, & prodigia in terra deſtinantur vobis, boni domini, nihil boni vobis portendunt, nullum quoq; bonũ vobis continget. Et paulo poſt. Hoc enim ſciatis, boni domini. Deus ita procurat, vt non poſſint, nec velint, nec debeant veſtram Tyrannidem diutius ferre. Oportet vos alteros fieri, & verbo Dei cedere. Si non feceritis amico voluntarioque modo, facere oportebit vos per violentiam pernicioſamq; deordinationem. Si non fecerint ruſtici iſti, opor-

Minæ Luth. de ſignis & prodigijs.

1525

oportebit alios facere. Et si omnes occideretis, adhuc tamen inoccisi sunt, Deus alios exuscitabit. Vult enim vos percutere, & percutiet: Non sunt rustici, boni domini, qui se vobis opponunt, Deus ipse est, qui se opponit contra vos, ad visitandam vestram Tyrannidem, &c. Hæc neque minora, neque vaniora sunt, quàm quæ iactauerat Muncerus. De signis cœli prodigijsq; terræ contra Principes, nihil dixit Muncerus, nec vsquam dixit. Non rustici sunt, sed Deus ipse est, qui se opponit contra vos, ad visitandam vestram Tyrannidem. Quis ergo credat Luthero, iactanti se certum esse, quod verba sua sint verba Christi, & os suum os Christi? Sed adhuc multo impudētius egit paulo post, quando rusticos vbiq; succumbere audiuit. Protinus enim cōtrarium ædidit in eos libellum, cui titulum hunc fecit Teuthonice. Cōtra latrocinantes. tumultuātes ac homicidales rusticos, qui sub prætextu sancti Euangelij, fallaciter contra omnes superiores resistunt & insurgunt. Et in ipso libello inter alia multa sic ait, Debet igitur hic percutere, occidere, perfodere, seu clam seu palam, quisquis potest, & cogitare, nihil esse venenosius, nocentius, magisve Diabolicum homine seditioso. Perinde atque si rabidus canis interficiendus sit. Si non feris eum, ferit te & totam Prouinciam tecum. Et infra. Arbitror (inquit) nullum esse amplius in Inferno Diabolum, sed omnes prorsus in

Crudelitas Luth. in misere seductos & occisos rusticos.

rusticos

rusticos ascendisse. Nam insania ista omnem & modum & mensuram excedit. Et rursus. Rustici non amplius iam pro Euangelio pugnant sed palam facti sunt perfidi,periuri,rebelles,seditiosi,latrones,raptores,blasphematores. Item. Tam admiranda nunc sunt tempora, vt Princeps aliquis sanguinis effusione cœlum promereri queat, melius quam alij orationib. &c. Cui sane libello respondit protinus Ioannes Cochlæus, omnia in Lutherum ipsum retorquens ex propriis eius scriptis, quæcunque rusticis ille imputauit, qui cuncta ex libris eius didicerant, quæcunque iniuste attentabant.

Cum igitur propter eam asperitatem & libellum vsque adeo sęuum & cruentum,male à plærisq; audiret Lutherus: tertium quoque de rusticis ędidit libellum. In quo mox obtendit minas, vt & ij pro seditiosis haberi debeant,quicunq; dixerint, priorē suum libellum nimis esse durum, aut quibus vlla sit erga occisos rusticos commiseratio, quibus Deus ipse nolit misereri. Iubebat igitur cauere vnumquenque, ne quid mussitaret contra, alioqui mox in corde suo seditiosus haberetur, & capite plectendus esset. Pugno (inquit) eiusmodi,blateronibus respondendum est, vt cruor è naribus prorumpat. Nihil hic neque audire neque scire volo de misericordia, sed cōsyderare,quid velit verbum Dei. Idcirco oportet libellum meū & esse & manere iustū, etiam si

totus

totus Mundus in eo scandalizaretur. Quid mea refert, si tibi displiceat, quũ placet Deo? Ipse enim vult irã & non misericordiã. Quid tu igitur agis cum misericordia? Nonne Saul peccauit misericordia erga Amelec, quod nõ exequebatur iram Dei, sicut ei mandatũ fuerat? Et in fine. Velim (inquit) in pace dimitti in me nemo lucrabitur, & rectum permanere oportet quicquid ego & doceo & scribo, etiã si totus mundus ob id dirumperetur. Quod si omnino mirabiles esse volunt, ego quoque mirabilis ero, & videbo, vter tandẽ recte sentiat. Mira profecto & miserabilis erat tunc Germaniæ superioris facies, inaudita & irrecuperabilis calamitas, terror & tremor maximus, quando vno eodemq; tempore omniũ fere Principũ (qui Lutherico fermẽto minus caute ac nimis leniter & negligenter obstiterant) subditi, vel apertam intendebãt vim, vel occultam in corde rebellionem fouebãt. Multa igitur milia rusticorum insurrexerunt in Sueuia, multa in Alsatia, multa in Franconia, multa in ripa Rheni, multa in Turingia, profligato vno cuneo, mox obiiciebatur ali⁹. Antequam vero iustos conscriberent exercitus Principes, à tumultuantibus turbis grauissima passim & vndique illata fuerunt damna, in diripiendis diruendisque Monasteriis, templisq; & arcibus. Et intra vnum mensem Maium, maiores clades cædesq; & vastitates passa est superior Germania, quã Decemnali

Quinta turbatio tunc in Germania fuit.

bello,

bello tum à Gallis & Hiſpanis paſſa ſit Italia. Scribit enim D. Cōradus Wimpina: vir grauis & eruditus, homo ſenex & Frācus, in vna
Franconia deuaſtata eſſe Monaſteria & Arces 293. Et vnus Lothoringiæ Dux Antonius, in vna Alſatia ſupra 26. Milia ruſticorū occidit. Quot autē occidit Liga Sueuica multis in Sueuia & Frāconia prælijs & conflictibus? Quot Elector Palatinus? Quot Marchio Caſymirus? Quot alij? Nam longe aliud erat hic pugnæ genus, quam in iuſtis bellis eſſe ſolet, vbi rex contra regem, aut Princeps contra Principē inſtructis ordinibus & aciebus pugnare ſolet. Hic enim ruſtica turba, rei militaris ignara, inermis & inordinata proruens, aut in globum ſeſe agglomerās metu, non tam pugnam quam cædem inſtructis Principum exercitibus obtulit. Vnde factum eſt, vt quam plurimi ruſticorum cæſi fuerint: ex parte autem Principum perquam pauciſſimi. Quia neque dimicare, neq; ſtare in prælio ſciebant ruſtici. Et non ſolum in rure, verum etiam in ciuitatibus multæ eo tempore oriebantur ſeditiones, vbi plebs in Clerum atque etiam in Senatum conſurrexit: ſed ita, vt non cędibus & armis ac vaſtationibus deſæuiret, ſicut dæſeuiebāt ruſtici, ſed impijs ac fatuis legibus, in gratiam noui Euangelij, ſuā exerceret temeritatē & inſaniam. Verbi gratia. Frācofordię ad Mœnum ſeu Mogonum, plebs, quam duo præcipue ſeditioſorum ductores:

Seu Franciæ Oriētali.

Seditiones in ciuitatibus.

ctores: quorum vnus erat ſartor, alter ſutor: ad ſeditionem excitabant, in feriis Paſchalibus magno impetu inſurrexit: vndique ad arma concurrens, quando audiebat, non longe abeſſe ruſticorum contra Archiepiſcopatum Moguntinum inſurgentium cuneos, vt eo maiorem incurreret metum & terrorem tum Clero, tum Senatui. Primus itaque ſeditioſorum concurſus & impetus fuit in Monaſterium Prædicatorum, citra tamē direptionem ac deuaſtationem vllam: vinum duntaxat ad bibendum imperioſe poſtulatum eſt. Duo Decani, Fridericus Martorff ad ſanct. Bartholomeum, & Ioannes Cochlæus ad B. Virginem, haud ignorantes, quam infenſam in ſe præcipue haberent plebem: hic quidem quod in Lutherum quidam ſcripſerat: ille vero, quod in parochiali Eccleſia nouos Lutheranorum ritus non admitteret: aufugerunt priuſquam clauderentur portæ. Plebs vbi in apertam ſeditionem tranſiit, mox clauſis portis, nutu ſuo agebant omnia: Senatus non minus metuebat vim & bonorum direptionem, quam Clerus. In maximo autē periculo fuiſſent duo Decani, ſi remanſiſſent. Facto igitur in domos eorum impetu, vbi eos non reperent ſeditioſi, in ſolum vinum ira tranſiit, & Cochlæo quidem minus damni fuit illatum, eò quod mater eius decrepita, domi cum ſua ex filia nepte ſola derelicta, commiſerationem promeruit anili eiulatu. Deinde regimē

Fuga elapſi Duo Decani Francfordiæ

ſibi plebs arrogans, poteſtate Senatui abrogata, nouam conſtituit Curiam, in Ædibus & Curia S. Antonij. In qua XXIIII. ex plebe delecti, ſummam poteſtatem ac ius omne totius ciuitatis ſibi vſurpauerunt. Conſcripſerunt itaque XLVII. Articulos, quos pro legibus haberi volebant, nec à minis & terrorib. deſtiterunt, donec & è Clero & à Senatu conſenſum vniuerſalem extorquerent. Sed & abſentibus Decanis, minaciter ſcripſerunt, ni conſentirent & redirent intra proximum menſem, ſua amiſſuri eſſent ſacerdotia, aliis qui conſentirent conferenda. Quibus ſane minis, ab altero, cui frater Germanus in Senatu erat, & quidem vir optimus, extortus eſt tandem conſenſus. Cochlæus vero reſcripſit, ſe conſentire non poſſe absque ſuperiorum ſuorum conſilio & voluntate. Petebat igitur longiores inducias: non ſane quod conſentire vnquam intenderet, ſed vt iratæ plebis animos à vi & ſpoliatione ſuſpenderet, donec Deus aliter prouideret. Quod & paulo poſt factum eſt. Nam cæſis ac profligatis in Franconia ruſticis, plebs Francofordienſis, per duos Principes Electores, Archiepiſcopum Treuerenſem & Comitem Palatinum Rheni, redacta eſt in priorem ſtatum, reuocatis & caſſatis cunctis temeritatibus, quas vane attentauerat, diſciſſis item literis & ſigillis, quas à Clericis inique per minas extorſerat. Ex eo tamen die Cochlæus Francofordiæ nunquam redit

Minæ ſeditioſorũ in illos Decanos.

Compreſſa ſeditio plebis Francofordiæ.

1525

ſedit amplius, ſed exulans aliquandiu Coloniæ, poſt annum aliud, beneficio Papæ, ſacerdotium obtinuit Moguntiæ ad S. Victorem, vbi reſedit pacificè, donec mortuo Emſero, in locum eius euocatus fuit in Miſniam, à Pio & Catholico Principe, Saxoniȩ Duce Georgio. Seditioſi autem ex plebe Francfordienſi, vt ſuo exemplo alias quoque plebes com mouerent deſcriptos ſuos articulos tranſmiſerunt, non ſolum ad vicinam Moguntiȩ plebem, verum etiam ad longius diſtantem Coloniæ populum: pium alioqui & religioſum: Vbi & per Typographos in multa exemplaria, vt diſſeminarentur latius, multiplicati ſunt egregij illi articuli. Inter quos ſane iſti quoque habebantur velut præcipui: Nempe, vt de cætero poteſtas eligendi & inſtituendi Paſtores & Plebanos, eſſet apud Senatum ac plebem, qui purum verbum Dei & Euangelium ſine humanis additionibus docerent. Item, Vt omnes Clerici cuncta portent onera ciuilia, in angariis, vigiliis, cuſtodiis, vectigalibus & c. Item. Vt nulli Monachi amplius permittantur mendicare, prædicare, aut confeſſiones audire. Item, Vt de cætero neq; Monachus neque Monialis vlla, in eorum Monaſteria ibi admittatur aut recipiatur. Qui vero intus eſſent, exire poſſent quandocunque vellent. Item. Vt omnes cenſus, de quibus non extent certe literæ & ſigilla, aboleantur, & poſſeſſorio nomine nemo amplius obli-

Articuli xlvij. plebis Francofordienſis.

gatus sit. Item. Vt Ecclesiastica beneficia posthac, non externis aut Curtisanis, sed solis ciuium filiis conferantur: & quæ ex iis necessaria non sunt, vt census & decimæ eorum tradantur in communem cistam, pro sustentatione pauperculorum ciuium, ne quis mendicet. Item. Vt omnes donationes ex testamẽtis, & aliæ Eleemosynæ, in communẽ cistam conferantur: abolitis cunctis Anniuersariis, Fraternitatibus, & Exequiis mortuorum in Ecclesiis &c. Eiusmodi ergo articuli, quos à Wittenbergensibus didicerant seditiosi, mox & Moguntiæ in Clerum concitauerunt plebem, quę in die S. Marci, peracta solenni processione, simili tumultu portas vrbis clausit, & Clero extrema quæque comminabatur, & ex carceribus tres vi eripiebat sacerdotes Lutheranos. Cunq; toto triduo clausis portis tumultuaretur, ac stans in armis plebs tonitruis Bombardarum Clerum territaret, atque minaces iniret tractatus cum Canonicis Maioris Ecclesiæ: tandem illorum Decanus, Dominus Laurentius Truchses, pacem iniquissimis conditionibus à plebe præscriptam, totius nomine Cleri acceptauit. At paulo post, cæsis rusticis, illæ quoque literæ & pollicitationes cessatæ sunt & reuocatæ, capitibus seditiosorum eiectis ac perpetuo proscriptis.

Seditio plebis Moguntiæ.

Nam & rustici Rincauiæ in proximo rure tunc tumultuabantur, & opulentissimum ibi Monasterium Erbacense, plurimis vexabant depræ-

Maximum uas uini in Rincauia.

deprędationibus. In quo ſane, perquàm grande ac memorabile habetur vas, quod continere poteſt vini plauſtra 84. Illud ergo tunc plenum ruſtici aggreſsi, ſic ebiberunt, vt tantum triginta in eo relinquerent plauſtra, à quibus deterruit eos ſuperueniens à Liga Sueuica Capitaneus, Frobenus ab Hutten, qui & grauibus mulctis eam ſeditionem, tum in ciuitate tum in rure, vltus eſt. Cæterum vas illud hodie vacuum manet, non ſine graui Monaſterij damno. Nec multo poſt Coloniæ quoque in feriis Pentecoſtes inſurrexerunt artifices, vt tam Senatum quàm Clerum, ad conditiones pacis iniquas terroribus & minis compellerent. Erant itaque in armis circiter XIIII. dies. Archiepiſcopus Colonienſis, Princeps Elector, per Conciliarios ſuos eum tumultũ ſedauit & compoſuit, ſed non ſine graui totius Cleri diſpendio, cui multæ immunitates & libertates in ſex annos fuerunt per eam pacem ademptæ. Cæterum ex ductoribus ſeditioſorum paulo poſt à Senatu comprehenſi tres, plexi capite, publice cæteris in exemplum pœnas dederunt. Nec vnquàm potuerunt vllis practicis efficere Lutherani, vt eis liceret ibi publice concionari. In plæriſque præterea ciuitatibus Imperij, ne Senatus à plebe conſimili audacia opprimeretur, magnis impenſis oportuit à Senatu conduci milites in ſui pręſidium, ad reprimendos motus noui Euãgelij in plebe. Exulans tunc

Seditio plebis Coloniæ exorta.

Cochlæus,qui primo Francofordiam,deinde Moguntiam, propter ſeditiones reliquerat, Coloniæ hoſpes erat. Ad quem & D. Ioánes Eckius venit,dum in Angliam tenderet, eiq; de ſtragibus ruſticorum multas nouitates impertitus eſt, quas ille ibi cum reliquis quibuſdam libellis ſuis ædidit, qui ad rem pro temporis qualitate facere viderentur. Ædidit autem Quatuor libros, de Petro & Roma contra Velenum, Breues item confutationes,contra Quingentos articulos Lutheri ex 36.ſermonibus eius excerptos. Commentarium quoque breuem in libellum Lutheri,quo infœlices Agricolas gladio Infernoq; deuouit ac tradidit is ipſe, à quo maxime ſeducti fuerant, Et Catalogũ ſeditionũ,per diuerſas Germanię prouincias exortarum: quę terram ſanguine miſerorum repleuerant. Quamuis vero Lutherus per ſcripta ſua vere eſſet omnium eiuſmodi malorum miſeriarumq; & calamitatum cauſa, aut ſaltem origo & occaſio,vſque adeo tamen non condoluit, nec vllum compaſsionis indicium, ne ad oculum quidem, exhibuit,vt Erynni quadam percitus,de communis patriæ malis exultare, & de occiſis ruſticis triumphare, atque de Principis ſui morte lætari videretur. Nam paulo poſt, vbi ille mortuus, & ruſtici occiſi eſſent, ac tota Germania in luctu confuſioneq; & mœrore miſere conficeretur: ipſe omnia iſta diſsimulans, Monialem duxit vxorem, ac lætas celebrauit

Nuptiæ Lu.

publice

publice nuptias, inceſtu & voti fragio ſacrilegas, ac tot milibus occiſorum funeſtatas. In quas ſane nuptias ſatis elegans (vt amæni erat vir ingenij) ædidit carmen Hieronymus Emſerus. Quod & Quatuor vocum concentu decorauit. Inter cætera ſane, perſonam agens Lutheranorum ſic ait.

Epithalamium Emſeri in nuptias Lutheri.

His magiſtris licet nobis omne nephas, licet probis, omnibus obſtrepere. Cum Iubilo.

Conculcare iura, leges: infamare licet Reges, Papamq́ cum Cæſare. Cum Iubilo.

Sed & ipſos irridemus, Chriſti ſanctos, & delemus eorum imagines. Cum Iubilo.

At Priapum Lampſacenum, Veneramur & Sylenum Bacchumq́ cum Venere. Cum Iubilo.

Hi ſunt ueteres Coloni, noſtri ordinis patroni, Quibus ille militat. Cum Iubilo.

Septa clauſtri diſſipamus, ſacra uaſa compilamus, ſumptus unde ſuppetat. Cum Iubilo.

I Cuculla, uale Cappa, uale Prior, Cuſtos, Alba, cum obedientia. Cum Iubilo.

Ite uota, preces, horæ, uale timor cum pudore, uale conſcientia. Cum Iubilo.

Io Io Io Io Gaudeamus cum iubilo Dulces Lutheriani. Cum Iubilo.

Et in alio Carmine.

Vos etiam ſcurræ, Lurcones & Paraſiti,
Quos male delectant populi ieiunia Chriſti,
Vos quoque Lenones, periuri, ſacrilegique,
Virginitas quibus eſt flocci, votumquè ſacrumq́.
Denique Thraſones, linguaces Ardeliones,
Quique diu acciſi Chriſtumque fidemq́ negaſtis.
Impuri, quorum deprauat lingua ſodales.

Perfida, & in sensũ reprobũ, quos crimina ducũt.
Tu quoq; fex vulgi, cui sunt nunc dura supernæ
Frena potestatis, iuga quæ furibunda resoluis.
Cuncti Legifragi celebrate Hymenea magistri,
Cuius uos faciunt votis documenta potiri.
Tu noua nupta tuo velum depone marito.
Rumpe pudicitiæ zonam votumque fidemque,
Tam bene, quam Christo vestrum sacrauit vterq;.
Conspurcate torum, mentemque & corpora vestra
Sacrilego incestu: per vos generabitur illa
Pernicies mundi, certissimus Antichristus.

Hæc pius Emserus, in quem multi iuuenes Poetæ Wittenbergenses iampridem frustra conspirauerant. In morte enim vsque constantissime uir ille piam patrum religionem contra eos defendit. Eo item tempore multos Coloniæ libros euulgauit insignes Egregius ciuis, Typographus Coloniensis, Petrus Quentel. Quos summi duo Theologi, eruditione iuxta ac integritate celeberrimi, Ioannes Fischerus, Episcopus Roffensis in Anglia, & Iodocus Chlichtoueus, Doctor Parisiensis in Gallia: in Lutherum grauissime pariter & solidissime scripserant atque etiam æ-diderant. At Lutherus cuncta eorum scripta dissimulans, neutri eorum vllo vnquam verbo respondit, eo quod solidior sit eorum doctrina, quâm vt sophisticis Lutheri fucis labefactari queat: & eorum vita longe probatior bonisque omnibus notior & commendatior, quàm vt vllis illius conuitijs aut calum-

Opuscula Roffensis & Clichtouei Coloniæ excusa.

nijs

niis denigrari aut ſuggillari poſſit ſine lectoris offenſa. Neque vero reſpondit quicquam ad grauem & eruditam, licet breuem, orationem Andreæ Critij, Epiſcopi Premiſlienſis in Polonia (qui poſtea Plocenſis Epiſcopus, ac tandem Archiepiſcopus Gneſnenſis factus eſt) ad Regem Poloniæ Sigiſmundum habitam, atque in lucem æditam. Cuius hoc ſane initium eſt. Qui res Eccleſiaſticas memoriæ prodiderunt, Maxime & Sapientiſſime Rex, innumeros hæreticos & Apoſtatas recenſent: Qui ſenſu ſuo & ſpiritu ſuperbiæ tranſuerſum acti, Eccleſiam Dei deuia & pertinaci doctrina ſcindere ac turbare conſueuerũt. Quorum monſtrorum, cum ſemper Romana Eccleſia domitrix, ceu claua Herculis, extitiſſet, in eam potiſſimum hæc Dæmoniorum zizania ferebantur, atque hi turbines, hi fluctus eam cum primis nauiculam obruere nitebantur. Et infra. Inter tot autem ac tam varios, qui hactenus fuerunt, hæreticos, nemo fuit, qui non ex Euangelio baſim doctrinæ ſuæ ſtatuiſſet, non verbi Dei prætextum & illicem veneni ſui feciſſet.

Andreas Critius Pol.

Sicut in pręſens agit, nouum ſui anguli numen, Lutherus. Quod ita humiliter, ita caſte, ita manſuete & pacifice, iuxta doctrinam Chriſti & Apoſtolorum, tractat, vt nihil arrogantius, nihil impudentius, nihil ſeditioſius ac virulentius, dici vel excogitari poſsit: Vt qui nedum Reges carnifices, ſcurras & nebu-

Quale Euangelium Lut.

lones: Pontifices Antichristos, Leones & Idola vocet, sed & sanctos atque adeo ipsam Deiparem virginem, lingua sacerrima, vt ex plærisque eius argumentis constat, vilipendit ac eleuat. Et in fine. Interim (inquit) Inuictißime Rex, quia tibi curæ esse intelligo, vt eam labem in vicina serpentem, à regno & dominiis tuis arceas: hæc præludia quoquo modo in præsens effudi, quæ dum alia nostra & aliorum adornantur, benigno animo suscipe, & quod facis, rem Christianam, non solum à Turcis & Tartaris aliisque Ethnicis, sed etiam à Domesticis hostibus Apostatis & hæreticis tueare. Huic orationi, dum ęderetur, varia multorum adiecta erant carmina Polonorum, & quidem ingeniosa & acria, Quorum primum erat in Imaginem Lutheri, Cuius initium sic habet.

Carmina Polonorum in Luther.

Ille Lutherus ego, toto iam notus in orbe,
Cui vulgi improbitas nomina tanta dedit.
Quicquid enim dictum damnatūque extitit ante,
Nunc renouans iactor spiritus esse Dei.
Conciliis, patribus, mori contraria scribo,
Actus & huc, consto non ego sæpe mihi.
Mystica scripta volo, cum res mea postulat, esse:
Nuda eadem, cum res exigit, esse volo.
Nil credens, seruāsque nihil, Christi effero leges,
Prætextu quarum carpere cuncta licet. &c.

Deinde aliud carmen in conditiones Lutheranorum.

Dic male sacrificis, Superos contemne, probatis
Moribus

Moribus obtrecta, ieiunia sacra precesque
Ride, Conciliis obsta, Patrumque relictis
Ritibus illude, ac Venias, Anathemata, Vota,
Non assis facias, absit confessio culpæ.
Absit relligio, cedant delubra popinis.
Plus persuade tibi de te, quàm sit deceatque:
Pontifices, Reges præ te ceu stercora pendas
Scripturasque sacras, ut uis, intellige, priscos
Doctores, leges, sanctorum & gesta negato.
Sis bonus impostor, Sis ad conuitia doctus.
Præfectos traduc populo, retinacula rumpe.
Ordinis & fidei, cieasque per omnia turbas.
Sic age sectator, qui uis probus esse Luthero. &c.

Et aliud itē in monstrū Cucullatū ex vacca.

Vacca cucullatum produxit Saxica fœtum,
Designans monstrum, terra quod illa fouet.
Saxe miser vigila, monstrūque hoc confice, semper
Exitium terris monstra tulere suis.

Et rursus aliud in eius conuitia.

Stercora cum præ se ducat quoscunque Lutherus,
Oreque spurciloquo nil nisi stercus habet,
Non, rogo, stercoreum dices hunc esse prophetam?
Qualia verba viri, talis & ipse vir est.

Ad hæc & id genus multa Polonorum carmina, mirum fuit silentium Lutheranorum & Poëtarum Wittenbergensium, qui antea non solum respondere & talionem irritati reddere: sed sæpe vltro incessere & petulanter prouocare solebant, forsitan exemplo infortunato deterriti. Nam cum doctissimus eorum, Philippus Melanchton, antea respon

Phil. Melanchton misère confutatus à Radino.

dissset Accusationi, quam Thomas Radinus Todesco Placentinus, vir eloquens ac Theologus, grauissime simul & eruditissime in Lutherum, ad Principes Germaniæ scripserat: Ille autem falso putasset à Hieronymo Emsero scriptam fuisse, à Radino illo ita repulsus est altera oratione, vt contra ne mutire quidem auderet. Misere enim fuerat suo de authore iudicio deceptus, & statu causæ maxime prægrauatus, tacere maluit, quam dedecora sua dedecorosius in literas referre aut defēdere.

Silentium Lutheri ad scripta Latinae.

Lutherus cum videret se ab exteris tam valide impeti, tot eruditis libris vrgeri, tot argumentis veris conuinci ac traduci: omnia eorum scripta serpētino astu dissimulans, ad ea, velut ad carmina sapientem incantantium, tanquam aspis surda, non modo aures suas obturauit, ne forte audiens illorum voces, & contradicere nesciens, victus videretur: Verum etiam linguam procacem stylumque petulantem ita cohibuit, vt illos aduersarios suos externos, vsque adeo acres & validos, ne nominare quidem vnquam ad populum ausus fuerit.

Liber Lut. contra Canonem Missæ.

Cunque premeretur graui apud Germanos quoque inuidia, propter tot seditiones cædesque & calamitates, ex eius euangelio nuper natas, statuit se nouo contra Clerum libello Teuthonico egregie vindicare. Validissimo igitur furoris & iræ impetu insurgēs, titulum libello dedit, De Abominatione Canonis

nonis Missæ. Deinde longum præmittens prologum, sic orsus est. Ego multum ac sæpe iam prædicaui & scripsi, de Papisticis sceleratis Missis, quomodo conandum sit, vt ab ea abominatione liberaremur. At oportet nos à Dominis nostris Papistis audire. quod culpam tribuunt nobis: conquerentes, nos intendere seditiones suscitare. Sed & hoc transeat, sine eos & istud in nos mentiri, bene plura quam istud mentiti sunt. Cum enim ausint diuinam Maiestatem impudenter omni hora blasphemare, ac violare suis abominabilibus Missis & Idolatrijs, quid nocet, si nos pauperem hominem arguunt mendacij? Et post pauca. Hæc toties prædicauimus & inculcauimus, vt vnusquisque scire & inde concludere queat, omnia opera nostra, quæ intenduntur ad agendam pro peccatis pœnitentiam, mortemque effugiendam, esse blasphema, quæ Deum abnegant, ac sacrificium Christi violant eiusque sanguinem. Quia id facere volunt, quod solum sanguinem Christi facere oportet. Hæc & id genus multa, impie ac seditiose scripsit in prologo. Cæterum in libelli processu totum recitat Canonem Teuthonice, eumque non solum impie peruertit, sed & scurriliter multis calumnijs falsisque expositionibus, impietatis & blasphemiæ accusat, vt mirari liceat, quomodo possit cor humanum, quod illis sacris à puero assuetum, atque etiam vsu actione sacra XV. annis

Scurrilitas Lut. in Canonem Missæ.

nis imbutum, exercitatumque & mansuefactum fuit, tanta malignitate deprauari, vt sciens volensque tam scurriliter in res sacratissimas & in maxime tremenda mysteria inuehi non vereatur. Verbi gratia, vt dicere sic ausit. Debemus ne Deo buccellam panis & vini offerre, vt acceptet pro Christianitate? ac præterea dicere, esse sanctum & immaculatum sacrificium? Nonne tantundem est dicere, vt Deus pane & vino placetur, quod tamẽ nihil amplius est, quam alius panis, quo vnusquisque vescitur. Item. Tu ne pro iustis Christianis ores, cum sis ipse nebulo & blasphemator Dei? Et nihil agis amplius, quam quod buccellam simplicis panis & vini offers. Siquis recte aperiret oculos, atq; abominabilem Dei blasphemiam intueretur, quæ quotidie fit in toto mundo, cor certe dissiliret ei. Tantundem enim est, ac si dicerent Deo, Tu mentiris in os, Nos opitulari oportet Christianitati pane & vino, & tu dicis, solum filij tui sanguinem id facere oportere. Hæc nos (inquit) ferre oportet, ac quotidie audire atque videre & cæt. Huic incredibili eius malitiæ, ac nunquam prius auditæ calumniæ, acriter atq; intrepide respondit Teuthonice Hieronymus Emserus, inter aduersarios eius vicinitate loci illi proximus. Qui & antea eundem sacrum Canonem fortiter asseruerat, Latine quidem contra Vlricum Zuinglium Tigurinum in Heluetijs: Teuthonice uero, contra Duos præpo-

Quãtum hic dissLat Zuinglio Luth.

Liber Emseri pro sacro Canone Missæ contra Luther.

Præpositos Nurenbergenses. Partitus est ita responsionem suam in partes Duas: In quarũ priore, seditionum autorem demonstrauit Lutherum, ex quam plurimis ipsius libris uarijsq; scriptis. Et adeo clare ex ipsiusmet Lutheri uerbis ostendit ac deduxit Emserus, ut hactenus nemo diluere attentauerit. In altera autem libelli parte, confutauit paucis omnes Lutheri calumnias, quas ille in Canonem euomuit: Nam pluribus eundem antea defenderat contra Lutheri complices. Eo enim audaciæ & impietatis progressi iam fuerant plæriq;, ut nihil magis quam Missam & cœlestia religionis nostræ mysteria contemnerent ac detestarentur.

Ausus itaque fuit Argentinæ quidam Pætotriba, Sapidus: Poëta profecto nimis insipidus, ac ferali sacrorum contemptu impius: carmina ex meris conuitiis & blasphemiis in Missæ monumentum, uelut in sepulturam & exequias eius, contexere. Quorum sane initium sic habet. *Insipida & impia carmina Sapidi cõtra Missam.*

Missa malum, peius quo sæcula nulla tulerunt
istud propudium, Dedecus exitium.
Fel, odium, sacrilegium, monstrum, scelus, vlcus,
Prostibulum, virus, excidium, barathrum.
Spectrum, flagitium, tormentum, nausea, labes,
Quisquiliæ, tenebræ, carnificina, metus.
Naufragium, latrocinium, vis, præda, Tyrannis,
Clades, pœna, dolor, mors, furor, horror, onus.

Nequi-

Nequitia, insidiæ, impostura, infamia, terror,
Illuuies, sanies, merda, cloaca, putor.
Larua, superstitio, impietas, iniuria, nullo
Missa vnquam inuiso nomine nota satis.
Nec cruce, nec ferro, nec peste, nec igne, nec vnda:
Sed sola Christi voce perempta iacet.

Hæc criminosa & impia Sapidi carmina, in laudem & victoriam Missæ, conuertit vir Doctissimus ac trium linguarum peritissimus Theologus ac Philosophus insignis, Arnoldus Besaliensis Coloniæ, In hunc sane modum.

Carmina pia Arnoldi Besaliensis pro Missa.

Missa bonum, melius quo sæcula nulla tulerunt.
Missa Decus populi, vita, medela, salus,
Fellis homo plenus, nebulo, peculator & osor,
Et meretrix, Missam dilacerare solent.
Crimina Missa fugat, labem, tormenta repellit,
Quisquilias, tenebras disiicit atque metus.
Hanc latro insequitur, prædo fugit atq; Tyrānus,
Clades, pœna, dolor, mors, furor, horror abest,
Absunt insidiæ, impostura, insania, terror:
Candor, mundicies & decor omnis adest.
Relligio, pietas, veri custodia & æqui,
Missa triumphanti nomine nota satis.
Quam crux, quā ferrum, quam pestis & ignis & (vnda
Suspiciunt, Christo quo stabilita viget.

Quantū piaculum Germaniæ cōtra Missam.

Circumfertur insuper & Dialogus quidam Theuthonicus, de ægritudine & obitu Missæ, quo nihil insulsius, nihil impudentius habet

habet orbis. Quare hæc vna in tremēda Missæ mysteria impietas Lutheranorum, tam execrabilis merito & videtur & est, vt si tota Germania cœlesti vltione intereat funditus, reliquæ Nationes iustum Dei iudiciū cum timore ac tremore, & agnoscere & collaudare possint: Iuxta illud Moysi Deuter. 29. Et dicent omnes gentes. Quare sic fecit Dominus terræ huic? Quæ est hæc ira furoris eius immensa? Et respondebunt. Quia dereliquerunt pactum Domini, quod pepigit cum patribus eorum &c. Quod forsitan iam pridem contigisset, nisi superessent adhuc plures in ea quàm septem Milia, qui genua sua isti Baal Saxonico non flexerunt. Pro quibus Abraham orans, ac stans coram Domino ait. Nun quid perdes iustum cum impio? Cui respondeat (vt sperandum est) Dominus. Si inuenero Quinquaginta iustos in medio Germaniæ, dimittam omni loco propter eos, scilicet, vt super exaltet misericordia iudicium. Lutherani vero, ad propagandam sectam suam callidi ac seduli, vbicunque sciebant vllos esse factioni suæ fauentes, literis & nunciis accurate sollicitabát ac satagebant, vt iacto fundamento ibi nidificarent: maxime vero in regionibus Aquilonis. Quippe vno eodemque tempore Wittenbergæ & scripserunt & per Typographos ædiderunt tres epistolas, in Liuoniam destinandas, Martinus Lutherus, Ioannes Pomeranus, & Melchior Hofmannus,

iij. Reg. xix

Gen. xviij.

Luc. ij.

Epistolæ Luther. & Pomerani ad Liuones.

& quidem Germanice,non ſolum ad confortandos Liuones: Verum etiam ad gloriandũ apud Germanos de latitudine ſectæ ſuæ. Et tamen tertius ex iis poſtea contra Pomeranum diſputauit in Flensborg, Carolſtadianam ſectam amplexus. Pomeranus autem Latinam quoq; ſcripſit epiſtolam ad Sanctos (vt habet titulus)qui ſunt in Anglis. Cui Coloniæ reſpondit Ioannes Cochlæus. Et Lutherus itidem Latine ſcripſit ad Ducem Sabaudiæ CAROLVM: Principem ſane Catholicum ac multo in literis eruditiorem, quàm vt à Luthero tam facile ſubuerti aut ſeduci queat.Satis tamen aſtute,ſecundum morem ſerpentis antiqui, ad captandam beneuolentiam, ait veterator. In primis veniam abs tua Clementia peto, Illuſtriſſ. Princeps, quod ego fex hominum, neque iuſſus neque vocatus, ad tuam Celſitudinem audeo ſcribere prior. Facit id gloria Euangelij Chriſti, in qua & ego glorior & gaudeo, vbi vbi illã videro & audiero clarere aut ſurgere. Dabit igitur tua Celſitudo id Euangelij cauſæ, quod præ gaudio tuam Dominationem Illuſtriſsimã ſaluto prior. Peruenit enim ad nos fama,eamque confirmauit Annemundus Coctus, Eques auratus Gallus, incredibiliter feruens in gloriam Euangelij: Eſſe ſcilicet Ducem Sabaudiæ ſyncerae pietatis vehementer ſtudioſum, rariſsimo certe inter Principes dono Dei &c. Sed vſq; adeo nihil effe-

Epiſtola Luther. ad Ducẽ Sabaudiæ.

sit astu illo adulatorio Lutherus, vt eo nihil foret miserius, si in illius Principis manus veniret, cum sit nouis iisce sectis infensissimus. Et simili astutia scripsit ad Antuerpienses quoq; Epistolam, & alteram item ad Christianos, qui sunt in Hollandia, Brabantiaque & Flandria, vt saltem Saxones credant, Lutherum Euangelio suo totum pene mundũ replesse, latius etiã, quàm S. Paulus repleuit, qui ait se ab Hierusalem vsq; in Illyricum replesse Euangelium. Satis autem constat Lutheri Euangelio, nusquam publice patere locum in cunctis iam dictis prouinciis, nisi quantum furtiue ac raptim fit per audaces Apostatas in angulis. Et tamen Lutherus callide dissimulans, Euangelium suum ibi publice interdictum & proscriptum esse: scribit amplo & generali titulo, perinde ac si tota Hollandia Brabantiaq; & Flandria suarũ essent partiũ, cum nihil sint minus.

Epistola Lutheri ad Brabandinos & ad Holland.

Frater Cæsaris, Archidux Austriæ Ferdinandus, tanquã locum tenẽs imperij, indixerat Imperialem Conuentum Augustæ celebrandum, sub Festum sanct. Martini. Quem, cum pauci ex Principibus per sese comparuissent, cito dissoluit, alium Conuentum Spirę, in primum diem Maij indicens: Ea sane spe proposita principibus, vt Cæsar ipse illuc eo tempore venturus esset. Quantum vero ad religionem attinet, pręcepit, vt Concionatores, absq; scandalo & seditione interpretaren-

Constitutiones Ferdinãdi locũ tenentis Cæsareæ Maiestatis.

tur Euangelium & scripturam, iuxta sanum sensum approbatorum Ecclesiæ Doctorum. Deinde constituit, vt omnes Principes & Status, essent præparati armis & præsidiis, si quis nouus oriretur tumultus. Denique temperauit iuris rigorem circa seditiosos, ne ij, qui à Superioribus suis in gratiam recepti, propter seditionem præteritam, in iudiciis pro infamibus habeantur.

ACTA ET SCRIPTA *Lutheri, Anno M. D. XXVI.*

Astutia Luth. in blanditiis ad Principes.

LVtherus, vbi vidit se contra Principes nec minis nec conuitiis, neque etiam excitatis tumultibus & seditionibus ita præualere, vt eius Euangelium acceptarent, aut saltem tolerarent: cœpit serpitino astu aliam excogitare decipiendi viam, nempe, vt pro minis preces & deprecationes, pro conuitiis laudes & blanditias, & pro seditiosis irritamentis & virulentiis dulces & tranquillas admonitiones scribendo proponeret, ac mitteret priuatim & clandestine, ad eos maxime Principes, quos omnium grauissime offenderat ac publice traduxerat. Cum igitur non ignoraret, in Aula Ducis Saxoniæ Georgij, haud ita paucos existere, qui occulte, contra Principis sui mentem & decretum, Lutherico contra Clerum fauerent Euangelio (Atq; ex iisce quendam esse etiam Consiliariũ eius,

D. Otto Pak

&non

& non paruæ in adminiſtratione rerum autoritatis: Qui & poſtea peſsimo facinore in Principem optimum perfidus factus, ſeipſum turpiſsime prodidit) vana ſpe illectus ab illo aliiſque Lutherus, blandas ac deprecatorias ad eum Principem, quem Tyrannum & mendacem prius dixerat, ſcripſit, ſi forte blanditiis muliebriter euincere ac expugnare poſsit fortem animum, ac robuſtæ conſtantiæ virile pectus: Quemadmodum à Dalila meretrice fortiſsimo Samſoni factum fuiſſe legerat, Quod minis calumniiſque & conuitiis antea non poterat. Sic ergo inter cætera Teuthonice ſcripſit.

Blanda uerba Luth. ad Ducem Georg.

Venio nunc, & procido cum corde ad Illuſtriſsimæ Clementiæ veſtræ pedes, & oro per quam humillime, vt Ill. Cle. veſtra adhuc deſiſtere dignetur ab inclementi propoſito, ad perſequendum doctrinam meam: Non quod mihi multum damni fieri queat per Ill. Clemen. veſtræ perſequutionem. Non plus amittere habeo, quam hunc miſerum ſaccum vermium, qui tamen quotidie nunc ad ſepulchrum properat. Habeo item bene maiorem hoſtem, nempe Diabolum cum omnibus angelis ſuis: Attamen Deus hactenus eum mihi dedit animum (quamuis miſer fragiliſque peccator ſim) vt ab illo tutus permanſerim. Etſi meum quærere deberem commodum, non poteſt mihi melius contingere, niſi vt grauiter perſecutionibus impetar. Quam inſigniter

ter enim hactenus mihi profuerit persequutio, commemorare non possum, vt propter hoc hostibus meis merito gratias agere debeam. Quod si mihi gratum foret Illu. Cle. vestræ infortunium, ego Ill. Cle. vestram vlterius quoq; irritare, atque optare velim, vt me semper continuo persequeretur. At satis fuit, Ill. Cl. vestra bene sese ostēdit. Nunc tempus est aliter agendi. Quamuis enim Il. Cl. vestra non velit credere, doctrinam meam esse verbum Dei (Tūc enim seipsam bene informare sciret, & admonitione mea non egeret) Cum autem ego sciam & certus sim, oportet me sub animæ meæ periculo, pro Illustri. Clem. vestræ anima curam gerere, orare, obsecrare, atque exhortari, an aliquid efficere queam. Illustriss. Clemen. vestra non intueatur modicam personam meam: Deus enim semel per asinam quoque locutus est. Increpat item in Psalmo XIII. eos, qui consilium inopis contemnunt. Neque tamen Ill. Cl. vestra nec vllus hominum, doctrinam meam extinguet aut impediet: oportet eam progredi, sicut & hactenus fecit. Non enim mea est. Id vnum doleo, quod videre debeā, quomodo Ill. Cl. vestra tam horrende impingat in lapidem Angularem Christum: Cum Deus alioqui Ill. Cle. vestræ multas bonas virtutes & proprietates aliis in rebus dederit. Det Deus omnipotēs, vt bona hora venerīn, ac scriptura mea gratiosū inueniat locū in Il. Cl. vestrę corde

Iactātia Lutheri de sua doctrina.

corde. Si enim Il. Cl. vestra (quod Deus auertat) eiusmodi meam humilem ac cordialem admonitionē non acceptaret, oporteret me Deo committere. Volo autem his, conscientiam meam & coram Deo & coram Ill. Cle. vestra, excusatam habere, quod fecerim quantum in me est, & ad faciendum ac omittendum omnia voluntarius ac præsto sim, quicquid scirem Ill. Cl. vestræ beneplacere: Excepta doctrina mea. Eam deserere non possum apud conscientiam meam. Alias vero oro & subiicio me, ac gratiā quæro, vbicunq; offendi Illu. Cle. vestram, siue scriptis siue verbis. Remitto item ex corde omnia quæcunq; Ill. Cle. vestra contra me egit. Rogabo prͤterea & certissime impetrabo remissionem apud dominum meum Iesum Christum super omnibus, quęcunq; Il. Cl. vestra contra verbum eius facit, ac fecit: Solummodo emolliri se sinat Ill. Cle. vestra in hoc vno articulo: Et omnia sunt plana, vt verbū Christi, quod per me in lucem venit, liberum sit. De quo absque dubio gaudebunt omnes angeli in cœlo super Illu. Clem. vestra. Hæc Lutherus. Cui fortis, pius, & grauitate virili semper constās, Princeps in hæc verba respondit.

Responsum Duck Geor. ad Luth. Literæ tuæ aduenerunt nobis die Natalis Christi, cuius gratiam & pacem nos tibi optamus, quemadmodum tu nobis, & tui ipsius insuper agnitionem. Et primum quidem id pactum volumus, ac scimus quoque nos co-

ram Deo redemptore noſtro in conſcientia noſtra liberos, nos, dum à te nũc ſcriptis prouocamur, reſponſionem noſtram non facere animo infenſo, ſed voluntate propenſa, reducendum te in tui ipſius agnitionem, idque abſque omni adulatione: Quandoquidem tibi ſuſpecti ſumus, tanquam adulationibus circumdati ac repleti. Et hoc tibi damus ſymbolum, ſi hac in reſponſione noſtra tibi adulati fuerimus, dicito liberè, Vinum noſtrum à vaſe odorem contraxiſſe: At ſi non fecerimus, tu adulatores quærito iis in locis, vbi te vocant Prophetam, Danielẽ, Apoſtolum Germanorum, Euangeliſtam. Hic certe adulatorem non reperies. Et poſt pauca. Quod autem nos aſpere, contra inſtitutum diuinæ & Euangelicæ legis inuaſeris, verum dicis. Scis enim quomodo Deus tibi dixerit, quid agas, ſi quid aduerſus proximum tuum habes, Tu vero nos mendaciter, in tergum, & nominatim ad Hermannum à Cronberg (cuius acta eo tẽpore quam laudabilia fuerint, ſatis compertum eſt) incuſaſti, velut Tyrãnum & hoſtem Euangelij, contumelioſis agnominibus perſonæ noſtræ: deteſtationibus & corporis & animi noſtri, multiſque verbis probroſis & argutis, quæ neque in Euangelio, neque in ſcriptura, cui eiuſmodi conuitia tua æquiparas, vſquam inueniſti. Nos ad te iuxta qualitatem cauſæ ſatis clementer ſcripſimus, ad intelligendam tuam ſiue culpam ſiue innocentiam,

Iniuria Lu. contra Ducẽ Georgium.

tiam: ac longe potius innocentiã, quam aliud comperire voluissemus. Tu vero, ex furore & inciuilitate tua, adeo vehemens nobis dedisti responsum, ac pluribus insuper mẽdacijs nos inuasisti, ac tanquam inclementem tibi dominum nos acceptasti: tametsi nos ad ea tibi nullam dederimus causam, neque simplici scripto nostro, neque vlla re alia. Et infra. Vt autem tibi, quod Clemẽtissimum Dominum nostrum, Romanum Imperatorem, cui fide & iureiurando obstricti sumus, tam contumeliose ac scelerate criminaris, eiusque mandatum tam procaciter contemnis, clemens dominus esse debeamus, quo pacto id nos deceat: Ad hæc Wittenbergæ quoddam instituisti Asylum, vt omnes Monachi ac Moniales, qui nobis Templa ac Monasteria nostra deprædantur furtis & direptionibus, apud te habeant refugium ac receptaculum: Perinde ac si Witttenberga foret ciuiliter nominanda, Arx quædam Communis omnium Apostatarum prouinciæ nostræ. Nec vllum nobis dubium est Sanctissimum patrem nostrum Papam, nunquam vllas dedisse Indulgentias, quas maioris feceris tu, quam eas, quas tui, Wittenbergenses promererentur raptu Monialium, quæ ex Monasterijs nostris ad te per ductæ sunt. In quam vero calamitatem miseriamque damnabilem tu eas redegeris, & quo modo tractentur, & ad quid, satis constat. Vt Diabolus ob hæc tibi inimicus existat, non

Iniuria in Casã em.

Asylum generale Apostatarum.

credimus ſane. Si enim ob ea tibi mali aliquid faceret, niſi permiſſione ac poteſtate Dei facere cogeretur: poſſet incuſari, quod id tibi prę-mij daret, qđ lictor ſolet ſuo miniſtro. Quodque iſta tibi noſtram concilient clementiam, non eſt. Nã ſi minimo ruſticorũ ex terris noſtris vel vacca abigeretur, nobis diſpliceret: Multo minus, cum ſimus ſeruus Chriſti, tolerare poſſumus, vt proprius grex eius, & corpore & anima pariter abalienetur. Et rurſus, Affirmare item poſſumus, nobis Euãgelium tuum curæ parum eſſe, cum ſit à Capitibus Chriſtianitatis pro reprobo iudicatum. Id vnum curauim', vt, ne à noſtris acceptaretur, pro virili pręcaueremus. Ad hoc nobis cauſas dedere mali fructus, inde producti. Neque enim tu, nec alius quiſpiam, vere dicere poteſt aliud, quam blaſphemiam ſancti venerabilis Sacramenti, ſanctiſſimæ Dei Genitricis, omniumq; ſanctorum, ex tua doctrina originem habere. Ex tua enim tuorumq; diſcipulorum doctrina, omnes antiquæ ac reprobatæ hæreſes renouantur: omnis Dei cultus honeſtus oboletur. Quod ſane à temporibus vſq; Sergij tam late nunquam factum eſt. Quando plura facta ſunt ſacrilegia Deo conſecratarũ perſonarum, quam poſt productum Euangelium tuum? Quando plures, rogo, factę ſunt rebelliones contra Superiores, quam factæ ſunt ex Euangelio tuo? Quando plures factæ ſunt deprædationes ſacrarũ domuum?

Peſſimi fructus Euãgelij Luther.

Quan-

Quando plures factæ sunt rapinæ ac furta? Qñ plures fuerunt Wittenbergę excucullati Apostatę Monachi, ac Moniales, quàm nunc sunt? Qñ maritis ademptę sunt vxores aliisq; traditæ quã quod nunc reperitur in tuo Euãgelio? Quãdo plura facta sunt adulteria, nisi postea quam tu scripsisti, si mulier à viro suo fœcundari nequeat, vt ad aliũ transeat, à quo fœcundetur, & vir fœtum illum alere teneatur: & contra, vir itidem quoque faciat? Hęc tuum Euangelium, quod sub scamno latens produxisti, attulit. Et rectum quidem ei nomen imponis, quod sub scamno latens produxeris. Bonum profecto foret, illud adhuc sub scamno latere. Nam si adhuc alterũ tale produxeris, nos nullum cõseruabimus rusticum Si Christus tale voluisset Euangelium non tam sæpe dixisset, Pax vobis. Petrus & Paulus non dixissent, Superioribus obediendum esse. Idcirco illi ipsi fructus nobis ingentem & nauseam, & horrorem faciunt tuæ doctrinę tuique Euangelij. Euangelio Christi nos, volente Deo, assistemus corpore, anima, substantia ac dignitate: Id quod nos sua adiuuet gratia. Tu nos admones mortis, cuius certi sumus. Quid autem fieret, si tuum amplexi Euãgelium moreremur? Nonne Deus dicere posset. Vnde hic, qui nouũm Euangelium cum tot fructibus malis secum affert? Nonne dixi tibi, vt arborem ex fructibus cognoscas? Si diceremus, Lutherus dicebat, esse

Euangeliũ Luth. de sub tus scamno productum.

Lutherani coram Deo inexcusabiles.

Euágelium,quod sub scamno latebat: Deus autem diceret. At aliter tibi dixit Ecclesia Catholica. Cum igitur quotidie dicas, te credere Eclésiam Catholicam: Quare ergo Luthero credis,& non Ecclesiæ? Nequaquam Luthere. Serua tu Euangeliũ tuum, quod sub scamno latens produxisti. Nos permanebimus apud Euangelium Chrsti, sicut recepit illud Ecclesia Catholica, ac seruat: Id quod Deus nos adiuuet. &c.

Lutherus vbi hanc tulisset repulsam,aliam tentandi viam,multo maligniorem ingressus, blandissime scripsit ad Cardinalem & Archiepiscopum Moguntinum ac Magdaburgensem: Principem Electorem, Dominum ALBERTVM Natalibus Marchionem Brandeburgensem. Cui multis árgumentis persuadere nitebatur,vt abiecto cælibatu duceret vxorem, & Archiepiscopatus suos in sæculares conuerteret Principatus, alijsque Episcopis & Prælatis esset exemplo,ad funditus tollendum è medio Statum Ecclesiasticum. In hũc igitur modum exorsus est Teuthonice.

Epistola Lutheri ad Cardinalem Moguntinum.

Gratiam & pacem à Deo patre & Domino nostro Iesu Christo. Illustrissime ac Generosissime Princeps, Clementissime Domine, Ego aliquoties Illustris. Dominationi vestræ scriptis hactenus molestus fui propter alios: Nunc cogor propter ipsammet Illust. D. V. scribere: Et rogo admodum subiectè Illustris. D. V. ita acceptare dignetur in bonum,

num,sicut fideliter ego intendo. Inter cæteras curas ac sollicitudines,cum me perturbet hæc quoque infesta horrenda seditio,vt sedetur, quæ per Sathanam, tanquam plaga Dei excitatur, venit in mentem, vt Illust.D.V. exhorter ac implorem, magna sane spe atque fiducia,quod Illustriss. D.V. possit sciatque, modo velit,multifariá auxilio esse,simul cum deuota ad Deum prece,vt res melius habeat. Et hic breuiter est scopus,vt Illust.D.V. dedat sese in statum Matrimonij,atque Episcopatum in sæcularem Principatum conuertat, ac falsum nomen prætextumque Ecclesiastici status abiiciat ac dimittat. Et hæ sunt rationes meæ. Primum, vt per hoc vltio diuina præueniatur, ac Sathanæ eripiatur causa seditionum. Nunc enim luce clarius est,Statum Ecclesiasticum manifeste contra Deum eiusque honorem esse. Idcirco simpliciter nullo pacto sperandum est, Deum ab ira vltioneq; cessaturum esse,quamdiu à tam manifesta abominatione contumeliaque sui sancti nominis non cessatur. Domine Deus. Si vos Episcopi ac Principes in tempore rem adiuuissetis,atque Euangelio spacium dedissetis,ac incepissetis mutare id, quod manifesta est abominatio: quam pulchre ac tranquille hoc per ordinatam potestatem legitime foret institutum atque erectum, quod nunc Diabolus cum furore confundit. Quum autem neque videre neq; audire vellent, sed cum temeritate

Scopus totius epistolæ, ut Episcopus ducat uxorem.

tate manifeſtam abominationem ſuſtinere conarentur, dimiſit illud Deus nihilominus cadere funditus cum indignatione, vt oſtendat; verbum ſuum potentius eſſe cunctis rebus, ac progredi oportere, etiam ſi millies amplior eſſet mundus. Deinde, quod communis populus nũc eo vſque eruditus eſt, vt intelligat iam, Eccleſiaſticum ſtatum nihil eſſe: Sicut id ſatis ſuperq; oſtendunt tam varia Cantica, dicteriaq; & ſcõmata deriſoria. Vbi in omnibus parietibus, in omnifariis ſchedulis, poſtremo etiam in Chartiludio, Preſbyteri Monachique depinguntur; & velut ludibrium ac portentum habetur, vbicunque Eccleſiaſtica perſona videtur auditúrve. Quid ergo conducit, contra fluminis impetum pugnare, ac tenere, quod neque vult neque poteſt teneri? Hoc certe vel palpari poteſt, Cum Eccleſiaſticus ſtatus ex cordib. hominum abierit, ac vſq; adeo contemptus ſit: non eſſe ſperandum, vllam fore vel requiem vel ceſſationem, niſi ex oculis quoque abeat. Sed quanto magis tenetur ac reputatur, tanto plus irridetur ac paruipenditur. Quid ergo prodeſt, tali pertinacia homines eo magis incitare ac irritare contra ſeipſum: preſertim, cum Deus ipſe ſententiam vltionemque vrgeat, Eccleſiaſticos eradicaturus. Sicut ait Pſa. X. Perdis impios, vt etiam nomen eorum in æternum pereat. Actum eſt, Eccleſiaſticus ſtatus permanere non poteſt, multo minus ad

Pſeudo prophetæ.

nus ad honorem redire. Deus tetigit eum, oportet ipsum interire. Hoc, & non aliud. Hæc potest Ill. D. *V.* præuenire, ac per seipsam auxilio esse, vt vltro aboleatur. Et spes est, Deum affore, rem quoq; cum gratia peragendam esse, ne cogatur cum indignatione hanc ad rem Diabolo vti. Et Il. D. V. grandē ad hoc præ cæteris habet causam: Quandoquidem ipsa in Deum præuaricata, ad manutenendum statum Ecclesiasticum, magnas contulit impensas, vt confortaretur. Quod si homines aliud iam viderent, cor quoque eorum pulchre conuerteretur. At si Illu. D. V. adhuc restiterit, aut rem suspēderit, verendum est, nō diu posse perdurare. Corda enim non desistunt, quemadmodum nec ira Dei desistit. Et habet Ill. D. V. pulchrum exemplum, Magnum Magistrum Prusiæ, quàm pulchre ac gratiose Deus talem immutationem disposuerit, quæ ante Decem annos, neque speranda neque credenda fuisset, etiamsi Esaias aut Paulus annunciasset. Quum vero ille Euangelio & spacium & honorem daret, ipsum ei multo plus gloriæ atque honoris reddidit, quàm optare fuisset ausus. At longe maius exemplum foret Ill. D. V. Quæ in medio Germaniç, ex maximis Capitibus vnū quoque existit, hic multos homines tranquillos redderet atque lucraretur, aliosque Episcopos subsequenter alliceret. Tunc & Deus se videndum præberet in gloria, dum se Illu.

Rationes male suadæ.

Exemplum à magno magistro Prus.

D. V.

D. V. erga eum humiliaret, eiusque Euangelio & nomini cederet, locumque daret: Sicut promittit ipse Ioa. 5. Qui honorificauerit me, hūc honorificabo & ego. Qui autem inhonorauerit me, inhonorabitur & ille. Super eiusmodi tam potenti consolatoriaq; promissione attentet alacriter Illust. D.V. eripiatq; se ex scelesto impioque statu, in beatum diuinumque statum Matrimonij, vbi Deus propicium se faciet inueniri. Quod si tanta vtilitas publica Germaniæ (quam ego magnifacio, opusque valde pium est) Illust. D.V. non permoueat: hoc tamen vel solum sufficeret, quod Illust. D.V. comperit ac fateri cogitur, se à Deo virilem personam factam esse. Iam vero vtique opus ac voluntas Dei est, vt vir habeat mulierem, Genes. 1. Non est bonum (inquit Deus) virum esse solum, faciam ei adiutricem, quæ circa eum sit. Vbi igitur Deus non facit miraculum, Angelum ex homine faciens, non possum videre, quomodo vir queat, absque ira indignationeque Dei, solus ac sine muliere manere &c. Hæc serpens antiquus per Lutherum.

Suasio ex creatione.

Constantia Card. cōtra tentatores.

Cæterum Princeps ille hominis improbā leuitatem audaciamq; & vanitatem contemnens, ad eas literas dissimulando prudenter tacuit: licet in publicum ædiderit eas Lutherus. Ad quas sane responsurus fuisset Ioannes Cochlæus, Moguntiæ tunc degens, nisi tardius æquo venissent in manus eius, quando

iam

iam ſopita & elanguida erat illarum fama, quam & Principis illius grauitas & conſtantia vltro contemptibilem reddebāt. Eiuſmodi enim Syrenas iampridem audierat multas, & quidē nobilitate conſpicuas. E quibus bona pars erant in occulto, tum Principes tum Comites & Barones, qui eius lenitate ac manſuetudine freti, familiari admonitione rem vxoriam tanto Pontifici ſuggerere clam non ſunt veriti. Quibus ſane temeritatibus effectum eſt, vt vulgus Lutheranorum vana ſpe deluſum, ſæpe mēdacem confinxerint famā, Principem illum, abiecto Pōtificatu, duxiſſe vxorem. Sed multo adhuc impudentiori audacia Lutherus aggreſſus eſt Regē Angliç, HENRICVM VIII, Quem publice prius tot probris lædorijs, ſannis, atq; calumnijs, ad populos & Nationes traduxerat. Ipſe quidem affirmabat ſe illectum fuiſſe à Rege Daniæ Chriſtierno (qui è regnis ſuis profugus, exul, per Germaniam vagabatur) vt ad ipſum ſcriberet Regem Angliæ. Verum duo Angli Apoſtatæ, qui aliquandiu fuerāt Wittenbergæ, non ſolum quærebant ſubuertere Mercatores ſuos, qui eos occulte in exilio fouebant & alebāt: Verum etiam cunctos Angliæ populos, volente nolēte Rege, breui per Nouum Lutheri Teſtamentum, quod in Anglicanam traduxerant linguam, Lutheranos fore ſperabant. Venerant iam Coloniam Agrippinā, vt Teſtamentum ſic traductum,

Alia tentandi uia ad Angliam.

Nouū Testamentū Luth. in lingua Anglicana.

per Typographos in multa Milia multiplicatum, occulte sub alijs mercibus diueherent inde in Angliam. Tanta enim eis erat rei bene gerendæ fiducia, vt primo aggressu peterent à Typographis, sex Milia sub prelum dari. Illi autem subuerentes; ne grauissimo afficerentur damno, si quid aduersi accideret, tantum Tria Milia sub prælum miserunt: Quæ si fœliciter venderentur, facile possent imprimi denuo. Iam literas ad Sanctos, qui sunt in Anglis, præmiserat Pomeranus, & ad Regē quoq; scripserat ipse Lutherus. Cumq; nouum Testamentum mox subsequuturum crederetur, tāta ex ea spe lætitia Lutheranos inuasit, ac vanæ fiduciæ vēto inflauit, vt gaudio distenti, ante diem ruperint secretum vanis iactationibus. Exulabat eo tempore Coloniæ Ioannes Cochlæus, Decanus Ecclesiæ B. Virginis Francofordiensis, Qui per hospitē suum, Georgium Lauer, Canonicum ad Apostolos, Abbati Tuitiensi redditus familiariter notus, vbi audisset opera quædam Ruperti Tuitiensis quondam Abbatis, mittenda esse Nurenbergam, vt à Lutheranis æderentur in publicum: cœpit summo studio eam rem & dissuadere & impedire. Nam Lutherani in eum vsque diem, cum omnes Bibliothecas antiquas diligentissime exquisiuissent ac discussissent, nullum prorsus autorem ex cunctis tot sęculorum Doctoribus Ecclesię inuenire potuerunt, qui Lutheri dogmata

Opuscula Ruperti Abbatis Tuitiensis istūc edita.

com-

comprobasset. Inuentum tandem illius Ruperti, qui ante CCCC. annos vixerat, opusculum, cui titulus erat, De Victoria verbi Dei, mox Nurenbergæ à Lutheranis euulgatum est. Quod suo titulo ita mox placuit omnibus Lutheranis, vt nihil videretur eo autore desiderabilius. Interim ex Tritemio intelligebant, illum cōplura scripsisse opuscula, sed duo tantum paruula inuenerant: Quorū vnum de potētia, alterum de voluntate Dei inscriptū erat. In eorum æditione multa Lutherice apposuerat Osiander, vxoratus presbyter & prædicator, quibus pium autorem impiæ sectæ patronū facere tentabat. Et iam dudum egerant cum ipso Abbate Tuitiensi: vt reliqua Ruperti Opera Nurenbergam excudenda, transmitteret. Ille vero, vt à Cochlæo audiuit, quantum periculi foret ea in re, si pium autorem traderet in manus impiorum, qui eum nō solum impijs præfationibus & annotationib. fœde contaminaturi essent: Verum etiā integros & sanos illius sensus deprauaturi, ex Catholico antiquo facturi essent hæreticum nouum, qui videretur cūcta Lutheri dogmata ante annos CCCC approbasse. Abbas igitur ille, vir bonus, mutata sententia, volumina iam in grandē fascem compacta, velut Nurenbergā transmittēda, apud se retinuit. In quo sane fasce erāt XIIII. librī in Euangelium Ioannis, XII. libri in Apocalypsim eiusdē, & XII. libri, de Diuinis officijs.

Opuscu- lius C ret. ex

Cum autẽ Monachi quieturi non essent, nisi æderentur opera illa: Cochlæus Petro Quentellio, & Arnoldo Berckmanno sedulo suasit, vt commũnibus inter se impensis & lucris ea opera susciperent ædenda. Persuadere tamen non potuit, donec tandem omnem suam operam ad æditionẽ illam eis pollicitus esset. Cunque æditio illa satis quæstuosa eis existeret, non egebant amplius impulsore Cochlæo, sed ipsimet vltro plura illius opuscula desiderabant: rogantes nunc Abbatem, nunc Cochlæum, vt vndecunque plura conquirerent. Abbas itaque ex vetustis S. Benedicti monasterijs perquisiuit XXXII. libros in XII. prophetas minores, & VII. libros in Canticum Canticorum. Cochlæus vero inuenit Coloniæ in Bibliotheca Maioris Ecclesię IX. libros, De glorificatione Trinitatis, & processione Spiritus sancti. Et in scholis Artium grande volumen, quod de operibus Trinitatis inscriptum, XLII. complectabatur libros. E quibus in Genesim erãt IX. In Exodum IIII. &c. Cunque sciret Rupertum olim Leodij ad S. Laurentium fuisse Monachum, scripsit Theoderico Hezio, Canonico Leodiensi, quem Romę post obitum Adriani VI. (cuius ille à Secretis intimus extiterat) familiarius cognouerat, obsecrans, vt is in eo Monasterio perquireret, quidnam ex Ruperti libris extaret. Ille ergo repperit maxime desideratum opus, XIII. libros in Matthæum,

Plura eiusdẽ opuscula post inuenta.

thæum, de Gloria & honore filij hominis. Verum transmittere Coloniam non potuit Archetypum, nisi ipse cum duobus alijs Canonicis, pro restituendo exēplari, cuncta bona sua in hypothecam Monachis obligarent. Ea igitur volumina vniuersa Cochlęus, Moguntiam euocatus, secum detulit, atq; ibi residens, ad æditionem prępárauit, Coloniamque ædēda remisit. Hinc Typographis Colonienfibus notior ac familiarior factus, audiuit eos aliquando inter pocula fiducialiter iactitare. Velint Nolint Rex & Cardinalis Angliæ, totam Angliam breui fore Lutheranam. Audiuit item, duos ibi latitare Anglos, eruditos linguarumque peritos & disertos, quos tamen videre aut alloqui nunquam potuit. Vocatis itaque in hospitium suum quibusdam Typographis, posteaquam mero incaluissent, vnus eorũ in secretiori colloquio reuelauit illi arcanum, quo ad Lutheri partes trahēda esset Anglia. Nempe versari sub prælo Tria milia Exemplarium Noui Testamēti Lutherani, in Anglicanam linguam translati, ac processum esse iam vsq; ad literam Alphabeti K. in ordine Quaternionum. Impensas abunde suppeti à Mercatoribus Anglicis, qui opus excusum clam inuecturi per totam Angliam latenter dispergere vellent, antequam Rex aut Cardinalis rescire aut prohibere possit. Cochlæus intra se metu & admiratione varie affectus, foris mirabundus mœrorem

Secretũ Anglicorũ Apostatarũ uino reuelatum.

dissimulabat. Altero autem die, periculi magnitudinem tristis secum expendens, cogitabat, quo nam pacto posit commode pessimis illis conatibus obsistere. Abijt igitur clam ad Hermannum Rinck, Patricium Coloniensem, ac Militem Auratum, qui & Cæsari & Regi Angliæ familiaris erat & Consiliarius, eique rem omnem, vt acceperat vini beneficio, indicauit, Ille, vt certius omnia constarent, alium misit exploratum in eam domũ, vbi opus excudebatur iuxta indicium Cochlęi. Cumque ab illo accepisset rem ita habere, & ingentem Papyri copiam ibi existere: adijt Senatum, atque effecit, vt Typographis interdiceretur, ne vltra progrederentur in eo opere. Duo Apostatæ Angli, arreptis secum Quaternionibus impressis, aufugerunt, nauigio per Rhenum ascendentes Wormaciam, vbi plebs pleno furore Lutherizabat, vt ibi per alium Typographum cœptũ perficerent opus. Rincus vero & Cochlęus de his mox admonuerunt literis suis Regem, Cardinalemque & Episcopum Roffensem, vt quàm diligentissime præcauerent in omnibus Angliæ portubus, ne merx illa perniciosissima inueheretur. Ferunt Dominũ Cuthebertum Tunstallum, virum disertissimũ, Episcopum tunc Londinensem, nunc Dunelensem, cum adeptus fuisset vnum ex illis exemplaribus, in maxima concione ad populum Londini publice affirmasse, supra duo Millia deprauationum

Hermannus Rincus Coloniensis Patricius,

num

num atque peruersitatum se in vno opere illo depræhendisse.

Dum hæc agerentur, peruenit tandem in manus Regis Angliæ epistola Lutheri, quam is anno superiore scripserat Wittenbergæ, prima die Septembris. Eam itaque præmissa salutatione in hunc modum exorsus est.

Quanquàm vereri meritò debuerim, Serenissime Rex Illustrissimeque Princeps, literis Maiestatem tuam tētare, vt qui mihi conscius maxime sum, grauissime offensam esse Maiestatem tuam libello meo, quem non meo genio, sed incitantibus ijs, qui Maiestati tuæ parum fauebant, stultus & præceps ædidi. Tamen spem & ausum mihi facit, non modo Regia illa tua Clementia, sic mihi literis & verbis indies cantata à quàmplurimis, vt cum mortalem sese nouerit, immortales inimicitias seruaturum esse non credam: Verum etiam, quod fide dignis testibus didici, libellum sub Maiestatis tuæ nomine in me æditum, non esse Regis Angliæ, vt videri volebant subdoli Sophistæ, qui Maiestatis tuæ titulo abusi, non senserunt, quantum sibiipsis periculum in regia ignominia pararent: præsertim illud monstrum & publicum odium Dei, & hominum, Cardinalis Eboracensis, pestis illa Regni tui: Ita, vt vehementer nunc pudefactus, metuam oculos coram Maiestate tua leuare, qui passus sum leuitate ista me moueri in talem tantumque

Epistola Lutheri ad regē Angliæ deprecatoria.

Regem, per malignos illos operarios, præsertim, cum sim fex & vermis, quem solo contemptu oportuit victum aut neglectum esse. Accidit ad hæc, quod me serio cōpulit, quantumuis abiectum scribere, Maiestatem tuam cœpisse fauere Euangelio, & non parum tædere istius generis hominum perditorū. Hoc sane nuncium fuit vere Euangelion, id est, læ tum nuncium, cordi meo. Quare his literis prosterno me pedibus Maiestatis tuæ, quantum possum humillime, & per Christi crucē & gloriam oro & obsecro, Maiestas tua dignetur sese submittere, & veniam donare, in quibuscunque Maiestatem tuam læsi, sicut Christus orauit, & dimittere debita nos quoque inuicem iusſit. Deinde si Maiestati tuę Serenisſimę non videbitur contemnendum, vt alio libello publico Palinodiam cantem. & nomen Maiestatis tuæ rursus honorem: Det mihi clementem aliquam significationem. Tum in me mora non erit vlla, faciam illud libētisſime &c, Rursus sub finem sic ait: Quid mirum vero, si Cæsar & aliquot Principes in me sæuiunt? Nonne, vt Psalmus secundus dicit, aduersus Dominū & Christum suum fremunt gētes: meditantur populi, conspirant reges terræ, & cōueniunt Principes? vt mirandum potius sit, si aliquis Principum ac Regum Euangelio faueat. Huic miraculo in Maiestate tua, quàm opto ex totis medullis aliquádo gratulari. Et ipse Dominus (quo

Offert regi Palinodiam Lutherus.

præsente

præsente & volente hæc scribo) cooperetur verbis meis, vt Rex Angliæ breui fiat perfectus Christi, Euangeliiq; professor, tum Lutheri Clementissimus Dominus Amen. Responsum si visum fuerit Maiestati tuæ, expecto clemens & benignum, Wittenbergę prima Septembris anni Domini M.D.XXV.

Huic epstolæ Rex ille extemplo respondit, cum satis olfaceret, quo tenderet subdola eius oratio. Cæterum cum responsio illa bene prolixa eruditionisque & grauitatis plena sit, multis modis ac vicibus est per Typographos euulgata, atque etiã per Emserum & Cochlæum in Germanicam linguam versa: Hic satis fuerit, paucula in memoriam reduxisse. Primum igitur ita respondit Rex. Quod ais, libri te tui pudere, nescio quàm tu istud vere dicas. Verum hoc vnũ scio, satis esse causæ, cur debeat non illius modo libri pudere te, sed tuorum etiam ferme omnium. Quippe, qui nihil pene complectãtur aliud, quàm errores turpissimos, & insanissimas hæreses, nec ratione fulcitas, nec eruditione subnixas: sed quas asserit & affirmat tantũ pertinax impudentia, dum tantus autor haberi postulas, quantus nec hodie quisquam sit, nec antehac vsquàm fuerit. Nec satis video, qui verum sit, vt ad ędendum in me libellum tuum sis ab iis incitatus qui parum fauebant mihi: Cum res ipsa doceat, ab iis incitatum potius, qui parũ fauebant tibi. Quippe quũ liber tuus sit eius-

Responsio Regis Angliæ contra Luth.

modi, vt nec aliud quicquàm, quàm probrum conciliare poſſit authori,& librum honeſtet meum. Cui tuus declarat ne verbum quidem ſani capitis vllum reperiſſe, quod aliquando poſſis opponere. Quæ res ſatis, vt opinor, indicat, vter noſtrum cauſam habeat meliorem. Iam quantumuis te fingas credere, æditum à me libellum non eſſe meum, ſed meo nomine ſubornatum à Sophiſtis ſubdolis: Tamen & meum eſſe, multi maiore fide digni, quàm ſunt tui illi fide digni teſtes, cognoſcũt. Et ego, quanto tibi minus placet, tanto magis libenter agnoſco. Nam quod eum mihi ſcribis ignominiam parere, nemo certe non intelligit, quantumlibet tu diſſimules, quàm ægre habet animum tuum, quod libellus meus tanto bonorum & doctorum omnium conſenſu comprobatus eſt. Tum eius Sedis honorifico calculo. Quæ vt tuas condemnauit hæreſes, ita ſanctiſſimo viro Hieronymo tantæ fuit authoritatis, vt ſatis eſſe duceret, ſi ſuam illi Sedi fidem approbaret, Et poſt pauca. Iam, quod peſtilente (inquit) lingua ſcurraris in Reuerẽdiſſimum in Chriſto Patrem, Cardinalem Eboracenſem, Primarium Conciliarium noſtrum, & Angliæ Cancellarium: magis perſpectam habeo ſingularem eius prudentiam, quàm vt eum quicquam commoueri credam ſcurrilibus eius linguæ conuitijs, quæ in totam ſcurratur Eccleſiam, quæ ſanctiſſimos proſcindit patres

Liber Regis de Sacramen. etc.

Card. Eboracenſis.

patres, quæ nullos non blaſphemat Diuos, Chriſtique contemnit Apoſtolos, quæ ſanctiſſimam Chriſti matrem inhonorat, quę Deum ipſum, velut ſcelerum fontem, authorem, impulſoremque blaſphemat. Quæ blaſphemiarum tuarũ deteſtanda colluuies, nuſquàm non euidenter patet, tum ex omni parte pernicioſorum operum, quæ tanto Chriſtiani populi damno conſcripſiſti: tum ex his, quę paſſim in Germania tam furioſe patrant, tuis hæreſibus efferati ruſtici. Itaq; Reuerendiſſimus ille Pater, quanquam nobis iamdiu fuit, propter eximias eius virtutes, chariſsimus: idem tñ eſt, eritq; indies tãto nobis charior, quanto illum tibi tuique ſimilibus magis videmus inuiſum. Nam quod eum Regni mei peſtem appellas, non eſt conſilium fraterculo rationem reddere, ex eius viri ſingulari prudentia, fide, labore, ſtudio, & ſalubri diligentia, Nos regnumque noſtrum quanta conſequamur commoda. Verum vt omittã cætera, vel hoc ſatis indicio eſt, quàm toti terræ noſtræ ſalutaris ſit, Quod ex animi noſtri ſententia demandatum ſibi munus perquam diligenter exequitur, & ditionem noſtrã ſedulo purgans, hæreſum veſtrarum peſtilente contagio: Quibus interdum intrant Angliam, quidam vehementer ęgroti: Nempe ex iis venientes plagis, quas inſalubris oris tui noxius infecit afflatus. Quos tamẽ ipſos diligenti inquiſitione compertos, eiuſmo-

Diligens inquiſitio in Anglia contra Lutheranos.

eiuſmodi Reuerendiſsimi Patris ſalubri diligentia, non ſolum arcuimus, ne quid ad noſtros eius lepræ ſerperet: Verum etiam tracta tos commode, & magna cum charitate curatos, fidei integritati reddidimus. Et infra. Scribis Luthere vehementer pudere te, oculos in nos attollere, quod te tam leuiter paſſus ſis per operarios iniquitatis, vt ais, aduerſus nos moueri: Verum ego profecto non paulo magis admiror, quod te non pudet ſerio, leuare palpebras, & vel in Deum, vel hominē quenquam probum oculos intēdere, qui te paſſus ſis, inſtigante Diabolo, in eam ingenij leuitatem cadere, vt ob carnis ineptias & obſcœnas libidines. quū frater Auguſtinianus eſſes, Monacham Deo dicatam, ſcelerato compreſſu violaris. Quid, quod non compreſſiſti ſolum. Quale flagitium ſi deſignaſſes olim apud Romanos Ethnicos, & illa terram viua ſubijſſet, & tu ad mortem vſque verberibus eſſes multatus: Verum etiam, quod nimio eſt execrabilius, publice pro vxore nuptijs inceſtiſsimis traduxiſti, atque ita palam ſummo cum totius mundi ſtupore, ſummo per orbem totum opprobrio veſtro, ſummo cum ſacroſancti coniugij contemptu, ſumma cum ſanctiſsimorum votorum contumelia, per nefas abuteris in quotidianum proſtibulum. Denique, quod omnium eſt maxime deteſtādum, quum te deberet tam execrandi facinoris pudor & dolor obruere, pœnitentiæ loco præ te fers

Exprobrat Luthero Rex nuptias cum Moniali initas.

te fers miser impudétem gloriam,tam longe fugiens implorationem veniæ, vt etiam in tui sceleris exemplum,passim per pseudoreligiosos alios literis ac libris prouoces. Et post multa. Iam quod honoris tãtum, scilicet tam ciuiliter offers nobis, vt si mihi placiturũ sentias,alium librum non graueris ædere, quod de me largiter meras laudes prædices: simul ea reuocans ac retexens omnia,quæ dudũ in diuersum scripseras. Hoc te labore toto, Luthere,oppidò quàm libés libero, Neque enim sic incendor gloriæ ieiunio, vt tuos libros in meas laudes ambiam, sed opto potius, quod magis in rem sit tuam: Nempe, vt agnitis erroribus & recãtatis hæresibus, resipiscens tandem & reuersus ad fidem,sic eam scriptis probes & operibus bonis, vt indȩ laudem possis & gloriam dare Deo. Alioqui si ad istũ,quo cœpisti,modum,in hȩresibus impijs,& improba vita perrexeris, me profectò laudare non potes impensius,quàm si uituperes: Nec ediuerso magis odiose traducere, quam si quàm maxime potes, extollas: Si verum est, vt est profectò, quod legitur apud Senecam, Tam turpe tibi sit laudari à turpibus,quam si laude ris ob turpia. Quamobrem cum scribis, libri tui in me æditi vehemẽter te pudere,culpam transferens in alios, nescio quos,quorum instigationi parueris, & pedibus meis aduolutus suppliciter oras veniam: sperans, quum me mortalem meminerim,quod immortales inimi-

Rex Luth. laudes recusat, quod turpe sit à tali laudari.

Rex Lutherum pro inimico habere dignum non putat.

inimicitias nolim gerere. Profecto Luthere, tametsi tu magnifice & sublimiter de teipso sentiens, pro viro tanto semper habuisti te, vt non puduerit, scriptis etiam tuis profiteri, nõ esse solum te, sed & futurũ semper, ne viuum modo, sed præterea mortuum, immo exustis etiam cineribus, & in mille proiectis maria, perpetuum tamen hostem & inimicum Pontifici (cuius fastigio non nescio quàm longo Reges interuallo sunt impares) Ego te nunquam tamen æstimaui tanti, vt vnquam sim dignatus, esse inimicus tibi: tametsi hæreses tuas habeam, quantum alius quisquam, exosas. Sed nec eorum conuitiorum quicquam, quibus in me scurriliter debacchatus es, tam valde me commouit, vt non prece multo minore nobis possis, quàm qua nunc es vsus, abunde satisfacere, si tibi res ex animo & syncere satis ageretur &c. In has duas Epistolas sic scripsit in prologo suo quidã Anglus.

Præfatio cuiusdam Angli in despectũ Lutheri.

Regis ingenium & prudentiam ostendũt vel æditi ab eo libri, quibus insana atq; impia dogmata Martini Lutheri sic confutauit, sic Lutherũ ipsum omni consilio cõtra disserendi denudauit, vt omni rationis loco sublato, ad meretricia iurgia, & scurrilia conuitia duntaxat Lutherus confugerit. Quod Rex prudentissimus, atque idem eruditissimus, cum sensisset, non est dignatus, cum scurrante impuro nebulone connugari: Sed pro magnitudine animi ea omnia blateramenta nugalia,

galia, & frigidi fraterculi scommata, tanquam cachinnantis morionis inconditos gestus contempsit. Nunc vero, quum ausus Lutherus est, tam stolide fauorem eius ambire, quo illius nomine abuti liceat, ad commendandum factionem suam, haud committendum putauit, quin significaret omnibus, non tam leuem esse se, vti fatui fraterculi leuibus blanditijs inescari aut capi vellet: Nec ita inconstantem, vt ab eo, quod verum & rectum nosset, deduci vllo pacto posset. Et Ioannes Cochlæus. Si Catholicus es (inquit) Lector, minime profecto displicere tibi poterit responsio Regis, cum tantam præse ferat vbique honestatem, eruditionemque ac pietatẽ. Sin vero Lutheranus, displicebit forsitã sic depingi tibi Lutherum, Consydera tamen paulisper, dum priorem legis Epistolam an deceat eum, qui haberi vult Euangelista, Propheta, Ecclesiastes, Vir Dei, Apostolus Germaniæ &c. tãta vti leuitate, vt & seipsum leuitatis condemnet aduersario: Et quod prius maxime serio scripsit, tantaq; cum certitudine (si ipsi credas) asseruit, vt totum illud se de cœlo habere iactitauerit: nũc muliebriter blandiendo, ad emendicãdam gratiam ab aduersario, quem tam ferociter ac superbe, contra bonos mores, atq; adeo & contra Euangelicam charitatem ac mansuetudinem, insectatus fuerat, reuocare, ac publico libello Palinodiam cantare libenter vellet, modo id illi placi

Leuitas Lutheri.

placiturum esse vel leui indicio intelligat: Nõ curans, quid Principes ac Politiæ, sapientissimique illi homines, quos partium suarum esse gloriatur, dicturi sint, quod ipsos tam nequiter deceperit, ac summo nunc cum rubore eorum recantare velit, vt eis tandem idem reddat præmium, quod antea Rusticis nequissime seductis ac miserabiliter occisis, reddidit, si modo externum aliquem queat defensorẽ inuenire &c. Idem Cochlæus in Bugenhagij Pomerani, Plebani Wittenbergensis, Epistolam ad Anglos scriptam respondens, dum ille dicerert, Se mirari, cur sacrum Christi Euãgelium quidam isthic verentur suscipere, propterea, quod de Lutheranis mala dicuntur, ignorantes, quod oportet filium hominis reprobari à mundo, & stultitiam haberi prædicationem crucis. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Nisi Rex Anglorum vere Christiano animo mansuetus ac clemens esset, magisque ad donandas propter Christum, quàm ad vlciscendas gladio vltore iniurias inclinatus: Iam pridem profecto nidum vestrum, simul cum omnibus coruis & vpupis eius, euertisset funditus. Hoc enim illi haud difficile factu fuisset, cum polleat tantis & viribus opibusque & amicis. Quod si gens illa, non minus sane ferox & bellicosa, quàm celebris & opulenta, nõ esset tam longe naturæ terminis à spelunca vestra disiuncta: haud dubium est, quin egregie vindicatura esset, & suas, & Regis sui

Verba Cochlæi contra Pomeranum

ſui, quas euomuiſtis ex antro illo, teterrimi Caci, iniurias. An vero iniurioſum nō eſt, ſcri bere, eſſe quoſdam in gente illa religioſiſſima vereq; Chriſtiana, qui ſacrum Chriſti Euãgelium ſuſcipere verentur? Quod rogo Euangelium Chriſti, an Matthæi? an Marci? an Lucæ? an Ioannis? At hęc quatuor ſuſceperunt Angli, ſemperq; religioſe tenuerunt apud ſe Nongentos (vti ex Gregorio dictum eſt) annos, quando nidus veſter informis adhuc erat ſylua. Nec plura recipit Euangelia Sedes Petri aut Eccleſia Chriſti, Quid igitur calumniaris religioſam gentē, de non ſuſcepto Euangelio Chriſti? Quis det tibi, libros veſtros tot hæreſibus fœdos, recte dici ſacrum Euangeliū Chriſti? Quis deinde ęquis aurib. accipiat, Quicquid in vos hæreticos dicitur, in filium hominis cōtinuo dici? Filium certe hominis gens illa vtiq; agnoſcit, ac reueretur religioſiſsime: Vos autem, vt nouos Huſsitas & Wiclephos, ac velut labes & maculas fidei religionisq; noſtræ fœdiſsimas, Angli omnes, cum Papa Regeque ſuo, & vniuerſa Eccleſia Chriſti, merito vitant, exhorrent ac deteſtantur. Vocem enim aliorum non audiunt oues Chriſti, ſed fugiunt ab eis. Vbi vero Eraſmus Roterodamus, vir ſummæ eloquentiæ eruditionisque & authoritatis in Germania, de libero arbitrio ædidiſſet libellum, quem modeſte Diatribam ſeu Collationem inſcripſit: multis profecto Lutheri dogmata red-

Iniuria in Anglos.

Diatribæ Eraſmi de libero arbitrio.

didit suspecta quibus antea videbatur Euangelica. Sic enim ait in præfatione. Nihil aliud præfabor in præsentia, quàm id quod res est, me nunquam iurasse in verba Lutheri. Proinde nemini videri debebat indignum, sicubi palam dissentirem ab illo. Nimirum, vt nihil aliud, homo ab homine: tantum abest, vt nefas sit, de illius aliquo dogmate ambigere, multo minus, si quis veritatis eliciendæ studio moderata disputatione cum illo congrediatur. Certe Lutherum ipsum non arbitror indigne laturum, sicubi quis ab ipso dissentiat, quum ipse sibi permittat, non solum ab omnium Ecclesiæ doctorum, verum etiam ab omnium Gymnasiorum, Conciliorum, Pontificum Decretis appellare. Quod quũ ipse palam & ingenue profiteatur, mihi non debet apud illius amicos esse fraudi, si repeto. Proinde ne quis hanc pugnam interpretetur, qualis solet esse inter commissos gladiatores, cum vnico illius dogmate conflictabor, non in aliud, nisi vt, si fieri queat, hac collisione scripturarum & argumentorum, fiat euidentior veritas: cuius indagatio semper fuit honestissima studiosis. Res sine conuitiis agetur, siue quia sic magis decet Christianos: siue quia sic certius inuenitur veritas, quæ sæpenumero nimium altercando amittitur. Et infra. Iam quando Lutherus non recipit autoritatem vllius scriptoris, quantumuis approbati, sed tantum audit scripturas Canonicas:

Lutherus cõtenit Ecclesiasticos pat.

nicas: sane quàm libens complectar hoc laboris compendiũ. Quum enim, tum apud Græcos, tum apud Latinos innumeri sint, qui vel ex professo, vel per occasionem tractant de libero arbitrio: Non mediocris negotij fuerit, ex omnibus colligere, quid quisq; pro libero arbitrio; aut contra liberum arbitrium, dixerit. Et in explicandis singulorum dictorum sensibus, aut diluendis confirmandísve illorum argumentis, prolixam ac molestam operam sumere, apud Lutherum & huius amicos etiam inanem: Præsertim cum illi non solum inter se varient, verum etiam ipsi sibi non satis constent aliquoties. Et tamen illud interim Lectorem admonitum velim, si scripturæ diuinæ testimoniis, ac solidis rationibus videbimur cum Luthero paria facere, vt tum denique sibi ponat ob oculos tam numerosam seriem eruditissimorum virorũ, quos in hunc vsque diem tot sæculorum cõsensus approbauit. Quorum plærosque præter admirabilem sacrarum literarum peritiam, vitæ quoque pietas commendat: Quidam etiam doctrinæ Christi, quam scriptis defenderant, sanguine suo testimonium reddiderunt. Et rursus. Si ergo Lector viderit meæ disputationis apparatum ex æquo pugnare cum parte diuersa, tum illud secum expendat, vtrum plus tribuendum esse iudicet, tot eruditorum, tot Orthodoxorum, tot Sanctorum, tot Martyrũ, tot veterum ac recentium *Præiudiciũ pro sententia Erasmi.*

Theologorum: tot Academiarum, tot Conciliorum, tot Episcoporum & summorũ Pontificum præiudicijs: an vnius aut alterius priuato iudicio. Non quod, vt fit in humanis consessibus, ex numero suffragiorum, aut ex dignitate dicentium metiar sententiam. Scio frequenter vsu venire, vt maior pars vincat meliorem: scio non semper esse optima, quæ plurimis probantur: scio nunquàm defuturum in indagatione veri, quod superiorum adiiciatur industriæ. Fateor par esse, vt sola diuinæ scripturæ autoritas superet omnia mortalium omnium suffragia. Verum hic de scripturis non est controuersia, vtraq; pars eandem scripturam amplectitur ac veneratur. De sensu scripturæ pugna est. In cuius interpretatione, si quid tribuitur ingenio & eruditioni, quid Græcorum ingeniis acutius aut perspicacius? Quid in literis sacris exercitatius? Nec Latinis defuit ingenium, nec literarum sacrarum peritia, Qui si naturæ fœlicitate cesserunt Græcis, certe monumentis illorum adiuti, potuerunt Græcorum industri æquare. Quod si in hoc iudicio magis spectatur vitæ sanctimonia, quàm eruditio, vides quales viros habeat hæc pars, quæ statuit liberum arbitrium: facessat odiosa (quod aiunt Iureconsulti) comparatio. Nolim enim quosdam istos noui Euangelij præcones cum veteribus illis conferre. Et iterum. Vnde igitur explorabimus spiritus? Ex eruditione? vtrinque

Hic non de scripturis sed de earũ expositione cõtrouersia est.

que

que Rabini sunt. Ex vita? vtrinq; peccatores. In altera totus sanctorum chorus, qui statuunt liberum arbitrium. Verum aiunt, sed homines erant. At ego iam homines confero cum hominibus, non homines cum Deo. Audio. Quid multitudo facit ad sensum spiritus? Respondeo. Quid facit paucitas? Audio. Quid facit mitra ad intellectum scripturæ diuinæ? Respődeo. Quid facit sagum aut cuculla? Audio. Quid facit cognitio Philosophiæ ad cognitionem sacrarũ literarum? Respondeo. Quid facit inscitia? Audio. Quid facit ad intellectũ scripturæ cõgregata Synodus, in qua fieri potest, vt nullus habeat spiritum? Respondeo. Quid faciunt conuenticula priuata paucorum, in quibus verisimilius est neminem esse, qui habeat spiritum. Paulus clamat. An experimentum quæritis inhabitantis in me Christi? Non credebatur Apostolis, nisi miracula fidem adstruxissent doctrinæ. Nunc quilibet sibi postulat credi, quod affirmet se habere spiritum Euangelicum. Apostoli, quoniam excutiebant viperas, sanabant ægrotos, excitabant mortuos, imposita manu dabant donum linguarũ: ita demum creditum est, & vix creditum est illis Paradoxa docentibus. Nunc quum iuxta communem opinionem adferant pene Paradoxotera, nullus illorum adhuc extitit, qui vel equum claudum sanare potuerit. Ad eum vero libellum diu tacuit Lutherus, cum Latine scripsisset

Dilutio argumentorum Luthericarum.

Lib. Lut. de seruo arbitr.

Eraſmus, non ad indoctam plebem Germaniæ, cui maxime incubabat Lutherus. Multorum autem querelis excitatus, tandem, maxime vbi in Germanicam quoq; linguam ab Emſero & Cochlæo verſus eſſet libellus Eraſmi, aſſumptis in auxilium ſociis, ædidit librum, de Seruo arbitrio. In quo Eraſmum, vt ei & ſcientiæ famam & autoritatem adimeret, grauiſsimis onerauit calumniis, à quibus ille ſe mox vindicauit in Hyperaſpiſte ſuo. Inter conuitia tamen & calumnias, multas interim & laudes ac blāditias immiſcuit, præter morem ſuum, ſiue quod adiutores & Cōſiliarij eius, Ionas & Melanchton, ita vellēt: ſiue quod Eraſmum Principibus & Theologis magis redderet ſuſpectum, velut amicum Lutheri occultum, propter metum ab Orthodoxis Principibus & Regibus, quos ill Eraſmo clementes ac benignos non neſcie bat. In hæc igitur verba ſuum de ſeruo Arbitrio exorſus eſt librum. Quod tardius Diatribæ tuæ de libero Arbitrio reſpondeo, Venerabilis Eraſme, præter ſpem omnium, prę terque morem meum accidit, qui hactenu huiuſmodi occaſiones ſcribendi, non ſolun libenter appræhendiſſe, ſed vltro etiam quæ ſiiſſe viſus ſum. Mirabitur forte quiſpiam n uam illam & inſolitam, vel patientiam ve fortitudinem Lutheri. Quem nec tot iactatæ voces & literæ aduerſariorum, excitarunt Eraſmo victoria congratulantes, & Io Pæan

Fraudulēter laudat Eraſmum Luth.

cantantes:

cantantes: Scilicet Maccabæus ille & peruicacissimus assertor, inuenit tandem dignum Antagonistam, contra quem hiscere non audet. Verum illos non modo non accuso, sed ipsemet tibi palmam concedo, qualem nulli antea concessi, non solum quod viribus eloquentiæ & ingenio me longissime superas, qualem nos omnes merito tibi concedimus: quanto magis ego barbarus in barbarie semper versatus. Sed quod & spiritum meum & impetū remoratus es, & languidum ante pugnam reddidisti, idque duabus rationibus. Primum, arte, quod mirabili scilicet & perpetua modestia causam hanc agis, qua mihi obstitisti, ne possem in te accendi. Deinde fortuna, vel casu, vel fato, quod in tanta re nihil dicis, quod non dictum sit prius: atque adeo minus dicis, & plus tribuis libero arbitrio, quàm hactenus Sophistę dixerunt & tribuerunt (de quo latius dicam infra) Vt etiam superuacaneum videretur, respondere istis argumētis tuis, antea à me quoque toties confutatis: Conculcatis vero & prorsus protritis, per Philippi Melanchtonis de locis Theologicis inuictum libellum, meo iudicio non solum immortailtate, sed Canone quoque Ecclesiastico dignum. Cui tuus libellus cōparatus, ita mihi sorduit ac viluit, vt tibi vehementer compaterer, qui pulcherrimam tuam & ingeniosam dictionem in istis sordibus pollueres, ac materiæ indignissi-

Quē laudauit mox contemnit, etiā plus quàm Sophistas.

mæ indignarer, quæ tam preciosis eloquentiæ ornamentis veheretur, tanquam si quisquiliæ vel stercora aureis argenteisque vasis portarentur. Et infra. Summa, hæc tua verba hoc sonant, apud te nihil referre, quicquid à quolibet vbiq; credatur, modo pax mundi constet, licereq; ob periculum vitæ, famæ, rerum, fauoris, illum imitari, qui dixit. Aiunt, aio: Negant, nego. Et habere dogmata Christiana nihilo meliora, quàm Philosophorum & hominum opiniones, pro quibus stultissimum est rixari, pugnare, asserere, quod inde nihil nisi contentio & turbatio pacis externæ veniunt: Quæ supra nos, nihil ad nos. Ita dirempturus nostros conflictus, venis medius, vt vtrosque suspendas & persuadeas, de stultis ac inutilibus rebus non digladiari. Sic, inquam, sonant tua verba, & quid hic premam, puto te intelligere, mi Erasme. Sed, vt dixi, verba eant, cor tuum interim excuso, modo tu non prodas latius, ac metue spiritum Dei, qui scrutatur renes & corda, nec fallitur compositis verbis. Dixi enim hæc ideo, vt deinceps desinas nostram causam arguere pertinaciæ & peruicaciæ. Nam hoc consilio aliud nihil facis, quàm quod significas te in corde Lucianum, aut alium quendam de grege Epicuri porcum alere, qui cum ipse nihil credat esse Deum, rideat occulte omnes, qui credunt & confitentur. Et rursus. Sed illud magis est intolerabile, quod causam hanc

Nequitiosa in Erasmum calumnia.

liberi

liberi arbitrij inter ea numeras, quæ sunt inutilia, & non necessaria: & loco eius nobis recenses, quę ad pietatem Christianam satis esse iudices. Qualem formã certe describeret facile quilibet Iudæus aut Gẽtilis, Christi prorsus ignarus. Nam Christi ne vna quidem iota mentionem facis, ac si sentias, Christianam pietatem sine Christo esse posse, tantum si Deus natura clementissimus totis viribus colatur. Quid hic dicam Erasme? Totus Lucianum spiras, & inhalas mihi grandem Epicuri crapulam. Si tu hãc caussam non necessariam ducis Christianis, cede quæso ex harena, nihil tibi & nobis: Nos necessariam ducimus. Si est irreligiosum, si est curiosum, si superuacaneũ, vt tu dicis, scire, an Deus contingenter præsciat aliquid: an voluntas nostra aliquid agat in his, quę pertinent ad æternam salutem, vel tãtum patiatur ab agente gratia: an quicquid boni vel mali facimus, mera necessitate faciamus vel patiamur potius, Quid rogo erit tũ religiosum, quid graue, quid vtile scitu? Hoc prorsus nihil valet. Erasme, Das ist zu viel. Difficile est hoc tribuere ignorantiæ tuæ, vt qui iam senex & inter Christianos versatus, & sacras literas diu meditatus, non relinquis locum, quo te excusemus, aut bene de te cogitemus. Et tamen hæc portenta tibi ignoscunt Papistę, & ferunt, ea gratia, quod in Lutherum scribis, alioqui te dentibus laceraturi, si Lutherus abesset, & talia scriberes. Eum

Adhuc grauior calumnia in eundem.

Hoc est nimium.

Hyperaspistes Erasmi contra Luth.

igitur librum Lutheri, vbi vidit Erasmus, mira celeritate scripsit Hyperaspisten, hoc est, Defensorem Diatribæ suæ, vt ipsius indicant verba ad Lectorem. Prodijt (inquit) Seruum arbitrium, titulo Martini Lutheri, sed elàboratum à multis, multo tempore. Nam ante annum liber excudi cœperat, vt narrabant, qui prædicabant se vidisse paginas aliquot, summaque cura, quod ipsa res indicat, liber mihi sero redditus est, idque casu, Nam ipsi celabant, vt saltem ad menses aliquot triumphum agerent, non solum addicti Luthero, verumetiam vtriq; inimici, mihi quidem ob bonas literas: illi vero ob improbata dogmata. Tẽporis spacium, quod dari poterat tum relegendæ Diatribę, tum perlegẽdo Lutheri libro, non tam prolixò quàm loquaci: tum responsioni meæ, nõ erat longius diebus decem. Deinde ad ipsum Lutherum conuersus, ait. Quã multa sunt in isto tuo libro prorsus Aprosdionysa, quàm multa superuacanea, quot in locis communibus moræ, quantum conuitiorúm, quam multa manifastæ vanitatis, quantum strópharum, quantum figurati morsus, quàm multa parum pudenter detorta ac deprauata, & ex deprauatis Tragicæ conclusiones, rursus ex his vociferationes in immerentem. In his, quoniam tibi visum est bonas horas collocare malè, cogor & ipse in refellendo nonnullam aquæ meæ porcionem cónsumere.

Qualis liber Luth. de seruo arbitrio.

Primum

Primum igitur demiror, quum mea Diatriba nihil habeat, nisi moderatam de re disputationem, quumque è propinquo allatret Hieronymus Emserus, è longinquo Ioannes Cochlæus adiurget: ex Anglia, præter Roseum & alios, Ioannes Episcopus Roffensis iustis voluminibus te lacessat, è Gallia Iodocus Clichtoueus Lutherum oppugnet Antiluthero, ex Italia Christophorus Longolius elaboratam orationem in te torserit. Deniq; cum hic habeas ex tuę sodalitatis Coryphęis, qui tibi sedulo facessant negocium, quorum Vlrichus Zwinglius ædito libello nequaquã, vt ferunt, edentulo, dogma tuũ, sed ex parte cum Ecclesia, commune, de Eucharistia oppugnat: quum idem fecerit Capito, & Ioannes Oecolampadius, nullis quidem cõuitijs, sed crebrioribus & acrioribus machinis. Hæc inquam, quum ita sint, demiror quo consilio ad omnes obmutescens, nostræ Diatribæ respondendum putaris. Et post pauca. *Reprehendit leuitatẽ Lut, in re tam ardua.*

Verum hic obsequutus es fratribus, inter quos scio permultos esse, quorũ mores procul absunt ab Euãgelio, cuius titulo sese venditãt. Horum cupiditatibus, Luthere, te plus satis obsequentem præbes, non sine graui detrimento caussæ, quam sustines. Non enim me clam est, in cuius gratiam ad istum modũ scripseris in Cochlæum, & in regem Angliæ. Is nimirum erat, in quo duas personas Comicas posses agnoscere, stupidissimum

Is erat, Vuilhelmus Nesenus, qui Vuittenbergæ in Albi suffocatus perijt.

ac gloriosissimum Thrasonem, & adulantissimum Gnathoné. Certe indignus erat, cuius hortatu vel epistolam scribere debueris in tam arduo tamq; periculoso negocio. Quin illud potius erat tibi reputádum, quam personam suscepisses: Videlicet, qui se profiteretur, Euangelium iam plus mille Quingentis annis sepultum & obrutum, reuocaturum in lucem, & abrogata Pontificum, Cóciliorum, Episcoporum & Scholarum autoritate, promitteret orbi certam veramque viam salutis, quam hactenus mundus ignorasset. Quam vero non congruebat, vt qui tam arduo negocio, velut Atlas cœlo supposuisset humeros (iam enim tecum sic ago, quasi vera sint omnia, quæ tibi arrogas) perinde quasi in re ludicra, dicteriis, sannis, salibus, & cachinnis, in quoscunque lubitum fuerit, ludat, & ex Wilheyli cuiuspiam arbitrio, stylum vel stringat vel moderetur in quenquam, non dicam in Regem. Et infra. Porrò, quod tibi cum Paulo vindicas scientiam, vtiná id vere posses, simulq; præstares spiritum Euangelicum, qui fragrat in scriptis Pauli, quum in tuis obstrepat alius spiritus. Aut quæ tandem contumelia est, si tu mihi derogas scientiá: quum eandem iam dudum detrahas & Concilijs Vniuersalibus, & Pontificibus, & Episcopis omnibus, & priscis pariter ac recentibus Ecclesiæ doctoribus, denique scholis omnibus? Quis vnquam sapuit, qui vel latum, vt aiunt, digi-

Luth. cõtemnit omnes uelut indoctos, qui ei contradicunt.

digitum, dissensit à tuis dogmatibus? Omnes quamlibet antea docti, protinus vt tibi contradicere cœperint, patiuntur hác Metamorphosim, ex Lynceis vertuntur in Talpas, ex hominibus in fungos. Et rursus. Cæterum quis illud absque risu leget, quod scribis, mea modestia te segniorem redditum ad pugnã, quum ista fortitudo tua, me frustra reuocante, iam orbem vniuersum exitialibus dissidijs concusserit. An equo sic currenti erant subdenda calcaria? Habemus fructum tui spiritus, res vsque ad cruentam stragem progressa est, & metuimus atrociora, ni Deus propiciatus auerterit. Dices, hác esse naturam verbi: Ego nõnihil arbitror referre, quomodo prędicetur verbum Dei, Vt iam Dei verbum sit, quod doces. Non agnoscis hosce seditiosos, opinor, sed illi te agnoscunt. Et iam compertum est, multos, qui se iactabant Euangelij nomine, fuisse seditionis crudelissimę instigatores. Quorum conatus si successisset fortassis extitissent qui probarent, quod nunc re male gesta detestantur. Tu quidem libello in agricolas sæuissimo suspicionem abs te depulisti: Nec tamen efficis, quo minus credát homines per tuos libellos, pręsertim Germanice scriptos, in oleatos & rasos, in Monachos, in Episcopos, pro libertate Euangelica, contra Tyrannidem humanam, hisce tumultibus fuisse datam occasionem. Et iterum. Deinde, quum me toties facias Lucianũ Atheon, qui dicam

Retorquet Erasmus calumniam in Lutherum.

dicam in corde meo, Non est Deus: Quum me facias Epicuri de grege porcum quasi credam, aut nullum esse Deum, aut si quis est, ei non esse curæ res mortalium. Hæc, inquam, quum impingas, quibus ne fingi quidem quicquam potest atrocius, tamen addis hyperbolen, me scire; quid hic premas. Hic erat locus in te debacchandi, si calami tui petulantiam imitari vellem. Nihil erat opus tam impudentibus commentis, poteram ex aliorum sententijs aperire, quod mõstrum tu celes in corde: Et quem spiritum tua scripta nobis inhalent. Etenim si tibi ius facis, quidlibet in me iaculari, vel ex tuorum Veredariorum delationibus, vel ex fratrum literis, vel ex animi tui diuinatione: Quanto iustius ego possem idem ex Cæsaris ac Pontificum Diplomatibus? ex grauium virorum libris in te proditis? Et in fine. In salutis negocio non aliunde flagito præsidium, quàm à misericordia Domini, neq; secundum Deum, vlla in re, plus habeo vel spei vel solatij, quàm in sacris literis. Et quemadmodum in lucubrationibus meis, nõ nego, potuisse fieri, vt alicubi scripturæ Germanum sensum nõ attigerim: Ita sanctissime deierare possum, me scientem, nec in gratiam hominis, nec ob metum hominis, vsquàm docuisse secus, quàm sentirem, saltem opinione probabili. Qui mecum domesticam habuerunt consuetudinem, si non sanctimoniæ, quam desidero potius quàm habeo, certe hu-

Purgat se à calumnia Erasmus.

ius

ius animi possunt esse testes: Qui nunquam effutiuit verbum vel ioco vel serio, quod saperet Lucianũ, Epicurum, aut Porphyrium. Ineptum erat, hæc testificari scripto, nisi Lutherus Euangelij vindex, accurato libro talibus facetijs voluisset in Erasmum amicum ludere. Nunc si quis mallet habere fidem illius impudẽtissimæ criminationi, qui me non nouit, quam meæ testificationi, suo periculo faciet: me liberabit hæc animi mei declaratio. Hæc Erasmus. Eo anno iussu Cæsaris vocati sunt Spirã Principes, & Status Imperij, ad celebrãda Comitia, atque ad cõsultandum in commune, tum de pace & religionis negocio, tum de subsidio Vngaris contra Turcas ferendo. Cæsar bellis implicitus, in propria persona adesse nõ poterat. Fratri autem suo, qui vices eius in Imperio agebat, adiunxit Quatuor Commissarios, magnæ autoritatis viros, vt pleniori vigore omnia expedirẽtur. Vocati sunt & Lutherani Principes, Dux Saxoniæ Ioannes, Princeps Elector, qui defuncto fratri Duci Friderico, in Electoria dignitate recens successerat: & Lãtgrauius Hassiæ Philippus, qui post occisos rusticos, à Lutheranis tandem persuasus, in eorum sectã transijt, frustra reclamante tum socero suo Duce Saxoniæ Georgio, tum pientissima eius matre, quæ in mortem vsq; Catholica permãsit. *Dieta Spirensis.*

Hi ergo adducentes secum suos Concionatores, & noui ritus sacrificulos, petebãt sibi addici *Luthericæ conciones.*

addici templum aliquod, in quo ſuis & ſacris & concionibus vti libere poſsint. Epiſcopus autem Spirẽſis, Georgius, qui Natalibus erat Dux Bauariæ, & Comes Palatinus Rheni, fortiter interdixit eis, ne vllo in templo noua ſacra aut ſuas conciones peragerent. Cum ergo de ſacris aut ſacrificijs parum curę haberent, iuſſerunt ſuos Concionatores in atrijs ædium ſuarum quotidie ad populum concionari. Ingens itaque fuit ad eorum ſermones concurſus plebis & ruſticorum, non tam diſcẽdi gratia, quàm propter nouitatem loci, modumq; inſuetum, ad audienda in Clericos & Papam conuitia. Atque vt complures allicerentur ad eorum ſectam, data opera in ferculis portabãtur carnes coctæ in Sextis ferijs, alijsque diebus ieiunij, aperte, in conſpectu totius auditorij, per atrium ad mẽſam Principum & Aulicorum, in Eccleſiæ & Catholicorum publicum deſpectum. Patrabantur & alia id genus multa parum Euangelice ab Euangalicis ibi hominibus. Miniſtri eorum, Equites & ſtabularij, Idiotę, petulanter iactabant verbum Domini, & in dextra manica veſtimenti gerebãt has literas V.D.M. I.Æ. Hoc eſt, Verbum Domini manet in æternum. Cæteri Principes & Epiſcopi, ſimul cum fratre Cæſaris, intererant ſacro publico Diebus feſtis in tẽplo maiore: quod inſigne eſt opus Cæſarum Henricorum, vbi & monumenta eorum viſuntur. Lutherani vero eodem

Iactantia Lutheranorũ de uerbo Domini.

eodem tempore domi suos audiebant Concionatores, per quos & populum à sacris auertabant. Ad huiusmodi temeritates & ausus conniuere cogebantur Catholici, non solum propter saluum conductum, & fidem publicam illis promissam: verum etiam propter iniquitatem & difficultatem pessimi temporis. Nam Germaniæ populi Lutherico fermento inescati, sacerdotumque ac Monachorum bonis inhiantes, ad tumultus & seditiones erant inclinati, & in externis quoque Nationibus grauissimi erant motus. De Italia enim Diuturno bello contendebant Cæsar, & Rex Franciæ: Vngaris autem, infestissimo exercitu & maximis Copiis imminebat in propria persona Imperator Turcarum. Circumferebantur item libri Lutherani venales, per totam ciuitatem, maxime vero duo libelli, paruuli quidem mole, sed virulẽtia perquàm grandes. Quorum alter erat Sermo Lutheri Teuthonicus, de Destructione Hierusalem: Alter vero, amarulenta Epistola cuiusdam nebulonis, qui se confictо nomine dicebat Argyrophylacem, Teuthonice Thesaurarium: vt eo vocabulo redderet suspectũ Principis FERDINANDI Thesaurarium, & eius nomine Epistolam Principibus, ac Statibus Imperij, commendabiliorem redderet. Cunque breuis esset Epistola, & lectu facilis, atque non solum Latine, verum etiam Teuthonice impressa: perquàm plurima vendebantur

Duo libelli pestilentes in illa Dieta.

Exemplaria. Quæ ſane diuulgatio, nocentiſſima erat contra Eccleſiaſticos practica dolus, & malignitas, non ſolum quod oratio compoſitis verbis ad commendandam Lutheri doctrinam vafre adornata erat: Verum etiam quod Reipublicæ vtilitatem videretur intendere, ac indicare ademptione priuilegiorum, quibus donati ſunt Eccleſiaſtici.

Verba Argyrophylacis ad Principes

Ait ergo. Sæpe mecum mirari ſoleo, Illuſtriſſimi Potentiſſimique Germanorum principes, quod nonnulli veſtrum, tam atrociter in eos, quos hæreticos vocant, ſæuiant: Vt propter quæſtiones opinioneſque quaſdam de religione, in homines alioqui innocentes, & Reipubl. commodos, exiliis, bonorum direptionibus, gladio, aqua, & igni, animaduertere non reformident. Si autem in vos aut in Rempubl. veſtram peccarent, iuſtiore certe titulo punirentur. Modò cum eiuſmodi aſſerant & doceant, quæ in maximum Ditionum veſtrarum Rerum publicarumque commodum vergant (quo nomine & à vobis præmium accipere debebant) mirum, imò ſtupendum miſerandumq;, quod talia citra rationem modumque de eis ſupplicia ſumantur. Egetis fortaſſe pecunia in Reipub. vſus neceſſaria? en maximum vobis theſaurum oſtendo. Sinite Monachos & Monachas (ſi qui velint) libere abire, & victum laborando quærere. Eos vero, quibus in ſuis fornicibus deliteſcere lubet, frugaliter alite, & ne quis

Modus colligendi pecunias.

Quis hodie magis eget quam egent illi, qui maxi

quis huiuſcemodi ignauum vitæ genus poſthac ſectetur, cauetote: Tum quicquid opum illis ſupereſt, in neceſſarios pauperum, Reip. vſuſque veſtros vertite. Experiemini (procul dubio) intra paucos menſes, quot centena aureorum Milia, vnius exiguæ ditionis veſtræ monachi & id genus homines poſſideát. Neque hoc meum conſilium quiſpiam aut ſeditioſum aut impium iudicet. Tam enim pium eſſe (ſi opus foret) oſtendere poſſem, vt plane impij cẽſendi ſint Principes, qui hoc non exequantur, malintque ab agricolis, vinitoribus, opificibus, ciuibus, aliiſque ſibi ſubiectis tributa extorquere, quàm Reip. ſuaq; ipſorum bona à tam malę fidei poſſeſſoribus auferre &c.

ma perpetrarunt ſacrilegia? iuxta illud Prouerb. xi. c. Alij diuidunt propria, & ditiores fiunt: Alij rapiũt non ſua, & ſemper in egeſtate ſunt.

Sic & Lutheri ſermo, ſuum commendans Euangelium, cuncta mala, atque adeo totius Germaniæ interitum denunciabat, niſi ei obediretur: Quemadmodum Iudæis contigit, qui Chriſtum audire noluerunt. Nunc eſſet tempus (inquit) vt bonum noſtrum agnoſceremus, & Euangelium cum gaudio acceptaremus. Nunc enim offertur nobis gratia, per quam pacifici eſſe poſſimus. At non accipimus corde, arbitramur nos eſſe tutos, & non videmus magnam cladem, quę non contigit: Non videmus, quod Deus nos iam grauiter punit Pſeudoprophetis & Sectis, quos nobis vndiq; immittit, qui tã ſecure prædicãt, ac ſi ſpiritum ſanctum prorſus deuorauerint. Quos pro optimis habuimus, ij populum in

Sermo Lut: de deſtructione Hieruſalẽ

errores mittunt, vt nesciant pene homines, quid faciant aut quid omittant. Est igitur nunc tempus gratiæ præ foribus: nos autem contemnimus & reiicimus in Ventum: hoc Deus neque vult neq; potest nobis ignoscere. Quod ergo verbum eius ita cõtemnimus, vltione dignum est, & vlciscetur, etiam si Centum annos differatur vltio: at tam diu non differetur. Et quáto clarius est verbum, táto grauior erit vltio, Vereor, ne tota Germania peritura sit. Deus hanc nequitiam inultam dimittere non potest, nec diu conniuebit. Euangelium enim tam copiose prædicatum est, vt tam clarum non fuerit tempore Apostolorum. Tota igitur Germania peribit, vt vereor, oportet eam interire funditus. Principes solo gladio rem peragere volunt, Deo nimis ferociter barbam vellicant. Ipse igitur eos in os percutiet. Et infra. Iudæi eandem prætendebant causam, quam nunc nostri. Libenter quidem acceptaremus Euangelium, si non subesset periculum & corporis & substantiæ, si non perderentur vxores & filij. Et non consyderauerunt magnam ac diuitem promissionem à Deo factam, vbi ait. Reddam tibi centuplum hic, & illic vitam æternam. Dimitte vxorem & liberos, ego bene enutriam, ego tibi reddam: aude modo alacriter super me, putásne me non scire tibi aliam ædificare domum? an tam vilem me habes? Ego tibi dabo cœlum, an non audebis

Minæ in Germaniam.

igitur

igitur super me? Si auferantur tibi bona, bene tibi, cœlum & terra mea sunt, ego vtique tibi redditurus sum &cæt. Eiusmodi itaque libellis, non solum plebs & rustica turba, verum etiam plærique Optimatum & Nobilium trahebantur in fauorem noui Euangelij, atque in odium antiquæ religionis & Cleri. Vnde quum absque seditione & tumultu nouitas illa prohiberi aut tolli non posset: Principes & ordines Imperij concluserunt suspensiue, vt quisque in causa religionis ita se gereret, & in terris suis ageret, sicut confideret iustificare ac respondere coram Deo, & coram Cæsarea Maiestate. Hinc, suspensis in hunc modum omnium animis, cum nulla esset certa pax ac securitas: factum est, vt nemo Germaniæ Principum opem tulerit Regi Vngariæ & Bohemiæ, LVDOVICO. In cuius fines Turcarum Imperator maximis copiis iam ingressus erat. Nam & domi nihil erat securũ à seditiosis subditorũ animis, & oĩs miles à Luthero inuoluntarius iampridem redditus fuerat, ad proficiscendum contra Turcas. Scripserat enim ille, quod præliari aduersus Turcas, sit repugnare Deo, visitandi iniquitates nostras per illos. Scripserat, nos hactenus nihil habuisse prosperum aduersus Turcam, & vires eius atque imperium nostris bellis aucta esse in immensum. Scripserat, non licere Christianis bellare, sed vim & iniurias pati. Scripserat denique

Decretum Spirense.

Vngari à Germanis derelicti per Lut.

In assertione art. xxxiiij.

De bello contra Turcas.

Contra duo mandata Imperialia.

que, Turcam esse decies probiorem ac prudentiorem Principibus nostris: Ideo nihil prosperitatis à nostris expectandum esse, nec quicquam esse contribuendum contra Turcas & cæt.

Fatū Ludouici Regis Vngariæ in bello contra Turcas.

Derelictus itaque ab omnibus Germaniæ Principibus, pius, Innocens, ac Inclytus Rex Ludouicus, Cæsaris nostri Sororius, cum accepisset minacissimas à Turca ex Belgrado literas, & audiret illum crudelissime sæuire in deuictos atq; etiam in deditos, nec vllam vlli seruare fidem: ex subditis suis cõscripsit quantum potuit exercitum, vocauit in auxiliũ Bohemos, & Ioannem Waiouodam, Comitem Ciliæ, atq; ex regno Vngariæ congregauit ad se satis iustum exercitum, si ex fide cum eo actum fuisset. Nam fertur in Equitatu habuisse circiter XXX. Milia. Vbi ergo intellexerat, quanta sæuitia & immanitate debacchatus esset in ciuitatem Quinque Ecclesiensem Turca, ex Buda processit cum exercitu obuiã hosti. Verum cum non adessent in tempore Bohemi & Waiouoda, & in exercitu quoque suo nonnullos haberet proditores: mox vbi eius tormenta bellica male excussa, Turcæ autem tormenta optime in hostem directa fuissent, magnamque stragem dedissent, inito prælio fusi sunt Vngari. Rex acceptis aliquot vulneribus, in fugam cum paucis conuersus, fugiendo in lacu quodam periit. Fuit ea clades non solum exitialis opulentissimo Vngariæ

gariæ regno, quod Turcarum Tyrannidi supra CC. annos fortissime restiterat: Verum etiam patefecit hostibus Christi aditus ad Germaniam. Ferunt enim Turcam pio Regi in literis suis comminatum fuisse, quod non solum Regem ac Proceres eius esset assaturus, paloque transfixurus: verum etiam religionem & Crucifixum illorum vellet omnino delere, & in silentium redigere. Fuso igitur Rege, maximam egit prædam, præsertim in Bombardis, curribusq; & nauib. Abstulisse sane fertur maximas Bombardas LXXX. Minores Quinquies Mille. Minimarum Decem Milia: Curruum Quatuor Milia, Nauium Quinque Milia. Peruenit ad Budam, ac omnia diripuit. Regina, Soror Cæsaris Domina MARIA, omnibus exuta, etiam mundo muliebri spoliata, vix fuga elapsa, Viennam miserabilis peruenit. In Regis defuncti locum primo à Bohemis electus est Princeps FERDINANDVS: Quem & Vngari postea eligerunt, ad quem regni iura ex antiquo tractatu ac fœdere pertinere non ignorabant. At Ioannes Ciliæ Comes, quamprimum abscesserat Turca in Regis successorem à quibusdam electus, legitimo Regi Ferdinãdo plurimum negocij ac molestiæ peperit. Nam non solum factione, sed & armis de regno cum illo contendere perrexit: nec destitit, donec grauissimis malis afflictum iam antea regnum rursus inuolueret.

Turcarũ crudelitas & præda.

Nouus Bohemiæ & Vngariæ Rex Ferdinand.

Disputatio Badensis in Ergauia a pub Heluet,

Eodem anno percelebris fuit Disputatio in Baden, Heluetiorum oppido habita, inter Catholicos ac Lutheranos. Nam magister Vlricus Zuinglius, & Doctor Ioannes Oecolampadius, viri docti, linguarumque Græcę & Hebraicæ periti, religiosam & Catholicam gentem Heluetiorum ex parte peruerterant iam, & non mediocre in religione dissidium per nouam Lutheri doctrinam suscitauerant. Vt igitur dissensio turbatioque illa tolleretur, communi XII. Cantonum (sic vocant XII. distincta Dominia confœderatæ gentis) consensu instituta est illa Disputatio, ad quam vocati sunt è Catholicis Præclari viri, D. Ioannes Faber, Consiliarius Sereniss. Principis Ferdinandi, qui iampridem grande cõtra Lutheri errores volumen ædiderat: D. Ioannes Eckius, qui ante VII. annos cum ipso Luthero Lipsiæ cum laude omnium publice disputauerat: D. Thomas Murrenus. Hi tres præcipue ad disputandum parati erant, aduersus Zuinglium & Oecolampadium. Ad quam sane disputationem, suos miserunt Oratores Quatuor vicini Episcopi, ad quorum Diœceses gens Heluetiorum pertinet. Episcopus namque Constantiensis, Hugo, misit Claros viros, D. Melchiorem suum Suffraganeum, eximiũ Theologum. D. Othmarum Luscinium, virum Disertiss. P. Antonium Pyratam, Conciotorem Maioris Ecclesiæ facundissimum, & quosdam

Oratores IIII. Episcorum.

quoſdam alios Prælatos & Parochos non incelebres viros. Baſilienſis vero Epiſcopus, Chriſtophorus, miſit D. Auguſtinum Marium, Suffraganeum Friſingenſem: D. Iacobum Lemp, Ordinarium Theologiæ in Academia Tubingenſi, & aliquot alios doctos viros. Epiſcopus Lauſanenſis, Sebaſtianus, miſit D. Conradum Tregarium, Prouincialem Auguſtinianorum, & Ludouicum Loblium, Decanum Bernenſem, Epiſcopus denique Curienſis, miſit D. Petrum Speiſerum, cum aliquot Canonicis Curienſibus. Aderat præterea magna eruditorum hominum frequentia. Cæterum Zuinglius, reiecta omni fide publica ſaluoque conductu, qui ei multifariam offerebatur: nullo pacto ad eam diſputationem venire voluit. At D. Eckius multis diebus, ſub Notariorum exceptione diſputauit, nunc cum Oecolampadio, nũc cum Iacobo Imeli, nũc cum Berchtoldo Hallero, atque etiam cum Vlrico Studerio: tum de alijs rebus religionis noſtræ, tum præcipue de Venerabili Sacramento Euchariſtiæ. Quanto autem illis omnibus ſuperior ſolidiorque fuerit D. Eckius, publico declaratum fuit Heluetiorum Decreto. In quo Catholicorum obſeruationes, Eckijque propoſitiones, comprobatæ atque plenę ſeueritatis edicto confirmatæ fuerunt. Quarum ſane iſte fuit tenor.

Zuinglius Tergiuerſator.

D. Eckius Victor.

I Verum Chriſti corpus eiuſque ſanguis, pręſentia ſunt in Sacramento altaris.

II Quæ & vere offeruntur in officio Miſſæ, pro viuis & defunctis.

III Virgo Maria, alijq́ue ſancti Cœlicolæ, inuocandi ſunt vt interceſſores.

IIII Domini noſtri Ieſu Chriſti, eiuſque ſanctorum Imagines, delendæ non ſuut.

V Poſt hanc vitam Purgatorius eſt ignis.

VI Pueri etiam Chriſtianorum in peccato Originali naſcuntur.

VII Baptiſmus Chriſti, non Ioannis, tollit Originale peccatum.

Decretum Heluet. contra Luth. His ergo conformis facta eſt publici Decreti ſententia. Qua & Lutheri doctrina, velut peruerſa, multiſque iudicijs ſolenniter condemnata, per Leonem Papam X. per Carolum Auguſtum. V. per præclaras Vniuerſitates, Pariſienſem, Louanienſem, Colonienſem &c. Heluetiorum plebibus interdicta eſt, & antiqua Catholicæ fidei obſeruatio approbata atque præcepta, Ne quid temere immutaretur, de ſacra Miſſa, de Sacramentorum adminiſtratione: de ſacris ritibus Cæremoniarum, Ieiuniorum, Orationum, Confeſſionum, Feriarum, Oblationum, Inuocationum, Exequiarumq́ue pro defunctis. Vt igitur hæc omnia firmius tenerentur, additum fuit in fine Decreti, certos conſtitui debere Aduigilatores, qui vna cum Magiſtratibus & Officialibus publicis, diligenter huic cauſæ inuigilent, ac præuaricatores denuncient, cuiuſcunque ſtatus fuerint, vt iuxta demerita

ſua puniantur. Adeo ſane, vt reus in vno Cantone, ab omnibus alijs Cantonibus reus itidem extorriſque habeatur, nec vſquam liceat profugis euadere pœnas. D. Ioannes Faber, cum per abſentiam & contumaciam Zuinglij, diſputare cum eo non poſſet verbis: ſcriptis protulit multa, quæ illi obiecturus fuerat, ſi comparuiſſet. Ingentem enim Antilogiarum illius numerum coaceruauit in volumen vnum, quibus ille fœdiſſime & ſibiipſi contra dixit, & ſuam Lutherique doctrinam deſtruxit. Sed nimis longum foret omnia commemorare, quæ vir ille Doctiſſimus multiiugæque lectionis, & inexhauſti laboris, ex libris Zuinglij recitauit atq; redarguit, partim tanquam ſibiipſis contraria: partim tanquam fidei Catholicæ aduerſa, & ſecundum ſe impia, abſurda, & à vero aliena. Recenſuit item ſupra C L. mendacia ex ſcriptis Oecolampadij, quibus ille populum fallaciter decipiebat: aſſerens, antiquos Doctores Eccleſiæ itidem ſenſiſſe de Euchariſtię Sacramento, quod ipſe ſentiebat. Contra quem & piiſſimus atque doctiſſimus vir, Ioannes Fyſcherus, Epiſcopus Roffenſis in Anglia, Quinque egregios ſcripſit libros, errores & mendacia illius exacte reprobans. At D. Thomas Murnerus, qui Lucernæ ijs temporibus verbum Dei Catholice predicabat: longe atrociſſime in Zuinglium eſt inuectus, quem multipliciter per X L. Concluſiones infamam,

Antilogiæ cõtra Zuing

Mendacia Oecolãpadij.

Acta D. Thomæ Murneri contra Zuing.

propter scelera & sacrilegia commissa, declarauit. E quibus vnam, quæ in ordine septima est, hic exempli gratia recitasse satis fuerit: licet breuitatis ratione, ne ipsa quidem tota recitabitur. Ait igitur Murnerus. Famosus est, qui census & reditus, cultui diuino ex pijs causis deputatos, in prophanos vsus temerabit commutare, & cum alterius detrimento ac iniuria alium facere locupletiorem, conarique plus iuris in alium transferre, quàm habuit ipse. Hanc conclusionem probat ex legibus multis, tum Constantini Magni, tum Iustiniani Augusti, Et addit, quod annui reditus inter immobilia bona computantur. L. Iubemus. C. de sacrosanctis Ecclesijs: Quæ neque alienari neq; auferri debent. Qui autem hoc fecerit, puniri debet, non solum faciens, sed & Oeconomus Ecclesię, & scriba, qui eiusmodi contractum scribit, & Iudex hoc admittēs, ea. L. §. Oeconomus. Auditis ista vos Ecclesiarum fures? Ideo nihil vobis aliud expectandum restat, quàm vt calceis exutis ad patibulum proficiscamini. Et infra. Hinc primo cōsequitur. Infamen esse quemlibet, qui Ecclesiis & religiosis, suas per vim aufert hypothecas, & ab illis eos vi depellit & iniuria. L. Prętor ait. §. Nequid. ff. de vi & vi armata. Lege Iulia publicorum iudiciorum plectendum. Consequitur secundo, Dupliciter infamē esse, duplicemque furem, qui cum retentis hypothecis etiam capitalia detinet bona. Consequitur

Contra sacrilegos Correlaria Murneri.

quitur tertio, Hunc tripliciter esse famosum, qui vltra hypothecas, & bona capitalia, etiam eorundem literas & sigilla furatur. L. Nec in tereſt. ff. ad legem Iul. de vi priuata. Conſequitur quarto, Quadrupliciter infamem esse, qui vltta hæc tria, homines vi cogit sibi census & reditus afferre, cum ei ne obulum quidem debeant. L. lege Iulia. ff. ad legem Iuliam peculatus. O vos (inquit) tam multipliciter infames, Euangelici nequam, criminosi, ac scandalosi Ecclesiarum fures, quibus eiusmodi cum veritate obiiciuntur. O quæ scan dala, quas infamias pio natali solo nostro irro gatis, vestrisque parentibus in terra sepultis. Pertingát obsecro hæc lamenta in Thronum diuinæ Maiestatis, ad vestras tandem iniurias vlciscendas. Hæc & id genus plurima Murne rus, quæ referre longum foret. Cum autem Zuingliani falso iactarent, Erasmum quoque Roterodamum (qui Basileæ tum degebat) circa Euchariſtiam ipsis consentire: Erasmus eam calumniam scriptis ad Heluetios literis constantissime confutauit. Neque tamen cessauit per eam disputationem dissensio: Altius enim in cordibus multorum radices egerat error, quàm vt vllis rationibus euelli possit. Et ipsi Lutherani, Zuinglius & Oecolampadius, iam etiam contra ipsum Lutherum scribere cœperunt. Quorum contentio in hodiernum vsque diem perdurat.

Erasmi contra Luth. & Zuing. protestatio.

Acta

ACTA ET SCRIPTA Lutheri, Anno M.D. XXVII.

Libellus Luth. contra Regem Angliæ.

LVTHERVS ad grauem ac eruditam Regis Angliæ Epiſtolam perpetuo tacuiſſet, niſi in Germanicum tranſlata, fuiſſet à vicino ſuo, Hieronymo Emſero in lucem ædita. Ne igitur populus Teuthonicus, quem ſibi velut peculium & hæreditatem ſuam, vt olim Deus populum Iſraël, vindicabat: tam forti ac lucida confutatione reuocaretur ad fidem antiquam, ſcripſit ille breuem libellum Teuthonicum. In quo ſuæ doctrinæ firmitatem iactitabat, ac ferociſſime prouocabat contra ſe, non ſolum Papiſtas (vt vocat Catholicos) & Principes, verum etiam Suermeros, ſuos paulo ante ſocios & amicos aureos. De Doctrina quippe mox ab initio libelli, gloriabatur in hæc verba contra Regem Angliæ. Inceſſit (inquit) conuitiis & libellum meum, contra librum Arbitrium ſcriptum. Quem tamen Eraſmus Roterodamus, Regis illius optimorum amicorum vnus, coactus eſt dimittere intactum, atque adhuc intactum relinquet: quamuis plus ſcientiæ ingenijque vno in digito habeat, quam Rex Angliæ habet cum omnibus ſciolis ſuis. Et Trotz non ſolum regi & Eraſmo, verum etiam eorum Deo, omnibuſque Diabolis, ne eum libellum mihi recte iuſteque repræhendant &c. Deinde in Principes

Trotz/ uox eſt contemptus, & prouocationis, quaſi nec auſint nec poſſint.

Principes ita ſcurratur. Bone Deus (inquit) quam diligenter ſubtilibuſque modis quærunt me. An non ſum ego precioſus ac nobilis vir? Immo certe, in Mille annis vix nobilior fuit ſanguis, quam Lutherus. Cur ita? coniice tu ipſe. Tres iam Pontifices Romani, Tot Cardinales, Reges, Principes, Epiſcopi, Presbyteri, Monachi, magnique Ioannes, eruditi, totuſque mundus: Hi omnes ſuper ſanguine Lutheri proditores, latrones atque carnifices ſunt, aut certe libenter eſſe vellent. Sed & Diabolus cum ſuis, Vah te. Ego ipſe ſanguinem meum odi, quando hæc cogito, Quod ego tales Magnificos ac præſtantes carnifices ac latrones habere debeam. Turcarum Imperatori deberet talis exhiberi honor, non eiuſmodi pauperi mēdico, qualis ego ſum. Et infra. Coram mundo ipſe quoque probus eſſe volo, & ſum: adeo, vt non ſint digni mihi calciamenti corrigiam ſoluere, neque cum veritate me conuincent, quod coram mundo vlli hominum ſcandaloſe viuam & agam, ſicut ipſos bene conuincam. Breuiter, nemini ſum nimis humilis, nemini nimis ſuperbus: Quemadmodum Paulus ait. Scio ſuperbire, ſcio & humiliari: ſcio egere, ſcio & abundare. Quantum ad doctrinam meam attinet, ſum ego Diabolis. Cæſari, Regibus, Principibus, totique mundo multo multo multo nimis proteruus, firmus ac ſuperbus. Quantum vero ad vi

tam

Scurrilitas Lut. in Principes.

Vxoratus Monachus cum ſua Moniali uiuit ſine ſcandalo, ſi ei creditur.

Philip. iiij.

tam meam attinet, sum etiam cuilibet puero humilis atque subiectus. Qui hoc ante nesciuit, is nunc audiat, Et rursus. Quantum ad officium doctrinamque meam, & quo ad vita mea illi cōformis est, nemo vllam à me vel patientiam vel humilitatem expectet: præsertim Tyranni, & persequutores Euangelij. Hic enim debent me pro viuo sancto habere, hinc aliud non fiet: Si non volunt, oportet, quamdiu ego illi adhæsero. Quod me Deus adiuuet, vsque in finem, alioqui res perdita est. Quod si doctrina mea non alios haberet inimicos.quam Regem Angliæ, Ducem Georgium, Papam, & socios eorum, miseras bullas aquæ, iam prìdem cōsuluissem causæ cum vna particula de Pater noster. Cum autem alij adsint, reputo tales inimicos, velut recentes lendes, quæ priusquam inde pediculi nascuntur, inanes aridæque sunt pelliculæ. Ego autem eiusmodi lendibus bene faueo, vt interim glorientur & cantent. Hic residemus nos lendes super caput nobilissimi animalis in terra, in crinibus eius. Non sumus vilis prosapiæ, pediculi sunt nostri parentes, magni illi gigantes, qui etiam Romanum Imperatorem Syllam interfecerunt, multosque alios. Quid ergo ad nos, sit Lutherus mēdicus? Verum est, lendes estis, pediculi autem nondum estis facti. Ah quid tamen est mundus ad Deum, & ad Dei verbum? exiguus puluis est, inquit Iesaia: hoc adhuc minus est, quam lendes, Et infra.

Contemptus Lut. in Principes.

Ridicula cōparatio Principū ad lēdes

fra. Sed quid ego vlterius irascor Papistis, qui mihi publici ac ex indicto hostes existunt, & quicquid in me perpetrant, secundum ius hostilitatis faciūt, sicut decet. At isti primum mihi sunt vere noxij, tenelli filioli mei, fraterculi mei, aurei amiculi mei, seditiosi spiritus ac Suermei, qui, vt mihi videtur, neque de Christo neq; de Euangelio, aliquid præclari sciuissent, si non prius scripsisset Lutherus, & per suam nimirum scientiam ex Papę Tyrannide in talem libertatem lucemque difficulter se asseruissent: Aut si facere potuissent, nō tamen fuissent ausi rem aggredi & attentare. Et iterum. Ego (inquit) hactenus omnifariam fere aduersa expertus ac perpessus fueram: At meus Absalom, puer meus dilectus, patrem suum Dauid nondum effuguuerat, ignominiaque affecerat. Meus Iudas, qui discipulos Christi perterrebat, ac dominum suum prodebat, quod suum erat in me nōdum compleuerat, & hoc quoq; nunc in actu est. *Querela Lut. cōtra aureos amiculos suos.*

Hunc Lutheri libellum Ioannes Cochlæus in Latinum vertit, vt Angli & Erasmus intelligerent, quidnam respondeat miser homo ad graues & elaboratos ipsorum libros: Cunque in eodem libello suo hæc quoque verba cæteris vanitatibus suis adnexuisset. Quid ego (inquit) fumosus Cinerarius in Aulis Regum Principumque quærito? vbi scio, Diabolum supremo residere loco, summumque ibi eius esse thronum. Ego Diabolum *Cōtra aulas Principum.*

probum reddere paro absq; ipsius voluntate, & apud eum inuenire Christum: merito ergo tale mihi reddit pręmium. Redi bone Luthere, & adhuc semel quęre Ioannem Baptistam in Aulis Regum, vbi mollibus vestiũtur: Inuenies eum ibi opinor. Ouis sum, & ouis maneo, quod tam facile credo, ac me sic duci dirigiq; permitto, ad ludendum seu blandiendum eiusmodi Domicellis, & non multo potius meum sequor sensum: Ita, vt si Tyranno cuipiam aut sublimiter docto vnũ ictum dedissem, ipsiq; ob id irascerentur, ego Triginta ictus subinde adderem, in contritionem ac pœnitentiam. Sic scirent, quomodo ego reuoco doctrinam meam. Ad hęc Cochlæus ita respondit. Quando Lutherus in Episcopos inuehebatur, erant ei tunc Aulæ Principum velut sanctissima Monasteria, vbi Christus supremo asidebat loco. Nunc vero dum irascitur Regi Angliæ, Ducique Georgio: Aulæ Principum sunt eidem throni Diabolici, vbi Diabolus supremo residet loco. Quemadmodum & Erasmus erat ei doctissimus ac maximus Theologus, quam diu sperabat eum suarum fore partium. Quam primum vero vidit, eum alterius esse opinionis, mox bonus Erasmus reddebatur omnibus etiã Sophistis indoctior. Itidem & Carolstadius plenus erat spiritu Dei, quam diu Luthero consentiebat: mox vero, vbi vel uno in articulo ab eo dissensit, factus est Diabolorum, spirituumq; seditio-

Verba Cochlæi contra Lut. de eius inconstantia

ſeditioſorum pleniſsimus. Attamen libenter audire velim, vbinam Lutherus Chriſtum tandem inuenire intendat. Certe iampridem eripuit eum Papæ, Cardinalibus, Epiſcopis, presbyteriſque & Monachis, eumque ex omnibus Epiſcoporum Curiis Monaſteriisq; effugauit. Neque vero apud ruſticos eũ relinquere poteſt: ſcribit enim eos Diabolis eſſe repletos. Quod ſi vera ſunt & ea, quæ de Mercatoribus ſcripſit: non poterit profecto ne ibi quidem verum inuenire Chriſtum. Exiſtimabat autem aliquandiu, quod apud Poëtas Græculoſque ſuos eum inuenturus eſſet, dum domeſtici ipſius aureiq; eſſent amiculi. Quum vero nunc non omniquaq; conſentiat ei, facti ſunt Suermeri, ac ſeditioſi ſpiritus, ac magis perdidere Chriſtum, quam Papiſtæ. Vbi igitur bonum Chriſtum tãdem inueniet aut relinquet? Nuſquam profecto alibi, quantum coniicere licet, quàm apud Moniales Excucullatas, quas ipſe profugas domi ſuo in monaſterio receptat ac retinet: Quæ & ipſius voluntati omniquaque ſubſeruiũt, nec vlla in re prorſus aduerſantur ei. In his ergo habitat Chriſtus Lutheri, in his operatur miracula: Quemadmodum Lutherus ipſe de quadam illarum elegantem libellum, quomodo illi Chriſtus ſuus è monaſterio abeundi auxilium tam miraculoſe præbuerit, finxit ac ædidit. Eraſmus vero, vbi acceperat Lutherum in iſto ſuo libello vane

Chriſtus Luth. ubi maneat

Liber Eras. Tertius de libero arbitrio

gloriari, quod Erasmus quoque de libero arbitrio nihil posset ei respondere, crebris præterea literis amicorum rogaretur: vt quam in Hyperaspista respósionem pleniorem pollicitus fuerat, eam aliquando præstaret ac æderet: Insignem ac pene prolixum ædidit librum. In quo sane cuncta Lutheri de Seruo arbitrio argumenta, tam neruose ac dilucide dissoluit, vt neque Lutherus, neque aliarum sectarum quispiam, hactenus attentauerit illi respondere. In eo igitur libro inter cætera multa, hanc generalem in Lutheri libros sententiam tulit.

Qualis scriptor Luth.

Videor (inquit) hoc mihi in Lutheri scriptis animaduertisse. Non semper est intentus iis, quę scribit: Nec id fieri potest, vt hominis animus, perpetuo sit intentus alicui negocio, semper tamen illi currit calamus. Itaque quo crescat volumen, plurima incidunt, quæ nihil aliud quàm chartas explent. Nunc repetit plus decies dicta, commutatis tantum verbis: Nunc concionatur, versans in locis communibus: Nunc asseuerationibus explet chartas: Nunc ineptis salibus & infacetis facetiis eximit tempus: Nunc quicquid offertur aut succurrit animo, quocunque modo detorquet ad causam suam, ac pręter conuitia, quibus natura scatet, habet verba quædam veluti magica, quæ non ratione, sed vehementia quadam afficiant lectoris animum, vel imbecillem, vel parum eruditũ. In quibus quoniam

niam imaginatio plurimum valet, iuxta Physicos, adeo, vt frequenter morbos graueis & mortem pariant: fit, vt quodammodo afflentur spiritu, vtinam sancto. Irenæus tradit, arte simili plurimis imposuisse Valentinum ac Martionem, non mulierculis tantum, sed & iudicibus. Habebât verba quædam barbara, incognita, vehementia, imperiosa: Ea mira fiducia pronunciantes, territabant iudices, & infirmos rapiebât in suam sententiam. Mulieribus etiam prophetiæ spiritum dabant, iterum atque iterum iubentes, præcipientes, imperantes, vt tantum aperirent os: asseuerantes, prophetiam fore quicquid dicerent. Quid quæris? incalescebant magicis verbis imbecilles animi, & afflabantur, non aliter quàm qui commenticiis vocibus adiurati, intumescũt fremuntq;, perinde quasi veris Exorcismi verbis premantur. Huiusmodi vocibus quum omnes Lutheri libri, tum hic præcipue scatet: Addit æris Dodonæi loquacitatem, aut si quid illo est loquacius, vt lector, quamuis sanus & integer, tamen hoc tædio delassetur. Et infra. Quid aũt stultius, quàm cum eo disputare, qui nihil admittit, nisi scripturæ verba: sed harum interpretationem vni sibi reseruans: Imo qui sibi permittit comminisci, quoties commodum est, quod non magis è scripturis elici potest, quàm è pumice lac. Et tamen sibi uidetur mirificus disputator: Atque ita re gesta, sibi canit Encomium.

Qualia uerba Valentini & Martionis.

Loquacitas Luth.

Et post multa. Quod testimonium habeat in mundo, norunt omnes. Si mihi persuasum esset, illũ Dei causam agere, nullus est in orbe tam potens Monarcha, qui me perpelleret, vt vel tria verba scriberem aduersus eum, citius abirem in ignem. Et fieri potest, vt ego, vel ob eruditionis inopiam, vel ob ingenij tarditatem, parum subtiliter iudicem de dogmatibus. Verum hoc me docet certe sensus communis, fieri non posse, vt syncero pectore causam Dei tractet, qui concitatis tantis in orbe tumultibus, ludit ac deliciatur sannis ac dicteriis, nec vnquam expletur. Nec stultitia carere potest tanta insolentia, quantam adhuc in alio vidimus nemine. Nec cum Apostolico spiritu congruit tam scurrilis petulantia: Immo hoc ipsum est Dei causam negligenter agere, ineptis dicteriis irritare Principes ac doctos indecora voce Trotz. Ista diligentia summa fuit negligentia. Si vere diligens esse cupiebat in opere Dei, Paulum oportuit imitari, qui quum esset in omnibus liber, omnium se seruum fecit, qui omnia fiebat omnibus, qui per omnia placebat omnibus: qui non quærebat quæ sua sunt, sed quæ Iesu Christi: qui non sequebatur quod licebat, sed quod expediebat: qui abstinere iubet ab omni specie mala, hortans, vt Christianorum modestia nota sit omnibus hominibus. Et post pauca.

Causam Dei non tractat syncere Lut.

Quale est Euangelium, quod recipit tales,

quales nimium multos nouimus, quod agno ſcit decoctorem, ſcortis, alea, comeſſationibus, ocio, luxuq; perditum, nihilque ſibi non permittentem, modo ſibi nomẽ Equitis poſſit affingere, & huius tituli ius eſſe putat, deludere creditorem, Et ſi repetat mutuũ, pro hoſte ducere: Et quoties vrget inopia, huic aut illi, vnde ſpes eſt prædæ, bellum indicere, publicumq; latrocinium belli nomine fucare. Principi ius non eſt indicere bellum, niſi conſilio adhibito, & is qui pedem vbi ponat non habet, bellum indicit cuilibet. Ac talibus eſt locus in nouo Euangelio, quibus apud Ethnicos in ciuitate moderata locus non eſſet. Hoc ſatis eſt, approbat mea dogmata. Quid refert de factis, modo adſit fides? Fateor olim & tales recipiebat Euangelium, ſed reſipiſcentes, ſed transformatos. Nunc quidam adeo non corriguntur per Euãgelium, vt potius videantur deteriores. Nec fit, vt peccare deſinant, ſed vt peccent impunitius. Iam ſi quid erat corrigẽdum in moribus, aut immutandum in ritibus, id agendum erat ex authoritate magnatum, aut certe ex conſenſu plurimorum, deniq; paulatim: Neq; quicquam ſubmouendum, ni prius paratum eſſet melius aliquid, quod in illius locum ſuccederet. Nunc quidam rem ſic aggrediũtur, quaſi poſſint repente nouum orbem derepente concedere. Nihil non diſplicet, cõſtitutiones, Ordines Eccleſiæ, oleum, raſura, Miſſa, cantus,

Euãgelium Lu peſſimos quoſque recipit.

Temeraria rerum mutatio.

 tus,

tus, templa, imagines, vestes, scholæ, Cæremoniæ, studia, literæ. Quid autem pulchri vidimus succedere? Nunquam tam bene fuit actum cum rebus humanis, nec vnquam agetur in hoc sæculo, quin multa sint digna correctione. Verum ad quædam præstat conniuere, quædam condonanda sunt simplicium affectibus. Quæ ferri non possunt, aut tolerari debent, si plus habitura videtur discriminis tentata curatio, quàm habet ipse morbus, aut arte sensimq; corrigenda: sic, vt non abiici, sed meliorum successione protrudi videantur. Hanc moderationem si Lutherus adhibuisset, habuisset & Principes & Episcopos, & ex Monachis ac Theologis, quos nunc habet infensissimos, optimum quenq; sibi fauentem. Hæc loquor, fingens causam esse per omnia talem, qualem videri vult Lutherus. Profitebatur enim sese Ecclesiæ collapsos mores, ac nonnulla dogmata magis ad commoditates hominum, quàm ad Christi gloriam facientia, reuocaturum ad syncerítatem. Hoc negocium iam olim suspirabant optimi quique: Sed quoniam perspiciebant, nisi Deus afflasset animos Principum, sine graui publicę tranquillitatis concussione tentari non posse: optabant potius quàm sperabant. Quod summo quidem orbis applausu Lutherus aggressus est, sed ita se gessit, quasi seditionē, quam in primis vitatam oportuit, affectasse videatur. Nunc non libet commemorare,

Luth. seditionem affectasse uidetur.

morare, quales habeat plærosque discipulos. Illi satis est, quales quales sunt, quod approbant ipsius dogmata. At Paulus ne cibū quidem capi vult cū fratre, qui nominatur auarus, aut scortator, aut maledicus. Certe istorum multi ad publicam trāquillitatem adeo sunt inutiles, vt Turca quoque feratur Lutheranorum nomē execrari, seditionis odio, quum Christianos toleret, ab ipsius dogmatibus alienos. Quid hic commemorē, quanta inter Euangelistas (sic enim ipsi se vocant) dissensio, quam atrox odium, quam amarulenta contentio, immo quanta inconstantia, quum ipse Lutherus toties mutarit sua placita: Et subinde noua Paradoxa suppullulent. *Quales discipuli Lutheri*

Promittit sibi mirificā apud posteros memoriam. At ego potius auguror futurum, vt nullum nomen sub Sole fuerit vnquam execrabilius Lutheri nomine, & apud Papistas & apud Antipapistas. Mundi Principes, huic mundo deditos irritauit, causam emendandę disciplinæ Ecclesiasticæ, cui fauebant optimi quique: sic exulcerauit, vt & aduersariorum vires auxerit, & malum reddiderit immedicabile. Quod, ni Deus velut è machina succurrerit, nunquā sopietur, nisi maxima Christiani sanguinis effusione. Primitias iam vidimus in rusticis. Et hoc statu rerum ille ludit dicterijs, in quos lubitū est. Hæc & id genus multa Erasmus. Ad quæ sane omnia sic obmutuit Lutherus, vt nullo deinceps verbo *Execrabile nomen Luth.*

multis annis ✝ Erasmum amplius irritare fuerit ausus, licet audacissimus alioqui extiterit. Cum autem nouum Testamentum, à Luthero in Germanicam linguam versum, ac multis in locis deprauatum, & per falsas Annotatioues ad confirmandas hæreses eius adornatum, multisq; milibus exemplariũ per Chalcographos adauctum & euulgatum, vbique circumferretur venale: & Inclytus ac maxime Catholicus Princeps, Dux Saxoniæ Georgius, constantissime illud nô solum reiiceret priuatim, sed & publicis Edictis interdiceret subditis suis, per omnem suam in Turingia Misniaque & Saxonia ditionem: atque ex hoc grauem inuidiam, odiumque & obtrectationem à Lutheranis pateretur, tanquam is, qui Tyrannice opprimeret verbum Dei, & persequeretur Euangelium Christi. Hinc factum est, vt illi fidelis ac deuotus Capellanus, Hieronymus Emserus, qui iampridem ædiderat Annotationes in Lutheri Testamẽtum nouum, ac de multis eum erroribus palam côuicerat: Nouum Testamentum, ex recepta & approbata per totã Ecclesiam translatione Latina, verterit in Teuthonicum quam fidelissime, iussu & petitione prædicti Principis, qui & præfatione sua opus illud maxime commendabile bonis ac piis omnibus reddidit. Vnde factum est, vt illius æditione frequenti, Lutheri Testamentum, & nomen & autoritatẽ magna ex parte apud Germanos perdiderit.

Nouum Testamentum Lutheri.

Nouum Testamentum Emseri.

Inter

Inter cætera enim Princeps ille sic ait in Prologo Teuthonico.

Ea propter nos maturo ac deliberato consilio, atque etiam ex mãdato & commissione Romanæ Cæsareæ Maiestatis, CAROLI V. Domini nostri omnium Clementissimi, dictam Lutheri interpretationem ac Nouum Testamentum, dilectis fidelibusque nostris subditis, ad euitandas pœnas & damna, tum corporis tum animæ, intentione prorsus paterna debitaque ac bona, interdiximus, atque etiam è manibus eripuimus: Id quod Lutherus cum nõnullis complicibus suis nobis pessime imputátes, criminati sunt nos, velut Tyrannum ac persequutorem & hostem sancti Euangelij ac verbi Dei, qui illud liberè legi ac prædicari in terris nostris non permittamus. In quo sane iniquissime nobis molesti sunt. Speramus enim in Domino, omnes, qui nos recte cognoscunt, non aliter percepisse vnquam, quam nos Euangelium ac verbum Dei, quomodo ab ecclesia Catholica receptũ est, libenter audiisse. Vtinam & facto illud sequuti simus, quod tamen facere, quantũ gratiæ nobis contulit Deus, studuimus, ac de cętero studebimus pro virili. Neque igitur verum Euangelium, neq; verum verbum Dei, sed duntaxat Lutheri, aliorumque pseudo Euangelicorum Concionatorum, fallaces doctrinas, sermonesque & scripturas, in terris nostris supprimere intendimus.

Verba Ducis Georgij, in Prologo Noui Testamẽti.

In quo ſane propoſito conſtanter, Deo volente, per diuinam gratiam, vſque in finẽ perſeuerabimus. Speramus item & cõfidimus, eos quoque, quibus ignoti ſumus, & qui poſt nos venturi ſunt, ex ſubſequenti commemoratione fructuum, qui ex Lutheri aliorumq; Suermerorum doctrinis enati ſunt: nos facile excuſatos in hoc habituros eſſe. Quamuis enim Lutherus rem primo ſub prætextu cuiuſdam Reformationis & emendationis abuſuum, qui apud & Eccleſiaſticos & ſæculares radices egerunt, inceperit: verbis tamen ac factis mox indicauit, ſeſe non intendere rem emendare, ſed prorſus euertere. Quemadmodum ſæpe gloriatur, eo ſe rem perducturum eſſe (neque item vlli ad hoc labori pepercit, & de hoc maxime proteruiuit) vt intra paucos annos nullum Templum, Collegium, ſacellum aut Monaſterium: nullus presbyter, Monachus, aut Monialis: nullus item Epiſcopus, aut Princeps, ſub cœlo permanere debeat. Neque in his cõtentus, verumetiam totam Eccleſiam Catholicam, ac ſanctam fidem noſtram, partim per ſeipſum, partim per ſuos ſequaces Suermeros, ac pſeudo Euangeliſtas, penitus extinguere. Et non modo Diuos, verumetiam Chriſtum ipſum è cœlo propellere, conatus eſt: Quemadmodum & facto vnum poſt alterum adorti, primum Doctores Scholaſticos, deinde & veteres ſanctos Doctores, quos Eccleſiaſticos vocant; Quorum

Fructus Euang. Luth.

ſcripta,

ſcripta, Canones & Decreta (quæ ad ædificationem Ecclesię à ſpiritu ſancto eis indita fuerunt) ignibus publice combuſſerunt: ſanctorum imagines & crucifixi ſtatuas, quę nō pro Idolis, ſed pro memoria duntaxat ad plebis excitandam deuotionem, erectæ ſunt, deſtruxerunt ac diſſecuerunt, non modo in vijs publicis, verumetiam in Templis. Omnia bona opera, qualia ſunt, Virginalis caſtitas, ieiunia, orationes, feſta, viſitationes Eccleſiarū, proceſſiones, lætaniæ. Matutinæ, Veſperæ, ac alię horæ Canonicæ: Ad hæc, Vigiliæ, Miſſæ pro defunctis, Exequiæ, Triceſimi, Anniuerſarij, & quicquid ab Eccleſia in ſuffragium pijs animabus peragitur, ſimul cum omnibus antiquitus obſeruatis ritibus & Cæremonijs, non ſolum ſcelerate floccifecerunt: verumetiam prorſus abrogarūt & omiſerunt. Præterea vſq; adeo carnales ac feri facti ſunt, vt etiam ſacris Sextis ferijs, alijsque ieiunij præcepti diebus non ex neceſſitate, ſed ex mera petulantia, & in Eccleſiæ deſpectum, carnibus cibent & veſcantur. Rogant inſuper ac deſiderant, vt poſt mortem nō in locum ſacratum, ſed in prophanum, ſicut aliud animal irrationale, ſepeliātur: nec aliquid boni pro eis fiat, neque etiam pro ipſis oretur. Atque vt in his omnibus impuniti permaneant, Cōciliorum quoque & Eccleſię poteſtatem omnem proſtrāuerunt, ac vulgari populo id poteſtatis tradiderunt, non ſolum ſuper ſcripturis & Concilijs:

Carnalis beſtialitas Lutheranorum.

Conciliis: verumetiam super vtraq; superioritate, tum Ecclesiastica, tum sæculari, ad iudicandum ac puniendum. Ac deinceps temere aggressi sunt, non solum Cæremonias & Sacramentalia: Qualia sunt, Benedictio aquæ, salis, herbarum, candelarum, & id genus aliorum, quæ (vt Paulus ait) per orationē & verbum Dei, in templo sanctificantur: abrogare, Verum etiam ipsa Sacramenta arroganter inuaserunt. Quorum aliqua prorsus reiecerūt, vt pro nullo habeāt Sacramento, veluti Confirmationem, Extremam vnctionem, sacros Ordines, Confessionemque cum pœnitentia & satisfactione: Cætera vero variis multisq; modis ac formis immutāt ac peruertunt &c.

Liber Luth. de interfecto concionatore Hallensi.

Ædidit anno illo Lutherus Teuthonicam cōsolationem, ad populum Hallensem in Saxonia, super interitu Concionatoris eorum, Georgij, qui Asciburgium euocatus à Principe suo, in reditu fuit à quibusdam Equitibus, dum per vastam syluam iter faceret, repente interfectus. Nec satis constat, quam ob causam, nisi quod crebrior fama erat, illū occulte contraxisse coniugium, cum opulenta quadā & nobili muliere vetula, cuius Cōsanguinei, tum propter illicitū coniugium, tum propter mulieris bona, quæ presbyter ille cōiugij prętextu ambiebat, illius iter obseruātes, eum sic interfecerint: non latrocinādi, sed vindicādi aut scandali pręcauendi studio. Mox enim vt interfecerunt, aufugerunt per auia loca, nihil

prædæ

prædæ aut pecuniæ rapientes sibi. Lutherus vero eam necem imputabat Dominis Capitularibus, Metropolitanæ Ecclesiæ Moguntinæ, tanquàm eorum machinatione paratæ fuerint Georgio illi (qui tamen nihil ad eos pertinebat) insidiæ. Inter cætera enim sic ait.

Calumnia Luth. in Canonicos Capituli Moguntini.

Prima igitur pars consolationis nostræ est, quod scimus, quisnam sit latro, qui dilectum fratrem nostrum, Georgium interfecit, nempe, Diabolus: Quamuis scire non possumus, quinã sint Domicelli, qui istud iusserint, aut quænam fuerint manus aut arma, quæ perfecerunt. Audio enim Episcopum Moguntinum vehementer excusari velut innocenté: Quod & ex corde opto, atque ita esse sino. Cunq; plures nouerim Episcopos, qui bene agerent aliter, si eis per sui Capituli Tyrãnos liceret: propensior profecto mihi est animus, si vtrum credendum sit, vt credã potius, Capituli Moguntini Tyrannos, eiusmodi homicidium in dominũ Georgiũ subornasse. Nam haud ita diu longe maiorẽ cædẽ intendebãt, quando homicidali consilio suo, per nobilem sanguinẽ, Cæsarẽ Carolũ, Germaniæ Principes contra se inuicem concitare, atq; Germaniam sanguinis diluuio inundare, studuerũt: vt suas meretrices, suosq; ventres libidinosos, in pace ac voluptate secure fouere queant. Qui totã prouinciam in cædem ac sanguinẽ adigere intendit, is pro leui nimirum habet, si vnum interficiat virum; Deus autem homicidalibus

dalibus

dalibus & sanguinem sitientibus canibus illis malitiam eam tunc prohibuit. Hi sunt ergo Ecclesiastici sancti homines, qui Missis & orationibus Christianitatem sustentant ac antiquo præterea homicidæ, deo suo, Diabolo, totum mundum proditionibus ac homicidiis offerre intendunt ac desiderant &c.

Excusatio Capituli per Io. Cochlæũ. Hisce Lutheri calumniis Ioannes Cochlæus, dum Moguntiæ ageret, confestim ædito libello itidem Teuthonico respondit, atq; præter alia scelera, quæ illi obiicit & commemorat plurima, quibus in Archiepiscopũm & eius Capitulum malitiosissime machinatus fuerat, sic ait. Quamlibet vehementer furit, mentitur ac criminatur mendax Monachus: attamen nihil prorsus inhonesti aut repræhensibilis est in eo consilio, in quod ipse tam furibunde conuitiatur & clamat. Vnusquisque enim potest superiores suos pro consilio & auxilio implorare, ad manumittendum quæ sua sunt, suumq́ue ius conseruandum, absque cuiuslibet præiudicio ac detrimento. Atqui malitiosus Monachus plus voluptatis habet in excitandis ac dandis malis, vno post alterum, magisq́ue laudat eos, qui Collegiis, Monasteriisque & Ecclesiis debitos census, reditusq; & decimas denegant, adimunt, alienant, atque vi contra Deum & contra phas & ius omne rapiunt, sibique vsurpant: quàm illos, qui nemini quod suum est auferre conantur; sua autem conseruare desiderant.

Cunque

Cunque Ecclesiasticis in vtroque iure multi-phariam interdictũ sit, nę bona sua reditusq; & census vendant aut alienent: Lutherus vocat eos homicidas ac proditores, dum nolunt pati ac permittere, vt bona Ecclesiastica, quę à pijs hominibus ad cultum Dei donata sunt, ab aliis rapiantur, alienētur, & à cultu diuino ad mundanam superbiam, ad scortationes, ad comessationes transferãtur. Cum igitur ipsis & eiusmodi bona non liceat vendere nec donare, quomodo taceant aut cõniueant, si alij ea contra ius, vi rapere, detinere, aut alienare, moliantur? O egregium igitur legislatorem, Moysenq; Teuthonicum, Lutherum. Quando autē suæ timebat cuti, & propterea Principibus adulabatur, ac rusticos criminabatur, ita tum scripsit. Rustici nostri volunt aliorum bona facere communia, & sua sibi propria retinere: Pulchri sanè Christiani. Arbitror (inquit) nullum Diabolum esse in Inferno, sed omnes euolasse in rusticos: furor iste supra omnem & modum & mensura est, &c. Non inique quidem loquitur hic Lutherus, quamuis iniquissime talia rusticos antea docuerit: Quemadmodum ego clare ex scriptis eius ostendi, quando eius in rusticos libello respondi. Arbitror vero lõge iniquius esse, quod aliqui bona sua propria retinent, & Ecclesiarum quoque bona rapiunt, sibique velut propria retinent, qui Luthero in hoc maxime placent: Quum tamen longè tolerabilius

De rebus Ecclesiasticis nõ aliendis.

Verba Luth. contra rusticos.

lius foret, & à vitio auaritiæ alienius, si Ecclesiastica bona, non in propriam, sed in communem (sicut rustici volebant) vtilitatem, si abalienáda aut rapienda essent, verterentur. Sed vtrunque contra Deum est, & contra omne ius. Nam in vero Euangelio ait Christus: Date Deo quæ Dei sunt, & Cæsari quæ Cæsaris sunt. At non ait: Rapite ea quæ Dei sunt, & date Cęsari aut mundanis Principib. Qui ergo verus vult esse Christianus, nulli hominum, multo minus Deo, quod suum est rapere aut furari debet, sed potius dare, quá auferre. Et infra. Ait falsus & mendax accusator. Certum ergo est, Sathaná id fecisse: Capitulum Moguntinum nó scio pro certo accusare, &c. Quis iudicum ex huiusmodi accusatione contra bonos Dominos, Venerabilis Capituli Moguntini, sententiam laturus est, in tam magna causa Capitali, quę corpus & vitam, honorem & substátiam tangit: Cum ius commune dictet, quod in eiusmodi causis probationes debeant esse luce meridiana clariores? Si ergo Lutherus non scit dictum Capitulum pro certo accusare, quomodo audet eos appellare Tyrannos & Sicarios? An satis probationis est, quod ait, Sicut audio, non scio pro certo, sic informatus sum? Immo (inquit) vocauerunt eum ex aliena Diœcesi, vt Magdeburgensi: in aliam, vt Moguntinam, ad cuius tamen Iurisditionem non pertinebat. Ad hæc, cum etiam interficiunt

Temerarius & mendax accusator Lutherus.

ciunt occulte ac proditorie in itinere. Ita enim informatus sum &c. Quomodo autem sciet aut poterit Lutherus probare, Capitulũ Moguntinum euocasse Georgium illum Asciburgium? Quid negocij habet Capitulum Moguntinum cum Magdeburgo aut Hallis, & cum illarum ciuitatum Concionatoribus? Lutherus vero est, vt ait, informatus, illum per Episcopi literas euocatum fuisse. O nequissimum os conuitiorum, quod Principes & dominos tam cito Sicarios & occultos latrones nominare audet, cum non possit, neq; maximum neque minimum punctum, nec primum nec vltimum articulum, tam sæuæ accusationis probare &c.

Vrbs Roma a Cæsaris exercitu capta.

Fuit annus ille non solum Germaniæ, verumetiam Italiæ: in primis Dominæ rerum, & Capiti Imperij, vrbi Romæ, grauis & exitialis. Nam vbi Papa, omisso Cęsare, cum Rege Franciæ, & cum Venetis ac Florẽtinis, fœdus iniuisset: Capitaneus Cæsaris, Dux Borboniæ, qui Italico prȩerat exercitui, cœpit infestus esse Castellis, atque etiam vicis & vrbibus Papæ. Verum vt vidit se hostium coniunctis viribus imparem, suisque & commeatum & pecuniam deficere: decreuit vltimam experiri fortunam. Subito igitur duxit exercitum suum ex agro Bononiensi, versus Romam ipsam, quo & citius peruenit, quàm suspicabatur: & mox, vt ad mœnia peruenit Quinta die Maij, quæ erat Dñica 3. Paschæ,

misit Fœcialem in vrbem, vt peteret transitũ tutum & commeatuum, quo denegato, rursus misit, vt peteret vrbẽ dedi Cæsari. Verum à Capitaneo Papæ reiectus & contemptus, rediit ad Ducem, qui mox inito cum suis consilio, statuit, primo diluculo vrbem Leoninã, quæ Burgum dicitur, oppugnare. Nec defuit audẽtibus fortuna: Statim enim Hispani conscenderunt in muros, & Germani perfregerunt portã, quæ Hospitali sancti spiritus proximior erat. *Interitus Ducis Borbonij.* Veruntamen Dux ipse, victoriæ autor, victoria diu potiri non potuit. Ictu enim Bombardæ in oppugnatione mœnium percussus, mox in hora illa periit victor. Milites autẽ, qui sciebant nullam sibi superesse salutem, ni fortissime cœptam victoriam prosequerentur (Nam foris Dux Vrbini grandem in eos ducebat exercitum Venetorũ & Gallorum, & intus non pauci, tum equites, tum pedites, stabant à parte Papę & Romanorũ) irrumpentes vi glomeratim, ferro ad omnia sibi aditum parabant, cæsis obuiis quibusque. Papæ & iis, qui cum eo erant in Palatio, vix dabatur effugiẽdi in Molem Adriani (quam Castellum S. Angeli vocant) spacium.

Cædes in vrbe capta. Milites itaque Germani & Hispani, in ea pugna nullum habẽtes sacrorum respectum, plurimos occiderunt, non solum in atrio & porticu Basilicæ S. Petri, verumetiam in ipso templo: atque adeo & circa sacratissima altaria, & circa memorias & monumẽta Apostolorum,

lorum, aliorumque Diuorum, plurimum sanguinis effuderunt. Deuastato itaque Burgo, mox in eam Romæ partem, quę trans Tyberim dicitur, irruerunt, in prædam omnia rapientes, & vitæ redemptionem à quibuslibet extorquentes. Cunctis itaq; subito & inopinato terrore perculsis, eodem victoriæ impetu, eodem die irruerunt & in magnam Romam, per pontem Sixtinum, vbi multo minus cædis quàm in Burgo, sed lõge plus prædæ fuit & pecuniæ. Quia propulso in Castellum Papa, nemo victori exercitui arma impune opponebat: Plus itaque deditionis, quàm prælij fuit. Roma ergo sic obtenta, captaque ac peruasa, miles absque Duce ferox & effrenis, in prædam omnia vsurpauit, sacra iuxta atque prophana. Neminem à direptione militari saluauit deditio, neminẽ sacer locus, neminem Cæsaris aut Nationis nomen aut fauor. Omnes incolæ, siue Romani essent, siue Hispani aut Germani, amissis rebus omnibus, corpora quoque propria & vitam, iuxta æstimationem ab irato & insultante victore taxatã, redimere coacti sunt: pars in tormentis & immanissimo cruciatu defecit, vitam simul cum pecuniis relinquens: pars semel redempta, ne rursus æstimaretur, abiit vltro relictis omnibus. Nam contigit haud ita raro, eundem seu ciuẽ seu incolam, aut Curialem, nunc ab Hispanis, nunc à Germanis capi, torqueri, æstimari ac ære mutuato redimi.

Præda & direptio crudelitasq; militum.

Milites Lutherani.

Irrepserat in eum exercitum per quosdam Germanos lues Lutherana: qua sane milites infecti, omnia sacra despectui habebát. Sacros calices haud secus quàm prophanos attrectabant ac diripiebant: Venerabile Sacramentū abiicientes, pixides & Monstrátias argenteas rapiebant sibi: sacras vestes, in ludibrium religionis nostrę, prophanis induebant Lixis & Calonibus: Venerandas Diuorum reliquias, velut ossa canum reiiciebant, abrepto argento: Sacras item virgines, haud secus atque meretrices ad stuprum rapiebant. Quidam Lutheranus, eam historiam Teuthonice describens, affirmat, Germanum quēdam militem, qui dicebatur viridis sylua, verso ad Castellū S. Angeli, ore proclamasse, in voto sibi esse, vt ex corpore Papæ frustum deuoret, quod Luthero nūciare posset, eò quod Papa verbum Dei hactenus impediuerit. Addit, milites ex veteri Capella Papæ, in qua eius Cantores quotidie Missam & horas Canonicas cantare solebant, fecisse stabulum equorum, quibus Bullas ac literas Papales substrauerint. Addit, milites Papæ ac Cardinalium vestes ac pileos, in eorum opprobrium induisse, fictumque creasse Papam ex Landesknechto, qui dixerit in ficto suorum Cardinalium cœtu & consistorio, se donare Papatū Luthero, quisquis militum, id approbet, dextram in altum tollat: milites itaque leuasse manum, ac exclamasse, Lutherus Papa, Lutherus Papa.

At

At hæc omnia ignorante Cæsare perpetrata fuerunt, nec ea vnquàm approbauit aut rata habuit, quæcunque milites illi vi ac metu à Papa & Cardinalibus extorserunt. Quamuis vero ea præda omnium opulentissima fuerit, quanta sane Germano militi intra ducentos aut trecentos annos, nunquam ex vlla oppugnatione & pugna obuenit: attamen perpauci militum Germanorum ex tantis opibus ditati sunt: bona pars omnia sua ludendo perdidit, magna pars peste aut caumate periit, pars ictu Bombardarum vitam cum præda reliquit. Maximum vero damnum, quod eruditi præcipue deplorant, datum est à barbaris militibus in Bibliotheca Vaticani ad Sanctum Petrum, vbi preciosissimus erat librorum thesaurus, quos magna ex parte furor barbaricus disperdidit, dissecuit, aut vilissime distraxit. Papa insuper in castello diu obsessus, grauissimis tandem conditionibus pacem à militibus illis redemit. Verum Cæsar nihil eorum ratum aut gratum habuit, sed Papam, quàmprimum potuit, in pristinam libertatem restituit, dolentibus ac frementibus Lutheranis, quod isto Euangelij sui fructu diutius gaudere ac frui non possent. Erat tum Romæ Italus quidam, sacco indutus, qui ante captam vrbem sæpe prædicauerat, graue imminere vrbi exitium, nisi homines prauam vitam corrigerent, ac pœnitentiam agentes,

Pauci ex præda illa ditati sunt milites Germani.

iram Dei precibus auerterent. Cunq; id sæpe fecisset magnis clamoribus in publico, compræhensus, & in carcerem coniectus, ibique detentus fuit, donec Deus re ipsa comprobauit, quod ille prędixerat. Dimissus verò è carcere à militibus, eis quoque prædixit, breue fore eorum gaudium ex illa prædà. Cum igitur euenirent ea, quæ prædixerat, creditus est prophetiæ habere spiritum, quem & vitæ austeritate probauit, Ioannis Baptistæ nomen habens, & vitæ institutum sequens.

Confusio sectarum in Germania. Interim verò Germania fœde confundebatur funestis sectarum dissensionibus. Ad quas sanè opprimendas, non solum Catholici Principes & Doctores, verumetiam Lutherani plærique adnitebantur. Nam & Saxonię Dux Elector, in Sacramentarios & in Anabaptistas, publice animaduertebat carcere, mulcta, supplicio. Et Lutherus ipse in Zuinglium & Oecolampadium, aliosque nouos Wiclephistas, bene prolixum ædidit librum Teuthonicum, cui hunc inscripsit titulum. Quod hæc verba Christi: Hoc est corpus meum &c. adhuc firmiter stent, contra Suermericos spiritus. Multa igitur de Suermeris eo in libro queritur, suæ interim iactātiæ minime oblitus, aut dissimulans. Sic enim ait:

Verba Luth. contra Zuinglium & Oecolāpadium. Nunc temporibus nostris, quum videremus scripturam sub scamno iacere, ac Diabolum mero straminé ac feno humanorū præceptorum nos tenere captiuos atq; illudere:

Volu-

Voluimus per gratiam Dei huic rei cōſulere: & profecto cum ingenti ac difficili labore reduximus in lucem ſcripturam, humaniſque præceptis valediximus, noſque liberos fecimus, & Diabolũ effugimus, quamuis egregie reſtiterit atque adhuc reſiſtat. Attamen artis ſuæ non obliuiſcitur, & inter nos quoque aliquid ſeminis ſui occulte immiſcuit. At circa hoc non ſubſiſtet, ſed incipit à minimis, nempe à Sacramētis. Quamuis ea in re ſcripturam in Decem ferme foramina atque effugia iam lacerauerit, vt ego turpiorẽ hæreſim legerim nunquam, quæ in initio tot inter ſeſe capita, tot ſectas habuerit: Etiamſi in principali cauſa, vtpote, in perſequendo Chriſtum, vnanimes exiſtant. At vlterius procedet, pluresque aggredietur articulos: Quemadmodum iam oculis ſcintillat, Baptiſmum, Originale peccatum atque Chriſtum nihil eſſe. Hic rurſus erit in ſcriptura tumultus, ac tanta diſcordia, tot ſectæ, vt cum Paulo bene poſſimus dicere, myſterium iniquitatis iam operatur, quod multæ poſt eum ſectę eſſent futuræ. Et poſt pauca. Video hac in cauſa nihil aliud, quàm iram Dei, qui Diabolo frena relaxat, ad excitandos huiuſmodi adeo craſſos rudeſque errores ac tenebras palpabiles: vt puniat turpem noſtrã ingratitudinem, qui ſanctũ Euangelium tam vile atq; cōtemptum habuimus, vt iniquitati, ſicut Paulus ait, credamus, eò quod charitatem veritatis non recepimus.

Querela Lutheri contra aſtutias Diaboli.

Nouitas grata plebi. Neq; deeſt Suermeritati huic quicquam, niſi quod noua eſt. Nos enim Germani tales ſocij ſumus, Quicquid nouum eſt, arripimus, eiq; adhæremus velut fatui. Si quis prohibet, is nos ad hoc furentiores reddit: Sin nemo prohibeat, nos ipſi ſtatim exatiamur & faſtidimus: inhiantes ſubinde ad illud nouum quid. Diabolus vero id prærogatiuè habet, vt nulla doctrina nullumq; ſomnium tam ineptum exoriri poteſt, quin ad aliud reperiat diſcipulos, & quanto ineptius, tanto citius. At ſolum verbum Dei manet in æternum: Errores circa ipſum ſemper oriuntur, & occidunt. Et infra poſt multa. Super hunc ſermonem alios forſitan Suermeros acquiram, qui me capiant, & dicant. Si Chriſti corpus in omni loco eſt, ergo illud deuorabo, & potabo in omnibus tabernis, ex omnibus ſcutellis, vitris & cantharis. Et ſic nulla erit differentia inter meam & Domini menſam. Hui quam egregie eum deuorabimus. Tam turpes enim porci ſumus nos infœlices ac perditi Germani maiori ex parte, vt neque diſciplinam, neq; rationem habeamus: & quando de Deo quicquam audimus, reputamus perinde ac ſi eſſent hiſtrionũ fabulæ. Talia nunc & dicta & facta contra Sacramentum iſtud reperiuntur in plebe, quę per Suermerorum doctrinam ſeducta eſt, vt potius mori quis debeat, quam vel vnum ad eos ſcribere ſermonem. Nam mox proruũt, quando audiũt,

Criminatur Luth. barbariem Germanorum.

nihil

nihil esse,& volunt in illud cacare,ac nates ex eo tergere. Secularis potestas deberet eiusmo di balsphematores punire: impudentia est & audax temeritas. Cum prorsus nihil de eo sciant, & tamen hunc in modum blasphemant. Et nouit Deus,me huiusmodi altas res inuite scribere,quando oportet talibus proiici canibus & porcis. At quid faciã? Suermeri de hoc rationẽ reddent,qui ad hæc me cogunt. Audisne iam porce aut Suermere,aut quisquis es irrationalis Asine,Etiãsi Christi corpus vbiq; sit,illud tñ propterea non statim deuorabis, nec potabis,nec palpabis. Neque ego tecum de iisce rebus loquor,vade in tuum stabulum porce, aut in tuum sterquilinium &c. Tale igitur erat tum Lutheri de Germanis iudicium, quando plurimos à sua secta ad nouos Suermeros trãsire videbat. Quib.tamẽ pau cos ante annos, dum sibi adhærerent, vltro tradebat facultatem iudicandi de omni doctrina,ac de omnibus,etiam Papæ & Generalium Conciliorum Decretis. Contra eum vero librum eius mox ad Principes eius Electorem Saxoniæ, & Hafsiæ Lantgrauium, alios scripserunt Teuthonice libros, Vlricus Zuing. & Io. Oecolamp. qui Carol. opinionem de Venerabili Sacramento tuebantur. Qui & semper quoad vixerũt, aduersabãtur ei,nec paucos habebant complices,presertim Argentinę,Basileæ,Constantiæ,Vlmę,Augustæ,Turegi,ac Bernæ. Quos tamen omnes euiden-

Secta Zuinglij.

Libri contra Zuinglianos euidentiſſime confutauit & conuicit Reuerendus Pater Ioannes Fyſcherus, Epiſcopus Roffenſis in Anglia, libris Quinque: & Iodocus Clichtoueus, Theologus eximius in Gallia libris duobus, quibus nemo eorum hactenus reſpondit. Tranſtulit quidem Fyſcheri Quinque prologos in Teuthonicum Ioannes Cochlæus: Verum tanta eſt dementatæ plebis peruerſitas & pertinax adhæſio, vt nihil in cōtrarium vel audire vel legere dignentur, ne de opinione ſemel concepta, vacillare aut dubitare quicquam videantur. *Iacobus Kautius* Nouus præterea inſurrexit pſeudopropheta Wormaciæ, Iacobus Kautius. cui nomen eſt Germanicum à Bubone, de quo ait Ouid.

Ignauus Bubo dirum mortalibus omen.

Hic quum eſſet Germanice facundus Concionator, traxit populum ſequacem aurium pruritum in quemlibet errorem, quocunque volebat. Vnde factum eſt, vt breui ſic inualuerit ibi non ſolum contra Lutheranos, verum etiam contra Senatum: vt ne vicinum quidem Principem, licet potentiſſimum, Ducem Ludouicum, Comitem Palatinum Rheni, Imperiique Electorem, illius vrbis protectorē, reuereretur. Non expelles me, inquit, nec permittam me à te expelli. Ratio, quia me non recepiſti: Imo ſi velis expellere me, quē non recepiſti, non permiſſurus ſum ego, etiamſi Mille capita propter hoc perire debeāt. *Verba Kautij contra Palatinum Electorem.* At dicis, Me nihil aliud, niſi quod ad ſeditionem

nem poteſtatumque oppreſſionem tendat, prædicaſſe ac docuiſſe: Ob id nimirum, quod dico tibi, Regimen ac poteſtatem tuam eſſe contra Verbum Dei, & non ex Deo, ſed ex viuo Diabolo eſſe. Non igitur expelles me hinc, niſi prius hæc regio tota, ac regna inſuper aliquot, propterea deuaſtentur. Dico tibi, quia huc à Domino deſtinatus ſum ad te docendum. Hæc Kautius, qui & ante biennium ruſticis tumultuantibus, & conſcius & conſiliarius fuiſſe dicitur. Quum vero reclamarent fortiter ex publico ſuggeſtu ad ſuos Lutherani duo, Kautius ſeptem articulos publice affixit, quos coram plebe contra illos diſputaturum ſe pollicebatur: Quibus & illi totidem articulos publice opponebant, vt parum abeſſe videretur ea contentio à ſeditione. Palatinus vero Elector, tantum effecit, vt paulo poſt vtriq; aduerſarij ex vrbe illa pellerentur. Inter Kautianos igitur articulos duo erant præcipui, Tertius & Quartus: quia impietate præ cæteris inſignes. Tertius enim ita habebat. Baptiſmus paruulorum à Deo prorſus non eſt, ſed directe contra Deum, & contra Dei doctrinam, quę nobis per Christum Ieſum filium eius prolata eſt. Quartus vero ſic. In Sacramento ſeu cœna Domini, neq; eſt ſubſtantiale corpus aut ſanguis Christi, neque vſus illius hic vnquam rite eſt celebratus. Hos ergo articulos vbi Moguntiæ vidiſſet Cochlęus, mox ædidit libellum Teuthoni-

Duo barbari articuli Kautij.

thonicum ad Senatum Wormaciensem, velut vicinus officiosus, reprobans vtriusque partis articulos breuiter, & pro Baptismo paruulorum, elegantem Cypriani Epistolam ad Fidum Episcopum scriptam Germanice recitans: vt intelligerent, paruulorum Baptismum semper in Ecclesia Christi fuisse. Ad articulos verò breuiter in hunc modum respondit. In tertio (inquit) articulo Kautius omnino Paganus est: nusquam enim prohibitum est baptizari paruulos, & semper in Ecclesia fuit paruulorum Baptismus. Id quod insignis martyr Diuus Cyprianus libro 3. Epistola 8. ad Fidum, multis demonstrat tum scripturis tum rationibus. Sed & palam aduersatur & ipsi Christo & sacratissimæ eius doctrinæ, vetare, ne paruuli baptizentur. Christus enim iubet baptizare omnes gẽtes, neminem excipiens, neq; senem neque iuuenẽ. Et dicit. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest intrare in regnum Dei, Iohan.3. Quinimmo speciatim expresit paruulos, dicens Matth. 19. Sinite paruulos, & nolite eos prohibere venire ad me: talium est enim regnum cœlorum. At Kautius facit hic, sicut alibi fecit occulte Lutherus, qui primo peccatum posuit in paruulis post Baptismũ, ac deinde fatebatur, nisi pueri habeant fidem propriam, eos baptizari non debere. Nos autem baptizamus paruulos in fide sanctæ matris Ecclesiæ, atque ita tollitur ab eis

Error Lut. de paruulorũ Baptismo.

omne

omne peccatum per Baptiſmum. In Quarto vero articulo, Kautius incredulus eſt Iudæus. Æquum proinde foret, vt ei contingeret ſicut ſæpe contigit Iudæis, tum in Germania, tum alibi: Qui venerabile Sacramentum acubus compunxerunt, ad explorandum, an ſanguis ibi contineretur. Et ante CCCC. annos, reuocauit hunc articulum Berengarius hæreticus, contra quem multi tunc præclari ſcripti ſunt libri. Sed ex his noſtris temporibus Rex Angliæ, Epiſcopus item Roffenſis, aliique nonnulli, Lutherum qui ſacram conuerſionem ſeu Tranſſubſtantiationem in hoc abnegat Sacramento: grauiter ac potenter ex ſcripturis redarguerunt. Sequeretur enim ex ea abnegatione, quod corpus & ſanguis Chriſti non eſſent ibi ſubſtantialiter, ſicuti non aſſunt ante verba conſecrationis prolata. Vtraq; igitur pars iampridem digna eſſet, vt in honorem Venerabilis Sacraméti, proſcriberetur in extremos fines terræ. Hæc ibi Cochlæus. In epiſtola verò ad Senatum iſta quoque adiunxit. Chriſtus pro ſuis rogauit patrem ſuum cœleſté in monte Oliueti, vt ſint vnú, ſicut & ipſe cum patre vnú eſt, Ioan. xvij. Quum igitur tot ſectæ ex Lutheri doctrina oriantur, facile ſane intelligitis, eam ex Deo non eſſe, ſicut eſt doctrina & inſtitutio ſanctorum patrum Eccleſiæ Catholicæ: ſed ex parte potius mendaciorum diſcordiarumque, vti cunctæ aliæ fuerunt ex eo hæ-

Verba Cochlæi ad Vuormacienses.

reſes

reſes & ſchiſmata. Quum ergo huiuſmodi doctrina, quam Lutherani proponunt, non ſolum ante Centum annos, per Vniuerſale Cõcilium Conſtantienſe, atque in plæriſque aliis ante Conciliis: Verum etiam noſtris temporibus à tribus ſummis Pontificibus, ab omnibus totius Chriſtianitatis Vniuerſitatibus: immo & à Cæſarea Maieſtate, atque adeo à toto Romano Imperio, apud vos in vrbe veſtra, ante ſex annos damnata ſit, & nunc poſt tantas calamitates, ac poſt tantum fuſi ſanguinis, per proprias diſcordias articuloſque contrarios damnet ſeipſam: Non poterit profecto vllum vobis dari conſilium melius, quod vobis, & in anima & in corpore, vel vtilius vel honeſtius exiſtat, quam vt ſemel omnem eorum diſcordiam à vobis ablegetis, atque errorem vnum ſimul cum altero ex vrbe veſtra pellatis, & ſic rurſus in antiquam tranquillitatem Catholicamque vnitatem redeatis. At ſi permiſeritis eis, vnum ſuper alium librum contra ſe inuicem ſcribere, ac quotidie in concionibus ſe inuicem lacerare, nunquam profecto peruenietis ad pacẽ. Eiuſmodi enim ſcriptio contentioque finem nullum habet, Ecclẽſiaſtes xij. Neque veſtrum eſt, in eiuſmodi cauſis, quæ totam ſpectant Chriſtianitatem, abſque conſilio conſcientiaq; ſuperiorum veſtrorum, tum Eccleſiaſticorũ, tum ſæcularium, vllam ferre ſenteniã, finalemq; cognitionem vobis arrogare. Cunque articulos

culos illos vertiſſet in Latinum, his in præfatione ad Robertum Ridlęum, inſignem Angliæ Theologum, vſus eſt verbis. Ne omnino inciuilis atque ingratus tibi videar, mitto ad te aliquot articulos nouorum Wormaciæ Euangeliſtarum, quos his diebus Teuthonicè magno ſupercilio & publice affixerunt valuis, & ſtentoriis concionibus ebuccinauerunt ex ſuggeſto. Mitto igitur eos ad te in Latinum verſos: Non ſane vt munuſculum (Quis enim rem tam abſurdam, adeoq; barbarice impiam, vice muneris dignam exiſtimet?) ſed velut nouum quid, quale antea forſitan, neque vidiſti neq; audiuiſti. Videbis enim, in his aperte prohiberi Baptiſmum paruulorum, quem antea nemo Lutheranorum (quod ſciam) prohibuit. Variis quidem impietatibus Baptiſmo iniurius extitit Luther', nuſquam tamen iuſſit rebaptizare, nuſquam prohibuit (apertè ſaltem) paruulis Baptiſmum impendi: licet ego ex aliis cauſis de Baptiſmo paruulorum ſatis longum, vt puto, in eum ſcripſerim librũ. Vt igitur & reliqui eius impietatum ſocij, aliquid agere videantur, cõminiſcuntur die noctuq; aliquid noui, vnde & ipſi nomen acquirant. Sciunt enim Lutherum non niſi ex impietatibus nomen grande ſibi paraſſe: Quum antea tam obſcuri fuerit nominis, vt ne vicinis quidem Dreſdę aut Lipſiæ notus extiterit. Quinimò neq; parentibus eius notum fuit antea nomen iſtud Lutherus.

Verba Cochlæi ad Robertum Ridlæũ Anglum.

therus. Non enim Lutherus, ſed Luder à parentibus dicebatur, & ipſe ſub initium huius Tragœdiæ, nominabatur à ſe ipſo, nunc Ludder; nunc Luter: Sed auguſtius tandem viſum eſt nomen LVTHERVS, vt pro amplianda & prophetæ & Euangeliſtæ Germanici Maieſtate, ſacrum iſtud nomen vbique grandioribus deſcriberetur literis. Simili nimirum auſpicio, pariq́ue omine prorumpit nunc Kautius: Cui nomen Teuthonicum ab aue, reliquis auib. maxime inuiſa, inditum exiſtit. Ego Deum precor, vt omen auertat. Mihi certe longe abominabilius videtur nomen Kautij, quàm Lutheri. Quandoquidem hic in ſeptem dūntaxat articulis plus impietatis proferat, quâm protulerit olim Lutherus in Concluſionibus XCV. à principio. Quid igitur futurum putemus, ſi tot euomat libros Kautius, poſt hos ſeptem articulos, quot poſt illas Cōcluſiones euomuit Lutherus? Quanto forent nobis tolerabiliores Poëticæ illæ Harpyiæ, quæ obſcœno volatu fœdabant menſam Æneæ, quàm ſit Kautius iſte, qui non communem menſam, dapeſq́ue humanas, ſed menſam Domini, cibumq; vere cœleſtem ac diuinum, garritu nimis diro atq; abominabili conſpurcat &cæt. Circumferebantur & alij noui quorundam articuli, Octo ex Saxonia, ac totidem ex Morauia: Hos Anabaptiſtę in Nickelſpurgo: Illos quidam Apoſtata Præmonſtratenſis Magdaburgi

Kautius nomen abominabile.

Octo Articuli impij cōtra Chriſtū.

burgi se disputaturum pollicebatur. Vtrique vero tanta in Christum ipsum impietate insaniebant, vt vel Imperator Julian. qui ex Christianismo ad Paganismum Apostatice transiuerat, tam fœdis & absurdis erroribus vix fuerit obnoxius. Sic enim ait Præmonstratensis ille. Infernus non est: Christus non descendit ad Inferna: Sancti Patriarchæ & prophetæ, non fuerunt in Inferno: Christus cum hanc vocem dixisset, Heli Heli Lamazabathani, damnatus fuit: quia desperauit &c. Moraui autem illi dicebant, Christum non fuisse verũ Deum, sed prophetam. Nec prædicãdum esse eius Euangelium publice in Ecclesiis, sed solum priuatim in domibus & in aures. Inter Christianos nullam potestatem aut Magistratum esse: Christianis omnia esse inter se communia. Diem extremi Iudicij post biennium futurum esse &cæt. Fuerunt & alij homines, numero CCC, qui prope Apocellam in Heluetiis, in æditum ascendebant montem, velut assumendi illinc in cęlum cum corpore simul & anima. Quibus Cacodæmones ita omnem eripuerant intellectum, vt abiecto omni pudore humano, in brutorum modum cõgrederentur, ac necessarium esse crederent, vt commiscerentur: ita, vt ne virgines quidem à tali congressu sibi abstinendum putarent. Qualia & in ora Saxoniæ circa Bremam, ex Lutheri doctrina & prędicata & practicata fuisse dicuntur.

Mira quorũdam insania.

Lut. in lib. de uita cōiugali Scripſerat enim Lutherus, virum muliere, & mulierem viro, minus carere poſſe, quàm cibo, potu & ſomno: niſi adeſſet alta, rara & miraculoſa quædam gratia. Et in Sueuia captus quidam ſacerdos dixerat, finē iam Chriſtianæ fidei adeſſe, aliamq́; legem tradendam eſſe. Nam ſicut lex Moyſi M. D. annis durauerit: ita & lex Chriſti totidem annis iam durauit: ideo tempus iam eſſe, vt alia tradatur hominibus lex, aliaque fides. Cum hæc & id genus alia impia & abſurda, paſſim audirentur ac fierent: Plærique Principes rerum indignitate commoti, eiuſmodi homines non ſolum in vincula coniecerunt, verum etiam extremo alicubi affecerūt ſupplicio. Nam Rotenburgi ad Neccarum fluuium ex Anabaptiſtis compręhenſi complures, tum viri tum mulieres, quicunque reuocare & errores ſuos abiurare noluerunt, vltimo affecti ſunt ſupplicio. Exuſti quidem igne viri Nouē: Aquis vero ſubmerſæ mulieres Decem. Cæterum doctor & dux eorum Michaël Sellarius, Monachus Apoſtata, qui longe grauius peccauerat: eam in iudicio publico ſententiam accepit, vt à carnifice primum excidatur ei lingua blaſphema. Deinde ſuper currum alligato, candentibus forcipibus, ex carne eius bis dilacerentur fruſta in foro: deinde adhuc Quinquies in via ſic lanietur, ac tandem in cineres exuratur. Quod & factum eſt die 17. Maij. grauiter enim populum ſeduxerat, docens,

Supplicio affecti Anabaptiſtæ.

Michael Sellarius.

cens,non esse in Sacramento corpus & sanguinem Christi: Non esse baptizandos pueros: Non esse præstandum iuramentum superioribus: Non esse resistendum Turcis: Non esse inuocandos sanctos & cæt. Sic & in arce Palatini Electoris,quę Alcea dicitur, multi ex ea secta homines diu fuere detenti, multisq; iudiciis producti, donec tandem aut reuocarent errores, aut subirent secundum leges supplicia. Sic & in Bauaria Salisburgi & Monaci: Sic in Austria Viennæ: Sic in Turingia Ysennaci: Sic & Augustæ & Wormaciæ, aliisq; in ciuitatibus nonnullis Imperij, plerique in carceribus detenti, aut suppliciis, aut reuocationibus ac publicis pœnitentiis emendati sunt. Cochlæus vbi Morauorum vidit articulos,vt Principibus ad oculum ostenderet,nihil tam impium aut absurdum excogitari posse,cui non queat aliquis ex magna scripturarum sylua fucus & probationis color prætexi, si sic liceat vnicuiq; scripturas nouo modo ad libitum interpretari: Scripsit pro & contra,ex meris scripturis,An Christus sit verè Deus,non solum arguméta, verum etiam solutiones in vtranque partem. Et hæc quoque verba inter alia multa adiecit. Quod si ego (inquit) reluctante fide mea, tremente conscientia, pilisq; simul cum mente inhorrescentibus,contra Deum & saluatorē meum, tot scripturæ sacræ loca, intra paucas vnius diei horas,colligere, ac in reprobū impiumq; sensum

Dispersio Anabaptistarū

Libellus Cochlæi de Christo.

ſenſum detorquere potui: Quid obſecro poſſe putetis iſtos Suermeros, qui per hæreſim iuſto Dei iudicio in reprobum ſenſum traditi, ſcripturi ſunt, vt ſentiunt, vt credunt, vt erronea fides cõſcientiaq; eis dictat. Idq; facient ſeriò, ac minimè inuiti, ſed omni conatu totisq; viribus, non ſolum vno aut altero die, ſed omni tempore, quoad victuri ſunt, nitentur hunc ſolum articulum quoquo fuco perſuadere atque defendere. Adiungent etiam colores Rhetoricos, afferent tropos, ſimulabunt item ac diſſimulabunt plurima. Inferẽt denique vim ſcripturis, vt vel inuitæ trahantur ac ſubſeruiãt eorum intentioni: Id quod maximè ſolent omnes, quos nouerim, Lutherani, præſertim verò ipſe Lutherus. Sic enim allegabat contra gratiam Sacramẽtorum, in primo articulo ſuæ aſſertionis. Scriptura dicit (inquit) Roma. 1. Abac. 2. Hebr. 10. Iuſtus ex fide ſua viuet: Non dicit, Iuſtus ex Sacramentis viuet. Mar. vlt. Qui crediderit & baptizatus fuerit. Et Rom. 10. Corde creditur ad iuſtitiam. Ro. 4. ex Ge. 15. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ecce quot ſunt ſcripturæ loca, per fucum & fumum attracta, quæ quidem de fide loquũtur, ſed articulus loquitur de Sacramentis. Quaſi vero contraria ſint fides & Sacramenta, perinde atque album & nigrum, quum nihil ſint minus. Et in 500. articulis eius, ita habet ſeptimus. Quia ſicut minimè Chriſtus non

Luther. vim ſcripturis ſæpè infert.

non eſt Chriſtus, ita non poteſt Monachus aut ſacerdos Chriſtianus eſſe : quia dominus dicit, Non veni mittere pacem, ſed gladium. Quod ſi ego tam extranea, tamq́; falſo ac violento ſenſu velim citare ſcripturas, ad perſuadendum, quod Chriſtus non ſit Deus : non puto equidem difficile mihi fore, vel vno die plus quàm DC. loca ſcripturarũ afferre, quæ meliorẽ poſſent habere fucum probationis, quàm habeant iam dicta loca Lutheri. Sed ſiue ego (quod abſit) ſiue Suermerorum quiſpiam alleget ex ſcripturis vel Decies Centena Milia locorum, contra Deitatem Chriſti: nihilominus manet revera manebitq́; in æternum Chriſtus vere Deus. Ad quod ſane credendum ſatis nobis eſt, contra omnes hæreticorum fucos & argutias, vel vnicum illud, quamlibet breue, dictum Euangeliſtæ. Et Deus erat verbum. Et rurſus.

Quid prodeſt, occidere Suermeros ruſticoſque Lutheranos, ſuperſtite libroſq́; diſſeminante Luthero? Ipſe eſt enim radix germinans (vt Moyſes ait) fel & amaritudinem. Ipſe eſt radix amaritudinis, vti Apoſtolus vocat, ſurſum germinans, per quam inquinantur multi. Ipſe eſt radix colubri, de qua egrediuntur reguli, quorum nunc ſibilos blaſphemos nimium exhorreſcimus. Fruſtra igitur, O Principes, ramos ſurculoſq́; malæ huius arboris exciditis, ſi radicem ipſam, nouo ſemper fœtu amaritudinis ſurſum germinare

Luth. radix amaritudinis ſectarum multarum.

Deut. xxix.

Hebr. xij.

Eſa. xiiij.

ſinatis. Exciſa autem radice, rami ſurculiq́ue mox vltro marceſcerent, Id enim & ipſe fatetur ac iactitat. Papiſtæ putant (inquit) quod & ego propemodum credo, ſi non eſſet Lutherus, Suermeros quàm citiſſime tenues fore, atq; in abditum abrepturos. Quamuis igitur verbis nunc vehementer contra ſuos contendat Suermeros: re tamẽ ipſa nihil minus, immò longe plus nocet ipſe, quàm Suermeri. Ex eius enim doctrina pullulant illorum articuli. Etenim in Kautianis articulis nos maxime (vt æquum ac pium eſt) deteſtamur ac execramur eos, qui baptizari paruulos vetant, & in Euchariſtia corpus & ſanguinem Chriſti negant. His autem impietatibus anſam dedit iam olim Lutherus, quando in paruulis baptizatis peccatum poſt Baptiſmum: In Euchariſtia panem & vinum, poſt conſecrationem remanere docebat. Hæc eſt illa radix amaritudinis, quam in Kautio nunc ſerò damnamus, quam ante ſex annos damnauit Sedes Apoſtolica, voſq́ue cum ea in Luthero. In articulis autẽ, qui nuper in Morauia euulgati ſunt, nihil quidem non maxime deteſtandum ac execrandum reperio: attamen & illi magna ex parte germẽ habent à Lutherica radice. Et iterum. O præclarum igitur Lutheranorum Euãgelium, Quod ſecundum Lutherum non eſt liber legis & doctrinæ Chriſti, nec requirit bona opera noſtra, imò damnat ea. Secũdum Ottonẽ verò Brunfel-

Luth. contra epiſtolã Regis Angliæ:

Quale Euangelium nouũ.

Brunfelsium, non habet præcepta aut præceptiones Christi, sed manuductiones tantum, neque in scripturas censeri debet, quum sit mera relatio Cabalistica, & surda sine spiritu narratio. Secundum Kautium autem, prohibet baptizare infantes, & adultos rebaptizat, omnemque potestatem ac regimen Principū ex viuo Diabolo, non ex Deo esse docet. Secundum alios denique Suermeros, aut omnino nihil est, aut in aures tantum atque in priuatis domibus prædicari debet. En vobis Principes, Quatuor Euangelia Lutheranorum, sic quidem diuersa atque pugnantia, vt neque inter sese, neque cum nostris conuenire aut velint aut possint: Quæ nunc simplici plebi, pro Quatuor Euangeliis nostris, non minus malitioso, quàm seditioso perniciosoq; studio, ab Apostatis ingeruntur, vt omnis fides, paxque & disciplina Ecclesiastica dissoluatur, funditusque intereat tandem: longe maiore nimirū cum clade ac pernicie, quàm ante biēnium passi sumus. Et infra. Quod si hæc, velut vetera, minus mouent animos vestros, moueant saltem ea, quæ nunc quotidie fiunt. Quot enim libros epistolasque & sermones, de Venerabili Sacramento Eucharistiæ, contra Ecclesiæ fidem antiquam, scripsit his annis Lutherus? Quot cōtra eum viri Ecclesiastici? Quot hodie & cōtra eum, & contra Ecclesiam, Zuinglius & Oecolampadius? Quot alij? Ait enim Lutherus, eam

Quatuor noua Euāgelia sectarum.

Multitudo cōtentiosorū librorū, pro, & contra.

hæresim plus quàm in decem sectas iam diuisam esse. Quot item cõtra Oecolampadium Zuingliumque viri Catholici? Quot Lutherus complicesque eius? Quid proficitur tot libris? Quis contentionũ finis? An nõ multo incertior infirmiorq; est circa illud Sacramentum nunc fides, reuerentia, deuotioq; populi hodie, quàm ante X. annos fuit? Lõge igitur, vt tutius & securius: ita & melius atque salubrius fuisset, in antiqua Ecclesiæ fide simpliciter permãsisse, quàm sic nouam disputationem contra Ecclesiæ fidem Luthero permisisse. Ex qua nunc tot errores dubiaque male succreuisse videmus. At de Sacramento Eucharistiæ longe minus habetur in scripturis, quàm de Christo. Christus enim Scopus est & Argumẽtum, totius & Veteris & Noui Testamenti scripturæ. Sic enim dicebat ipse Apostolis. Quoniá necesse est impleri omnia quæ scripta sunt in lege Moysi, & Prophetis, & Psalmis de me. Tanto igitur plures in diuersos sensus de Christo poterunt scribi, tum ab hęreticis, tum à Catholicis libri, quáto plus de Christo, quàm de Eucharistiæ Sacramẽto habetur in scripturis. Quid autẽ turpius vel irreligiosius nobis esse queat, quàm eũ ipsum iam demum in dubium disputationemq; vocare, à quo tota salus nostra dependet? Non est (inquit S. Petrus) in alio aliquo salus. Neç enim aliud nomẽ est sub cœlo, datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Quid dedeco-

Non debent admitti tam scandalosæ disputationes de rebus fidei nostræ.

Luc. xxiiij.

Act. iiij.

dedecorosius nobis ad Turcas & Iudęos con tingere queat, quàm si nunc tandem in nouissimis diebus, de Christo nostro, quem non vt prophetam, sed vt verum Deum & saluatorem nostrum vnicum colimus, disputando dubitemus, ac dubitando disputemus: à quo Mille iam Quingentisque annis in vniuerso mundo dicti sunt Christiani? Vbi quæso Turcis de Mahumeto suo sic disputare licet? vbi de Moyse Iudæis? Et tamen non habent pro Deo Moysen, nec ab eo nomen habēt Iudęi. Cunque gladij potestatem nusquam habeāt, sed vbique seruiliter subiecti, tributa pendāt, atque alterius religionis potestatibus subiaceant: ea tamen & reuerentia & diligentia, legem seniorumque traditiones obseruāt, vt inquietis malisque & superbis eorum legisperitis, nusquam liceat, ne latum quidem digitum, vel à Moyse, vel à seniorum traditionibus discedere, &c.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri, Anno M. D. XXVIII.

LVtherus autem, vt vidit tam graues inualescere sectas, propter quas male audiebat, tanquàm prima radix & scaturigo fuerit ipse omnibus sectis iisce adeò barbaris: ipse quoq; in Anabaptistas scripsit Teuthonice, In quo sane libro primum queritur, *Liber Luth. contra Anabaptistas.*

Prin-

Principem Anabaptiſtarum, Doctorem Balthaſarum Pacimontanũ, iniuſtè feciſſe mentionẽ Lutheri in libello ſuo, quaſi & ipſe conſentiat in ſtultam eius opinionem. Deinde queritur cõtra Diabolum, quod Decem ora aperiat, vbi vnum claudat Lutherus. Tertio, Catholicis, quos Papiſtas vocat, imputat iſtud malum, quod non admittunt Euangelium, quia ſub ſui Principis ditione nulli ſint rebaptizatores: Sed mentitur improbus Calumniator, quia Yſennaci ſub illo Principe multi fuerunt depræhẽſi & mulctati. Quartò, repræhendit Principes, qui morte ſæuiunt in rebaptizatores. Ait ergo, vnicuiq; liberum eſſe debere, credere vt velit. Nam ſi male credat quis, ſatis pœnarum ei fore in Inferno æternaliter: Ideo non debeat tẽporaliter quoque puniri. Sed neſcit aut diſſimulat Lutherus, publicis quoq; legibus in rebaptizatores antiquitus animaduerſum eſſe. Quinto, cõmemorat bona, quæ à Papatu habemus, ne oĩa reiiciantur propter odium Papæ. Nos fatemur (inquit) ſub Papatu multa eſſe bona Chriſtiana imò oĩa bona Chriſtiana, atq; etiã inde ad nos defluxiſſe: Nẽpe cõfitemur, in Papatu verã eſſe ſcripturã ſacrã, verum Baptiſmũ, verum Sacramẽtum altaris, veras claues ad remittenda peccata, verũ prædicandi officium, verum Catechiſmum, veluti Orationẽ dominicam, ac decem præcepta & articulos fidei. Quemadmodum & ipſe econtrario fatetur,

Quanta bona habemus à Papatu.

tetur, apud nos (quamuis nos tanquam hæreticos damnat) & apud omnes hęreticos esse sacram scripturam, Baptismum, claues, Catechismum &c. Sexto deinceps contra Rebaptizatores agit toto vsque ad finem libello, probans, non tam fidei baptizantis aut baptizati, aut patrinorũ fidendum esse, quàm promissionibus Christi & susceptioni Baptismi: Fidem enim esse incertam, Sacramentum autem certum. Cunque rebaptizatores dicant, nusquam haberi in scripturis, quod paruuli habeant fidem propriam, aut quod baptizari debeant: ipse in hunc modum respondet. Quod paruuli credant, nullo scripturæ loco demonstrare possumus, qui clarè his aut similibus verbis dicat. Paruulos baptizate, nam & ipsi credunt. Si quis nos vrgeat ad demonstrandam eiusmodi literam, huic nos cedere oportet, & victoriam dare, nusquã scriptam inuenimus. Boni autem & ratione præditi Christiani tale à nobis non exigunt: Contentiosi & Ceruicosi sectarum duces, id faciunt. At contra, neque ipsi vllam afferent literam, quæ dicat: Adultos baptizate, & nullos paruulos. Hæc ibi Lutherus. Veruntamen longe aliam scripserat sententiam ea de re ante aliquot annos. Nam dum scriberet ad Waldenses seu Pighardos Bohemiæ, inter ea, quæ in eis repræhendebat: hunc quoque articulum commemorabat, quod paruulos baptizant ad futuram fidem, quã adulti consequu-

Cõtra Anabaptistas.

Verba Luth. pro Anabaptistis.

ſequuturi ſint. Ait igitur præſtare, prorſus omittere Baptiſmum in paruulis, quàm baptizare ſine fide. Quia Sacramenta neque debeant, neq; poſſint ſine fide accipi. Si verò ſine fide accipias Sacramentum, magno tuo malo accipias. Huic veſtræ (inquit) doctrinæ opponimus nos verbum Chriſti. Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſaluus erit &c. Sic & in Cochlæum ſcribens ait. Nō negamus, paruulos eſſe baptizandos, nec aſſerimus eos Baptiſmum accipere ſine fide: ſed dicimus, ad Baptiſmum eos credere per vim verbi, quo exorcizantur, & per fidem Eccleſiæ eos offerentis, & eis fidem orationibus ſuis impetrantis: Alioqui mera & intolerabilia eſſent mendacia, quando baptizans à paruulo quærit, an credat? non baptizaturus, niſi vice eius reſpondeatur, Credo. Vt quid interrogat an credat, ſi certum eſt, eos non credere, vt Cochlæus contendit? Eſto, Auguſtinus ſic aliquando dicat, ſed Cochlæo ſatis ſit, eſſe ſic ab homine dictum: Nos volumus hoc dictum diuinis teſtimoniis probatum. Quin aſſerimus, Paruulos prorſus non eſſe baptizandos, ſi verum eſt, eos in Baptiſmo non credere, ne illudatur Maieſtatis Sacramentum & verbū. Hæc in Cochlæum. In iſto autem libro contra Rebaptizatores ſic ait: Ego & gratias ago Deo & gaudeo, me paruulum eſſe baptizatum. Ibi enim feci, quod Deus pręcepit Siue ergo crediderim, ſiue non, ſum tamen bapti-

Luth. contrarius ſibiipſi de fide paruulorum.

baptizatus super mandatum Dei. Baptismus verus &certus est, siue fides mea adhuc hodie certa sit, siue incerta, possum curare, vt adhuc credá ac certus fiá. In Baptismo nihil deficit: In fide semper est defectus. Satis enim laboris habemus, ad discédam fidé toto tempore vitæ. Hæc Lutherus contra seipsum. Quemadmodũ in Septicipite postea ad longum varijs argumentis, ex ipsius verbis ostendit Cochlæus. At Dux Saxoniæ, Princeps Elector, quum audiret, in terris quoque suis fieri plurima nimis barbarice cõtra religionem: destinauit quatuor Visitatores. Quorũ duo erant nobiles, Dominus Ioannes à Plaunitz, & Erasmus ab Haubitz: & duo ex eruditis, Doctor legũ Hieronymus Schurff, & Magister artium Philippus Melanchton, Qui circumeuntes dè oppido in oppidũ, Pastores & Cõcionatores vbique examinabant, eisq; nouam & pascendi & docendi normam tradebant, mediam ferme inter Catholicam & Lutheranam: de vtraq; enim aliquid mutabantur. In eam igitur cogebant Catholicos, aut reluctantes expellebant, & nimis ferocientes Lutheranos ad suæ normæ temperiem castigabant ac moderabãtur. Splendide illis sumptum suppeditare cogebantur Communitates, ad quas diuertebant. Et ij quidé aliquanto moderatius agebant. Verum post eos constituti alij, adeo imperiose ac sumptuose gesserũt se, vt eiusmodi Visitatio cũctis retro actis

Visitatio Saxonica.

Synodis Episcoporum, & Archidiaconorum Communitatibus, grauior intolerabiliorque videretur. Eam Visitationem primum Latinè Philippus Melanchton, post Teuthonicè Lutherus descripsit. Hic verbosius ac imperiosius: Ille succinctius ac moderatius. Philippus igitur præscripsit viginti articulos, erga Curatos per Visitatores examinandos, hoc ferè vsus exordio. Pastores (inquit) debent exemplũ Christi sequi: Qui quoniam pœnitentiam & remissionem peccatorum docuit, debent & ista Pastores tradere Ecclesijs. Nunc vulgare est, vociferari de fide, & tamen intelligi quid sit fides non potest, nisi prædicata pœnitẽtia. Plane vinum nouum in vtres veteres infundunt, qui fidem sine pœnitentia, sine doctrina timoris Dei, sine doctrina legis prędicant, & ad carnalem quandam securitatem assuefaciunt vulgus: Ea securitas est deterior, quàm omnes errores antea sub Papa fuerunt. Et infra. Si largientur (inquit) eleemosynas, Deus augebit nostram rem familiarem, dabit publice annonam vberiorem, pacem & similia bona: Non quia facimus nos, sed quia talia ipse promisit facientibus. In primis largi erga sacerdotes esse debent. Quia scriptum est Dupli honore digni sunt. Item. Volo etiam (inquit) nonnihil de libero arbitrio asscribere; quomodo doceri debeat: De quo plærique valde incommode loquuntur. Et quia clamitant, omnino nos nihil facere posse,

Verba Philippi Melancht. de Visitat.

De libero arbitrio.

pesse; aliud nihil docent, quàm diffidentiam, quæ multa peccata parit in vulgo. Voluntas humana est vis libera, vt facere possit iustitiã carnis, seu iustitiam ciuilem, vbi lege & vi cogitur: Vt, non furari, non occidere, non mœchari. Paulus enim cum iustitiam carnis vocat, docet esse quãdam iustitiæ partem, quam caro coacta, suis viribus faciat, Rom. 2. Gentes natura faciunt quæ legis sunt. Quid autẽ faciunt, nisi ciuilem iustitiam? Exigit autem Deus iustitiam hanc 1. Timoth. 1. Lex est iniustis posita. Vult Deus coërceri rudes & imperitos legis. Propterea doceant, In nostra manu, si cogatur vi, esse, carnem frenare, & ciuilem iustitiam præstare: & hortentur diligenter ad rectè viuendum. Quia Deus hanc quoque iustitiam exigit, & grauiter puniet illos, qui adeo negligẽter viuunt, & somniant, hanc iustitiam non esse in nostra manu, si extorqueatur. Et sicut aliis donis Dei bene vti debemus: ita etiam viribus, quas Deus naturę tribuit, bene vti debemus. Hæc Philippus ille ibi, & id genus multa subdola moderatione præscribebat, quæ minus absurdam redderẽt Lutheri doctrinã, quàm fecerant priora, tum sua, tum illius scripta. Quibus & Lutherus ipse in Teuthonica visitanda formula consentiebat. Hinc data est Catholicis ansa, colligendi plurimas è scriptis Lutheri contradictiones & Antilogias, quibus docuerunt, Lutherum iuxta Pauli Apostoli sentẽtiam, pro-

prio iudicio condemnatum, & velut seruum nequam in Euangelio ex ore suo iudicatum. Hinc monstrosus ille Germaniæ partus, Lutherus Septiceps, quem & Latine & Teuthonice ædidit Cochlæus: Vbi fœdo aspectu ex vna cuculla septē diuersa, & habitu & figura, prominent capita, quę fœdissima super diuersis rebus verborum contentione inter sese rixantur. Accidit eodem anno mira & horrēda Tragœdia Basileæ, quam scripsit priuatim Erasmus Roterodamus, vir Doctissimus ad Ioannem Cochlæum, In hæc sanè verba.

Superioribus hisce diebus, Quartò die Augusti, is erat Dominicus, accidit Basileę quiddam vere Tragicum, ac propemodum cum Thyestea cœna conferendum. Ciuis quidam honestus ac diues. Christophorus Bomgartnerus, vxorem suam Elisabetham, prædiuitis negociatoris filiam, nomine Hērici Dauidis, suspectam habebat, quod furtiuam consuetudinē haberet cum famulo, nomine Angelo: Zelotypia tātùm erat, nullis certis argumentis nixa. Ea per occasionē incruduit. Quum famulus abesset, à domino iussus colligere à certis debitoribus pecuniam: vir ingressus est illius cubiculum, venās, opinor, argumētum, quo, quod suspicabatur, cōuinceret. Reperit in famuli indusio ligulas aliquot sericas. Mox accersitam vxorem, percontatur, agnosceret ne eas ligulas? Vnde, inquit, has nactus es? nam meæ sunt. Confessa est à se donatas.

Tum

Tum maritus, vt verum extorqueret metu, pugionis mucronem intentauit in ventrem vxoris, promittens nihil futurum mali, si verum profiteretur: mortem præsentem minitans, nisi profiteretur. Quoque magis illam proliceret ad confessionem, ipse prior fassus est, se commisisse adulterium: Idem de vxore suspicari, nec aliud tamen quàm suspicari. Illa primum inficiari, tandem vrgente marito, confessa est & ipsa. Et confestim maritus dimisit. Illa territa confugit ad sororem in pagum nomine Prattelen. Actum est per affines & propinquos de reditu in gratiam. Maritus se placabilem exhibuit. Rediijt mulier sabbato tertio die Augusti, deducẽtibus eam aliquot cognatis & propinquis, quos maritus accepit hilari compotaciuncula. Discessum est cum gratulatione: Et, vt aiunt, ea nocte fuit viro & vxori lectus communis, ne quid offensionis vestigium residere videretur. Postridie, qui dies erat Dominicus, simili familiaritate vna pransi sunt. Rumor addidit & cognatos aliquot eodem acceptos conuiuio, quo peracto, egit illis gratias: rogans, vt adesse vellent in cœna, se paulo lautius illos accepturum. Verum is rumor incerta est fide: Illud certum, mox à prandio ablegauit famulam ad concionem: liberos ex priore coniuge susceptos, ad emenda pira. Ita nactus solitudinẽ, obdit pessulum ianuæ: grauidam vxorem transfodit, mox filiolam

vix Quadrimam. His peractis, ipse scripsit epistolam ad Senatum. Confestim in summam ædium partem conscendit, ac ter inclamato nomine Iesu, se præcipitem dedit: adeo, vt cerebro dispersérit viam, iuxta Comici dictum, sed nimium Tragicè. Caligis vnà ligularum alligarat epistolam, de qua modò dixi. Qua continebatur, quid, quo consilio fecisset, ac facturus esset. Occidit adulterá inconfessam, illa pœnam commeruerat: Occidit filiam, ne quis in posterum illi maternum, paternumq; crimen opprobaret. Sibi fuit carnifex, ne longo cruciatu periret: Damnatus iudicum sententiis. Nam in corpus sæuitum est, fractis ossibus, impositum est sublimi rotę. Deinde inclusum ligneo culeo, demissum est in Rhenū. Quid acciderit animæ nouit Deus. Facinus tam atrox & inopinatum, socerum vxoris patrem ita perculit, vt totus factus sit attonitus. Frater mariti, Iacobus Bomgartnerus, præ dolore sibi excidit, vt iam sit in vinculis. Exemplum quamuis impium, nō inutile fuerit, ad deterrēdum ab adulterio, quod iam inter Euangelicos quoque cœperat esse iocus.

Sceleratū facinus D. Ottonis Pac. Accidit & alia eodem anno iugeniosę malignitatis Tragœdia, ex nouis Lutheranæ factionis adinuentionibus, quæ sic habet. Otto Pak, legum Doctor, homo nobilis, occultus Lutheri Discipulus, cum esset Consiliarius iuratus Pii atque Catholici Principis GEORGII, Ducis Saxoniæ: grande ac plane

magistro

magistro suo dignum, hoc est, bene Luthericum facinus scelerato aggressus est consilio. Nam effinxit formulam cuiusdã fœderis, sub nomine quorundam Principum Catholicorum, aduersus Electorem Saxoniæ & Hassiæ Lantgrauium conceptã, per quam nitebatur occultè Lutheranos ad arma cõcitare: Quod & effecit. Nanq; dum Cancellarij vices ageret, nactus ea occasione secretum Principis sigillum, appressit illud formulæ conficti fœderis, ac Hassiæ Lantgrauio velut grãde munus tradidit. Is viso Principis sigillo, statim credidit, rem ita esse. Et cõmunicato consilio cum Electore Saxoniæ, magno studio validum cõparauerunt ambo exercitum. Quem vbi in Publicum eduxerunt, nec quisquam aliorum Principum sciret, quemnam tanto cum apparatu belli inuasuri essent: Lantgrauius copiam fœderis socero suo, Duci Saxoniæ Georgio, transmisit, multa cum prece, vt tali fœdere renunciare vltro velit, ac promittere, vt neque ipsi neque Electori Saxoniæ arma sit illaturus. Dux autẽ Georgius, mox eodem die (nempe in Festo Ascensionis Domini) quo illius scripta recepit, per literas respondit Teuthonice, In hæc sane verba.

Exercitus Lutheran. contra Episcopos.

Generose Princeps, Benigne dilecteque Cognate ac fili, hodie à Dilectione vestra scriptum recepi, in quo Dilectio vestra indicat, quodnam fœdus contra Patruelem meum, Electorem Saxoniæ, editum sit, ac deinde

Resp̃osio Ducis Georgij, ad literas Lantgrauij.

contra vos, In quo & compræhẽdar, id quod Dilectioni vestræ ex animo doleat, & malletis membrum aliquod de corpore vestro perdidisse, quàm rem talem de me rescire: Addita prece benignissima ac humillima propter Deum, vt Dilectioni vestrę dem responsum, in quo abrenunciem isti fœderi, & contra Patruelem meum, & vos nihil faciam, iuxta latiorem literarum tenorem perlegi. Et super hoc Dilectioni vestræ notũ facio, Quam uis simplex sim & ineptus, ea tamen animi fortitudine me esse credat Dilectio vestra, vt si quid vere in hac causa à me factum esset aut actum, nollem id coram Dilectione vestra, aut coram maiore, quem merito plus timerem quàm vos, negare. Quoniam vero hęc ficta Copia, quam ad me misit Dilectio vestra tam multa mendacia in se continet, ac per Originalia nunquàm probari aut demonstrari poterit: non paruam fero admirationẽ. quod Dilectio vestra huic fidem præbet, & me per eam grauat. Multo magis condoleo Dilectioni vestrę, tanquã meo consanguineo & filio, quod Dilectio vestra sinit se eiusmodi infundatis, falsis, mendacibusque nugis seduci, & in seditionem concitari: Vnde Dilectioni vestræ coniugique & liberis vestris, terrisque & subditis vestris, perditio calamitasq; exoriri possit. Dico igitur & scribo adhuc, eũ, qui Dilectioni vestræ dixit, se vidisse Originales literas, quibus additũ sit Chirographũ ac si-

Fictã esse copiam fœderis Fratensi.

Vt iudicetur Nebulo, autor conficti fœderis.

ac sigillum meum, aut quod Originales illas legerit audieritve: esse desperatum, infamem, ac periurum Nebulonem. Hoc cōstanter coram quibuslibet affirmabo. Volo item Dilectionem vestram amice, & (quemadmodum D.V.) propter Deum rogatā habere, D.V. velit negotia sua meliori deliberatione, quàm hic factum est, incipere: nec velit incitari ad eam venationem, vbi merito alius præuenaretur. Velit item D.V. ostēdere mihi mendacem virum illum, vt & ego, & quilibet ab eo cauere sibi sciat. Nisi enim id à D.V. fiat moueri possem ad suspicādum, quod D.V. ipsamet effinxerit illud, atque ita velit captare occasionem, vestram inimicā voluntatem contra me miserum senem inchoandi. Neq; item prætermittam scribere ijs, qui cōpræhendun-tur in copia fœderis, quod Vratislauiæ factū sit, eamque illis transmittere: Nihil dubitans, eos & se & me sufficienter excusaturos esse. Satis enim scio, plærosq; eorum neq; affuisse, neque missos ibi habuisse Oratores suos. De nullo igitur fœdere mihi sum conscius, neq; vnquam id doceri potest, quod de ipso sciam aliquid. Ea enim, quæ de aliis in eiusmodi copia recensita sunt, vtiq; manifesta sunt mendacia. Quicquid autem me tangit, prorsus ementitum est. Existimo igitur iam, si D.V. ob id aliquod de corpore suo membrum tradidisset, eius facti nunc pœniteret eam, quod omnino frustra & pro nihilo factum esset.

Neque opus eſt,vt ab eo, quod in ſeipſo nihil eſt,deſiſtã aut abrenunciem.Geram me,Deo dante,erga D.V.& erga quoſlibet ita,vt ſciã cum honore corã Deo ſuperioribusq; meis, & coram toto mundo reſpondere. Hoc tanquàm reſpõſum Dilectionem veſtram celare non volui: Cui inſeruire paratus ſum. Data feſtinàter Dreſdæ in die Aſcenſionis Chriſti, Anno Domini 1528. Neq; omittam ſcribere agnato meo,vt iſta ſignificem. Ex quibus Di lectio eius me bene excuſatum habebit.

Georgius Dux Saxoniæ. &c.

Initium formulæ cõfecti fœderis.

Nomina autem aliorum Principum ex tenore confiĉti fœderis cognoſcuntur. Cuius ſane initium ſic habet. Dei gratia Nos Ferdinandus Rex Bohemiæ, Rom. Cæſ. Maieſtatis locum tenens,Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ & Wirtenbergæ, Comes Tyroli &c. Et nos Albertus S.R.E. Tituli S.Petri ad vincula, Presbyter Cardinalis, Archiepiſcopus Moguntinus & Magdaburgenſis, ſacri Romani Imperij Archicancellarius per Germaniam: Princeps Elector & Primas, Adminiſtrator Halberſtatenſis. Et nos Ioachim, ſacri Romani Imperij Archicamerarius,& Princeps Elector: Ambo Marchiones Brandeburgenſes, Duces Stetiniæ, Pomeraniæ,Caſſabiorum & Wandalorum: Burgrauij Nurenbergenſes,& Principes Rugiæ. Et nos Matthæus Sanctæ Romanæ Eccleſiæ, Tituli Sancti Angeli Presbyter Cardinalis, Archi-

Archiepiſcopus Saltzburgenſis, Apoſtolicæ ſanctitatis & ſedis Romanæ Legatus natus &c. Nos Wingandus, Epiſcopus Bambergẽſis. Et nos Conradus, Epiſcopus Herbipolenſis, & Dux Franconiæ. Et eadem gratia nos Georgius Dux Saxoniæ, Lantgrauius Turingiæ, & Marchio Miſnæ. Nos Wilhelmus & Ludouicus fratres, Duces ſuperioris & inferioris Bauariæ, Palatini Rheni. Fatemur & notum facimus, virtute harum literarum palam, Poſteaquam in hoc periculoſo & aduerſo rerum ſtatu, quem Deus omnipotens ſuper genus humanum, propter iniquitates & peccata permittit, multæ in Deum blaſphemiæ & iniurię, ac ſcandala proximorum exoriuntur. Ita, quod Deus non ſolum in ſuis Sacramentis, quæ ipſe ſuper terrã, tum ad emendationem noſtri, tum ad confortationem infirmæ conſcientiæ noſtræ inſtituit: Verum etiam in ſua ipſius omnipotentia ac Dietate, iniuriis contumeliisq; afficitur. In eo ſane, quod Templa & Monaſteria diripiuntur ac deuaſtantur: Deo ſacratæ perſonæ ab eius cultu expelluntur, ad loca inhoneſta protruduntur, ſuiſque cenſibus & prouentibus viſpoliantur & priuantur. Et quod omnium horrendiſsimum eſt, ſacræ Miſſæ officiũ non ſolum aboletur, ſed & Idolatriæ & peccato aſſcribitur. Nobis tanquam Catholicis, Regi, Principibus Electoribus, Archiepiſcopis, Epiſcopis & Principibus, propter votum & pro-

missionem, quam Deo creatori nostro fecimus (Cui nos tanquam creaturas suo creatori absque omni medio subdere, ac sacris pedibus eius substernere debemus) similiter etiam propter iuramenta & fidelitates, quas partim Apostolicæ sanctitati, ac omnes nos Rom. Cæsa. Maiestati, Domino nostro omnium Clementissimo, præstitimus (Quibus tanquam superioribus nostris debitam obedientiam exhibere debemus & tenemur) nihil aliud conuenit, quàm eiusmodi suprà scriptis blasphemiis (quantum nobis velut hominibus, mediante auxilio diuino, possibile est) occurrere, eas auertere ac in melius conuertere & cæt. Quanquam vero cuncti Principes & Episcopi illi, sigillatim per propria scripta & sigilla negarent, se tale fœdus percussisse: non tamen potuerunt viciniores Tres Episcopi periculū euadere belli, nisi persoluerent Centum Milia aureorum. Imparatis enim ac indefensis imminebat è proximo grandis & ad inuadendum paratus exercitus. Quáuis igitur essent immunes ab eo fœdere, maluerunt tamen redimere pacem, quàm iniustum sustinere bellum. Numerauerunt itaque Archiepiscopus Moguntinus XL. Milia aureorum, totidem Episcopus Herbipolensis, & XX. Milia Episcopus Bambergensis. Quid facerent aliud? longe aberat Cæsar in Hispaniis, & Liga Sueuica tam subito non poterat ferre auxilium.

Tres Episcopi redemerūt pacem à Lutheranis Centum Milib. aureorum.

Subdi-

Subditorum autem corda, magna ex parte Lutheri fermento erant infecta. Maluerunt itaque Episcopi in pecuniis, quam in damnis subditorum, agrorumq; populationibus, aut oppidorum expugnationibus, iacturam facere. Quia metus erat, ne speciosus verbi Dei prætextus, Euãgeliiq; defendẽdi titulus (quẽ Lutherani vbique iactitant) totam Germaniam in tumultum excitaret. Ne autem Hassiæ Lantgrauius videretur fœdus illud vltro effinxisse, indicauit authorem, supradictum Ottonem Pak, eumque in custodia tenuit, vt de facinore isto responderet aduersariis. Scripsit igitur ac certũ præfixit diem Regi Ferdinando, Electori Brandeburgensi, & Duci Saxoniæ Georgio, ad agendum iure cõtra dictum Pak, si quid aduersus eum haberent. Illi missis Oratoribus iusserunt illum accusari tanquam reum læsæ Maiestatis. Feria igitur secunda post festum D. Margarethæ, conuenerunt Oratores in oppidum Cassel, vbi Lantgrauius publicam exhibuit audientiam. Antequã vero accusaretur ab illis Pak, iussit eum à suo Cancellario coram illis interrogari de tribus articulis. Primo, an de fœdere illo dixerit Lantgrauio, quod Vratislauiæ factum sit. Secundo, an Copiam illius sigillatam annulo Ducis Georgij, tradiderit eidem Dresdæ. Tertio, an per multa scripta promiserit, etiam Originales tradere illius fœderis literas. Pak ergo hæc omnia cõfessus est

Actio contra D. Pak Casliæ instituta.

est palam. Deinde datus est Oratoribus locus accusandi illum. Cœpit itaque Cancellarius Ducis Georgij, Doctor Simon Pistorius, clarissimus ac disertissimus Iurisconsultus, hominem accusare multorum criminum: De quibus eum certissimis documentis conuicit, tum per propria eius Chirographa, tum per aliorum authenticas literas. Etenim Pak, cum esset superbus & sumptuosus, multa plura decoxerat, quàm in tota substantia sua haberet. Variis igitur figmentis callide circumueniebat plærosque, vt sibi in mutuum darent. Effinxit sane diuersas epistolas, quas annulo Ducis Georgij, dum Cancellarij vices ageret, sigillabat, vt per eas pecuniam vndecunque acquireret. Finxit & scripsit, se octo Milia aureorum dedisse Duci Georgio, pro Præfectura oppidi Weissensehe, ad dies vitæ suæ. Finxit credentiales literas, pro se ad plærosque, annulo Ducis signatas. Finxit literas, quibus fateretur Dux, ei debere Quinque Milia florenorum. Et cum à Duce missus fuisset, velut Consiliarius, ad Lantgrauium Hassiæ, ille peruerso itinere profectus est occultè, ad Ioannem Waiuodam Vngariæ: hostem Regis Ferdinandi. Et Vratislauiæ aliam confinxit multorum Principum, aduersus Regem Ferdinandum, confœderationem. In qua nominatim recensuit non solum reges Franciæ, Angliæ, Daniæ & Scotiæ, ac Venetos: Verum etiam quosdam Germa-

De multis criminibus accusatus est D. Pak.

Germaniæ Principes, vtpote Duces Gelriæ, Pomeraniæ, Electorem Saxoniæ, Lantgrauium Hassiæ, & Archiepiscopum Treuerensem. Deniq; sub figmento & prętextu conficti fœderis, quod contra Electorem Saxonię Lantgrauiumque Hassiæ initium asserebat, à Lantgrauio Quatuor Milia aureorum in donúm recepit, vt Creditorib. eius ex ea pecunia satisfaceret: Neq; tamen omnib. satisfieri potuit. Cum igitur ad tot sibi obiecta crimina, non posset nec auderet respondere immoto pede: omnes Oratores consurrexerūt, eique in faciem dixerunt, quod sit infamis, perfidus, periurus ac sceleratus nebulo, & ex stirpe nequam, qui Principes & Dominos eorum nequissima calumnia traduxerit: reus crimine & falsi & lęsę Maiestatis. Protestabātur itaque & rogabant Lantgrauium omnesque circumstantes, vt illum pro tali haberent, donec demonstraret, fœdus illud à Dominis eorum factum esse. Pak verò misere confusus ac dehonestatus, mortis quidem supplicium euasit, gratia & benignitate Lantgrauij: profugus tamen & exul factus, nusquam in terris Lantgrauij & Electoris Saxoniæ, aliorumque Principum, quos diffamauerat, tutò pedem sistere potuit. Vagus igitur ac profugus factus super terram, velut alter Cain, per diuersa latibula ad vrbes stagnales sese proripuit: Atque in hunc modum restituta est Germaniæ pax. Quantum vero

D. Pak misere confusus & conuictus est publice. Tandem comprehensus Antuerpiæ Anno 1536. Post diuturnum carcerē, post longam iuris disceptationē, post feralia quæstionum tormēta, capite plexus & in Quartas diuisus est. An. 1537. mense Febr.

dolim

dolueritid Luthero, vel ex ea constat epistola, quam paulò post scripsit ad sodalem suũ, Apostatam Augustinianum, In hæc sane verba. Optimo pariter ac pio viro, Wincilao Linco, seruo Christi in Euangelio Nurenbergæ, fratri suo, Gratiam & pacem. Noua plura tu nosti, quàm ego scribere possim. Fœdus illud Principum impiorum, quod ipsi negant, vides quantos motus mouerit. Sed ego Ducis Georgij frigidissimam excusationem fere pro confessione interpretor. Sed negẽt, excusent, fingãt: Ego sciens scio, non esse fœdus istud merum nihil aut Chimeram, licet monstrum sit monstrosum satis. Deinde orbis nouit, illos animo, facto, edicto, studio pertinacissimo hactenus talia publice tentasse & fecisse, & adhuc facere. Extinctum enim volunt Euangeliũm, quod negare nemo potest. Sed quid hæc ad te, qui absque dubio certus de his omnibus es. Tantum vt scias, neque nos istis credere impiis, licet pacem offeramus, optemus, demus, Deus confundet istum stultissimũ stultũ, Qui sicut Moab plus audet quàm pôssit, & non secundũ vires suas superbit, sicut semper fecit. Orabimus contra istos homicidas, atque hactenus sit eis indultum. Si denuo aliquid moliti fuerint, orabimus Deum: Deinde mouebimus Principes, vt absque misericordia perdantur. Quandoquidem sanguisugæ insatiabiles quiescere nolunt, nisi sanguine Germaniam madere sentiant.

Epist. Luth. ad Vuenceslaum Lincũ.

tiant. Vale & ora pro nobis, Dominica post Barnabæ 1538. Mart. Luther.

Sub initium eiusdem anni, famosa ac scandalosa habita est Disputatio apud Heluetios in oppido Berna, quam procurauerunt Zuinglius, Oecolampadiusq;, & eorum complices, Wolfgangus Capito, Martinus Bucerus, qui Argentinæ in secta Zuinglij præualebant: Et duo scelerati Apostatæ, Berchtoldus Haller, & Franciscus Kolb, qui potentem ac bellicosum populum Bernensem, in fide peruerterunt. Cum igitur formula ad disputandum à Bernensi Senatu præscripta atque euulgata, Catholicis aperte præiudicialis ac iniqua esset, Zuinglius vero plausibilis nimiumque alludens: factum est, vt è Catholicis nemo Doctorum Theologorum ibi disputauerit, ne comparauerit quidem, nisi Prouincialis Augustinianus, D. Conradus Tregarius: Neque vllus Episcoporum ad eam suus miserit Oratores, sicut miserant ante biennium, ad disputationem Badensem. Articuli enim X. quos disputandos proponebant, aperte erant impij & erronei, contra Ecclesiam, contra veritatem Eucharistiæ Missæque, & aliorum Sacramentorum: contra merita venerationemq; sanctorum, contra exequias defunctorum: breuiter contra receptos & approbatos Ecclesiæ ritus, cæremoniasque fere omnes. Et ipsa formula sic erat imperiosa, & fastu quodam turgida, vt *Disputatio Bernensis.*

Quatuor Episcopos personaliter ita citaret ad comparandum, vt nisi compararent simul cum doctis viris, sacrarum literarum peritis, omnem Iurisdictionem Episcopalem in terris Bernensibus perdituri essent. Euulgata autem ea formula, multiplex dissuasio ac dehortatio Bernensibus per scripta ab aliis facta est. In primis à Regimine Imperiali, nomine Cæsareę Maiestatis, è Spira interdictũ est Bernensibus serio, ne disputationem illam admitterent. Deinde à Quatuor Episcopis multis rationibus prolixe probatum est, non expedire, vt fieret ea disputatio. Et adhuc multo copiosius dissuaserunt eandem Octo Heluetiorum Cantones Catholici: Inter quos Lucernenses primas tenebant partes. Quorum sane admonitio adeo pia erat & fidelis, vt eorum verba ex imis visceribus ac intimis cordis penetralibus, absque omni fuco, procedere viderentur. Admonebant eos disputationis Badensis, quam inter XII. Cantones ipsi Barnenses pręcipue & expetierant & comprobauerant. Admonebant eos fœderum, promissionum, literarum sigillatarum, recessuum (vt vocant) publicorum, iuramentorum, & multorum aliorum monumentorum: quæ omnia per impiam disputationem istam violanda erant. Dicebant eiusmodi disputationem fore, non solum contra disputationem Badensem, intra biennium prius communi eorum consensu & approbatione habitam:

Pia dehortatio de illa disputatione per viij. Cantones.

bitam: Verum etiam contra iusiurandum, quod & ciuitas Bernensis & eorum territoria præstiterant, & contra sigillatos recessus. Item contra ipsorum fœdera, & contra Catholicæ Ecclesiæ ordinationes. Vnde exoritura sint plurima ipsis mala, magna detrimenta, scandala, damna, seditiones, tumultus, & quid non? Sed & Ioannes Cochlæus, qui tum Moguntiæ degebat, cum serio vidisset eam disputandi formulam publico Bernensium Edicto præscriptam: confestim collegit dissuadendi rationes quàm plurimas, quas per proprium nuncium per tanta terrarum interualla Bernam transmisit, quo tempore iam cœptum erat disputari. Admonuit eos legis diuinæ, authoritatis Ecclesiæ, Sedis Apostolicæ, legum Imperialium: ne tot sæculis probatos ac receptos fidei nostræ articulos, per in faustam illam disputationem in dubium reuocarent. Maxime vero reprobauit modum iudicandi super disputatis, quod reiecta omni Ecclesiæ Doctorum expositione, sola Biblica scriptura debeat inter partes discernere ac iudicare: Quandoquidem ipsa secundum sese sit res inanimata, quæ eloqui nō possit, nec iudicare, vtra partiū ipsam rectius intelligat aut exponat. Neque clamare possit, Ohe aut Væ, contra eos, qui ei vim faciunt, aut retortam velut per capillos in deuiū sensum trahunt. At ipsi Bernenses temere sibi iudicandi authoritatē sumpturi sint, ad pronunciandum

Scriptū Cochlæi, ad Bernenses.

per certũ veritatis magistrum: per corticem literæ omnia ab hæreticis in dubium vocari ac peruerti possent. Bernenses vero his omnibus contemptis, prosequuti sunt disputationem suam: Disputantes à Die septimo, vsque ad Vicesimum sextum Ianuarij. Postea iudicarunt X. articulos recte probatos, & in scripturis fundatos esse. Mox igitur nouam instituerunt Reformationem, in qua præceperũt primo, Vt ab omnibus subditis suis approbentur X. articuli. Deinde, Vt subditi ipsorum, nulli è Quatuor Episcopis, amplius obediant in rebus Ecclesiasticis: non in caussis Matrimonialibus: non in excommunicationibus & absolutionibus: non in perceptione Chrismatis: non in oblationibus decimisque & frugum primitiis &c. Deinde absoluerunt à iuramentis Episcopo præstitis Decanos, Camerarios, Pastores, Concionatores, & quoslibet Ecclesiæ ministros. Postea cum ipsi in vrbe sua iam demoliti essẽt altaria, atque Imagines, vbiq; in templis suis, Missasq; penitus aboleuissent: præceperunt subditis, vt per omne territorium suum itidem facerent. Deinde abrogarũt omnes Missas, & exequias, anniuersariasque memorias defunctorum, fraternitates viuentium: Dedicationes templorum, habitus Monachorum ac Monialium, vsum sacrarum vestium: Dies ieiuniorum, festa sanctorum, & quid non? Permiserunt autem sacerdotibus vxores, nouas nup-

Noua Reformatio Bernensium.

nuptas Monachis, sacrilegos maritos Monialibus. In fine tamen, vt fidei suæ incertitudinem conscientiæq; palpitationem ac metum proderent: adiecerunt, sese, vbi meliora docti fuerint, ea libenter amplexuros esse, & eam Reformationẽ velle vel augere vel minuere.

D. Eckius disputationẽ: Coch. Reformationem confutauit.

Quoniam vero tam in Badensi, quàm in Bernensi disputatione, coram Laicis Teuthonice & loquendum & scribendum fuit: Teuthonice quoque reprobauerunt, D. Ioa. Eckius Disputationem, D. Io. Cochlęus Reformationem Bernensium. Eckius prolixius ac subtilius: Cochlęus breuius ac simplicius pro captu Laicorum. Eckius vltra X. articulos disputationis, commemorauit adhuc XXV. articulos erroneos, quos in Disputatione illa admiserunt. X. item articulos cõtradictorios sibiipsis, & XV. locos scripturæ, quos falsificauerunt inter disputandum. Cochlæus priusquam articulatim Reformationem reprobaret, obiecit Bernensibus contemptum & negligentiam circa viros doctos, quos ad disputationem suam vocare debuissent, præsertim D. Eckium. Deinde exprobauit inciuilitatem, qua malè tractatus fuit in ea disputatione D. Conradus Tregarius, Prouincialis Augustinianus, Heluetius natus. Postea respõdit articulatim ad Reformationis Capita. E quorum Tricesimo paucula, exempli gratia, retulisse operæ precium fuerit. Tricesimo (inquit) conceditis Monasticis personis, dese-

rere

rere Monasteria & inire connubia: Atque vt eas ad hoc prouocetis vultis eis bona, quę intulerũt, restituere. Quę si nimis modica sint, vultis plus addere, modo exeãt, siue cõnubia ineant, siue non. O boni Domini, quàm inimicus est & honori vestro & animarũ vestrarũ saluti, autor huiuscemodi Reformationis. Quomodo potestis (obsecro) vsque adeo obliuisci omnis scripturę, omnis legis & iuris, omnis disciplinæ & honestatis? Quomodo potest licere vobis, qui iuramento fœderati estis, iuramenta & vota Deo prę stita, tam turpiter ac sceleste soluere, & cõcedere id, quod in vestra potestate minime consistit? Honestas iuris etiam apud Gentiles & Romanos antiquos exigit, vt iuramenta & pacta etiam hosti seruentur: Vos autem ea ne Deo quidem seruari vultis. Quomodo possitis, quæso, maiores aut vehementiores vos exhibere hostes Dei & Ecclesiæ, quam hic facitis? Considerate vos ipsi. Quomodo enim potest alicui maior aut dolor aut iniuria inferri, quàm si sponsa aut vxor eius abducatur aut rapiatur? Aut si filius aut filia eius, amisso honore, ad ignominiam redigatur publicè coram toto mundo? Iam sponsæ & vxores Christi, Dei & Domini nostri, Moniales sunt, Can.4.Ioan.3.2.Cor.11.Ephe.5.Apo.21.Sunt & filiæ sanctæ matris Ecclesiæ, Gal.4.1.Corin.4.Psal.44.& 47.Can.3.1.Pet.3. Quomodo igitur pręsumitis eas cõtra omne

Contra nuptias Monachorum & Monialium.

Hostes Dei Bernenses.

[illegible], contra omnem ſcripturam & honeſta-
[illegible], à votis ſuis abſoluere? Iubete, quæſo,
Apoſtatas veſtros oēm perſcrutari tum ſcri-
pturam tum hiſtoriam, an inuenire queant,
quod in vlla per orbem terrarum prouincia,
intra M.D. annos, vſpiam conceſſum fuerit
Monachis & Monialibus, Matrimonia inire,
aut à Monaſteriis in mundū redire. Eſt enim
manifeſte cōtra Deum, ſic irrita facere vota.
Num.30. Deut.23. Pſalm.65. Eccl.5. Contra
Chriſtum Mat.8. & 19. Luc.9. & 14. Contra
Paulum 1. Tim.5. vbi damnantur ij, qui pri-
mam fidem (votum ſcilicet) irritam faciunt.
Quid autem ſacra Concilia, ſanctique Ponti-
fices & Catholici Doctores, contra ſcelus i-
ſtud ſcripſerint atque ſtatuerint, recitare hic
nimis longum foret, atque etiam apud vos ir-
ritum & inutile, qui talia cuncta contemnitis.
Recitabo autem vobis legem Imperialem ex
Codice, vt ex ea intelligatis, quid hic miremi
ni &c. Lutherus, vt vidit Zuinglium Oe-
colampadiumque inualeſcere indies magis ac
magis: ſcripſit rurſus contra eos bene proli-
xum librum Teuthonice, Cui titulus eſt. De
cœna Chriſti confeſſio Lutheri. In prima
eius parte exagitat ac repræhendit Zuingliū.
In ſecunda Oecolampadium. In tertia de-
nique fidei ſuę confeſſionem, quam pro certa
& vltima ſuæ mentis ſententia, tam in vita
quàm poſt mortem, haberi iubet. In prima
multa obiicit Zuinglio eiuſque complicibus,
quæ

C. de Epiſ. & Cle. l. Raptores.

Lib. ſecūdus Luth. contra Zuingliū & Oecolampadium.

quæ Catholici prius longe iustius obiecerant ipsi Luthero: Nempe, Quod eiusmodi dissensio & diuisio inter ipsos non est à spiritu sancto, sed à Sathana: Quod spiritus ille vertiginis contradicit sibiipsi: Quod libere concludendum est, Diabolum omnis dissensionis patrem, esse eorum doctorem: Quod dissensio in intellectu & sermone, ex Diabolo est &c. In secunda contradicit sibiipsi, dum negat in cœna Christi remanere vinum, eò quod Christus dixerat. Non bibam de genimine vitis &c. Quod antea sæpe affirmauerat, cum alibi, tum in Babylonica sua captiuitate, vbi derisit Transsubstantiationem & accidentia sine subiecto. Affirmat item ibi Christum, non solum dedisse calicẽ discipulis, sed & ipsummet bibisse. Quod prius negauerat in libro de abroganda Missa, vbi docebat, quod sacerdos aliis dare debet Sacramentum, non ipse sumere: quoniam & Christus ita fecerit.

In tertia autem parte inter articulos fidei suæ ponit, quod non sit credendum liberum arbitrium. Reiicio (inquit) hic simul ac damno, velut meros errores, omnem doctrinam, quæ liberum arbitriũ nostrum iactitat. Item affirmo, Quod Vigiliæ, Missæ ac Anniuersarij dies pro defunctis, sint inutiles, ac nundinæ Diaboli. Item, Quod sancti inuocandi non sint. Item, Quod extrema vnctio, Matrimonium & Ordo sacerdotalis, Sacramenta non sint. Super omnes verò abominationes, *Finalis confessio fidei Lutheri.*

teneo (inquit) esse Missam, quæ pro sacrificio ac bono opere prædicatur ac venditur, super quam nunc omnia Ecclesiarum Collegia Monasteriaque consistunt: At, Deo dante, cito iacebunt. Quamuis enim magnus, grauis turpisque peccator fuerim, atq; iuuentam meam damnabiliter consumpserim ac perdiderim : ea tamen sunt maxima peccata mea, quod tá sanctus Monachus fui, ac tot Missis vltra XV. annos dilectum dominum meum tam horrende offendi, martyrioq; ac tribulationibus affeci. Hæc in illo libro Lutherus.

Alius liber Luth. contra Concomitantiam.

Ædidit & alium librum Teüthonicum eodem anno contra Papistas (vt vocat Catholicos) de communione sub vtraque specie. In quo miris cauillis ludit, scurratur ac mordet, dum iactitat quantum sua doctrina profecerit etiam apud Papistas, qui revera Lutheraniores sint ipsomet Luthero. Quoniam Canonici, aliiq; sacerdotes ac Monachi, pulchrè didicerint omittere ac neglectui habere horas Canonicas: ita fortes in cõscientia vt Papę dispẽsatione non amplius indigeant. Episcopi autem sciant nunc dissimulare Interdictum & excommunicationem, qñ Papam tenebat Cæsar captiuum, quod ante Lutheri doctrinam minime passi fuissent. Principes denique, qui odio persequuntur Lutherum, sint Lutheraniores quàm ij, qui Lutherũ fouent, dum ab Ecclesiis & Monasteriis tollãt, & ad se rapiant paratam pecuniam, preciosa cleno-

Hoc calumniosum est in Cæsarem figmentum.

clenodia & ornamenta, insidienturq; nihilominus & bonis immobilibus eorũ, ac multas eis imponant exactiones: Aduersus Lutheranos vero Principes, quærant proditorias consultationes ac fœdera, de quibus ipsimet postea erubescant &c. Excerpsit ex eo libro Ioannes Cochlæus Calumnias CXLIIII. & sannas L. quas breuibus responsiunculis confutauit Latine: maxime propter Episcopum Roffensem, à quo petebat, vt denuo aliquid in illum æderet, propter Germanos, qui præ omnibus Lutheri aduersariis ei plurimum (& merito quidem) tribuerẽt. Volebam (inquit) in prefatione R. Dignationi tuæ ex vno eius libello Teuthonico in vnum colligere fasciculum, ipsius aduersum uos calumnias, sannas, vanitates, iactantias, peruersitates, impietatesque & blasphemias. Et iam percurrẽdo libellum omnes in margine mihi designaueram certis notulis: Sed inter respondendum tanto affectus sum tædio, vt vix potuerit anima mea tantum sustinere nauseam & molestiam, donec ad calumnias sannasq; eius breues adiecerim responsiunculas. Cuius sane laboris gemina mihi ad te R. P. causa fuit. Vna, vt scias, quanta sit eius in lingua patria improbitas: Altera, vt adhuc semel scribas, non sane ad eum, sed ad Proceres Imperij, ad nobilitatem Germaniæ, vt vel serò perpendant, quo nam tendant omnes nouarum sectarum conatus &c.

Confutatio eius libri per Ioannem Cochlæum.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri, Anno M.D. XXIX.

Epistola Lutheri è Nurēberga Dresdā peruenit.

CVM autem è Nurenberga peruenisset Dresdam exemplar epistolę Lutheri ad Lincum scriptæ, cuius tenor recitatus est supra: Dux Illustriss. Saxoniæ Georgius, misit ad Lutherum illius copiam, sciscitās per literas ab eo, an fateretur, eam epistolam à se scriptam ac datam. At Lutherus proterue respondens & ambigue, petijt, vt Dux cum talibus schedis & literarum exemplis patiētiam ipsius non tentet. Dux vbi ex responso Lutheri certior fieri non posset (Quādoquidem neque negabat, neque agnoscebat eam epistolam Lutherus) misit quēdam è Secretariis suis Nurenbergā ad Senatum: petens de epistola illa interrogari Wēceslaum Lincum, an re vera ad ipsum à Luthero data fuerit. Ille autem interrogatus, Senatui aperte confessus est, Lutheri esse epistolam. A se tamē quibusdam amicis cōmunicatam fuisse, simplici animo & citra dolum malum, nō studio insimulandi aut offendēdi, nec Ducem Georgium, nec quemuis alium. Quod autē exscripta latiusque propagata fuerit, id factum esse inscio se & inuito. Vidit ibi Secretarius per quendā amicum ipsas literas Originales, quarū exemplum recepit: Quod Dresdam allatum, cum priore concordabat. Cum igitur iam certus esset Dux, eam epistolam à Luthero scriptam fuisse,

Calum. Lut. in Ducē Georg. de fœd.

fuisse, & ab illo publicam quoque nimisque odiosam & suspicacem, immo planè assertiuá mentionem de fœdere Principum (quod seditiosum, proditoriumqu vocabat) in eo factam sciret libello, quem is contra Episcopũ Misnensem, de vtraque specie ædiderat: Purgauit & excusauit se bonus Princeps denuo per publicas literas de conficto illo fœdere, quod D. Otto Pak Hassiæ Lantgrauio primum suggesserat. Idque fecit Dux multo exactius pluribusque rationibus, quàm fecerat prius ad Lantgrauium, tum propter iniquas suspiciones, quas pariebant scripta Lutheri: tum propter D. Pak, qui iam dudum criminè falsi multipliciter conuictus in Cassel fuerat. Operæ precium itaque fuerit, quædam Principis verba, â Teuthonico in Latinum translata, hic recitare.

Nos (inquit) certi de hoc sumus (Deo sit gloria) hoc omne, de quo insimulati sumus, manifestissimum mendacium esse, & neque Lutherum, neq; quenquam sectatorum eius, vllum vel leuissimum argumentum proferre posse, è quo probabiliter conijci, æstimari aut probari possit, nos hic de rebus, quas confictũ hoc fœdus cõtinet, vnquam deliberasse, agitasse, aut omnino etiá cogitasse. Nihilominus homo iste Euágelicus, tam audax, impudensque est, vt non dubitet tam splendidum mendacium, non solum ac si id auditum haberet: sed prçterquam quod omnes, quos hoc commentum

Purgatio ducis de illo fœdere.

mentum insimulauit, vna voce negando sese purgarunt: tamen pro comperta etiam veritate prædicare, ac in vulgus spargere, & nominatim de nobis in hæc verba scribere. Ducis Georgij frigidissimam excusationem ferè pro confessione interpretor. Quam frigida fuerit excusatio nostra, ipsa verba indicant. Nec adhuc videmus, qua vehemētiore ardentioréue pernegatione, talem accusationē reuellere debuissemus. Quod si tam frigida, & consimilis cōfessioni fuisset, quam arguit Lutherus, nunquam certe nomē Indicis expressisset. Quapropter illa adhuc plus feruoris habet. quàm Lutheri, Pakij, & omnium aliorū accusatio, &c. Attulit deinde præter alias de falso & ficto fœdere rationes, etiam ex ipso stylo & verborum tenore Octo probationes, quibus ostendit autorem figmēti errasse, tum in titulis Principum, tum in quibusdam aliis rebus. Quod autem Lutherus scripserat, se scientem scire, quod fœdus illud non fuerit omnino nihil, aut Chimera. Princeps pulchre in eum retorsit: Nempe, quod ideo sciēs sciat, quia ipse forsitan aliqua ex parte parauerit, aut consilium dederit, ad paradum tale commentum. A qua sane suspicione nō vult eum liberum esse, nisi certæ suæ scientię probabiles afferat rationes. Scripsit igitur & Patrueli suo, Duci Ioanni, Principi Electori Saxoniæ, sub cuius vmbra & protectione Lutherus degebat, vt is saltem ex eo perquireret,

Certæ rationes, quæ probant fœdus esse falsum & confictum.

ret, vnde sciret, fœdus illud non esse fictum. Sed neque per eam viam quicquam exquirere potuit. Cæterum Lutherus, velut crabro irritatus, ædidit Teuthonice libellum, cui titulum fecit. De priuatis & furto surreptis literis. In quo sane vsque adeo scurriliter ac petulanter in honestissimum Principem debacchatus est, vt etiam Lutheranis non paucis displiceret tam indecora scurrilitas. Itaq; Ioannes Cochlæus, indignitate eius rei motus, in Lutherum Teuthonice scripsit libellum. In quo præter mendacia, multos etiam lapsus Lutheri, tum in Psalmi expositione, tum circa linguam Hebraicam (quam olim Romæ ex Heliæ Iudæi informatione degustauerat modicum) indicauit: inscribens eum Generosis ac Illustribus Principibus ac Dominis, Ioanni & Friderico, filiis Ducis Georgij. In cuius præfatione sic ait inter cætera. Et sane merito graue molestumque auditu est, hunc extreme malitiosum, & iam pridem condemnatum, deploratumque & infamem Apostatam, sub potentissima laudatissimaque domo Saxoniæ tantum audere, vt quenquã bonum virum in ditione Saxonica degentem, taceo tam inculpatum, ac omnibus modis laudatũ Principem, tot mendaciis, scommatibus, conuitiis, & omnis generis iniuriis, palam coram toto mundo impetere atque exagitare sustineat, & obiter aspergere seditiosa mendacia atque maledicta, etiam de multis aliis Principibus,

Liber Luth. de priuatis Epistolis contra Ducem Georgium.

Apologia Cochlæi pro Duce Georg.

pibus,

pibus, atq; adeo de negocijs publicorum Imperij Conuentuum. Scribens videlicet, Wormaciense Edictum (quo pro obstinato hæretico damnatus est) sine optimorum & summorum quorumque Imperij Ordinum consensu, promulgatum fuisse: Cum tamen Cæsarea Maiestas in eo ipso Edicto, palam testetur, id de sua & omnium sacri Imperij Electorum Principum, reliquorumq; Ordinū tum congregatorum, sententia & consilio factum esse. Et id quidem in eodem Edicto testetur ter, sicque ter à Luthero mendacij arguatur.

Contemnenda Lutheri conuicia.

Cum igitur nemo nesciat, quam impudenter hic Monachus omnis generis mendacia, & simul multas vanissimas nugas, petulantissimaque scommata in scriptis suis congerere, inque ijs nullius plane hominis rationem habere soleat, non aliter ac exercitatissimus aliquis scurra, aut ira incensa læna: Non est quod Celsitudines vestræ illius contumeliis magnopere cōmoueantur. Quemadmodum nec Pater vester commouetur. Qui dicere solet, se non magis commoueri, si Lutherus sibi conuitium faciat, atque olim commoueri solitus sit, cum sibi Morio suus, cui Pastori nomen erat, conuitium fecisset &c. Ædidit sub idem tempus idē Cochlæus Latinè haud ita breuē librum, qui inscriptus est, Septiceps Lutherus. Quem ob duas potissimum causas ex diuersis Lutheri opusculis, tū Latinis tum Teuthonicis, in vnū collegit. Nempè & propter

Septiceps Lutherus.

pter Concionatores Catholicos, vt ij quouis proposito Themate, Lutheranos facile per propria scripta Lutheri, absque longæ disquisitionis labore ac tædio, reprobare atque confundere possint. Et propter externas Nationes, vt viri Docti, linguam Germanicam non callentes, in futuro Concilio haberent breue cōpendium, ex quo intelligerent, qualia Teuthonice scripserit Lutherus, atque eo facilius eum velut seruum nequā, de ore proprio iudicarent. In prefatione autē eius libri, vbi admonuisset lectorem, quomodo eum librum cum fructu aliquo legeret, ita subiunxit.

Cogita, quæso lector, quàm periculosum sit, illi firmiter adhærere, & ab illius parte stare, qui tam instabilis vbique est in seipso: Aut ei plus quàm toti Ecclesiæ credere, qui toties contradicit, & non credit sibiipsi, ac sese proprio iudicio condemnat, & mēdacem reddit. Ipse quidem Sacramentariis Suermeris, nunc aduersariis, paulo ante dilectissimis fratellis, filiolisq; & aureis amiculis suis, triumphabundus obiicit, Ibi mera esse & mēdacia & dæmonia, vbi tanta reperiatur eorū de re vna diuersitas, vtpote circa Eucharistiæ Sacramētum. Quanto, obsecro, iustius nos idipsum obiicimus ei: Qui cum sit in substātia indiuiduum vnum, seipsum in septē capita contrariis assertionibus diuisit? Multa quidē peperit olim monstra Aphrica, sed mirabiliora nunc parit monstra Germania. Quid enim mōstrosius, quàm

Instabili Luthero adhærendum non esse.

Mirabile monstrum Septiceps Monachus.

quam in vno cucullo residere tot capita, inter sese tam contraria atque dissimilia? Quid ad hęc Ianus Bifrõs? Quid Geryon Triceps? Quid Cerberus Trifaux? fabulæ sunt Poëtarum, & iocosa figmenta. At Septiceps cucullus, immo cucullatus Draco iste noster, nimium vere ac serio septem capitibus Germaniam cõfundit, ac pessimis venenis lethaliter afflat atq; corrumpit. Quis antea vidit, quæso, tale vsquam portẽtum? Mirum quidẽ est, & supra omnem sensum atque intellectum sublime ac venerabile, Maiestateque plenum mysterium, quod in vna Deitate sunt tres, & hi tres vnùm sunt: Vnum in substantia, tres in personis. At in vno vnius Lutheri cucullo sunt Septem, & hi septem non modo vnnm sunt in substantia, sed & vnus in persona. Mira profecto Theologia, non modo Iudęis & Gentibus, sed & Christianis prius inaudita. In veteri Christianismo multitudinis credentium, erat cor vnum & anima vna: In nouo autem Euangelio Lutheri, dissecatur cor & caro vna in corda & capita multa: Vt nõ solum diuersi diuersa sentiant, sed & vnus arroget sibi sensus & capita multa. Nos quidem breuiter septem elicuimus, qui inuite ac graui cum tædio nauseaq; Lutheri libros legimus, At si quis plura in eis desideret siue monstra siue capita, modo excutiat ac perlustretur paulo diligentius, inueniet procul dubio multa & plura & mirabiliora: & ea quidem vsque adeo

adeo abſurda, impia, blaſphema, vt homo pius ac timoratus, neque lingua eloqui, neque mente cogitare atque reuoluere ſuſtineat.

Fuit eo anno rurſus Spiræ celebratus Cōuentus Principum, aliorumque Ordinum ac Statuum Sacri Romani Imperij, ex eiſdem ſane cauſis, ex quibus ante Triennium ibidem celebratus fuerat: niſi quod maior neceſſitas maioraq; pericula imminere videbatur. Nam & Turcarum Tyrannus potentior iam erat, ſubacta Vngaria, captaq; Buda, quàm antea, & maiori cum exercitu in Germaniá tendere dicebatur: & in religione Chriſtiana indies magis ac magis gliſcebat diſſenſio, dum ſectæ ita inualeſcerent, vt nō ſolū Catholicis, ſed & ſibi ipſis inter ſeſe formidabiles eſſent. Zuingliana enim factio, & apud Heluetios, & apud pleraſque vrbes Imperiales, Argētinam, Conſtantiam, Vlmam, Auguſtam &c. Lutheranorū ſectæ iam præualebat, & Anabaptiſtę occultis per diuerſa loca conſpirationibus, non minus vtrique ſectæ, quàm ipſis Catholicis de violenta eruptione ac terribili ſæuitia ſuſpecti erant. At tantundem effectum eſt in eo Conuentu, quātum in priori. Rex Ferdinandus, qui & de occupata Vngaria dolebat, & de amittēdis prouinciis auitis, Auſtria, Styria, Carinthia &c. anxie timebat: nulla potuit à ſectis auxilia impetrare, niſi pacifice ac ſecure agere in opinionibus ſuis eas permitteret. Neceſſitate igitur cogente, conſenſit in

Conuētus Imperialis Spiræ habitus.

publicum decretum, quo vnicuiq;, quantum ad fidem & religionem attineret, liceret sic agere ac statuere, vt de factis suis sciret & Deo & Cæsari rationem reddere, atq; ita discessum est soluto Conuentu. Philip. Melanchton, quem Illustriss. Princeps Elector, Dux Saxoniæ Ioannes, secum Spiram adduxerat: duas scripsit Spirę Epistolas, quas euulgauit. Vnum ad Regem Ferdinandum, cui titulum fecit, Præfatio in Danielem: fuit tamē pręfatio sine libro. Captata autē beneuolentia à laude tum ipsius Regis, tum aui eius Maximiliani Imperatoris, cœpit suum commendare Lutherum, atque in odium trahere scriptores Catholicos. Magno in odio (inquit) multorum sunt hoc tēpore nonnulli, qui sacras literas pure tractant. Aduersus hos cum Sycophantæ quidam vbique Principes concitēt, nullum hoc tempore grauius est crimē, quàm genuinam religionis doctrinam amplecti &c. Alteram ad Ioannem Oecolampadium, qui simul cum Zuinglio multis libris etiam aduersus Lutherum contendebat. A qua sane contentione eum, vt veterem amicum, dehortabatur. Rogo te (inquit) vt consideres, quantam rem, quamq́ue periculosam susceperis. Verum illud est, nimium altercando amitti veritatem: atque hæc multo magis periclitatur in his tam violentis concertationibus. Video causam vestram præsidijs ingeniorum niti, & vos habere studia Theatri, nō

Epistolæ duæ Philippi Melanch.

tantum

tantũ manifesta, sed occulta etiam, quæ haud scio, an efficacius vobis suffragentur, quàm manifesta &c. Erat autem apud Heluetios tam feruida atroxque cõtentio, de fide ac religione, per Zuinglium & Oecolampadium, pręcipue excitata, vt à verbis ad arma peruentum sit. Tigurini enim seu Turegenses atque Bernenses, qui Zuinglianæ sectę maxime addicti erant, assumptis in auxiliũ Basiliensibus, aliisque non paucis populis Heluetiorum, armati processerunt in cãpum, aduersus Quinque Cantones Catholicos, Lucernenses, Suitenses, Subsyluanos, Vrienses & Zugenses. Et magna vtiq; strages edita fuisset, nisi alij Cãtones, nempe Glareani, Solathernij, Friburgenses, Schafhusenses, & Appecellenses, pro ineunda concordia vices suas interposuissent, Maiores erãt vires Tygurinorum & Bernensium, proinde magis ferociebant, atq; ad pugnandum anhelabãt. Verum mediatores persuaserunt vtrique parti certas conditiones pacis, vt de cætero nemo ex vtraque parte propter religionem infestaretur. *Tumultus bellicus apud Heluetios propter discordiam in religione.*

Articuli pacis & concordiæ fuere permulti, Catholicis minus æqui quàm Zuinglianis. Iussi sunt enim Catholici mox, antequam è campo abirent, tradere in manus Sequestrorum literas sigillatas fœderis, quod cum Rege FERDINANDO inierant: vt ruptis sigillis scissisq; membranis, fœdus illud prorsus emortuum ac irritum esset. *Articuli pacis.*

Decretum eſt item, vt à Regibus & Principibus nulla deinceps munera aut ſtipédia vlli reciperent Heluetij, Vtque Bernenſibus Tigurinisque & eorum complicibus, pacta ſua inter ſeſe inita, firma permanerent. Neque ad reſtituendum quiſpiam teneretur, neque in ius vocaretur, qui Imagines aut altaria demolitus fuiſſet, aut ſacras veſtes, aliaque Eccleſiarum ornamenta rapuiſſet &c.

Diſputatio Marpurgenſis in Heſſia

Illuſtriſſ. Princeps, Dominus Philippus, Haſſiæ Lantgrauius, ægre ferés inimicá illam inter Lutherum Zuingliumque & Oecolampadium contentionem & diſcordiam, cōuocauit eos in vrbem ſuam Marpurgum, vt ibi amica diſceptatione finiretur cōtentio. Conuenerunt quidem illi, & multi complices eorum: Atque vt aliquid effeciſſe viderentur, conſcripſerunt ac ædiderunt aliquot articulos, in quibus contra Catholicam Eccleſiam conſentiebát inter ſeſe, velut Herodes & Pilatus contra Chriſtum. Verum in Principali articulo, de Venerabili Sacramento Euchariſtiæ, de quo præcipue contenderant ſemper, hæſit ac permanſit inter eos diſcordia, Zuingliani circumferebant CCC. argumenta, quę dicebant à Zuinglo fuiſſe obiecta Luthero. Re igitur infecta diſceſſum eſt.

Hiſtoria Ioan. Hus Teuthon. ædita.

Socius autem, & amicus Lutheri, Ioannes Agricola Iſlebienſis, Poëticus Theologus & ſacérdos, non vnctus (vt ipſemet gloriatur) nec conſecratus: vt in Catholicos maius con

flaret

flaret Germanicæ plebis odium, ædidit quædam Acta Concilii Constãtiensis super Ioanne Hus Bohemo, qui vt hęreticus ibi damnatus atque combustus fuit. Affirmabat eam historiam (vt vocat) fuisse conscriptam Latine à nescio quo autore, qui pręsens omnia viderit, audieritque & expertus sit. Et ad imitationẽ sancti Ioannis Apostoli & Euangelistę subdit. Et scimus, quia verum est testimoniũ eius. Sic autem præfatur. Adeptus sum (inquit) librum Latine scriptum, quomodo probus ille amicus Dei, Ioannes Hus, Constãtiæ, propter doctrinã Euangelij, à Synagoga Antichristi, combustus est. Repertus est autem is liber in Bibliotheca cuiusdã Doctoris Medicinæ, Pauli Rockenbach Citicensis, ac per bonum amicũ meum, Nicolaum Krompach, Teuthonice interpretatus. In quo sane reperies, quomodo Ioannes Hus, absq; omni ope & consolatione humana, solus contra maximas duas potestates super terram, nempe Cæsarem & Papam, contra sacros Ecclesiasticos & Doctores, stetit ac vicit. Hęc ille Agricola. Veruntamen ea Historia Lutheranis parum conducit. Nam eos articulos, quos ipsi maxime affirmant, Ioannes Hus, & in Ecclesia Constantiensi ante degradationem sui, & foris in campo circa supplicij sui locum, publice coram omnibus negasse refertur in historia illa. Non est igitur, quod de ea historia glorientur Lutherani. Sub idem tempus, cum

Præfatio Agricolæ Islebiensis.

Liber Luth. de bello contra Turcas.

immineret Germaniæ Turcarum Tyrannus, librum Teuthonicum ædidit Lutherus, cui titulum inſcripſit. De bello cõtra Turcas. In quo ſane ita ſuadet bellandum eſſe contra Turcas, vt magis abſterrere ab eo bello Chriſtianos videatur, quàm ad illud incitare. Etenim multis ibi verbis ac foliis queritur, inique damnatum fuiſſe à Papa Leone X. illum articulum ſuum. Præliari aduerſus Turcas, eſt repugnare Deo, viſitanti iniquitates noſtras per illos. Inter multa ſanè alia ſic ait. Interrogetur rerum experiẽtia, quàm proſperũ nobis hactenus fuerit, bellum cum Turcis gerere, quando tanquam Chriſtiani & ſub nomine Chriſti pugnauimus, donec tandẽ Rhodon totamq́ue pene Vngariam, ad hæc multam Germaniæ partem amiſimus. Atque vt ſentire ac palpare poſſimus, Deum non eſſe nobiſcum ad bellandum contra Turcas: nunquàm adhuc dedit Principibus noſtris tãtum animi aut ſpiritus in mẽtem, vt vel ſemel potuerint ſerio de Turcico tractare bello, quãuis plærique aut pene omnes Conuentus Imperiales, eam ob cauſam fuerint indicti ac celebrati. Nuſquam enim vult res diſponi aut concludi, vt appareat Deũ irridere Conuentus eiuſmodi, ac ſinere, vt Diabolus eos impediat ac gubernet, donec Turca opportuno tempore adrepat, Germaniamq́ue abſque labore ac reſiſtentia diſperdat. Quare fit hoc? Propterea nimirum, vt meus articulus, quem

Leo Papa damnauit, indemnatus efficaxque permaneat &c. Multis præterea propositionibus incessit & criminatur atque calumniatur ibi, Papam, Imperatorem, Reges, Principes, Episcopos, maxime vero Curiam Romanam. E quibus CXXXVI. extraxit Ioannes Cochlæus, sed nimis longum foret omnes recensere: satis ergo fuerit, exempli causa, vnam aut alteram referre. Cæsar (inquit) non est Caput Christianitatis, neque Defensor Euangelij aut fidei. Oportet sane Ecclesiam fidemq; alium habere defensorẽ, quàm Cæsar & Reges sunt. Isti enim sunt ferme pessimi hostes Christianitatis & fidei, sicut Psalmus secundus ait, & Ecclesia omni ex parte queritur. Item, si dixeris. Tam malus est Papa quàm Turca, quemadmodum tu ipse eum vocas Antichristum cum Ecclesiasticis & adhæsoribus suis. Et è conuerso, tam bonus est Turca quàm Papa. Confitetur enim Quatuor Euangelia Moysenque & Prophetas. Si ergo contra Turcam bellandum sit, & contra Papam quoque bellandum erit. Respondeo, Negare non possum, Turcam tenere Quatuor Euangelia, tanquam diuina & recta, sicuti & Prophetas tenet. Multum præterea iactitat & Christum & matrem eius: Veruntamen credit suum Mahumetum esse supra Christum. Sed Deus & Turcam & Papam simili percutit cæcitate, vt fiat eis, quod Paulus ad Roma. 1. dicit de pecca-

Cauillosæ propositiones Lutheri contra Principes.

Collatio Papæ ad Turcā.

Heu scandalosa & nefaria dicta.

peccatis contra naturam. Tam cæci enim ac furiosi sunt ambo, Papatus & Turca, vt ambo committāt peccata muta absque pudore, velut rem honestam atq; laudabilem. Hæc & id genus multa, exprobrat ibi Lutherus inuidiosissime per improbissimas calumnias omni Statui superiorum. Quapropter ædidit in eum Ioannes Cochlæus Dialogum quendam. In quo Lutherū Bicipitē facit, eò quod de bello Turcico permultas propositiones sibiipsis contrarias, in diuersis ædidit libris. Colloquuntur autē ibi tres personæ, Orator Regis Ferdinādi, Lutherus & Palinodus per 50. Capitula. In quorum 11. sic habēt. ORA. Lutherus tuus ait, Nos hactenus nihil habuisse prosperum aduersus Turcā. Quo sane verbo auertere & absterrere cupit animos nostros, ne Turcis resistamus. Ait enim, Qui habet aures audiendi audiat, & à bello Turcico abstineat, donec nomen Papæ sub cœlo valet. Quid autem hoc aliud est, quàm Patriam Turcis prodere, ac suadere nobis, vt aduenienti aperiamus portas, dedamusque nos vltro? PAL. Ad hoc præcipue mouit eum (vti mihi dixit) quod sub Christiano proponebatur nomine bellum contra Turcam, Tanquam populus noster vocari deberet exercitus Christianorum, contra Turcas ceu contra hostes Christi. Quod est directe contra doctrinam nomenque Christi. Contra doctrinam quidem, quæ dicit, Christianos non debere

Dialogus Cochlæi de bello Turcico.

In assertione art. xxxiiij.

In lib. de bello contra Turcas.

debere malo resistere, non bellare, non contendere, non vindicare, nec litigare. Contra nomen vero eius est, Quod in eiusmodi exercitu vix quinq; forsitan Christiani sunt, ac deteriores forte corã Deo homines, quàm Turcæ sunt: Et tamen omnes volunt ferre nomen Christi. Quod sane omnium maximum est peccatum, quale Turcarum nemo facit. ORA. Siccine recantas Palinode? At longe satius esset, aperte dicere quod sentis, quàm talibus fucis & ambagibus irretire populum. Certe tu ipse eiusmodi sermonem supra indicasti seditiosum atque intolerabilem: Atque ex Paulo probasti, Magistratus nostros gladio belloque debere Turcas arcere, vimque à subditis propulsare. Neque Christus prohibuit vsquam, immanitatem Tyrannidemque Turcicam repellere. Turcas verò esse hostes Christi, tu quoque confessus es supra ex ipsorum Alcorano. Et in facto ipso id tam euidens est, vt insanissimum simul & vanissimum sit negare. Cæterum annus iste maxime insignis memorabilisque fuit, & Turcico bello in Austria, obsidioneque Viennensi, & Cæsaris nostri CAROLI V. Augusti profectione prima in Italiam, eiusque coronatione à Roman. Pontifice Clemente VII. Bononiæ facta. Etenim Turcarum Tyrannus, Solimanus, vastata Vngaria, Viennam, Austriæ Caput, venit die XXI. Septembris: habens in exercitu suo

In lib. de Visitatione Sax.

Rom. xiij.

Grauis obsidio & oppugnatio Viennæ per Turcas.

CCCC. Milia militum, circundans vrbem XVI. castris per circuitum, quæ ad Tria aut Quatuor Miliaria extendebantur: occupans præterea & pontem Danubij & suburbia. Ciuibus & præsidio militum nihil relinquebat præter vrbem. Iussi fuerant vrbem excedere Mulieres, pueri, sacerdotes, Monachi & omnis imbellis turba, quæ magna ex parte in manus hostium incidit, apud quos summa crudelitas, nulla erat misericordia. Infantes dissecuerunt medios: Mulieres ac senes, quos in seruitutem abducere nolebant, perfoderunt palis, transfixerunt verubus, disciderunt gladiis. Fecerunt præterea longissimas excursiones ad X. aut XII. Miliaria Germanica, omnia vastantes, nulli parcentes ordini, sexui aut ætati. Rex Ferdinandus fortissimo munierat vrbem præsidio. In quo sane lectissimi erant milites, quorum supremus Capitaneus erat Illustrissimus Dux Bauariæ, Rhenique Palatinus, PHILIPPVS. Inuexerat præterea tormenta bellica maxima & optima quęque, quorum precia vix duo regna (vti nonnulli dicunt) æquare possent. Hostes qui Bombardas magnas non aduexerant (quia vrbem subito occupare intendebant præueniendo imparatos) maxima vrbi præsidioque pericula intentabant cuniculis antrisque subterraneis, quibus vrbem velut pensilem faciebant, & imposito puluere tormentario, eoque incenso, terribilissimis frago-

ribus

1529

ribus rupturisq; muros demoliebantur. Vrbe magna ex parte muris nudata, fecerunt creberrimas oppugnationes, sed inuictum præsidij robur semper cum damno eos retulit: adeo, vt Turcæ tandem, quamuis fustibus gladiisq; à suo Tyranno ad oppugnandum adigerentur, statim tamen retrocesserint. Interea Rex Ferdinandus, qui in oppido Linzt, velut in specula, ad Danubium morabatur, magna vndique conciebat auxilia, vt obsessis opem ferret, quorum magna pars in procinctu iam erat. Quod vbi animaduertit Turca, soluit obsidionem incensis castris suis die 16. Octobris, & inglorius Constantinopolim reuersus est, magnis acceptis in terris & aquis per inediam & frigora incommodis, non solum in rebus & machinis, sed etiam in hominibus Camelisque & equis. At Piissimus Cæsar noster CAROLVS longè optatius, fœlicius, gloriosiusq; in Italiam ex Hispaniis nauigauit. Non exegit à subditis violenter pecunias, vti Turca à suis per omnes prouincias exegerat: sed tanta erat Hispanorum erga eum dilectio, vt offerrent vltro longè plures, & milites & pecunias, quàm alius vi minisque extorquere potuisset. Etenim viri Mille Quingenti, sua sponte obtulerunt suæ Maiestati singuli Millenos Ducatos aureos in Quatuor annos, absque omni Interesse (vt vocant) aut lucro. Multi ex Principibus obtulerunt: Vnus C. equites, CCC. pedites:

Fœlix & gloriosus transitus Cæsaris nostri in Italiam ex Hispanijs.

Alius

Alius plures, alius pauciores, quos die & anno suis impensis & stipendiis Cæsari militare ac seruire iusserunt. Priusquam vero ex Hispaniis Cesar abiret, Rex Franciæ per mulieres, per matrem scilicet suam, & per amitam Cæsaris, pacem & concordiam ab eo impetrauit, relicta tota Italia, numeratisque pro filiorum liberatione, qui vice sua obsides & captiui tenebantur in Hispaniis, Vices Centenis Milibus aureorum. Vbi vero in Italiam Cæsar peruenit, totam aduentu suo pacatam reddidit, excepta vna vrbe Florentia, quæ reiecto Cæsaris arbitrio, nolebat ad instantiam Papæ, Inclytam familiam de Medicis in vrbem recipere, quam violenter expulerat. Propter eam igitur contumaciam Cæsariani Milites vrbem illam obsederunt, & post grauissima incommoda ad deditionem compulerunt. Recepto autem in gratiam Francisco Sfortia, Duce Mediolani, per intercessionem Rom. Pontificis, eoque in Ducatum illum restituto: geminam à summo Pontifice coronam, prius ferream, deinde auream, Bononiæ consuetis Cæremoniis, magna cum laude, gloria, triumpho, omniumq; gratia & lætitia suscepit.

Grauis annus apud Germanos. Germanis autem fuit annus ille grauis & molestus, non solum à metu & periculo belli Turcici, & à sectarum importunis contentionibus: Verum etiam à duobus malis fatalibus. Quorum alterum fames erat, & omnium re-

um rerum penuria,quanta in hominum memoria nunquam fuerat: Alterum pestis quędam, quæ sudor Anglicanus dicebatur. Malum sane adeo vehemens & lethale, vt intra XXIIII. horas homini sano vitam eriperet, nisi diligentissima cura sudorem illum quibuslibet fomentis euinceret. Non erat ea pestis Germanis prius cognita, itaque obierunt multi, priusquam Medici curandi modum adinuenerint. Vinum vero ita fuit acerbum eo anno, vt præ acredine sua, bibi non facile posset, adeoque vile ac insipidum cum tempore factum est, vt neque acetum ex eo fieret, sed ad omnia prorsus inutile, in vanum effundebatur.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri, Anno M. D. XXX.

Catechismus Lutheri.

LVtherus, quanquam suis complicibus, quomodo docere ac prędicare deberet, multa præscripserat, velut legislator quidam & nouus Moyses, Tum in postilla sua, Tum in Visitatione Saxonica: Attamen tanta permansit inter concionatores suæ sectæ varietas & discordia, vt necessarium ei visum fuerit, aliam rursus præscribere docendi formulam, quam Catechismum inscripsit. In quo sane libro & X. præcepta Dei & Oratio nem

nem Dominicam, Symbolumque Apostolorum longe aliter exposuit in plærisque locis, quàm ante X. annos fecerat. Præscripsit item & fidem & vsum duorum Sacramentorum. Baptismi scilicet & Eucharistiæ nouo modo, nec plura Sacramenta agnoscit. Quávis enim ad confessionem ibi exhortetur populum: eam tamen longè aliam facit, quàm instituit sancta Mater Ecclesia. Permittit enim confitenti, dicere non omnia quæ scit se peccasse, sed eá quæ vult: vt à sacerdote consilium consolationemq; & absolutionem recipiat. Eius postea exemplũ sequuti alij nonnulli, qui se aliquid esse existimãt, multos ædidere Catechismos: Sed ita, vt nullus cum alio per omnia cõcordet. Eo autem modo pueris puellisque & primæ adolescentiæ, nituntur sua dogmata sic instillare per conciunculas vespertinas, velut cum lacte imbibita, vt actis in teneris pectoribus firmis radicibus, per omnem ætatem infixa maneant, nec vlla vi persuasioneve eradicari queant. Pro pueris itaque Catechismos suos præcipuè conscribunt. Cæsar, cum adhuc in Italia esset, publico Edicto indixit Principibus, aliisque sacri Ro. Imperij Statibus, Conuentum Imperialem Augustę apud Vindelicos celebrandum, in diem Octauam Aprilis, propter duas præsertim causas: Nempe, vt & discordia in religione aboleretur, & contra Turcas certa bellandi ratio, quæ duratura esset, cõmuni consilio

Dieta Imperialis ad Augustam indicta.

silio

filio inueniretur. Mitiſsime igitur inuitauit eo Edicto omnes Imperij Ordines, vt in cauſa religionis liceret vnicuiq; parti ſuam proponere opinionem, exploſiſque diſcordiis, vna omnium fides, ſynceraq; religio, ſtabili deinceps concordia ſeruaretur. Atq; vt omnis abeſſet metus, ac doli periculiq; ſuſpicio, addixit omnibus ſecuritatem ac fidem publicam, ſeu ſaluum conductum. Vnde factum eſt, vt frequentiſſimus celeberrimusq; fuerit ille Ordinum Imperij Conuentus. In quo non ſolū Lutheranis, ſed etiā Zuinglianis libere ac ſecure licuit, ſuæ fidei cōfeſſionem publice coram Cæſarea Maieſtate, omnibusq; Imperij Statibus, ex ſcripto recitare. Cæſaris enim aduentus, eiusq; nota clementia & publicus amor, omnes alliciebat.

Inter primos igitur, qui Auguſtam conuenerunt, fuit Illuſtriſs. Princeps Elector, Dux Saxoniæ Ioannes. In cuius comitatu erant & alij nonnulli Principes, nempe filius eius Dux Ioannes Fridericus: Dūo fratres Duces Luneburgenſes, Erneſtus & Franciſcus: Et Princeps ab Anhalt Wolfgangus. Splendida præterea Nobilitas, & cum eis doctrinæ Lutheranæ Anteſignani: quorum præcipuus erat Philippus Melanchton. Adduxerat & Lutherum ipſum per bonam itineris partem, Ad Auguſtam tamē vſque non perduxit, eò quod eſſet à Cęſare in Edicto Wormacienſi pro hæretico notorio damnatus & proſcri-

Dux Saxoniæ Ioann. Princeps Elector.

proſcriptus. Volebat eum ſub ſaluo conductu reſeruari in quadam vrbe Imperiali propinqua, ſed reſponſum eſt ei à Senatu, non licere ſibi contra Cęſarem aſſecurare quenquã. Itaque reliquit eum in minutiſſima arce ſua Koburg. Cæſaris autem aduentus fuit aliquanto tardior, propter magnos honores & pomparum apparatus, quibus honorificẽtiſſime excipiebatur vbique per terras Venetorum, per terras auitas comitatus Tyroli. In quibus occurrebat & excipiebat eum ſummo & gaudio & ſplendore, frater ſuus Rex Ferdinandus, eiuſq; populus Suacienſis, qui nominatiſſimas habet fodinas argenteas, donauit eum nummo vno argenteo, qui Mille ac DCC, aureos precio æquabat, omnia Cæſaris ſtemmata venuſtiſſime repræſentans. Et per terras Ducum Bauariæ, qui in pulcherrima vrbe ſua, quæ Monacum dicitur, nullo non exhibito honoris genere, illum Quatriduo retinuerunt, ſimul cum Rege Ferdinando, & Cardinale Campegio ſedis Apoſtolicę Legato. Die autem XV. Junij, in profeſto corporis Chriſti, cum Cæſar appropinquaſſet vrbi Auguſtæ: occurrerunt ei obuiam omnes Principes & Status Imperij, quorum omnium nomine Reuerendiſſimus & illuſtriſſimus Dominus ALBERTVS, Cardinalis & Archiepiſcopus Moguntinus ac Magdaburgenſis, Princeps Elector, velut Archicancellarius Imperij per Germaniam, decentiſsima

Iter Cæſaris ex Italia in Germaniam

Aduentus Cæſaris ad Auguſtam.

tissima oratione eum excepit: Verum tamen priusquam adirent, omnes ab equis descenderũt in occursum ad L. aut LX, passus. Sed & Cæsar ipse vna cum fratre suo, vt viderunt, mox ab equis descenderũt honoris gratia. Facti autem vrbi propinquiores, excepti sunt supplici deuotione à Senatu populoq; Augustensi, qui pedestres procedebant: habebant tamen & Equites aliquot accuratissime exornatos, & cohortes quatuor ad duo Milia peditum. In ipsa autem vrbe expectabat aduentum eius Reuerendissimus Dominus, Christophorus à Stadio, Episcopus Augustensis, cum omni Clero suo, qui Cęsarem sub Tensa deduxerunt in Ecclesiam Cathedralem, peractisque ibi ab Episcopo benedictionum Cæremonijs, decantatoq; hymno, Te Deum laudamus: Cęsar in Episcopi Curiam, quæ Palatina dicitur, velut in hospitium suum concessit, aliique omnes in sua redierunt diuersoria, vespere iam in crepusculum inclinato. Cæsar & illo vespere adhuc, & altero die mane per suos egit cũ Electore Saxoniæ, aliisque Principibus Lutheranę factioni adhærentibus, vt antiquo more irent simul cum Maiestate ipsius, aliisq; cum Principibus ac Statib. Imperij, in processione publica, qua deportaretur Venerabile Sacramentum corporis Christi. Illis autem excusantibus sese, & multa obtendentib. quæ circa eam rem suæ obsisterent fidei: petiit tan-

Lutherani recusarunt in processione Corporis Christi ire cũ Cæsare.

dem, vt si nollent propter honorem Dei comitari, facerent saltem propter ipsum Cæsarem, vt Vasalli & Principes Imperij. At nec ea ratione persuaderi potuerunt. Vnde factum est, vt procesßionis tempus vsq; in meridiem protractum fuerit. Cæsar verò nihilominus vna cum aliis Principibus ac Statibus Imperij, suisque cum Proceribus Hispanis Burgundiisq;, eam processionem deuotissime simul & splendidissime peregit. Venerabile Sacramentum portabat Primas Germaniæ, Cardinalis & Archiepiscopus Moguntinus, quem deducebant Rex Ferdinandus à dextris, & Marchio Brandeburgensis Elector Imperij Ioachimus, Domini Moguntini frater Germanus, à sinistris. Ante ipsum Sacramentum procedebant sæculares Principes, ante eos Magistri Curiæ, Caduceatores, Heroldi, Buccinatores tum Cæsaris tum Regis, ante quos præcedebant Proceres vtriusque Curiæ totúsq; Clerus. At pone Sacramentum sequebatur ipse Cæsar nudo semper capite, quamuis in ardentissimo sole, quadrifidam in manu facē ardentē gestans: Post eum omnes Archiepiscopi & Episcopi. Iussu autem & prouidentia Cæsaris, omnes tum Principes & Proceres gestabant quadrifidas faces ardētes in cera albata: tum longisßima processione diuersi generis Musici decantabant in laudem Dei, & Tensam, sub qua portabatur Sacramentum, semper alternatis

Procesßio splendida.

natis

natis vicibus gestabant seni Principes sæculares. Lutheranorum vero contumaciam Cæsar ægerrime ferens, voluit, vt mox altera die cum saluo conductu abirent domum. Alij autem Principes, pacis & cōcordię auidi supplicarunt eius Maiestati, vt sedata ira, daret eis publicam audientiam, iuxta tenorem Edicti, per quod vocati fuerant. Quorum petitioni acquiescens Imperator, Die XX. Iunij incepturus Acta publica, iussit omnes Principes ac Status Imperij adesse in Ecclesia Cathedrali. Vbi Missam quidem celebrabat Primas Germaniæ supradictus: Orationem vero Latinam disertissimè habuit ad Principes R. D. Wicentius Pimpinella, Archiepiscopus Rossanus, Nuncius Apostolicus. Cardinalis nanque Campegius, summi Pontificis Legatus de latere, Podagra & articulari morbo præpeditus, publicis actibus raro interesse potuit. Aderant & Lutherani Principes, tum in Missa tum in Concione: Quibus peractis, ad publicum in Prętorio concessum ex Ecclesia solenni more processum est: Elector Saxoniæ ante Cæsarem de more equitans, gladium euaginatum gestabat. In consessu autem publico, generalis facta est rerum agendarum propositio. Ne qua verò seditio in tanta hominum multudine ac linguarum religionumque diuersitate oriretur: Cæsar Mille conduxit pedites, qui & portarum custodias & noctium vigilias seruarent. Publi-

Cæsaris ira placata exemptum est agi publice.

Prouidentia Cæsaris contra tumultus

co præterea Edicto cauit, ac per omnia Platearum capita promulgauit, sub grauissima pœna, ne fierent publicę conciones ad populum, nisi in Ecclesia Cathedrali ab eo, qui ordinarius ibi erat Cõcionator. Id enim necessarium videbatur mandatum: Quandoquidem ante Cæsaris aduentum, in multis locis diuersæ habebantur conciones æmulatione quadam, dum vnusquisque turbam ad se traheret conaretur: Hic Lutherani, illic Zuinglìani, alibi Catholici concionabantur. Maximus vero erat populi concursus ad Monasterium fratrum Minorum, in cuius æde amplissima concionabatur Apostata quidam Zuinglianus, homo facundus & ad concitandum populum idoneus & acer. Qui librum Iosue tunc ad populũ declamabat, ea sane ratione, vt omnia aduersa, quæ regibus terræ Canaan ibi contigisse memorantur, homo ille in Cæsarem Principesq; nostros minaciter contorqueret, sectæ suæ homines filiis Israël, populo Dei, assimulans: vt eo commẽto confortaret illos in hęresi sua, ne metu Cęsaris ad Catholicam redirent Ecclesiam. Cæterum Cæsar antiquo Romanorũ exemplo, ac laudabili religiosoq; Maiorum instituto, causam religionis omnibus aliis causis necessitatibusq; præferens: In proximo consessu publico audientiam dedit Lutheranis Principibus, qui ex scripto fecerunt recitari fidei suæ confessionem Teuthonice, per D. Christannum

Concionator seditiosus.

Confessio fidei Lutheranorum recitata.

 1530

ſtannum Beyer: quam & Latinam exhibuerunt, cuius Architectus pręcipuus fuerat Philippus Melanchton. In qua ſane poſt exordium cōmemorantur XXI. Articuli de fide ipſorum. Deinde annectuntur alij articuli, in quibus recenſentur abuſus (vt aiunt) mutati, quorum Tituli ſunt. De vtraq; ſpecie, De coniugio ſacerdotum, De Miſſa, De confeſſione, De diſcrimine ciborum, De votis Monaſticis, & De poteſtate Eccleſiaſtica. In articulis de fide multa diſsimulabant, quæ antea aliter docuerant. In articulis de abuſibus poterat aſtutus ille Architectus vel manifeſtorum argui mendaciorum. Ait enim, falſo accuſantur Eccleſiæ noſtræ, quod Miſſam aboleant. Retinetur enim Miſſa apud nos, & ſumma reuerentia celebratur: ſeruantur, & vſitatæ Cæremoniæ fere omnes, præterquam quod Latinis concionibus admiſcentur alicubi Germanicæ. At manifeſtum erat omnibus, Lutherum multis antea annis & librum de abroganda Miſſa priuata ſcripſiſſe, & ſacrum Canonem tam maiorem quam minorem exploſiſſe: Ipſumq; ſacrificiū, tum Latine in libro de captiuitate Babylonica, tum Teuthonice in ſermone de nouo Teſtamento, ſuſtuliſſe ac abnegaſſe. Atq; etiam poſtea rurſus contra Miſſam plurima ſcripſit, quæ piis auribus abominanda ſunt, non ſolum in eo libro Teuthonico, quem de Miſſa angulari & ſacerdotum conſecratione inſcripſit:

Aperta mēdatia in confeſsione illa.

Sed etiá in quadá epstolą optat, vt apud omnes homines tanta foret inter Missam & Sacramentum differentia, quanta est inter tenebras & lucem, immo inter Diabolum & Deum. Optat item omnibus bonis Christianis tale cor, vt quando audierint hanc vocem Missa, exterreantur, seque benedictione muniant, tanquam contra Diaboli abominationem. Sic & de confessione ait in mendaci confessione sua Philippus. Confesio in Ecclesiis apud nos nō est abolita. Non enim solet porrigi corpus Domini, nisi antea exploratis & absolutis. At constabat plane, nullum Lutheranorum intra X. annos rite sua peccata occulta confessum fuisse. Cæsar pro innata sua clementia ac bonitate, omnia ad finem vsque patienter audiuit, acceptoque exemplari cœtum dimisit: profunda enim iam erat vespera. Examinandæ autem & confutandæ illius confessionis curam negociumq; Theologis Catholicorum Principum demádauit. Qui cum intra paucos dies bene acré copiosamque responsionem adornassent (in qua non solum quæ erronea erant, scripturis & rationibus confutarūt: Verum etiam circa ea quæ recta erát, ostenderūt Lutherum suis cum complicibus antea longe aliter docuisse atq; scripsisse) exhibuerunt eam Cæsari: Cæsar Principibus Catholicis. Quoniam verò auidi pacis & concordiæ omnes erant, visum est eis, lenius respondendum, atque omittendum,

Confutatio illius Cōfessionis per Theologos facta.

dum, quicquid illorum concionatores antea docuissent ac scripsissent aliter, quàm eorum habebat confesio. Dum autem mutaretur confutandi modus, abierunt dies aliquot. Exhibitus deinde breuior modus, iterũ consultatione Principum in disquisitionem venit, sub quanam persona recitari deberet ipsa confutatio. Ea Principum disceptatio, variáque confutationis transcriptio, rem vltra tres Septimanas extraxit. Interea gloriabantur Lutherani, non solum Augustę in colloquiis apud quoslibet, sed etiam per literas ad diuersas ciuitates, Papistas obmutuisse ad ipsorum Confesionem. Quando vero in publico Cæsaris & omnium Principum consessu recitata fuit per Alexandrum quendam Cæsaris A secretis Teuthonice, multi è Lutheranis inepte cachinnabantur, alij scripturæ citatos locos scripto excipiebant, vt postea reprę henderent. Vbi autem perlecta fuit vsq; ad finem, approbauerunt eam Cæsar, & omnes cum eo Principes Catholici, atque à Lutheranis Principibus petierunt, vt ipsi quoq; eam acceptarent & comprobarent. At illi petebant sibi exemplar confutationis tradi, Quod Cæsar ex iustis causis tradere noluit, nisi sub certis cõditionibus: Nempe, vt seruarent apud sese, & non communicarent aliis, antequam Cæsar iuberet. Illi eo pacto recipere noluerunt. Atq; ita discessum est è consessu. Cęsar non æquo ferebat animo eorum

contumaciam: Illi sub publica fide tuti, non magnopere timebant.

Delectus Principū qui cum Lutheranis agerent de cōcordia.

Alij Principes & Status Imperij, verentes, ne Cæsar propter obstinatam illorum induratione, grauius commoueretur, ac de seuerioribus cogitaret remediis: suas interposuere partes, Cęsariq; supplicarunt, vt fineret cum illis amplius tractari de concordia circa religionem. Vbi consensit Cæsar, fecerūt delectum certarum personarum ex omni ordine & Statu Imperij numero XVII. vt eo facilius rem expedirent, vbi non esset opus, omnium totius Imperialis concessus personarum vota sigillatim exquirere. Delecti sunt igitur Duo Principes Electores, Moguntinus & Brandeburgensis: Quibus additi sunt Tres Oratores aliorum trium Electorum, Coloniensis, Treuerensis, & Comitis Palatini Rheni, & Georgius Truchses à Walburg Baro, nomine Domus Austriæ. Tres enim Episcopi, nempe Saltzburgensis, Spirensis & Argentinensis. Tres præterea Duces, Georgius Saxoniæ, Henricus Brunsuicensis, & Albertus Meckelburgensis: Et insuper Abbas Vineæ, Comes Martinus ab Ottingen, Cancellarius Badensis, Orator Ratisponensis, & Orator Iuliacensis.

Colloquium cū Lutheranis habitum.

Iste igitur delectus petiit à Lutheranis, vt ad colloquium cum eis venirēt in domum Capitularem Maioris Ecclesiæ Augustensis, die Dominica, quæ erat Septima Augusti, festa Diuæ Affræ: Illi haud

haud grauatim venerunt. Facto autem consessu, Marchio Brandeburgensis Princeps Elector, vir facũdissimus nomine Delectus cœpit illos exhortari lõga ac benigna oratione, vt velint acquiescere volũtati Cæsaris & concordiam in fide & religione cum ipso & aliis Imperij Principibus ac Statibus redintegrare. Verendum enim esse, nisi ita fecerint, grandia inde mala exoritura esse, bella seditionesque & vastationes prouinciarũ. Hæc est summa orationis. Illi post bidui deliberationẽ responderunt per D. Gregorium Bruck, virum egregie disertũ, qui in omnibus fere Tractatibus cõmune os & organum eorum fuit. Primum igitur inique ferebãt, in admonitione adiunctas esse minas. Deinde responsum in Quatuor extenderunt articulos, In quorum Primo causabantur, se non sufficienter auditos esse à Cæsare, iuxta tenorem Edicti citatorij. In Secundo, quod exemplar confutationis non sit eis libere absque conditionibus aggrauãtibus traditum. In Tertio, quod non possent absque conscientiarum suarum grauamine, confutationem non plene visam approbare. In Quarto, quod in proximo Cõuentu Imperiali, Spiræ habito, promissio cõclusioque facta sit de celebrando Concilio, & nihil sit effectum. Et hoc responsum inscripto tradiderunt, quod & ore iam recitatum fuerat. Delectus vero Principum ac Statuum Imperij, rursus per Marchionem Bran

deburgensem Electorem respōderunt: protestantes primum, sese omnia amica ac fideli intentione, tanquam erga cognatos affinesq; & amicos suos, agere, nihil animo offendēdi aut minandi dixisse, aut dicturos esse. Quę autem de malis superuenturis dixerunt, eò referenda esse, quod metus sit, si absque concordia & determinatione discederetur ex isto Conuentu: multitudinem plebis rursus in seditiones & tumultus excitatum iri, vnde ipsis & toti Nationi Germanicæ grauissima possint oriri incommoda. Deinde responderunt ad Quatuor articulos. Ad primū sane, Quoniam Cæsar clementissime audierit eorum confessionem, & ore & scripto propositam, iusseritque, vt si plura adhuc proponenda haberent, proponerent, vt super omnibus vna fieret cōsultatio & responsio, admiseritq; vt post datā à sua Cæsarea Maiestate responsionem, per Principes & status Imperij, amicè cum ipsis vlterius tractaretur de cōcordia. Non esse igitur causandum contra Cæsarem, tanquam non satisfecerit suo Edicto. Ad secundū vero, Non videri iniquas fuisse conditiones, quibus Cæsar Confutationis exemplar tradere voluit, quoniam ipsimet sciant ac meminisse possint, quomodo Edictum Wormaciense fuerit ab eorum Concionatoribus publice ac palam derisum, despectū & peruersum: In opprobrium, contemptum, & irrisionem, tum Cæsareę Maiestatis, tum omnium

Responsio Delectus ad Quatuor articulos Lutheranorum.

nium aliorum Principum Statuumque Imperij. Voluit igitur Cæsarea Maiestas, vt ista sua Responsio non cōmunicaretur aliis ante tempus, ne quid simile cōtingeret: Cum non ignorent, legibus quoque sub pœna capitis prohibitum esse, ne publice adunatis turbis de fide disceptetur. Ad tertium autem re- *Conscientia.* sponderunt cum veniæ præfatione, Quod illi videantur sibi facere conscientiam, vbi nō est opus: Vbi vero maxime opus esset, ibi nullam faciant. Maxime enim timere deberent suis conscientiis, quod ab Ecclesię vnitate recedunt, quod Apostatis plus credunt, quàm Romanę Ecclesiæ, quàm sanctis patribus, Generalibusque Conciliis: quod illis cōtra leges & Canones, multa permittunt in subuersionem multorum. Hoc saltē cōsiderare velint, quàm sint illi diuersi & contrarij inter sese, quàm multas in sectas discindātur, quàm malos pepererit eorum noua doctrina fructus. Longe igitur tutius fore ipsorū conscientiis, Cæsari ac toti Ecclesiæ cōsentire, quā talibus Apostatis suas credere animas. Ad Quartū *Concilium.* denique articulum respondentes excusauerunt Cæsarem, quod propter grauissima duo bella, quorum alterum aduersus regem Franciæ eiusq; Fœderatos, alterūm aduersus Turcas Viennam obsidentes, gerebatur: non potuerit celebrari Concilium, quodque non ignorarent ipsi, Lutherum Wormacię nihil fecisse Concilia, nec ad hoc persuaderi à Princi-

pibus

pibus ac Statibus Imperij potuisse, vt causam suam futuri Concilij determinationi submitteret, eumque interim scripsisse multa aduersus Concilia, quibus eorum autoritatem populo vulgari contemptibilem fecit. Rogabát igitur, vt his omnibus perpensis, mallent in concordiam Cæsarea Maiestate & cum tota Ecclesia redire, quàm cum periculo suarum animarum in schismate permanere. Quod si scirent ipsi aliam concordandi viam, proponerent, vt ad Cęsaream Maiestatem de ea referri possit. Cum autem Lutherani hanc responsionem iniquius ferrent, quod videretur tangere eorum animas, honorem, conscientiam ac obedientiam Cæsari debitá: petierunt tempus deliberandi, vt accuratius respondere possint. Hoc eis facile concessum est: Marchio tamen publice interrogauit omnes qui in delectu erant. An nõ omne, quod ipse dixit ac recensuit, cõmuni omnium consilio decretũ fuerit? Et omnes confessi sunt, ita esse. Lutherani ergo in sua responsione multo verborum exquisitorum fuco sese ab obiectis excusarunt, maxime negantes, quod separauerint se à generali Ecclesia, aut quod Cæsari vllam culpá ascribant, aut quod Edictum eius irriserint, quodue Conciliis non debitum tribuerint honorẽ. Quod vero alij scripserint aut fecerint, id sibi imputari non debere. Cæterum de alia via concordandi id dederunt cõsilij, vt ex vtraque parte in pari, attamen

attamen paruo, numero, quædam perſonæ, quæ & rem intelligerent, & ad pacem concordiamque inclinatæ eſſent, deligerentur: vt ſuper cõtentioſis articulis inter ſe inuicem benigne & amice tractarẽt, ſi quomodo poſſint concordiam inuenire. Vnde factum eſt, vt minor delectus ex vtraque parte factus ſit. Catholici ſane delegerunt ſeptẽ duntaxat perſonas, nempe Duos Principes, Duos Iureconſultos, & tres Theologos: Vtpote Epiſcopum Auguſtenſem Chriſtophorum, Ducem Brunſuicenſem Henricum (& poſt eius iuſſu Cæſaris abitionẽ, Ducem Saxoniæ Georgium) Cancellarium Archiepiſcopi Colonienſis, Cancellarium Marchionis Badenſis, D. Ioannem Eckium, D. Conradum Vimpinam, & D. Ioan. Cochlæum. Totidem perſonas delegerunt quoque Lutherani, atque etiam in tali differentia: Nempe duos Principes, Ioãnem Fridericum filium Electoris Saxoniæ, & Marchionẽ Brandeburgenſem Georgium: Duos Iurecõſultos, D. Gregorium Bruck, & D. Heller, Tresq; Theologos, Doctoratu tamen Theologiæ non inſignitos, Philippum Melanchtonem, Ioannem Brentium, & Ioannem Schneppium. Iſti ergo ſic delecti, Die 16. Auguſti, peracto prandio, conuenerunt in Exedra quadã Prætorij, vbi præmiſsis variis procemiis & conſultationib. vbi conſeſſum fuit, propoſita eſt Lutheranorum Confeſſio. vt illa examinaretur articulatim.

Delectus minor, inter Septẽ & Septẽ.

Tractatus eorum.

latim. In primo igitur confessu illo, concordauerunt mutuis ac benignis verborum interpretationibus in XI. Articulis, consedētes vsque in extremam vesperam. Altero die iterum consederunt & ante & post prandium, Vnde factū est, vt circa XXI. articulos illius Confessionis, quæ ad fidem pertinent, concordarint in XV. In tribus ex parte discordia mansit, & Tres ad posteriorem Confessionis partem remissi sunt. Cæterum circa septem articulos, quos de abusibus inscripserant, durius diutiusque laboratum est: Neque in vllo ad plenum concordia reperta est, quamuis strenuè ab vtraque parte inuigilatum fuerit.

Delectus adhuc minor inter Tres & Tres:

Die itaque XXII. Augusti, fecerunt Catholici eiusmodi actorum relationem in publico consessu ad omnes Principes Statusq; Imperij. Qui vbi intellexerunt, rem in pluribus ad cōcordiam spectare, & in paucioribus (quæ vtique in concordiam reduci possent abscedēte pertinacia) hærere discordiam: Vt res citius perageretur, adhuc minorem fecere delectum. Delegerunt sane Tres tantum, Duos Iureconsultos supra dictos Cancellarios, & Vnum Theologū D. Ioan. Eckium. Quibus mandatum est, vt cum totidem personis ex altera parte delectis, Duobus Iureconsultis, & Philippo Melanchtone, agerent super ijs, quę hactenus concordata nō erant.

Discessum est sine concordia.

Attentauerunt quidem illi rem aliquot vicibus: Nihil tamē efficere potuerunt. Et iam festina-

festinabat ad abeundũ Elector Saxoniæ, qui vltra IIII. Menses Augustæ cum suis fuerat. Cunque Catholici intellexissent, Lutheranis displicere, quod illi tractatui nullus interesset Princeps: decreuerunt, vt denuo consederẽt illi septẽ & septẽ, qui prius delecti fuerãt. Elector autẽ Saxoniæ lõgioris moræ impatiens, petijt à Cæsare missionem: & abiit cum suis.

Interea dum hæc agerentur Augustę, Lutherus varios ædidit libellos Teuthonice, qui bus & Cæsarem Germanis, & Episcopos plebi ac Nobilitati odiosos reddere studebat, & ij libri, non solum per diuersas Germaniæ vrbes spargebantur, sed & Augustam mittebantur, atq; etiam palam prope curiam Electoris Saxoniæ interdum vendebantur. Quorum vnus erat quædã epistola ad Cardinalem & Archiepiscopũ Moguntinum. In qua declarabat Psalmũ secundum: Quare fremuerunt gentes, Quãsi conuenissent Principes Augustam aduersus Christum & Euãgelium eius. Et in fine illius Epistolæ, tanquam zelans Germaniæ defensionem, odiosissime in Papam inuectus, Cæsarem quoque perstrinxit, quod Coronã Imperialem à Papa receperit, absque Germanorum Principum præsentia: Adiecta hac Ironia, iuxta tenorem Bullæ, in hæc tandem verba concludens. Non possum non sollicitus esse pro paupere, misera, derelicta, contempta, prodita ac vendita Germania, Cui nihil mali, sed omne bonum faueo, vt de-

Libri Luth. calumniosi tunc æditi.

vt debeo dilectæ patriæ meæ. Ex Eremo, feria Quarta post Visitationis, Anno 1530.

Liber contra Ecclesiast: Alium vero librum scripsit ad omnes Ecclesiæ Prælatos in genere, quem inscripsit, Admonitionem ad Ecclesiasticos Augustæ, in Dieta Imperiali congregatos. In quo sane tanta est & suæ doctrinæ, nouæque institutionis Ecclesiasticæ commendatio, & Episcoporum omniumq; Ecclesiæ Cæremoniarum & obseruationum repræhensio, vt nihil possit ad concitandum in Clerum Laicorum odium scribi vehementius: & tamen omnem illam amarulentiam suam vestiuit prætextu bonæ intentionis consiliique ad pacem. Ad longum ibi commemorat suæ doctrinæ beneficia, quibus purgauerit ab erroribus & abusibus Ecclesiam, & Episcopos liberauerit à Papæ Tyrannide, & à Monachorum importunitatibus. Et ea sic magnificat atq; gloriatur super iis in malitia sua, vt nullus Regum aut Imperatorum ea præstare potuisset.

Verba Luth. de satisfact. pœnitētiali. Recenset item articulatim abusus, De Indulgentiis, De Confessionalibus, De Confessione, De Pœnitentia. Vbi ait sentinam ipsiusmet Inferni esse, adeo vt si Episcopis omnis alia abominatio ignosceretur ac condonaretur: ista tamen nunquā ignosci queat, quę & Infernum repleuerit, regnumq; Christi crudelius deuastauerit, quàm Turca aut totus mundus vnquam facere possit. Docuistis enim nos (inquit) satisfaciendum esse

per

per nostra opera pro peccatis, etiam erga Deum, & hoc dicitur, pœnitētiam agere pro peccatis. Quid iam hoc aliud est dicere, Oportet te pro peccatis tuis satisfacere, quàm istud. Oportet te Christum negare, Baptisma tuũ reuocare, Euágelium blasphemare, Deũ mendacij arguere, remissionem peccatorum non credere, sanguinem ac mortem Christi pedibus calcare: Spiritum sanctũ violare, per te ipsum eiusmodi virtutibus in cœlum ascendere? Ah quæ linguæ ac voces hac de re sufficienter loqui possunt? Quid hęc igitur fides aliud est, quam Turcarum Gentiumque & Iudæorum fides? Qui omnes quoq; per opera sua satisfacere volunt. Ex hac (inquit) abominatione omnes aliæ venerunt, easque necessario inde venire oportuit. Nēpe, tot Monasteriorum Collegiatarumque Ecclesiarum sanctitatem propriam, cum suis cultibus diuinis, Missarum sacrificia, Purgatorium, Vigilias, Fraternitates, Peregrinationes, Indulgentias, Ieiunia, Cultum sanctorum, Reliquias, Spiritus tumultuantes, totamque processionem Infernalis ambitus. Hæc & id genus multa ibi exprobrat. At verò in tractatu Colloquij, quod erat inter septem & septē, circa XII. articulum Lutheranicæ confessionis, vbi cum hæsisset discordia, propter satisfactionem, quam dicimus tertiam pœnitentiæ partem dictum est primo vespere illo, Cochlæo & Philippo, vt altero die mane ea

Quid non aũ sit calũnari. ac blasphemare Luth. qui tot scripturæ locos de agēda pro peccatis pœnitentia reijcit & cõdemnat?

Verba Luth. pro satisfactione: Septicepc. c. XXXI.

de re quicquam pro concordia afferent. Attulit itaque Cochlęus locum vnum ex Septicipite, quem Lutherus cōtra Indulgentias in assertione XLI. articulorum (quos Leo Papa X. in Bulla publice damnauerat) circa Quintum scripserat, In hæc sane verba. Ecclesia mater, pio affectu pręuentura manū Dei, castigat filios suos satisfactionibus quibusdā, ne incurrāt flagella Dei: Sicut Niniuitæ operibus suis spontaneis præuenerunt iudicium Dei. Hæc pœna arbitraria est (inquit) non in totum, vt illi volunt, sed tamen necessaria. Nam aut nos, aut homines, aut Deus punit peccata, quod illi per Indulgentias tollunt omnino. Cum si essent pij pastores, potius imponerēt pœnas, & Ecclesiæ exemplo præuenirēt Deum, sicut Moyses eum præuenit, occidendo filios Israēl, propter peccatum vituli aurei. Optimum autē fuerit, si nos ipsos puniremus. Hæc ibi Lutherus. Quæ cum in consessu essent à D. Ioanne Eckio ex scheda recitata, Septem Lutherani, se inuicem intuentes, paululum tacebant: Philippus proxime assidens, suffuso rubore vultu dicebat, Scio hæc scripsisse Lutherum. Cunque nihil adderet amplius, Dux Ioannes Fridericus dicebat, Quando scripsit hæc? forsitan ante X. annos. Dicebant Catholici, Quid tum? satis est nobis, hanc ipsiusmet sententiā esse. Tunc ira commoti Brentius & Sneppius, dicebant, Se non adesse, vt Lutheri scripta defenderēt,

Cōfusi rubore Luth. per ea uerba.

sed

sed vt suam assererent confessionem. Missa ergo facienda esse ea Lutheri scripta. Hinc, vt vlterius procederetur, hanc sua manu scripsit sententiam Philippus. Non recusamus Tres partes pœnitentię ponere, scilicet Contritionem, quę significat terrores incussos cõsciętiæ agnito peccato. Confessionem, sed in hac oportet respicere ad absolutionem, & illi credere. Nõ enim remittitur peccatum, nisi credatur, quod propter meritum passionis Christi remittatur. Tertia pars est Satisfactio, videlicet digni fructus pœnitẽtiæ: Sed propter satisfactiones concorditer sentimus, non remitti peccata quo ad culpam. Verum de hoc nondum conuenit, vtrum necessariæ sint factiones ad remissionẽ peccati quo ad pœnã. His ita scriptis à Philippo, ad vlteriora processum est. Cunque in eodem Tractatu circa Quartum articulum, Catholici nollent admittere, Nos sola fide iustificari, quando-quidem & Iacobus Apostolus id non admittit: Ita concordatum fuit, vt dicatur quidem, nos fide iustificari, sed non sola fide. Quia id nulla scriptura habet, sed potius contrarium. Et D. Ioannes Eckius addidit iocum, vt hæc vox, Sola, remittatur ad Calcearios, qui probe intelligant, quid Teuthonice sola sit, & sciant Sola commodè vti. Omissa igitur hac voce, Sola, concordatum est, quod Iustificatio seu Remissio peccatorũ, fiat per gratiam gratum facientem & fidem formaliter: Per

De sola Fide iocus D. Eckij.

1530 verbum vero & Sacraméta instrumentaliter.

Superba censura Lutheri contra Papistas.

At Lutherus cum esset eodem anno interrogatus à quodam amico, Cur in Paulo ad Rom.3. diceret in Teuthonico, hominem iustificari sola fide: Cum id Paulus non diceret, Et per hoc daret Papistis ansam calumniandi Teuthonicam eius tráslationem. Ipse superbissime magno cum contemptu Papistarum illi respondit. Primum vt ita diceret Papistis. Si Lutherus certo scire potuisset, omnes Papistas in vnum coniunctos, ita habiles existere, vt vel vnum Capitulum in scriptura nossent recte ac bene in Teuthonicum vertere, quod ea voluisset esse humilitate, vt eos orasset pro ope & adiutorio ad vertendum nouum Testamétum. Deinde, vt eis diceret. Lutherum vertisse nouum Testamentum in Teuthonicum, iuxta summam diligentiam facultatemque suam, & per hoc neminem coêgisse vt legat. Suum itaq; esse Testamentum, suamque Interpretationem, si errauerit ibi, nolit super hac iudices pati Papistas: quia habeant adhuc nimis longas ad hoc aures, & eorum Ika Ika sit nimis debile, ad iudicandũ super Interpretatione ex Latino in Teuthonicum. Ipsum quidem scire probe, eos vero minus scire quàm animal molitoris, quid artis, diligentiæ, rationis & intelligentiæ requiratur ab boná Interpretationem: Quia non sunt experti. Qui si duo prima verba Matth. 1. Liber generationis, interpretari deberent, nullu

nullus eorum sciuisset ad hoc dicere Gack & iudicant mihi nunc totum opus, pulchri sane socij. Si ergo (inquit) Papista tuus multa vult garrire de hac voce, Sola, ei confestim dicito sic, Doctor Martinus Luther vult sic habere, & dicit: Papistam & asinum esse rem vnam: Sic volo, sic iubeo, sit pro ratione voluntas. Nolumus enim Papistarum scholares aut discipuli esse, sed magistri ac iudices. Hæc & id genus ibi multa contemptim & superbe Lutherus. Augustæ vero post Lutheranos, aliam fidei confessionem exhibuerunt Cæsari Oratores Quatuor Ciuitatum Imperalium, Argentinensis, Constantiensis, Memmingensis, & Lindauiensis, qui sectam sequebantur Zuinglij. Quamuis vero Catholicis exosa esset ea secta, maxime, quod negabant veritatē corporis & sanguinis Christi in Eucharistia, Missamque prorsus abolebant, & demoliebantur altaria, Ciboria, Imagines sacras, & alia Ecclesiarum ornamenta: Iuxta tenorem tamen Edicti Citatorii, concessa est illis publica audiētia. In qua coram omnibus Imperii Statibus, recitata est eorum Confessio: Adeo sane astute comptis verbis adornata, vt simplicioribus, velut per omnia probabilis, facile imponere posset, adeo bene fucatam habebat speciem pietatis. Quam Cæsar per eosdem Theologos, qui Lutheranam confutauerant Confessionem, confutari iussit, quorum confutatio publice itidem reci-

Confessio Zuingliana Quatuor Ciuitatum.

tata eſt. Cæſar itaque ſerio ab illis petiit, vt dimiſſis erroribus cum Maieſtate ſua, atque cum aliis Imperij Principibus ac Statibus, in fide & religione conſentirent. Illi vero reſpondebant, ſe ad hoc non habere mādatum aut commiſſionem à ſuis ciuitatibus. Petebant autem exemplar confutationis, vt ſuis exhibere poſſint: Quod Cæſar iuſtis rationibus denegauit, quamuis vellet permittere, vt eis bis aut ter aut ſæpius recitaretur, ſi audire velint. At illi pertinaces in opinione ſua perſtiterunt. Cæſar diſceſſuris Lutheranis certos propoſuit articulos in publico receſſu: Nempe, vt intra XV. diem Aprilis proxime futuri, darent ſigillatum reſponſum, An per omnia cum ſua Maieſtate, & cum aliis Principibus Statibuſque Catholicis, in fide conuenire velint necne. Item, Vt interea temporis nihil noui in cauſa fidei ſinerent in terris ſuis ædi aut venundari. Item, Vt aliorum ſubditos non allicerent (ſicut hactenus factū fuerat) ad ſuam ſectam, nec ab antiqua fide abducerent. Et ſi qui adhuc eſſent in terris eorum, qui fidem tenerent Catholicam, ne cogerent eos in ſectam ſuam, neque ab antiquis ritibus arcerent. Item, Vt aduerſus Zuinglianos & Anabaptiſtas cum Catholicis conuenirent, ad conſulendum, quid contra eos agendum ſit. Verum illi eiuſmodi articulos recipere noluerunt, & ſine concordia diſceſſerunt. Cæſar autem nihilominus poſtea

Receſſus à Cæſare Lutheranis datus:

Generalis receſſus.

cum

cum omnibus aliis Electoribus Statibusque, & aliis Principibus in generali recessu(vt vocant) firmiter conclusit, vt omnes constantissime in prisca Maiorum suorum religione ac fide permanerent. Hæc acta sunt Augustę, & ab omnibus sigillatim subscripta Die 19. Nouembris. Deinde discesserunt omnes, Cęsar & Rex, frater eius, & multi cum eis Principes descẽderunt versus Coloniam: Alij domum, reuersi sunt. Cæterum Lutheranorum Confessio per Typographos diuulgata fuit, & typis excusa Augustam venit, antequàm solueretur Principum conuentus. Cęsar quoque commiserat quibusdam Theologis, vt Confutationem illius Augustę Typographo alicui excudendam traderent. Cunque ea de re Cochlæus iam cum Alexandro Wissenhorn Typographo, qui aliquot eius opuscula iam antea excuderat, egisset: abiit Illustriss. Princeps, Dux Saxoniæ Georgius, clementissimns Dominus & Patronus eius, cum quo & illum abire oportuit. propter viarum pericula: Alij aliis occupati negociis, æditionem Confutationis omiserunt. Atque inde factum est, vt in hanc vsque diem ædita non fuerit ea Confutatio, luce alioqui non indigna.

Confutatio cur nõ est typis excusa.

ACTA ET SCRIPTA Lutheri, Anno M. D. XXXI.

Duo seditiosi lib. Luth. contrà Cæs.

CVm Cæsar aliique Principes ac Status Imperij, in generali Recessu constanter conclusissent, permanẽdum esse in antiqua fide ac religione patrum, nihilq; innouandum aut mutandum, ante Generalis Concilij determinationẽ: Lutherus, qui probe sciebat, quàm fortiter essent Electori Saxoniæ confœderati aliquot Principes ac Ciuitates sectæ suæ, cœpit ferocissime proteruire, ædens Teuthonice libellos duos. Quorum vnum inscripsit, Glosam in Prætensum Edictum Imperiale: alterum, Præmonitionẽ ad Germanos suos dilectos. In vtroque sane protestatur nequissime, se nõ suadere ad bellum aut seditionem, cum interim nihil faceret studiosius aut vehementius, diffamando atque criminando, non solum Papam & omnes Ecclesiasticos Prælatos: Verumetiã Cæsarem, omnesque Principes Catholicos, quos vocat proditores ac sceleratos nequam, mendacesq; nebulones &c. In Glosa vult omnibus persuasum esse, cõfictum fuisse sub nomine Cæsaris recessum Augustensem, quem Edictum vocat. Contra quem sic scripsit Cochlæus Teuthonice. Quis es tu, infamis intestabilisque ac damnate hæretice, vt ausis, publicum ac legitime constitutum, atque vnanimiter conclusum recessum totius Ro. Imperij,

Mendacium Luth. de Recessu seu Decreto Imper. Aug. facto.

perij, hoc eſt, Generale Decretum Imperiale, dicere prætenſum vel putatiuũ Edictum Cæſareum? Cum manifeſtum ſit, & negari non poſſit, quod illi Receſſui & decreto, non ſolum propriis manibus ſubſcripſerunt Cæſar ipſe, Electores item aliqui, Principeſq; alij & Prælati, Comites ac Barones permulti, Qui perſonaliter præſentes fuerunt. Sed & alij non pauci Principes, Prælati, Comiteſq; & Barones: Ciuitates itẽ tum liberę tũ Imperiales, per ſuos legitimos ac plenum habentes mandatum, Procuratores miſſoſq; Oratores, itidem ſubſcripſerunt abſentes, tanquàm præſentes (Etenim in calce illius receſſus, commemorâtur ſubſcripſiſſe, ſiue per ſeipſos, ſiue per legitimos Procuratores aut Oratores ſuos, Quinque Electores, Principes alij: Eccleſiaſtici quidem XXX. Sęculares vero XXIII. Abbates XXII. Comites & Barones XXXII. Ciuitates denique liberę ac Imperiales XXXIX.) Verum etiam plenum robur addiderunt, appenſis ſigillis, tum ipſius Cæſareæ Maieſtatis, tum quorundam Electorum aliorumque Principum ac Dominorum, loco omnium aliorum. Deſperato igitur Apoſtatæ in eiuſmodi libris nihil prorſus fidendum aut credendum eſt, qui non erubeſcit, tot Principum ac Statuum Imperij, ipſiusque Cæſaris ſubſcripſiones, ſigilla item & literas reiicere, calumniari, reprobare. Vbi mendacium eius, vſque adeo manifeſtum,

Numerus Principũ ac Statuum Imperij.

potest per literas & sigilla in os eius retorqueri visibiliter atque etiam palpabiliter: Ita, vt facile suffocaretur, si omnia ea sigilla faucibus eius intrūderentur. Hæc ille, cõtra inscriptionem ac protestationem Lutheri. At liber ipse nihilo melior aut verior est ipsa inscriptione, aut protestatione eius. Etenim circa principium vehemẽter conuitiatur, quod in Recessu scriptum est, Lutheranorum cõfessionẽ fuisse per sacras literas, iustasq; rationes confutatam. Vocat aũt ipsam cõfutationem (eõ quod Lutheranis in manus tradita non fuit, nec ędita) Noctuam ac Vespertilionem, quę lucem fugiat, vt non ausint eam Catholici in lucem dare. De vtraque autem specie agens, pręsupponit, iam omnibus persuasum est, Christum in Euangelio præcepisse, vt Laicis detur vtraque species: Hoc vsus fundamento, miris conuitiis ludibriisq; & criminationibus insectatur quædam verba Edicti, nẽpe, quod Ecclesia instinctu spiritus sancti, bonisque rationibus, salubriter instituerit, vt extra Missam vna tãtum species porrigatur. Hic meritricem vocat Ecclesiam Papæ, hic alias iactitat Ecclesias sub vtraque specie Laicos communicãtes, hic Ecclesiam & peccare & errare affirmat: hic queritur Christũ à Papistis mendacẽ fieri, hic Ecclesiæ violentiam iniuriamque à Papistis illatam incusat: hic docet, Ecclesiæ neque credendum neq; obediendum esse, si præter & extra verbum Christi lo-

Conuitia & criminationes Luth.

*ti loquatur aut inſtituat aliquid : Hic peccant in ſpiritum ſanctum Papiſtæ, & impœnitentes deſcendunt ad Inferos. At tādem poſt multa folia libri, ſic minando concludit. Confidēter (inquit) blaſphemate Papiſtici Aſini, dum tempus habetis, Breui aliter fiet : Interim Edictū huiuſmodi nemo ſeruet, niſi filij Diaboli. De Miſſa ſcribens ibi, multis primum Ironiis irridet verbū Cardinalis Campegij, de latere Legati, qui ad Cæſarem dixiſſe fertur, Se malle in fruſta diſcerpi, quàm permittere, vt Miſſa aboleatur aut mutetur. Deinde irridet verba Edicti, quæ iubent vtrunque ſeruare in Miſſa Canonem, aliaſque conſuetas Cæremonias. Ait ergo Ironice. Quoniam per inſtinctū ſpiritus ſancti & per Euangelia confutata eſt noſtra confeſsio : oportet in Euangelijs reperire vtrunq; Canonem, Caſulas & calicés, raſuras & Cappas: vendere Miſſas ſex nummis, animabus in Purgatorio, nautis in mari, mercatoribus in terra, ægrotis in domo, & omnibus in quibuſlibet cauſis: In ſumma, nundinas & negociationes ex Miſſa facere. Ita mi frater, quid videtur tibi de his magiſtris? Multa dicuntur, quod Aquilæ Lynceſque acutè videant: At collatæ ad hos magiſtros, prorſus cæcæ ſunt. Qui in Euágelijs videre poſſunt ambos Canones, veſtes, ac omnis generis nundinationes Miſſę. Hi poſsūt profecto acuti vocari Doctores, qui alicui altius quàm inter Galli-

Ironia Lut. contra Miſſam.

Conuitia. nas sederunt. Post multa verò ad amarulentias calumniasque reuersus ait. Sed quid multa aduersus procaces, blasphematores & impœnitētes Papæ Asinos disputem? Est, vt dixit Episcopus Saltzburgēsis, Ah quid vultis reformare nos sacerdotes, qui nunquam boni fuimus. Estote igitur non boni, ac manete non boni in Dei vestri, Diaboli nomine. Quid ergo conamini reformare nos, quos confitemini bonos esse, iustamq; habere causam? Non satis est, vos nebulones ac Dei proditores esse, quemadmodum inuerecunde iactitatis vosmetipsos? &cæt. De libero arbitrio, quum in Edicto diceretur error ille non humanus, sed pecuinus ac blasphemia Dei: Ibi post longam criminationem, ignominiosam affert similitudinem de porcis, dicens.

Ignominiosa comparatio Principum ad porcos.

Perinde atq; si doctum & illustre pecus, Porci, in Imperiali Conuentu suo concluderent. Nos porci præcipimus, ne quis teneat Musca tam esse preciosam speciem aromaticā: Quid verò sit, nos nescimus. Arbitramur autem, aliqui quod sint siliquæ: Nonnulli, quod sint furfura: aliqui, quod sint brassicæ folia: aliqui, quod sint preciosa opipera rusticorum sub sepibus. Sic & nostri docti ac Illustres Porci Augustæ tam sapienter agunt, & interea blasphemant veritatem Dei, velut rem pecuinam ac blasphemam. De sola fide, cum in Edicto præciperetur, ne doceatur posthac, nudam fidem solam, absque charitate ac bonis

Calumniosa irrisio Lut. in Papistas.

bonis operibus, iustificare: Ibi magno cum contemptu ait Lutherus. Quid boni Porcini Doctores eiusmodi intelligât de hoc sublimi ac sacro articulo, cum ne humiles quidem articulos ferre queant. Veluti, Quod vir possit habere vxorem, & mulier maritum: Quod homo possit edere ac bibere, quicquid ei Deus dederit ac procurauerit: Quod Christianus possit vtranque speciem Sacramenti sumere, & id genus plura. Indignum foret, vt tam stolidum pecus fœdique porci hanc Muscatam olfacere deberent, taceo edere ac vesci. Sine eos docere atque credere, eum peccare mortaliter, qui in suppellicio pedit, & eum esse damnatum, qui in altari Ventum emittit. Veruntamen quum videam (inquit) quod hunc præcipuum articulum Diabolus semper blasphemat per suos Porcinos Doctores, neque quiescere aut cessare potest: Dico ego Doctor Martinus Lutherus, Domini nostri Iesu Christi indignus Euangelista, qd' hûc articulum (Fides sola, absque omni opere, iustificat coram Deo) firmum atq; in concussum permittere debet Romanus Imperator, Turcicus Imperator, Tartaricus Imperator, Persarum Imperator, Papa, omnes Cardinales, Episcopi, Sacerdotes, Monachi, Moniales, Reges, Principes, Domini totus mundus simul cum omnibus dæmoniis, & debent insuper habere ignem Infernalem super capita sua, & nullam gratiarum actionem. Hic

Ferocia Lutheri de sola fide.

esto

esto meus Doctoris Lutheri Instinctus à spiritu sancto, verumque ac sanctum Euangelium. Hæc & id genus multa impudenter iactitat nunc minando & terrendo, nunc gloriando & insultando, sæpissimeq; calumniando Lutherus, De celibatu sacerdotum, de Euãgelio suo, de bonis Ecclesiasticorum, aliisq; rebus. Tandem sub finem libri, gloriosum de seipso canit Encomium & Epiniciũ.

Encomium Lu. de seipso

Ego (inquit) Doctor Martinus vocatus atque coactus in hoc fui, vt fierem Doctor absque mea voluntate, ex mera obedientia. Ibi oportuit me Doctoris officium suscipere, & Charissimę meæ scripturæ sacrę iurare ac vouere, vt ipsam fideliter ac pure prędicarem ac docerem. Inter docendum ergo cecidit mihi in viam Papatus, voluitq; me prohibere: Id successit ei sicut pre oculis est, & adhuc semper peius succedet. Ego in Dei nomine atq; vocatione, super leonem & serpentem ambulabo, & super catulum leonis atq; Draconis calcabo, idq; in vita mea debet inceptum, & post mortem meam perfectum esse. Sanctus Ioannes Huss de me prophetizauit, quando ex carcere Constantiæ in Bohemiam literas misit. Nunc assabunt quędam anserem (Huss enim anserem dicunt) At post Centum annos, audient cantare quendam Cygnum, quem pati debent. Hæc ibi Lutherus. In altero autem libello, quem Præmonitionem inscripsit, adhuc multo vanior est mentiendo,

endo, gloriosior iactando, terribilior minando, maligniorque calumniando. Certe Cochlæus mox è primis duobus Duernionibus illius libri, excerpsit & confutauit XV. minas & mendacia. Quorum vltima duo sic habent. De cætero (inquit) non vnum aut alterum Papistam, sed totum Papatum super me oneratum volo, quousq; iudex in cœlo signũ faciat. Neque volo, neque possum mihi timere à talibus Dei hostibus. Eorum proteruia, est mea animositas: eorum ira, meus risus. Itẽ Nolo hominum conscientias dimittere oneratas hoc periculo ac metu, tanquam seditiosa sit eorum repugnatio. In tali enim casu nomen istud nimis est & malum & graue. Oportet aliud habere nomen, quod iura bene inuenient. Non oportet omne id seditiosum esse, quod cruenti canes seditiosum criminantur. Ad hæc ita respondit Cochlæus Teuthonice. Magnifica quidem verba Luthero non desunt, sed re ipsa nihil habent in se præter peccatum, nequitiam, miseriam, cladem, damnumque tum tempore, tum sempiternum miseræ plebis, quam ille per iniquam rapiná suos aut suum populum vocat. Quid enim infortunatum hoc Diaboli caput effecit hactenus, nisi calamitatem vnam post aliam? Profecto Iudex in cœlo sat signorum iampridẽ fecit, si credere velimus. Multi ex nobilitate per has Lutheri machinationes iuerunt in ruiná, Multi præterea eruditi, multo

Verba Luth.

Falsa de seditione excusatio.

Responsum Cochlæi.

multo adhuc plures agricolę, neque item pauci ex ciuibus, vel cæsi in prœliis, vel morti in iudiciis publicis adiudicati sunt. Et vehementer timendum est, ne in altero sæculo adhuc multo peius accepti sint. Maior nanque pars eorum, velut hæretici, perfidi, rebelles, atque Apostatici Christiani hinc decesserūt. Quos illic Iudex Christus, pro suis agnoscere non potest: Quoniam ab illo & ab eius Ecclesiæ Catholica ad Apostatam quendam Monachum defecerunt, qui velut alter Nemroth violentus ac potens venator, dicere audet. Ego & mei: Suos vocans, quos nullo iure acquisiuit. At sceleratus Iudas iste, suos proditorie tradit, non solum Diabolo (sicut agricolas tradidit) per defectionem, per schisma, per antiquas hæreses: Verum etiam Cæsari ac Papæ, quibus per verba propria suos in manus ad supplicia vltro tradit, velut nequissimus ac scelestissimus proditor. Quid ita? Quia ait sic. Seditio non est, quando quis contra ius agit: Alioqui omnis transgressio iuris diceretur seditio. Verum is dicitur seditiosus, qui Magistratum & ius ferre nō vult, sed inuadit atq; impugnat ea, & vult ea opprimere, ac per seipsum dominari, iusque constituere &c. Hinc ergo sequitur, quod Lutheranorum repugnatio plane seditiosa sit, Cur ita? Quia Magistratum & ius ferre non volunt. Quod si quis eorum id mihi neget aut inficias eat: huic publicè his scriptis nunc oblatum

Luth. proditor suorum.

oblatum à me volo & ius & Magistratū, sub periculo corporis & vitæ, ad experiendum cum eo super doctrinis & actis Lutheri: ad standum secum iuri coram Magistratu, vsq; ad determinationem causæ: ad sistendum pedem pedi, atque etiam ad iacendum in carcere aut captiuitate, vsque ad definitiuam sententiam Iudicis. Quis eorum hic animosus est? Hic sane videbo, an Lutherus serio dixerit tam turgida & ferocia verba. Non est noua hæc mea animositas & prouocatio: Dixi eam Luthero ipsi Wormaciæ in faciem, & in publicis scriptis eandem persæpe repetiui, & in ea adhuc semper firmiterque persisto, quo diutius, eo constantius. Neque fugio lucem: Non subrepo in angulum, quando res serio agitur. Quemadmodū Lutherus fecit, & pridem post Comitia Wormaciensia proditoriè, & nuper sub Augustana Comitia meticulosè. Palam ac manifeste comparui in Comitiis Imperialibus Wormaciæ, Nurenbergæ, Spiræ, atque Augustæ, quando hisce de rebus agebatur. Et frustra expectaui, an vllus Lutheranorum ibi propter eiusmodi verba vellet me conuenire, aut iudicio mecum experiri. At in hanc eiusque diem nullus eorum venit, vt periculum de me faceret. Hoc tamē nequaquam mihi laudi esse volo, quasi ego tantę sim eruditionis: Agnosco enim me pro omnium minimo, quantum ad eruditionem ingeniumque attinet: Sed cupio hūc

Prouocatio Cochlæi contra Lutheranos quoslibet

Lutherus & sui, Ius & Iudicē ferre nō possunt neq; volunt: quia manifeste & notorie hæretici sunt & seditiosi, contra omnia iura diuina & humana.

honorem tribui, tum Christo Domino, cuius promissis, Ecclesiæ ab eo factis, vsq; adeo nitor & confido: Tum sponsæ eius, sanctæ matri Ecclesiæ, quam Diuus Paulus 1. Tim. 3. vocat columnam ac firmamentum veritatis. Hæc ibi Cochlæus. Cæterum nimis longum foret, cuncta Lutheri mendacia tumidasque vanæ gloriæ iactantias, ex vno illo eius libro recensere, dum gloriatur de pacificis fidelibusque suis ad Ecclesiasticos æditis admonitionibus, ac de tranquilla sua doctrina, deque validis suis ac suorum ad Deum precibus pro Papistis: & de suis protectionibus, quibus solis à seditiosorum vi conseruati sint Papistæ. Et quod omnium impudentissimum, vanissimumq; ac nequissimum est, sępe iactitat, Papistas probè scire ac vltro confiteri, Lutheri doctrinam verum ac merum esse Euangilium: Neque tamen desistere à persequendo illud contra proprias ipsorum conscientias. Cumque eo in libro toto nihil potius quærat, quàm vt Cæsari aliisque Principibus Catholicis rebelles atque infensos reddat eorum subditos: attamen perfricta fronte protestatur, se non suadere, vt subditi mandatis aut violentiis eorum resistant. Atque inter atrocissimas iniurias, criminationesque & calumnias, quas in Cæsarem aliosque pios Principes eiaculatur creberrime, Cæsarem interdum laudando, parti suæ gratiam quærit. Hæc sane sunt verba eius.

Falsæ gloriationes Luth.

Hoc

Hoc est fidele consilium meum. Si Cæsar vo- *Verba Luth. ne subditi obediant Cæsari cõtra Luth.*
cauerit subditos ad arma, & parti nostræ, pro-
pter causam Papæ, aut propter doctrinam
nostram, bellum inferre voluerit: Quemad-
modum Papistæ nunc horrendè gloriantur
ac ferociunt (ego autem id de Cæsare non-
dum credo) Vt in eo casu nullus hominum
in hoc vel vsum sui præbeat vel Cæsari obe-
diat, sed certus sit vnusquisque, sibi à Deo id
vehementer prohitum esse, ne Cæsari tali in
casu obediat. Quicunque verò ei obedie-
rit, is sciat, se Deo inobedientem esse, corpús-
que & animam æternaliter eo bello perdere.
Cæsar enim tunc agit, non solum contra De-
um & ius diuinum, verum etiam contra pro-
prium ius suum Imperiale, contra iusiuran-
dum, obligationemque suam, & contra sigil-
la literasque suas. Aduersus eiusmodi ca- *Verba Cochl. cõtra calumnias Lutheri in Cæsarem scriptas.*
lumnias scripsit Cochlæus Teuthonice libel-
lum, ad Doctorem Gregorium Bruck, qui
præcipuum fuerat os Lutheranorum Augu-
stæ. Inter multa alia sic dicens. Nosti Au-
gustæ multum ac serio tractatum fuisse de
causa fidei, at huius insimulationis contra
Cæsarem, nunquam factam à parte vestra
mentionem, sed vtramque partem adduxis-
se Euangelium sacrasque literas: At verò in
intellectu tantum & interpretatione scriptu-
rarum fuisse discordiam. Quamuis vero
cunctis actionibus interfueris, atque loquen-
do & scribendo multum ex parte vestra

feceris: nunquam tamen intellexi, quod vos Cæsaream Maiestatem tam impię ac Tyrannicæ intentionis argueritis, tanquam Euangelium bello persequi velit. Si enim Cæsar talis esset Tyrannus atque Apostata, qui bello Euangelium (quod est virtus Dei in salutem omni credenti, Ro. 1.) insectari vel intenderet vel conaretur: esset profecto Imperiali corona, officioque ac dignitate prorsus indignus, ac perderet per hoc omnem authoritatem ac Iurisdictionem in Imperio: omnem subiectionem Homagiumque Principum aliorumque Dominorum, qui feuda atque Regalia ab eo suscipiunt, nobisq; vilior peiorq; esse deberet quouis Pagano, Iudęoq; & Turca. Quemadmodum diuina scriptura iusque vtrunq;, Ecclesiasticum scilicet & Ciuile, præscribunt ac definiunt. Iam inter omnes retro Cæsares, à magno & primo Constantino illo vsque ad hunc CAROLVM Quintum, nullus omnino tantę impietatis insimulatus fuit: quantumuis multa ac magna scelera, persecutionesq; & Tyrânides, plæriq; eorum alioqui exercuerũt, Excepto vno Apostata, Cęsare Iuliano, qui à Christo ad Idola defecit, Euangeliumq; persecutus est: Non tamen bello sanguinisque effusione (quemadmodũ Lutherus nostro pio, Catholico, ac religioso Imperatori non veretur imputare) sed edictis tantum & interdictis, ne prædicaretur Euangelium publicè.

Iulianus Imper.

De

De quo Eutropius, qui cum eo aduersus Parthos ac Persas militauit, sic scribit. Nimius religionis Christianæ insectator, perinde tamen, vt cruore abstineret. Hæc & id genus ibi multa Cochlæus. Lutherus autem in sua Præmonitione Tres præcipue causas recenset, propter quas Cæsari ad bellum contra Lutheranos gerendum, nemo subditorum obedire debeat, easque magnis ampliationibus odiosisque & concitatis criminationibus extendit. Prima (inquit) causa, quod Cæsari obedire ac militare non debeas in tali casu, hæc est. Quoniã tu (quemadmodum & Cæsar ipse) in Baptismo iurasti, Euangelium Christi seruare, non persequi nec impugnare. Iam vero nosti probe, Cæsarem in hoc casu per Papam incitari ac decipi, ad belligerandum cõtra Euangeliũ Christi: Quandoquidem doctrina nostra palam inuenta est Augustæ, quod sit verum Euangelium ac sacra scriptura. Idcirco ad Cæsarem aut Principem tuum, te ad bellum tale vocãtem, sic dicito. Bone Cæsar, bone Principes, quando seruas iuramentum promissumq; tuum, quod in Baptismo iurasti, charus es mihi Dominus, eroque tibi obediens ad bellandum quandocunque volueris: Sin minus, alium tibi quære, qui obediat. Ego propter te nolo Deum meum blasphemare, verbumq; eius insectari, ac tecum tam animose in abyssum Inferni currere ac desilire. Hęc (inquit) causa

Tres causæ Luth. contra Cæsarem.

Manifestum mendacium.

prima, multas alias easque magnas ac horribiles causas in se comprehendit. Quisquis enim contra Euangelium pugnat, hunc pariter pugnare oportet contra Deum, contra Iesum Christum, contra spiritum sanctum, contra preciosum sanguinem Christi, contra eius mortem, contra verbum Dei, contra omnes articulos fidei, contra omnia Sacramenta &c. Turca sane tam insanus non est, vt contra suum Mahumetum, aut contra suum Alcoranum pugnet aut insaniat, sicut faciunt Diaboli nostri, Papistæ, qui contra proprium suum Euangelium, quod pro verò agnoscunt, furunt atque insaniũt: Atque per hoc faciunt Turcam purum, sanctum, se verò meros ac veros Diabolos. Secunda causa est (inquit) Etiamsi doctrina nostra nõ esset vera (Cum tamen ipsi omnes aliter sciant) hoc saltem te absterrere maxime deberet, Quod tali bello onerares te, atque participem te faceres coram Deo omnium abominationũ, quę in toto Papatu, & contigerunt prius, & deinceps contingent. Hæc causa comprehendit in se innumeras abominationes & omnem malitiam, omne peccatum & scandalum, breuiter, est ipsamet abyssus Infernalis cum omnibus peccatis: Quorum omnium te participem esse oportet, si Cæsari obedieris in hoc casu. Hic horrendis criminationibus enumerat Lutherus peccata, scandala & scelera omnium statuum Ecclesiastico-

Grauis calumnia.

siasticorum, maximè Papæ atque Cardinalium, quibus nefandissima quæque imputat, tanquam pro eorum sceleribus manutenendis pugnandum foret Cæsaris mandato. — Et vltra crimina vitæ, commemorat abusus circa Indulgentias, circa Purgatorium, circa Missas, circa Venerationes sanctorum, circa Confessiones auriculares, circa Excommunicationes & cæt. Summa (inquit) est, Omne quod docent ac faciunt, eo tendit, vt nos à Christo ad sua ac nostra opera ducant. Et nulla est literula tam parua in eorum doctrina, nec vllum opus adeo modicum, vt non abneget ac blasphemet Christum, violetque fidem in ipsum, ducatque misera corda tum ad impossibilia, tum ad desperationem: Quemadmodum & verus Antichristus facere debet. Tertia causa est (inquit) quod si in tali bello Cæsari obedieris, non solum omnia eorum mala in te suscipere ac defendere: Verum etiam optima quæque, quæ per Euangelium recuperata sunt atque instituta, abolere ac exterminare te oportebit. Hæc quoq; causa in se multa comprehendit: Euangelium enim nostrum multa ac magna bona effecit. Nemo antea sciuit, quid sit Euangelium, quid Christus, quid Baptismus, quid Confessio, quid Sacramentũ &c. Summa, Nihil prorsus sciuimus, quod Christian9 scire debet. Omnia sunt per Papæ Asinos obscurata & oppressa: Sũt vtiq; Asini, & quidem

Graues criminationes contra Papistas.

Falsa iactantia Luth. de suo Euang.

dem magni, rudes & indocti Asini, in negociis Christianis. Nam & ego vnus eorum fui, & scio, me hic veritatem dicere. Et infra. Hic oportet te cooperari, vt omnes Teuthonici libri, Nouum Testamẽtum, Psalterium, Orationalia, Cantualia, & quæcunque nos scripsimus de multis rebus bonis (quod ipsimet fatentur) comburantur. Oportebit te cooperari, vt nemo sciat X. præcepta, Pater noster, & Credo: Ita enim prius fuit. Oportebit te cooperari, vt nemo de Baptismo, de Sacramento, de fide, de potestatibus, de statu matrimonij, nec de Euangelio quicquam discat. Hęc & id genus plurima ibi, ad concitandos plebis seductæ affectus, artificiosa calliditate grandisonisque ampliationibus commemorat Teuthonicus Rhetor iste. Sed & in ipsum Conuentum Imperialem dire alicubi exclamat, dicens. O infœlices omnes, qui ex parte Papæ Augustæ fuistis.. Pudori eritis cunctis successoribus ac posteris vestris, qui non poterunt iucunde audire nomina vestra, quod habuerint tam infœlices maiores. O turpem Dietam Imperialem, qualis nunquam vel celebrata vel audita fuit, nec vnquam celebrabitur audieturve, propter tam turpem actionẽ: Quam oportet cunctis Principibus, totiq; Imperio sempiternam esse maculam, quæ nos Germanos omnes & coram Deo, & corã toto mundo rubore confundit. Quid ad hæc dicet Turca totumque Imperium

Exclamationes Lut. contrã Princi. pes German.

rium

rium eius, quando tam inauditam tractationem de hoc nostro Imperio audierit? Quid dicent Tartari ac Moscouitæ? Quis de cætero sub toto cœlo timebit sibi à nobis Germanis, aut aliquam de nobis existimationem habebit, quando audierint, quod sinimus, maledictum Papam cum laruis suis sic facere ex nobis fatuos, stultos, pueros, immo truncos ac stipites: vt propter eorum sceleratam, Sodomiticam, turpemq; & doctrinam & vitam, tam turpiter, immo plus quàm turpiter, in publicis Comitiis Imperij, cōtra iustitiam & veritatē, agamus? Merito pœniteret & vnumquenque Germanum, se & Germanum natum esse, & Germanum dici. Miras præterea minas interdum profert. Satis diu vixi (inquit) mortem bene merui, ac Dominum meum Christum, de Papatu egregie vindicare cœpi. Ipsi post mortem meam. Lutherum primo recte sentient: Quamuis & nunc, si in Papali ac sacerdotali seditione interfectus fuero, mecum recipiam agmen quoddā Episcoporum, Presbyterorum ac Monachorū, vt omnes dicturi sint, Doctorem Martinum magna cum processione ad sepulturam deductum esse. Est enim magnus Doctor supra omnes Episcopos, Presbyterosque & Monachos: Idcirco & ipsos oportebit cum eo ad sepulturam ire super dorsa, vt de hoc & cantica & confabulationes fiant. Atque ita peragemus vltima vice peregrinationē quan

Minæ Luth. contra Cleros & Episcopos.

dam simul. Ipsi quidem Papistæ in abyssum Inferni deorsum, ad suum Deum mẽdacij ac homicidij, cui mẽtiendo ac interficiendo seruierunt: Ego vero ad Dominum meum Iesum Christum, cui in veritate ac pace seruiui.

Libellus cuiusdã Laici cõtra Luth.

Aduersus hunc librum Lutheri, vsq; adeo malignum contumeliosumq; prodiit è Dresda libellus quidam paruulus, à Laico quodã Teuthonice scriptus, Cuius ita habet initiũ. Lutherus iam rursus libellum quendam ædidit, quem vocat Præmonitionem ad dilectos suos Germanos. Verũ iustius vocaretur Seductio, atque incitatio ad rebellionem atque seditionem: Quandoquidẽ re ipsa nihil aliud in eo quærit, quàm vt nos Germanos faciat & à Cęsare deficere, & omnibus potestatibus rebellare. Quam insidiosis dolis, mendaciis, clamoribus atque præstigiis id faciat, ac quoties Diaboli nomine ad hoc vtatur, viderint ac responderint illi, qui semper dicunt, eum esse virum sanctum, & cum eo esse spiritum Dei. Primum igitur scribit, Eorum, qui Lutherani non sunt, intentionẽ stare super vim, eosque causam suam constituere super dextras. Idcirco euenire inde oporteat vel seditionem vel bellum: Vtrum horum cõtingat, Lutheranos fore innocentes, qui neque consilium, neq; causam ad hoc dederint. Quàm verum autem sit istud, probe testari sciunt ij, qui quotidie vident atque audiunt, quę conspirationes, qui apparatus belli, quæ militum

con-

conductiones, quæ æquitum cōgregationes, quæ cōfœderationes, apud Lutheranos, toto isto tempore attentatæ atque institutæ fuerint. Et qui contra sciunt, nihil horum apud Cæsarem Cæsarianosque fieri: Immo ipsum Cæsarem, velut benignissimum ac mansuetissimum dominum, multo magis curare semperque curasse, vt causam hāc componat atq; ad pacē redigat. Hæc & id genus multa Laicus ille. Contra quē conuitiosissime scripsit Lutherus libellum, cui titulus est, Contra Sicarium Dresdæ. In quo post sui excusationē sic ait: Hic vide, bone lector, an Lutherus sit mentitus in duobus suis libellis, vbi criminatus est Papistas, proditores, homicidas, nebulones, & proh dolor, non satis criminatus est. Iste Archinebulo vult nos docere virtutes Papistarum: Nempe, vt subditi nequaquam sint inobedientes suis superioribus, vbi velint contra Deum & iustitiam effundere sanguinem innocentem. Et infra. Quoniam vero Papistæ, per hunc Sicarium indicant sese arbitrari, quod Lutherani sint in apparatu belli militumque conductione: Id ego ex corde libenter audio, placetque mihi, Papistas in tali opinione ac sollicitudine existere, ac credere, tale Lutheranorum propositum esse verum. Quod si possem, vellē libenter eiusmodi opinionem, sollicitudinemq; eorum confortare, donec præ timore morerentur. Ac velim huiusmodi cantilenam de his ipsis cantare.

Conuitia Lutheri in Laicū illum.

Domi-

Cantilena Luth. contra Papistas.

Domicelle Cain, ſcis interimere fratrē tuum Abel: habe ergo & præmium tuum, vt tremas ac paueas, ne te interimat quiſquis tibi fit obuiam, ac nunquam ſis ſecurus, terreatque te etiam folij ſonitus. Sciunt Domini Hannas & Caiphas perſequi Chriſtum: habeāt & ipſi præmium ſuum, vt timeant ſibi à plebe, & dicāt, O he, o he, ne fiat ſedito in populo. Sic & homicidæ noſtri, qui tantum innocentis ſanguinis fuderunt, hāc debent habere plagā, vt vereri ac timere debeāt, ne fiat ſeditio. Atque etiam ſi Lutherani nullum facerent belli apparatum, ipſi tamē metuere debeant, Germaniam eſſe plenā armatis Lutheranis: nec aliter cogitare, quàm hoc anno nullam arborem producturā eſſe folia, ſed pro foliis Lutheranos Cataphractos ac Sclopetarios. Hoc habere debent, ſic oraui ego & adhuc oro, ſicut ſcriptum eſt. Fugit impius nemine perſequente. Et infra. Quoniam igitur luce clarius eſt, Papiſtas ipſos fateri & verbis & factis, ſeſe nobis eſſe inimicos & contrarios: Hoc Doctoris Martini verax eſto iudicium, tum in ſcripturis fundatum, tum ex fructibus eorum demōſtratum, Certiſſime propoſuiſſe in animo ſuo Papiſtas, die noctuq; excogitare, inſidiari ac practicare, quomodo nos perdant atque exterminent. Hoc de ipſis vnuſquiſque noſtrum, & mihi melius, de ipſis ſperare poteſt, nec vllum eſt dubium. Quicquid ipſi præterea vel amice vel pacifice prætendunt,

Lutheri iudicium, de cogitationibus Papiſtarū.

 1531

dunt,id totum esse oportet proditorium atq; osculum Iudæ. Aut oportet eos ex timore aut metu facere, quod nondum possunt id, quod libenter facerent. Hoc iudicium volo nostris vniuersoque mundo constituisse, vt secundum hoc sciat sibi prospicere quicunq; voluerit: Scio, me non mentiri, nisi falsa sit scriptura. Idcirco Sicarius iste duplex est Nebulo, qui hoc totum in corde suo probe nouit, & nihilominus cruentos canes suos nobis proponit, tanquam bonos ac pacificos, aqud quos plures sint fructus fidei, quàm apud nos. Et iterum. Nihil (inquit) curo, quod queritur, nominari in meo libro fere mera maledicta atque Diabolos: Hoc debet esse mea gloria meusque honor, Sic & habere volo, vt deinceps dicatur de me, quod plenus sim maledicentiæ criminationisque & execrationis in Papistas. Volo & de cætero me aduersus nebulones istos exercitare execrationibus ac maledictis, vsq; ad sepulturam meam, nec vllum verbum bonum amplius ex me audient: Ego meis tonitruis ac fulminationibus sic eis ad sepulturã compulsabo.

Gloriatio Lutheri de maledicentia sua.

Dum hæc in Saxonia fierent, ac grande ad Lutheranæ sectæ defensionem conflaretur coniurationis fœdus quorundam Principum, Comitumque & ciuitatum: Cęsar vero in Germania Inferiore (vbi multas habet prouincias hæreditarias) occupatus esset, Apud Heluetios multis iniuriis tribulationibusque

Bellum à V. Cantonibus Heluetiorũ Tigurinis indictum.

Pro eisdē ac cipe, Tigurinos, Turicenses & Turregenses ex oppido Zurg.

Causæ belli.

busque vexabantur Catholici, maxime à Bernensibus & Tigurinis, qui cæteris erant potentiores, opibusq; & armis magis instructi. Vnde factum est, vt Quinque Cantones Catholici, nempe, Lucernenses, Vrienses, Suitenses, Subsyluani atq; Zugenses, communi decreto bellum Tigurinis indixerint: Causas belli recensentes ad longum in literis denunciatoriis. Quoniam longo (inquiunt) tempore nos omnes ac singuli, satis superque obtulimus nos ad standum iuri & ęquitati: Vos autem contra iurata fœdera, contra pacem publicam, contra Christianam disciplinam & concordiam, contra confœderatorum fidem charitatemq; & amicitiam, atque etiam contra omne ius naturale, & contra omnē æquitatem, subditos nostros nobis subtrahitis ac rebelles facitis, vt facti iam sint erga nos perfidi atque periuri.: nostram recusantes Iurisdictionem, in Capitaneatu S. Galli, & in pręfectura vallis Rhenanæ, aliisque in locis non paucis: Quos defenditis, & nos ipsos multis dolis versutiisque inter nos discordes reddere paratis, vt eo periculo nos ab antiqua & indubitata fide nostra Catholica depellatis. Et dicitis, nos nolle audire verbum Dei, neq; sinere Nouum ac Vetus Testamentum legi, atque propterea criminati nos estis, tanquam impios ac malignos proditores, ac proditorios nebulones. Cum igitur nouæ ac fictæ fidei vestræ non adhæreamus, denegatis nobis

bis victualia, publicumq; mercatum, vt compellatis nos hac ratione ad famem, ad perdendum non solum nos, verumetiam infantulos innocentes, qui adhuc in materno gestantur vtero. Nobis autem omne ius denegetur, neque quisquam ad iustitiam consequendá nobis opem vllam ferat, nosque longo tempore eiusmodi angustiam, vim, superbiamque & iniquitatem tulerimus, nec vllus sit iniuriarũ finis: Cogimur itaque hæc omnia Deo suæq; Genitrici, præclaræ ac vniuersæ Curiæ cœlesti, cunctisq; probis hominibus, quibus ius & æquitas, placent, conqueri. Et volumus, si Deus nobis gratiam virtutemque ac fortitudinem concesserit, ista potenter manu ac facto de vobis vindicare: Id quod vobis omnibusque adiutoribus & adhæsoribus vestris clare hisce literis denunciamus, nostrumque honorem per hoc erga vos pro nobis ac nostris adiutoribus assertum esse volumus. In fidem & testimonium harum literarum, appendimus sigillum fidelium nostrorum confœderatorum Zugésium, omnium nostrum nomine. Datum feria Quarta, Die Quarta Octobris, Anno à natiuitate Christi 1531. *Indictio belli.*

Mox igitur hac denunciatione facta, ad pugnandum sese ex vtraque parte parauerunt. Die itaque XI. Octobris, Tigurini præmisso eorum Capitaneo cum cohorte vna, ac sex Bombardis rotatis, ipsi cum optimo quoque milite ac XX. Bombardis grandibus *Primũ præliũ & cædes Tigurinorũ.*

subsequuti, transcenso Albi monte, prope Monasteriû, quod Capella dicitur, tres Cantones Catholicorum, nempe, Suitenses, Zugenses, & Subsyluanos, aggressi sunt. Catholici autem positis insidiis, statim post congressum, retrocesserunt, fugam simulantes. Mox vero valido cum agmine prorumpentes, Tigurinos in fugam verterunt. Cæsi sunt igitur omnes, quotquot magnum præcesserant vexillum, & ereptæ sunt eis omnes Bombardæ atque munitiones. Numerus cæsorum fuit M.D. Repertus fuit in ea strage Zuinglius, omnis perfidię discordiæque inter Heluetios autor, à duobus Catholicis, pronus in facie adhuc spirans, quem illi non cognoscentes, interrogarunt, an vellet confiteri: At ille tacuit velut mortuus. Superueniens autem alius, qui eum cognouit, lethale inflixit vulnus, Capitaneisque protinus indicauit. Qui iusserunt eum sisti publico iudicio, in quo sane iudicatus est vt proditor, atque combustus vt hæreticus. Ferunt autem, quosdam Tigurinos asportasse inde cineres, domumq; retulisse. Cęsi autem sunt & alij Apostatæ insignes, nempe Abbas & Prior Capellæ, Commendator Risnacensis, Antonius Vualdner, Cantor & Canonicus Turicensis, Henricus Vtinger, Custos & Canonicus ibidem: Et ex ciuibus fortissimi quiq;. Capti præterea Duo insignes viri, Præfectus quidam & subscriba Turicensis. Alterum deinde prȩlium commissum

Zuinglij exitus.

Secundum prælium.

nissum est Die XVII. Octobris, iterum Catholicis secundum, hæreticisque aduersum. Nam Tigurini seu Turicenses, post acceptam cladem, vocauerunt in auxilium Bernenses, collectoque exercitu circiter XXX. milia pedítum, processerunt in campum, partitoque exercitu in duo agmina, Turicenses versus Zugam: Bernenses versus Lucernam profecti sunt. Quinque autem Cantones Catholici, coniunctis viribus ad XVIII. Milia pedium habuerunt, congressique cum Bernensibus circa fluuium quendam, compulerunt eos in fugam. In fluuio autem perierunt 500. cæsi sunt in prælio 700. Altero die prorexerunt ex vepribus aliqui Turgauiēses, quos Catholici clementer ac benigne tractarunt, sicunque venerabile Sacramentum percipiebant. Rursus prçliatum est die XXIIII. Octobris. Tigurini enim ac Bernenses vindictæ cupidi, accersierunt in auxilium Basilienses quoque & Schaffhusenses, volebantque noctu in hostes imparatos irruere. Catholici non omnes erant simul: Lucernenses enim propter Bernenses seorsum habebant exercitum. Alij autem Quatuor Cantones, intellecto hæreticorum proposito, albas camisias super arma sua induerunt, vt noctu inter sese cognitionis signum haberent. Inito igitur prælio, primum certamen adeo asperum atque cruentum fuit, vt Catholici circa principia ad Quintum vsque membrum seu

Tertium prælium.

ordinem cæderentur. Deo autem adiutore vicerunt tandem, atque hæreticos in fugam compulerunt, cæsis sex Milibus eorum. Neque tamen quieuit ira hostium, Vltimo enim die Octobris, in Vigilia omnium sanctorum rursus congressi sunt Turicenses cōtra Quinque Cantones Catholicos, sed nihilo fœlicius quàm prius. Nam Catholici secunda hora noctis sex milibus inuaserunt illorum castra, cæsisq; Quinque milibus hostium, reliquos qui non aufugerant, ceperunt: fuerant autem in ijsce castris VIII. Milia. Cæterum apud Heluetios admodum religiosum ac venerabile, miraculisque clarum est templum, Deiparæ virgini Mariæ sacrũ, quod Heremus dicitur. Ad quod sane publicam processiionem instituerunt Quinque Cantones Catholici, à senibus, puerisque & mulieribus, virginibusque ac omni turba imbelli peragendam. Id quod Turicenses, Zuinglij peruersa doctrina imbuti, ægerrime ferebant. Decreuerũt itaq; facta expeditione tẽplum illud deuastare, atq; Imaginem Diuę virginis Marię minutatim discindere atque comburere. Quod vbi perceperũ Quinque Cantones, festinanter illuc profecti sunt, atque indutis rursus super arma albis indusijs, in montis planitie duriter exceperũt hæreticos interfectis plus minus Quinq; Milibus, raptisque vexillis Quatuor. Quorũ vnum Turicensium, Alterũ Basiliensium, Tertium Schafhusensium, Quartum Mulhusen-

Quartum prælium,

Quintũ prælium,

sium fuisse dicitur. Erant quidē hæretici opibus auxilijsq; & numero militum atque armorum & Bombardarum apparatu longe valentiores quàm Catholici. Atque Catholici fide, pietate, religione, bonaque conscientia atque recta in Deum & sanctos eius fiducia egregie armati, fœliciter vicerunt semper. Toto enim expeditionis tempore, obseruarunt religiose pristinam suam deuotionem, secumq; habuerunt suos sacerdotes, vt interessent eorum sacrificijs in quotidianis Missis, serio ac religiose flexis genibus ad Deū orantes, tum ante prælium, tum peracto prælio. Constituerūt præterea XVIII. viduas in territorio Suitēsium, quæ alternatis vicibus senæ iugiter in templo Beatę virginis Heremitico, pro exercitu Deo supplicabant die noctuque. Merito igitur vicerunt eos, qui superis contemptis, confidebant in hominibus, ac ponebant carnem brachium suum. Vnde non iniuria cōparari possunt Quinque Cantones illi Inclytis Machabęis, qui dicebant: Facile est concludi multos in manu paucorum. Et non est differentia in conspectu Dei, liberare in multis & in paucis: Quoniā non in multitudine exercitus victoria belli, sed de cœlo fortitudo est. Hæretici igitur toties victi atq; fugati, petierunt ac inierunt tandem, intercedentibus multarum ciuitatum Imperialium Oratoribus, concordiam cum Catholicis Quinque Cantonibus. Turicenses quidem Die XVI. Nouembris:

Religiosa gens Quinque Cantonum.

i. Mach. iij.

Post prelia pax & concordia facta est.

Bernenses vero Die 24. eiusdem Mensis. Operæ precium ergo fuerit, recitare primi articuli verba, ex Teuthonica concordiæ formula, quæ de fide (propter quam præcipua discordia & belli occasio erat) per arbirros concepta fuere. Primum igitur debemus ac volumus nos Turicenses nostros fideles confœderatos de Quinque Cantonibus, similiter & dilectos eorum conciues ac Prouinciales de Wallis, atque omnes eorum adhæsores, siue Ecclesiastici sint, siue sęculares, circa veram, indubitatam, Catholicam fidem suam, nunc & deinceps in suis propriis ciuitatibus, territoriis, præfecturis & dominiis, absque redargutione ac disputatione, quietos dimittere: Cunctis malis adinuentionibus, exceptionibus, circumuentionibus, dolisque vitatis atque remotis. Econuerso debemus nos Quinque Cantones nostros confœderatos Turicenses, ac proprios eorum adhęsores circa fidem eorum quietos dimittere. Atque eadem hæc verborum forma circa primum concordiæ articulum, cum Bernensibus quoque est obseruata. De qua sane merito gaudent, & Quinque Cantonibus illis congratulantur omnes per orbem terrarum Catholici, quod nõ dubitarunt pro fide Catholica viriliter asserenda, sua corpora, suas vxores, liberosq; ac totam patriam suam in vltimum exponere discrimen. Vnde & Deus pro ea pietate gloriosos eis retribuit de

Laus quinq; Cantonum.

hæreticis

hæreticis triumphos, vt cogerentur ipsimet fateri, antiquam Quinque Cantonum fidem esse veram atque indubitatam. Merentur & aliam laudem Quinque Cantones illi, quam nulla posteritas reticere debet, quod eorum strenuitate & opera, sublati sunt de medio duo acerrimi deterrimique hostes Ecclesiæ, Vlricus Zuinglius, & Ioannes Oecolampadius. Quorum prior in primo statim prælio cæsus & exustus est: Posterior vero non longe post tanto mœrore animi confectus est Basileæ, vt scortum suum (quod ipse Monachus Apostata pro vxore habebat) inuenerit eum mane mortuum in lecto suo. De quorum interitu, sic rescripsit ad Ioannem Cochlæum ex Anglia Clariss. vir Thomas Morus, supremus Regni Cancellarius.

Duo teterrimi hostes Ecclesiæ sublati.

Postquam Georgius in Angliam rediit, complures diuersis temporibus epistolas abs te accepi. Postrema ea fuit, quam de Zuinglio & Oecolampadio scriptam misisti: Quorum nunciata mors lætitiam mihi attulit. Quanquam enim dolendi causas reliquêre nobis heu nimium graues, propter multa, quæ neque sine horrore eloqui possum, & nemini sunt ignota: neque audire homines pii, sine profundo gemitu debent. Sublatos tamen è medio esse tam immanes fidei Christianæ hostes, tam accinctos ad Ecclesię excidium, tam intentos vbique in omnem perimendæ pietatis occasionem, iure gaudere possumus.

Thomas Morus, qui postea pro peer ueritatē martyrium suscepit, anno M D. xxxv. Sicut & Episcop: Roffensis.

ACTA ET SCRIPTA Lutheri, Anno M. D. XXXII.

Dieta Imperialis Ratisponæ celebrata.

CÆsar, vt eiuſmodi motus conſpirationeſque & diſcordias Sectarum in Germania, incruentis conſilijs reprimeret atque compeſceret: indicebat Dietam (vt vocant) Imperialem, Spiræ celebrandam, Verum vbi intellexit maximum Turcarum apparatum & exercitum appropinquare, ad inuadendā Vngariam, atque Germaniam, tranſtulit eam Dietam non Spiræ, ſed Ratiſponæ celebrandam, vt eſſet ipſe Cæſar propinquior ita hoſti Chriſtiani nominis, eique citius reſiſtere poſſit. Conuocauit igitur omnes Principes ac Status ſacri Ro. Imperij, in ſupradictam ciuitatē Imperialem, Ratiſponā, quam Danubius præterfluit in Bauaria. Inter Principes autem Electores perſonaliter comparuerunt, poſt Imperatorem Carolum, & Regem Romanorum, Vngariæque & Bohemię Ferdinandum, Albertus Cardinalis & Archiepiſcopus Moguntinus, Ludouicus Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ: & Ioachim Marchio Brandeburgenſis, Dux Stetinæ &c. Ex Epiſcopis, Saltzburgenſis, & Tridentinus Cardinales, item Bambergēſis, Herbipolenſis, Spirenſis, Auguſtenſis, Patauienſis, Ratiſponenſis, Mindenſis, Vienenſis. Ex aliis Principibus, Duces Bauariæ Comiteſq; Palatini Rheni, Fridericus, Wilhelmus, Ludouicus,

douicus, Otto Henricus, & Philippus: Dux item Saxoniæ Georgius, Dux Brunſuicenſis Henricus, Lantgrauius Leuchtenbergenſis Georgius: Comites præterea & Barones non pauci, Abbates item & alij Prælati. Multi autem per ſuos Oratores comparuerunt, quemadmodum & ciuitates liberæ atque Imperiales. At Lutherani Principes cum confœderatis ſuis ſeorſum conuenerunt Sueinfordiæ iu Franconia: Ad quos Cæſaris conſenſu profecti ſunt duo Electores, Moguntinus, & Palatinus Rheni, vt cum ipſis tractarent de maturando aduerſus Turcas (qui iam cum maximis copiis in Vngariam peruenerant) auxilio, quod in Auguſtenſi Dieta promiſſum fuerat. Quãtum vero apud eos profecerint, non eſt vulgo cognitum: Retulerunt autem Cæſari Ratiſponæ. Vbi & aliorum Regum ac Dominorum Oratores erant, Curiam ſequentes Cæſaris. Inter quos erat Thomas Cranmerus, Orator Regis Angliæ, qui ſecum ex Anglia attulerat librum, in quo accuratiſsimè probabatur Regis Angliæ & diuortium & nouum Matrimonium. Quem cum tradidiſſet videndum Ioanni Cochlæo, is breuiſſime ad omnes Rhetoricas argutiarum amplificationes, illi reſpondit priuatim. Et quanquam Anglus ille acutus ac eruditus erat Theologus & Sacerdos, ad ſcripta tamẽ Cochlæi non reſpondit: Qui tum familiariter ſæpe cũ illo colloquebatur.

Conuentus Lutheranorum Suinfordiæ.

Thom. Cranmerus Ang.

Cōdemnatio cuiusdã libri iudaizantis. Erant prӕterea in eadem Dirta R. Dom. Cardinalis Campegius, Legatus de latere, & D. Hieronymus Alexander, Archiepiscopus Brundusinus, Nũcius Apostolicus. Ad quos delatus fuit liber quidam hominis eruditi, qui Lutheranos cum Catholicis concordare in doctrina nitebatur. Verum dum abrogaret multa Catholicis, iam diu obseruata, repertus est in multis iudaizare. Liber itaq; eius, iussu & Cardinalis legati, & Aleandri Nuncij Apostolici, à quibusdam Theologis Hispanis (quibus additus erat Cochlӕus) examinatus, eorum iudicio reiectus fuit, velut iudaizans: Quãdoquidem & autor eius ex Iudaismo ad Christi Religionem conuersus fuerat. *Liber Serueti contra Trinitatẽ personarum.* At longe peiorem reperit ibi publicè venalem librum Cochlӕus, cum hac inscriptione. De Trinitatis erroribus, libri VII. Michaelis Serueti Hispani. Quem cum attulisset ad D. Io. Quintanam, Theologum eximium, ac Cӕsareӕ Maiestatis A confessionibus, virum Hispanum: is ӕgerrime tulit indignationẽ eius rei, tum quod autor Hispanus esset (quem & de facie se nosse dicebat) tum quod impiissimӕ atq; inauditӕ in eo libro essent hӕreses. Mox itaque curauit, pestilentissimum illum librum supprimi, ne amplius venderetur.

Ioãnes Campanus. Verum eodem tempore insurrexit aduersus Ecclesiam quidam Germanus ex terra Iuliacensi, Ioannes Campanus, qui Lutheri discipulus per biennium fuerat Wittenbergӕ.

Is eosdem fere errores de Trinitate asseuerauit: Cui etiam Lutherani, & Lutherus ipse restiterunt, vt non posit hęresis illa vllas acquirere vires. At vero Georgius Vuicelius Germanus, ex oppido Vach (quod Lantgrauio Hessorum paret) oriundus, qui X. annis misere Lutheri zauerat, ex lectione veterũ Theologorũ sanctorumque patrũ, resipiscere tum cœpit, vt non omnia probaret amplius, quæ docebat Lutherus. Quod vbi percepit Lutherus cum suis, effecit, vt ille è Nymeco (quod oppidum tribus distat Miliaribus à Wittenberga) vi abduceretur captiuus Wittenbergam, turrique inclusus aliquandiu detinebatur in carcere, haud secus atque malefactor aut hęreticus. Iussit itaque mox inquiri Lutherus ac discuti omnes Wicelij libros chartasque & epistolas, si fortè inuenire ibi posset aliquid, in quo ille iuste accusaretur: Maximè vero cupiebat reperire nonnihil iudicij de Campano illo, qui mensem vnũ Nymeci apud Wicelium fuerat. Cum vero excussis omnibus angulis nihil prorsus accusatione dignum inueniretur, dimissus est liber Wicelius. Qui domum reuersus, ac ægre ferens eam captiuitatis ignominiam, accepit literas à patre suo è Vach, quibus reuocabatur in patriam. Ne autem clam aufugere videretur, petiit misionem à Principe Electore Saxoniæ, qua concessa, rediit in patriã. Verum Lutherus & sui metuentes doctrinæ suæ ab

Georgius Vuicelius ex Lutherismo ad Ecclesiã reuersus.

Luth. contra Vuicelium inquisitio.

illo,cœperunt eum & clandestinis & manifestis criminationibus insectari, cum alibi,tum maxime Erfordiæ, vbi is olim Philosophiæ operam dederat in publica Academia,in qua iam profiteri bonas literas intendebat. Ne igitur vllum ibi vel concionandi ad populum,vel docendi in scholis locum obtineret, enixe curauerũt Lutherani,Iudocus Cocus, qui se Iustum Ionam vocat, sacerdos vxoratus,ac Duo Apostatæ Monachi, Langus & Ægidius, Quibus ille cedens,rediit ad patrẽ. Cum verò sibi tutum non esset, eo in loco contra Lutheranos vel agere vel scribere, aliunde sibi Patronum quæsiuit. Quem & optimum inuenit, virum pium, religiosum atque potentem. Dominum Hoygerum, Generosum Comitem à Mansfelt,qũi vel in medio Lutheranorum egregie tuebatur eum Islebij. Vbi vir ille: cum sit ingeniosus,acutus,disertus, linguarumq; Græcæ & Hebraicæ insigniter peritus, iuuenis præterea ætate ac laborum tolerantissimus: Multa in Lutheranam sectam atque doctrinam scribit æditque opuscula,quibus Germanos à perniciosissima secta illa absterrere, in viam reuocare,satagit,atque id facit non paruo cum profectu multorum. Multa quidem Lutheri dogmata impugnat, sed nullum vehementius copiosiúsve aut crebrius, quàm illud, quod reiectis bonorum operum studiis ac meritis, solam fidẽ extollit. Aduersus criminationes

Erfordia.

Patronus Vuicelij.

Opuscula Vuicelij.

Lutheranorum, ædidit quandam Apologiam Teuthonice, & Confutationem quandam Latine, aduersus maledicum calumniatorem, Iustum Ionam, quem rectius Iudocũ Koch seu Cocum vocat. In eundem scripsit postea & alium librum Teuthonice, quem de Catholica Ecclesia inscripsit. Ex quo paucula (est enim bene prolixus) hic recitabo, quantum ad Trinitariũ pertinet hæreticum, Io. Campanum seu Campensem. Ait ergo. Idcirco mentiris, Coce, quod Campanus sectam suam apud nos Nymeci effuderit. Testis est Deus, Campanũ illum nemini vllum verbum de proposito suo Nymeci dixisse: sed id vnum egit (propter quod aduenerat) vt Orthodoxorum patrum libros perscrutaretur, nescimus verò quá ob causam. Mecum sane raro vel conuersatus vel colloquutus est. Neq; ego ex omni eius sermone vnquam cõsyderare potui, quod Trinitarius fieri vellet. Id verò statim percepi, quod non esset amplius Lutheranus. Quapropter id quoque mentiris, quod is apud nos occulte latuerit: Nihil ibi factum est in occulto aut suspecto, neque quicquam impiè aut inhoneste. Id de quo testor omnes Incolas illius oppidi. Sed esto, sit Archiblasphemator Christi Campanus, Vbi, quæso, aut à quo didicit? Apud nos fuit septimas quatuor, apud vos annos duos. Et non nos, sed vos docuistis eum. At nec vos illud eũ docuistis. Esto ita: At quis reclu-

Verba eius in Iustum Ionã, Iodoc. Koch

Error Campani de Trinitate ex Lut.

sit ei

sit etiannum ad illum errorem tam abominabilem atque horrendum? Ego an vos? Hic sane apparebit, quisnã sit Campanicę hęreseos reus, Quandoquidem ille tam diu Wittenbergæ permansit atque nidificauit. In quo sane nido adhuc incubat Struthio Camelus, vir ille, qui modicum tenet de hoc verbo Homousion, atque palam scripsit, sibi hanc vocem, Trinitas, in Teuthonico non placere. An non potuit etiam Campanus ex tali primum ouo prorepere? Hæc ibi Wicelius.

Luth. in lib. cõtra Iacobũ Latomum.

Alius error Serueti.

Cæterum Hispanus ille, Michaël Serueti, aliâs Reues ab Aragonia, vltra VII. libros supradictos, Duos eodem anno Dialogos ædidit. In quibus argute & acute ex scripturarũ diuersis locis, nouam de Christi carne Theologiam docet: Nempe, quod Christus tam iuxta carnem, quàm iuxta spiritum habeat substantiam æternam, & quod in eadem substantia, in qua tam iuxta carnem, quàm iuxta spiritum nunc est, fuerit antea in cœlo creator. In præfatione vero ad lectorem sic ait. Quæ nuper contra receptam de Trinitate sententiam, septem libris scripsi, omnia nunc, candide lector, retracto: Non quia falsa sint, sed quia imperfecta, & tanquam à paruulo paruulis scripta. Precor tamen, vt ex illis ea teneas, quæ ad dicendorum intelligentiam te poterunt iuuare. Hæc ille, homo nimirum acris ac vehementis ingenij, qui Græcæ quoque ac Hebraicæ linguæ peritus videbatur.

debatur. Sed hic est communis omnium ferè nouorum Theologorum morbus, vt linguarum peritia tumidi, ac literali scripturę sensui quem non ex probatis doctoribus, sed ex capite suo sibi effingunt, innitentes, contemptis & sanis patrum expositionibus, & solidis scholasticorum Theologorum informationibus, suæ confidunt prudentiæ: sed pro mobilitate ingenij instabiles, vt facili momento per nouam adinuentionem, priorem sententiam suam, quam primo inuentionis calore laudauerant, mutent, varient, augeant aut minuant: Iuxta illud Iacobi Apostoli. Vir duplex animo, inconstans est in omnibus viis suis. Sic & Lutherus nimis vehemēs plerunque in contētionibus, multa, torrentis in modum, currenti committit calamo, quæ si maturiùs considerasset, non tot tamque horrendis aliorum erroribus ansam & originem prębuisset. Quæ enim supra ex Vuicelio recitata sunt, ea & Cochlæus Philippo Melanchtoni obiecit. Hæc enim sunt verba Lutheri in D. Iacobum Latomum olim ædita. Nec est (inquit) quod mihi Homousion illud obiectes, aduersus Arrianos receptum: Non fuit receptum à multis, iisdem præclarißimis. Quod & Hyeronymus optauit aboleri, Adeoq; non effugerunt periculum hoc inuēto vocabulo, vt Hieronymus queratur nescire, quid veneni lateat in syllabis & literis. Quod si odit anima mea vocē Homousion, & no-

Morbus nouorum Theologorum.

Lutherus multos hæreticos errare facit.

1532

versus Viennam: Quorum omnium Dux & Imperator per sese voluit esse Cæsar, qui Turcarum Tyráno iam denunciauerat suum aduentum, ad ineundum cum eo prelium. At Turca, qui totis viribus cum vniuersis copiis suis paruum circa fines Austriæ oppidum, nomine Gynsam, oppugnabat multis diebus: cum expugnare non posset, miratus præsidij virtutem, euocauit in colloquiũ oppidi Præfectum, virum strenuissimum ac Regi Ferdinádo fidelissimũ, qui vulneribus, laboribusq; & vigiliis confectus (nam die noctuq; oppugnatũ fuerat oppidum) animi virtute Turcis admirationi spectaculoq; fuit. Vbi verò accepit Turca, aduenisse iam ipsum Cęsarem (qui Ratispona serius discessit propter afflictum casu equi crus, quod fomentis Thermarum curabatur) Viennam vsq; (à qua IX. Miliaribus distabat oppidum Gynsa) immemor addicti prœlij, soluta obsidione, turpi fuga retro abiit, cum esset alioqui bellicæ gloriæ auidissimus. Ne tamẽ impune aufugeret, Cæsar XVII. Milia Turcarum, qui populando moram fecerát, assecutus, internitioni eos dedit. Dimisso deinde exercitu, quem sane pulcherrimum validisimumq; habebat, adeo, vt multis sæculis Germania maiorem atque instructiorem non viderit: relicta Germania, in Italiam rediit. Eodem anno scripsit Teuthonice aduersus Catholicos Ioannes Bugenhagius Pomeranus Apostata, quem

Gynsa cõtra Turcas fortiter defensa.

Fuga Turcarum.

pastorem

Liber Pomerani contra fures calicis

pastorem & Episcopum suum vocant Wittenbergenses, librum maledictis mendacijsq; & odiosis calumniis plenum, Cui titulum fecit, Aduersus fures Calicis. Reprobat in eo acerbissime & communicationem Laicorum sub vna specie, & sacrificium Missę, quod pro viuis atque defunctis offertur. Vt autem Laicos & in fauorem sui & in odium Cleri totius concitet, excusat Laicos, tanquam per ignorãtiam fecerint, & iniuriam à furibus Calicis (hoc est ab Episcopis & Clericis) passi fuerint. Episcopos vero mox grauiter accusat, dicẽs: Episcopi vero, qui Christi mandatum neque videre neque audire volunt, neque curant, quod Apostoli vtanque speciem docuerunt &c. Hæc Apostata ille pestilentissimus, qui velut Emissarius ac equus hinniens, sępe abiit ad tempus è Wittenberga, ad magnas & opulentas vrbes Maritimas (quæ Stagnales vulgo dicuntur) nunc Lubecum, nunc Hamburgum, nunc Flensburgũ, nunc alio, ad dissemināndum ibi non sine seditiosis tumultibus Lutherismum, donec ex varijs ciuium donationibus locupletatus, secure nunc Wittenbergæ opibus illis fruitur,

Accusat odiose Episcopos.

Pestilens & auarus hæreticus Pomeranus.

Cæterum grauiter ac erudite respondit Teuthonice libro eius eximius quidam Theologus, Ordinis Prædicatorum, Doctor Michaël Vehus, quem ob probitatem & eruditionem in Prępositum Hallensis Ecclesiæ in Saxonia assumpsit, sibique in consiliarium asciuit,

D. Michael Vehus.

aſciuit R. & Illuſtriſſ. Dominus, Cardinalis & Archiepiſcopus Moguntinus ac Magdeburgenſis. Quoniam verò prolixus eſt liber ille, hic ex eius principio tantum paucula, velut guſtum quendam propinantes, recitabimus. Vulgatum eſt (inquit) prouerbium. Qui malam habet cauſam, is eo magis maledictis proteruit: Et cui deficit veritas, is nititur mendaciis. Iuxta hoc prouerbium agit autor iſte in toto hoc libro ſuo, qui in principio, medioque & fine, eandem vbique cantat cantilenam: Hoc eſt, vndiq; refertus eſt proteruis criminationibus, contumeliis, maledictis & mẽdaciis. Quę ſi à veritate, quę reliqua eſt, ſepararentur, admodum exiguus foret libellus. Qui ſi calumniãdi gratia ſcriptus eſt, ſatis artificioſum habet initium: ſi verò propter veritatem declarandam atque inquirendam ſcriptus eſt, autor meritò rem aliter aggreſſus eſſet. Etenim in omni cauſa optimũ fundamentum eſt veritas, at hanc omiſit ille, & librum à mendaciis incepit. Calumnias igitur eius domum remittemus, donec ſua probet mendacia. Quòd ſi neſciat, quid probare debeat, nos haud grauatim id eum docebimus. Primum ſane probare debet, quod Calix ex mandato Chriſti ſit omnibus Chriſtianis ad ſalutem neceſſarius. Hoc ipſe cum ſuis hactenus non fecit, nec vnquam facere poterit. Hęc enim verba Chriſti. Bibite ex eo omnes: Nec omnes tangunt Chriſtianos.

Verba Vehi contra Pomeranum.

Quantũ desit à probatione ſui propoſiti Pomer.

Marc. xiiij. Luc. xxij.

1532 Quemadmodum nos & alij ex Euangelio, tum Marci tum Lucæ, efficaciter probauimus. At esto, sint hæc verba Christi ad oēs dicta, probare tamen debet, ea esse necessarium præceptum. Quod si hic suos consuluerit, inueniet præcipuos sectæ suæ id negare, atque dicere, quod Christus neq; alteram, neque vtranq; speciem præceperit, eò quod dixerit. Quotiescunque feceritis. Deinde concesso & isto, quod ea verba sint necessarium præceptum, probare debebit, quod ad singulos in specie dicta sint, & non ad omnes in genere: sicut dictum est illud. Crescite & multiplicamini. Rursus, hoc quoq; concesso, quod ad singulos in specie dicta sint, probare vlterius debebit, omnia huius mandati verba ad singulos pertinere: Sunt enim hic multa, cōsecrare, offerre, edere, bibere, in memoriam eius facere. Atqui nunquam probabit hoc, nisi velit vnicuique rusticorum consecrandi munus imponere. Denique concesso & isto adhuc tamen vlterius probare debebit, quod Christus Deus & Dominus noster, in casu necessitatis & periculi, non reliquerit nobis mandatum istud liberum, quodq; Ecclesia in tali casu non habeat potestatem faciendi ordinationem, qua tale periculum euitetur. At ne hoc quidem probare poterit: Nos autem contrarium ex sacra scriptura postea probabimus. Hæc in principio libri sui Vehus contra Pomeranum. Dum vero Cęsar contra Turcas

cas præliari molitur, moritur non longè à Wittenbe. in loco venationis Inclytus Dux Saxoniæ Ioannes, Princeps Elector. In cuius funere duas ad populum conciones habuit, sic scriptas in lucem ædidit Teuthonice Lutherus. In quarũ priore Thema ex Pauli prima ad Thessa. In posteriore ex prima ad Corinthios Epistola mutuauit ac declarauit. Cæterũ in vtranque scripsit breuem Postillam (vt vocat) Teuthonice Cochlæus ad Illustrem Principem, Dominum Ioannem ab Anhalt, qui tum non leui in periculo versabatur, dum Lutherus per Nicolaum Haussman, quem pro concionatore Dessauiam ad illum mittebat, cum à Catholica fide subuertere, ac in sectam suam, velut in nassam, allicere quæreret. Ostendit ergo breuiter, & quàm vagus ac phanaticus in priore, & quam lubricus atque inconstans fuerit in posteriore illa concione Lutherus: Ita, vt nemo secure ei vel adhærere, vel credere quicquam possit. Verbi gratia. Lutherus ait, Quid contristamur de morte aliorum, vel etiam de nostra? Nam homo tantum moritur, neque tamẽ totus homo, sed altera pars tantum, nempe corpus. In morte aũt Christi est ipsemet filius Dei, & moritur Dominus omnium creaturarum. Respondet Cochlæus. Quid hic vult agere Lutherus? Nunquid in Christo plus mortuũ fuit, quã in nobis hominib. moritur? In nobis moritur tantum corpus, ait

Obitus Electoris Saxo.

Duæ conciones Luther.

1. Thess.iiij.
1 Cor.xv.

Postilla Cochlæi cõtrá duas illas conciones.

Lutherus: fateor, Quid autem in Christo amplius mortuum fuit, quàm corpus? Nunquid & anima eius, immortalis & impeccabilis, mortua fuit? Aut mortua est eius impassibilis & omnipotens diuinitas? Quemadmodum igitur non moritur totus homo: ita nec totus Christus est mortuus. Rursum ait Lutherus. Deus cogitat & te & omnes alios, quicunque baptizati sunt & in Christo dormierunt, ducere secum: quia inuoluit eos in morte Christi, & in eius resurrectione cōpræhendit, nō dimissurus eos sub terra. Respondit Cochlæus. Dico adhuc, vt supra. Quoniá Lutherus non potest scire cogitationes Dei, neq; consiliarius eius vnquam fuit, sicut dicit Esaias. Hoc quidem verum est, quod Deus non dimittet sub terra neq; Christianos neque Paganos, Turcas aut Iudæos. Oportet

ij.Cor.v. enim omnes procedere, ac stare ante Tribunal Christi, in nouissimo die, vt recipiat vnusquisque iuxta opera sua. Quod autem Christus

Mat.xvi. secum ducturus sit omnes baptizatos, hoc nusquam scriptum habetur. Multi enim

Apocal.ij. ab ea innocētia excidunt, & non sunt memores vnde exciderint: Dumque non retinent

Luc.xix. quod habent, auferetur ab eis & illud quod habent, ac dabitur alteri. Christus quidē mortuus est pro toto mundo. Cum autē peccent

Mat.xxij. multi, seque mortis Christi indignos faciant: non inuoluuntur in morte Christi, vt lallat somniatque Lutherus, sed non habentes ve-

stem

ſtem nuptialem, eiicientur in tenebras exteriores. Chriſtus quidem nos omnes per Baptiſmũ in morte ſua inuoluit. Qui vero per ſubſequentia peccata ſe iterum euoluunt, & non agunt pœnitentiam, ij perpetuò foris permanebunt, ac durius punientur quàm alij, qui eam gratiam non deguſtarunt, vt ait Paulus. Non oportet ſic ex proprio coniecta re capite: Deus enim iudicat vnumquenque iuxta opera eius. Amplius ait Lutherus. Omnes enim ſcitis, quomodo Caput noſtrum, Princeps Elector, ſecundum Chriſtum, Auguſtæ ante biẽnium mortuus ac veram mortem paſſus eſt, non pro ſe ipſo tantum, ſed pro nobis omnibus. Reſpondet Cochlæus. Hæc verba virulentus Apoſtata ſæpe repetit multum odioſe, aduerſus Cæſarem omneſq; alios Principes Catholicos: Neque tamẽ ſcit ſtolidus blaterator, quonam tendant ea verba. Elector enim Auguſtæ vtique in corpore mortuus non fuit. At mors animę longe grauior eſt, quàm corporis, ſicut & ipſe fatetur Lutherus. Si ergo in anima ibi mortuus eſt, quid laudis aut gloriæ inde accepit? Nonne per talem mortem excidit à Deo? Non enim eſt Deus mortuorum, ſed viuẽtium: Eorum inquam, qui in anima viuunt, etiamſi corpore mortui ſint, vt Deus Abraham, Iſaac & Iacob. Quod ſi Princeps Elector, veram ibi mortem paſſus eſt, vt ait Lutherus, non in corpore, ſed in anima, non rectè comparat

Roma. vi.

Heb. vi.

Pſal. lxi.

Mat. xxv.

Quomodo Elector Sax. mortuus fuit Auguſtæ:

Mat. xxij.

Exod. iij.

eum Christo, qui vtique in corpore, non in anima mortuus fuit. Et multo ineptius ait, quod Elector ille non pro seipso tantum, sed pro nobis omnibus mortem Augustæ passus

1. Timoth. ij. sit, quasi alter Christus. At Paulus cõtra ait. Vnus est Deus, vnus & mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnib. Delirat vlterius Lutherus, dum ait. Ibi oportuit eum omnes malas offas atque aconita siue cicutas exedere, quas propinauit ei Diabolus. Illud vero est vera & horrẽda mors, qua Diabolus aliquẽ interimit. Respõdet Cochlæus. Ecce quâm terribiliter excæcat Deus superbum Apostatá, vt etiam contra proprium pa

Luth proditor & animicida sui Principis. tronum & Principem suum, factus sit palam proditor & animicida. Quem ait oẽs malas offas atque aconita exedisse &c. O quam validum & efficax est illud verbum Apostoli de homine hæretico: Proprio iudicio cõdem natus. Quales ibi dicit offas & cicutas? Nunquid corporales? At non est ibi corporaliter mortuus ille Princeps. Dicit igitur spirituales, quæ sunt falsæ doctrinæ, hæreses, schismata, superbia, inobedientia &c. per quas sane pestes Diabolus miseras interimit animas.

Vtinã vero dissimulasset ibi quoq;, vt antea, ille Princeps, & non subscripsisset ibi palam Confessionis Lutheranæ (quæ vtique malis offis atque aconitis plena est) nec finaliter in illa, contra vtranque potestatẽ ac Maioritatẽ

suam

suam, perseuerasset. Rursus ait Luth. Ibi con fessus fuit dilectus noster Princeps Elector Christi mortem, ac resurrexionē publice coram toto mundo, atque in ea perstitit, & pro ea in periculum exposuit prouincias & homines, imò & proprium corpus atque vitā. Ea sane confessio transcendit atq. absorbet multitudinem peccatorū, sicut mare magnū scintillam ignis. Respondet Cochl. O inanes fabulas putridosque pisces. Quis obsecro impugnauit Augustæ mortem & resurrectionem Christi? Quis Principē Electorem ab ea cōfitenda deterrere aut depellere voluit? Inspiciatur, quæso, tum Cęsaris, aliorūque Principū ac Statuum Imperij respōsio, super Tertium Lutheranorum cōfessionis articulum: Tum Tractatus per delectum inter septem & septē ibi habitus. Clarissime profecto comperietur in nullo vnquam verbo fuisse ibi dissensionem de morte & resurrectione Christi. Quo modo potest plebs vlla tam stolida atque insana esse, vt tam aperta & incredibilia nugonis mendacia, vel audire vel credere queat? Confitemur sane quotidie in Symbolo Apostolorum, Christum mortuum esse atque resurrexisse: Et Luth. per hoc vult Patronum suū sic extollere, vt Martyrē ex eo faciat, qđ corā Christiano Cæsare, aliisque Christianis Principib. Christi mortem ac resurrectionē confessus est, perinde ac si stetisset coram Nerone, Decio aut Diocletiano. Hæc obiter ex

Nugæ Lut. de Confessione August. facta.

Postilla in priorem Lutheri funebré concionem recitata sint. In posteriore concione acrius arguitur inconstantiæ Lutherus, circa venerationem sanctorum. Nam quando primum scribere ac in lucem ædere libros cœpit, acriter inuect⁹ fuit in Thaboritas & Waldenses Bohemicos, propter cultum & venerationem sanctorum. Etenim in libro de Decem preceptis sic ait. Verum ne Pighardi, infœlices hæretici, suas partes à me adiutas confidant, qui præ nimia ruditate nobis Teuthonicis (superbissimo fastidio indignati) imponunt, quod sanctos Dei colamus, & Idola faciamus, & ideo contra nos aceruum versuum scripturæ congregant, in quibus prohibetur, ne adoret quis nisi vnum Deum. Et vt nobis apud suos iustissimam inuidiam conflare videantur, insidiosissime omittunt, quod scribitur Rex Dauid & Salomon & multi alij adorati: Simul impij peruersores scripturæ, & subdoli calumniatores pietatis nostræ. Ita enim rustici illi nos tandem docent, quod solus Deus sit adorandus, & gloriantur ac si nos idipsum negauerimus vnquam. Item In eodem lib. ait. Omnes sancti omnia possunt, & tantum per eos tibi à Deo datur, quâtum credis te accepturum. Quid enim aliud sunt sancti, nisi velut guttulæ roris, siue guttæ noctium, in cincinnis & capite sponsi? Sic & in sermone de Præparatione ad mortem docebat ægrotum, vt inuocaret omnes sanctos Angelos

Inconstantia Lut. circa Inuocationem sanctorum.

Can. v.

Angelos, præcipue angelum suum, Dei genitricem: omnes Apostolos aliosque sanctos, eos præsertim, ad quos Deus ei specialem indiderit deuotionem. Verum posteaquam superbia atque inobedientia eum in furorem concitauerunt, longe aliter de sanctis & scripsit & concionatus est, vt vix vllus Suermerorum & Phanaticorum esset ei par. Tunc enim Dei genetrix MARIA nihilo erat vel melior vel maior Luthero: Túc vicinus eius poterat tam bene iuuare eũ, quàm illa: Tunc oratio sua tam bona erat, quàm illius: Tunc è tabulis puerorum eiici oportebat Aue Maria. Tunc impia erant cantica, Salue regina, & Regina cœli. Item sancti Apostoli, Petrus & Paulus, nihil amplius poterant, quàm Lutherus. Et qui mendico dabat florenum vnum melius faciebat ac plus merebatur, quã si Beato Petro aureum templum ædificaret. Item sancti in terra adhuc viuentes erant vt gemmæ: Mortui verò (vti eos appellabat, quos nos in cœlis cũ Deo viuere credimus) vt ligna erant: Immo mera erant Idola, & quicunque eos venerabatur. Hinc insurrexerunt seditiosi prophetæ, qui omnes sanctorum Imagines atque etiam ipsius saluatoris, è templis eiecerũt tam tumultuose quàm impie: Ita, vt is melior magisq; pius habebatur, qui pluribus aut maioribus contumeliis Imagines afficere nosset: neq; mitiores erant erga ossa & quaslibet reliquias atque exuuias

Impia dicta Luth. contra sanctos.

Luth. In ser. de natiu. Mariæ: De sancta cruce, etc.

Iconomachi.

Diuorum, & in calices Monstrantiasque de auratas, donec furentes tandem rustici super uenirent, qui templa quoque ac Monasteria deuastarunt, tanta cum insania atque impieta te, vt Lutherus ipse & gladio temporali & æternæ damnationi eos adiudicauerit. In ista vero concione funebri rursus commendare sanctos cœpit, in gratiam nimirum sui patroni, quem & Martyrem & sanctum Dormitorem facere parabat. Idcirco de sanctis persuadere cœpit, quàm digna ac preciosa sit in con spectu Dei mors sanctorum, quanto plus æstimet sanctos defunctos, quàm adhuc in car ne viuentes: quanto minus curet sanctos in terra, quos infirmos ac miseros relinquat, perinde ac si nō videat eos: quàm eos, qui morte ablati è conspectu hominum, ac sub terra iacentes, tunc primum preciosi coram Deo fieri incipiant. Hæc omnia eo refert, vt plebi persuadeat, Principem Electorem, quem Caput suum vocat, à conspectu mortalium ablatum, preciosum esse in conspectu Dei, & in requiem receptum, vbi tutus sit ab omnibus Diabolis & inimicis, eiusq; memoria sine perditione et obliuione in æternum permaneat. Hæc idcirco retulit Cochlæus Principi Anhalatino, vt ostēderet ei, quàm ventosa & instabilis sit doctrina Lutheri, quæ ad omnem ventum, velut arundo, vertitur ac mutatur. A qua cauere nos iussit, & Christus in Euangelio, & Paulus in Epistola ad Ephesios.

Rursus benigna de sanctis in cælo opinio.

Acta

ACTA ET SCRIPTA Lutheri, Anno M. D. XXXIII.

INterea noua oritur Lipsiæ (quæ vrbs & celebri Academia & insigni Emporio clara, Duci Saxoniæ Georgio, per omnia Catholico Principi paret) iurgandi occasio: Dum multi è plebe Diebus Dominicis excurrerent in propinquum pagũ, nomine Holtzhausen, qui ad ditionem Electoris Saxoniæ spectat. Vbi prædicabat homo Lutheranus, populumque sub vtraque specie communicabat, quem aliqui Diaconum, aliqui purum Laicum ac lini textorem fuisse dicunt. Hæc vbi resciuit Dux Georgius, prohibuit Lipsensibus, ne amplius illuc exirent. Cum vero multi iam infecti essent ab illo, & occulte Lutherizarent: Pius Princeps, vt morbidas pecudes à sanis ouibus discernere posit, iussit certa dari symbola, in modum nummi procusa, quæ sacerdotes confitentibus atque communicantibus tempore paschali darent, & illi redderent Senatui, cum professione nominis quisq; sui. Hæc quidam è ciuibus, qui Lutherizabant, ægre ferentes, iramque Principis timentes scripserunt ad Lutherum pro consilio, num metu Principis sui posint salua consciẽtia sub vna specie communicare. Quibus Ille (quoniam Wittenberga septem duntaxat Miliaribus à Lipsia distat) statim respondit in hæc verba Teuthonice.

Noua cõtẽtio inter Luthe & Lipsenses ac Ducem Georgium.

EPISTOLA LVTHERI
ad Lipſenſes.

Detractiones Luth. cõtra Ducem Georgium.

Honorabilibus ac prouidis bonis amicis meis Lipſię,quos Dux Georgius,hoſtis Euágelij, nunc proſcribit: Gratiam & pacem in Chriſto,qui apud vos patitur ac mori debet, & certiſſime reſurget atque vos reget. Intellexi chari amici, quoſdam è vobis procuraſſe interrogari,An bona cum conſcientia vnam ſpeciem Sacramenti accipere queant, ſub eo prætextu, ac ſi vtranque ſpeciem acceperint, vt hoc modo pacata redderetur veſtra Superioritas. Quoniam vero nullum è vobis noſco,neq; ſcio, quomodo ſe habeat cor & conſcientia veſtra, hæc mihi optima videtur eſſe ſententia. Quiſquis hac de re inſtructus, in conſcientia ſua pro Dei verbo atque ordinatione tenet, quod vtraq; ſpecies recte detur: is ſub corporis & animæ periculo, cõtra eiuſmodi conſcientiam ſuam,hoc eſt,contra Deum ipſum,nõ agat. Iam vero quoniam Dux Georgius nititur etiam ſecreta conſcientiæ explorare,dignus omnino eſſet,vt deciperetur, veluti Sathanæ Apoſtolus, quacunque id ratione fieri queat.Non enim habet neque ius vllum, neque opportunitatem, tale quid poſtulandi, & peccat in Deum ac ſpiritum ſanctum. Verum quum nos conſyderáre debeamus, non quid álij facient homines mali, ſiue homicidæ ſint, ſiue raptores, ſed quid nos

Conuitia in Principem, quæ ſubditos docet Luth

nos deceat pati ac facere: In hoc ſane caſu optimũ fuerit, vt ferociter dicatur in faciem huic homicidæ atque raptori, Hoc nolo facere: Si rapueris mihi propter hoc ſeu corpus ſeu ſubſtantiam meam, alteri rapuiſti, cui exacte perſoluas oportet. Sicut Petrus ait. Ieſus Chriſtus paratus eſt iudicare viuos & mortuos. Vade igitur bone raptor, Quod tu vis, id nolo ego. Quod autem ego volo, id Deus quoque propediem volet. Id experiemini: Oportet enim Diabolo crucem in faciem impingere, & non multum vel applaudere vel blandiri, ſic ſciet, cum quonam ſibi res eſt. Chriſtus Dominus noſter vos confortet ac ſit vobiſcum Amen. Datum Wittenbergæ in magna ſexta feria 1533.

Doctor Martinus Luth. manu propria. *Senatus Lipſienſis.*

Hæc epiſtola, vt Lipſiam venit, ſacratiſſimis Paſchæ diebus, quando populus maxime deuotus vnanimiſq; eſſe deberet: odij diſcordiæque faces in animis ciuium accendit. hinc inde circumlata inter ciues ac multiphariam exſcripta. Quod vbi Senatus accepit, ad præcauandam ſeditionem, cõfeſtim ad Dreſdam (quæ XIII. Miliaribus à Lipſia diſtat, vbi Curia eſt Principis) miſit nuncium, cum hac in Teutonico Epiſtola.

Illuſtriſſime ac Generoſiſſime Princeps: Principali Clementiæ veſtræ, in primis noſtra deuota, promptaque omnino & officioſa obſequia ſunt ſtudioſe omni tempore parata

rata. Clemens domine paucis iam elapsis diebus comperimus,exemplar molesti cuiusdam scripti(quod Doctor Martinus Luther ad quosdam huc scripsisse fertur) hinc inde per ciuitatem circumlatum esse: Quemadmodum & nobis duo illius exempla in manus tradita sunt.Super quo sane nos multam diligentemque inquisitionem atque explorationem fecimus,illius Epistolæ acquirendæ gratia, atque etiam ad resciendum,quisnam eam impetrauerit,ad quem scripta sit, & quisnam eam apud se habeat.Tandem vero post multam nauatam operam,hodie rem certo comperimus, hoc sane modo . Est hic insignis & ingeniosus Gemmarum sculptor atque Aurifaber,Stephanus Steinber dictus,qui è Nurenberga huc se recepit. Huic res hæc nota esse ferebatur. Cunq; ex dicto magistro Stephano scire omnino vellemus, vbinam ea esset epistola,promisit ille,daturum se operam, vt eam ad manus nostras afferret: Quemadmodum et fecit demum,eam Consuli nostro tradens. Quam nos Illustriss. Clementiæ vestræ his litteris inclusam transmittimus. Curauimus præterea,vt prædictus Gemmarum sculptor seu Aurifaber, adhibitis fideiussoribus promiserit, se intra quatuor septimanas hinc discessurum non esse, quousque res ista suum attingat finem,Hæc Illust. Clementiæ vestræ, deuota intentione non potuimus nō denunciare. Cui sane omni cū subiectione ac obe-

obedientia, seruire semper paratissimi sumus. Datum sub nostræ Ciuitatis sigillo, Sabbato post quasi modo geniti, Anno Domini 1533.

Senatus Lipsensis.

His lectis, Dux Georgius scripsit Principi Electori Saxoniæ, Ioanni Friderico, qui Patri suo in regimine ac dignitate successit: conquerens de hac Lutheri iniuriosa Epistola, per quam ille non solum grauiter læserit nomen & existimationem personæ eius: Verum etiam subditos eius rebelles facere attentauerit. Atque per hoc violauerit pacta, quæ pater electoris cum Duce Georgio per vtriusq; partis Consiliarios anno Domini 1527. inierat. Petebat igitur à filio, Electore nouo, vt propter hanc malignam attētationem velit ita se gerere in Lutherum, vt manifeste appareret, eam sibi displicere, curaretque iniuriis tandem ab illo finem imponi. Caput autem concordiæ, quod hic citat Dux Georgius, ita habet in Teuthonico de verbo ad verbum. Quod ad Lutherum attinet, Clementiss. Dominus noster Princeps Elector Saxoniæ, debet Luthero, eo quod is in terris & Principatibus eius degat, denūciare per suos, significatū esse Clementię suæ, quod minacia scripta intenteret, ex quibus coniicere liceat ipsum in animo habere; contra, Illustriss. Clementiæ suæ Cognatum, Lucem Saxoniæ Georgium eiusque terras & subditos, seditionem ac rebellionem excitare atque etiam famosis

Querela Ducis, Georgij ad Electorē Sax.

Capitulum quoddam cōcordiæ inter Principes de Luthero.

mosis & conuitiosis vti libellis. Et quamuis Illust. Clem. sua nolit suspicari, quod intentio eius sit, vel contra Clementiæ suæ Cognatum, vel contra quemcunque alium, ad seditionem actitare. Id quod non minus Illust. Clementiæ suæ, quam suo Cognato intolerabile foret: Velit tamen Illust. Clem. sua serio illi mandasse, Cum ipsemet sciret, seditionem & iniuriam irrogationem diuinæ scripturæ, atque Euangelio contrariam esse, vt in hoc seipsum admoneat, & ab his omnibus abstineat. Et post pauca. Debet præterea Clementissimus Dominus noster serio præcipere Luthero, vt neque ab ipso, neque ab vllo sibi adhærente, in terris Ducis Georgij, quouis modo aut prętextu quicquam attentetur, practicetur, proponatur aut agatur. Hæc ibi.

Epistola Cõsulis Lipsen. ad Luth.

Interea Consul Lipsensis, Wolfgangus Wideman, propter varias suspiciones de Epistola illa in populo, scripsit ad ipsum Lutherum, adiuncto Epistolæ exemplo: Benigne rogans, vt clarum det responsum, an ea Epistola ab ipso sit isto modo emissa, & ad quem sit scripta, aut quomodo res aliter se habeat: Quoniam plurimi homines Lipsiæ ob eam habeantur suspecti. Velit igitur suo responso prospicere, vt homines illi, quibus cum ea Epistola nihil negocij est, & nihilominus in suspicione tenentur: à concepta suspicione liberentur ac dimittantur. Huic autem Lutherus ita respondit.

Hono-

Honorabilis prudensq; ac dilecte Domi- *Responsum Luth.*
ne & amice, scripta vestra recepi, & eorum
sententiam admodum probe intellexi. Et ad
vestram precationem atque petitionem, est
vicissim precatio & petitio mea, dignemini
indicare mihi, quisnam vos iusserit aut incita-
uerit, huiusmodi literas ad me scribere. An fe
cerit hoc Plebanus in Collen, an Sicarius in
Dresden; an vero Domicellus vester Dux
Georgius. Tunc sane acquiretis responsum,
mensuram plenam, refertam, coagitatam &
superefluentem, Deo volente. Nam ad ser-
uiẽdum vobis promptus sum. Datum Vuit-
tenbergæ Dominica post S. Georgij 1533.

Martinus Luther, Doctor, &c.

Hoc proteruum Lutheri responsum, vbi *Libri Luth. contra Ducem Georgium.*
Consul Lipsensis Duci Georgio Dresdam
misisset: Ille rursus scripsit Duci Electori, A-
gnato suo, adiungẽs vtriusq; Epistolę & Con
sulis & Lutheri exemplum, addens & minas
Lutheri, nuncio Consulis factas, si de cætero
tali cum Epistola ad ipsum rediret. Rogauit
igitur benigne, vt ea in re faciat, quemadmo-
dum sibi fieri velit. Inde nactus criminandi
occasionem nouam Lutherus, ędidit librum,
cui titulum fecit. Confutationem imputatæ
sibi à Duce Georgio seditionis, & literas con
solatorias ad Christianos, ab eo è Lipsia sine
causa expulsos. In cuius sane libri exordio re-
citat quædam Electoris verba ad se scripta,
in hunc sensum Teuthonice.

Quod si hæc vestra esset intentio, concitandi homines nostri Agnati, aut alios per scripta vestra ad vllam seditionem: id nobis nullo pacto à vobis tollerandum esset. Ac facile possetis conijcere, nos nó intermissuros, quin dignam sumeremus de vobis pœnam: At putare volumus, non esse ad hoc animũ vestrum. Quapropter vestrum erit, de tali incusatione atq; imputatione pro necessitate vestra, vt vestra intelligatur innocentia, vos per scripta vestra defendere: Ne nos quoq;, si talis defensio non fieret, existimare oporteat, tanquam harum rerum sitis reus. Hæc Elector iuuenis, qui Lutherum vehementius amare ac magnificare videbatur. Eius igitur potentia protectioneq; & iussu fretus, Lutherus, pleno conuitiandi ac malignandi impetu, in ducem Georgium inuectus est. Primum igitur impudentem præmittit Pij Principis præ se contemptum dicens Teuthonice. Iam nolo Ducem Georgium tanquam meum meique Euangelij hostem, eo afficere vel honore vel obsequio, vt fateri velim, eã epistolam esse meam, etiamsi & manus mea & sigillum meum adesset, quandoquidem secreta est epistola, quam eum habere non licet, multo minus super eam agere aut proteruire: Veruntamen, cum propter eam irascatur atque proteruiat meq; coram Clementissimo Domino & Principe meo vult accusare, vendicabo mihi eam epistolam, & debet

Verba Electoris ad Luth.

Scurilitas Luth. in Ducem Georgium.

mea esse atque vocari, ad experiendum, an et eiusmodi epistolam aduersus tam altam & acutam artem Ducis Georgij defendere queam: lætè sperans, Deum ad hoc gratiam mihi concessurum esse. Deinde vanè protestatur, se nihil dicturum in personam aut statum Ducis Georgij, quemadmodum nec vnquam dixerit aut scripserit antea. Et de sua glorians prudentia subiungit. Ego semper (inquit) verba mea sic posui ac antea pôderaui, quod bene volo ad ius prouocare, ac proteruire contra Ducem Georgium, & omnes eius Papistas in vnum, vt non possint cum veritate ex illis facere vllam seditionem, aut hæresim, aut conuitia, aut famosos libellos. Audacter itaq; prouocat Ducem Georgiũ, vt si bonus ac verax sit Christianus, procedat scriptaque sua probet: In quibus eum coram Electore accusauit, quod ei subditos suos rebelles atq; inobedientes faciat &c. Quem sane librum, vbi vidit Cochlæus, magno accensus zelo, scripsit Apologiam pro Pijssimo Patrono suo, Duce Georgio. In qua liberè commemorauit multa, quæ ægre tulit postea Elector Saxoniæ, ad quem ille librum suum, quamprimum excusus fuit, per proprium nũcium misit: queadmodũ in Apologia illa sua publice promiserat. Recitat enim ibi rei gestæ seriem, & omnes supra dictas Epistolas. Deinde admiratur, quod Elector cũ cõsiliarijs suis nouis perspicere nõ potuerit, talé Lutheri Episto-

Iactantia Luth. de sua prudentia.

Apologia Cochlæi pro Duce Georgio.

ri Epistolam esse & pactis antiquis contrariam, & plane seditiosam: Cum in ea apertis verbis scriptum sit, quod optimum sit, ferociter homicidæ ac raptori in faciem dicere, Nolo id facere. Quis enim bonum potest vel gerere vel concipere animum erga homicidam & raptorem? aut erga hostem Euangelii Apostolumq; Diaboli? Præsertim vero quod addit ibidem Lutherus, dignum esse Ducem Georgium, vt decipiatur, quacunq; id ratione fieri queat. Quid enim aliud intendit seditionis machinator, quàm vt decipiat qualibet arte aut ratione suum Principem aut Magistratum? Obijcit eam quoque impudentiam, qua sibi vult Lutherus liberum esse, tum ad confitendum, tum ad negádum, quod ea Epistola sit sua: Cum alioqui fœdissime confusa atq; redarguta sit persæpe eius inconstantia atq; contrarietas, etiam Augustę coram ipso Electore. Et aduersus excusationem Lutheri, qua suas coutrarietates excusare nititur, affert idem Cochlæus sex rationes, quibus omnem excusandi viam præcludit. Cum autem Lutherus Duci Georgio rursus obijceret confictum fœdus quorundam Principum: Cochlæus quinque rationibus acriter eam calumniam confutauit, ac in Lutherum retorsit, vt non minus ipse, quàm D. Pak, proscriptione dignus esset, propter seditiosum illud figmentum. Confutauit & aliam calumniam recens excogitatã, de quadam

Duplex calumnia Lutheri in Ducem Georg.

dam iurandi formula, ſecundum quam cogeret (vt aſſerebat Lutherus) Dux Georgius ſubditos ſuos, Lutheranam abiurare hæreſim. Dicebat ergo Lutherus. Si ars eſt, venenoſe interpretari ac malitioſe peruertere alicui verba ſua: vellem & ego Duci Georgio bene interpretari iuramentum, quod Lipſię ſubditis ſuis imponit, & eos iurare cogit, vt iuuare velint damnare ac perſequi doctrinam Lutheranam. Velim ergo dicere, his verbis vibrat gladium Dux Georgius, & in campum proficiſcitur contra Electorem, Lantgrauiumq́; & eorum confœderatos. Et poſt pauca ſubdit. Nihilominus cum res ipſa doceat, Ducem Georgium non eſſe compotē ſui, Diabolusq́ue ſit in mundo vndiq; nequam: velim, vt eius Nobilitas prouincialisq́ue populus ludum hunc attenderent, atque etiam vicini Principes. Non intelligo iuramentum iſtud, ſcio tamen probe, Diabolum nihil boni intendere, & ex contemptibili ſcintilla grande incendium naſci poſſe. Ego nollim accipere omnia bona mundi, quod epiſtola mea tam ſeditioſe ſonaret, quàm ſonat iuramentum à Duce Georgio impoſitum: Oporteret me in hoc ictu oculi præ dolore mori. Aduerſus hāc calumniam produxit Cochlæus publicum teſtimonium Senatus Lipſenſis, qui in ſua ad Ducē Georgium Epiſtola, ſic reſpondit. Nos ad ſcripta Illuſtris Clementiæ veſtræ, quibus indicat, Lutherū ſcribere

Teſtimoniū Senatus Lipſen: contra Luth. de Iuramentū.

de quodam iuramento hic quibusdam proposito, ad damnandum & persequẽdum Lutheranam sectam: Tres ordines Senatus congregauimus, quibus ea perlegimus, & interrogauimus. Qui omnes vnanimiter dixerũt, se nihil scire neque de tali propositione, neq; de ipso iuramento: Quemadmodum & nos nescimus, illud cuipiam hic propositum fuisse, neque id nobis ab illustri Clementia vestra mandatum fuit, Quare scire non possumus, quidnam Lutherus per hoc intendat. Hæc Senatus. Veruntamen postea nactus est Dux Georgius duo exempla conficti iuramenti, quod ad excitandam & conflandam ei inuidiam, à Nebulonibus quibusdam in terris Lutheranis alicubi publice affixum fuerat. Et satis quidem ingeniose confictum fuit, vt facile crederetur esse verum. Nam secundum communem formam Iuris, de abiuranda quauis hæresi, verba sonabant. Odiosa tamen verba illa, ad dãnandum ac persequendum doctrinam Lutheranam, in ea formula non habebantur. Affinxit autem ea Lutherus, vt eo grauius odium in bonum Principẽ concitaret. Id vero omnium ægerrime ferre videbatur, quod Dux Georgius diceret, eum seditiose scripsisse. Dicebat ergo. Si qua gratia de maledicto ac scelesto mundo promerẽda esset, & ego D. Martinus, nihil aliud boni docuissem aut fecissem, nisi quod sæcularem gubernationem atque potestatem sic illustra

Iactantia Lutheri de scriptis suis pro sæculari potestate.

ui atque exornaui: propter vnum hoc saltem deberent mihi & gratias agere & fauere. Talem enim gloriam & honorem habeo, per gratiam Dei, de hoc (siue gaudeat siue doleat Diabolus cum omnibus squamis suis) quod à tempore Apostolorum nullus Doctor aut scriptor, nullus Theologus aut Iurisconsultus, tam insigniter ac clare conscientias sæcularium statuum confirmauit, instruxit & consolatus est, sicut ego feci, per singularem gratiam Dei, hoc pro certo scio. Quoniam neq; Augustinus, neque Ambrosius (qui tamen hac in re optimi sunt,) mihi in hoc æquales sunt &c. Contra hanc eius iactantiam ita respondit Cochlæus. Ait Sapiens. Laudet te alienus, & non os tuum: extraneus, & non labia tua. Ego profecto hactenus nunquam audiui, hanc Luthero laudem à cordatis tribui hominibus, qui eius scripta legerunt. Iactitat quidem & multa alia de se suaque doctrina, quæ mera sunt mendacia: Gloriatur enim, Euangelium suum lucidiùs clariusque esse, quàm fuerit temporibus Apostolorum, & Germanos ante doctrinam suam nunquam verum habuisse Euangelium. At huiusmodi gloriationes tam stolidæ ac monstrosæ, apud veteres grauesque authores nusquam reperiuntur. Iactitat forsitan hic librum suum (cui titulus est, De sæculari potestate) vsque adeo gloriose super omnes doctores. Quisquis autem eum perlegerit librũ,

Prou. xxvij

Confutatio huius iactantiæ.

Luth. in sermone de destructione Hierusalem

Seditiosus liber Luth. de seculari potestate.

 inue-

inueniet procul dubio, nullum esse librum vel seditiosiorem, vel cōscientiis sæcularium potestatum grauiorem. Deinde commemorat idem Cochlęus XX. articulos ex eo libro, velut exempli gratia. Inter quos sanè hæc quoque verba habentur. Sæculares Domini deberent prouincias hominesque gubernare extrinsecus: Hoc omittunt, non plus scientes, quàm excoriare ac deglubere, vnum vectigal super aliud, vnum tributū super aliud imponere: hic vrsum, illic lupum emittere: Ad hæc, nullam fidem aut veritatem apud se retinere. Agunt itaq; peius, quàm prædones ac Nebulones agerent. Et sęculare eorum regimen tam profunde iacet, quàm iacet Ecclesiasticorum Tyrannorum regimen. Quapropter Deus tradit eos in reprobum sensum, vt agant peruerse, volentes spiritualiter dominari super animas: Quemadmodum illi volunt dominari sæculariter, vt confidenter alienis sese onerēt peccatis, Deiq; & omnium hominum odio, donec intereant simul cum Episcopis, presbyteris ac monachis, vnus nebulo cum altero. Hęc ibi Lutherus, & adhuc multo grauiora magisq; seditiosa, paulo ante rusticorum tumultus ædidit. Cum autem Dux Georgius deprǣhēdisset circiter LXX. homines, qui Lutheri dogmata sectantes, noluerunt sub vna specie Sacramenti Eucharistiæ communicare: præfixit eis terminum à Pascha vsque ad Pentecostē, si forte interim delibe-

LXX. homines Lutherani è Lipsia discedere iußi

deliberarent, Ecclesiæ potius vsum, quàm Lutheri noua præscripta sequi & amplecti. Quod si nollent, venderent ædes suas atque emigrarent. Illi per astutum Rhetorem Germanicum (omnia enim hæc Germanicè & dicta & scripta fuerunt) confinxerunt supplicationem bene prolixam. In qua sane simulata deuotione, offerebãt sese ad omnẽ obediẽtiam, quam salua conscientia præstare possent, & argute multas recitabant sui propositi probationes, vt ea supplicatione plebẽ Lipsensem in odium Principis, & in misericordiam sui concitarent. Cum autem inter cætera scripsissent, se libenter parituros, si quis eos aliter doceret, vt recte possent sub vna specie communicare: Pius Princeps rogauit Episcopum Mersebergensem, tanquam Ordinarium loci, vt eos ab erronea conscientia reuocaret sanis admonitionibus. Id quod ille fidelissime fecit, assumptis aliquot secum Prælatis & Doctoribus. Quoniam vero recens adhuc feruebat discessio, mentesq; hominum titillabat vana gloriatio, quod viderentur & sibi & aliis Lutheranis persequutionem pati propter verbum Dei, Et maior pars eorum hominum iam alibi apud Lutheranos in propinquis oppidis domos ad inhabitandum conduxerat, pars vero eorum, qui itinerauerant soluti & artifices, locum mutare poterat facile: Inde factũ est, vt ex toto eorum numero vix duo potuerint sanis admonitio-

Eorum supplicatio.

Cur sana doctrina non habuit locum apud eos homines.

nibus reuocari, quamuis diceretur quibusdam sigillatim, quibusdã collectim, si gloriarentur de verbo Dei, certũ & clarũ haberent verbum Dei, quo Christus expresse iubet, audire Ecclesiam: At nullum haberet verbum Dei, quo expresse iubeat Christus, Laicis dare vtranq; speciem Sacramenti. Sed pudor videbatur eis & dedecus, à cœpto resilire, persecutionisque famam (quæ rudes animos titillabat quasi martyres essent) amittere. Maluerunt itaq; abire quàm remanere. Potuisset quidem Princeps de iure seuerius aduersus eos agere, sed noluit: Id vnum quærens, vt separaret oues morbidas à sanis. Nihil aliud igitur aduersus eos constituit, quàm vt personaliter Lipsiæ non habitarent: Permisit tamen, vt retinerent ibi non solum domos & bona sua, verum etiam vxores liberosq; cum familia. Quin & ipsis ter in anno tempore Nundinarum Lipsiam reuisere liceret, sicut aliis mercatorib. Cæterum neminem eorum vel in minimo mulctauit obulo. Lutherus autem, dum scriberet ad illos literas consolatorias, rebellionem & discessionẽ illorum maximis extulit præconiis, per multas rationes Rhetoricis persuasionibus fucatas. Quarum Tertia sic habet. Tertia (inquit) consolatio fortis ac potens est, si cõsyderetis causam, propter quam patimini ac expellimini. Diabolus quidem & Dux Georgius simul cum Contyrannis suis, prætendunt apparenter, vos

Clemẽs Principis contra eos sentẽtia.

Consolatio Luth. ad expulsos.

vos expelli, propter vnicum articulū de vtraque ſpecie Sacramenti: At ſub eo articulo eſt eorum intentio (quam & factis demonſtrāt) vt debeatis abnegare totam doctrinā noſtri Euangelij, omnesque Papæ abominationes adorare. Hic merito debet gaudere cor veſtrum, quod ex ea vrbe & illa prouincia exijſtis: In qua præcipitur, vt abnegetur ac infeſtetur verbum gratię & remiſsionis peccatorum, & quomodo per ſolū Chriſtū, abſq; meritis, iuſtificamur ac ſaluamur. Hic eſt enim principalis articulus, ex quo omnis noſtra fluxit doctrina, & tam clare in lucē prodiit, qđ etiam Auguſtæ coram Cæſare confeſſa & cognita fuit, quomodo in ſcripturis ſit fundata: & Aduerſarij ipſi coacti ſunt fateri, quod per ſacram ſcripturam confutari non queat. Cui igitur non fiat nauſea? Cui non inhorreſcant pili? Cui non tremat in viſceribus cor? (ſi Chriſtianus eſſe velit) vt in ea habitaret vrbe, in qua Euangelium S. Paulus ac tota ſcriptura ſacra prohibetur atque damnatur: Et vt abnegetur atq; infeſtetur, præcipitur atque iuratur. Deberet ſane aliquis nudus potius ex ea currere, & ne vno quidem ictu oculi in ea remanere. Hæc & id genus plurima ibi Lutherus conuitioſiſsime ſimul & calumnioſiſſime, quibus in odium pij Principis populos concitare nitebatur. Aduerſus ea ſpecialem ædidit librum Cochlæus, plurima in eo Lutheri mendacia redarguens, ſuum-

Mendacia & calūniæ Lu. impudentiſſ.

Reſponſio Cochlæi.

suumque Patronum pium Principem excusans. Vbi inter alia sic ait. Ægrè quidem fert Lutherus, quod Dux Georgius causam fidei tam strenue tutatur, & dicit, Episcopis concionatoribusque dimittendum esse regimen Confessionis &c. At nequitiosus monachus probe scit, Lutheranos nihil prorsus deferre Ecclesiasticæ potestati, sed omnem ei obediētiam subtrahere, absque omni timore ac verecundia. Scit item, Ducem Georgium non mittere manum suam in Confessionem & in secreta conscientiarum, sed extrinsecus duntaxat (vbi opus fuerit) inquirere, siue per signa siue per alium modum, quisnā suorum confiteatur, & cōmunicet, sicut Ecclesia instituit atq; præcepit. Qui sane id facit, ex nulla vel Tyrannide vel temeritate: sed ex debita obedientia, quæ eius conscientiæ sub animæ suę salute iniuncta est, tanquam Christianō Principi, tum à Deo ipso, tum ab vtroq; iure, vti supra ostensum est. Væ autem ei, si istud non fecerit, sed ex timore humano tam seria Dei ac vtriusque iuris mandata neglexerit aut præuaricatus fuerit. Timendum enim foret ei, ne sibi contingeret, sicut contigit olim bellicoso ac victorioso Regi Saul, quem Deus reprobauit destituitq; & à regno proiecit, ex nulla alia causa, nisi quod gentem Amalech nō penitus deleuit, sicut ei Deus per Samuelem prophetam præceperat: sed cœpit ac reseruauit Agag regem, ac permisit populo

Tenentur Principes sæculares hæreticis resistere

1.Reg.xv.

pulo de ouibus & armentis meliora quędam ad immolandum domino. Sic & Dux Georgius contra Deum peccaturus esset, si non pro virili sua (quemadmodum ius imperiale ei subiureiurando iniungit) cunctis hæresibus in terris suis resisteret. Quamuis autem omnes hæretici generaliter per Amalech designantur, qui contra Ecclesiam pugnant sicut pugnauit Amalech, contra filios Israël: Præcipue tamen Lutherani per Amalech intelligi possunt. Amalech enim interpretatur gens bruta, siue lambens populus, qui secundum carnem sensumq; animalem viuit, sicut viuunt nunc Lutherani: In primis vero Idolum eorum, Monachus iste cum Moniali sua. Idcirco tenetur vnusquisque Princeps Christianus Ro. subditus Imperio, sub iureiurando, nullam in terris suis hęresim tolerare, atqua Ecclesiasticæ potestati (quæ ab hæreticis hoc tempore maxime contemnitur) assistere, vt Christiani ritus ordinationesq; & Cæremonię in terris suis conseruentur.

C. de Episcopali aud. l. Statuimus.

Per Amalech maxime Lutherani significantur

Cęterum ad ipsum Principem Electorem Saxoniæ, misit Cochlæus librum suum (sicut in ipso publice promiserat) cum quadam Epistola manu sua scripta, In qua humiliter petebat ab eo, vt Lutherum, iuxta propriam ipsius prouocationem ad iūs, adigeret ad standum iuri, atque ad experiundum in iudicio cum ipso Cochlęo, qui sub periculo corporis & vitę offerret sese vltro ad probandum sufficienter

Liber Coch. ad Electorē Sax. ab eo missus, ut Lutherum iudicio sisteret.

ficienter, quod Lutherus sit hæreticus atque seditiosus: Id quod Lutherus nunquam probari posse scripserat. Elector ille receptis ac lectis libro & Epistola Cochlæi, nihil respondit. At Cãcellarius eius dedit nuncio scripturam, quæ testificabatur & librum & Epistolam Principi Electori à nuncio traditam esse, adiecta indignatione minaci, quod Elector paterque eius in eo libro essent iniuriis affecti, quæ memori mente reponerētur. Verùm dum liber Cochlæi Dresdæ excuderetur, Iurisconsultus quidam Wittenbergensis, cui nomen est Benedicto Pauli, à Typographo fallaciter per mediam personam sex Quaterniones eius libri adeptus est, data fide, quod redditurus esset antequam Dresdám egrederetur: sed vir Euangelicus, qui fidem in ore semper habet, calcata fide data, non redditis Quaternionibus abiit. Lutherus itaque mox alium scripsit librum, cui titulum fecit. Paruum responsum Lutheri, ad proximum librum Ducis Georgij: Vt ad easdem nundinas Lipsenses parata esset responsio in librum Cochlæi, qui eodem tempore iam primum æditus erat. Quàm malignus vero in Ducem Georgium, quàm superbus in Cochlæum, & quàm impius in vota vitamque Monasticorum, in eo fuerit libro Lutherus, non facile enarrari queat. Etenim Duci Georgio imputauit ibi librum Cochlæi, tanquam autori, eò quod Typographus in frontispicio libri,

Liber Luth. malignus in Ducem Georgium.

ad

ad decorem aſpectus, appreſſerat arma Ducis. Ait igitur. Ducem Georgium habui quidē pro viro ſuperbo & iracundo: At tam rudem ac inconſyderatum non putaui, vt paterna arma ſua, Nobilem ac precioſam Coronam ruteam, ſummum ſuum decus ſuper terram, deberet fatuo in eius narium excrementa illuuiemque apprimere, ac ſinere, vt ſic circunferretur in terra. Maius dedecus nobili coronæ ruteæ nunquam accidit, Quam tot memorabiles Imperatores, Principeſque ac Domini, tanto tempore, hactenus in ſummo honore, atque adhuc, circumtulerunt, ac tot egregia facinora virtuteſque, ſub eius vexillo, tum in bellis, tum in pace ædiderunt &c æt. Ad hæc ita reſpondit Cochlæus. Corona rutea per Typographum vltro appoſita eſt: Id quod ei neq; à Duce Georgio, neq; à me ipſo mandatum fuit. Quemadmodum ipſemet fatetur, ac fateri vult, vbicunq; ea de re rationem poſtulatus fuerit: Quandoquidē illam antea vltra XX. annos plæriſque libris à ſe excuſis appreſſerit. Neq; immerito ſtat laudabile illud ſtemma circa veritatem, quę meo in libello, per gratiā Dei, aſſerta, confirmata & in lucem prodita eſt euidenter, contra vanas nugas præſumptuoſaque mendacia Lutheri. Quod autem Lutherus acri exclamatione ait. O ſi viueret Dux Albertus, nobilis ille Heros, & videret ſic degeneraſſe filium ſuum: Ah multo libētius eſt

De rutea corona.

Dux Saxoniæ Albertus Pater Duck Geor.

mortuus

mortuus &c. Hoc est Rhetoricum quoddam præstigium, quo ex musca facit Elephantem Lutherus. Profecto si hactenus vixisset laudatissimus ac fortissimus Princeps ille, nequaquam permisisset, vt Apostaticus Monachus (quem Papa, Cæsar, omnesq; Status Ro. Imperij, multæ præterea Vniuersitates, atque externæ nationes Christianitatis, publice vt hæreticum condemnauerunt) deberet sub protectione præclarissimæ domus Saxoniæ, tantum schisma, tantamque turbationem in Generali Christianitate, tantumq; damni, calamitatis, cędiumq; & sanguinis effusi in Germania, per mendacia hæreticaque & seditiosa scripta excitare atque procurare, ipsumq; stemma Ducum Saxonię, ruteam Coronam, tam graui ac indelebili nota commaculare.

Dux Sax. Ernestus olim Princeps Elector.

Neque dubito, si gloriosus Princeps Elector Dux Ernestus, cum suis Catholicis progenitoribus, à mortuis resurgerent, atq; viderent, quid in Catholicis eorum prouinciis Lutherus intra XII. annos instituerit: Quin ipsum ignitis forcipibus facerent dilaniari, atque in puluerem comburi, suumque nepotem ac patruelem, Ducem Georgium, summis laudibus prosequuturi essent, quod prouincias suas, non solum strenue in Catholica fide antiquisque Ceremoniis (sicut ipsi post se reliquerant) conseruarit: Verum etiam temporaliũ rerum incrementis, multisque præclaris ędificiis, per prouidam accuratamque regendi solertiam

lertiam suam ita extulerit atque ditauerit, vt meliores antea nunquam fuerint. Hęc ibi Cochlæus. Cæterum quantæ sint calumnię im pietatesque Lutheri eo in libro suo, contra omnem statum Monasticum: Integro declarauit idem Cochlæus libro. Sed nimis longa foret omniũ recitatio. In summa vocat ibi Lutherus omnes Monachos perfidos, abnegatos, Apostaticosque Christianos, atque etiam blasphematores ac nouos Crucifixores redēptoris sui Iesu Christi, criminatoresque eius passionis ac sanguinis. Ideoque suadet ibi populo, vt assuescat per Monachum nihil aliud intelligere, quàm abnegatum Christianum, Apostatam à fide Christi, confœderatum Diabolo aut Magum &c. Erat itaque grauis inter agnatos Principes, Ducem Electorem & Ducem Georgium, dissensio, non solum in causa fidei & religionis: verũ etiam in quibusdam alijs rebus, quæ ad temporale regimen spectabant. Quoniam vero inter Ducē Electorē Ernestum, huius Electoris auum, & inter Ducem Albertũ, Ducis Georgij patrem (qui erant fratres Germani) ita mixtim facta fuit terrarum diuisio, vt alter alteri bellum inferre, absque propria terrarum suarum iactura, non posset: Ideo ex vtraque parte factus est delectus Cōsiliariorum insigniumq; virorum, qui in vnum conueniētes, velut arbitri, in quos vterque Princeps compromiserat, ita composuerunt fœliciter omnes dissidiorum

Conuitia Luther. in Monachos

Concordia inter Electorem & Ducē Georg. facta

diorũ causas,vt tam Luth.quàm Coch.aliisque interdictum sit,ne de cętero suis de religione cõtentionibus intermisceant nomina causasque Principum istorum aut earum ciuitatum. Interea cœperunt, non sine laude multorum, legi opuscula Georgij Wicelij, qui X.annis Lutheranus fuerat: Resipiscens autem, Lutheri dogmata doctè acriterque impugnabat. Lutherus quidem longe superbior erat, quàm vt dignaretur illi respondere: Ionas autẽ & Cordatus ac Raidenus quidam, partim Latine partim Teuthonice, criminationum & conuitiorum plaustra plena in eum effuderunt, Quibus ille intrepide respondit. Ionę quidem inter multa alia sic obuiat. Atque adeo tu ipse (inquit) Ionas fassus es Balthassari Phacho, viro incorrupto, ante quatriduum, quàm istinc discederem, inimicius mecum actum fuisse. Vbi nunc laqueus præfocator, à quo non longe absfui? Imò, vbi est frons tua Iona? O sanctũ virum, cui ex corde imo dolet, quod non iam diu in crucem subactus, coruos pasco. Parum erat, me Cethegum factum, nisi & Verrem faceret, & post fidefragũ, virtutis omnis hostem, mente praua natum, carnificem furiosum &cæt. O linguam recte Euangelicam, probe saluificam. Vellem autẽ Iona, tui nominis tuæq; sectæ aliquam habuisses rationem, in ista tua perturbatione, quæ te, quantus quantus es, totum absorptum, adeoq; dementatum, per

Georg. Vuicelius desertor Lutherismi.

Verba eius in Iustum Ionã

tot conuitiorum ac mendaciorum præcipitia agitauit &c. Maxime verò ægre tulerunt, quod Wicelius omnem tumultũ calamitatumque culpam & originem Luthero imputauit: sic enim scripsit in eodem libro. Qui fax & origo totius calamitatis extitit, is in summum cacumen euectus, rerum bellè potitur: Vere Leo (nam ita volũt prædicatum) in cubili suo accubans, qui sibi catulisque suis sufficienter cœpit. Quare rugitu suo misera animalcula perterrefacit, vt ne mutire quidem contra audeant, & attrahit pauperem, vt attractum deuoret. Dic mihi ad quem fecit in Conuentu Wormaciensi Secretarius Badensis hæc verba. Ingentes motus excitaturi sunt libri tui? An fefellit eum opinio? Quis primum scripsit, Verbum Christi annũciare Tyrannis tumultũ? Quis suasit, vt quisquis possit & velit, discindat atq; aboleat Bullas, imò in cinerem vertat valuas, quibus fixę eæ sint? Quis suasit, Monasteria solo æquanda esse, vt Diaboli lupanaria? Et sat esse causæ dixit, cur Ecclesiæ Collegiatæ, vna cum Monasteriis & sacellis eradicentur. Quis cecinit Dorium hocce, Episcopos commeritos, vt è Christianismo, ceu lupi, fures, & latrones expellantur? Quis scripsit de lotione manuum in sanguine Cleri Roma. Ecclesiæ? O Thraces, O Scordisci, qui adeo humano sanguine delectamini. Mirum, quod non ex ossibus capitum magis bibere libet, quàm è

Fax & origo seditionum fuit Luther.

cyphis auratis. Taceo hic Bohemicum exemplum, quod minatur Æmatodipsas ille. Quę refert Epistola ad Lyncum, in qua absque misericordia perdantur Papistæ? Hæc & id genus seditiosa scripta non pauca obiecit ex Lutheri libris Lutheranis Wicelius. Ad quę sane nihil respondit Lutherus, nisi quod in Raideni librum scripsit præfationem Teuthonicam. In qua magno fastu & contemptu ait, Manifesta mendacia rȩsponso digna non esse: Wicelij autem impudens & os & cor, contra propriam suam conscientiam, adeo manifeste mentiri, vt etiam eius Papistæ palpare queant, etiamsi cæci essent: Ideo non esse dignum leuem illum nebulonem, ad cuius scripta respondere debeat. Hac Lutherus calumnia, soluit, iudice se & cæco vulgo suo, cuncta Wicelij argumenta. Verum apud cordatiores, cœpit indies suspectior fieri Lutheri doctrina, dum viderent ab ea deficere doctos & disertos quosdam viros, qui & stylo & ingenio valent. Inter quos sane præcipue Doctorem Ioannem Crocum & hunc Wicelium, criminatur & odit Lutherus cum suis. Eodem anno missi fuerunt in Germaniam Oratores duo. Vnus à Papa Clemente V I I. alter à Cæsare Augusto Carolo V. Qui Principibus ac Statibus Romani Imperij annunciarent futuri Concilij Generalis celebrationem. Quæ qualiter agenda esset, Octo declarabatur articulis: Qui vbi propo-

Præfatio Luther. contra Vuicelium.

Duo Oratores, unus Papæ, alter Cæsaris, propter Conciliū generale ad Principes missi.

propositi fuissent Electori Saxoniæ, is petiit dilationem ad respondendum, donec supra ea re cum cæteris sibi adhærentibus consultaret in Conuentu Smalkaldiensi, sub finem Iunij mensis habendo. Facta igitur ibi deliberatione, scripserunt responsum, in quo vbiq; prætulerunt summo Pontifici (tanquam ei nihil obedientia debeant) Ro. Imperatorem quem pro domino suo agnoscebãt. Quamuis igitur in proponendo & subscribendo vidissent vbique primas partes datas fuisse Nuncio Apostolico, Reuer. Domino Hugoni de Rangonibus, Comiti, & Episcopo Regiensi, qui & Principem se subscripserat. Post quem Cęsaris Orator absque omni additione subscripserat simpliciter, Lambertus à Briaerde: Ipsi tamen in responso suo, hoc vsi sunt initio. Salutem plurimam & officia nostra. Magnifice & Reuerende in domino, amice singularis, & Domini obseruandi. Cum nuper nobiscum die secundo Iunij essetis, in oppido nostro Winmaria, in Turingia, postquam nobis deliberata quædam Inuictissimi Imperatoris Caroli Quinti. Cæsaris Augusti, Domini nostri Clementissimi, & Romañ Pontificis Clementis, de Cõcilio exposuistis, & Nuncius Pontificius exhibuit nobis quosdam articulos de Concilio scriptos: Respondimus vobis, nos collocuturos esse de hac re cum aliis Principibus, Comitibus ac Ciuitatibus, nobiscum sentiẽtibus de religione &c.

Responsum Lutheranor.

Quoniam vero primus articulus ita habebat. Quod Vniuersale hoc Concilium, quod indicendum & celebrandum proponitur, liberum sit, & iuxta morem Ecclesiæ consuetum atque multis ante sęculis ab initio vsque Vniuersalium Conciliorum ad hæc tempora obseruatum, celebretur. Secundus vero sic. Quod ij, qui Concilio interesse habebunt eius decretis stare & inuiolabiliter parere, profiteantur & promittant. Et sextus locum in Italia Concilio præfigebat, vnam ex his trib. ciuitatibus. Mantuam, Bononiam, Placentiam. Quarum vnaquęq; cum tuta, capax, fertilis, & salubris sit: vicinitate etiam situs, Germaniæ magis, quàm cæteris omnibus Transalpinis Nationibus esset accommoda.

Articuli de Concilio futuro.

Lutherani in responso suo de iis maximè conquerebantur articulis, tanquam prorsus dissentientibus à deliberationibus Principum, quæ in Conuentibus Imperialibus habitæ atque conclusę fuerant. Etsi enim in primo (inquiunt) articulo vacat liberum Concilium, tamen aliud agitur re ipsa, cùm primũ omnes potentatus sibi obligare vult. Si enim liberam Synodum habere vellet, hãc obligationem non requireret: Quæ ei nihil profutura est, si quid cõtra eum in libera Synodo, ex verbo & scripturis Dei decernatur. Nunc cum obligat Principes, certe per speciem & nomen Concilij, id facit suæ potentiæ stabiliendæ causa, vultq; habere obnoxias omniũ

Querela Lutheranorum contra eos articulos.

volun-

voluntates &c. Aduerſus hæc ita præfatus eſt Cochlæus, in quodam ad Primatem Scotiæ Archiepiſcopum S. Andreæ libello. Quod Lutherani in hos Octo de habendo Concilio articulos conſentire nolunt, mera videtur eſſe tergiuerſatio. Quid enim in illis eſt, quæſo, vel durum vel iniquum, quod vlla æquitate aut ratione honeſtè recuſari queat? Etenim in primo articulo petitur, vt Concilium ſit liberum, vbi ſcilicet Patribus tuto ac ſecure decernere liceat, quicquid ſpiritui ſancto viſum fuerit. At illi efflagitant, vt in Germania celebretur, vbi Patres ita forent captiui, vt niſi decernerent ea, quæ Lutheranis placeant, mox armis Nobilium & Lutheranæ plebis furori obiicerētur interficiendi. Petitur in eodem, vt celebretur Concilium iuxta morem Eccleſiæ conſuetum, & tot retro ſæculis a b initio vſque ſeruatum. At illi nouum quærunt morem, iuxta quem ſummo Pontifici præponatur Rom. Imperator: Cardinalibus & Epiſcopis Principes & Domini ſæculares: Paſtoribus ſcilicet oues, Sacerdotibus Laici, Patribusq; filij. Et de fidei quæſtionibus non decernant Epiſcopi & Theologi, ſed clamoſi Rhetores & Syllabarij Laici, qui nouam Bibliorum interpretationem, quam Lutherus ædidit, in manibus geſtantes, sacrę Theologię Doctoribus inſultent & reclament, contentioſiſque vociferationibus præualeant, quod non aliter intelli-

Cochlæus de æquitate illorum articulorum.

Nouum morem in Concilio petunt Lutherani.

Parere Decretis Concilij, alienū est Lutheranis.

gendus sit cuiuslibet scripturæ textus, quàm ipsi cum suo Luthero intelligunt. In secundo autem articulo petitur, vt Concilij Decretis pareatur. Hoc Lutheranis alienissimum videtur, Quasi contra libertatē Christianam sit, parere Concilio. Vellent potius ita celebrari Concilium, sicut celebrati sunt hactenus apud nos Germanos pleriq; Conuentus Imperiales. In quibus licuit eis, per saluum conductum, impune contradicere quibuslibet aliorum Principū Ordinumq;, atq; adeo & ipsius Imperatoris decretis: Consumptis frustra tot Milibus atq; etiam Myriadib⁹ Aureorum, dum fictis verbis spem cōcordiæ nobis proponerent &c. Dicebant in eodem responso suo Lutherani, Ad officium Cæsareæ Maiestatis pertinere, vt Cæsar curet, rem ex verbo Dei cognosci ac iudicari, quandocūq; Rom. Pōtifex veritati aduersatur: Ne Papa, cum pars sit, simul etiam Iudex sit. Ad hæc ita respondit Cochlæus. Quomodo in Concilio iudex præcipuus & solus erit scriptura (vt Lutherani volunt) quæ sententiam per sese neq; sentit, neque intelligit, neq; eloqui potest? Nihil per hoc derogauerim sacrę scripturæ, quā vt opus spiritus sancti veneror & sacrosanctam habeo, à qua & pendeo, ac sciens prudensque ne latum quidem digitū ab ea discesserim. At verum eius sensum in controuersiis, non ab ipsamet requiro, quia eloqui nescit: sed à sanctis Patrib⁹, qui viuo Dei

Sola scriptura diuina nō potest in controuersiis iudex esse.

spiritu

ſpiritu inſpirati, locuti ſunt: Aut à Ro. Pontifice, pro cuius fide Chriſtus ipſe rogauit: aut à generali Concilio, in cuius medio Chriſtus ipſe eſt, & ſpiritus veritatis realiter præſens exiſtit, ſententiamq; per ora patrum (qui Eccleſiam repræſentant) veraciter dictat. Habitat enim ſpiritus ille, non in mortua litera, ſed in viuo corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia, quam gubernat, ſicut anima corpus: Non in verbis aut ſyllabis ſcriptis, ſed in cordibus fidelium, quæ ſunt Epiſtola viua (vt ait Apoſtolus) nam vere viuunt per fidem. Sicut enim corpus ex anima: Ita & anima ex fide viuit. Quando ergo clamant Lutherani (verbi gratia, circa hęc verba. Hoc eſt corpus meum) ſuum ſenſum eſſe verum: Contra vero clamant alij hæretici, vt Zuingliani, ſuum eſſe veriorem: Catholici vero reclamant vtriſque. Quis hic, quæſo, eloquatur ſententiam? Nemo profecto iuſtius, quàm ſummus Pontifex, aut generale Concilium. Diuina enim ſcriptura in controuerſiis, nō ad ſcripturam mutam, ſed ad ſummum ſacerdotem ire iubet, vt ab eo petatur iudicium veritatis, Deut. 17. Sic & Malachias ait. Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, & legem requirent ex ore eius: Quia angelus domini exercituū eſt. Sic Chriſtus iubet audire, non mutas literas, ſed Eccleſiam viuam. Deniq; & Paulus cum Barnaba, in controuerſia de circunciſione, exorta appellauerunt, nō ad ſcripturam,

ij. Cor. iij.

Quis debet eſſe iudex in cauſis fidei.

Iudicij veritas.

Malach. ij.
Matt. xviij.

quæ decernere nequit, sed ad Apostolos & Seniores in Hierusalem. Et illi eam cōtrouersiam determinantes, non scripturam, sed spiritum sanctum, & seipsos posuerunt iudices, dicentes. Visum est spiritui sancto & nobis &c. Si enim aduersarij Pauli fuissent tam peruicaces & rebelles Ecclesiæ, quam hodie sunt Lutherani: nequaquam acquieuissent illi iudicio, sed dixissent. Quæ scriptura decernit, ne circuncidantur gentes? Atque ita in hunc vsque diem permansisset ea controuersia: Quia non scriptura, sed spiritus sanctus per Apostolos & Seniores eam determinauit. Hęc & id genus alia Cochlæus ad Primatem Scotiæ, contra exceptiones & tergiuersationes Lutheranorum. Qui sub idem fere tempus aliam quoque Apologiam scripsit, pro Episcopis Scotiæ, aduersus Alexandrum Alesium Scotum, qui Apostatica perfidia è Scotiæ regno Wittenbergam profugerat, atque ibi odiosam aduersus Episcopos illius regni, querelam & accusationem ædiderat, ad Serenissim. Regem Scotiæ, Iacobum Quintum: propter quoddam Decretum, quod prohibebat legere Noui Testamenti libros lingua vernacula. Dicebat Alesi⁹. Quid facerent aliud Turcæ, aut aliæ gentes inimicæ nomini Christiano, quàm quod isti faciunt, ne populus attingeret sacros libros, ne cognosceret Christi beneficia & sanctissima præcepta & cæter. Respondit Cochlæus.

Apologia Cochlæi pro Episcopis Scotiæ, contra Alesiū Apostatam

Nequa-

Nequaquam faciunt Episcopi per illud Edictum, sicut Turcę aut aliæ gentes inimicę nomini Christiano. Turcæ enim omnibus, vbi possunt, Christianis sacros libros adimunt, sacerdotibus iuxta ac Laicis, absque vllo discrimine & respectu. Episcopi autem optima intentione, non in odium Christi aut plebis Christianæ, sed ad gloriam Christi, & in ædificationem atque vtilitatem plebis, ita statuunt, Vt plebs in Ecclesia à sacerdotibus, rite vocatis & ordinatis, verbum Dei, beneficia, præcepta & promissa Christi audiat deuote, & addiscat cum fructu. Scriptum est enim: *Malac. ij.* Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirent ex ore eius.

Hoc enim longe melius est, & diuinæ ordinationi conformius, quàm est nouitas Lutherana: Qua rudis populus retrahitur à concione publica, & seducitur angulari prædicatione aut lectione Laicorum, quos nemo in Ecclesia Doctores constituit. Nullum itaque pariunt fructum bonum: De quibus dicit Dominus per Prophetam. Expectaui vt facerent vuas, & fecerunt labruscas. Et Christus in Euangelio. Nunquid colligunt de spinis vuas, aut de tribulis ficus? De quibus & Erasmus Roterodamus, vir æuo nostro longe doctissimus, ita scribit ad Vulturium. Nunquam illorum Ecclesias sum ingressus, sed aliquando vidi redeuntes à concione veluti malo spiritu afflatos, vultibus omnem

Prædicationes Lutheranæ sine fructu bono.

Esaiæ v.

Matt. vij.

iracun-

iracundiam, ac miram ferociam præ se ferentibus. Quis vero vnquam vidit in illorũ concionibus quenquam pro peccatis suis fundentem lachrymas, tundentem pectus, aut ingemiscentem? Hæc ille. Laudandi igitur, non redarguendi sunt Episcopi, qui tales de ordinationes & peruersitates prohibent. In hunc modum respondit Cochlæus ad 50. huiusmodi obiectiones Alesij, quas longum foret recitare. Sed & contra Sebastianum Francum Teuthonice scripsit, nempe contra hominem Zuinglianum, qui Teuthonice grande scripsit volumen, quod Chronica inscripsit, in tres partes diuisum. In quarum prima, recitat historias ab Adam vsque ad Christum. In secunda, à Christo vsque ad coronationem Imperatoris nostri Caroli V. Augusti, Bononiæ factam. In tertia vero (quæ vt cæteris est prolixior, ita & longe pestilentior) totis ingenij sui viribus oppugnat Ro. Pontificum authoritatem gestaque & constitutiones. Diuisit eam partem in V I I I. libros bene longos. In quorum primo ex Veleno, alijsque hæreticis probare nititur, Sanctum Petrum Romam nunquam venisse: Et vitas Pontificum adeo maligne describit, vt multo plures sint ibi criminationes & calumniæ, quàm rerum gestarum historiæ. In secundo libro scribit de Cõcilijs. In tertio de hæreticis. In quarto de Monachorum ordinibus. In quinto de sanctorum cultu & de Missa. In sexto de vitiis & malis

Chronica Sebastiani Franci haeretici.

malis artibus Ro. Pontificum. In septimo de Ecclesiasticorum Curtisanicis negociis. In octauo de signis, Papam & Antichristum cõcernentibus, & de extremo Iudicio. Totum sane volumen adeo refertum est & impiis erroribus, & odiosis mendaciis seditiosisque calumniis, in Papam omnemque clerum, atq; etiam in tributa & vectigalia sæculariũ Principum: vt Magistratus Argentinensis, & Typographo interdixerit venditionẽ librorum, & authori ciuitatem: Nihilominus multa per fallaciam furtiue in occulto vendita sunt volumina. Cochlæus igitur, vt Germanis suis breuiter ostenderet, quàm misere ac maligne ab huiusmodi nebulonibus decipiantur: duos ædidit libellos. Vnum contra Reformationem falso adscriptam pio Principi, Sigismundo Imperatori Augusto. Alterum contra vnum duntaxat Capitulum. Quinti libri Tertiæ partis Chronicorum Franci iam dicti, cui hanc fecit Francus ille superscriptionem. Qnando, quomodo, & à quo, Occidentalis Ecclesia Europæ, Missam & Transsubstantiationem panis & vini in corpus & sanguinem Christi acceperit. Ad quam sane Cochlæus dolenter ita respondit. Vtranq; certissime accepimus à Christo domino nostro: Vtraque enim non humanis viribus aut verbis, sed mandato, virtute & verbo Christi. Omnipotentis filij Dei, fit, qui dixit. Hoc est corpus meum. Hoc facite in meam commemora-

Duo Libelli Cochlæi.

De Missa et Transsubstãtiatione.

1533 morationem. At Francus iste, velut hostis tum Missæ tum Ecclesiæ, vult vtranque rem facere nouam ac nuper introductam, & à Diabolo inuentam, Quod tamen neq; ipse, neque Lutherus, neque vlli spiritus seditiosi, simul cum omnibus dæmonijs, ostendere vnquam poterunt &c. Respondit deinde sigillatim ad LXXXVIII. articulos ex vno illo capitulo excerptos. Circa vltimum ergo sic ait. Mallem equidem multo potius ex sacra scriptura religiosisque scriptis sanctorum patrum, contemplatiuam quærere vitam, & cor meum in Dei laudibus mirabilibusque consolari atque oblectare, quàm huiusmodi vanis impiisque nugis hæreticorum intendere: Sed oportet me, velut exiguum & qualecunque membrum Ecclesiæ, aduersus immanes, virulentos, & importunos istos Ecclesię hostes, facere quod in me est, quantum Deus dederit. Vnde cogor, tantum molestiarum, vaniloquiorum, venenosarū deceptionum, odiosorum mendaciorum, criminationum, conuitiorum calumniarumq;, ab istis illotis, & à dæmonio obsessis blateronibus pati atque uidere. E quibus nihil suaue, iocundum aut ędificatorium recipio, sed amarissimum fel omnemque sordem, hæresimque & illuuiem rudissimorum Bubalorum & Onagrorum veteris nequitiæ & impietatis, nempe Leonistarum, Albigēsium, Pighardorum, Thaboritarum, Hussitarum &c. cum nausea

conspicio. Quam nouelli isti hæretici pleno vomitu in publicum eructant, iteratisque sordium vicibus in plebem Dei euomunt. Fuit isto anno apud Lutheranos tanta de nouissimo die & extremo iudicio fama, atque etiam de certo die huius anni persuasio, vt ex plebe multi nollent ædificare, ex agricolis multi nollent seminare & arare: ex Nobilibus non pauci sumpserint Euchariſtiam, tanquam certo die (qui mundo nouissimus foret) morituri. Verum vbi dies ille, præfixus à Pseudoprophetis, præteriit absque mundi transitione: misere decepti atque illusi homines illi Euangelici, & coram aliis erubuerũt, & se inuicem deriserunt, Wittenbergæ, atque in plærisque aliis oppidis. Quemadmodum & Anabaptistæ plærumque terruerunt ea cõminatione homines simpliciores: Qui si vere Euangelici aut essent aut vnquam fuissent, scirent vtique, Christum dixisse, Math. 24. De die autem illa & hora, nemo scit, neque angeli cœlorum, nisi pater solus. Et Act. 1. Non est vestrũ nosse tempora vel momenta, quæ pater posuit in sua potestate.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri, Anno M. D. XXXIIII.

INterea longe immaniorem virulentiorẽque Teuthonice euulgauit librum Lutherus, quem inscripsit de angulari Missa

confecrationeque facerdotum. In quo fane fic præfatur. Nos hactenus femper, præfertim vero in Conuentu Imperiali Auguftæ, humiliter obtulimus nos Papæ & Epifcopis, quod nollemus eorum ius Ecclefiafticamq; poteftatem difsipare, fed fi nos ad impios nō cogerent articulos, vellemus libenter ab eis & confecrari & gubernari: Vellemus præterea coadiutare ad manu tenendum tale ius atque poteftatem. Verum non potuimus id ab eis obtinere aut impetrare, fed volunt nos aut ad fua mendacia abominationefque cogere aut neci dare. Quod fi aliquando eue-

Minæ Lut.

nerit eis (quandoquidem fic indurati funt Pharaones) circa poteftatem & confecrationem, ficut euenit circa indulgentias, cuius, quæfo, erit culpa? Cum enim offerrem me de indulgentiis tacere, fi modo de me tacerent alii, tum neque Papa, neque Cardinales, neque Epifcopi me audire voluerunt, fed volebant fimpliciter, vt reuocarem, aliofq; clamare finerem. Quid inde lucrati funt? Hic iacent indulgentiæ, & literæ fimul cum figillis euanuerunt, nec eft quicquam in mundo indulgentiis contemptius. Et infra. Quid, fi propediem fic eueniet eis circa Ecclefiafticā poteftatem, & circa facrorum ordinum confecrationem, vt quemadmodum indulgentię cum literis difparuerunt atque euanuerunt: fic & Chrifma rafæque coronæ difsipentur, vt nefciatur vbi Epifcopus aut presbyter manfe-

manserit? Deus est mirabilis, indulgentias aboleuit, Purgatorium ignem extinxit, peregrinationes suppresit, multosque alios Dei Mammonæ cultus, atque Idololatrias Papistarum prostrauit, per verbum suum: An etiam tantum medullæ in manibus suis adhuc habeat, vt rancidum Chrisma, præter suã voluntatem, per mera figmenta humana introductum, posit exufflare? Hæc in præfatione ibi Luth. Deinde subiungit disputationem Diaboli cum ipso habitam. In qua sane quinque rationibus probauerit ille, Lutherũ XV. annis, dum celebrauerit Missam fere quotidie, meram cõmisisse Idololatriam, eò quod non confecerit ibi corpus & sanguinem Christi, sed merum panem vinumque adorauerit, aliisque adorandum proposuerit. Dein fingit, se illi respondisse, quod fuerit consecratus sacerdos, & acceperit ab Episcopo Chrisma & sacros Ordines, idq; totum se fecisse ex mandato & obediẽtia, ac serio protulisse verba consecrationis, magnaq; cum deuotione Missas celebrasse. Quomodo igitur dicat ille, quod non consecrauerit? Tum respondisse Diabolum, hæc quidem esse vera: Sed Turcas quoq; & Paganos omnia in Templis suis facere ex mandato & obedientia. Ac sacerdotes Ieroboam (ipse Ierabeam dicit) in Dan & Bersabee omnia fecisse, forsitan maiori cum deuotione, quàm veros sacerdotes in Hierusalem. Quid ergo, si tuus ordo, tuũ Chrisma,

Disputatio Luth. cum Diabolo.

tuaque consecratio impia fuerit & falsa,sicut Turcarum ac Samaritarum? Hic ait sibi Lutherus erupisse sudorem,corq; cœpisse tremere ac palpitare, tanquam fuerit à Diabolo victus. Postea subdit illius argumenta,quę pro inuictis acceptat. Contra has impietates Cochlæus protinus ædidit sex libros Innocētij Tertij,doctissimi ac laudatissimi Pōtificis: De sacro altaris mysterio, eosque nūcupauit Nobilissimo Principi, Domino FERDINANDO, Romanorum Vngariæque & Bohemiæ Regi. Inter cętera sic dicens. Non arbitror, mihi ad Maiestatem tuam scribenti vel decorum vel necessarium fore,exquisitis declarare argumentis, quanto iustius securiusq; credendum sit tam pio ac erudito Pontifici, quàm desperato & in reprobū sensum dato Apostatæ, cuius amarulentia,furor,inconstantia,fastus animi, & excæcatæ mentis malitia,iampridem vario rerum tractatuúmque experimento Maiestati tuæ probe cogni ta sunt. Nec dignum existimo aut rationabile,vt tam insanus, infamis & impius Diaboli satelles, vlla ex parte vel doctrinæ vel virtutis, cum tanto Pontifice conferatur, aut in comparationē vllam admittatur: cum in eo ne mica quidē vllius virtutis aut sanę doctrinæ,amplius sit reliqua. Hæc ibi Cochlęus,qui & alios tres eiusdem Pontificis libellos, de contemptu mundi seu de miseria cōditionis humanæ tum ædidit, atque etiam Duos cōpendio-

Præfatio Cochlæi pro Innocētio III. contra Lut.

pendiosos libellos Isidori de officiis Ecclesia sticis, ante annos 900. ab illo scriptos: quibus merito rectius creditur, quam furiis Lutheri. Et ne Germaniæ populos negligere videretur Teuthonice quoque respodit tam impio ac plane Diabolico libro Lutheri. Vbi sic præfari cœpit. Inquietus Ecclesię hostis Luther. rursus nouum ędidit librũ, hoccē cum titulo. De angulari Missa & sacerdotũ cõsecratione. In quo sane sanctissimum patrem nostrum Papam, cõtumeliose vocat Regem Glirium (tanquam Cęsar, Reges, Principes, Cardinales, Episcopi, aliique Domini, qui eum pro summo Christi Vicario summoq; totius Christianitatis Prælato agnoscunt, pro Gliribus habendi sint) Nostros vero Episcopos & Pastores, vocat fures Dei, sacrilegos, sacerdotes angulares, damnatos, fatuos & cæt. Missam vocat abominationem: immaculatum altaris sacrificium, vocat stercus, lutum, sordem, illuuiem: sacros Ordines, rancidum putidumq; Chrisma. Quæ sane conuitia, supra modum horrenda, merito debent omnibus Christianis esse intolerabilia, ac velut ignea tela serpentis, maxime abominanda, nec secus atq; Diabolicæ blasphemiæ, in æternas tenebras reiicienda &c. Aduersus autem minas Luthericę prętationis ita solatur Catholicos. Quod autem minatur nunc, se finem impositurum sacris Ordinibus Ecclesiasticæque potestati, sicut fecisse Indulgentijs se iactitat: hoc nos

Liber Cocb. de Missa, & sacris ordinibus contra Luth.

Cõtramines Luther.

Catholicos sacerdotes (qui potestatem istam Ordinemque sacrum principaliter habemus non ab eo, neq; ab vllo homine aut Angelo, sed à Deo ipso) deterrere non debet. Lutherus enim iam olim nouas ædidit Bullas & Indulgentias, ante XII. annos, in seditioso libro suo, aduersus omnem statum Ecclesiasticum: Tanquam ij forent veri Christiani ac filij Dei, qui & cōsilio & auxilio coadiuuarent, vt Episcopatus, Collegia sacerdotū, & omnia Monasteria delerentur. Cum autem misere seductis Agricolis, Diabolicus ille conatus male succederet: nouus iste Papa, nouas ædidit aduersus eos Indulgentias, vt quicunq; rusticos illos perimeret quocunque modo, palam aut occulte, is optimum Deo præstaret obsequium. Quod si in hoc opere interficeretur ipse, anima eius è vestigio mox in cœlum euolaret. Tale enim esset tunc tempus, vt Princeps aliquis cædibus & sanguinis effusione melius possit promereri cœlum, quàm alij precibus. Quod si nunc ex ira Dei in angelo suo Indulgentias, Missasque & sacerdotales ordinationes, per sceleratas calumnias Sophisticasque nugas reddit redditve contemptibiles: cogitur tamen è contra & audire & expediri, quod non solum in amplissimis regnis longinquisq; prouincijs Hispaniarum, Galliarum, Italiæ, Scotiæ, &c. Verum etiam in proximis coram oculis suis Principatibus Catholicorum Principum

Lut. contra rusticos.

De Indulgentiis uana ia-ctantia Lut.

Saxo-

Saxoniæ, Marchiæ, Misniæ & Turingiæ, adhuc quotidie à consecratis sacerdotibus celebrantur (Deo sit laus & gratiarũ actio) Missæ, statisque diebus annunciantur Indulgentiæ. Lutheri autem nomen in plærisque locis ita exosum est ac maledictum, vt illud neque in bono, neq; in malo proferre liceat. Quod profecto singularis & hactenus inaudita est plaga atque contumelia, vt Lutheri nomen odiosius sit, quàm Iudæ proditoris, & quàm Diaboli ipsius: Quorum nomina longe tutius securiusque in vilsce locis pronũciari possunt, quàm nomen Lutheri. Hæc ibi contra Lutheri minas. Aduersus autem quinque argumenta Diaboli, quibus se victum dicit Lutherus, respondit Cochlęus tum generaliter, tum specialiter. Generaliter quidem, postquam ex propriis verbis Lutherũ de Transsubstantiatione rędarguit, ita subiũgit: Non foret necessarium, ad argumenta Lutheri, quæ Diabolum proposuisse dicit, respõdere: Quandoquidem omnes probe scimus, Diabolum esse versipellem, hostem veritatis, malumq; spiritum, qui in malo est ac manet obstinatus in perpetuum, vt nihil boni in mente aut voluntate sua habere aut proponere possit. Quemadmodum Christus de eo ait. Ille homicida erat ab initio, & in veritate nõ stetit: Quia non est veritas in eo. Sicut & Petrus, Paulus, Ioánes Apostoli, omnesque sancti de eo conquerũntur, quod sit fraudulen-

Nomẽ Lut: execrabilius nomine Diaboli.

tus,mendax,calumniator & seductor. Nullus igitur Christianorum, boni aliquid ex argumentis eius expectare debet: sed dicet potius intra se, Etiamsi argumenta illa per Sophisticos fucos apparerent valida, quæ soluere non possem, tamen me nihil mouere debét.

ij. Cor.xi. Quandoquidem certam habeo veritatem Christi,dicentis: Quia non est veritas in eo.

i.Tim.iij. Et Pauli,qui ait. Ipse enim Sathanas transfigurat se in angelum lucis. Manebo igitur potius in fide Ecclesiæ, quam Paulus dicit esse columnam & basim veritatis. Specialiter vero declarat circa singula fallacias atq; mendacia eius. Verbi gratia. In primo argumento mentitur manifeste,dum ait,Nos non credere in Christum,sicut in saluatorem nostrum, & Turcam atque Diabolum credere in Christum quoque sicut nos. Quod si Lutherus fatetur, se talem fuisse, de nobis certe id nunquam probare poterit. Quod autem obiicit, nos à Christo ad Mariam aliosq; sanctos fugere,plane mentitur. Non enim inter se contrarij sunt Christus,Maria & sancti: Ideo nō sequitur,eum à Christo deficere, qui ad matrē eius cōfugit. At Lutherus per hoc fallaci pruritu mulcet aures populi, tanquam non sit Christus timendus vt iudex,sed inspiciendus tantum,vt mediator atq; redemptor. Cum tamen Christus ipse in Euangelio dicat: Neq; enim pater iudicat quenquam, sed omne iudiciū dedit filio. Et nos quotidie in Symbolo

Responsio specialis ad primum argumentum.

Ioan. V. Apolo-

Apostolorum de eo dicamus. Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Et Petrus in Actis Apostolorum de eodem dicat. Et præcepit nobis prædicare populo & testificari: quia ipse est, qui constitutus est à Deo iudex viuorum & mortuorum. Recte igitur implo ramus Mariam aliosq; sanctos, vt apud Christum Dominum & Iudicem nostrum, pro nobis peccatoribus intercedant. Nam & Psalmista ait, Timete Dominum omnes sancti eius. Per hæc itaque iacet in luto primum argumentum, velut putridum vanumq; nugamentum, ex mendaciis consutum, neq; ab acuto Diabolo inuentum. Hæc ibi. Cætera referre nimis longum foret. Declarauit autem Wicelius Teuthonice per XLIIII. Capitula, quale nam sit Euãgelium Lutheri. In quorum sane singulis multos breuiter commemorat errores & nequitias Lutheri. Verbi gratia. In primo Capitulo de libero arbitrio sic incipit. Iste propheta & Euangelista Martinus Lutherus docet, Omnia quę fiunt, siue bona siue mala, ex necissitate fieri. Item, Deum operari in vno quoq; & bonum & malum. Et neminem scire vel bonum vel malum cogitare, sed vnumquemque cogitare sicut cogitur. Quod si ita esset, quis posset à vitiis cauere? Sequeretur itaq;, eum qui homicidium, furtum aut adulteriũ facit, ex necessitate coactum facere, nec posse non facere: pręsertim cum & Iudã dicat ex necessitate

Act. x.

Psal. xxxiii.

Vuicelius de Euangelio Luth.

coactum, tradidisse Christum. Hæc est quarta pars primi Capituli, exempli causa recitata. Ædidit autem idem Wicelius & alios non paucos libros Teuthonice hoc anno: Vtpote vnum de Pœnitentia, Confessione, & Excommunicatione: Alterum de sacra Eucharistia seu de Missa. In quibus grauiter ex scripturis & antiquis patribus, refellit multos Lutheri errores. Et paulo post alium, de Oratione, Ieiunio & Eleemosyna. In quo sane lepidè traducit Lutheranorum vitia, neglectumque bonorum operum. De oratione sane sic ait inter alia multa. Summa, Nulla gens viuit super terram, quę non oret, & orationis opus valere non sinat, siue sint Christiani, siue hæretici, siue Iudæi, Pagani, Turcæ, Insulani &c. Sola secta Lutherana multis iam annis cōtra hoc opus in publicis concionibus vbique pugnauit. Quid orare, quid orare? Orando parum efficies coram Deo. Ad hoc citabat verba Christi Matt 6. & 23. vbi Dominus reprobat orationes Pharisæorum. Et Ioann. 4. vbi Samaritarum orationem reprehendit. Hic obiiciebant ex Psalm, Oratio eorum fiat in peccatum: hic damnabant septem horas sacerdotum, præ quibus Deo gratius sit, vel asinum rudere, vel infantem vagire: hic reiiciebant consuetas Laicorum preces: hic nihil erat boni in cunctis libellis precatoriis, siue Latini essent siue Teuthonici: hic nulla recipiēda erat oratio, præterquàm

Alia opuscula Vuicelij Teuthonica.

Verba Vuicelij de orando, contra Lut.

1534

terquàm Pater noster, quamuis & ea oratio cum cæteris in dissuetudinem abibat: hic breuis debuit esse oratio, si omnino orandum erat, quia Deus oris preces non curaret: hic irridebantur viduæ, velut sanctorum deuoratrices, quæ flexis genibus iacebant & orabant: hic exibilabantur eæ preces, quæ in confessione fuerant iniunctæ. Quę ergo concio facta est, in qua oratio ieiuniumque non vellicarentur? Id autem verum esse, ex eorum plebe cognoscitur, quæ assiduis declamationibus tam longe ab hoc opere est abducta, vt perpauci sint, qui vel orent, vel in hebdomada semel orare cogitent. Quanta est turba eorum, qui in toto mense vno aut altero, ne semel quidem integrè dicant vnum Pater noster? Tam rarum igitur (ne dicam contrarium) eis factum est hoc opus, perinde ac si desierint esse Christiani.

Quale apud Lutheranos Ieiunium.

De Ieiunio autem sic eos increpat. Si populus noster per odium operum ab orando potuit auerti, quanto facilius à ieiunando? Nam & antea à ieiunio abhorrebamus: facile igitur aboleri potuit. Corpori enim mundanorum longe durius est ieiunare, quàm edere ac bibere. Vnde iam natum est prouerbiũ istud. Quis ieiunat libenter? Id quod Christianitati parum honoris affert. Melius igitur fuisset, vt vos operum osores rem diligentius expendissetis, ac tantum mali Christianitati non intulissetis: Quæ sane nō minus ieiuniis,

quàm orationibus carere neque vult neq; potest. Cur igitur tam bonum opus impugnastis? Cui in despectum? An opus malum est ieiunare? An inuentum est humanum? An excogirauerunt aut instituerunt illud sacerdotes? An in scripturis fundamentum non habet? Vbi ergo manet nunc gloriatio hæc vestra. Nihil in Ecclesia nisi malum abrogauimus: Quod bonũ est, reseruabimus? Huic gloriationi vestræ nimis diu credendum est: Cùm vnusquisq; & videat & palpet, merum esse mendacium, quod in cœlum vsq; fœdet.

Quales apud Luth. Eleemosynæ. De Eleemosyna vero adhuc multo plura eis improperat, eò quod multas pias Eleemosynas aboleuerunt: Et sunt stipes, Balnea, conuiuia, propter defunctos pauperibus exhiberi solita. Item, Census & prouentus sacerdotiorum, Bona Monasteriorum, Reditus Xenodochiorum &c. Quæ sane & contra charitatem & contra Testatorum vltimas voluntates, pauperibus sunt ablata, & in diuitum aut Helluonum commodum versa. Verbi gratia, de Monasteriis abolitis ita differit. Quo perueniunt magnorum Monasteriorum bona? Quis deuorat eas Eleemosynas? *De Monasteriis.* Monachi eas habere non debent, Vnde tu habere debes? permitte iudiciũ: Ex vtra parte iustior est possessio? Propter Deum fundata sunt, propter quem accipis tu? Illi erant mendici, quid es tu? Dicis, eos nihil pie propterea fecisse, quid pie propter ea facis tu?

Per

Per ea peccauerunt, non omnes, credo: Tu vero ad quid aliud vsurpas bona opulentarum Abbatiarum atq; Præpositurarum, quã ad mundanam & pompam & voluptatem? An non erant illi multo misericordiores benigniore sque erga suos subditos, erga peregrinos, erga omnis generis pauperes, quàm nunc estis vos noui Monachi? O tam verum est hoc, quàm vere vos estis Harpyiæ. An non plus commodi habuit plebs è Monasteriis antea, quàm modo? An non multi Agricolæ ibi solamen habebant & refugium in suis necessitatibus? quid nunc habent? Hæc & id genus multa Teuthonice Wicelius, qui per X. annos inter eos versatus, omnia probe nouerat. Interea duæ famosæ prodierunt in publicum Epistolæ, aduersus Erasmum Roterodamum. Vna Nicolai Amsdorfij, qui Magdeburgi Lutherismum prædicat: altera Lutheri. Amsdorfius breuiter pronunciat, summam Erasmicæ doctrinæ hanc esse. Doctrina Lutheri hæresis est, quia damnata à Cæsare & Papa: sua vero est Orthodoxa, quia Episcopi & Cardinales, Principes & Reges mittunt & donant ei aurea pocula: si aliud est in suis libris, moriar. Lutheri autem epistola, vt multo prolixior, ita & longe atrocior erat. Cui confestim respondens Erasmus, & à conuitiis temperans, titulum hunc libello suo dedit. D. Erasmi Rote. Purgatio, aduersus epistolam non sobriam Martini Lutheri

Duæ Epistolæ famosæ cõtra Erasmũ Roterod.

Responsio Erasmi.

Atrocissima in Erasm. calumnia Lut.

Lutheri. In ipsa autem purgatione inter alia multa sic ait. Quod mihi Lutherus obiecit, adeo non est humanum, vt sit plus quàm dæmoniacum. Conatur enim hoc orbi persuadere, Erasmum non solum nihil credere de rebus diuinis: Verum etiã illud iam olim dolis, insidiis, totisque virib. agere, vt vniuersam religionem Christianam labefactatam, tandem det præcipitem, proque hac Paganismum in mundum reuocet. Non vereor (inquit Erasmus) ne tam atrox & impotens conuitium (nihil enim aliud est) in me hæreat apud eos, qui vel legerũt meas lucubrationes, vel domestica consuetudine propius inspexerunt mores & ingenium meum: Illis satisfaciendum est, qui quum nec me norint, nec meos libros euoluerint, sic Luthero sunt addicti, vt oraculum existiment quicquid dixerit. Vtinam in vita tam obtemperassem diuinis præceptis, quàm de his quæ sunt fidei, liberam & quietam habeo conscientiam apud Deũ. Quod ad mores attinet, quotidie cum suspiriis ac dolore cordis interpello Domini misericordiam. Quem tamen nolim mihi vnquam fieri propicium, si Diabolici facinoris vnquam vel leuissima cogitatio pupugit animum meum, non dicam, vt vniuersam Christi gloriam obscurarem: sed vt ipse à fide Catholica resilirem. Atque vtinam huius corpusculi iactura queam hoc Ecclesiæ dissidium consopire, Quam lubẽs & gaudens eam mortem

tem susciperem. Interim admissorũ quidem veniam nocturnis diurnisque precibus à Domino postulo: fidem autem oro, non vt det, sed vt datam confirmet augeatq;. Hęc coram Deo loquor ex animo, sumat exemplum de me pœnas, si quid mentior. Et infra. Vide (inquit) quàm sibi non constent hominum iudicia. Martinus clamat, me nihil scire, nequaquam intelligere illa subtilia, quæ scribit in Papistas, vix etiam hæc crassa, neque quicquam omnino docere. At hi mihi obiiciunt, quod illa ipsa subtilia Lutherus magna ex parte hauserit è meis libris. Fateor me, quæ scribo, plæraq; hausisse è libris veterum Orthodoxorum. Cæterum si tollas è libris istius hyperbolas, conuitia, facetias, Tautologias, Ectragodismos, asseuerationes. Ad hæc, quæ illi conueniunt cum Ioanne Huss & Ioanne Wiclepho, aliisque nonnullis, fortasse non multũ restabit, quo veluti proprio glorietur. His crassis meum ocium oblectare malo, quàm istis subtilibus turbare totius Ecclesiæ tranquillitatem, ac ciuitates cum ciuitatibus, plebem cum Principibus & Episcopis, ipsos Principes inter sese cõmittere. Tametsi non sum vsque adeo plumbeus, vt non intelligam Martini Paradoxa, quæ nobis memoriter occinunt textrices & calciarij: De iis loquor, quæ Latine prodidit. Iam si nihil esset in eius libris falsum aut erroneum, tamen ista tam effrenis in omnes malidicentia inficit le-

Quales libri Luth.

ctorum

ctorum animos, præsertim Idiotarum, nec aliud gignit, quàm schismata. Hæc & id genus multa in sui purgationem Erasmus. Tūc autem Anabaptistarum pestis grassabatur in Germania Inferiore: Maxime vero præualuit Monasterij, in celebri ac munita vrbe Vuestualiæ, in qua & Cathedralis Ecclesia est & multus Clerus. Vnde factum est, vt sero in ea ciuitate publice prædicata fuerit Lutheri doctrina, qua semel admissa, mox vndique confluxerunt eo ex Inferiore Germania exules Lutherani & Anabaptistæ. Hi primū modesti, & tanquam propter Christi Euangelium proprijs sedibus exturbati, hospitio & Christiana misericordia videbantur digni. Pestilentes autem Doctores, adiungentes sibi hos conuenas, plurimos ciuium peste sua infecerunt, ac arte pedetentim in perditam sectam illectos pertraxerunt. Tandem vbi conspiratio satis virium habere visa est, proruperunt subito in forum, armis decertare parati. Reliqui autem ciues, etsi numerosupe riores essent, pugnare tamen noluerunt, siue quod cuperent ciuium sanguini parcere, siue quod timerent, ne Episcopus eorum, qui foris proxime vrbem habebat & equitatum & peditatum expeditum, per eam pugnam vrbe potiretur. Præualentes itaque Anabaptistæ, mox omni Magistratum administratione priuarunt: factis autem indicijs paucorū dierum, permiserunt primo abire volentibus

Nidus Anabaptistarum facta urbs Vuestphaliæ nomine Monasterium.

Violentia eorum contra alios ciues.

 1534

bus res suas exportare, nisi si quid esculentum aut poculentum esset. Horum enim adeo nihil efferri sunt pasi, vt mulieribus quibusdam, quæ agmen infantium partim ferebant, in vlnis, partim ad manus trahebant, vascula ceruisiæ plena, quæ fatigatos in itinere paruulos recreaturæ videbantur, adimerent: ipsorumque ẽ manibus infantium panes triticeos, quos eis mœstæ matres, vel ad solatium, vel etiam ad leniendam famem dederant, raperent.

Expulsio spoliatioq́ ciuium.

Paucis post diebus eos, qui suæ sectæ nõ erant, spoliatos prius hostilem in modum, ad vnum omnes exegerunt, nihil eis suarum rerum relinquentes, nisi si quam vestem non admodum bonam fuissent induti: adeo, vt Corallia quoque infantibus detraxerinr, nec à conuitijs in abeuntes abstinuerint, vocitantes eos impios & Paganos. Pro gentibus enim & infidelibus habent quos libet, qui suæ sectæ non adhærent. Exturbatis itaque cunctis presbyteris, Monachisq́ue & omni populo Catholico, atque etiam Lutheri parte, vrbem obtinuerunt Anabaptistæ, ex infima plebe & ex peregrina colluuie conuenarum nouum ciuitatis corpus regimenq́ue constituentes, atque pulcherrimas, tum Canonicorum, tum Patriceorum, & Senatorum, domos inter sese distribuentes. Episcopus autẽ foris oẽs vias obsidebat, ad prohibendum & noua auxilia, & cõmeatus. Ei vero auxilia & instru-

Instrumenta bellica mittebant vicini Principes & Episcopi, Archiepiscopus Coloniensis, Dux Cliuensis & Iuliacensis,& Episcopi Westphaliæ. Penetrauerũt tamen in vrbem C C C.milites mercenarij,nequicquam prohibente Episcopo: Quin etiam cæsis aliquot eius militibus in conflictu, & quibusdam in vrbem raptis, quorum capita mox præcisa in muris spectacula proposuerunt Anabaptistæ. Ipsa autem vrbs & natura & arte egregie munita erat. Sita namque in planitie, aquam habet, quá nemo auertere facile queat. Neque vllos habet colles vicinos, quos hostis possit insidere. Commeatu præterea & pecunia satis abunde prouisum erat, ex spoliis opulentorum ciuium atque Ecclesiarum. Cœterùm obsidio multo longius protracta est, quam putasset vtraque pars. Episcopus certe non paucos perdidit milites inter obsidendum. Nam bona pars oppugnãdo periit, pars venenatis petita sagittis, diro cruciatu animam exhalauit: Anabaptistæ autem, gens animæ prodiga, & ad perdendum pereundúmque æquè animata, mortem non formidabant, sed magna sperabant auxilia, tum ab aliis vicinis vrbib. ea peste infectis, tum præcipuè ex Phrysia & Hollandia magnas expectabant copias. Propheta igitur eorũ præcipuus, Ioannes à Leydis oppido Hollandiæ, artificio sartor, post oppugnationem ab Episcopo frustra tentatam, suis persuasit, Deum sibi

Vrbs munita ac diu obsessa

Rex in ea factus quidam sartor.

sibi per spiritum mādasse, vt Rex fieret Israël 1534
& iustitiæ, sicut Dauid fuerat, ac toti dominaretur orbi, perderetque omnem potestatē, tum sæcularem, tum Ecclesiasticam: & nemini parceret, nisi iis, qui suam reciperēt fidem, fierentque subditi iustitiæ. Cum ergo nemo auderet spiritus oraculo contradicere, cōstitutus est generali suorum consensu rex: *Pompa noui Regis.* Qui regno sic obtento, mox magno apparatu regalem instituit Curiam diuersis officiis & magistratibus, atque insigni pompa se suosque ministros exornauit holosericis, auratisq; & argenteis indumentis, quæ ex templis abstulerat. Ipse autem gestabat coronam triplicem ex auro pręcipuo, & catenam auream gemmis adornatam: pomum item aureum, cui parua crux aurea superposita erat, cum hac inscriptione. Rex iustitiæ super terram. *Terror & superbia regis.* Gladium pręterea aureū, cum capulo argenteo. Sic & reginam suam eiusque virginis preciosissimo splendore fecit ornari. Ter itaque in hebdomada sic ornatus processit in forum ibiq; in sublimi throno resedit, satellitum stipatus caterua. Quicunque ergo causam illi suam propositurus erat, in accessu bis curuabat genua, ac semel procidebat pronus in terram, antequam negocium proponeret. Rex autem cunctis formidabilis in Maiestate, nouas condidit leges: Permisit vnicuique viro Quatuor, Quinque, sex aut septem vxores: Ipse Quatuor habebat & Quintam superinduxit,

duxit. Præcepit omnibus puellis XII. annos habentibus, vt nuberent: Viris autem præcepit, vt vni vxorũ tam diu condormiret, donec grauidam redderet, deinde cum alia concumberet. Paulo post instituit cœnam Domini, circa atrium maioris Ecclesiæ. In qua sane consedisse dicuntur Quatuor Milia & CC. homines, quibus Rex & regina cum ministris suis ad mensam ministrarunt. Dederunt autem primo tria fercula de carnibus elixatis & assatis. Deinde sumpserunt rex & regina placentas triticeas, quas fregerunt aliisque porrexerunt, dicentes. Accipite & manducate, atq; annunciate mortem Domini. Similiter & cantharum vini cum hisce verbis. Accipite & bibite ex eo omnes, atque annunciate mortem Domini. Sic & sedentes postea, alter alteri, porrexerunt, sub hisce verbis. Accipe frater aut soror, & comede ex hoc: sicut Christus se tradidit pro me: Ita ego me tradam pro te. Sic postea Rex quoque & regina cum ministris suis, atque cum iis, qui ex Vigiliis aduenerant cænã, itidem celebrarunt assidentes mensæ. Peracta autem cœna, interrogauit Rex in genere totum cœtum, An parati essent omnes, facere ac pati voluntatem patris? Cunctis annuentibus ait. Hæc est voluntas patris & hoc eius mandatum, vt aliquos vestrum emittam, ad annunciandum mirabilia eius, quæ nobiscum fecit. Deinde nominatim ex sche-

Cœna Domini ab Anabaptistis celebrata.

Rex multos emisit uelut Apostolos in alias urbes.

da legit eius propheta, Ioannes Warendorpius, Sex qui irent Osnaburgum, Sex qui Casfeldiam, Quinque qui Warendorpiam, & Octo (inter quos & propheta ille erat) qui Susatum proficiscerentur. Rex dedit vnicuique nummum aureum, valoris IX. Florenorum, & viaticum præterea. Qui mox relictis omnibus, adhuc vespere illo egressi, cum peruenissent in supradictas vrbes vicinas, horribili clamore intonuerunt dicentes. Conuertimini, & agite pœnitētiam: tempus enim hic breue est, vt pater sit vobis misericors. Iam enim securis ad radicem arboris posita est. Quod si pacem non receperitis, breui subuertetur vrbs vestra.

Deinde procedentes, accesserunt ad Prętorium cuiuslibet vrbis & coram Senatu expandentes in terra pallia sua, nummosque illos ex auro preciosos super ea proiicientes, dixerunt. Nos à patre huc missi sumus, ad annunciandum vobis pacem. Quam si recipitis, bona vestra in commune tradite: Quod si nolueritis, nos hoc aureo nummo protestamur coram Deo, quod pacem eius non recipitis, sed contemnitis. Et addiderūt. Nunc esse tempus illud, de quo prophetæ omnes prædixerunt, quod Deus nihil aliud habere vult super terram, quàm iustitiam. Postquam ergo rex suo functus officio, totum orbem iustitiæ subiugauerit, tunc Christus tradet regnum patri suo. At miseri ac phanatici *Prædicatio ecrum.*

 homi-

1534

Pseudo apostoli illi omnes capti fuerunt.

homines illi, etsi gratiosi primum à ciuibus auditi atque recepti fuerunt, præsertim Warendorpiæ & Casfeldiæ, quæ vrbes sub Episcopi Monasteriensis ditione sunt: Tamen breue fuit gaudium eorum. Episcopus enim admoto exercitu, statim compulit eos ciues, vt furiosos prophetas illos in manus ipsius traderent. Osneburgi quoque mox qui eo venerant, compræhensi fuerunt, vt Episcopo traderentur: Nam & ea ciuitas illi paret Episcopo. Alij item Octo, qui Susatum venerant, vbi compertum fuit, quod seditionem excitare intenderent, capti ac vltimo affecti sunt supplicio. Est enim vrbs illa grandis ac populosa, quæ etsi subesse deberet Archiepiscopo Coloniensi: tamen illum non recipit, sed vtitur libertate & iure suo. At qui Episcopo traditi fuerunt, tum libere, tum per torturas interrogati, omnia intrepide confessi fuerunt, ad mortem parati: adeo, vt ne vnus quidem ex iis, oblata sibi vltro venia, reuocare aut errorem suum agnoscere voluerit, vsque adeo valide afflati erant à sæuo ac sanguinario spiritu. Interrogati itaque de statu ciuitatis Monasteriensis multa, conformiter respondisse feruntur, quanta esset adhuc abundantia in auro, argento, aliisque preciosis rebus, Item in siligine, in hordeo, in lardo, in puluere tormentario. Cęterum modicum superesse salis Caseorumque & Butyri: Esse autem ibi adhuc bis Mille ac CC. viros armis

Susatum.

Homines mortis contemptores.

ac

acbello validos,quibus ſenæ ſint vxores,ſingulisque noctibus vigilare Quingentos. Regem autem eorum expectare nouas copias ex Phryſia & Hollandia, quibus receptis, vellet egredi, totamque terram ſibi ſubiugare. Hæc in menſe Octobri contigerunt.

Contributio trsPrincipū ac Statuum Imperij.

Cum autem hyems iam inſtaret,& tantæ vrbis obſidio maximos requireret ſumptus: Epiſcopus inito cōſilio, vt minori ſumptu nefarios homines obſeſſos teneret,extruxit munitiones aliquot aduerſus portas vrbis, quibus impoſiti milites aliquot,omnem ab vrbe commeatum acceſſumq; prohiberent. Sumptibus autē iam exhauſtus, implorauit opem à Principibus ac Statibus ſacri Ro. Imperij, cum & ipſe Imperij Princeps eſſet. Qui ſane per Oratores ſuos Wormacię conuenerunt, ibique pro rata porcione, cuiuſlibet communem contribulationem decreuerunt in ſumptus militum,vt vrbs illa per diuturnam obſidionem famæ ſaltem ad deditionem cogeretur. Hoc igitur modo extracta eſt obſidio vſque ad feſtum natiuitatis Ioannis Baptiſtæ alterius anni. Tum vero per Tranſfugam quendam monſtrata eſt militibus via tranſeundi per aquam ad portam vnam,quæ negligētius cuſtodiebatur: Per quam noctu ingreſſi milites,occiſis cuſtodibus,ſeſe ibi con iungentes,ac primo mane agminatim irrumpentes,quoſlibet obuios occiderunt. Deinde commiſſo prælio circa maiorem Eccleſiam,

Vrbs Monaſterien. capta

vbi munitiones suas habebant Anabaptistæ, victi ac cæsi sunt quicunq; arma portabant. Rex vero cum duob. precipuis suis cōsiliariis latitans in turre quadam, inde extractus est à militibus, multisq; mensib. in carcere cū aliis duob reseruatus, tandē dirū horrēdi supplicij spectaculū factus est, ac terribile seditiosis exemplum suis cum consiliariis duob. illis præcipuis, in ea ipsa vrbe, in qua regnum sibi arroganter constituerat. Eo autem tempore, quo Monasterij obsidebantur Anabaptistæ, circunferebantur XXI. Articuli eorum tam fędè barbari, quàm immaniter impij. In quos sane Cochl. breuē ædidit libellum, tum Teuthonice propter Germanos, tum Latine propter Polonos. Vbi ostendit, eos articulos originem & radicem habere ex doctrina Lutheri. Verbi gratia. Primus articulus ita habet. Maiorem Ecclesiam, & omnia quæ cultus diuinus dicūtur, deuitare. Ibi sic respondit Cochlæus. Hæc vtique Diabolica est doctrina, per quam diuinus cultus in publicis templis aboletur, & omnis generis hæreses in priuatis angulis disseminantur. Vnde ait Christus: Qui male operetur, odit lucem. Hanc vero doctrinā acceperunt infœlices Anabaptistę à Luthero, qui iam vltra XII. annos docuit, Templa & Monasteria simul cum omnibus, quæ in iqsis fiunt & geruntur, esse meras larvas & facies Antichristi. Qui & Bullas atque Indulgentias ædidit omnibus, qui ad hoc conantur

Libellus Cochlæi contra XXI. articulos Anabaptistarum

Lut. contra Catharinū. Et cōtra statum Eccles.

nantur, & in hoc exponunt corpus facultatesque & honorem suum, vt deuastentur Episcopatus, & Episcoporum regimen deleatur. Atque etiam nuper, nondum elapsis sex mensibus, scripsit, Monasteria, quæ vocat nidos Glirium, digna esse, vt sic ædificentur & conseruentur, quod non maneat lapis super lapidem: Nec vllam eis in rusticorum tumultu iniuriam factam esse, nisi hác vnicam, quod remanserunt adhuc lapides aliqui ac vestigia quædam.

Idē in paruá responsione contra Ducē Georgium.

Si ergo coërceri debent Anabaptistę ob id, quod deuitant Templa ac Monasteria: multo magis puniri debet Luth. qui ea iubet, non solum deuitari, sed etiam destrui ac deleri: Id quod sectatores eius persæpe fecerunt. Et in fine libelli ita subiunxit. Ex his vnusquisq; facile cognosceret, Anabaptistas aliosque Suermeros & sectarum duces, neq; extingui, neq; extirpari posse, quandiu hęretici libri Lutheri non fuerint extincti & extirpati. Ipsi enim sunt stirps & radix, vnde tales surculi quotannis crescunt. Quotquot sane demetuntur, non prodest amputasse, quádiu integra permanet radix, ex qua alij succrescere possunt. Hæc ibi Cochlæus. Cæterum, cum multi, etiam Lutherani, ex libro Lutheri de angulari Missa, suspicarentur Lutherum consentire iam Zuinglianis & Waldensibus, qui negant in Eucharistia esse substátialiter corpus & sanguinem Christi: Quidam ex nobilibus

Epistola Luth. de Missa.

ea de re ipsum admonuit, super ea suspicione. Vnde factum est, vt Lutherus nouam ædiderit epistolam Teuthonice. In qua sane vehementer negat, se consentire Zuinglianis. Verum contra Missam adhuc scelestius ibi malignatur, quàm in priori fecerat libro. Inter cætera enim sic ait. Opto equidem & admodum libenter videre atque audire velim, vt hæc duo verba, Missa & Sacramentum, apud omnes tantum abinuicem distare intelligerentur, quantum distant Tenebræ & lux: Immò quantum Diabolus & Deus. Quandoquidem Missa nihil aliud est, quàm peruersa deordinatio ac nundinatio sancti Sacramenti, etiamsi deuotissime celebretur. Et infra. Det Deus omnibus bonis Christianis tale cor, vt quando audiunt hanc vocem, Missa, exterreantur, & cruce muniant sese, tanquam contra Diaboli abominationem. Contra vero, quando audiunt hanc vocem, Sacramentum aut Cœna domini, præ gaudio saltent atque etiam dulciter fleant. Et rursus. Oportet Missam cadere, nec vllum est remedium. Daniel enim processit in loco suo istud facturus, sicut ostendit ei angelus Gabriel. Ille enim propheta scribit, se in fine sæculi processurum: Id quod nunc facit, & ait. Antichristus consistet in duobus, nempe, in Idolo, & in celibatu. Idolum vocat Maosim, vtens literis, quas hæc vox Missa dat. Libēter vocasset clare Missam nisi oportuisset

Verba Luth. cōtra Missā

Falsa Interpretatio Lu. super Dani.

tuisset ipsum, iuxta angeli mandatum, signata ponere verba. Hæc & id genus plura ibi Lutherus.

Aduersus ea breuem Teuthonice libellum ædidit Cochlæus, non ad Lutherũ, qui eum responsione sua non putabat dignum: sed ad Iustum Ionam, qui vnus erat ex Quatuor Euangelistis Wittenbergensibus, quorum arma in frõtispicio Lutherici libri Quatuor paginæ angulos occupabant. Proposuit ergo ei X. quæstiones ex Lutheri epistola, vt ad eas responderet atque argumẽta eis obiecta dissolueret. XXVIII. præterea mendacia ex eadem epistola, vt ea vera esse probaret Ionas ille, præpositus Wittenbergẽsis. At neque Ionas, neq; sociorũ eius quispiam ad ea respondit, contemptim omnia dissimulantes, quamuis de hoc aperte arguerentur in præfatione, hisce sane verbis. Quum te & Wormaciæ & Augustæ in Conuentibus publicis Imperij viderim, atque alloquutus sim: decreui ad te præcipuè aliquot scribere quæstiones, simpliciter & ex animo, absque omni dolo & fraude, in honorem veritatis, atque in proximi obsequium atque ædificationem: Amice te rogans, vt ad eas simili & modo & intentione respondeas, & me (qui senior sum Magister & Doctor, atque etiam senioris Ecclesiæ Præpositus, quam tu) non vsque adeo contemnas, sicut infamis Apostaticusq; Monachus facit: qui neq; sacram scri-

Libellus Cochlæi ad Iustum Ionam.

Verba Cochl.

pturam, neq; ius publicum erga me ferre potest, quantumuis me offero, publice ac priuatim, in genere & in specie, ad conuincendum ipsum, qđ sit seditiosus hæreticus, ac seipsum, iuxta naturam hæretici hominis ac serui nequam, ore suo proprioq; iudicio condemnet. Quod si vere intenderetis serio & ex animo Euangelium veritatemque defendere: non debuissetis profecto ad tot meas prouocationes meique oblationes, sic omnes obmutescere, saltem vnus vestrum processisset simili sui oblatione, ad defendendum Magistrum vestrum. Cùm autem omnes tam diu iam vltra XIII. annos ad istud, in quo summa rei & caput negocij consistit, penitus taceatis, & nihilominus multa blatereti, crebosque scribatis libros, magno cum scandalo populi, cum iactura temporis, cum perditione pecuniæ pro inutilibus nugis noxiisque mercibus: merito deberetis timere, ne sæcularis tandem potestas ægrè ac fastidiose ferat pauidum cor, timidamque conscientiam vestram: Quum nō audeatis in re tam ardua, aut iure vllo experiri, aut vllum serio subire periculū &c. Inter quæstiones autem in hunc etiam modum interrogat. Si aboleretur Missa, vti Lutherus optat, quomodo possemus vel habere vel sumere venerabile Eucharistiæ Sacramentum? Extra Missam enim non potest confici, quandoquidē conficere, est Missam celebrare: De quo ait Christus ad Apostolos.

Quæstiones Cochlæi ad Ionam.

ftolos. Hoc facite in meam commemorationem. Quod si hoc negatis, dicite quæso, quomodo sine cõsecratione ex pane & vino, fiat corpus & sanguis Christi? Et vbi Christus, & cui nam mãdauerit Christus, ex pane & vino carnem & sanguinem suum conficere? Item. In qua, rogo, scriptura prohibita est hęc vox Missa? Aut quæ scriptura præcipit, vt caro & sanguis Christi duntaxat Sacramentum, & non etiam sacrificium dicatur? Quę item scriptura iubet mane potius, quàm vespere cœnam Domini sumere? Item. Quomodo non contradicit hæc Lutheri epistola, vel libro Lutheri de Visitatione Saxonica, vbi commendat Missas, tum Latine tum Teuthonice factas, quas viuis præcipue vtiles dicit: Vel Lutheranorum Confessioni & Apologiæ, vbi dicitur. Falso accusantur Ecclesię nostrę, quod Missam aboleant: Missa enim retinetur, & summa cum reuerentia celebratur &c. Ex XXVIII. mendacijs primum sic habet. Libellus meus de Missa angulari persæpe fatetur, quod etiam apud Papistas (si Christi institutionem seruant) etsi sub vna detur specie: Verũ tamen ibi esse & sumi corpus Christi. Aduersus hoc mendacium citat Cochlæus hæc verba Lutheri, ex eodem de Missa angulari libello. Quum sit incertum, an in Missa angulari sit corpus & sanguis Christi necne, & certissime humana sit inuentio: Tu sub corporis & vitæ periculo vide, ne cre-

Mendacium Luther.

ne credas, Christi corpus & sanguinem adesse. Enumeratis autem X. quęstionibus, Cochlæus ad Ionam conuersus ait. Non solum amice te, velut Euangelistam & Prępositum Wittenbergensem, rogo pro responso. Verũ etiam confidens in spiritu veritatis, te prouoco, vt hęc iuste defendas. Atq; etiam hic protestor publice, coram omnibus, quod te sim dicturus meticulosum campi desertorem, vanumq; Spermologum atque Logomachum, si non ad ista responderis. Quandoquidem iam vltra XIII. aut XIIII. annos semper adiuuisti contra Missam consultare, scribere, prædicare aut belligerari, atque etiam nunc sceleratum Lutheri librum de Missa angulari in Latinum vertisti, vt omnino particeps fias omniũ iniquitatũ, scãdalorum, scelerumque Lutheri &c. Quamuis autem neque Ionas, neque alius quispiam ad ista responderit, tamen alia ratione acriter de Cochlæo vindictam sumpsit Ionas. Scripsit sane Cochlæus ad Wicelium (in quem turpiter luserant Lutherici Poëtæ ludum calumniosum, Dialogumque irrisione plenum) priuatim Epistolam vtcunq; consolatoriam: Quam ille recepit quidẽ Islebij, sed neglectius custoditam, è fenestra decussam perdidit. Eam ergo Lutherani, eius vicini, repertam & perlectam protinus miserunt Wittẽbergam, vbi Ionas ipsam illico amarulentis annotationibus ac prolixa pręfatione conspurcatam, Typographis

Expostulatio ad Ionam

Epistola Cochlæi ad Vuicelium à Lutheran. edita.

phis excudēdam dedit, Cum hac ſubſcriptione. Manum ipſius Cochlæi & Autographon epiſtolæ. apud nos habemus. Ionas quidem nomen ſuum non appoſuit: Ne tamen non gloriaretur in illa ſua malitia, ſubiunxit fictā ad Vuicelium epiſtolam ſub nomine cuiuſdam Papiſtæ, in cuius fine ſic ſcripſit. Sunt qui dicant, ad Iuſtum Ionam perueniſſe epiſtolam Cochlæi, qui eam cum præfatione æditurus ſit, ſed Ionas dicitur te magnifice cōtemnere & ridere, & vobis conſputatis è ſublimi, curare negocia grauiora. Vale & ventos omnes coram Æolo, quamuis iniuſto & tibi ſuſpecto iudice, in ius voca. Datæ Calendas Octobris 1534.

Scripſerat quidem multa in ea epiſtola ſua Cochlæus Wicelio, vt amico, quæ Lutheranis vt hoſtibus nequaquam reuelari voluiſſet: nihil tamen addiderat vel accuſatione dignum, vel de quo apud bonos & cordatos viros erubeſceret. Ionas autem omnia in peſſimam partem arripuit atq; interpretatus eſt. Verbi gratia, ſcripſerat Cochlæus. Periculoſa ſunt hæc tempora, in quibus nobis maxima opus eſt patientia. Sed noli dubitare, Dabit Deus his quoque finem. Diu quidem deſerimur, pauci conſyderant labores noſtros: at tanto melius conſyderabit ipſe Dominus, ſi oculus noſter fuerit ſimplex, vt eſſe debet. Certe ſi qua fortuna me mitius reſpexerit, non obliuiſcar Wicelii, Et ſpes eſt, breui fu-

Verba Epiſtolæ.

ui futurum esse, vt tui meminisse efficaciter queam: Non saoe, quod ambiam vllam dignitatem, sed quod expectem fortunę largitatē. Nemo enim scit, quanto sub pondere laborum & expensarum (vt omnia alia molesta dissimulem) gemam & anhelem in occulto. Hæc Cochlæi verba, non solum cauillosis annotationibus irrisit in margine Ionas: verum etiam peruersis interpretationibus criminatus est in præfatione. Ait enim. Verum, ne iuxta malos atque indoctos eos esse quisquam dubitet, copiā tibi facio, amice lector, eius epistolæ, quām Cochlæus propugnator Ecclesiæ, si Diis placet, ad propugnatorem Wicelium scripsit. Inuenies ibi, cuiusmodi Hypocritæ illi inter sese agitent consilia: Disces non obscure, an gloriam Dei, an vero Præbendas & dignitates, & (vt Cochlæus ridicula modestia vocat) fortunæ largitatem quęrant & c. Legerat nihilominns criminator iste in eadem epistola hęc verba Cochlęi. Ego certe sciens prudensque contra veritatē nunquam scribere intendo, quantumuis me calumniatorem dicant Lutherani. Queruntur nunc in Dialogo Coruini, me Sycophanticum, seditiosum ac sanguinarium ædidisse librum, pro defensione Ducis Georgii: Vbi tamen Principis fama & innocentia exigebant, ne tacerem ad tam graues & seditiosas Lutheri calumnias, quas prior emiserat. Ita omnem culpam in nos reiiciunt: Sed videamus

Interpretatio eorum à Iona in pessimam partem facta.

deamus

deamus nos, vt Deo cor & intentionem nostram probemus, & parũ sit curæ nobis quomodo nos iudicet humana dies &c. Cæterum successor Wicelij in Parochia Nymecēsi, Conradus Cordatus, homo audax & impudens: Quē Wittenbergenses ipsi apud se publice concionari prohibebant, propter infrenem audiciã impotentemq; linguã: Teuthonice scripsit cõtra Wicelium & Cochlæum, quibus calumniose imputabat hęresim & errores aliquot, vt eos Papistis quoque odiosos faceret. Et speciatim multa in Cochlęum blaterat, inter quæ & hæc habentur verba. *Conradus Cordatus.*

Ego sum (inquit) Licentiatus Theologiæ etiam sub Papatu, vt ipse quoque nonnihil iactitem: Sed profecto nos Theologi valde inique agimus, quãdo sacram scripturam inhonoramus, sicut Cochlæus facit. Vult enim esse Doctor sacræ scripturæ, & nihilominus docet manifeste summa cum diligentia, Quædam credenda esse, quæ in sacra scriptura non sunt scripta. Ad quod homo Christianus vtiq; sic respondere illi debet. Id quod in sacra scriptura verbo Dei scriptum nõ est, credat tibi sociisque tuis Diabolus, isque vobis gratias agat, quemadmodum & faciet. Idcirco non est Cochlæus Doctor sacrę scripturæ, sed Doctor Non scripturæ, Doctor Theologiæ negatiuę: De qua scriptum est, Dixit insipiens in corde suo, non est Deus. Docet nos Turcicam fidem, Nam & Turcæ *Verba eius in Cochlæum.*

credunt

Responsio Cochlæi.

credunt atque docent, quę non sunt scripta: Quæ autem scripta sunt, illi non recipiunt. Hæc ibi Cordatus. Aduersus nouum hunc aduersarium Cochlæus Teuthonice quoq, respondit solito asperius, propter atroces calumnias: Diuidens libellum suum in sex Capitula, super sex articulis, nempe, de Trinitate personarum, de verbis consecrationis, de Missa, de Indulgentiis, de vtraque specie; & de sacris Ordinibus sacerdotum. De Trinitate quidem hác astruebat calumniam Cordatus, quod negaret Cochlęus, de Trinitate personarum in vna essentia scripturam sacram vsquam testari. At non sic scripserat ille, sed ita. Summus articulus fidei nostræ, nempe, Quod sunt Tres personæ in vna essentia, nõ habetur expresse in scripturis. At Cordatus astute omisit & subticuit hoc aduerbiũ, Expresse, quod ille apposuerat. In hanc sane sententiam, quod sicut hæc verba. Tres personæ & vna essentia, etsi in scripturis expresse non habentur, neganda tamen aut reijcienda non sunt: Ita & ista, Missa, Chrisma, Canon & id genus alia non sunt neganda aut reijciẽda, quamuis in scripturis expresse non habeantur.

Error Lut. de Homousio.

Reiecit autem hanc de Trinitate impietatem in Lutherum. qui ante XII. annos aduersus Homousion scripserat, cum graui in Diuum Hieronymum calumnia. Recitatis itaque verbis Lutheri ait. Audis Cordate,

mendax

mendax assentator, hęc verba Lutheri? Non potest ea negare: stát enim in libro eius, contra D. Iacobum Latomum ædito. Si probus es, indica mihi, quinam Catholici, & non Arriani Doctores, hoc sacrum verbum Homousion seu Consubstantiale, reiecerint. Et vbinam Diuus Hieronymus scripserit, latere venenum in literis & Syllabis huius vocabuli. Quam diu igitur tu omnesque Lutherani Concionatores id non indicaueritis, ego vos omnes pro infamibus ac perfidis Arrianis habebo atque incusabo: Nisi Lutherum vestrum, propter impium hoc mendacium, ad publicam reuocationem adegeritis atque cogatis. I nunc Cordate, maledic & calumniare me amplius, magnum scilicet honorem ex me venaberis. Quod autem scribis, me absurda & Turcica dicterica ista legisse ex libro Episcopi Roffensis: Id sane me multo peius habet, quàm habent omnes criminationes & calumniæ, quas meam in personam eiaculatus es, cum ego tamen personam tuam scienter nunquam offenderim. Quod si Turcica dicta habentur in libro Roffensis (vti dicis tu Turcice Mamaluche) bene decuisset vos Euangelicos (quales vos ipsos vocatis) Doctores, eiusmodi librum in admonitionem Christianorum, vt à Turcicis dictis cauerent, confutasse, & non tàm diu, iam vltra X. annos, ad eum librum siluisse. Sed quid vos fœdi histriones in probo ac sancto viro illo (qui

Grauis calúnia in Episcopum Roffensem.

decus & corona eſt omnium Epiſcoporum & Doctorum huius temporis) reprehendatis aut confutetis, qui vel in minimo pedis digito plus ſcripturę eruditionisque habet, quàm habetis vos omnes in toto Bohemothico corpore veſtro. De verbis autem conſecrationis, inter alia multa ſic quoque reſpondit.

De verbis cõſecrationis.

Quod autem Lutherus ridet nos, quando confugimus ad fidem & mentem Eccleſiæ, facit vt Apoſtata. Velim autem contra libenter audire, ex qua nam ſcriptura Lutherus eiúſue Diabolus (quem contra Miſſam ſecum diſputaſſe ait) demonſtrare queat, quando ſacerdos Luthericus: qui baptizatus tantum ſit, non etiam ſacris ordinibus legitimè initiatus: in noua ſua Miſſa Euangelica, hæc verba Chriſti, Hoc eſt corpus meum, vel altiſsima voce decantat aut eloquitur, quod per hoc caro & ſanguis veniant in panem & vinum, Vbi hoc ſcriptum habetur? Quantumuis vero nugaces ſunt Luther. & Cordatus, ad hanc tamen quæſtionem tacent & obmuteſcunt. Viderint ergo Lutherani, quo nam ipſos Diabolus per Lutherum ſeducat, dum nihil vult admittere, niſi quod expreſſè in ſcripturis habetur, nempe, in ſectam Zuinglianorum atq; Pighardorum, qui Tranſſubſtantiationem negãt: ſicut & Lutherus eam negat, dicens, Subſtantiam panis & vini æquè poſt conſecrationem atque antea remanere. Si ergo non eſt ibi Tranſſubſtãtio, hoc eſt, ſubſtantia-

Lutherani re ipſa Zuinglianis cõſentiunt, quia negant Tranſſubſtantiationem.

ſtantiarum tranſmutatio ; nihil efficitur per verba conſecrationis : quia panis manet panis, & vinum vinum ,poſt ſicut antea. Quantumuis autem multa inaniter profundit verba Cordatus, qui præter quam ſcripturam in cauſa fidei nihil vult admittere vel recipere: Nullam tamen indicat ſcripturam, quę dicat, per verba conſecrationis fieri carnem & ſanguinem Chriſti, quando exprimuntur in altari, Non autem, quando aliâs dicuntur aut cantantur in paſſione aut Euangelica lectione ſeu alibi. Item, ſi dicantur ſuper panem & vinum, Non autem, ſi dicerentur ſuper lapidem & aquam aut cereuiſiam. Hic aude magnipotens ſcripturæ iactator Cordate, & iſta mihi clare ex ſcripturis ,iudica, Adiuro te per ęternam veritatem. Quam diu autem tu omnesq; Lutherani iſta non iudicaueritis, ego vos pro meris Zuinglianis Pighardicisq; deuoratoribus panis, bibonibúſque vini habebo : Quandoquidem præter apertam ſcripturam nihil recipitis. Nos autem indubitata fide firmiſſimè credimus, per verba conſecrationis Tranſſubſtantiationem fieri, vtpote, ex ſubſtantia panis & vini, fieri carnem & ſanguinem Chriſti. *Non ſunt omnia myſteria in ſcripturis expreſſa.*
Quamuis enim de hoc ſcripturam non habeamus : habemus tamen fidem & approbationem Eccleſiæ, quæ oretenus à Chriſto eiusq; Apoſtolis hoc didicit atq; accepit. Sublimia enim myſteria iſta non ſunt expoſita in

publicis scripturis, ne irriderentur ab infideli bus Paganis, Turcis & Iudæis: Quemadmodum Christus mandauit Matth. 7. dicens. Nolite sanctum dare canibus &c. Adduxit & Paulum, Dionysiumque & Augustinum in eandem sententiam, quos recitare longum foret. Cæterum de Missa Teuthonice quoque scripsit tunc pius ac eruditus vir Dominus Paulus, Abbas veteris Cellæ, Ordinis S. Bernardi, Qui generaliter in prologo pro Missa sic argumentatur. Si Missa esset abominatio (vti blasphemat eam Lutherus) aut impium damnabileque opus: Diabolus aduersus eam disputaturus non esset, neq; operam daturus, vt Missa aboleretur, sed multo magis, potiusq; eam promoturus esset, vt in despectum & contumeliam Dei in plenissimo ac frequentissimo vsu esset atque permaneret. Quamobrem liber Lutheri de Missa angulari, fidelibus & à Deo vocatis, plus facit ad confirmationem & augmentum deuotionis ad Missam, quàm ad imminutionem & abolitionem eiusdem. Aperi quæso sensus, consydera serio ac diligenter, & perquire omnia scripta Lutheri: Nusquam profecto inuenies in eis, vbi glorietur Lutherus de vlla visione diuina, aut reuelatiõe spiritus Dei: sed omne eius commercium, omnis conuersatio, omnis gloriatio & visio eius, est cum Diabolo. Sæpe quidem eius mentionem in aliis scriptis suis fecit: Hic autem manifeste fatetur

Verba Abbatis Veteris Cellæ, pro Missa.

Quales sunt visiones Lu.

fatetur, Diabolum esse præceptorem suum, qui disputando ipsum docuerit, Missam nihil esse boni. Persæpè profectò miratus sum, vsque adeo superbire Lutherum, vt à nemine prorsus instructionẽ aut admonitionem aliquam recipiat, nec vllius iudiciũ ferat, non Vniuersitatum, non Conciliorum, non Ecclesiæ, ne Angelorum quidem: Cum tamen Paulus Apostolus, qui in tertium raptus cœlum, de Euangelio suo, quod sibi à Domino reuelatum erat, nihil dubitare poterat: non dedignatus sit cum cæteris Apostolis de Euãgelio conferre, eorumq; iudicio se cum Barnaba (qui erat plenus spiritu sancto) humiliter submittere. At Lutherus, qui Euangeliũ suum à Diabolo (vt hic manifeste fatetur) didicit, nullius prorsus cognitioni doctrinam suam vult submittere iudicandam: Similis nimirum suo præceptori, qui est rex super omnes filios superbiæ, vt ait liber Iob. Nunc igitur cessat mea de illius elatione admiratio: Quia Dominus ait in Euangelio. Sufficit discipulo, vt sit sicut magister eius. Hæc Abbas ille venerabilis in prologo. Cætera prolixiora sunt, quàm vt hic commode recitari queant. Dum autem procul ablegasset famulum suum Cochlæus in Scotiam, ad præmonendum Episcopos Scotiæ, atque etiam Regem ipsum, à dolis Lutheranorum, quos per Alesium Scotum, profugum & exulem (qui abiecta cuculla è Scotia Wittenbergam profugerat)

Superbia Lutheri ex magistro eius, Diabolo.

Iob xli.

Matt. x.

Alter libellus ad Regẽ Scotiæ.

fugerat) Inclyto & per omnia Catholico regno Scotiæ intendebant, sicut regno Angliç per Wilhelmum Tyndalum aliosque Apostatas fecerant: Interea acrem in Cochlæum librum, dictante aut adiuuante Philippo Melanchtone, Wittenbergę ædidit Alesius. Cui potinus respondit Cochlæus, acrius incusans Philippum, quàm Alesium, quod ex stylo aliisque indiciis probè cognosceret mendaciorum Architectum. Inter cætera igitur ad Regem Scotiæ in altero libello ita scripsit.

Verba Coch. in Phi. Mel. Quantum mendaciorum atq; calumniarum confictum sit ibi de exilio Alesij, longum esset referre, & fortassis indecorum coram Maiestate tua, Serenissime Princeps. Tantum est enim vanitatis & virulentiæ, vt ille non immerito dicatur Melanchton, id est, Nigra terra, cui ludus & consuetudo est, bonorum & Catholicorum virorum famam denigrare. Quantos enim denigrauit in suo Didymo? Quantos in locis cõmunibus? Quantos in Apologia suæ Confessionis? Enumerat autem speciatim iniurias regno Scotiæ

Iniuria Ph. Melan. in Scotos. ab eo illatas, Tum quod olim in Didymo suo Eximium Theologum Scotum, qui Doctor Subtilis cognominatur, palam traduxit: affirmans ei non recte tribui Subtilitatem, adeo non explicanti sua, vt & à tenebris nomen meruerit, eò quod nullius cõfusior, quã huius doctrina sit. Quem luce meridiana clarius sit, bis sedecim pedibus à Luthero vinci,

si de

ſi de ingenij acrimonia, de eloquentia, de humanioribus & Cyclicis diſciplinis contendatur: Tum quod nuper ſub Aleſij perſona, multa in Scotos, quæ non decent, deblaterauit. Ait ergo inter cætera Cochlęus. An verò leuis eſt hæc & iniuria gentis, & infamia regni, dicere, quod Patritius, homo nobilis apud Scotos, crudeliſsimeoccifus eſt, non quia hæreticus aut criminoſus eſſet: ſed quia iudicium ſcripturæ & patrum ſequens, abiecit aut reprehendit manifeſtum aliquem abuſum aut errorem? Et infra. Quid barbarius, ſceleratius, aut immanius dici queat, quàm quod ille dicit, exerceri in regno tuo ſæuitiam in optimos viros omnium ordinum? Quid enim amplius facere poſſet vel immaniſſimus Phalariſmus aut Cyclopica barbaries? Deinde, quid irriligioſius, aut magis impium, minusq; Chriſtianum eſſe queat, quàm atrociſsima proponi Edicta, quæ prohibent in Inſulam inuehi libros Noui Teſtamenti? Turcarum enim aut Iudæorum, non Chriſtianorũ eſt, nouum prohibere Teſtamentũ, in quo ſunt quatuor Euágelia Chriſti, ac Pauli aliorũq; Apoſtolorũ doctrinę & res geſtæ.

At intelligo, Rex, nequiſsimi Rhetoris callidum vaframentum, quo ſignificat ſuis, per optimos quidem viros, eos qui Lutheri doctrinam approbant: per nouum verò Teſtamentum, nouam ſui Lutheri tranſlationem, quæ & Teuthonicè pro Germanis, & La- *Vafricies Philip.*

tinè pro externis,in Lutherismum attrahendis,iam pridem est euulgata. Et rursus. De inuocatione sanctorum, non solum impie mentitur,dicens,eam apud veteres ante Gregorium non fuisse: sed etiam scelerate blasphemat & irridet Deum in sanctis suis,maxime vero in eis sanctis,qui notissimi sunt apud Scotos, Niuiano & Budolfo: Quos etiam Diis gentium Lupercis ignominiose comparat. Hæc & id genus alia Cochlæus ad Regem Scotiæ,Iacobum Quintum in personatum Alesium. Cum autem multi tum degerent Vvittenbergæ Poloni,nobiles adolescentes,qui dum bonas literas ibi addiscerēt: Lutherica simul imbibebant venena,vt metus esset, ne domum reuersi,totum Poloniæ regnum,quod egregie Catholicum est, Lutherismo inficerent. Nesciebant autem plærunq; parentes & cognati eorum,ipsos Wittenbergæ versari,sed putabant eos Lipsiæ,vbi Catholica est Academia & honesta ciuilitas,literis operam dare. Cochlæus igitur,vt de periculo illo Polonos in tempore admoneret, varios ædidit Latine libellos,quos ad Episcopos & Proceres illius regni inscripsit, vt ea saltem occasione intelligerent,sibi suisque à Wittenbergensi fermento cauendum esse. Cum autem apud Polonos plærosque propter bonas literas gratiosum esset nomen Philippi Melanchtonis,vt venena illius propius clariusq; inspicere possent: ædidit Cochlæus

Multi Polonorum Vuitenbergæ studebant.

Libelli Cochlæi contra Phil. Melāt.

læus Quatuor Philippicas, & quædam alia in Philippum illum opuscula, quæ per Bibliopolas in Poloniam peruenerunt. Archiepiscopus igitur Gnesnensis Dominus Matthias, aliique nonnulli Episcopi & Proceres Regni, sua instantia effecerunt, vt Serenifs. Rex Poloniæ SIGISMVNDVS, acre promulgauerit à nouo Edictum, quo & reuocabat eos Polonos, qui Wittenbergæ studebant: & prohibebat aliis, ne quis eo amplius mitteretur. Sic enim orditur. Audimus permultos esse in regno nostro factiosos, & nouandarum rerum cupidos homines, Qui sectas, ab Orthodoxis patribus in Vniuersalibus Conciliis reprobatas, non in occulto solum sectantur: sed & publice profitentur & disseminant, non sine contemptu piarum sanctionum, à sancta Catholica Ecclesia institutarum & receptarum, atque Edictorum nostrorum. Esse item non paucos, qui liberos, propinquos & affines suos, Wittenbergam mittant, vt illic mox ab ineunte ætate, prius quàm nouerint malum à bono discernere, pestifera dogmata, ab ipso Luthero (qui horum malorum caput est) imbibant, & postea in regno nostro diffundant & propagent. Quæ res quàm fœliciter vicinis circum circa regionibus ceciderit, nemini obscurum est. Videmus enim luce meridiana clarius, quantæ seditiones, quantæ cædes, bonorum direptiones, & quanta rerum omnium perturbatio.

Edictū Regis Poloniæ, quo reuocabātur Poloni è Vuittenberga

Quàm mala ex secta Lutheri exorta sunt.

m 5 tio.

tio, quanta pietatis ruina, quanta denique honestatis euersio, ex his initijs excitata sit. Quam non potuerit hactenus pestis hæc, semel in hominum animis radicata, extirpari, quamuis multis in id incumbentibus. Quod ne nobis quoque & subditis nostris vnquam vsu veniret, cauimus aliquoties Edictis nostris, grauibus pœnis in transgressores constistitutis. Et infra. Quod attinet ad eos, qui apud Lutherum vel quoscunque alios factionum istarum Principes vitam degunt, ijs omnem aditum ad quasuis dignitates & Magistratus præcludemus in posterum &c.

Epistola cuiusdā Poloni in Cochlæū.

Post hoc Edictum aliqui Poloni à Witenberga domum in patriam reuocati, omnem culpam in Cochlæum reiecerunt. Quorum vnus, donatus Canonicatu Metropolitanę Ecclesiæ Gnesnēsis, acrē in Cochlęum scripsit epistolam ad Archiepiscopum suum. In qua sanè multis celebrat laudibus Philippum, veluti præceptorem suum: acerrime autem accusat Coclæum, tanquàm is odio potius Philippi ad bonarum literarum, quàm amore religionis & Reipublicæ, aduersus Philippum contenderet. Sed Deus inspector cordis & cogitationum, iudicabit tandem, & sciet quid vnicuique iuxta opera eius reddere debeat. Certè Cochlæus palam confessus fuit sæpe, cùm alibi, tùm in ijs ipsis libris, quos tum in Philippum ædidit, sese non odio Philippi, sed zelo fidei & religionis Catholicæ,

Cur in Phil. Melan. scripsit Cochlæ.

tholicæ, in Philippum scripsisse. Nam Philippicas & Velitationem in eius Apologiam toto Triennio: Confutationem vero Didymi eius vltra XII. annos, domi apud se retinuerat, antequàm ædidit: quod sperabat illum aliquádo ad Ecclesiam, dimisso Lutherismo, reuersurum. Vbi vero vidit, eum indies maiorem in ea secta progressum facere, maluit ædendo, sub corporis sui periculo, Polonos paucos offendere, quàm dissimulando atque tacendo, contra charitatem in animæ suæ periculum, negligere multos, Deoque cōscientiam suam malè parcendo aut conniuendo ream facere, Cui obijceretur illud Esaiæ. Canes muti, non valentes latrare. *Esa. lvi.*

Hæc de Actis & scriptis Lutheri Misnæ scripta fuerunt, Anno M.D.XXXIIII. Quæ autem deinceps vsque ad obitum Lutheri supplementi vice superaddita sunt, Ratisponæ sunt scripta.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno D. XXXV.

De infausto Regis Angliæ diuortio.

Accidit hoc anno lamentabilis fidei ac religionis turbatio, studio & instigatione malignorum hominum, in florētissimo Regno Angliæ, accepta per in faustū Regis diuortium occasione, dum Clemens Papa VII. noluissent diuortium illud permittere. Contra quod & Coclæus librum ædidit,

ædidit, de Matrimonio Serenifs. Regis Angliæ, Henrici Octaui, inscriptũ. In quo prolixe probatur sanctitas Matrimonij, contra quod multi suaserant Regi diuortium. Cum autem optimi & Doctissimi viri, Ioannes Fischerus, Episcopus Roffensis, & Thomas Morus, supremus Cancellarius Regni dissuasissent diuoritum illud: aliquandiu captiui detenti sunt in carceribus, ac tandem hoc anno (cum neque diuortium neq; defectionem Regis, qua ab obedientia Ro. Pontificis & vnitate Ecclesiæ discessit, seque ipsum supremũ Caput Ecclesię Anglicanę constituit, approbarẽt) ambo capite truncati, & vltimo supplicio publice affecti sunt. De quorum sane passione scripsit quidam in hæc verba.

Passio Ioan. Episcopi Roffensis, et Thom. Mori

Sexto Nonas Iulij, obtruncatus est in Britannia Thomas Morus, non minorem constantiam in iudicio & supplicio præ se ferens, quàm iniquissimo Atheniensium Senatusconsulto condemnatus Socrates: Paucis diebus ante illum interfecto Episcopo Roffensi, in quem Regis furor non alia causa vehementius exarsit, quàm quod is in Cardinalium ordinem à Pontifice esset coaptatus. Sed audi, quod vincit omnem feritatem. Caput Roffensis inditum stipiti, multis diebus omnium oculis fuit expositum: quod non modo non contabuisse, verum etiam multo venerabilius esse factum ferebatur. Vbi is rumor percrebruit, mox amotum est loco. Et

ne quid in Mori capite existeret, quo populus religione turbaretur, audi iam facinus immanissimum. Renouata est Thiestæa fabula, & caput eius non nisi longa coctura maceratum, quo celerius diffluerect, hastili est impositum. Hæc ibi. Secuta sunt & alia plus satis Tragica & immania, in plerosque Monachos in publico ædita supplicia. Exorti item graues contra Regem motus & seditiones, quæ vi militari & armis sunt suppressæ. Admissa item fuerunt sectarum dogmata, atque etiam ad tempus in concionibus populo prędicata. Missi præterea Oratores Wittenbergam, inter quos fuit Thomas Fuxus, Episcopus Anglus. Æditi quoque libri apud Anglos aperte Lutherani: Demolita ac penitus deuastata Monasteria, quorum locupletissimi census Regis fisco sunt addicti. Mortuo autem Papa Clemente VII. vnanimi omnium Cardinalium voto & consensu, electus est Alexander Farnesius, dictus deinceps Paulus Tertius, qui contra defectionem & crudelitatem Regis Angliæ, multis conquestus est epistolis ad Reges & Principes. Sed & Erasmus Roterodamus, quanquam à Rege illo sæpe liberaliter honoratus fuerat: de morte tamen Roffensis & Mori in suo Ecclesiaste (quem de modo concionandi scripsit) libere suum publice testatus est dolorē. De[illegible]itur (inquit) merces naufragio amissæ. At quæ merx tam preciosa, vt cum syncero amico

Magna in regno Angliæ mutatio.

Papa Paulus III.

Erasmus de Roffensi & Moro.

amico conferri queat? Quid igitur hac tempestate crudelius, quæ me tot spectatissimis amicis spoliauit? Pridem Guilhelmo Varramo, Archiepiscopo Cartuariēsi: nuper Guilhelmo Mōtioio, Episcopo Roffensi, & Thoma Moro, qui fuit eius regni supremus Iudex. Cui pectus erat omni niue candidius: Ingeniū, quale Anglia nec habuit vnquam, nec habitura est, alioqui nequaquam infœlicium ingeniorum parens. Hæc Erasmus.

Luth. contra Card. Mogūtinum.

Calumniæ in Catholicos Principes.

Lutherus inspiratis huiusmodi apud Anglos doctrinæ suæ successibus, ferocior adhuc superbiorq; factus: In Cardinalem Moguntinum iterum per multas calumnias Teuthonice inuectus est, & non modo in eum, sed etiam in alios quoscunq; Catholicos Imperij Principes ac Status. Christum (inquit) in verbo suo, & in manifestè agnita veritate Euangelij, Atque Christianos eius, ex mera vi obstinataque malitia condemnant ac persequuntur. Item, Seditiosi sunt & rebelles Cæsari, Deique fures, qui neq; Deo, neque veræ Ecclesiæ Christi, neq; Cæsari, aut vlli potestati obedire dignantur. Item. Non solū inobedientes sunt, verum etiam furunt ac sæuiunt in Christianos innocētes: quia occidunt ac latrociniis interimunt quencunq; possunt, perinde ac si vellent libenter regnum Dei totum semel delere. Et hinc ita concludit. Possunt igitur etiam secundum ius Pontificiū expelli aut occidi: quia non tenemur vim

pati,sed vim vi repellere licet. Et specialiter ac nominatim cõtra Cardinalẽ illum sic ait. Si ciues Hallenses &subditi prouinciales, Archiepiscopatus Magdeburgẽsis, Episcopum Moguntinum, Tyrannum suum, Cardinalem, expellerent aut interficerent, iuste facerent ei iuxta Pontificia iura. Ipse enim optime (inquit) quod notoriam facit eis iniuriam, & agnitam persequitur veritatem.

Aduersus hæc Cochlæus respondens, inter cætera sic habet. Cardinalis iste, subditis suis, qui ab Ecclesiæ Catholicę obedientia, aduersus proprium dominum suum, ad Lutheri hæresim, per inobedientiam defecerunt, admodum leuem modicamq; pœnam inflixit. Quippe præcepit, vt venditis bonis suis, aliò se conferant, ne velut oues contagiosæ, alios bonos Christianos obedientesque subditos cohabitando inficiant. Hoc autem facere tenetur Cardinalis, sub salute animæ suæ, non solum tanquàm Catholicus Princeps, Cui hoc etiam in iure Ciuili, legibusq; Imperialibus, iniunctum atq; præceptum est: Verum etiam tanquam legitimus pastor, Ordinariusq; Episcopus à spiritu sancto vocatus ac positus, velut supremus speculator, cui animarũ cura à Deo cõmissa est. Quemadmodum docet eum Paulus Apost. Act. 20. Et Christus Dominus, Io. 10. Vt bonus pastor, quando viderit lupum (hoc est hæreticum) venientem, non fugiat neq; conniueat, neq; sinat lupum

Pœna leuis & modica in hæret.

C. de hæret. l. siuero cũ seq.

lupum oues diſpergere, mactare ac perdere: ſed animam ſuam ponat pro ouibus ſuis, à lupi morſibus defendendis. Quemadmodum & Propheta Ezechiel ex ore Dei pronunciat cap.3. & 33. Cum igitur quilibet hæreticus pro rapaci lupo habendus ſit, ſicut Chriſtus docet Mat.7. & Paulus ad Tim. 3. Potuiſſet profecto Cardinalis optimo iure ſubditos ſuos Lutheranos, qui à Lutheriſmo deſiſtere nolebant, punire non ſolum in bonis, ſed etiam in corpore, eiſque tollere non modo cunctas facultates omnemque ſubſtantiam, verum etiam corpus & vitam, iuxta dictamen legum Imperialium in Codice de hęreticis: Quandoquidem Lutherus publice pro hæretico notorio condemnatus ac declaratus eſt ab vtraque poteſtate, Papa & Imperatore. Multo igitur magis timere debet Cardinalis, quod nimium mitis ac clemens fuerit erga eiuſmodi obſtinatos hæreticos, quàm quod nimis dure aut Tyrannice aduerſus eos egerit, ſicut mendaciter imputat ei Lutherus. Timendum eſt enim, ne expulſi eiuſmodi hęretici, alibi quoque velut lupi rapaces, ſimpliciores Chriſti ouiculas inficiant, atque ad defectionem concitent, & in ſempiternam mortem abripiant: neue literis & libellis venenoſis, quos aliis ex locis ad ſubditos Cardinalis occulte immittãt, bonos hactenus & obedientes ſubditos, ad conſimilem defectionem & inobedientiam exemplo

C de hære. l. Quicunq §. nemo. cū ſeq.

Cardinalis nimis mitis in hæret.

emplo suo sollicitent. Cęterum Laicus quidam, Hallensis ciuis, & subditus dicti Cardinalis, nomine Caspar Querhamer, miro studio ex diuersis Lutheri libris collegit XXXVI. Contrarietates, super vno dũtaxat articulo, qui est de communione Eucharistię, sub vna aut sub vtraque specie. Quas Teuthonice ædidit, in longam tabulam productas, vt parietibus domorum affixæ, turpitudinem & inconstantiam Lutheri omnibus ad oculum palam ostenderent: Quas in Latinum conuertit Cochlæus, & in præfatione ad Ioannem Matthæum, Episcopum Veronensem sic ait. Nuper vero suscitauit Dominus aduersus Lutherum spiritum Laici cuiusdam Hallis in Saxonia, qui taurũ istum cornupetam ita prostrauit, ac proprio ipsius gladio iugulauit, vt neque Goliath ille Philistæus magis prostratus à Dauid, nec duorum seniorum libido & calumnia aduersus Susannam, certius aut apertus à Daniele conuicta videri queat. Quomodo igitur timeant eum Docti Theologi, cui sic vellicat barbam, frõtemque fecit atque confundit simplex Laicus? Titulus autem, quem Laicus ille posuit, sic habet. Tabula, cunctis, qui à Luthero seduci nolunt, vtilis & necessaria.

xxxvi. cõtrarietates Lu. in uno articulo.

ACTA ET SCRIPTA Lutheri Anno M. D. XXXVI.

Ficta inter Lu. et Zuin. concordia.

CVm hactenus propter diuturnam contentionem, quę erat inter Lutheranos & Zuinglianos, male audirent Concionatores vtriusque partis: cęperunt rursus inter se de concordia agere; sicut antea fecerant Marpurgi, quando Zuinglius adhuc viuebat. Missi sunt itaque ex Ciuitatibus Imperij Zuinglianis, vtpote, ex Argentina Capito & Bucerus, ex Augusta Bonifacius & Musculus, ex Vlma Frechus &c. Wittenbergam ad Lutheranos, vt cum eis concordarent. Egerunt autem pręcipue de Baptismo, de Eucharistia & de Pœnitentia, & post multas exprobrationes & querelas inuicem dictas, conscripserunt formulam cōcordię, sed inefficacem: quia propter aliorum absentiam, & sine suorum Magistratuum cōsensu, cōcludere non audeant. In reditu igitur suo scripserunt acta illius tractatus, dum Francofordiæ subsisterent, sed ea in lucem ædere timuerunt. Cochlæus autem euulgauit Tres libros Diui Iuliani, Archiepiscopi quondā Toletani. Quorum titulus est, Prognosticon futuri sæculi. Reperit aūt eos in Monasterio veteris Cellę, quod in terra Misnensi percelebre est. Ac ea potissimum ratione in lucem ædidit, quod multa complectuntur, quibus multi nouarum sectarum errores refelli queant: ij præsertim

Prognosticō Iuliani de futuro sæculo.

ſertim, quos de mortuorum ſepulturis exequiisque, & de animarum ſtatu poſt mortem, ac de purgatorio igne, barbaricis contumeliis & abnegationibus in ſimplicem plebem diſpergũt. Ædidit item antiquam & inſignem epiſtolam Papæ Nicolai I. ad Michaëlem Imperatorem Conſtantinopolitanum olim ſcriptam, cuius plæraque fragmenta in Decretorum volumine à Gratiano recitata ſunt. Quam reperit Coloniæ in Monaſterio Tuitienſi. Adiunxit autẽ multa eiuſdem Nicolai I. Decreta & reſcripta, quæ ſparſim à Gratiano cæteris interpoſita cernuntur, & diſtribuit ea in XX. Titulos. Addidit quoque hiſtoriam de Rege Lothario, ex Reginone & Sigeberto breuiter cõmemoratam, qui à Nicolao I. excommunicatus fuit, propter eiectam vxorem, aliamq; per falſos teſtes ac iudices ſuperinductam: Vt Rex Angliæ, Henricus VIII. inde cognoſceret, quã nequetur ſeductus ſit contra vxorem ſuam ſanctiſsimam, quæ Cæſaris noſtri Generoſiſſima fuit Matertera. Ait igitur ad eum in præfatione ſic. Fama deceptus volui ſublimitatem tuam in bono propoſito (quod mendax ad me fama de reconciliata tibi coniuge tua ſanctiſſima perferebat) per ſcripturas & rationes cõfirmare, eo libello, quem ad PAVLVM III. Pontif. Max. de Matrimonio tuo ædidi. Erraui quidem, quantum ad factum tuum attinet: Quantũ vero ad iuris ęquitatẽ

Epiſtola Nicolai I. ad Mich. Imp.

Cõtra Regis Angliæ diuortium.

causæque statum & firmamentum spectat, non pœnitet neque pudet me illius laboris. Quamuis acceperim te ob id parum clementi in me esse animo: Vtcunq; res mihi cadat, non libet mihi veritatem, ab adulatorib. tuis per Galliam & Italiam auro illectis oppugnatam, & in Anglia vi sæuitiaq; ac cædium immanitate oppressam: aut deserere metu mortis, aut dissimulando prodere &c. Adiecit præterea Defensionem pro Roffensi & Moro, contra Richardum Samsonem Anglum, qui Regis facta impudenter laudans, optimorum virorum pietatem & constantiam impie reprehendebat, Vbi inter cætera sic ait. Certum est, Regi vestro nunquam nocentiores fuisse hostes, quàm vos estis, qui ex grauissimis damnis eius, opes ac dignitates quæritis vobis, omnemque partam gloriam eius, in ignominiam sempiternam conuertitis, vt vere possit nunc ei illud Esaię dici. Argentum tuum versum est in scoriam. Quid enim profert ipse nunc in suis Edictis, quid noui filij eius Episcopi in suis mandatis, quid vos adulatores in Defensoriis libellis, contra Roma. Pont. æditis: quod clarissime per propria Regis vestri verba, quæ protulit contra Lutherum olim (antequam vestris fuisset effascinatus & excęcatus assentationib.) in libro vno de Sacramentis Ecclesiæ, & in Epistolis duabus (quarum vnam ad Duces Saxoniæ, alteram ad ipsum Lutherum scripsit) reprobari, confu-

Cōtra adulatores Regis Angliæ.

confutari ac redargui non possit? Ego hic, breuitatis gratia, ex tuo duntaxat libello, quem Orationem vocas, pauca referam, ex quibus intelligatis confusionem vestram maximam &c.

ACTA ET SCRIPTA *Lutheri Anno M. D. XXXVII.*

ROmanus Pontifex Paulus III. indixit hoc anno Generale Concilium, Mantuæ celebrandum, Ad quod Lutheranos quoq; Principes vocauit. Quod vbi intellexerunt Lutherus & complices eius, variis machinationibus ac scriptis Concilij autoritatem impugnare cœperũt. Etenim Wittenbergæ euulgauerũt XXX. propositiones, contra Concilia publicè disputandas. Inter quas Duodecima sic habet. Ideo Concilium aut Episcopi cõgregati, errare possunt, æque bene sicut alij homines. Et sequens hanc ita ait. Si autem non errent, hoc fit à casu, aut ex merito alicuius sancti ac boni viri, qui inter eos est, aut etiam generalis Ecclesiæ &c. His autem 30. propositionibus, opposuit Cochlæus 30. Testimonia, ex scripturis, ex legibus, ex Canonibus & sanctis patribus, pro Conciliorum authoritate: Quibus & LXX. propositiones adiunxit, eandem confirmantes. Scripsit & in eorum excusationẽ Smalcaldiæ datam, quæ Quadruplici forma euulgabatur,

xxx. propositiones Luth. contra Concilia.

Contra uanã excusationẽ Luth.

gabatur,partim Latine,partim Teuthonice. Multis namque vanis querelis & cauillis,contra Bullam indictionis inuehentes, causam suam palliare quærebant: Tametsi verba illius nulli bono viro displicere iure poterant. Sic enim ait ibi Pontifex. Sperantes & cum Dei auxilio nobis promittentes,per hoc tam sanctum ac salutare remedium (Concilium videlicet) non solum omnes hæreses & errores ex agro Domini extirpandos,& Christiani populi mores corrigendos: sed & vniuersam pacem inter fideles componendam, & facta sub vexillo salutiferæ Crucis contra infideles generali expeditione, regna & terras nostras,ab illis occupatas: recuperandas, captiuosque innumerabiles liberandos, & infideles ipsos, ad sanctam religionem nostram,fauente Domino, conuertendos. Vt sic vniuerso orbe, in vnum idemque ouile Domini coalescente, in vera fide,spe & charitate, sobrie, iuste & pie viuatur,& inde ab omnipotenti Deo corona iustitiæ expectetur &c. At illi nihil horum attendentes,ludicris figmentis præoccupabant populi aures,oculosq; & animos, ne animaduerterent eorum Laici, quid vtilitatis Bulla proposuerit. Effingebant itaque nouos Pasquillos, nouas Beelzebub epistolas,fabulosas legendas de Ioanne Chrysostomo, quas imputabant Concilio. Item, Quatuor epistolas Ioannis Hus, & libellum de Donatione Constanti-

Ridicula figmenta Lut.

ſtantini Magni, contra huiuſmodi nugas & figmenta, quæ Germanice fuerant diuulgata. Breues itidem Germanicè confutationes ædidit Cochlæus, vt ex iis populi viderent maligna eorum calumniandi, ac per mendacia circumueniendi ſtudia. Traxerunt præterea in ſectam ſuam Illuſtriſſ. Ducem Saxoniæ Henricum, fratrem Ducis Georgij: eius videlicet, quem tot iniuriis, moleſtiiſque & calumniis, per varias malignitatis ſuæ machinationes vexauerat Lutherus. Ædebant nouas ordinationes Cæremoniarũ, nouos hinc inde Catechiſmos, etiam illi qui cum Laici eſſent, paſtoralem animarum curam adminiſtrabant nouo ritu. Per nouos itaque Viſitatores conſtituit Princeps ille nouos articulos, quos Clericis iuxta ac Laicis ſui dominij indixit ac promulgauit. Quoſdam quidem generaliter ad omnes ſubditos: Quoſdam vero ſpecialiter ad ſacras Virgines, in oppido Friburgenſi conſiſtentes. In quos ſane artitulos Cochlæus paruum ædidit Teuthonice libellum, quem inſcripſit, Breuem Gloſſam ſuper nouos articulos Viſitatorum. In quo ſic habet exordium. Primum falſus eſt Titulus & impudens mendacium. Ait nanq; articulos iſtos conformes eſſe ſacrę ſcripturæ, atq; Confeſſioni & Apologiæ Auguſtanæ: Quandoquidem neq; ſacra ſcriptura, neq; Confeſſio & Apologia illa, interdicunt aut abrogant Miſſam, nec horas Canonicas.

Scriptura quippe ait. Ab ortu & occasu magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur & offertur nomini meo oblatio munda. Item. Septies in die laudem dixi tibi. Item, Media nocte surgebam, ad confitendum tibi. Et Coufessio illa sic habet. Falso accusantur Ecclesiæ nostræ, quod Missam aboleant &cæt. Item Apologia. Iterum (inquit) præfandum est, Nos non abolere Missam, sed seruare atque asserere eam religiose: fiunt enim apud nos Missę singulis diebus Dominicis & Festis. Contra hæc autem statuunt isti articuli, vt Nobiles de cætero non permittant, Plebanos & Pastores suos vllam celebrare amplius Missam. Prohibent insuper pulsum ad Aue Maria: Vetant canere Salue regina, Regina cęli: Interdicunt benedictiones aquæ, salis, placentarum, herbarum, palmarum, &c. Quod certe neque Confesio, neq; Apologia facit: Falsus igitur & mendax est Titulus. Quoniam vero articuli isti ab iisce hominibus constituti sunt, qui neque Papalem, neq; Episcopalem habent autoritatem, sed lupi potius sunt rapaces, quàm legitimi & Ecclesiastici pastores: non possuut vllius hominis ligare aut astringere cōscientiam. Confutantur itaque & ab ipso eorum nouo Idolo Wittenbergensi. Lutherus namque in libello suo de sæculari potestate, reprobat eos Principes velut insanos & peruersos, qui in reb. fidei & Ecclesiæ, suis

suis præsumunt subditis leges dare, pręcipere ac prohibere. Hæc & id genus multa ibi Cochlæus, contra nouas illorum articulorum temeritates. Cumque essent Vratislauiæ, in præclara & præcipua Slesiæ ciuitate Duo pastores huiusmodi, quorum vnus erat Laicus, alter sacerdos vxoratus & Digamus: scripsit aduersus Laici Catechismum Cochlæus breuem Germanicè libellum, contra eorum errores de Baptismo & Eucharistia. Vbi pręmittebat in præfatione hanc quæstionem, An scriptum esset vspiam, vel in sacris literis, vel in patrum scriptis aut historiis, quod liceat Laico pastorale gerere officium: Sacramenta administrare populo, consecrare &c. aut sacerdoti, post susceptos sacros Ordines, vxorem ducere, atque etiam vna defuncta ducere alteram. Sed neuter illorum respondit, neque ad eam quęstionem, neque ad confutationem errorum, quos de Baptismo & de Eucharistia docebant: opibus interim & vulgi applausu secure fauentes.

Contra Catechismum D. Moibani.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno D. XXXVIII.

VT Germani nostri, atque etiam exteræ Nationes cognoscerent clarius, quod multo minus malus impiusq; fuerit Ioannes Huss, qui per hæresim suam florentissimum Regnum Bohemiæ, in omne malum

Comparatio Ioannis Hus ad Luth.

& incommodum perduxit, quàm Lutherus est, qui tam seditiose ac impie Ro. Imperium, Regnumque Germaniæ perturbat: Cochlęus ex aliquot sermonibus Ioannis Hus, LXX. articulos excerpsit, quibus opposuit ex vno Lutheri sermone totidem articulos, sed multo atrociores, quàm illius fuere. Verbi gratia, Hus ait. Sicut Moyses inuenit gratiam in conspectu Domini: Ita sacerdos in præsentia Domini, scilicet in Diuino officio. Lutherus vero sic. Hic neminem moretur, digna Saturnalibus & Bacchanalibus illa consecratio. Ridiculum enim coram Dèo nugamentum ordines isti & consecrationes habentur. Hus autem cum diceret: Omnis sanctus est sacerdos, sed non omnis sacerdos est sanctus. Et contra hoc obiiceret: Ergo vetula sacrificabit in altari. Respondit: Non sequitur, quia non est consecrata ad hoc. Item Hus ait. Si patrem honoras, cui quotidie dicimus. Pater noster, qui es in cœlis: honoras & matrem nostram, vxorem eius legitimam, quæ sursum est Hierusalem, id est, Ecclesiá sanctam, in cœlo triumphantem, & hic corpore, in cœlo mente conuersantem, & in purgatorio à propriis meritis dormientem: Quæ ex his tribus recollecta, vnica mater nostra dicitur. Lutherus autem totam Ecclesiam errasse dixit, mox ab initio, in primo Concilio, cui interfuerunt etiam Apostoli & eorum discipuli, eò quod fuerint in hac sententia, Legem &

Sana uerba Io. Hus, de Ecclesia.

operam necessaria esse, ad iustitiam & salutē. Cum igitur clare ostenderetur, Luthero minus impium fuisse Ioannem Hus: inscriptus est ille libellus, De immēsa Dei misericordia, erga Germanos: Vtpote, quod nondum consumpti sumus, qui tot iam annis nos inuicem mordemus, ac noxiis de fide disputationibus & dissensionibus digladiamur, contra piam Pauli Apostoli admonitionem, dicentis. Quod si inuicem mordetis & comeditis, videte, ne ab inuicem consumamini. Cæterum Wittenbergę multa fuit contentio Luthero contra quosdam Lutheranos, qui legem operum reiiciebant, sicut antea docuerat ipsemet Lutherus. Multis igitur disputationibus aduersus eos contendit, quos probrose Antinomos vocabat. Cochlæus autem, vt ostenderet ipsum magis repræhensibilē esse, quàm illos: Aduersus Quintam eius disputationem, quæ 70. propositiones continebat, ædidit 153. propositiones, Quarum initiū sic habet. Consyderate, quæso, Lutherani, quicunque docti estis atque diserti, qualis sit Euangelij noui Architectus, Dux & Princeps vester Lutherus: Qui repræhensionis contentionisque incessabili studio, pacisque & vnitatis odio perpetuo, nihil pensi habet, quod sibiipsi sit cōtrarius, dummodo aliis quacunq; occasione contradicere queat &c. Eodem autem anno missus est Cochlęo ex Anglia liber Ricardi Morysini Angli, prolixus & amarulentus,

Gala. v.

Dissensio inter Luth. & cōplices eius Vuittēbergæ.

Ricardus Morysinus pro Rege Angliæ.

rulentus, contra ipsum Londini æditus. In quo, post loquacissimæ præfationis conuitia, in Quinto demum Quaternione summam libri sui proponens, sic ait. Verum vt comminus cum hoste congrediar, omnis ni fallor, instituta cõtra Regem à Cochlæo accusatio, hæc veluti præcipua calumniarum capita continet. Vxorem repudiatam, Papam ex Anglia eiectum, Papæ defensores occisos, illam retineri debuisse: hunc reuocari, hos sine scelere occidi nunquem potuisse. Inter calumnias autem complures & acerbas commemorauit & istam, Cochlæum esse donatum Præbenda Canonica in Ecclesia Cathedrali Merseburgensi: ea lege, vt ne posthac contra Lutherum scriberet. Inuehens igitur in eum Anglus iste ait. Tum ista, veritatis defendendæ causa, ac non potius demerendi tibi Cæsaris & Papæ gratiam scripsisti? Qui fidem das, te posthac in Lutherum nihil moliturum. Quid ingens pecunia abs te non impetret, cum Præbenda ad tantum dedecoris te impellere potest? Ad hæc Cochlæus, cum mera essent mẽdacia, breuiter ait. Non solum amicos sed etiã inimicos suos, vicinos Wittẽbergenses, probe scire, nihil horũ verum esse, Cæterum pro Rom. Pont. autoritate Ecclesiasticaque potestate asserenda, multas ac validas rationes, in suo de Matrimonio Regis libro, ait se produxisse, non ex suo quidem ingenio: sed ex sanctis patribus & magnis Doctoribus

Responsio contra Morysinum.

ctoribus, vt pote IX. ex Sancto Bernardo. XXIIII. ex S. Thoma. XXVI. ex Patrum Decretis antiquis, & XV. ex Abbate Panormitano. Ad quarum nullam Anglus ille respondit. Pro Roffensi autem & Moro respondens Cochlæus, inter alia multa sic ait. Non erant viri illi similes tui, Morysine, vt ventris causa Gnatonicam exercerêt artem, & contra animam & conscientiam suam laudarent impia & inhonesta: damnarent vero ea, quæ nullus vir bonus, etiamsi si Turca esset aut Ethnicus, damnare posset. Quis enim Turcarum faceret, quod tu facere non erubescis? Quippe Reginam Catharinam, qua nullam habuit Anglia vel Nobiliorem vel sanctiorem, dicis Regi fuisse perpetuo meretricem. Annam vero, affirmas legitimam Regi coniugem fuisse, Regina vxore adhuc viuente. Quam sane Annam Rex ipse paulo post iussit interfici, propter quam sanctos viros illos Rex crudelissime XV. menses in carcere captiuos tenuerat, ac tandem occiderat. Sed & tu ipse Gnato pessime, eosdem viros, quos impia calumnia patriæ proditores dicere audes, aliquando imprudens laudas & excusas. Ais quippe de ambobus, quod non fuerint isti primi, qui maluerint mortem oppetere, quàm versari in summa leuitatis & infamiæ nota. Leuius erat malum, cum immortalitatis spe occumbere, quàm tot sua volumina perpetuum testimonium contra se dicere. Et

Pro Roffensi & Moro.

re Et hic manifeste insinuas, licet dicere non ausis, Regẽ versari in summa leuitatis & infamiæ nota. Negare enim non potes, Regem plærisq; scriptis suis Ro. Pontificis autoritatẽ asseruisse, & ea scripta perpetuum testimoniũ contra ipsum dicere &c. Cunq; Conciliũ Generale indictum esset Vicentiæ celebrandum: Lutherus Teuthonice euulgauit articulos, quos à suis vellet Cõcilio nomine suo proponi. Contra quos Coch. pro honore & salute Germanicæ Nationis respondens: rogauit, ne articuli, vsq; adeo absurdi & impij, proponantur Concilio, eò quod pudori ac ridiculo forẽt apud reliquas Nationes. Nam plærique ex iis articulis sunt Confessioni Lutheranorum, quæ Augustæ fuerat Cæsari & toti Imperio exhibita, cõtrarij. Verbi gratia. In Confessione, aiunt, falso accusantur Ecclesiæ nõstræ, quod Missam aboleant: retinetur enim Missa apud nos, & summa reuerentia celebratur. At secundus Lutheri articulus, quem Concilio proponi velit, sic habet. Oportet Missam in Papatu maximam & horrendissimam esse abominationem, eò quod directe & violenter pugnet cõtra hunc principalem articulum: Sola fides in Christum nos iustificat. Ait autem Cochlæus grauiorem inde fore ruborem proponentium hæc in Concilio: quia secundus fundatur super primum, qui multipliciter de falso cõuictus, & in nulla scriptura fundatus est.

Contra articulos Lutheri ad Concilium.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XXXIX.

EVulgatum fuerat, inſcio Pontifice, egregium quoddam cõſilium de Reformanda Eccleſia, & emendandis Ro. Curiæ abuſibus, à ſeptem doctiſſimis ac Integerrimis viris ipſi Pontifici in ſecreto datũ: Nempe à Card. Contareno, Card. Theatino, Cardin. Sadoleto, Card. Polo Anglico: Archiepiſcopis, Salernitano, & Brunduſino, Epiſcopo Veronenſi, Abbate S. Georgij Veneto, & à F. Thoma Magiſtro ſacri Palatij. Hi igitur circa finem ſui concilij, ita ſubiunxerunt. *Cõſilium ad Papam pro Reformatione.*

Hæc ſunt, Beatiſſime Pater, quæ in præſentia pro tenuitate ingenij noſtri, colligenda eſſe duximus, & quæ nobis corrigenda viderentur. Tu vero pro tua bonitate & ſapientia, omnia moderabere: Nos certe, ſi non rei magnitudini, quæ noſtras vires longe ſuperat, conſcientiæ tamen noſtræ ſatisfecimus, non ſine maxima ſpe, vt ſub te Principe videamus Eccleſiam Dei purgatam, formoſam vt columbam: ſibi concordē in vnum corpus conſentientē, cum æterna nominis tui memoria. Sumpſiſti tibi nomen Pauli: Imitaberis, ſperamus, charitatem Pauli. Electus fuit ille, vt vas quod deferret nomen Chriſti per gẽtes: Te verò ſperamus electũ, vt nomẽ iam Chriſti oblitum à gentibus, & à nobis Clericis reſtituas in cordibus & in operibus noſtris:

ægritudines ſanes, oues Chriſti in vnum ouile reducas, amoueaſque à nobis iram Dei, & vltionem eam, quam meremur iam paratam, iam ceruicibus noſtris imminentem. Contra hoc pium ac ſalutare optimorum virorum conſilium, duo prodierunt libelli. Vnus à Luthero, qui id in Germanicum vertens, peſsimis in margine conſpurcauit ac peruertit annotationibus: Alter à Ioanne Sturmio Rhetore Argentinenſi. Ad quem ſcripſit Cochlæus breuem libellum, qui inſcriptus eſt, Æquitatis diſcuſsio ſuper conſilio Delectorum Cardinalium & cæt. In quo ſane inter cætera ſic ait ad Sturmium. Attamen nihil dubito, epiſtolam tuam longe æquiori animo à doctis & grauibus viris legi, quàm Teuthonicam aduerſus viros illos Lutheri interpretationem. Tu enim à conuiciis nonnihil temperas: Lutherus autem non veretur, tantos viros (quorum æruditionem vitęque integritatem, quam & tu fateris, nouit ac laudat vniuerſa Italia) dicere perditos ac deploratos Nebulones. Tu Latine ſcribis, vt illi queant intelligere, quid approbes & quid repræhendas, atque quid amplius ab eis deſideres: Lutherus autem Teuthonice ad rudes Germaniæ plebes, illos nequiter traducit, ſicut fecit olim aduerſus Ezechiam Regem improbus Rapſaces. Tu eos in quibuſdam laudas ac probas: Lutherus abſque diſcrimine cũcta refutat, aut ſi tam manifeſte bona ſunt

Iniquæ impugnationes contra illud conſilium.

Io. Sturmius modeſtior Luthero.

quæ

quæ illi dicunt, vt à nemine, nisi ab impiis & insanis, sensuque communi carentibus, repræhendi queant: ipse per calumniam in contrarium retorquet sensum, tanquam ficte ac dolose, aut per Ironiam mentisque peruersitatem ab eis dicta sint. Tu hortaris illos ad cœpta perficiunda: Ille vero dira eis imprecatur, pro eiusmodi pacis & reformationis consilio. Tu Synodum generalem non omnino reiicis aut respuis: Ille compluribus libellis variisque figmentis & picturis, atque Teuthonicis rythmis omnē Synodum Oecumenicam calumniatur ac recusat. Tu spem aliquā ad concordiam nobis relinquis: Ille iampridem minatur nobis bellum perpetuum, vt nec viuus nec mortuus, vllam nobis pacem aut quietem sit permissurus & cæt. At Cardinalis Sadoletus ad eundem Sturmium scribens, & quidem humanissime ac modestissime, repræhendit eum de conuitiis: Sic enim ait, Illud nollem, mi Sturmi, valdeque mihi id molestum accidit, quod vidi tantum nitorem orationis, quantus in te est, infinitis penè conuitiis & contumeliarum asperitatibus inquinari. At ego arbitrabar, hoc vnius Lutheri proprium esse, irruere in omnes homines, videlicet cum impetu & clamore: à vobis autem hominibus liberalius eruditis longe id abesse. Quoniam igitur modo hæc labes in tuum tale ingenium incidit? Aut quæ nō sunt in tuo libro plena maledictis & acer-

Epistola Cardinalis Sadoleti ad Ioan. Sturmium.

bis obiurgationibus loca, cum turpitudines nostras, consceleratas voluntates, crudelitatem nefariam, flagitia, scelera, vbique inculcas ac repetis, scilicet nos, qui à nobis dissentimus, vno nomine omnes in vituperationem vocans: cum tamen, si de singulis iudicium faciendum sit, & maior sit copia bonorum virorum in vrbe Roma, eorum inquam, qui sacerdotijs præsunt, quàm malorum &c. Et Cardinalis Contarenus ad Cochlæum inter cætera sic scripsit. Tu vero Cochlæe, pro tua prudentia ac rerum Germanicarũ experientia, ac pro Christiana pietate operam dato, vt scisma hoc resarciatur, vt nostra tempestate videamus, Ecclesiam vnam esse vinculo charitatis & pacis, ac vestra Germania, nobilissima & potentissima Christianæ Reipub. pars, tandem quiescat, ac sibi pareat, prouideatque, ne seditionibus his durantibus, suis ipsa se viribus conficiat. Ad hæc Cochlæus ita. O quàm acute ac intimè pungunt ac penetrant hæc Optimi ac doctissimi viri verba (presertim vltima) sensus mentemque & cor meum. Nihil enim magis anxie timeo, nisi hoc vnum præcipue, Ne Germania suis ipsa se viribus conficiat, ac misere ciuilibus bellis confecta, Turcarum tandem præda fiat. Quanto esset satius, Doctos homines, sua de fide & religione disceptationes, non ad Laicos & imperitum vulgus: sed ad publicas potius Academias, immò ad Generale Concilium,

Verba Card. Contareni.

Pia pro patriæ salute sollicitudo.

lium, referre humiliter, vt Ecclesia potius, quàm proprio suo iudicio crederent atq; inniterentur. Non enim hunc vel illum hominem, quantumuis doctum aut eloquentem: Sed Ecclesiam vocat Paulus columnam ac basim veritatis. Quantum ad me attinet, nihil profecto in hac vita mihi tam charum aut preciosum est, quod pro resarciẽda inter nos de fide & religione concordia, non sim quàm lubentissime impensurus atque derelicturus, si quid per me, pro pace ac vnitate Ecclesiæ, fieri posset &c. Grauissimum autem accepit Catholica religio hoc anno incommodum ac detrimentum, ex obitu Illustriss. Ducis Saxoniæ GEORGII, & filij eius vere simplicis & innocentis, Ducis Saxoniæ Friderici. Nam successor hæresque & frater eius, Dux Henricus, iam antea à Lutheranis seductus, Lutheri sectam publicis mandatis introduxit in omnes terras Misniæ, Turingiæ & Saxoniæ, quæ sub ditione Ducis Georgij fuerant. Et in Cathedrali Ecclesia Misnensi (vbi antea diuinis officijs, & diuersis cantãdi & psallendi vicibus, laudabatur Deus iugiter die ac nocte, omni hora, absque vlla intermissione) cultum diuinum maxima ex parte aboleuit, antiqua religionis facie prorsus mutata. Expulsus itaq; inde Cochlæus, paulo post, commiseratione Venerabilis Capituli Vratislauiẽsis, assumptus est in Canonicũ Cathedralis illius Ecclesiæ. Dumq; subsisteret exul alli-

Obitus Ducis Saxoniæ Georgij & Filij eius.

quamdiu Budissinæ in Lusatia, scripsit ibi libellum super hac quæstione. Vtrum is, qui non est ab aliquo Episcopo legitime in sacerdotem ordinatus & consecratus, Eucharistiam per verba cõsecrationis cõficere queat. Vbi partem negatiuã probauit ex omni scripturarum sacrarum genere, & ex historiis patribusque confutans etiam partis aduersæ argumenta.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XL.

Reditus Cæsaris per Gallias in Germaniam.

HOc anno Cæsar ex Hispaniis, per Gallias magnificentissima hospitalitate deductus, in Germaniam Inferiorem reuersus est fœliciter, & Imperialem Conuẽtum Spiræ habendum indixit. Verùm propter pestem, quæ Spiræ tunc erat, translatus fuit Hagenoiam. In quo Cæsaris loco (qui adesse non poterát) Imperij negocia tractabat Rex Romanorum frater eius, qui Cochlæum quoque à Vratislauiá illuc proficisci iussit. A quo sane petiit, vt ex actis colloquij Augustensis (quæ scripserat ac Maiestati eius tradiderat D. Hieronymus Vehus, Cancellarius Badensis) compendium breue colligeret, ac de 28. articulis Augustanæ Confessionis, quidnam bona conscientia & salua fide pacis gratia queat aut debeat admitti, animi sui sententiam explicaret. Is igitur per omnes articulos sigillatim, quid concessum,

Conuentus Hagenoiæ habitus.

& quid

& quid repræhensum aut negatiuum fuerit, quàm breuissime potuit, affirmauit, se id religiose summa cum fide fecisse, sicut coram Deo intendat confiteri, & in nouissimo die. In fine tamen adiecit, Complures alios esse contra Catholicam fidem Lutheri complicumque eius articulos, qui in Confessione illa omissi, in aliis eorum scriptis euulgati sint: sine quorum discussione & conciliatione, firma pax aut concordia constitui non poterit. Lutherani autem, illic in publicis tractatibus nolebant ratam habere conciliationem eorum articulorum, qui Augustæ in septenorum Colloquio concordati fuerant. Emiserunt autem duo scripta, quæ ad Cæsarem dederant: Vnum in Latino, alterum in Germanico. In quibus sane sex præcipuos, ac velut necessarios proposuerunt, & sibi concedi petierunt articulos. Quid autem in iisce admitti salua fide Catholica possit, Cochlæus breui scripto indicauit. Petierunt illi aliud Colloquium, & obtinuerunt, vt Wormaciæ institueretur post paucos menses eodem anno. Quid autem in illo factum ac disputatum sit, Melanchton & Bucerus æditis libris in publicum euulgarūt. Post longam sane tractationem cum Dominis præsidentibus habitam, Duo disceptauerunt de peccato Originali Collocutores, D. Ioa. Eckius, & Magister Phil. Melanc. De quo quidem articulo non fecissent disputādi finem,

Relatio de Colloquio Augustano.

Colloquium Vuormaciēse

nisi Cęsaris Commissarius, Illustris Dominus de Granuella, qui mox abiturus erat, delectum fecisset, ac binos ex vtraque parte constituisset, qui eum articulum in Quatuor puncta redactum, vtcunque concordarunt. De reliquis autem nihil ibi agi potuit. Cochlęus autem, ne omnino nihil ibi ageret, suum ædidit Colloquium, quod ante XIX. annos Wormaciæ cum ipso Luthero priuatim habuerat. Cunque magna esset eo anno fama de quodam Principe, quod vltra legitimam vxorem suam adhuc aliam superinduxisset, idq; diceretur fecisse consilio & approbatione Lutheri, & quorundam complicum eius: Cochlęus contra nouum hoc scandalum breuem scripsit libellum. In quo sex rationibus ex veteri Testamento, & totidem ex nouo, probauit, Non licere vlli Christiano, Duas aut plures habere vxores simul, & eodē tempore. Quoniam verò alius Conuentus à Cæsare indictus erat Ratisponæ celebrandus, in quo per aliud Colloquium de religione agendum erat: Cochlæus Moguntiæ breuem ædidit libellum, & Latine & Germanice, in septimum Augustanæ Confesśionis articulum, De vera Ecclesia. Vbi ostendit, eam non esse apud Lútheranos, sed apud Catholicos: Ex eo enim articulo, tota religionis cōtrouersia pendere videtur. Ædidit & eum libellum ibidem, quem inscripserat, De ordinatione Episcoporum & Presbyterorum, & de

An liceat, Duas habere Vxores simul

Eucha-

 1540

Euchariſtiæ conſecratione,antequam abiret Ratiſponá. Et Ingolſtadij iam antea Quintam æediderat Philippicam,quam ipſi Philippo eam videre cupienti Wormaciç exhibuit. Eodem anno magna facta eſt in Regno Angliæ, quo ad quæſtiones, de religione mutatio. Cum enim ex diſſidio (quod erat Regi contra Rom. Pontificem, propter latam de Matrimonio eius ſententiam)Lutheranis data eſſet occaſio, atque etiam libertas,irrependi in regnum illud, ſuamq; hæreſim concionibus & librorum æditionibus late ſpargēdi, & in populos diſſeminandi: ea ex re multi motus, multa ſcandala, multæ ſeditiones & rebelliones(qualia ſane incommoda nouitas afferre ſolet: præſertim vero nouum Lutheri Euangelium, cui prauo ſenſu tribuit & applicat ipſe hoc verbum Chriſti.Non veni pacem mittere,ſed gladium)enaſcebātur. Quare Rex, Epiſcoporū & Magnatum conſilio, indixit publicum omnium Regni Procerum & Statuum Conuentum,quem Parlamentum vocant. In quo pro conſtabilienda Religionis concordia, propoſuit ſex Quæſtiones: De quibus in Actis publicis ita relatum habetur. Tandem poſt longam ſuper his articulis deliberationem, poſt conſultationes plurimas, poſt deniq; argumēta vltro citroq; infinita connexa,omnium tam Regię Maieſtatis, quàm vtriuſque Senatorij ordinis ac plebis in hūc Senatum coactę, ſummo

consensu fuit & est resolutum, decisum ac statutum, eo modo ac forma qua sequitur. In primis, In beatissimo altaris Sacramento, per virtutem & efficaciam potentissimi verbi Christi, simul atque illud sacerdos ore locutus fuerit, sub forma panis & vini, naturale corpus & sanguinem Dominicum, conceptũ ex Maria virgine, realiter adesse: Et post consecrationem, nullam aut panis aut vini, aut aliam quàm Christi, Dei & hominis, remanere substantiam. Secundo, Communicare sub vtraque specie, non est omnibus hominibus iure diuino necesse ad salutem, Credendumque est & non dubitandum, quoniá in carne sub specie panis sit verus sanguis: Et cum sanguine, sub specie vini, sit vera caro, tam diuisim quàm coniunctim. Tertio, Sacerdotes, postquam sacris initiati sunt, iure diuino non possunt vxores ducere. Quarto, Vota castitatis siue viduitatis, à viro fœminá-ue non temerè facta Deo, iure diuino sunt obseruanda, Christianique populi libertate quadam eos priuant, qua nisi vouissent, potuissent vti, frui. Quinto, Missas priuatas in hac Regis Anglicana Ecclesia ac congregatione, admitti ac celebrari, simul & bonum & necessarium est: per quas probi Christiani, quorum vita respondet pariter, & bona & diuina solatia & beneficia inde recipiunt, Missasq; celebrari iuri diuino quadrat. Sexto, Expedit, necesseque est, auricularem Con-

fessio-

fessionem retineri in Ecclesia Dei. Quocirca Reginæ Maiestatis autoritate, ac summo vtriusque Ordinis Senatorij plebisq; in hunc Senatum coactæ consensu, in hunc modum, qui sequitur, latum est Senatusconsultum. Qui vel in hoc regno Anglię, vel in alio quouis Reginæ Maiestatis Dominio, post XII. diem Iulij, qui proxime sequetur, verbo, scripto, prœlo, fictitiis characteribus, aut alio quouis modo publice cōcionantur, docent, dicunt, affirmant, declarant, disputant aut ratiocinantur; In Beato Sacramento altaris, sub specie panis & vini, post eius consecrationem, naturale corpus & sanguinem saluatoris nostri Iesu Christi, conceptum ex Maria virgine, realiter non adesse: Qui post eius consecrationem aliquam substantiam panis & vini, aut aliam substantiam, quàm Christi, Dei & hominis, remanere: Qui post diem supra præfixum, publicant, concionantur, docent, dicunt, affirmant, In carne sub specie panis, non esse verum sanguinem Christi, aut cum sanguine sub specie vini, non esse veram carnem Christi, tam diuisim quã coniunctim: Aut docent, concionantur, declarant, aut affirmant, dictum Sacramentum alius esse substantię, quàm supra demonstratum est: Aut aliquo pacto contemnunt aut vituperant Beatum Sacramentum altaris: Tam principalis reus, quàm alij subsidiarij, & qui consilio aut re eum iuuerint, ij omnes,

posteaquã ea forma iuris,quæ infra sequitur, de illius ac illorũ malitia constiterit,habebuntur hæretici, omneq; huiusmodi maleficium censebitur hæresis. Huius hęresis condẽnati, igne vitæ amissionẽ sustinebunt, reiectis omnibus abiurationis Cleri aut Asyli beneficiis, bonaq; damnatorum, tam mobilia quàm immobilia, omnia conferentur in fiscum, quæ tempore huius aut post delicti commissi, possidebunt per se vel per alios,vt in crimine læsæ Maiestatis &c. Hæc Rex Angliæ. Nec multum dissimile promulgauit eodem anno Edictum Cęsarea Maiestas,in prouinciis suis hæreditariis Germaniæ inferioris. Vbi inter cætera sic ait. Nos itaque maturo ac bene deliberato consilio, atque etiam cum consilio & consensu charæ sororis nostræ, Dominæ Mariæ, Reginæ Douagieræ, Vngariæ & Bohemiæ & cæt. Regentis & Gubernantis in terris nostris huc versus. Et similiter cum supremo consilio nostro & sententia,ordinauimus & statuimus, ordinamus & statuimus, pro Edicto & perpetua lege,vt sequitur. Primum,Vt nemo,cuiuscunque status aut conditionis fuerit, posse debeat apud se habere, vendere,portare,dare,legere,prædicare, docere,tolerare,defendere,impertiri,aut disputare,siue occulte siue manifeste,de doctrina, de scriptis & libris : quos fecerunt aut facere poterunt, Martinus Lutherus, Ioannes Wicleph, Ioannes Hus, Marsilius de Padua, Oecolam-

colampadius, Vlricus Zuinglius, Philippus Melanchton, Franciscus Lamperti, Ioannes Pomeranus, Otto Brunfelsius, Iustus Ionas, Ioannes Purpuri & Gorcianus, aut alij autores de eorum secta: similiter & omnes aliæ sectæ, ab Ecclesia reprobatæ. Neque etiam doctrinas ab eorum adhærentibus, fautoribus & fœderatis: Neque etiam noua Testamenta, impressa apud Adrianum de Bergis, Christophorum de Remunda, Ioannem Zell: Phrases scripturæ diuinæ, Interpretationem nominum Chaldæorum, Epitomen Topographicam Vadiani, Paralipomena rerum Memorabilium, Historiam de Germanorum origine, Eobani Hessi opera, Dominicas precationes Griphij, Methodum in præcipuos scripturæ diuinæ locos, Erasmi Sarcerij Catechismum & cæt. Et si quis eiusmodi libros apud se habeat, vt confestim comburat, sub pœnis (si quis comperiatur, contra vlla supra scripta puncta fecisse) declarandis & exequendis: Nempe viros gladio feriendos, Mulieres viuas defodiendas esse, si modo errores suos tolerare aut defendere nolint, Si autem in erroribus & hæresibus perseuerare velint, igne ad mortem adigendi sunt. Et omnis eorum substantia fisco nostro applicanda est. Hæc Cæsar.

ACTA

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XLI.

Conuentus Imperialis. CÆsar tempestiue Ratisponam venit, & longa expectatione ibi permansit, donec alij aduenirent Principes & Status Imperij. Aduenit quoque è Roma Cardinalis Legatus de Latere: vir Opt. & Dotiss. Gaspar Contarenus, die XII. Martij. Aduenerunt etiam Lutherani Principes & Status cum suis Concionatoribus, qui in domibus prophanis ad populum concionabantur, & à Catholicorum sacris, ieiuniisque & ritibus, prorsus alieni erant, & venationibus operam dabant etiam in sacratissimis diebus hebdomadę sanctę, atque adeo in ipso quoq; die Parasceues. *Nouum Colloquiū super Libro quodā.* Conscriptus autem fuit liber quidam à nonnullis, quibus & Bucerus fraudulenta simulatione sese admiscuit, isque traditus fuit Cęsari, tanquam pacis & concordiæ conciliator commodissimus. Constituti sunt itaque noui rursus ex vtraq; parte Collocutores, qui super eo libro amicè disceptarent, & omnia ad desideratam adaptarent in fide & religione concordiam. Ex parte sane Catholicorum constituit Cæsar Tres, D. Iulium Pflug, D. Ioann. Gropperum, & D. Ioan. Eckium, Theologum exercitatissimum. Tres item ex parte Lutheranorum constituti sunt, Philippus Melanchton, Martinus Bucerus, & Ioann. Pistorius, Additi quoque sunt vtrinque

vtrinque Auditores,& Duo Præsidentes, Illustriss. Dux Bauariæ, & Comes Palatinus Rheni Fridericus, & Illustris Dominus de Granuella. Hi vltra mensis spacium considendo, librum discutiebant, ac omnibus interim aliis Imperij negociis posthabitis & suspensis, in quibusdam tandem libri illius articulis concordarunt. D. Eckius febre correptus, toti Colloquio interesse non potuit: Ideo Duo tantum ex Catholicis cum aliis tribus aliquandiu disceptauerunt. Finito autem Colloquio, Cæsari reddiderunt librum, non in ea forma, qua eum acceperant: sed in alia, quam concordię magis propinquam existimabant. Cæsar autem eum librum expendendum tradidit, non solum Legato Apostolico, Principibusque & Statibus Catholicis, sed etiam Protestantibus. At nihil effectum est: Neutra enim pars eum librum per omnia comprobauit. Catholici certe multas aduersus eum rationes, cur approbare aut recipere non possent, adduxerunt: Legatus quoque Sedi Apostolicæ totam causam committendam, & absque illius autoritate nihil definiendum esse censuit. Lutherani autem Concionatores IX. adiecerant scripta, signata per literas A. B. C. & cæt. quibus varia ambage potius quam declaratione, articulos libri concordatos in Colloquio, magis ambiguos reddebant. Wittenbergenses quoque, paulo post circa ea scripta alias rursus declarationes

Lutheranorum intricationes & ambages.

rationes superaddiderunt, ita intricatas, variisque glosis & interpretationibus inuolutas, vt lector non possit videre, quid in iis firmum per omnia habere velint. Ipsi autem Principes ac Status Lutherani, in suo ad Cæsarem de libro illo responso, neque librum, neque conciliatos articulos, per omnia comprobabant: sed ad suam Confessionem Augustanam, eiusque Apologiam, alligabant fidem suam.

Responsum Protestantiũ de libro.

Intelligimus (inquiunt) in libro quosdam articulos iudicio Collocutorum videri conciliatos, quosdam vero repræhensos. Diligenter expendimus eos, qui dicuntur conciliati: Quales sunt, De libertate voluntatis humanę, De peccato originis, De iustificatione, De disciplina, & aliis quibusdã: etsi quædam adhuc opus habent longiori explicatione, ne breuitas aut ambiguitas pariat noua certamina. Nam nos quidem articulos illos sic intelligimus, vt res eædem in nostra Confessione & Apologia tradũtur. Reliquæ (inquiũt) sunt cõtrouersię in libro nondum diremptę, de quibus nostri exhibuerunt articulos: Qui cum sint veri, & moderatissime scripti, speramus, eos etiam alteri parti satisfacturos esse. Et infra, Ideo iudicamus (inquiũt) articulos exhibitos à Collocutoribus delectis ex parte nostra, & moderate scriptos, & veros esse, nec ab eis discedimus: At rogamus, vt Cæsarea Maiestas vestra, hanc nostram responsionem boni

 1541

boni consultat. Primum enim, cum de gloria Dei & luce Euangelij agatur, non sunt confirmandi vitiosi cultus, aut opiniones, quæ inducunt tenebras Euangelio. Quanti abusus confirmantur, recepta opinione libri de Inuocatione sanctorum, & aliis cultibus, sine verbo Dei institutis. Item. Quale vinculum iniiceretur Ecclesię, si fateremur, prorsus nullum lapsum generalium Synodorum repræhendi posse. Item. Ac ne cui dubium sit, quod doctrinæ genus in vniuersum in Ecclesiis nostris tradatur, iterum testamur, Nos amplecti Confessionem Augustæ exhibitam Cæsareæ Maiest. vestræ, & Apologiam quę addita est: Nec dubitamus, hanc doctriná vere esse consensum Catholicæ Ecclesiæ Christi. Hæc Lutherani Principes & Status. Concionatores autem eorum, etiam in Cardinalem Contarenum scripto quodam inuecti sunt. Lædimur (inquiũt) ab eo iniquo præiudicio, cum quidem videat nos nihil absurdi sentire, nihil profiteri, quod pugnet cum sanis iudiciis piorum & doctorum in Ecclesia Christi, immo locos aliquos doctrinæ Christianæ in nostris Ecclesiis pie & vtiliter illustratos esse: Et tamen ædidit censuram, in qua ait, nos à communi consensũ Catholicæ Ecclesię dissentire. Iubet etiam in altera pagella Episcopos aduigilare, vt genus doctrinę, quod profitemur, deleant. Hæc illi. Cochlæus autẽ, qui priuatim ibi agebat, priuatis quibus-

Querela concionatorũ cõtra Legatum

dam

dam scriptis repræhēdebat, tum illorum IX. scripta, quæ libro adiecerant, & articulum de Iustificatione: tum duplices propositiones, quæ è Wittenberga trāsmissæ, illic circumferebantur, nempe 18. de peccato Originali, & 21. de fide Iustificante. Perditis tandem frustra tot pro cōcordia studiis, laboribusq; & impensis, summa cum temporis iactura: Cæsar, dato Recessu Imperiali, discedens in fine mensis Iulij, per Italiā profectus, pulcherrima instructa classe, cōtra Algerum expeditionem fecit, transfretās in Aphricam mense Octobri, vbi graue passus est naufragium. Meliora enim nauigandi tempora perdiderat Ratisponæ per infructuosum illud Colloquium: Quod ipse quidem optima intentione & syncerissima mente instituit, sed aduersarij dolis omnia peruertere satagunt.

Recessus.

ACTA ET SCRIPTA *Lutheri Anno M. D. XLII.*

Duo Conuentus Imperiales.

HOc anno bini sunt celebrati per Regem Rom. absente Cæsare, Conuentus Imperiales. Vnus Spiræ, cuius Recessus datus est XI. die Aprilis: Alter Nurenbergæ, cuius Recessus datus est XXVI. die Augusti. In vtroque autem præcipue tractatum est de expeditione contra Turcas, quæ hoc anno facta est in Austria. Ad quam sane constitutus fuit supremus Christiani Exerci-

tus

tus Capitaneus, Illustriss. Princeps Elector Ioachim, Marchio Brandeburgensis, Generali per totum Imperium indicta contributione. Verum tamen, neque hoc anno, neque anno superiore, dum Ratisponæ haberetur Conuentus, prospere cessit circa Budam & Pestum expeditio, licet maximus fuerit, hoc præsertim anno, belli apparatus. Cæterum in causa religionis bene longum ædidit hoc anno librum Clariss. Theologus D. I. Eckius, quem inscripsit Apologiam pro Catholicis, aduersus calumnias Buceri, super actis comitiorum Ratisponæ. In eo igitur libro primum ostendit, longe plures & maiores articulos controuersos, non esse conciliatos aut concordatos per Colloquium illud, quàm sunt ij quos conciliatos dicit Bucerus. Deinde per multas & varias annotationes declarat, quicquid in libro, qui Collocutoribus propositus fuerat, reprehensione dignũ sit, in quolibet libri capitulo: sunt autem libri cap. XXIII. Postea re probat multos errores Lutheranorum, qui habentur in IX. scriptis eorum, quæ per literas A. B. C. &c. signauerant. Item, ad longum per XXI. puncta reuellit cauillos & calumnias Buceri, quas ædidit contra Responsum Catholicorum Principum & Statuum, de libro Colloquii Cæsari datum. Item, Defendit etiam Card. Contareni Legati Responsa & declarationes, quas Bucerus

Apologia D. Eckii contra Bucerum.

dam scriptis repræhédebat, tum illorum IX. scripta, quæ libro adiecerant, & articulum de Iustificatione: tum duplices propositiones, quæ è Wittenberga transmissæ, illic circumferebantur, nempe 18. de peccato Originali, & 21. de fide Iustificante. Perditis tandem frustra tot pro cócordia studiis, laboribusq; & impensis, summa cum temporis iactura: Cæsar, dato Recessu Imperiali, discedens in fine mensis Iulij, per Italiá profectus, pulcherrima instructa classe, cótra Algerum expeditionem fecit, transfretás in Aphricam mense Octobri, vbi graue passus est naufragium. Meliora enim nauigandi tempora perdiderat Ratisponæ per infructuosum illud Colloquium: Quod ipse quidem optima intentione & syncerissima mente instituit, sed aduersarij dolis omnia peruertere satagunt.

Recessus.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XLII.

Duo Conuentus Imperiales.

HOc anno bini sunt celebrati per Regem Rom. absente Cæsare, Conuentus Imperiales. Vnus Spiræ, cuius Recessus datus est XI. die Aprilis: Alter Nurenbergæ, cuius Recessus datus est XXVI. die Augusti. In vtroque autem præcipue tractatum est de expeditione contra Turcas, quæ hoc anno facta est in Austria. Ad quam sane constitutus fuit supremus Christiani Exercitus

tus Capitaneus, Illustriss. Princeps Elector Ioachim, Marchio Brandeburgensis, Generali per totum Imperium indicta contributione. Verum tamen, neque hoc anno, neque anno superiore, dum Ratisponæ haberetur Conuentus, prospere cessit circa Budam & Pestum expeditio, licet maximus fuerit, hoc præsertim anno, belli apparatus. Cæterum in causa religionis bene longum ædidit hoc anno librum Clariss. Theologus D. I. Eckius, quem inscripsit Apologiam pro Catholicis, aduersus calumnias Buceri, super actis comitiorum Ratisponæ. In eo igitur libro primum ostendit, longe plures & maiores articulos controuersos, non esse conciliatos aut concordatos per Colloquium illud, quàm sunt ij quos conciliatos dicit Bucerus. Deinde per multas & varias annotationes declarat, quicquid in libro, qui Collocutoribus propositus fuerat, repræhensione dignũ sit, in quolibet libri capitulo: sunt autem libri cap. XXIII. Posteà reprobat multos errores Lutheranorum, qui habentur in IX. scriptis eorum, quæ per literas A. B. C. &c. signauerant. Item, ad longum per XXI. puncta reuellit cauillos & calumnias Buceri, quas ædidit contra Responsum Catholicorum Principum & Statuum, de libro Colloquii Cæsari datum. Item, Defendit etiam Card. Contareni Legati Responsa & declarationes, quas Bucerus

Apologia D. Eckii contra Bucerum.

calumniose suggillauit. Reprehendit vero Responsum, quod à Protestantibus Cæsari, de articulis conciliatis & non conciliatis, datum fuit. Si maledicentia (inquit) Bucerum imitari vellem, non deesset, quo Annotationem (iustiori & meliori causa) huic responso affigerem. At quia maledici regnum Dei nõ possidebunt, nolo Nobilissimos Principes & Status Protestantium offendere, suspiciens in eis donum à Deo datũ: quia omnis potestas à Deo est. Et quia ex se Principes ista nõ habent, sed spiraculum, non vitæ: sed mortis suggerit illis, quæ cum fide Orthodoxa non conueniunt. Nam desertores Ecclesiæ Apostatæ, grex Epicuri, Prædicatores hæretici, & schismatici, excellentissimos Principes istos & Status, Deo permittente, lethali poculo alio trahunt. Non deesset amplissimus cãpus versandi, quod tam anxie petunt sustolli Recessum Augustanũ, ac si diuus Augustus noster CAROLVS, à Deo coronatus, cum tot Catholicis Principibus (qui suæ Maiestati fidem dederunt, de conseruando recessu isto) sint muliercularum more instabiles & inconstantes, modo velint, modo nolint: Sed stat sententia, cum sede Apostolica, tum Imperiali & Regia Maiestate perseuerare. O quàm egregie dicebat Dux Georgius Saxo, Beatæ memoriæ Princeps, Nescire Næochristianos hodie, quidnam futuro anno credituri sint. Hæc & id genus multa in Bucerum Eckius.

Reprehẽsio responsi Principũ Luth.

Eodem

Eodẽ quoque anno scripsit in eundem Bucerum D. Albertus Pighius Campensis itidem Apologiam: In cuius præfatione inter cætera sic ait. Quanquam Bucerus multas in me Dei dotes agnoscat & prædicet. Excellenti enim doctrina, & si quem alium, in excutiendis quæstionibus Methodicum, & in tractandis rebus disertum facit, & deplorat ingeniũ tantum, tanquam præclare & natum & disciplinis excultum: Cõtra tamen, apertis, impudentibus, atq; intollerandis me conuitijs flagellat, nunc sophistam, nunc calumniatorem faciens. Hæc ille in præfatione. In ipso autem libro, de multis Bucerum & Lutherum reprę hendens, Erasmũ quoq; alicubi cõiungit eisdem. Verbi gratia, de operibus pœnitentiæ, quę fecerunt Niniuitę, ad placandũ sibi Deũ, sic ait. Quid ergo de his dicturi sunt? Certo secundum Erasmi illud axioma, Deo hæc eorum opera placere non poterant, vt quæ prę ter eius præceptum vltro assumpta, non eo spectabant, vt proximo per ea commodaretur. Secundum aduersariorum verò doctrinam, quam in Confessione suæ fidei atq; eius Apologia publice asserunt, atrociori etiã censura percelluntur. Neque enim solum ingrata Deo, & illis qui ea fecerũt inutilia, sed etiã perniciosa, impia, à Dæmoniorum doctrinis introducta fuerunt: quia facta ad placandum DEVM, ad eius impetrandam

Albertus Pighius contra Bucerũ.

Opera pœnitentiæ Niniuitarum.

gratiam, promerendamque misericordiam. Et quid diuina scriptura? Vidit, inquit. Deus opera eorũm: quia cõuersi sunt à via sua mala, & misertus est super malitia, quam locutus fuerat, vt faceret eis. An hic non vides diuersissimum Dei ab Erasmo & Lutheranis iudicium? Hæc & id genus multa Pighius.

ACTA ET SCRIPTA, *Lutheri Anno M. D. XLIII.*

Conuentus Imperialis.

HOc anno rursus Nurenbergę, absente adhuc Cæsare in Hispanijs, per Regẽ Rom. habitus est Conuentus Imperialis, à mense Ianuario vsque ad Aprilem: Cuius Recessus factus ac publicatus fuit die 23. Aprilis. Adiuncti fuerunt Regiæ Maiestati ad id negocij Tres Commissarij à Cæsarea Maiestate, vtpote Christophorus Episcopus Augustensis, Fridericus Comes Palatinus Rheni, Dux Bauariæ, & Ioannes de Nauis: Quorum primus in illo conuẽtu Nurenbergæ obdormiuit in Domino. Tractatum est autem & ibi præcipue de ratione belli, aduersus Turcas gerendi, deque præsidijs subsidijsque & contributionibus in tempore constituendis. De causa vero religionis, nihil aliud constitui commode potuit, nisi vt publica pax vtrinq; seruetur, ne religionis prætexu vlli inferatur vis aut iniuria. Fuit eodem anno indictum à summo Pontifice Generale

Concili um

Concilium ad Ciuitatem Tridentinam, quò Tres misit Cardinales Legatos. Quoniam ve ro propter bella, quæ inter potentissimos erant Monarchas, perpauci Episcoporũ comparuerũt: reuocatis Romam Legatis, suspẽsum est ad tempus Concilium illud. Fata insuper eripuerũt Catholicis in Germania Duos Clariss. & Doctiss. viros, D. Eckium, & D. Pighium, fortissimos contra hæreticos Ecclesiæ fideique Propugnatores. Mortuus autem est vterque intra vnius mẽsis, & quidem primi, spacium, non sine publico plurimorum luctu & gemitu. Cochlæus Tridentum ad Concilium è Vratislauia proficiscẽs, dum Campidunum vsque peruenisset, comperit ibi, solutum esse Conuentum indictæ Synodi. Et vidit ibidem Cæsarem Die 15. Iulij, ex Italia cum exercitu tendentem in Germaniam Inferiorem, aduersus Ducem Cleuẽsem, qui ab eo ad Regem Franciæ defecerat, atq; Ducatum Gelriæ occupauerat, ac multa Brabantinis damna, Cæsare absente, intulerat. Quem Cæsar, intra paucos menses victum ac subiugatum, pro innata Clementia sua, rursus in gratiam recepit. Bucerus autem impia fraude Coloniensi insinuatus Archiepiscopo, Hermanno (qui natalibus Comes erat à Vueda) grauissimam suscitauit inter illũm & Clerum eius discordiam in religione. Induxit enim illum in Lutheri hæresim, reclamante frustra, non solum Reuerendo & Il-

Concilium indictum & suspensum.

Obitus Eckij et Pighij

Cæsar contra Ducem Cleuensem.

Discordia Coloniæ inter Clerum & Episcopum.

Illustri Capitulo Maioris Ecclesię Colonien sis: sed etiam vniuerso Clero totius Ciuitatis, totaque Vniuersitate Coloniensi. Cochlæus verò, gratia ac benignitate Reuerendissimi Episcopi Eystetensis, nactus Præbendam in Choro S. Vuilibaldi, è Campiduno rediję ad Eystet. Ibique nouam adiecit præfationem Quintæ suæ Philippicæ, prius æditæ, quā supradicto nuncupauit Archiepiscopo. Vbi inter cætera, post recitatam S. Ambrosij ad Imperatorem Valentinianum II. responsionē, ita subiunxit. Sic te quoq;, Reuerendiss. Princeps ac Domine, Lutheranis ac Zuinglianis suggestoribus & consultoribus pessimis respondere decuisset. Absit, vt ego hæreditatē patrum sanctorum, Seuerini, Cuneberti, Brunonis, Hereberti, Peregrini, Annonis, & omnium retro fidelium Episcoporum, antecessorum meorum, qui per tot Collegia & Monasteria (quæ suo ære & labore fundauerūt) cultum & laudē Dei, & sanctorum eius memoriam ac venerationem, adauxerunt: tradā in manus tam rapacium luporum, ac publicè damnatorum hæreticorum, qui Ecclesiarum Collegiatarum & Monasteriorū hostes sunt nefandissimi. Quis Prædecessorum meorum vnquam ita fecit? Tali sane responso seruares bonam ad Deum conscientiam, bonam fidem Christo, principi pastorum (cuius tibi commissæ sunt ouiculæ) debitam erga summum Pontificem & Romanorum Imperatorem

Præfatio ad Archiepiscopum Coloniensem.

torem, Dominos & superiores tuos, obedientiam atque fidelitatem: apud Exteras nationes Christianas laudem: apud Clerum & populum Coloniensem (qui tot iam annis vnanimi tecum consensu istas perditionis damnatas sectas abominati ac detestati sunt) beneuolentiam pristinam: atque præcaueres infinita in plebibus Christi scandala, quæ de hoc facto tuo non sine multorum gemitu passim audiuntur. Et infra.

Accusatio sanctorū cōtra illū Episcopum.

Quod si à te (inquit) pastore intromissus est lupus iste Bucerus, facile intelligis, quàm grauem de tanto facinore rationem redditurus sis Principi pastorum in die nouissimo, quando stabunt contra te in magna constantia, non solum omnes sancti Prædecessores tui, quorum labores & sanctas fundationes per hos lupos, ex eorum ouili & populo fideli auferre & abolere conaris, si non primo quoque tempore eos amoueris atque expuleris: Verum etiam numerosa sanctorum Martyrum agmina (quorum sacræ Reliquiæ, in magna per tot sæcula veneratione Coloniæ ab omnibus habitæ fuerunt, habenturque adhuc hodie) in te coram Iudice consurgent. Neque surdas interim præbebit DEVS aures gemitibus, lachrymisque & suspirijs tot sacrarum virginum, sacerdotumque & Monachorum, intra muros sanctæ ciuitatis Coloniæ DEO seruientium, quos per lupos istos tam im-

1543 maniter conturbas & discrutias. Hæc ibi Cochlæus. Qui & in Henricum Bullingerum, Zuinglianorum apud Tigurinos Antesignanum ædidit eodem anno Ingolstadij libellũ, inscriptum De Canonicæ scripturæ, & Catholicæ Ecclesiæ autoritate: In cuius præfatione sic ait. Quòd si solos repræhẽderes abusus, qui Prælatorum negligentia (vergente in senium mundo) irrepserunt, vitamq; duntaxat scandalosam & prauos mores plurimorum ex Clero, qui suo non recte in Ecclesia funguntur officio, palam argueres, aut quantumuis acriter insectareris: non solum tacitus comprobarem, verumetiam publice collaudare non vererer. Quoniam verò præcipua totius religionis nostræ capita (quibus labefactatis aut subuersis, cunctarum periclitaretur salus animarum) impetis, hostiliterq; oppugnas: non licet mihi (stimulante ad debitum officium conscientia) ad omnia tacere aut desidiose dissimulare, quamuis ignorem, quæ tua sit conditio, qui status, quæ functio &c. De animarum quoque Purgatorio igne libellum ædidit, contra duos sermones Andreæ Osiandri. Cæterum Clerus secundarius ciuitatis Coloniensis, aduersus Buceri librum recens æditum egregium matura deliberatione scripsit ac euulgauit iudicium. In quo doctissime deteguntur atq; confutantur Buceri cõplicumq; eius errores ac impia dogmata Latine, quod in Germanicum quoq; translatum est.

Contra Bullingerum de authoritate Ecclesiæ.

ACTA ET SCRIPTA
Lutheri Anno M. D. XLIIII.

HOc Anno celebris fuit Conuẽtus Imperialis à Cæsaremet præsente Spiræ habitus, in quo & omnes septem Principes Electores (quod raro fit) personaliter præsentes fuerunt. Tractatum ibi rursus fuit de ratione belli defensiui contra Turcas, & de sumptibus atque contributionibus ad bellum illud necessarijs. Fuit & de causa Religionis ibi seriò actum, & Lutheranis ad importunam eorum instantiam concessum nonnihil, quod summo Pontifici per omnia placere nõ potuit. Recessus ergo publicus datus fuit Spiræ X. die Iunij. Cuius sane tenorem vbi Ro. Pontifex accepit, paternẽ admonuit per quãdam epistolám Cæs. Maiestatem, vt in causa fidei & Religionis, more maiorum, nihil velit, inconsulto Rom. Pontifice, statuere aut permittere, in sedis Apostolicæ præiudicium. Mos (inquit) maiorum est eiusmodi, vt quoties de his, quæ ad Religionem pertinent, disceptatur, ad sedam Apostolicam omne iudicium semper referatur, nihil illa inconsulta statuatur. Tu verò nunc fili, cum vel de Concilio generali, tanquam de remedio omnium opportunissimo afflictis Ecclesiæ rebus, & ipsius in primis Germaniæ mentionem facis: vel de Nationali, cuius etiam meministi: vel de futuro ad proximum Autumnum Imperiali

Cõuentus Imperia. Spiræ.

Admonitio Papæ ad Cæsarẽ scripta.

periali Conuentu, in quo de religione cæterisque rebus, quæ ad illam pertinent, tractare promittis: ita agis, ita statuis, vt supprimas eius nomen vbique, cui diuina & humana iura, approbante tot sæculorum consensu, supremam, cum cogendi Concilia, tum statuẽdi de his & ordinandi, quæ ad Ecclesiæ vnitatem vtilitatemque spectant, autoritatẽ dederunt &c. Contra hanc Papæ Pauli III. epistolam, horrenda conuitia scripserunt Lutherani, quidam Latine, quidam Germanice. Lutherus ipse Teuthonice prolixũ aduersus eã ædidit librum, vsque adeo maledicum & obscœnum, vt sine pudore recitari aut legi nõ queat. A Edidit & alium Germanice libellũ, in Quatuor partes diuisum. Quarum primã titulũ habet, De Principalibus articulis Christianæ fidei, contra Papam & Inferorum portas sustinendis. Secunda continet eius Confeßionem. Tertia, De vera & falsa Ecclesia, quomodo discernatur. Quarta, De tribus symbolis aut Confeßionibus Catholicæ fidei. Cochlæus quoque non paucos hoc anno ædidit Latine libellos, partim contra Lutheranos, partim contra Zuinglianos. Verbi gratia. Philippicam sextam, contra Melanchtonem & Bucerum, pro Coloniensium iudicio: Defensionem Cæremoniarum Ecclesię, contra Tres libellos Ambrosij Moibani Vratislauiensis: De nouis translationibus veteris & noui Testamenti Disceptationẽ: Quadrupli-

Obscœnissimus liber Lutheri contra Papam & Card.

Opuscula Cochlæi.

druplicem rationem concordiæ super Confeſsione Auguſtana. Hæc contra Lutheranos. Contra Zuinglianos verò, De Inuocatione ſanctorum, eorumque interceſsione, & de Reliquijs Imaginibusque eorundem, contra Bullingerum: Replicam breuem, contra prolixam reſponſionem eiuſdem Bullingeri: De ſacerdotio & ſacrificio nouæ legis, cõtra duos ſermones Wolffgangi Muſculi. Item, Hiſtoriam de vita Theoderici Regis Oſtrogothorum & Italiæ. Germanice item libellũ vnum, de modo & vſu orandi antiquo. Cæſar autem finitis Spiræ comitijs, Regi Franciæ bellum intulit in ipſa Gallia, eoque fœliciter peracto, in Belgicam eodem anno reuerſus eſt: qui ad Pariſios vſque cum exercitu penetrauerat. Clero interim Colonienſi, pro fide & religione Catholica, libris & actionibus diuerſis viriliter, Lutherani Archiepiſcopi ſui conatibus & attentationibus repugnante.

ACTA ET SCRIPTA Lutheri Anno M. D. XLV.

HOc quoque anno indictus ac celebratus eſt Vuormaciæ Conuentus Imperialis, qui promiſſus fuerat in Receſſu Spirenſi, & conſtitutus in diem primum Octobris prioris anni, Itaque Cæſar ad eum diem ſuos iuſsit ibi comparere Commiſ- *Conuentus Imperialis Vuormaciæ*

ſarios. Cæteri tardius aduenerunt: Rex Ro, menſe Decembri: Cęſar infirmitate corporali prępeditus, longe tardius aduenit. Ex Principibus autem Electoribus, vnus duntaxat perſonaliter comparauit, Illuſt. Comes Palatinus Rheni, & Dux Bauariæ Fridericus: cæteri ſuos miſerunt Oratores. Minus igitur frequens ac celebris fuit iſte Conuentus, quá fuit Spirenſis, licet ſatis celebris fuerit ex Cęſaris Regiſque perſonali præſentia. Vbi & Reuerendiſsimus Dominus, Epiſcopus Auguſtenſis OTTO, Cardinalitia Dignitate ac amplitudine ſublimatus, inſigniorem eo honore Conuentum illum reddidit. Protractus autem eſt idem Conuentus vſque in menſem Auguſti, cuius die Quarto datus eſt publicus Receſſus. In quo propter paucitatem Principum & Statuum, qui in proprijs perſonis adfuerunt, maiores & grauiores cauſæ, de quibus tractatum fuit, non ſunt definitæ, ſed ſuſpenſæ atque in alium Conuentum remiſſæ, quem Cæſar conſtituit Ratiſponæ celebrandum, atque ſequenti anno mox inchoandum die feſto Epiphaniæ, ſeu Trium Regum: ad quem omnes Principes & Status perſonaliter, excepta cauſa infirmitatis, conuenire debeant. Vt autem illic in cauſa Religionis facilius ad concordiam perueniretur: inſtituit Cæſar rurſus, ad Petitionem Principum & Statuum Proteſtantium, non conſentientibus Catholicis Imperij Ordinibus,

Card. Auguſtenſis.

nouum

nouum Colloquium Ratiſponæ, ſub feſtum S. Andrææ inchoandum, & à Quaternis vtriuſque partis Collocutoribus, & totidem Auditoribus peragendum, ſub Præſidentibus à Cæſare Maieſtate conſtituendis. Scripſit ad hunc conuentum Germanice Bucerus tres libros. In quibus prolixe ſuadet pro Nationali potius, quam pro Generali Concilio, multa inculcat contra Papam & omnem ſtatum Eccleſiaſticum, multa contra Edictum Wormacienſe, & contra Receſſum Auguſtenſem, multa contra Sacramenta & Eccleſiæ Cæremonias: Et quaſi per omnia innocens ſit, offerre ſe auſus eſt, ad experiendum de iure cum quocunque aduerſario. *Tres libri Buceri.*

Hæc indigne ferens Cochlæus, Latine ſcripſit epiſtolā ad Principes & Status partis Catholicorum, eamque per proprium nuncium ex Eyſtet Vuormaciam miſit: ſuppliciter admonens, vt à fraudulentis & mendacibus Buceri commentis caueant: atque etam ad pœnam talionis ſeſe obligauit, ſi illum ſub iudicibus non conuinceret, tum de erroribus in fide, tum de criminibus in vita. Cum autem epiſtola illa publice in promiſcuo Catholicorum & Proteſtantium conſeſſu lecta eſſet: cito nactus eſt eius copiam Bucerus, & Latine aduerſus eam prolixum ſcripſit ac ædidit librum. Cui & Cochlæus nactus exemplar, abſque mora Latine reſpondit, extractis è libro illius XVIII. articulis, ſuper quibus cum *Epiſtola vna contra eoſdem.*

co ve-

Vnde factum est, vt Decanus & tota facultas Theologica Vniuersitatis Louaniensis, per iuramentum in Collegio Theologorum congregata, vnanimi sententia consignauit & approbauit XXXII. articulos, pro Catholicis & Orthodoxis ab omnibus habēdos. Quos & Cæsar ipse publico Edicto, tum in Latina, tum in Burgūndica lingua, comprobauit, ac per omnes populos & prouincias Inferioris Germaniæ diuulgari, doceri ac acceptari, precepit. Neque immeritò id fecit: Eleganti enim compendio asseritur in ijs doctrina sana & Catholica, contra omnes nouarum sectarum errores & insanias. Hanc autem Cæsaris pietatem ægre ferentes sectarum Antesignani, præsertim verè Lutherus & Bucerus: varijs calumnijs & conuitijs in autores illorum articulorum, Theologos Louanienses, inuecti sunt. Argentinenses quidem nouos contra eos Teuthonice commentarios euulgauerunt: Lutherus autem LXXV. propositiones, superbissima censura, & Latine & Germanice in eosdem emisit. Inter quas, verbi gratia, istæ quoque continentur, & quidem inter primas, velut aliarum fundamentum. Quicquid, inquit, in Ecclesia Dei docetur sine verbo, mendacium & impietas est: Si idem pro articulis fidei statuitur, impietas & hæresis est. Cui si quis credit, Idolatra, Diabolum pro Deo colit. Hinc ita concludit, Septem esse Sacra-

XXXII articuli Theolo. Lou. Louaniensium.

LXXV propositiones Luth. contra Louanienses.

aiunt. Prophetæ & Apoſtoli, Dei gloriæ, nō priuato honori, non ſuæ pertinaciæ, & ſuperbiæ ſtudebant: ſed peccatorum ſalutem quęrebant vnicè. Lutherus autem ſua quærit, pertinax eſt, inſolentia nimia effertur, & cōfeſtim Sathanæ tradit, quotquot illius ſententiæ non illico ſubſcribere velint: Et in omnibus correptionibus ſuis plurimum maligni ſpiritus, quàm minimum vero amici & paterni ingenij, deprænhenditur. Hæc illi.

Noua hæreſis alia. Erupit & alia hæreſis noua in pleriſque Sueuiæ oppidis, quam Schuuenckefeldianā vocant, cuius autor Sleſita eſt, genere Nobilis. Is ergo, vt aliquid noui, per quod innoteſcat, afferat, ex antiqua Manichæorum hæreſi dogma vetus arripit ac renouat, docens: Chriſtum nō fuiſſe conceptum in vtero virginis Mariæ, ex natura & ſanguine eiuſdem opificio Spiritus ſancti: neque ex ea natum, ſed aliunde à Deo creatum hominem aſſumpſiſſe. Inter has inſanientium & vndique irruentium hæreticorum diuerſas machinationes, impioſque conatus, ſua pro parte Catholicorum ſtudia exercens Cochlæus, quædam opuſcula ſua Latine ſcripta, velut antidota quædam euulgauit: *Libelli Cochlæi.* Vtpote Miſcellaneorū libros Tres, qui diuerſos continent Tractatus XXX. Item, Conſiderationem de concordiæ tractatu, contra duo ſcripta Lutheranorum. Item, Velitationem contra Quatuor coniecturas Andreæ Oſiandri, de fine mūdi.

Item, Replicam in Musculi Anticochlæum, de sacerdotio & sacrificio nouæ legis, & in Antibolen Bullingeri, atque in quædam scripta Buceri. Item, in Nycticoracem noui Euãgelij &c. Colonienses quoque strenue contra sui Archiepiscopi nouam & impiam Reformationem, & publicis actionibus institerunt, & æditis libris sana Ecclesiæ dogmata omni probationum genere confirmarunt. Inter quos sane insigniter emicuit Defensio iudicij Vniuersitatis & Cleri Coloniensis, cõtra Melanchtonis, Buceri, & Oldendorpij calumnias, à R. Patre, Euerhardo Billick Carmelita, Sacræ Theologiæ Doctore, & Prouinciali Germaniæ inferioris, ædita. Et eodem anno rursus ad Tridentum indixit summus Pontifex Generale Concilium, cui præfecit Tres Cardinales Legatos, virtute ac eruditione excellentissimos. Quorum opera consulatur Ecclesiæ, & contra hæreses vsque adeo impias variasque, & contra corruptos mores & abusus Ecclesiasticorum.

Defensio iudicij Cleri Coloniensis.

ACTA ET SCRIPTA *Lutheri Anno M. D. XLVI.*

Colloquium de religione à Cæsare in Conuentu superiore Wormaciæ habito, ad festum S. Andrææ indictum, & ab eodem postea ad XIIII. diem Decembris ex certis causis per literas prorogatum: propter tardio-

Colloquium Ratisponẽse secundum.

tardiorem eorum, qui ad Colloquium deputati fuerunt, aduentum, non potuit inchoari Ratiſponæ ante XXVII. diem Ianuarij. Nam ij, qui ab Electore Saxoniæ ad Colloquium miſsi ſunt, Doctor Laurentius Zoch, vt auditor, & Doctor Georgius Maier, vt Collocutor, aduenerunt primum die XXI. Ianuarij, cum cæteri ex vtraque parte iam pridem comparuiſſent, & Melanchtonem (qui nominatim pro Collocutore fuerat Cæſari per literas indicatus) tot diebus fruſtra expectaſſent: Quandoquidem pro eo ſubſtitutus ab Electore prædicto fuit D. Maier. Die igitur 27. Ianuarij, Domini Præſidentes, poſt ſolenniter celebratam ritu Catholico in Cathedrali Eccleſia Miſſam, in Prætorio cum vtriuſque partis Collocutoribus & Auditoribus conuenerunt, factoque conſeſſu Cæſareæ Maieſtatis, Commiſsiones ſibi factas exhibuerunt, ac recitari fecerunt vtrique parti. Modum inſuper procedendi, à Cæſare præſcriptum, vtrique parti in ſcriptis tradiderunt. Verum, cum Lutherani ſuſpicioſius variis cauſationibus & exceptionibus rem protraherent, atque Colloquium inire nollent, niſi proprios permitterentur habere Notarios: effecerunt, vt Quinto tandem die Februarii primum, à CATHOLICIS Collocutoribus materia de Articulo iuſtificationis, iuxta præſcriptam à CÆSARE formulam,

proponi potuerit. Die autem sequēti Luth. antequam ad materiam propositā responderent, prolixo apparatu præfati ac protestati, & extra propositum querelis & excusationibus vagati: rem scriptis, recitationibus, ac dictationibus extraxerunt, vsque in diem XII. Februarij, antequam Catholicis daretur locus aut cōpia respōdendi. Deinde die XVII. Feb. rursus Lutheranis concessa dicendi facultate, res iterum extracta est partim dictationibus & scriptis, partim familiari colloquendi vice ac disceptatione verbali, vsque ad 24. diem Februarij, qui erat festus Mathiæ Apostoli veneratione. Interea Cæsar à Dominis Præsidentibus consultus, & de modo procedendi (qui Lutheranorum peruicacia & importunitate à præscripto aliquantulum mutatus erat) certior factus, nouam eis super quibusdam dubijs commissionem misit, & vtrique parti literas Credentiales, vt de sua voluntate & mandato Præsidentibus crederent, & R. D. Iulium Pflug, Electum & Confirmatum Numbergensem, pro Tertio Præsidente reciperent. Quæ die 26. Februarij publicata vtrique parti, à Catholicis quidē obedienter acceptata sunt, à Lutheranis autem per varias ambages & excusationes recusata. Quæ sane res inter Præsidentes & Lutheranos, varijs tractationibus diebus aliquot agitata, non potuit ad consensum perduci, eò quòd Præsidentibus non liceret egre

di

dfaut recedere à præſcripta Cæſaris commiſ ſione. Lutherani autem à conditionibus & limitationibus,quas contra Cæſ. commiſsionem afferebant, nollent recedere. Coacti ſunt igitur Lutheranorũ peruicacia Domini Præſidentes,ijſce de rebus iterum ſcribere ac referre ad Cæſ. Maieſtatem(quæ iam iter ingreſſa erat è terris inferioribus verſus Ratiſponam) vt ſcirent inde, quid Lutheranæ parti, tam obſtinate contra commiſsionem excipienti, permittere aut concedere deberent. Lutherani autem, antequam à Cæſare adueniret Reſcriptum,contra præſidentium voluntatem, die 20.& 21. Martij(quæ erat Dominica Reminiſcere) ſubito præter omnium opinionem,inſolita feſtinatione, tantum non furtiue, diſceſſerunt,& ſua contumacia omnem Colloquij fructum præpedierunt,atque concordiæ ſpem præciderunt. Id quod optimis quibuſque, qui pacis & concordiæ deſiderio tenebantur, diſplicuit,. & Cæſar ipſe permoleſtè tulit. Nam vbi Ratiſponá peruenit,Die X. Aprilis, & perpaucos ad indictum Imperij Conuentum Principes & Status perſonaliter præſentes reperiſſet: nouum ad ſingulos miſit mandatum, vt omnes abſque vlteriori procraſtinatione aduenirẽt. Datum Ratiſponæ XXII. die Aprilis. In quo inter cætera ſic ait. Cæterum, cum auditores & colloquentes, qui Auguſtanę confeſſioni adhærentium nomine, in proximo

Fugitiua Lutheranorum abitio.

Colloquio ad diſpares religionis articulos conciliandos, vocati & ordinati fuere, nuperrimè ante noſtrum aduentum, nobis inſciis,etiam(vt ex alijs accepimus)noſtrorum ad id deputatorum Præſidentium, eorum abitus ratione, deliberatione habita,ab ipſis neglecta, citra omnem neceſſariam & legitimam cauſam(quod forte neminem clam habet)inexpectata feſtinatione terga dederint: Quorum receſſus culpa, actus nunc totius Colloquij ſilet & iacet: Denuo in hoc neceſsitas requirit veſtrum etiam conſilium.

Quare ſic præmeditatis & bene inſtructis omnibus obſequijs nobis deeſſe minime velitis. Et tantum de Colloquio. Cæterum pertriſte aduenit inter colloquendum Lutheranis nuncium,de obitu ſui patri(vt eum vocant)Lutheri. Qui è Wittenberga Islebium profectus, vt tractatui ſæculari in cauſis prophanis diſcordiæ,quæ inter Comites à Mansfelt erat, intereſſet, eò quod ſub illis Dominis Islebij natus eſſet: Die XVII. Februarij peracta in publico cum aliis cœna, eaque largiter ſumpta,& facetiis hilariter extracta,eadem nocte interiit. De cuius obitu multi multa ſcribunt. Aliter narrant & ſcribunt ex vicinis locis Catholici: aliter loquũtur & ſcribunt Lutherani. Multos enim agminatim emittunt Germanice libellos, ad perſuadendum cunctis, quàm ſancte mortuus ſit ille ſanctiſsimus, vt aiunt, omnium

Interitus Lutheri.

eorum

eorum pater. Circumferũtur præcipue Triũ Collegarum eius ſcripta, Ionæ Coci, qui falſo ſeipſum Iuſtum vocitat, Phil. Melanchtonis, & Ioan. Pomerani :– Qui cum illo in librorum Wittenbergenſium frontiſpicio, Quatuor primæ paginæ angulos, velut Quatuor Euangeliſtæ noui, occupare ſolent. Ionas interfuit præſens morti illius nocturnæ, ſubitaneæ, & improuiſæ: ſcripſit epiſtolam confeſtim eadem nocte, qua ille interiit, ad Electorem Saxonię, ac funebris poſtea pompæ contexuit hiſtoriam. Alii Duo funebres habuere conciones. Pomeranus Germanicã ad populum: Latinam (quæ mox à Crucigero in Germanicam verſa ac ædita eſt) Melanchton ad ſcholaſticos: Laudis & complorationis plena ſunt omnia. Vellẽt libẽter omnibus perſuadere, quod mortem ille non guſtauerit, ſed velut Enoch aut Helias, aut Ioãnes Euangeliſta, ſine morte tranſlatus ſit. Allegant enim illud verbum Chriſti Ioan. 8. cap. Si quis ſermonem meum ſeruauerit, nõ guſtabit, aut videbit, mortem in æternum. Quod dicunt illum paucis ante exitum ſuũ diebus, manu propria Germanice ſcripſiſſe in libro quodam hoſpitis ſui, atque in hunc ſenſum expoſuiſſe. Si quis ſerio verbum Dei meditetur in corde, ei credens, & ſuper hoc obdormiat aut moriatur: is trãſit hinc, antequã mortem proſpiciat aut ſentiat. Hinc autem orum impudentiæ obſtat mortui cadauer, *Qualis mors Luth.*

idq; fœtidißimũ quod multorũ oculi palam viderũt in terram ſepeliri: Quod de corpore Enoch, Heliæ, aut Ioannis, vere affirmare non poſſunt. Si quis ergo hiſtoriam iſtam, quam Germanice ſcripſit Ionas, preſsius aut propius inſpiciat, facile intelligat, omnia referri ad vanam glôriam & ſæcularem pompã in funere, & ad carnis delitias mundique honores in vita. Et ea omnia longe abfuiſſe ab inſtituto verorum Chriſti diſcipulorũ. Quis enim ſanctorum ſic iter fecit pompatica oſtẽtatione, velut Triumphali curru vectus, cum tribus filijs, damnato & inceſto coitu ex Monacho & Moniali conceptis ac procreatis: ſicut fecit hic Lutherus? Aut quę erat eius Dignitas aut nobilitas, vt à tot Generoſis Comitibus de Mansfelt miſsis, illi obuiam centum & XIII. equitibus in confinio honoris cauſa exciperetur? Aut quo Maiorum aut Apoſtolorum exemplo, ipſe hęreticus notorius, & ab vtraque poteſtate ſuprema legitimo iuris ordine damnatus, atque in Epiſcopum nunquam electus aut ordinatus, nouo ritu, à ſeſe friuole excogitato, ordinauit & conſecrauit (vt ait Ionas in iſta hiſtoria ſua) Islebij Duos presbyteros, ipſe neque Miſſam celebrans, neque cum alijs tunc communicans? Quid vero ſanctitatis aut miraculi hoc habet, quod omni veſpere poſt cœnam, opipare paratam & largiter acceptam, diſtento cibis & potu ventre, in habitaculo ſuo per feneſtram

Hiſtoria Ionæ de exitu et funere Lut.

Quales Lut. ad Deum preces.

nestram prospiciens, aliquantulum orauit, interdum tam serio ac sedulo (sicut recitat historia) vt circũmstátes, dum taciti adessent, quædam eius verba admirabundi perceperint: cum nihil dicatur ibi vel de horis Canonicis (ad quas dicendas vtique vt Monachus professus, & presbyter olim rite ordinatus, de iure obligat9 erat) vel de alijs ab eo interdiu factis (si quas modo fecit) orationibus? O sanctitatem miraculosam, & apud Christianos nũquam prius auditam, quod nouus Saxoniæ Apostolus, tota die sæcularibus intentus negocijs, prandijq́ue & cœnæ crapula oneratus, omissis totius diei horis Canonicis, paululum, antequam cubitum iret, in fenestræ prospectu orasse depræhensus est: cuius hæresi ac scelere tot per omnem fere Saxoniam, Pomeraniam, Daniam, Sueciam, & Noruegiam, Monasteria, & Collegiatæ Ecclesiæ, atque etiam Cathedrales (non solum omissis, sed etiam publica violentia prohibitis & interdictis, Missis & horis Canonicis) desolantur, & à Dei laudibus obmutescunt die noctuq́ue, & ab omni cultu solennitatéque veteri cessant. Quid vero illud, quod ab ipsis rogatus Comitibus, vt ante prandium à prophanis causarum tractationibus abstineret ac quiesceret, in prandijs tamen & cœnis eorum, in suo (velut proprio & insigniori) sedili semper accubuit? Scilicet oportuit eũ custodire illud verbum Christi. Amant pri-

Primus recubitus in cœnis.

mos recubitus in cœnis. Non autem in cœnis tantummodo, sed etiam in prandiis: à quibus plerique sanctorum patrum & Monachorum perpetuò, exceptis Dominicis & festis diebus, abstinuerunt. Quid item egregium (vt iactitat Ionas) istud eius Apophthegma.

Qualia Apophthegmata Luth.

Nos senes ideo tam diu viuere oportet, vt in Diaboli posteriora respiciamus, ac tot mala, infidelitates, miseriasque mundi experientes, testes simus, Diabolum tam malum spiritum fuisse? Item. Genus humanum est sicut ouile ouium occisionis. Itē illud, quod in historia omissum, in Ionæ ad Electorem Saxoniæ epistola maiusculis insertum est literis, Solitarium esse, non affert lætitiā. Quasi vero Monachis à Paulo dictum non sit. Gaudete in Domino semper, iterū dico Gaudete. Aut quasi non ad vitam & salutem, sed ad occisionem & perditionem à Deo creatum sit genus humanum: Aut falsò dixerit Apostolus. Deus vult omnes homines saluos fieri: Aut quasi non fuerit senior Luthero Moyses, quādo dixit ei Deus. Videbis posteriora mea, faciem autem meam videre non poteris. Ad Dei igitur potius, quam ad Diaboli posteriora, respiciendum est senibus.

Ad Phi. 4. *1. Timo. 2.* *Exod. 33.*

Vltima Oratio Luth.

Quid deniq; dicamus de vltima Lutheri oratione, quam historia maiusculis literis notatā recitat? O mi pater, inquit, cœlestis, Deus & pater Domini nostri Iesu Christi, Deus totius consolationis, Gratias ago tibi, quod

mihi

mihi dilectum filium tuum Iesum Christum reuelasti. In quem credo, quem prædicaui & confessus sum, quem amaui & laudaui: Quem abominabilis Papa & omnes impii vituperant, persequuntur & blasphemant, &c. Interroget hic Ionas patres, excutiat vel diligentissime omnes scripturarum, legum & Canonum, Conciliorumque angulos, an apud vllum Christianum inuenire queat talem morituri orationem. In qua quispiam ita sese iactitet: ita præ se cunctos, qui sub Papa Christum coluerunt, contemnat & incuset: ita insectetur & calumnietur Ecclesiæ Pastorem, summum Pontificem. An non potius credendum est, Christum iudicem mox post hæc verba eius, in ipso exitu raptæ iam de corpore animulæ eius dixisse. De ore tuo iudico te serue nequam: Quia tu ipse antea dixisti & scripsisti, te audire in Papa vocem Christi, in eo loquentis & præsidentis. Item Anathema sit & maledictus, qui contra veritatem Apostolicarum veniarum loquitur. Item fateor, sub Papatu plurimum esse boni Christianorum, immo omne bonum Christianum: Et sub Papa esse veram Christianitatem, atque adeò verum nucleum Christianitatis. Quid igitur spei de salute potest esse homini sic indurato, & in finē vsq; contra charitatē in hæresi, schismate, ac rebelliōe, odioq; contra Papam perpētuo persistenti, ac pertinacem & obstinatam animam

Quale Christi in animā Lutheri iudicium.

Luc. 19.

animam efflanti? Iudicat enim eum non solum Christi, Pauli, Cypriani, Augustini, & similium sententia multipliciter attestata: sed etiam sermo ipsius & oris proprij iudicium. Stulte igitur ac impie laudat eum de hac oratione Ionas. Quemadmodum & Pomeranus, in fine funebris ad populum orationis suæ, cacatam iactitat stulte illius prophetiam, hoc carmine.

Cacata prophetia Lut. cõtra Papã.

Pestis eram viuus, moriens tua mors ero Papa.

Non enim tã Papæ, quam Germaniæ, & innumeris animabus pestis fuit viuus: mortuus quoque nemini magis quam ijs, qui ei credunt, pestis & exitium erit: & ipse iã procul dubio scit & experitur, quàm sæua fuerit sibimetipsi pestis, & viuus & moriens. Quod si moriens mors est summa Pontifici, vt vane gloriatur, Quid est, quæso, quod Elector Saxo. in Edicto suo, nuper 14. die Februarij per omnes terras suas promulgato, tam vehementer sibi suisque confœderatis à Papæ practicis, vt ait, timet, & suos domi manere, atque in continuo armorum apparatu persistere iubet? Nunquid mortuus Papa tam magnopere timendus est? At vulgare est Italorum prouerbium. Homo mortuus non facit Guerram. Manet igitur Papa, & manebit vsque ad consummationem sæculi: Hæretici vero velut aqua dilabuntur, vnus post aliũ.

Papa manet hæretici ut aqua dilabũtur.

Vbi

Vbi nunc ſunt magniloqui oppugnatores Papæ, Zuinglius, Oecolampadius, Carolſtadius, Capito, Grynæus, Lutherus, & complures alij? Mors depaſcit eos nunc ſecunda vſque in æternum: Papa & Sedes Apoſtolica, ſupra petram firmiter ædificata, perpetuò permanet. Quid vero prodeſſe potuit animę Lutheri, ad tribunal Chriſti raptæ, vaniſsima pompa funeris, quando cadauer eius ſtanneo incluſum loculo, circumlatum per diuerſas Eccleſias, & longa ſeductorum ab eo populorum proceſsione deductum atque comploratum, & ſplēdido, tam equeſtri quam pedeſtri, agmine Wittenbergam reuectum, vanis complorationibus ſepulturæ traditum eſt? *Quanta pompa in funere Lutheri.* Imprudentius tamen ſtanneo, quàm ferreo impoſuerunt loculo cadauer, non attendentes exemplum & aſtutiam Sarracenorum, qui ferreum potius, quam ſtanneum fecerũt Mahumeto ſuo ſepulchrum, quod in aere pendulum à Magnetibus teneri dicitur, in Meſquita Mechæ vrbis Arabiæ: Magnes enim lapis, non ſtannum, ſed ferrum attrahere, ſcribunt Phyſici, & experiuntur artifices. Quo denique exemplo Catherina Monialis, vxor Lutherina, poſt funeris currum, carpento vecta, in publica proceſsione, ſe ſuoſq; tres ex Luthero filios, Ioannem, Martinum, Paulum (vt enumerat hiſtoria) ſpectandos præbuit? Nunquid tali modo deductum fuit funus olim B. Martini, aut S. Ambroſij, aut Diui Au-

ui Augustini? O miseros & excæcatos homi nes,quos talium non pudet, qui tam cæcum habent & de rebus humanis, & de religione Christiana iudicium. Væ autem improbis & impiis laudatoribus illis, qui dicunt malum bonum, & bonum malum, ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras. Considerent autem pii, quid tantis prauæ intentionis laboribus, curisque ac studiis effecerit Lutherus, cuius rebelli ac seditiosa concitatione, tam multa hominum milia & corpore & anima in æternum perierunt, atque deinceps adhuc peribunt: & tota per eum Germania confusa & conturbata, omne decus pristinum, perturbato Imperio, amisit, & ad bella tum externa, tum ciuilia spectans, trepidat, à Generali ac pacifico Concilio abhorrens, & à Papa, à quo fidem Christi suscepit: velut ab Antichristo per scelerata Lutheri dogmata sibi timet. Stulta enim ista Ionæ historia, refert hanc quoque Lutheri morituri tam impiam quàm ridiculam stultitiam, quod eadem nocte, qua periit, dixerit ipsi Ionæ & Cælio, aliisque circumstantibus, Orate pro Domino nostro DEO & eius Euangelio, vt ei bene succedat: quia Concilium Tridenti, & abominabilis Papa, grauiter ei aduersantur. Quis vnquam audiuit, orandum esse pro Domino nostro DEO? Sunt & aliæ complures in mendaci ac futili hac histo-

Infœlices & perniciosi labores Luth.

sto-

ſtoria ſtultitiæ, quæ apud eruditos & cordatos viros Lutheri famam magis denigrant, quàm celebrant: ſed hic breuitatis gratia omittuntur. Cochlæus autem pro aſſerenda & confirmanda contra quoſlibet hæreticos veritate Catholicæ fidei, hoc quoque anno nonnullos ædidit Latine libellos. Vnum contra Lutheri articulos, quos Concilio proponendos eſſe cenſuit: Alterum contra XVIII. articulos Buceri. Tertium contra prefationes & Annotationes Melanchtonis. Quartum de Apoſtolicis Cõſtitutionibus Epitomen Caroli Capellii &c. *Libelli Cochlæi.*
Cæſar denique ad celebrandum hic Ratiſpônæ more ſolito Conuentum Imperialem, poſt longam expectationem, præſente iam Rege Ro. &c. fratre ſuo, & bona Principum, tum Eccleſiaſticorum tum ſæcularium, parte perſonaliter comparente, heri (hoc eſt Quinta die Iunii, Sabbato poſt feſtum Aſcenſionis Domini) celebrata ſolenniter in Cathedrali Eccleſia Miſſa, præſentibus cum Maieſtate ſua, Rege, cæteriſque Principibus, & Statibus Imperii: poſt imploratum diuinum auxilium, publicam in Prætorio Propoſitionem ſuper ijs, quæ hoc in Conuentu agenda ſint, exhibuit, ac ea promulgatione Comitia iſta fœliciter (vt ſperamus Deumque precamur) inchoauit.

Hæc ex Actorum Lutheri Compendio, quod Ratiſponæ, poſt diſſolutum & fugaci abitione Lutheranorũ deſertum Colloquium nouiſsimũ, ſcriptũ eſt, hortatu & petitione R.D. Hieronymi VERALLI Archiepiſcopi Roſſanẽſis nũcij tunc Apoſtolici Apud Cæſ. Maieſtatem: Nunc vero Authoritate PAVLI III. ſummi Pontificis (exigentibus eius meritis) creati & coaptati in Cœtum & Collegium S. Romanæ Eccleſiæ Cardinalium, Anno Domini M.D.LIX.

EX EPISTOLA GERMANICA CVIVSDAM CIVIS Mansfeldenſis Narratio Hiſtorica, de Vltimis Martini Lutheri actis & eius obitu.

DOMINI Comites à Mansfeld, ante Ortam Lutheri doctrinam, Optime inter ſeſe cõcordes erãt, ita quod in omnibus cauſis iuniores deferebant ſenioribus eorumque acquieſcerent, ſententiæ. Vbi autem cœpit ſcribere Lutherus, pars vna eius Doctrinam acceptauit, pars altera reiecit, factęque ſunt res eorum deteriores. Poſt obitum itaque ſeniorum, qui Catholici fuerant, ſucceſſores eorũ

in

in Lutheri partem concesserunt. Vnde sperabatur redintegranda concordia, sed longe secius accidit. Nam & isti volebant habere partem Parochiarum, & repetebant ab alienatos census domosque Ecclesiarum, ac speciales in suis Ecclesijs scholas & Concionatores instituebant, atque monstrantias, Clenodia, vasaque argentea exacte rapiebant.

Vnde grauior aborta est discordia. Nam & Concionatores vtriusque partis male cõueniebant, conuicijs ita contra se inuicem debacchantes, vt pugnis aliquando potius quam verbis rixari mallent, & alter alteri in faciem expuerit. Præcipue vero de Venerabili Sacramento altaris diuersa sentiebant. Pars enim negabat in hostijs (vt vocant) cõsecratis quę post communionem populi residue manent, remanere aut esse amplius corpus & sanguinem Christi. Pars altera contrarium asserebat, & prouocabant se inuicem ad disputationis publicæ certamen. Cumque Wittenbergam deuoluta esset Causa, Luthero absente, Philip. Melanchton approbauit sententiam eorum qui negant remanere corpus & sanguinem Christi. Vbi autem domum redijt Lutherus, comprobauit alterius partis opinionem: sic tamen, vt iuberet vltimos comunicãtes semper sumere cunctas hostias residuas etiã si 4 aut 5. sumẽdę sint similiter & totũ quod in Calice superesset, exhaurire. Gliscebat itaque discordia vehementer,

Discordia inter Concionatores Lu.

non solum inter Concionatores, sed etiam inter ipsos Comites, qui ea ęmulatione moti, discordabant & sibi inuicem impedimento erant. Lutherus his intellectis, assumptis secum Philippo & Iona, In Vigilia Natalis Domini venit Mansfeldiam, velut mediator quidam. Cumque per dies octo nihil efficeret, iussus est redire ad Festum Conuersionis S. Pauli. Redijt ergo Sabbato ante iam dictum Festum ad oppidum Hallis, diuertens In ædes Ionę, & aquarum innundatione cogebatur Quatriduum ibi subsistere, licet Islebij, interim quotidie pararentur pro ipso & Comitatu ipsius epulę. Sala fluuius nimium excreuerat vt transire nõ potuerint. Tandem feria Quinta miserunt ei obuiam Comites, Currum & IX. equites armatos, qui iusserũt Tres cymbas coniungi, vt eo tutius posset Lutherus, qui ægre persuasus, transito nauiculis amne, currum ascendens Islebium peruenit. Vbi ergo in Islebij Suburbanum peruenerunt, Equites è Bombardis globos emittentes, fecerunt vt Lutherus infirmaretur, Currente autem vno equitum festinanter in ipsum oppidum, attulit vinum & Cereuisiá, sumpta itaque cibo & potu refocillatus est, licet Pauloantea Hallis opiparum habuerat prandium. Non igitur Ieiunio sibi accersierat infirmitatem illam. Magna vero cum põpa & occursu plebis, quę quatriduo prius aduentũ eius frustra expectauerat ingressus est

oppi-

oppidum. Cæterum die Dominica poſt feſtum conuerſionis Pauli prædicauit in Ecclesia Parochiali S. Andreæ in Papam ſacerdoteſque & Monachos vehementer inuectus. Deinde in feſto Purificationis iterum concionatus, tantum habuit plebis vndique ex pagis & oppidulis circum iacentibus conuerſum, quantum vix haberet Paulus ipſe ſi nunc prędicaret. Vbi inter cætera dixit, vnũquemque debere Dei dona ſibi collata, in alios diſtribuere non in Monaſterio celare, ſed exire in Mundum & prædicare. Dedit mihi Deus, inquit, intellectum ſcripturarum, vt eas recte interpretari ſciam, nō Papa cum ſuis Cardinalibus & Epiſcopis. Ego vnam Quintulam intellectus mei non darem pro Centum Centenarijs intellectus illorumq;. Finito autem ſermone in hoſpitiũ reuerſus, prandium oppipare paratum ſumpſit, mox autem allato ſecundo ferculo, caminus ædiũ ardere cœpit, & ex proxima quoq; domo erũpit incendiũ, Speculator duos videns ignes inſonuit è turri magniſque factus eſt concurſus populi, pro eo, quod Eccleſia canit illo die, Lumen ad reuelationem gentium.

Sermone Lutheri.

Quando autem in publicis tractatibus non erat Lutherus, habebat in iſta ſua librũ, in quem ſcribebat. Aiunt eum Librum ad Cæſarem ab eo ſcriptum eſſe, contra Louanienſes & Colonienſes (quos in Concionibus ſuis conuicioſe dicebat craſſos aſinos,

bacchantes & Bubalos) nec ab ipſo quidem Cæſare temperare calamum. In eam vero Ciſtam impingens crus ſuum caſu Ionas, tam grauiter læſus fuit, vt Quatuor opus habuerit Chirurgicis.

Eum autem librum nondum conſumatum ab eo, debet Doctor Cruciger complere, qui ei ſucceſſoris ſit, ſicut Eliſæus Eliæ. Dominica die poſt Purificationis, tertia vice prædicauit Lutherus, loquens deſuper ſeminata zizania: Per quam intellexit Anabaptiſtas, Suermeros Munceros &c.

De Zizaniis.

Qui non ex culpa patrisfamilias (Lutheri ſcilicet) ſed ex Diabolo creuerunt: Ille enim ſacellum ſuum ſemper iuxta Eccleſiam Dei ædificat, inquit, Perdi quidem aut interimi non debent, ſed permitti vſque ad Meſſem. Prohiberi tamẽ debẽt à publicis Concionibus & Sacrorum adminiſtrationibus, vt in angulis duntaxat ſecum muſsitent ipſi & Papiſtæ. Eadẽ ſeptimana, cum duo eſſent à Luthero ordinandi, examinati ſunt à Iona, quorum vnus iam prius vltra ſex menſes Parochialem habuerat eccleſiam & prædicauerat. Interrogatus ergo à Iona quidnam differentiæ ſit inter peccatum veniale & Mortale, perparum reſpondit, quia perrara eſt ea quæſtio. Dominica autem die ante Septuageſimam prædicauit hoc Euangelium Confiteor tibi pater cœli & terrę &c. Vbi ſapientes huius mundi dixit eſſe Papam, Cardinales,

Duo Lutherani presbyteri.

Sapientes huius mundi.

Vniuersitates, Præsbyteros, Monachos, & Moniales, Suos autem dicebat esse paruulos. Deinde contra Iudæos multa dixit, Sæculares quoque potestates, qui eos tolerant, reprehendit, qui participes forent omnium peccatorum quæ illi committunt, blasphemãtes, Christum & matrẽ eius, qui sciant toxica parare Christianis, quæ nõ statim operẽtur, sed eorũ vis differri queat ad Duos aut Tres dies, ad duos aut Tres septimanas aut duos aut Tres menses, immo ad X. aut XX annos. Maxima hyperbola, Eijciendos igitur esse, non tollerandos. Deinde ordinabat in choro duos illos examinatos per impositionem manuum cantando Veni sancti spiritus. Itẽ in hospitio suo scripsit in pariete hanc sententiam. Non possumus facere quod omnibus placeat. Possimus autem facere quod nobis placet. Ea verba plerique transcripserunt, & vnus sic, alius aliter interpretatus est. Feria secunda lætam peregit cœnam, habens conniuam quendam è franckfordia quę ad Menum est, venientem. Is de nouitatibus ab eo interrogatus, respondit inter cætera, Papam Paulum esse mortuum. Ait ergo Lutherus, Quatuor iam Papas super vixi factus, illis contrarius primum propter pallium, quod est Restis Canabacea, pro qua sane dare oportuit Episcopum Moguntinum circiter ter Centum Millia florenorum. Putauerã eũ ea reste suspensum iri, sed successor eius eã

Iactantia Lutheri.

ſuſpendendus eſt, ſi nõ tam diu vixero ergo, ſuperuenient tamen alij.

Feria-Quarta in cœna rurſus valde lætus fuit, & facecijs fabuliſque recitandis dicax omnibus mouens riſum. At circiter horam Octauam conqueſtus eſt, ſe aliquantulum male habere, ſicut Epiſtola de eo, ſcripta refert. Poſt medium noctis repenti vocati ſunt ad eum duo Medici: quorum alter Doctor: alter Magiſter erat: Qui vbi aduenerunt, nõ repererunt in eo vllum amplius pulſum. Scripſerunt tamen mox receptum quoddam pro immitendo Cliſterico ſeu Enemate.

Enema ſeu Cliſterium mortuo datum.

Excitatus itaque Apothecarius ſeu Pharmacopola, hora Tertia poſt Medium noctis, iuſſus eſt parare Cliſterium & afferre ad Lutherum. Is vbi aduenit, & medicorum iuſſu temperaſſet atque calefeciſſet paratum Cliſterium, putabat illum adhuc viuere. Cumque verſum eſſet corpus, & ei Cliſterium applicaretur. Apothecarius videns eum mortuum iam eſſe, ait ad Medicos, Mortuus eſt, quid opus eſt Enemate? Aderat Comes Albertus & nonnulli homines eruditi. Reſponderunt autem Medici, Quid tum? Appone Cliſterium, ſi forte ſuperſit vllus adhuc ſpiritus, vt reuiuiſcat. Ille ergo cannulam apponens, ſenſit in ſaccũ Cliſterij exire quaſdam ventoſitates & bombos: Erat enim totum corpus refertum humoribus ex ſuper ſuo cibo. potuque Habuerat enim coquinã

magni-

magnifice instructam & vinum dulce atque exoticum permultis metretis abundans in hospitio. Aiunt sane, Lutherum omni prandio & cœna vnum ebibisse sextarium vini dulcis & exotici. Vbi igitur Apothecarius Clisterium in Corpus torsit & infudit, totũ refusum est è corpore in Lectum, qui splendide præparatus erat. Ait itaque Medicis Apothecarius, Non remanet Clisterium dixerunt illi Omitte igitur.

Contenderint autem inter sese duo illi Medici de genere mortis. Doctor dicebat Apoplexiam fuisse: Visa est enim tortura oris, & dextrum latus totum infuscatum. Magister vero, qui putabat tam sanctum virum non debere manu Dei per Apoplexiam interimi, dicebat fuisse Catharum suffocatiuũ, & per viam suffocationis mortem intrasse. His ita peractis aduenerunt alij quoque Comites omnes, Ionas vero sedens ad caput defuncti, vehementer lamentabatur, manus inuicem contorquens & iactitans. Interrogatus ergo, an Lutherus hesterno (iam enim initium erat Diei sequentis quæ erat feria Quinta & Februarij Decima Octaua) vespere conquestus de aliquo fuisset dolore. Respondit ille, Ah non, fuit enim heri ita lætus, sicut nunquam fuit, Ah, Dominæ, Deus, Domine Deus, &c. Inter ea Comites pretiosi odoris aquam attulerũt, qua fricaretur corpus defuncti. Quandoquidem, & antea ali-

Defensio inter medicos de morte Luth.

Fricatio corporis mortui.

quoties pro mortuo habitus fuerat, sine motu & sensu vitæ aliquandiu iacens, Id quod Smalcaldiæ quoque eidem, acciderat, quando calculo excruciatus esset. Quemadmodũ ipse de hoc libellum scripsit Latinè, cuius initium est. Postquam resurrexerim à mortuis, Idcirco iussus est Apothecarius odorifera aqua illa vngere ac fricare corpus mortui. Qui sane sedulo ac impigre iussa peragẽs, applicuit aquam illam multis fricationibus aliquandiu naribus, ori, fronti, pupulsui, ac mamme sinistræ. Sedet illustris Princeps ab Anhalt Wolfgangus incubuit super funus, interrogans Apothecarium, an vspiam deprehendatur aliqua vena vitæ? Respondit ille, nihil prorsus, vitæ superesse, quia manus, nasus, frons, genæ, aures, mortis fugore algeant, Os quoque tangendo aperuit sicut in syncopi fieri solet, sed frustra. Oculos item aperuit & iterum clausit. Rupti enim erant: Omnibus igitur frustra tentatis, destitit ab eo labore. Ionas ergo, vt hæc vidit, stans ait. En iacet hic vir, videte quomodo dormit, qui Ecclesiam dei rexit, O Deus, exuscita alium in bonum Ecclesiæ tuæ. Et addidit illustres ac Generosi Domini, optimum nunc fuerit, vt mittatur velox eques ad Electorum Principem, & sedeat aliquis ad scribendum ei omnia, sicut acciderunt.

Fabula exo re Luth. repe ... Habuit Lutherus quendam apud se Magistrum, famulante sibi. Quia Comitibus

inter-

interrogatus, an Lutherus præcedente vespere de dolore aliquo conqueſtus fuiſſet. Reſpondit, eum ita lætum fuiſſe, vt longo tempore tam lætus non fuerit. Narrabat enim hiſtoriam de quodam, qui Diabolo ſe addixerat, magnam paſſus famem, vt ipſum cibaret. Diabolus ergo procurans abundanter & elixas & aſſatas carnes, vbi vidit eum plene ſaturatum petijt ab eo animam ipſius, promiſſam ſibi, quia iam ſatur eſſet. Ille autē reſpondit, expectandum eſſe donec moreretur. Non enim corpus, ſed animam ei addixerit. Contra vero ait Diabolus. Nonne qui æquum emit, frenum quoque equi retinet? Annuentæ illo, intulit Diabolus ſic. Anima equus eſt, corpus frenum, atque his dictis abripuit eum cum corpore pariter & anima. Læti itaque fuerunt omnes, qui hæc & id genus plura ab eo audierant. Poſt hæc procurarunt Comites ſtanneum fieri loculum, in quo poſitum eſt funus & repoſitum in habitaculum quoddam hoſpitij. Omnibus tamē ad inſpiciendum expoſitum. Sed & pictor quidam ex Hallis confeſtim vocatus, iuſſu Comitum, mortuū, vt erat, depinxit. Cumque multus adeſſet populus, ait, Ionas, O chare popule, inſpicite eum diligenter. Inſpicite ſatis, Hic eſt vir ille qui dormit hic, qui multa millia millium animarum redemit, O adiuuate orantes, vt Deus alium in locum eius ſubſtituat. *Tumba ſtannea.*

Feria sexta, hora XII. Tres facti sunt compulsus maximarum campanarum per omnes Ecclesias. Deinde omnium campanarum simul. Aduenerunt itaque omnium scholarũ scholares cum crucibus, ad dedncendum funus, Quod portabatur, è domo Doctoris, Dragstetini, à Concionatoribus & Senatoribus, sequentibus post feretrum omnibus Comitibus de Mansfeld, in Ecclesiam S. Andrææ, vbi deponebatur in Choro. Ascendens autem in suggestum Ionas, Concionatus est ibi adeo furiose, vt plerique dicerent, vere Muncericam (hoc est seditiosam) fuisse eam concionem. Ea vero funeris pompa ab hora XII. vsque ad Tertiam post meridiem extracta est antequam è Domo funus exportaretur. Et permultus aderat populus ex multis pagis & oppidulis.

Pictor vero Hallensis iussus est illo tempore adhuc semel, & melius quidem quam antea, corpus mortui depingere. Quoniam vero asperum & intensum erat frigus, multi expectantium eam pompam dilapsi sunt & abierunt, tum propter frigoris molestias, tũ quod putabant nonnulli, sanctum virum inter moras (dum depingeret mortuũ denuo pictor prædictns) à mortuis resuscitatum esse. Ea igitur nocte stetit fucus in sacrario Ecclesiæ S. Andrææ, quod XII. ciues, vigilando custodierunt, bonam bibentes

Cere-

Cereuisiam, pro missa defunctorum, quam Requiem vocant.

Sabbato, postquam rediit ab Electore Principe Eques, referens illius responsum, vt remitteretur Corpus Wittenbergam, iterum factus est compulsus omnium campanarum per omnes Ecclesias, hora XII. post meridiem. Hora itaque vesperarum, adductus est Currus ad Templum. Cui impositum est funus, super inducto panno holoserico, cui crux alba erat adfixa. Deductum est itaque funus, 40. Equitibus, Adducebantur simul. Jonas & Cælius & duo Comites Iuniores.

Funus Vuitenbergam auertum.

Ingressus funeris in Vuitenbergam.

Et procedebant vsque foras ciuitatem post funus omnes Comites de Mansfeldt, Senatus, omnes schole & plebs, bene longam viam à Ciuitate venit eo vespere funus ad Hallis, vbi ad pontem obuias habuit scholares, qui cantu susceperunt illud, Quod ea nocte in ECCLESIA Beatæ Virginis (in qua IONAS Prædicare solet) seruatum & vigilijs custoditum est.

Die Dominica vlterius vectum fuit, Et feria secunda Wittenbergam vsque peruenit; Vbi ad Pontem obuios habuit COLLEGIVM Vniuersitatis

totum-

totumque ſenatum & plebem Ciuitatis. Doctores & Magiſtri parauerant feretrum, In quo mortuum deferre cupiebant, tanquam Doctorem & præceptorem ſuum. Quoniã vero cadauer maxime fœtidum factum fuerat (quamuis vehemens eſſet frigus) non eſt permiſſum è curru deponi vt portaretur, ne fœtor noceret. Vectum eſt itaque vſque ad Arcis Eccleſiam, vbi paratum ei erat ſepulchrum, iuxta ſepulchrum Ducis Friderici, In quo ſimul cum loculo ſtanneo ſepultum eſt. Aiũt ſuper ſepulchrũ ponendũ eſſe lapidẽ, o tectum fuſili aurichalco cum hoc, quod ſibi ipſi compoſuerit Lutherus Epitaphio.

Peſtis eram Viuens, moriens tua mors ero Papa.

Donationes Electoris & Comitum.

Domini Comites à Manfeldt Donarum Katharine à Bora, vxori Lutheri, Duo Milia florenorum in Conſolationem, & Tres filias eius à pedibus vſque ſplendide veſtierunt. Elector quoque Centum Taleros in ſolatium miſit, & pro Monaſterio perſoluit ei Tria Millia florenorum aliamque donabat ei domum, & filios curæ habebat. Ionas quoque Iſlebij largam accepit donationem, & Elector donauit eum ſcypho venuſto & in eo CC. Taleros addidit, in conſolationem ſcilicet.

Non relinquam vos orphanos Alleluia.

Adhuc

Adhuc autem feruet discordia inter Comites, acrior etiam quam antea. Mors enim Lutheri eos coire corpore coëgit, non animo. Et ille fucatus congresso Comitum fecit, vt iam in extremis agat, mox acturus animam suam, Comes Philippus. Traxit is morbum suum ex nimijs vini potationibus, quas noua illa & personata concordia causata est. Eius morbus desperatus est, omnibus accersitis Medicis. Hæc par it illa simulata amicitia Quæ non à Deo, sed à Mãmona & à Baccho initium habet. Habebimus, timeo, acriora dissidia mortuo hoc Comite. Confluunt vndique Euangelistæ, suadentes super communione vtriusque speciei, sed vt audio, hactenus renuit.

EPISTOLA GERMANICA CVIVSDAM N. TRANSlata in Latinum per Ioannem Guitherum.

DE DOCTORIS MARTIni Lutheri ex hac vita dicessum. M.D. XLVI.

POsteaquam Reuerendus in Christo, nostrum omnium i. pater dilectissimus, Doctor Martinus Luth. antea Witenbergæ, & itinere Islebium versus atque etiam

etiam in curru, quo vectus magna cum difficultate eo peruenit de sua conqueretur ægritudine, tamen quam diu negocij Comitum ac dominorum tractatus durauit singulis diebus. 2. prandium & cœnam sumpsit, adque fecit largiter, cibum quoque & potum maxime commendans, quod omnia suo Pilato in patria bene conueniant. 3. Nec admodum quietis ac somni fuit parcus.

Tum famulis ipsius Ambrosius Doctor Ionas, duo parui filij eius Martinus & Paulus, vna cum alijs duobus ministris, in conclaui cum eo permansere, atque eum, vt de more eius fuit calefactis ceruicalibus seu puluinaribus ad lectum deduxerunt. Sæpe ambos Michælem Cælium Prædicatorem in Mansfeldt, & Doctor IONAM, postquam faustam precatus fuisset noctem, his fere verbis cohortatus est. 4. Doctor Iona & tum Michael, Rogate DEVM, vt in suæ Ecclesiæ negocijs bene agatur. Consilium Trideti miris modis. 4. indignatur. Præterea dictus Doctor Martinus. 5. liba seu placentulas confortatorias, aquas distillatas & aquam vitæ, quibus vti consueuit, ex Witenberga sibi afferri curauit. Vxor etiam eius tribus partem earum rerum non iussa præmiserat. Atque 6. ita totis his tri-

iiij. Doctor Ionas in sua ad Electorē Saxoniæ epistola sic habet. Orate pro Deo nostro ut ei cũ Eccle. sacræ causa bene succedat &c.

bus

bus septimanis (nam modo post biduum modo post triduum, semel habitus fuit tractatus apud Illustriss. Dominum Principem Wolfgangum ab Anhalt & Comitem Iohannem Henricum à Schavurtzemburg) interim nunc vnam horam nunc sesquihoram tractatibus eiusmodi interfuit. Heri vero Die Mercurij post. Valentini. 17. Februarij 7. consilio Principis ab Anhalt, & Comitis Alberti à Mansfeldt, aliorumque precibus ac monitionibus auscultans à Publicis consultationibus ante meridiem Domi sese continens, abstinuit :, In Hyppocausto suo autem exutis caligis, nonnunquam de fenestra prospexit, atque tam sedulo 8. orationibus intentus fuit, vt ij etiam, qui simul cum eo fuerunt, audierint, ita tamen vt semper læto fuerit animo Aliquando tamen sic dixit Doctor Iona & Domine Michael, Natus hic sum & baptizatus Quid si manendum hic mihi fuerit? Eodem autem iam dicto Die Mercurii non in suo hyppocausto sed inferne in amplo Tricliniopraadium fecit, in mensa de multis & elegantibus Scripturæ sententiis sermonem interserens Dixerat. quoque familiari collocutione semel aut bis. Si. 9. DOMINORVM meorum Comitum, sub quibus natus sum causam composuero, ac DEO volente in concordiam redegero, domum me recipiam, meque

sarco-

sarcophago ad dormiendum imponens, corpus vermibus absumendum dabo. Eodem item Mercurij die, ante cœnam conqueri cœpit, pectus suum ingētibus premi doloribus, eas tamen ad cor non penetrare mox petijt calidis cōfricari linteolis. Post dixit dolores paululum mitigatos esse. Cœnam in maiori inferius hypocausto simul cum alijs habuit dixitque. 10. Solitarium esse, nō adfert gaudium, interim mediocriter edens, omnemq; excutiens tristitiam iocis ac facetis. Trāfacta iam Cœna, rursus nonnihil cōquestus fuit de pectoris grauedine, calida postulans linteola. Quam primum igitur Domini, cæterique qui aderant medicum accersiri Voluerunt. Ipse vero ne fieret, prohibuit, & forte duas aut semitres horas in grabatulo acquieuit. Dominus Michael Gælius & doctor Ionas Hospes Archigrammateus illebiensis, & hospita. 11. duo eius filij parui noctem, apud eium fere ad vndecimam vsque horam in somnem duxerunt. Exinde vt sibi Lectus in cubiculo sterneretur, petijt, & calidus redderetur. Quod vbi Summa cum diligentia esset effectum, ad lectum deductus est. Magister Cælius in conclaui proximo cubuit. Sed Ambrosius famulus, qui cum eo venerat è Wittenberga & Doctor. Ionas, item filij duo Iuniores, reliquique famuli cum ipso in cubiculo dormitarunt, & forte circa vndecimam somnus illi obrepsit, ac naturali ob-

dormi-

dormiuit sopore, Postea circa primam in nocte, famulum Ambrosium & Doctorem Ionam excitauit, mandans in primis famulo, vt hypocaustum calefaceret, Hic cum festinasset opusque perfecisset, dixit ipse ad Ionam. 12. O bone DEVS Doctor Iona, quam male me habeo, quam grauiter circa pectus premit me dolor. O actum erit hic de vita mea. Interea Ambrosius ac reliqui occurrerunt, eumque è lecto sustulerunt, Postquam in hypocaustum peruenit, rursus ibidem obambulans paululum, mox calida exegit linteola. Ilico itaque ambo accersiti è somno medici, absque mora adfuerunt, Similiter quoque Comes somno excitatus, è vestigio cum coniuge approperabat. At vbi aquam vitæ & Doctoris medicamentum accepisset, sic exorsus est orare. 13. Mi pater cælestis, æterne & misericors Deus, tu mihi filium tuum dilectum, Dominum nostrum Iesum Christum reuelasti, hunc docui, hunc professus sum, hunc amo, hunc colo tanquã saluatorem meum & redemptorem: Quem impij persequuntur, calumniantur criminanturque. Suscipe iam ad te animam meam.
14. Post hæc ter dixit, In manus tuas commendo spiritum meum, Redemisti me Deus veritatis. Sic Deus dilexit mundum. Et cum medici reliquique optima & validissima adhiberent medicamenta, tacere cœpit, quasi iam deficeret, nec quicquam ad adstantium

vocationes motionesue, respondit. Cum vero commitissa aqua vitæ liniret & medici, incepit rursus (ægre tamē) Domino Michaeli Cælio ¦&¦ Doctori Ionæ, Est & Non, ressspondere, Et cum acclamaretur illi, interrogareturque. Dilectissime pater, Fateris. 15. Christum Dei filium, nostrum Saluatorem & redemptorem: Respondit adhuc semel vt audiretur satis alta voce. Itaq; hoc facto, frōs & tota facies & frigore cœpit, ac tametsi, magno clamore vocaretur proprioque nomine appellaretur, Doctor Martine, nihil prorsus respondebat, placidumque anhelitum & suspirium ducebat complicatis manibus. Et (quod omnes tristi conqueruntur ac dolent animo) sic in Christo obdormiuit inter secūdam fere & tertiam horam in nocte. Comes Albertus cū cōiuge sua, atq; Generosus Dominus à Schuarzenburg, satis oportuno adfuerunt tempore, quidam serius ad finem aduenere. Singulis quoque diebus Dominicis dictus Doctor Martinus perbreues fecit. 16. Conciones, quarum adhuc præsto est descriptum exemplar, & his tribus hebdomadibus bis absolutionem & venerabile sacramentum suscepit.

INDEX

INDEX LATINE SCRIPTORVM Martini Lutheri.

SERMONES.

LIBELLI.

COMMENTARII.

PRÆFATIVNCVLÆ ET Epiſtolæ aliorum ſcriptis præfixæ.

APOLOGETICA.

Ad

INDEX TEVTHONICE SCRIPTORUM, Martini Lutheri.

EXPOSITIONES.

SERMONES.

De

LIBRI DOCTRINALES, ET admonitorij.

EXHORTATIONES.

Ad

LIBRI IN TEVTHONICVM translati per Martinum Lutherum.

PRAEFATIONES IN LIBELlos quosdam aliorum & Epistolæ.

EPISTOLAE.

LIBRI CONTENTIOSI.

De

FINIS REGISTRI ÆDITI
Anno M. D. XXVIII.

CAROLI

CAROLI QVINTI ROMANONORVM IMPERATORIS,

Semper Augusti, Edictum, contra Nouatores Orthodoxæ & Catholicæ Religionis.

AROLVS Quintus, diuina fauente Clementia electus Romanorum Imperator, semper Augustus, ac Germaniæ Hispaniarum, vtriusque Ciciliæ, Hierusalem, Vngariæ, Dalmatiæ, Croatiæ, &c. Rex: Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Charinthiæ, Carniolæ: Comes Habspurgi, Flandriæ, & Tyrolis &c. Vniuersis & singulis sacri Romani Imperij Electoribus, aliisq; Principibus, tā Ecclesiasticis quàm Sæcularibus: Archiepiscopis, Episcopis, Prælatis, Ducibus, Marchionibus, Comitibus, Baronibus, Nobilibus, Militibus, Clientibus, Præfectis, Præsidibus, Iudicibus, Sculteti, Burgimagistris, Cōsulibus, Scabinis: Ciuitatum, Oppidorum, Villarum, Terrarū, & quorumuis aliorum

Consydera pie Lector, ex uerbis Pauli Ro xiij. quanta per tot annos

Subsecuta sit animaru perditio, quæ huc Edicto parere neglexerunt.

aliorum locorum Communnitatibus: necnon vniuersitatum Studiorum siue Gymnasiorum Rectoribus, & locum tenentibus, seu Officialibus eorundem, ac cæteris quibuscunque nobis, tam iure sacri Imperij quam hæreditario, aut alio quocunque modo subiectis: & fidelibus dilectis, cuiuscunque status gradus, aut conditionis sint, & ad quos præsentes, vel earundem exemplum, nostro, vel alicuius prælati Ecclesiastici sigillo, siue etiam publici Notarij manus subscriptione, cōmunitum peruenerit, gratiam Cæsaream, & omne bonum.

Officium Ro. Imperatoris & Germaniæ Principum.

Ad veri Romanorum Imperatoris officium pertinet, non solum fines huius sacri Imperij: quod prædecessores nostri, Germaniæ Principes, ob defensionē sanctæ Romanæ & Vniuersalis Ecclesiæ, suo suorumq; sæpius effuso sanguine, per diuinam gratiá, sibi quæsierunt, ad Orthodoxam viam adductis, vel expulsis infidelibus, propagare: Verumetiam, ne qua hæreseos labes aut suspitio, in iam sibi subditis Nationibus sacrosanctam religionem nostram commaculet, summo studio prouidere: At si qua iam oriri cœperit, eam omni ope, omniq; cura, iuxta Normam, à Sancta Romana Ecclesia hactenus obseruatam, delere penitus & extinguere. Quod si quis alius è Maioribus nostris, tanto nos magis præstare debemus, quanto Dei Opt. Maximi immensa benignitas Nobis plura

Re-

Regna & Dominia, pluresque & magis bellicosos populos, maioresque vires, quàm iam multis sæculis alicui Principi, qui hisce titulis sit potitus, ad suæ sanctæ fidei tutelam & incrementum, elargiri dignata est. Accedit, quòd quum ex paterno genere, è Christianissimis Imperatoribus & Archiducibus Austriæ, Ducibusq; Burgundiæ: Ex materno vero, Catholicis, Hispaniarum, Siciliæ, & Hierusalem Regibus, simus orti: quorũ omnium, pro fide Christiana, res præclarè gestas, nulla vnquam delebit obliuio: Non sine graui conscientiæ nostræ onere, & perpetua nominis nota, quadamq; veluti nebula, fœlicibus ineuntis Principatus nostri auspicijs offusa, factum crederetur, si, quæ iam ab hinc triennium pupullare in Germania cœperunt, nouas quasdam hæreses, imo verius iam sæpe olim per Concilia, & summorum Pontificum decreta, approbante Ecclesia, damnatas, & nũc denuo, veluti ab Inferis erutas, altiores iacere radices, vlla nostra negligentia pasi esse videamur.

Sane, vestrum neminem ignorare existimamus, quibus erroribus & hæresibus, ab Orthodoxa fide longe alienis, quidam frater Martinus Lutherus, Ordinis S. Augustini, Religionem Christianam, in hac præsertim Inclyta Germanica Natione, omnis infidelitatis & hæresum perpetua oppugnatrice ita inficere conetur, vt nisi mature occur-

Lutherus a Leone X. Pont. & a Carolo V. Imp. hæreseos notatus.

fatorumque ad hoc accedente Cardinalium consilio & assensu, ac Episcoporum & Prælatorum, Doctorumq; & Magistrorum matura deliberatione, damnauit, & vbiq; locorum comburenda, prorsusque abolenda censuit & decreuit. Martinum verò ipsum, nisi infra certum expressum terminum, à publicatione Decreti sanctitatis suæ, mutata sententia, se errores suos reuocasse, & ad pœnitentiam redijsse, docuisset: vt inobedientiæ & iniquitatis filium, vt schismaticum & hæreticum ab omnibus euitandum, & pro vt iura postulant, puniendum declarauit, sub pœnis & censuris, quæ in Apostolicis literis, Bulla plumbea communitis, & super hac re æditis, latius continētur. Quas ad nos, vtpote Christianæ fidei verum & supremum propugnatorem, & Sedis Apostolicæ, sanctæq; Romanæ & vniuersalis Ecclesiæ Primarium filium, & Aduocatum, per suum, & dictæ Sedis spiritualem Nuncium & Oratorem, honorabilem virum nobis dilectum, Hieronymum Alexandrum, eiusdem sedis Protonotarium, & Apostolicæ Bibliothecæ Præfectum, dedita ad hoc opera, misit: petens atque requirens, vt pro officio ac debito Imperialis dignitatis, in vniuerso primum Romanorum Imperio, deinde (quod Catholicum Regem & Christianum Principem decet) in cæteris etiam Regnis, Dominijs, & Prouincijs nostris, & præsertim in Germania,

Aduocatus Ecclesiæ Romanæ Imperator.

Hier. Aleander Nuncius Apostolicus.

nia, præstito in auxilium fidei Catholicæ brachio sæculari, omnia & singula in iam dictis literis Apostolicis conteta, inuiolabiliter obseruari, & executioni mandari iuberemus. Post quas quidem prędicto Martino factas à Summo Pontifice, monitionem, Vocationē, Citationem, & ipsius tandem Condemnationem, necnon pręsentatas nobis eiusdem Beatissimi Patris literas, Bullamq; Apostolicam, per varia & diuersa loca Germaniæ publicatam, & nostro iussu & mandato, non solum Louanij in Inferioribus Dominijs nostris: Verũ & Colonię, Treueris, Moguntię, Leodij, executioni demandatam, tantum adfuit, vt idem Martinus resipisceret, errataq; sua reuocaret, & petita absolutionis venia, in gratiam cum Summo Pontifice & sancta Ecclesia redire procuraret, vt etiam detestabiliores peruersi ingenij sui fructus indies æderet, & perinde, ac in manifestã Ecclesiæ perniciem, furens rueret, complures aceruatim libros, non modo nouarum, sed etiam à sacris Conciliis olim condemnatarum hæresum plenos: nec solum Latino verumetiam, vt facilius vulgus peruerteret, Alemanico sermone à se compositos, vel saltem suo nomine æditos, fere quotidie diuulgaret. In quibus (bone Deus) obseruatum ab Ecclesia iam tot sæculis, septem Sacramentorum numerum, ordinem, vsum, disipat, confundit, deturpat: inuiolatas Matrimonii leges, miris

Executio cõtra libros Luth.

Maior inde contumacia Lutheri.

modis

modis fœdissimè inficit: Extremam Vnctionem cum Vuiclepho fictionem dicit: Communicandæ sacratissimæ Eucharistiæ ritum, ad damnata Bohemorum reuocat instituta. At saluberrimam contaminatis peccato mentibus Confessionem primum ita inuoluit vt cõfusionem eam è Confessione fecerit, mox etiam magna in parte conuellit: postremò, adhuc peiora se de ea scripturum minatur. Vnde nonnulli iam (vt accepimus, quod vel auditu est intolerabile) sumpta hinc occasione, de Confessionis instituto & modo cœperint subdubitare. Alii mutilatam & truncam fecerint: Alii vero (proh scelus) & confiteri ipsi destiterint, & nequaquam esse confitendum publice asserere sint ausi. Porro sacerdotalem ordinem, & per quod sacrosanctum Christi, corpus sanguisque conficitur, diuinum illud munus clauiumque cœlestium potestatem, non solum vilissimi pendit Lutherus, & Laicis puerisque, atque adeo fœminis ipsis, communia facit: sed & eosdem Laicos, ad Lauandas sibi in Sacerdotum sanguine manus, incitat. Ipsum vero, summum nostræ Religionis Sacerdotem diui Petri successorem, & verum in terris Christi Vicarium, non nisi infamibus & probrosis nominat verbis, & frequentissimis atque inauditis Inuectiuis contumeliis, & blasphemiis insectatur. Liberum arbitrium prorsus nullũ esse sed omnia certa lege stare, ex manichei quidẽ

Luth. contra Confessionẽ peccatorum.

Contra Ordinem sacerdotalem.

Contra lib. arbitrium.

& Vuiclephi penu depromit: Sed tanquam irrefragabili argumento Ethnicorum Poëtarum carminibus confirmat. Missæ venerabile Sacramentum neq; defunctis neq; viuis alijs, quā soli celebrāti suffragari scribit. Ieiuniorum & Orationū institutionem, & consuetudinē ab Ecclesia obseruatam, inuertit et corrumpit. De Purgatorio, & Animarum, quę in eo expjantur, statu, deq; diuini sacrificij & veniarū suffragijs, quæ à nobis fideles defuncti exspectant, cum Vualdensibus & Vuiclephistis contra Ecclesiam sentit: De Ecclesia veró ipsa militante, cum Pelagianis, & Husitis. At sanctorum Patrum authoritates & scripta, ab Ecclesia recepta, pro nihilo habet. Est vbi etiam sæpe deridet, debitumque illis cultum & deuotionem deterit & diminuit. Obedientiam, & Regimen omne prorsus tollit. Vnde populi ad defectionem & rebellionem à suis, tam spiritualibus quam temporalibus Dominis faciendam, ad rapinas, cædes, incendia, cum magno & manifesto Christianæ Reipublicæ discrimine, prouocentur. Quinimmo, quum vitam quandam solutam, licentiosam, atque ab omni lege explicitam, & verè ferinam inducere conetur, ita exlex homo, leges ipsas omnes damnat & contemnit, vt decreta sanctorum Patrum, & sacros Canones, publico igni comburere non formidauerit: facturus peiora Ciuili iuri, si non magis sæculi gladium,

Alij permulti errores Luth.

Seditiosus Luth.

Exlex Lut.

quam

quam Pontificis excommunicationes & censuras metuisset.

Iam verò sacrosanctis Concilijs palam contradicere,& pro suo arbitratu detrahere, non erubescit. E quibus potissimum Constantiense illud,quod cum perpetua Inclytæ Germanicæ Nationis gloria, pacem & tranquillitatẽ dissidenti Ecclesiæ dedit:ita vbiq; mordet,& impuro sceleratoque ore lacerat, vt in magnum vniuersalis Ecclesiæ dedecus & offendiculum, sed Germanicæ præsertim Nationis opprobrium & ignominiam,Concilium ipsum nunc pessime omnium errasse scribat:nunc Synagogam Sathanæ quiq; in eo conuenerant, & Ioannem Hussitam hæresiarcham comburi iusserant. Sigismundum vtique fœlicis recordationis Imperatorem,& Sacri Imperij Principes, Antichristum,& suos Apostolos, homicidasq; & Pharisæos,vocet. Quid, quod damnata in eodẽ Concilio omnia Ioannis Hussitæ errata, Euangelica & Christiana esse, & se recipere, probaturumque profitetur: Approbatos vero eiusdem Hussitæ articulos, nequaquam admittit. In tantamque prorupit mentis væsaniam,vt si semel Ioannes Hussita fuerit hęreticus, se plus decies hæreticum Martinus glorietur: homo vsque adeo nouarum rerũ ac potius perditionis humanæ cupidus, vt nihil fere scripserit,vel saltem suo nomine diuulgauerit,cui nõ aliqua pestis,aliquis letha-

Lut. contra Concilium Constantiense.

lis insit aculeus: præter illos libros, ne nominandos quidem, ob execrandam eorum materiam, ipsius tamen titulo æditos, & ab eo cum reliquis vt suos agnitos, quorum singula verba, singula venena merito quis dicat. Et ne omnia, quæ innumerabilia sunt Lutheri errata, singulatim percenseantur, tanquam si hic vnus, non homo, sed Diabolus ipse, sub hominis specie, ad perniciem humani generis, assumpta Monachi cuculla, quam plurimorum hæreticorum damnatissimas hæreses, iamdiu sepultas, in vnam sentinam congesserit, & aliquas etiam nouissimè de suo excogitauerit, sub simulata prædicatione fidei, quam ad prætexendos suos dolos, tam sępe, tantoq; opere obijcit: Fidem veram prorsus destruit, sub libertatis, quam promittit, specie: Diaboli iugum & seruitutem inducit, & sub Euangelicæ professionis nomine omnem Euangelicam pacem & charitatem, omnemq; rerum ordinem, & pulcherrimam denique totius Ecclesiæ faciem inuertere, labefactare, & penitus pessundare molitur,

Pestilens Luth.

Luth. non homo, sed Diabolus, specie hominis.

Quibus omnibus per nos, & concilia nostra omnium Nationum nobis subditarum, sæpius & diligenter attentis & Consideratis, & præsertim in hac parte ab eodem Beatissimo Patre requisiti: absqueinsigni macula nostra, atq; Orthodoxæ Religionis iniuria et detrimento, rem tanti ponderis negligere nequaquam potuimus, vt etiam non debuimus

mus, neque voluimus: Sed potius prædecessorum nostrorum, Romanornm Imperatorũm, vestigijs insistentes, eorumque pro libertate Catholicæ & Apostolicæ Ecclesiæ perpetuò laudabilia facta, ac pias & sanctas, super puniendis & exterminandis hæreticis, constitutiones obseruantes, conuocatis sæpius ad præsentiam nostram, propter hoc præcipuè, Electoribus: necnon vniuersis sacri Romani Imperij Ordinibus & Statibus, in hoc Vuormaciensi Conuentu congregatis, de eorum omnium & singulorum vnanimi consilio, matura deliberatione et consensu, in hanc tandem deuenimus sententiam & conclusionem, Vt quamuis hominem, ita à Summo Pontifice & Sede Apostolica condemnatum, & in sua obstinata peruersitate obduratum, atque ab vsu Catholicæ Ecclesiæ alienum, & Notorium hæreticum audire, omni iure exceptum esset: tamen ad tollendam omnem cauillandi ansam (Idque, quia nonnulli plærosq; libros Martino ascriptos, ipsius esse apertissimè inficiebantur) complures audiendum à nobis prius hominem, quàm in eum ad executionem Pótificij Decreti vlterius procederemus, asseuerabant Martinum sæpedictum, misso ad ipsum dedita opera, vno è Caduceatoribus seu Præconibus, & Heraldis nostris, sub libero huc veniendi & hinc recedendi saluo conductu, accersiri iuberemus: Quod & fa-

Edictum Vuormaciense, omniũ & singulorum Principum ac Statuum Imp consensu constitutum.

Sententia & Conclusio Edicti.

ctum fuit. Non vt nos de hoc negocio iudicaremus, aut cognoſceremus (quum id du bio procul ad Romanum Pontificem, & Sedem Apoſtolicam pertineat) neque vt res ſacroſanctæ fidei noſtræ, nunc tandem, poſt tot ſæcula, per nouas altercationes, cum magno fidelinm ſcandalo & perturbatione, ac infidelium deriſione, in controuerſiam reuocari pateremur: Sed vt cum vulgi & plurimorum ita petentium ſatisfactione, hominis animum percontantes, cum bonis monitionibus & ſuaſionibus, ad rectam ſemitam (ſi fieri poſſet) reduceremus. Itaque Lutherum in noſtra, & ſacri Imperij Electorum, Principum, Prælatorum, & ſtatuum, præſentia conſtitutum, iuxta formam Imperialis mandati, ſuper hac re nuper æditi, interrogari iuſsimus. Primum, Nunquid ipſe multos libros ſibi ob oculos adductos, & titulatim nominatos, et alios item, qui ſub ſuo nomine circumferuntur, compoſuiſſet. Deinde, an ea, quæ in ipſis libris contra ſacra Concilia, Decreta Patrum, ritus & conſuetudines, à noſtris maioribus ad hunc vſque præſentem diem obſeruatas, ſcripſerit: reuocare vellet, & ad ſinum & vnitatem vniuerſalis Eccleſiæ redire, adhibitis ad hoc noſtro & Imperii nomine admonitionibus & adhortationibus, quæ obſtinatiſsimum hominem (etiam lapide duriorem) emollire, & conuertere potuiſſent. Qui ſane ſtatim libros ipſos ante di-

Euocatio Luth. ſub ſaluo conductu.

Interrogatus Luth. in publico conſeſſu Caſ. & Prin. Imper.

dictos vt suos agnouit, & confessus est, & nunquam se id negaturum protestatus: Immo & adhuc alios se composuisse dixit, quorum copia, cum nobis non fuisset facta, idcirco in medium non fuerant allati. Quantum vero ad reuocationem attinet, terminum sibi ad respondendum dari petijt, qui quamuis merito negari potuisset, tum quia nouitates & errores in fide nulla sunt dilatione tractandi, sed statim penitus resecandi: Tū quia ex mandato nostro sibi legitimè insinuato, necnon etiam literis, quas ad eum dederamus, optimè admonitus, quamob causam vocaretur, non nisi statim respondere paratus, ad tantum Imperialis Conuentus consessum venire debuisset: Tamen ex nostra Clementia & benignitate, vnius adhuc diei terminū ad responsum sibi dedimus. Quo elapso, rursus coram Nobis, & prædictis Ordinibus Imperij comparens, & similibus adhortationibus sæpius, vt ad cor rediret, eflagitatus, pollicentibus etiam nobis, si resipisceret, erroresque suos agnosceret, & quæ in suis libris damnata & mala essent, reuocaret: facile nos impetraturos, vt à Beatitudine Pontificis in gratiam benigne reciperetur, & adhibito fideli, æquo, & diligenti examine, ex ipsius libris, quæ mala scripserat, secernerentur: quæ vero bona, Authoritate Apostolica approbarentur. Sed ne verbum quidem in suis libris mutaturum, imprudentibus simul & impuden-

Et reuocando petijt Luther. terminū deliberationi.

Proteruum responsum Luth de non reuocando.

tibus verbis, orisq; et corporis gestu, quoduis potius, quam religiosum aut sanum hominẽ præ se ferente, apertissimè negauit. Quinimmo, in nostram & sacri Imperij faciem Summorum Decreta Pontificum, & Cõcilia ipsa sacrosancta, errasse sæpius, & sibi ipsis contra dixisse, & tandem nullius apud se momenti fore, asseuerauit: seq; nihil ex his, quæ scripserat, reuocaturum, nisi euidenti sibi ratione, & sacræ scripturæ authoritatibus, ad suę conscientiæ animiq; satisfactionem & assensum fuerit conuictus: Illud subinde repetens & inculcans (quo fraudum suarum virus, iam multis detegi cœptum, occultaret) conscientia sibi illæsa & integra neq; velle se, nec posse verbum Dei immutare: Mala mens, malus animus. Quasi vero Nos id ab eo peteremus, vt verbum Dei immutaret, ac non potius, vt iuxta verbum Dei verum, ad gremiũ sanctæ matris Ecclesiæ, à qua tam impiè quam turpiter defecerat, rediret. Cuius authoritatem, quum tantam voluerit esse Dominus, idemq; Deus noster Iesus Christus: Vt qui Ecclesiã non audierit, tanquam Ethnicus & Publicanus sit habendus. Idcirco non immerito vel eam solam omnibus inuentionibus, & vaframentis hæreticorũ longè anteferendam nemo nunquam, nisi perditissimus et verè hæreticus, & Lutherus iudicauit, qui vt tandem egregia sua hiç acta condigno fine clauderet, & quod pessime incœperat, peius

Mala mens, malus animus.

Math. xviij.

terminar, et quid animi habeat, & quam fidelium clade exultet, vel in nostro & sacri Imperij conspectu dissimulare non potuit. Nã detorta (vt hęreticis mos est) à vero sensu ad suam impietatem] Euangelicã illa sententiã: Non veni mittere pacẽ, sed gladium. Omniũ sibi, dixit, iucundissimam istam in rebus faciẽ videri, ob verbum Dei, studia, et dissensiones fieri: Id est (quod vtinam ne experiẽtia videremus) ob dissidentes ab Ecclesię ritu Lutheri opiniones, quas verbi Dei falso titulo prætexit, verè studia contraria, & dissensiones, et dissidia, & schismata, & bella, & cædes, & rapinas, inter Christianos concitari. Tali igitur & tam subdola, atq; hæreticis omnibus peculiari, responsione, Nobis, & sacro Imperio à Luthero data, etsi decreueramus, ipso statim remisso, ad vlteriora progredi id quod ex sententia nostra, manu nostra scripta, & postera die publicata, nemini nõ constare potest) Tamen ad preces omnium Imperij Ordinum inclinati, adhuc ipsi triduum ad resipiscendum concessimus. Quo tempore duo Electores, duo Episcopi, duo Principes sæculares, duoque Ciuitatum nomine, Vniuersos Ordines, & Status sacri Romani Imperij repræsentantes, & ad hoc communi omnium iussu & nomine deputati, vocato ad se Martino prædicto, nullum non admonendi & adhortandi eum, vt tandem resipisceret, & nisi id faceret, quæ ipsum

Detortum ad dissidia uerbum Christi: Non ueni pacem mittere, sed gladium.

Admonitio per Principes Imperij habita cum Luthero.

à no-

à nobis, & sacro Imperio, legumq; cõstitutionibus pœnæ manerent, declarandi officium frustra insumpserunt. Vnus etiam eiusdem sacri Imperij Elector, adhibitis secum duobus Doctoribus, pietate & scientia præclaris, non solùm adhortationibus: sed etiam multorum errorum euidentibus redargutionibus, ad ipsius vsque obmutescentiam factis, mox seorsim ipsum prudenter & humane commonefecit, vt ad Summi Pontificis, & sedis Apostolicæ, Nostrumq; & sacri Imperij Statuum, & cæterarum fidelium Nationum, sanam sententjam, iuxta continuatum tot sæculis Ecclesiæ ritum, potius, quam ad suam vnius opinionem, respiceret. A qua si recedens, in ordinem redire vellet, id se primum nonnullorum sanctorum patrum, qui & ipsi aliquando errauerunt, laudabili exemplo, deinde saluis, animá, corpore, & honore, factu rum cognosceret. Ad quæ Martinus antedictus, etsi varia plæraq; & diuersa, cumq; eis, quæ scripserat, pugnantia: nihilo tamen meliora, aut saniora, priuatim respondit, quam publicè, coram Nobis, & sacro Imperio, fecerat. Atq; adeò se, non omnes modo supra memoratos, sed & Concilium ipsum generale (si quod fieret) suspectum habere protestatus est. Et (vt certissimo, & omni exceptione maiori, testimonio nobis constat) pollutissimo & sceleratissimo ore profari non est veritus, res Euágelij & Catholicæ fidei, nunquá

Proteruum responsum Luth. Contra Concilium

fuisse

fuisse in Concilijs generalibus bene tractatas. Vnde non iniuria plurimum nobis mirari subiret, cur nam à Summi Pontificis sententia, ad generale Concilium nuper prouocarit, quum tam impie de Concilijs ipsis loquatur & scribat, nisi manifestè sciremus, vt nihil est hæreticis æquè formidabile, atque œcumenicum Concilium: ita nihil illis ijsdē magis proprium esse, quàm vt dictis factisq; & scriptis, secum ipsi dissideant. Quod si vsquam alibi, præcipuè in Lutheri libris (diuina prouidentia sic operante, quo ipsius vana ædificia per se ruant) passim legere & videre est, &c.

His omnibus & singulis, sic omnino, vt prēmittitur, se habentibus, quum prædictus Martinus, tam peruerse & obstinate, in suis adeo manifeste hæreticis opinionibus persisteret, vt ab omnibus ijs, qui sapiūt, partim demens, partim etiā malo aliquo obsessus spiritu, iudicaretur. Nos, iuxta tenorem salui conductus, ipsum statim à cōspectu nostro missum fecimus, datoq; sibi in comitatu vno ex Heraldis nostris, & prēscripto termino, à die vicesima quinta mensis Aprilis, qua ex Vuormacia discessit, à viginti deinde proxime futuros dies, quibus peractis, vnà saluus conductus peractus & extinctus censeretur. Nunc tandē ad reliquas opportunas medelas, huic pestilentissimo morbo necessarias, in hunc qui sequitur modū, procedere decreuimus.

Primùm omnium, ad honorem Dei omnipotentis, Romanique Pontificis, & sanctæ Sedis Apostolicæ debitam reuerentiam, pro Imperialis dignitatis officio debito, necnon zelo & studio, quo nostrorum maiorum more, & ingenita etiam nobis vi, ad defensionē Catholicæ fidei, sanctæque Romanę & vniuersalis Ecclesiæ honorem, tutelam & protectionem, omnes nostras vires & facultates, Imperium, Regna, Dominia, amicos, vitam deniq; & animam ipsam nostram, exponere sumus parati. Ex Imperiali & Regia authoritate, necnon consilio & assensu Electorum, & omnium sacri Ro. Imp. Principum, Ordinum, & Statuum, in hac celeberrima & frequentissima Imperiali Dieta Vuormaciæ congregatorum, ad perpetuam rei memoriam, exequendo sanctissimi domini nostri Papæ, veri in hac parte iudicis, sententiam, decretum & condemnationem, in literis Apostolicis (vt supra dictum est) ad nos directis, contentam, Martinum Lutherum, vt membrum ab Ecclesia Dei abalienatum, vt obstinatum schismaticum & Notorium hæreticum, à Nobis haberi declaramus, & vt talem à vobis omnibus & singulis habendum decernimus & edicimus: Mandantes de eorundem statuum consilio & cōsensu, sub criminis læsę Maiestatis, Nostræq; & sacri Imperij grauissimę indignationis, ac etiam amissionis feudorū, Dominorum, & bonorum omniū,

Sententia Cæs. ad exequendum processum iuris contra Lut.

Luth. pro hæretico ab omnibus habendus.

Crimen læsæ Maiestatis in receptatores Luth.

gra-

gratiarum quoque & omnium Priuilegiorũ, à nobis, & sacro Imperio dependentium, quę obtinuistis hactenus, aut prædecessores vestri quomodolibet obtinuerunt: necnõ proscriptionis, ac Banni, & interdicti Imperialis, pœnis: ne quis vestrum præfatum Martinũ Lutherum, receptare, defendere, sustentare, fouere, dicto, facto, aut scripto præsumat, Quinimmo post elapsum supradictum viginti dierum terminum, contra eum, vbicunq; depræhensus fuerit, & in manu, aut facultate vestra erit, iuxta formam Imperialis Banni procedatis, vel saltem personaliter captum, tã diu custodiatis, donec nos, à vobis de hac re certiores facti, de legitima in eum prosecutione facienda vobis significemus, & vos tam sancti operis & laboris debita pręmia, & mercedem etiam vberem, cum impensis ob hanc causam factis, reportetis. Et nihilominus eiusdem Martini complices, adhærentes, receptatores, & quomodo libet fautores & sectatores (nisi se iniquitatis semitam deseruisse, et Authoritate Apostolica absolutionis remedium consecutos, esse fidem condignam fecerint) necnon eorum omnia & singula bona mobilia & immobilia, iuxta sacras constitutiones, ac interdicti & Banni Imperialis legẽ & ordinem, liberè & absq; vlla contradictione prosequamini, illosq; & illa capiatis, & in vsus vestros, optimo & pleno iure conuertatis. Mandamus insuper vobis omnibus et singulis

gulis præfatis, sub ijsdē præ nominatis pœnis, ne quis Martini Lutheri scripta, à Sūmo Pontifice Aūthotitate sua Apostolica (vt præmittitur) damnata aut alia quæcunq;, tam latino quàm Alemanico, seu alio quouis Idiomate, ab eo hactenus composita, vel in posterum componenda, vtpote mala, suspecta, & à Notorio & peruicacissimo hæretico prouenientia, emere, vendere, tenere, legere, describere, imprimere, aut describi vel imprimi facere: asserere, sustētare, prædicare, defendere, præsumat: non obstante, quod in illis etiā aliqua bona (ad fallendas simplicium mentes) immixta essent In quo præter iustam Sedis Apostolicæ sententiā, etiam laudatissimā veterum Patrum institutionē et consuetudinem omnino exequendā duximus: Qui Arrianorū, Priscillianistarum, Nestorianorū, Euthychianorū, & aliorum hæreticorū libros, & in illis contenta omnia, tam bona quam mala, promiscue exusserunt, & ad nihilarunt. Neq; id immerito. Nam si optimi quiq; cibi, vnius tantum guttæ veneni (quo humanū corpus læderetur) infusione suspecti, penitus sunt abijciendi: quanto magis ea scripta, quibus tanta & tā noxia animabus venena passim inserta sunt, non solum nobis cauenda sunt, sed etiam (ne aliis noceant) prorsus destruenda et corrumpenda, atq; ab omni hominum memoria veniunt obliterāda. Accedit ad id; quod quicquid boni in Martini libris reperitur

Vetus consuetudo contra libros hæreticorum.

tur

tur, id antea à sanctis Patribus, quos Ecclesia, recepit & approbauit, sæpe dictum & sæpius repetitum, absq; vllius periculi aut mali suspitione, legi, & haberi potest.

Ea propter, sub eisdem pœnis omnibus & singulis supradictis, vos omnes, & quilibet vestrum, tam Principes quam alij, ad quos iustitiam quomodolibet pertinet ministrare: & alij quicunque in vniuerso Imperio, Regnis, & Dominijs nostri constituti, huiuscemodi pestiferos Martini libros, tam Alemanicos quam Latinos, impressos & imprimendos, aut etiam manu scriptos, vbicunque reperiantur (vtpote magnæ seditionis, schismatis, hæreseos, in Ecclesia Dei fomites) diripiendos, & publico igni consumendos, penitusque abolendos cum effectu curetis, Apostolicisque Nuncijs, seu eorum Commissarijs, si operam vestram ad hanc rem requisierint, fideliter & diligenter assistatis: Et nihilominus in eorum absentia, per vos ipsos hæc sic fieri, nostro nomine & iussu, omnino & reipsa faciatis. In quo omnibus fidelibus, dilectis, subditis nostris, vt vobis ac Nobismet ipsis assistant & pareant, tenore præsentium sub eisdem pœnis iniungimus & mandamus. *Mandatum Imp de cōburendis lib. Luth.*

Verum, quia maxime cauendum est, ne Martini libri, aut ex illis incerpta mala, suppresso aut etiam mutato authoris nomine, publicentur. Quia etiam non sine magna *excerpta.*

animi nostri offensa, multos quotidie videmus & audimus, cum alibi, tum maxime in Germania, camponi & imprimi libros, pluribus malis traditionibus & exemplis refertos: & ne non omni astu & dolo, humanæ naturæ hostis, Christianis laqueos tendat multos, passim diuulgari picturas & imagines; non in opprobrium modo priuatarum personarum, sed & ipsius Summi Pontificis, & Sedis Apostolicæ contumeliam excogitatas. Ex quibus omnibus libris & picturis, Christi fideles in maximos, tam in fide quam in vita & moribus, prolabuntur errores, & non solum priuata odia, scandala, & simultates (pro vt experientia docet) multis in locis exorta fuerunt: Verumetiam seditiones, tumultus, rebelliones, scismata, in Regnis, Prouincijs, & populis, atque vniuersa Dei Ecclesia (nisi prouideatur) iamiam excitanda formidatur. Idcirco, ad hanc perniciosissimam pestem extinguendam, ex supradictorum Electorum & Statuum concordi animo & sententia, omnibus & singulis supradictis, tam Imperiali quàm hæreditario iure nobis subditis, sub iam sæpedictis omnibus pœnis præcipimus & mandamus, ne quis huiusmodi famosos & pestilentes libros, seu quascunque alias schedas, scripturas, imagines, picturas, contra Orthodoxam fidem, bonos mores, & id quod sancta Romana Ecclesia hactenus obseruauit: Atque etiam inuectiuas criminatio-

Contra scandalosas scripturas & picturas.

nes & ignominias, contra Summum Pontificem, Sedem Apostolicam, Prælatos, Principes, Vniuersitates Studiorum, & eorum facultates honestasque personas, componere, scribere, imprimere, depingere, vendere, emere, tenere, habere: aut imprimi, describi, depingi, vel vendi facere, quauis arte aut dolo audeat, aut attentet. Quinimmo sub eisdem pœnis iubemus omnibus & singulis supradictis, & præsertim ijs, qui iustitiæ ministerio præsunt, vt eiusmodi libros quoscunque ante hac impressos, vel posthac imprimendos, necnon etiam manu scriptos, cuiuscunque sint authoris, aut vbicunque locorum per sacrum Imperium, atque etiam nostra hæreditaria Regna & Dominia, inueniantur: similiter etiam picturas huiusmodi & imagines, nostro iussu & nomine occupent, diripiant, & publico igni comburant. Et nihilominus huiusmodi detestabilium librorum, codicum, schedarum, scripturarum, & picturarum, authores & inuentores, ac etiam post præsentis mandati publicationem, Impressores, Emptores, & Venditores, qui contra iussa nostra facere præsumpserint (si modo id legitime constiterit) necnon eorum iura, & bona omnia & singula capiant, appræhendant, & detineant, ac iure bono quicquid sibi libitum fuerit de illis disponant: ita, quod de hoc nulli hominum, tam in iudicio quam extra, respondere sint obligati.

Contra Impressores & Bibliopolas Luth.

Atque vt omnis huiuscemodi & aliorũ errorum occasio tollatur, & ne talia scribentium venena longe lateque diffundantur, sed præclarum imprimendi libros artificium in bonos tantum, & laudabiles vsus exerceatur: ex certa nostra scientia, animoque deliberato, ac Imperiali Regiaque authoritate, de maturo supradictorum Electorum, & aliorum sacri Rom. Imp. Statuum, consilio, deliberatione, & vnanimi consensu, volumus & sub Banni, & Interdicti Imperialis, ac alijs antedictis pœnis pręcipimus & iubemus, tenore præsentis Edicti, quod vim inuiolabilis legis habere decernimus, Ne quis de cætero Chalcographus, & librorum Impressor, aut alius quiuis vbilibet per sacrarum Imperium, atque nostra prædicta Regna & Dominia constitutus, libros vllos, seu aliam quamcunque scripturam, in quibus de sacris literis, aut fide Catholica aliquid vel minimũ tractatur, non habito prius consensu & voluntate Ordinarii loci, aut eius ad hoc substituti & deputati, cum Authoritate etiam facultatis Theologicæ alicuius propinquæ Vniuersitatis, pro prima videlicet impressione: Alios verò cuiuscunque rei, & facultatis libros, schædas, & picturas, de consensu saltem ordinarii, aut eius ad hoc substituti, vllo pacto imprimere, vel vendere, aut imprimi, vel vẽdi facere, directe vel indirecte, quoquo modo pręsumat aut attẽtet. Quod si quis cuiuscunq;

Mandatũ de Examinandis libris antequam excudantur.

iuſcunq; ſit dignitatis,gradus,aut cōditionis, hanc noſtram mentem,decretum,ſtatutū,legē & ordinationē,in omnibus et ſingulis ſupradictis,tam Lutheranam, quam impreſſoriam materiam concernentibus, inuiolabiliter obſeruandam,vllo pacto,aut quouis quęſito colore vel ingenio,contrafacere,aut venire,auſu temerario præſumpſerit: Præterquàm quod illud irritum decernimus & inane, etiam in læſæ Maieſtatis crimen, ac noſtram,& Sacri Imperij grauiſſimam indignationem,proſcriptioniſque & Banni,ac Interdicti Imperialis,necnon alias ſæpe dictas pœnas,ſe,ipſo facto,incurriſſe cognoſcat.

Harum teſtimonio literarum, Sigilli noſtri munimine roboratarū. Datum in Ciuitate noſtra Imperiali Wormacia,die Octaua Mēſis Maii,Anno Domini Milleſimo Quingenteſimo Viceſimo Primo. Regnorum noſtrorum: Romani ſecundo: Cæterorum vero omnium Sexto.

FINIS EDICTI WORMACIENSIS.

AD LECTOREM.

Vamuis multorum Lutheri opusculorum in Actis eius mentio sparsim facta sit: tamen non omnium commode fieri potuit cōmemoratio. Vt igitur habeas generalem per compendium opusculorũ eius cognitionem, operæ precium fuerit, exhiberi tibi ipsius Indicem, quem ædidit anno Domini M. D. XXVIII. In quo commemorat scripta sua nominatim & distincte, quotquot ædidit ab anno M. D. XVIII. vsque ad annum M.D.XXVIII. inclusiue. Ex quo sane Indice coniicere licebit, quam grauis, durus, ferox, laboriosusque ac vehemens sit iste Catholicæ Ecclesiæ Aduersarius, impugnator & honestis. Qui tot exantlatis scribendo laboribus non est defatigatus: Quin potius contentionibus tam multis ac diuturnis, maiores, videtur recepisse ad conuitiandum ac maledicẽdum vires. In plærisq; enim scriptis, quæ post annum Domini M.D.XXVIII. permulta ædidit, multo amarulentiorem ferocioremque sese exhibuit, quàm fecerat antea. Quemadmodum ex Actis & scriptis eius vnusquisque intelligere potest. Cæterum

terum Numeri, qui post recitatos libros coe nuntur appositi, non librorum, sed annorum sunt. Ex quibus intelligi debeat, quoto anno vnumquodque opusculorum eius aeditum fuerit, secundum minoris numeri annorum à Natiuitate Christi seriem.

FINIS.

FINE